ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 1
JEUDI
1er MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·113 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.113

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 27 / 28)

Օ–ԷՍ–Ս–Ը–Ի ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 27–ին Երեւան հասած էր Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Օ–ԷՍ–Ս–Ը–ի նախագահ Միրզի Ճոանա, նախագէս Մինսկի խումբին նախագահներուն հետ հանդիպում ունենալէ ետք: Այդին նպատակն էր տեղւոյն վրայ ծանօթանալ կացութեան, չէջանի հարցերուն կապուած մօտեցումներուն, քննարկել զարգացումներուն եւ կարգաւորման կարելի ճամբաներուն կապուած հարցեր: Մ. Ճոանայի եւ Ռ. Քոչարեանի հանդիպումին Հայաստանի նախագահը կրկնած է խաղաղ լուծումի վճռակամութիւնը, մակընթեռլով որ Օ–ԷՍ–Ս–Ը–ի Ռուսաստանիոյ նախագահութեան չէջանին այդ լուծումը իրականութիւն դառնայ:

Մ. Ճոանայի հետ հանդիպում ունենալու համար նոյն օրը Երեւան հասած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան. անոնց հանդիպումին մասնակցած է ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Ն. Մելքումեան եւս: Կարգաւորման ներկայ փուլին եւ հեռանկարներու քննարկումէն ետք, Ա. Ղուկասեան Մ. Ճոանային ներկայացուցած է կարգաւորման ԼՂՀ տարբերակը, չեչտելով որ լուծումը պէտք է հիմնուի չէջանին մէջ ձեւ առած կացութիւններու վրայ եւ ոչ թէ արհեստականօրէն ստեղծուած կաղապարներու:

Իր հանդիպումներէն ետք Մ. Ճոանա մամուլի ասուլիս մը տուած է. ան ամէնէն կարեւորը նկատած է այն որ լուծումը պտնուի կողմերու ուղղակի երկխօսութեան, համաձայնութեան միջոցով: Ակնարկելով Ադրբեջանի քաղաքական շէջանակներէ հնչած անդիջող յայտարարութիւններու, ըսած է թէ միջազգային հանրութիւնը այն համոզումը ունի թէ հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման պահը հասած է եւ պատերազմի ժամանակը անցած: Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան ալ աւելցուցած է թէ Հ. Ալիեւ հակառակ ամէն քանի, տակաւին կողմնակից է խաղաղ լուծումի մը, քանի որ կը մեկնի Փարիզ, հանդիպում ունենալու նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի հետ:

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ ՆՈՐ ՏԱՐԲԵՐԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

Ղարաբաղի հարցին մասին Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւ մօտալուտ նոր հանդիպումին նախօրեակին Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան մամուլի ասուլիսի մը ընթացք է թէ տակաւին կանուխ է կարգաւորման նոր տարբերակի մը մասին խօսելու համար: Ան յոյս յայտնած է որ նոր հանդիպումին կը չարունակուի նախորդին ստեղծուած դրական մթնոլորտը:

Մեւս կողմէ, Ադրբեջանի մէջ հանրային կարծիքը կը չարունակէ քննարկել ղարաբաղեան լուծումին մասին Ազգային Ժողովին բանավէճը: Ընդդիմադիր ուժերուն կարծիքով՝ երկրին համաստաբած կաշտակերտութեան, տնտեսական անկումին պայմաններով երբ բանակը տկարացած է, ուժային լուծումի ճամբան ընտրել կարելի չէ: Նախագահի աչխատակազմի նախկին դեկավար Է. Նամազովի համաձայն, հիմ չունի տարածքի փոխանակում ենթադրող չորրորդ տարբերակը: Ան ըսած է թէ Հայաստան պիջումներ կ'ընդունի միայն այն աստիճան երբ Ադրբեջան հոգ բանակ եւ տնտեսութիւն կ'ունենայ:

*
**

ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆՆԵՐ ՎԱՀԲԱՄ ԱՊԱՃԵԱՆ ԵՒ ՍԵՐԳԷՅ ՄԱՆԱՍԱՐԵԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Փետր. 26-ի հրամանագրով Բրիտանիոյ եւ Իրլանտայի դեսպան նաչնակուած է Վ. Ապաճեան: Ան ծնած է 1953-ին Գիւմրի. աւարտած է միջազգային յարաբերութիւններու Մոսկուայի հիմնարկը, ապա՝ Վիէննայի համալսարանի քաղաքագիտութեան բաժինը: 1992-էն սկսած է աչխատիլ Արտաքին գործերու նախարարութեան կազմին մէջ:

Նախագահին նոյն օրուան մէկ այլ հրամանագրով Եգիպտոսի դեսպան նչանակուած է Ս. Մանասարեան որ կը վարէ նաեւ Եթովպիոյ դեսպանի պաչտօնը:

*
**

ՌՈՊԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՈՒԿՐԱՆԻԱ ԱՅՑԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Մարտ 1–ին պատուիրակութեան մը հետ կը մեկնէր Ուկրանիա. պատուիրակութեան մէջ են Արտաքին գործերու փոխ – նախարար Լ. Մկրտչեան, արտադրական կառոյցներու համախարհուրդի նախարար Դ. Զաղոյեան, Արդիւնաբերութեան նախարար Կ. Ճէմարիտեան, Երեւանի քաղաքապետը եւ գործի մարդիկ: Այդի ծրագրին մէջ առնուած են արդիւնաբերական հատուածութիւններու այցեր, տեղւոյն հայ համայնքին հետ հանդիպում եւ երկու երկիրներու գործակցութեան ամրապնդումին հետանկարով չարք մը փաստաթուղթերու ստորագրութիւն:

*
**

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – Հ. ԱԼԻԵԻ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի մամուլի քարտուղար Վ. Գաբրիէլեան պատասխանելով Մարտ 4 – 5–ին Փարիզ տեղի ունենալիք Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւ հանդիպումին մասին հարցումներու, ըսած է թէ առայժմ միակ հանդիպում մը նախատեսուած է: Այդ հանդիպումին նիւթ պիտի չեղլան Օ–ԷՍ–Ս–Ը–ի այն երեք առաջարկները որոնցմէ երկուքը Հայաստանի, մէկը Ադրբեջանի կողմէ մերժուած են մինչեւ այսօր: Բանբերը աւելցուցած է թէ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը ստացած է ԱՄՆ–ու Արտաքին գործերու փոխ – նախարարին յայտարարութիւնը ուր կ'ըսուի թէ Ուաչինկթըն կը խրախուսէ հայ-ադրբեջանական երկխօսութեան չարունակութիւնը եւ թէ նախագահ Շիրաքի հետ պրոյկին ԱՄՆ–ու նախագահը պատրաստակամութիւն յայտնած է Մինսկի խումբին չէջանակներուն մէջ աչակցելու հակամարտութեան կարգաւորման հոլովոյթին:

*
**

Ա.Լ. ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ

Հայաստանի Արդիւնաբերողներու եւ գործարարներու միութիւնը նկատի ունենալով անուանի արդիւնաբերող Ալեքսանդր Մանթաչեանի հսկայական դերը հայ ազգային կեանքին մէջ ու նաեւ 2002–ին լրացումը անոր ծննդեան 160–ամեակին, որոշած է հանդիսաւոր կերպով տօնել անոր յիչատակը զանազան միջոցառումներով: Միութիւնը ՀՀ նախագահին դիմելով առաջարկած է 2002–ը Մանթաչեանի տարի յայտարարել. կոչ ուղղած է նաեւ Հանրապետութեան եւ Սփիւռքի կազմակերպութիւններուն՝ իր նախաձեռնութեան միանալու, ըստ արժանւոյն նչելու համար սոյն յոբելեանը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՂՏԱՏԻ ՀԱՆԴԷՊ ԱՄՆ-ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵՂՄԱՆԱ՞Յ

ԱՄՆ–ու նոր նախագահին պաչտօնավարութեան առաջին քայլերէն այն տպաւորութիւնը կը ստացուի որ Ծոպի պատերազմէն ի վեր Իրաքի կիրարկուած խիստ պատիժները որոշ չափով մեղմացնելու տրամադրութիւն մը կայ: Նոյն պատերազմին ընթացքին ամերիկեան բանակի հրամանատար Գ. Փաուըլ որ ներկայիս ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նոր նախարարն է, արտաքին երկիրներու չէջապատոյտին, ապա Պլուչէլի մէջ ՕԹԱՆ–ի մէկ վեհաժողովին ունեցած է արտայայտութիւններ որոնք այդ տպաւորութիւնը կը տեղծեն: Ան ըսած է թէ իր երկիրը որոչած է աւելի «խելամիտ» միջոցներու ձեռնարկել Պաղտատի հանդէպ. տակաւին կը կայտնայ զանգուածային ընչաջնջումի դէնքերու հակակչռին վրայ աւելի կեդրոնանալու եւ ժողովուրդին կեանքը դիւրացնելու կոչուած կարգ մը միջոցներու ձեռնարկելուն մէջ:

ԱՄՆ–ու կողմէ այս մեղմացումը երկար տեռնէ ի վեր սպասուած բան էր թէ՛ արեւմտեան, թէ արաբական մայրաքաղքներու կողմէ. հակառակ բազմաթիւ նչումներու թէ ԱՄՆ-ու պլոքատորութեամբ որոչուած պատիժները առաւելաբար ծառայած են Ս. Հիւսէյնի իչխանութիւնը զօրացնող կաշտակերտութեան մը եւ ժողովուրդին անլուր տառապանքին, Ուաչինկթըն մինչեւ այսօր չէր ուզած որեւէ փոփոխութիւն կատարել: Գ. Փաուըլ արդէն յայտնած է թէ ԱՄՆ–ու դեկավար դասին մէջ ընդհանուր համամտութիւն չի վայելեր Պաղտատի նկատմամբ քաղաքականութեան ներկայ փոփոխութիւնը:

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾՆ–ԲՐԻՏԱՆԻԱ լրջօրէն ցնցուած է մսացու անասուններու նոր յայտնաբերուած հիւանդութենէն որ համաճարակի բնոյթ ստացած է: Ամէն օր հարիւր հազարաւոր անասուններ կը բնաջնջուին ու խարոյկներով կը հրկիզուին: Հողամշակութեան նախարարը յայտնած է թէ վնասը արդէն 1,5 միլիառ ֆրանքի հասած է: Վարակումի վախը երկրին կեանքը տակն ու վրայ ըրած է, յետաձգել տալով մինչեւ ոչխարի մրցումները: Եւրոպական Միութեան մէջ արգիլուած է անդլիական միսերու ցուցումը եւ վաճառքը: Նոյնիսկ Մայիս 3–ի ընտրութիւնը յետաձգուելու սպառնալիքին ենթակայ կը նկատուի:

ԱՄՆ–ու ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ճ. Պուչ Փետրուար 27–ին Գոնկրէսին առջեւ առաջին ճառը արտասանած է: Ներկայացնելով իր առաջին պիւտճէն, ան յայտարարած է թէ հաւատարիմ մնալով ընտրական քարոզչութեան խոստումին, պիտի կարենայ թէ՛ տուրքերու զգալի նուազում կիրարկել եւ թէ աւելցնել կրթական պիւտճէն:

ՓԱՐԻԶԻ ժողովրդական բնակարաններու եւ չուկաներու մարզին մէջ գործուած ապօրինութիւններու թղթածրարին առընչութեամբ նոր հետապնդումներու թիրախ պիտի ըլլայ Ժ. Թիպէռի: Դատաւոր Լ. Հալֆէնի յանձնուած թղթածրարը կը վերաբերի 15 տարուան մէջ մօտ 1,5 միլիառ ֆրանքի գործառնութեան մը: Վճռաբեկ ատեանը վաւերացուցած է գործարեկ դատաւորին ձեռնարկին գործընթացը, ինչ որ յաւելեալ խոչընդոտ մը կ'ըլլայ Ժ. Թիպէռիի նոյն պաչտօնին թեկնածութեան ընտրատայքարին մէջ:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի կրճատմոլ իչխանութեան վերջին որոչումը չչմեցուցած է ամբողջ աչխարհը: Թալիպանները հետեւելով մոլլա Օմարի հրովարտակին ձեռնարկած են քանդումի համատարած արարքի մը որ թիրախ ունի երկրին բոլոր արձանները որոնք «անհաւատներու աստուածները» կը ներկայացնեն: Ընդդիմադիր առարկայ կոթողներուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը ներկայացնեն Պուտտայի հսկայական արձաններ որոնք արդէն ծանրօրէն վնասուած են: Բազմաթիւ երկիրներ եւ ԻՒՆԷՍԿՕ–ն թալիպաններուն արդելք ըլլալու ճար կը փնտռեն, քանդումէ փրկելու համար ամբողջ մարդկութեան հարստութիւնը նկատուած ու մինչեւ Ե. դարէն հասած արուեստի այդ գործերը:

ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ

Պոլսոյ առեւտրական սենեակին կազմակերպութեամբ արտակարգ վեհաժողով մը տեղի ունեցած է Փետրուար 27–ին, Հայերու ցեղասպանութեան նիւթով: Մասնակցած են Թուրքիոյ քաղաքական, պետական, լրատիւներու մարզէն ծանօթ դէմքեր, նաեւ՝ «Ակօս» չաբաթաթերթի ղեկաւար խմբագիր Հրանդ Տինք, հայ համայնքի ծանօթ դէմքերէն բժիչկ Կարապետ Ազման:

Մեծ մասով կրկնութիւններէ բաղկացած ելոյթներէն հետաքրքրական է լրագրող Մեհմէթ Ալի Պիրանտի ունեցածը. ան «Սի–էն–էն Թիւրք»ի գործադիր կազմին անդամներէն է ու վերջերս Երեւանի մէջ նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ ցեղասպանութեան մասին կատարած հարցազրոյցով ուչադրութիւն դրաւած դէմք մը: Ան ըսած է. «Արեւմուտքը հաւատաց ցեղասպանութեան իրականութեան: Ասկէ ետք, նոյնիսկ եթէ իրաւացի ըլլանք, դժուար է համոզել որ ցեղասպանութիւն գործած չենք: Սակայն, կրնանք միտքը պղտորել»: Պիրանտ բացատրած է թէ ատոր համար պէտք է հեռատեսլի միջազգային կայաններու կարճ փաստանկարներ պատրաստել տալ, Ամառուան մէջ մահացած Հայերու եւ Թուրքերու համար յուչարձան մը կանգնել, մամուլին մէջ նիւթը յաճախ արծարծել եւ «ի հարկին ներողութիւն խնդրել»:

Հ. Տինք ըսած է թէ Թուրքիա աւելի համբայ կրնայ կոխել եթէ հրաժարի բոլոր Հայերը մէկմէկ Քոչարեան նկատելէ: Իսկ Կ. Ազման չեչտած է Պոլսոյ հայութեան վաչխարհագրական հարցերը, աւելցնելով որ անոնց պատճառով արտաքին աչխարհին դիւրին չէ բացատրել այն դեղեցիկ բաները որոնք կ'իրագործուին Հայերու եւ Թուրքերու միասնական ջանքով:

յուցած է դատաւորին ձեռնարկին դործընթացը, ինչ որ յաւելեալ խոչընդոտ մը կ'ըլլայ Ժ. Թիպէռիի նոյն պաչտօնին թեկնածութեան ընտրատայքարին մէջ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆի ՆԱԽԱԳԱՀԸ Հ. Ալիեւ Մարտ 12–ին Անգարա կ'այցելէ. այդ այցը նաեւ ապդակ մը եղած է Հարթելու Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին ու վարչապետին միջեւ լարուած կացութիւնը: Առաջինը Ալիեւին է պատիւ տալիք ընթրիքին հրաւիրած է էճեվիթը որ դրական պատասխանած է:

ՄԵՐ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԷՆ

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

(1890–1962)

Ճաճախ լսած եւ կրկնած ենք, թէ մենք, որ ո՛չ Ապրիլեան եւ անոր հետեւանք Անապատի սերունդ կոչուելու մակդիրը կրեցինք, բարեբախտ երջանկութիւնը ունեցանք մեր նկարագրին եւ մտքին նախնական ծաղկումին եւ նախապատրաստական ձեւաւորումի օրերուն իսկ մեր շուրջը ունենալու երկրէն եկած եւ երկրով ոգեշունչ դէմքեր: Շրջապատուեցանք մտաւորականութեամբ մը, որ կուգար առհասարակ Արեւմտահայաստեան երբեմնի լոյսի կեդրոնէն՝ Պոլիս, նաեւ մերձ վայրերէ: Մաս մըն ալ հեռուէն՝ Ազատքէն յայնկոյս:

Պոլսէն ժամանածները, ընդհանրապէս Գեղարուեստի կամ Արուեստասէր սերունդին պատկանող կրտսեր անդամներ էին: Շատեր, իրաւարճութիւններու հարկադրիչ պատճառներով, տիրական անուններ կը դառնան եւ, իրենց մտաւոր կշիռով կ'արժեցնեն իրենց ստանձնած առաքելութիւնը՝ դառնալով հոգմացրիւ եւ ուղեկորոյս դանդուածներուն ազգային դաւանանքներու Ջատագով – քարոզիչները, ասոնց պաշտպան վահանները: (Առիթով մը թերեւս չահեկան ըլլայ խօսիլ երեւոյթի մը մասին, այն թէ՝ Պոլիսէ եւ մերձ վայրերէ եկողները (իմա՝ Արեւմտահայ) ղէմաւորաբար կը կեդրոնանան լեզու – ղարութիւն եւ ասոնց հետ աղերս ունեցող, համաչափ քայլ նետող երեսներուն: Արաքսի այն կողմէն ժամանածներն ալ՝ առաւելաբար կ'արժարծեն ազգային – քաղաքական – ընկերային հարցեր: Կը դառնան ասոնց անդուլ քարոզիչները):

Գուրգէն Մխիթարեան կուգար Պոլսէն, արդէն իր բանիմաց միտ եւ վարժ դրիչ: Ծնունդով Շապին Գարահիսարցի, տեղւոյն Մուշեղեան նախակրթարանէ աւարտական (1907) կարճ ժամանակ մըն ալ Սեբաստիոյ Բարձրագոյն Վարժարանի աշակերտ, կեդրոնականի վկայականով (1912) է, որ մուտք կը գործէ հանրային ասպարէզ: Ուսուցչութիւն եւ հրապարակագրութիւն, զոյգ անուցիչ ոստրերը կը դառնան անոր համար: Բայց մանաւանդ երկրորդը: Պոլսոյ Հ. Յ. Դ. Ուսանողական Միութեան «Երկունք» ամսագրէն եաք, մաս կը կազմէ «Ազատամարտ»ի անմիջական չարունակութիւնը հանդիսացած «Ճակատամարտ» (1918 – 1922) թերթի խմբագրութեան: Թէ այս օրաթերթը ի՛նչ կշիռ եւ հեղինակութիւն կը վայելէ այդ օրերուն, կը բաւէ կարդալ Կ. Գէորգեանի «Ամէնուն Տարեգիրք»ին (ԺԱ. տարի) սա տողերը, – ամէնէն շատ սպառում ունեցող առաւօտեան թերթն էր Պոլսոյ մէջ այդ տարիներուն եւ, կը ծախուէր օրական ութ եւ կիրակի օրերը մինչեւ տասը հազար օրինակ: Միւս օրաթերթերուն տպաճանակը, այս թիւին կէսին ալ չէր հասներ»: Այս յաջողութեան պիտառոր ազդակը, խմբագրական կազմին (հինգ մնայուն խմբագիր) զուտիս կեցած մէկ անուն ունի՝ Շաւարշ Միսաքեան: Ցուշագրութեան համաձայն, ապագայ մեծ Շ.ն իր խմբագրականները ամենայն արագութեամբ գրել – վերջացնելէ եաք, աչքը կ'անցընէր սեղանին վրայ զետեղուած նիւթերը, անհրաժեշտը կը տրնօրինէր սրբագրութեանց եւ ճշդումներու ճամբով:

Վարժ դրիչ ստուգիւ, քանի վկայութեանց համաձայն Գուրգէն Մխիթարեան տարիներ չարունակ կը ստանձնէ մեր ազգային կեանքին հետ աղերս ունեցող անցքերու խմբագրութիւնը: Մանրամասնութիւններ ալ կը տրուին, – Պատրիարքարանի աշխատանքներու, Ազգային երեսփոխանական նիստերու նկարագրութիւնները, հանրային այլ եւ այլ ձեռնարկներու անդրադարձ եւ, յատկապէս թատերական չարժումի պատկերացում: Կ'ըսուի չեչտ հաստատումով, թէ Գ. Մխիթարեան հեղինակութիւն մը կը դառնայ թատրոնի քննադատութեան մարզին մէջ, յայտնապէս Պոլսոյ բեմերը չէնցնող Հայ Տրամատիք Թատերախումբին բեմադրութիւններուն կապակցութեամբ: (Ի դէպ, այս յատկանիշը կը նկատուի նաեւ «Ցուսաբեր»ի էջերով: Ստուգիւ, բեմադրութիւններ եւ դերակատարումներ անոր արուեստասէր սուր աչքին սեւեռումներուն ենթարկուելով՝ կարճ թէ ընդարձակ մեկնութիւններու դուռ կը բանայ):

Քեմալական արշաւը դէպի Պոլիս, պատճառ կը դառնայ անոր հալչտապ փախուստին: Փութով կ'ողջունէ Բուլկերու երկրին ջերմութիւնը, ասպնջականութիւնը: Հազիւ համբուրած փարաւոններու հողը, արդէն իր ներքին տարերքէն մղուած՝ կը հիմնէ եւ կը վարէ «Շարժում» դրական ամսագիրը (1923 – 1924): Այլ, սակայն, եգիպտահայ մամուլի երկու տիրական անուններէն մէկուն «Ցուսարեր»ի (միւսը՝ «Արեւ») ճամբով է, որ հոն եւս կը վայրի, կը դառնայ վերադիր անուն: Ստուգիւ, այդ արժանայիշատակ տարիներուն (1923 - 1948), Գուրգէն Մխիթարեան նախ իբր փոխ – խմբագիր, այնուհետեւ իբր խմբագրապետ, մեր ափիւնքեան հրապարակագրութեան հեղինակաւոր անուններէն մին կը դառնայ (*):

Գ. Մխիթարեան պրկուած չիղերու խուրձ մըն էր խմբագրի սեղանին առջեւ: Նոյնպէս չզուտ մարդու կերպարանքով կը յայտնուէր մեր բեմերուն վրայ կամ ալ՝ ժողովներուն: Անոր լեզուն պիրկ էր իր արտաքին տեսքին եւ իր ներքին հոգեխառնուածքի համաձայն: Չէր սիրեր ճապաղիլ, ոլոր – մոլոր ուղիներու հետեւիլ ըսելու համար իր խօսքը, յայտնելու համար իր միտքը: Լաւ սերտած Մայրենին, տարիներու փորձով վարժ անոր դրիչը, միաժամանակ վայելուչ յարդարանքով մը կը ներկայանար: Տաք լար մը կը չերմացնէր անոր պիրկ, ձգտեալ խօսքը:

«Ցուսաբեր»է պատահական քաղուածքներ յայտուն կը դարձնեն այսօրինակ յատկանիշեր: Ահա նմոյշներ. –

– *Զարդարեան արեւմտահայ մտաւորական շարժման մէջ առաջնակարգ դէմք մը պիտի մնայ, որչափ ալ փոխուին ժամանակները: Հայ գաւառը պիտի չկրնաւ յիշել առանց Զարդարեանի, հայ հրապարակագրութիւնը պիտի չկրնաւ ըմբռնել արժանավայել կերպով, առանց իր առոյգ շունչին ու կորովին եւ հայ լեզուն պիտի չկրնաւ սիրել, առանց իր պերճ արձակին ու հայ մարդու ոգեշունչ բարբառին: (Ռուբէն Զարդարեան)*

– *Մէկը վերջին պահակներէն ա՛յն մարտնչող սերունդին, որ հսկեց հայ ոգիին եւ մտքին վրայ· առողջ ու ազատատենչ պահեց հայ ժողովուրդը, նոր կերպարանք տուաւ Հայոց պատմութեան:*

... Ա՛յն ոճը, որ սիրելի դարձուց հայ հերոսները, հայ ազատամարտը, հայ պատմութեան ալեկոծ էջերը, դառնալով միանգամայն հայ հրապարակագրութեան բարձրագոյն ու գեղեցկագոյն արտայայտութիւնը, հոգեշունչ ու հզօր: (Միհայէլ Վարանդեան)

⁂

Այս միջոցին, մեր դրասեղանին վրայ բազմած երկու հատորներ, կը յուշեն հրապարակագիր – դրադատին անունը: Դէմքերու (առաւելաբար գրագէտ) պատկերացում՝ դրադատական տողերով, ճամբորդական ճոխ եւ բազմազան նօթերով հարուստ ապրումներ, արձակուած վճիռներ, լեզուի – անոյշ հաստատումներ եւ հայեացքներ եւ այլն, այս գիրքերուն «միջուկը» կը կազմեն:

Առաջինը՝ «Քառորդ դար – գրականութիւն», վայր եւ թուական ունի Գահիրէ, 1946:

Երկրորդը՝ «Հերկ ու ցան», Պոսթըն, 1946:

Հայ հոգիին դեղեցկագոյն ծաղիկը՝ հայ դրականութիւնը դաւանող դրադատը, դառնութեամբ կը հաստատէ, թէ Եղեռնի հետեւանքով Պոլիսը, հայ մտքի եւ հոգիի այդ չքեղ հանդիսավայրը, հայ դաւանին հետ կը կորսնցնէ իր առաջնորդի դէմքը, մեծաչուք ոստանը կը դառնայ լքուած ապարանքը: Այլ, սակայն, նորոգ ստեղծուած Սփիւռքը, – յուշերով հարուստ, կարօտով խորունկ, – իր նոր նուաճումներով փութով կը հաստատէ ինքնատիպ – ինքնուրոյն դիմագիծ մը: Ծլարձակում – ծաղկում կը կատարուին օտար միջավայրերու մէջ՝ օտար դրականութիւններու եւ մշակոյթներու հետ չբախելով – ապրելով: Հարկաւ օր մը պիտի գրուի այս պատմութիւնը «տրտում էջերու կարմրին չքեղ էջերով», ինչպէս իրենց կեանքինը Ա. եւ Բ. Համաշխարհային պատերազմներու միջեւ:

Այնուհետեւ ան կը փորձէ խոր թափանցումներու ճամբով վերլուծել դէմքեր եւ դործեր: Ասոնց մէջ եւս կը նկատուին սրատեսութիւնը, արտակարգ սէրը հանդէպ մայր լեզուին, քանի հոս եւս անոր լեզուն կը հատատէ, թէ մեր ոսկեղինիկը կրնայ վայելել իր ներքին անբաւ հարստութիւններով, երբ դրիչը կը խառնուի, կը միաձուլուի վարժ հրապարակիչը – քննադատին հետ նաեւ լեզուական հոգատարութեան:

Երկրորդ հատորը կը խօսի իր պաղեստինեան ճամբորդութեան մասին: Ուրեմն, առաւելաբար, ուղեդրութիւն կըրնանք որակել հրամցուածը: Ո՛չ, անշուշտ, պարզ նկարագրական իմաստով: Որովհետեւ նախ անոր այս ճամբորդական էջերը յաճախ կը մատնեն դրական մակարդակին մօտեցող, ասոր հետ քայլ նետելու փորձ կատարող տողեր, հատուածներ: Որովհետեւ նաեւ անոր դատումներն ու խոհերը, յատկապէս հանդիպումներով տարածուող երկխօսութիւնները, խիստ չահեկան եւ, միաժամանակ, ուսանելի կը մնան:

Լեզուն կազմելով առանցքը մեր չահադրդռութիւններուն, երկարելու «մեզքով» մեղադրելու դնով իսկ, կը մէջբերենք մէկ քանի հատուած «Նոր ուղղադրութիւնը եւ Դուրեան Սրբազան» երկխօսութենէն (**):

– *Ի՞նչ կը խորհիք երեւանի նոր կամ, աւելի ճիշդ, նորադոյն ուղղադրութեան մասին Սրբազան:*

– *Եղածը անմտութիւն է, – կ'ըսէ պատասխան դայրոյթով, – անմտութիւն է եւ անեմաստ: Կարելի չէ խախտել հազարամեակներու ստեղծագործութիւն մը, ինչպէս նաեւ լեզուական օրէնքներ ու հնչիւններ:*

Իրաւունք չունին ձեռք ղպցնելու դարերու կեանք ունեցող սքանչելի լեզուի մը: Մենք ունինք հին լեզու մը՝ դրաբարը եւ չենք կրնար խախտել անոր օրէնքները: Եթէ աշխարհաբարը առանձին ու բացարձակապէս անկախ լեզու մը ըլլար, եթէ նոր լեզու մը ստեղծէինք եւ օրէնքներ մենք դնէինք, այն ատեն կրնայինք այս կամ այն փոփոխութիւնը մտցնել: Բայց աշխարհաբարը չինծու լեզու մը չէ, ոչ ալ առանձին լեզու մըն է: Ան սերտօրէն կապուած է դրաբարին, եւ չենք կըրնար դարաւոր սկզբունքներ, դիրեր եւ հնչիւններ փոխել կամ ջնջել ըստ կամս:

Մեր լեզուին ուղղադրական օրէնքները դժուար չեն: Պատուական լեզու մը ունինք, եթէ քիչ մը չանք ընել գիտնանք: Յ դիրին տեղ Հ գրելով, Օ–ին տեղ Ո գրելով կարելի չէ դիւրացնել ուղղադրութիւնը, ընդհակառակն՝ աւելի կը դժուարանայ: Որովհետեւ այս ձեւով կը խախտի օրէնքը, կը խաթարուի լեզուին դիտական հիմը եւ աշակերտը չիմաթութեան առջեւ կը դտնէ ինքզինք:

Այլ դատափետում. նաեւ սա ճշմարտութիւնը, ուա՛ղ:

– *Կը կարծէ՞ք, թէ ազդեցութիւն մը կրնայ ունենալ արտասահմանի հայագէտներուն կարծիքը Երեւանի վրայ:*

– *Գիտեմ, ո՛չ մէկ ազդեցութիւն. եղածը ձեւ – բանի է պարզապէս, եւ անոնք իրենց գիտցածը կ'ընեն: Բայց հայ լեզուի պաշտպանը յովանոցակ հայութիւնն է:*

⁂

Գիտենք, թէ Գ. Մխիթարեան ունի այլ ուղեւորութիւններ ալ, ինչպէս կիպրոսինը: Այս մէկն ալ կ'ուզէր լոյս ընծայել առանձին հատորով: Ունի նոյնպէս գրաքննադատական ուսումնասիրութիւններ եւ արուեստի մասին չահեկան տեսութիւններ:

Ցուսանք, թէ օր մը օրանց «գիր – զրամ» սիրող չնորհապարտ ձեռքերու չնորհիւ ընթերցասէրը դրասէրներու կը հրամցուին ասոնք եւս, ցայսօր հրապարակուած գիրքերու կողքին:

Այս ձեւով առաւել արժանին մատուցած կ'ըլլանք Գուրգէն Մխիթարեանի, որ ոստանէ – ոստան դիտակցական մատծումով եւ բազմակողմանի աշխատանքով յաջողեցաւ իր գրիչը դալար պահել:

Եւ, Բուրգերու ստորոտին դարձաւ մեր սերունդի դաստիարակներէն մէկը, ահա վերջալի կշիռով:

Ցարդանք յիշատակին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՏԱՆՕԹ. –

(*) Անկասկած, պէտք չէ անտեսել անոր աշխատանքի թափը 1948-էն ցմահ, Միացեալ – Նահանգներ հաստատուելէն, «Հայրենիք»ի խմբագրապետի պատուաքեր պաշտօնը ստանձնելէն ասդին: «Մեռոալ պատնէշին վրայ» բացատրութիւնը ամէնէն աւելի կը յարմարի իրեն· արդարեւ, կաթուածահար կ'անիշխանայ 1962 Նոյեմբեր 25–ին, Ուստրը, Դաշնակցութեան օրուան տօնակատարութեան առթիւ, բեմին վրայ բանախօսելու ժամանակ:

(**) Եղիշէ Դուրեան Արք., Պատրիարք յերուսաղէմ: Բանասէր՝ գործերէն են, - «Ընթացք ի գրոց բարբառ», «Ընտիր ասացուածք ականաւոր անձանց, կենսագրական եւ հատուածտ տեղեկութեամբ», «Պատմութիւն հայ մատենագրութեան ի վաղ ժամանակաց մինչեւ մեր օրերն» (կ'ընդգրկէ Գողթան երգերէն մինչեւ ժթ. կէսերը) եաղ. Հ. Հանրագիտարանէ:

Ժ. Մ.

Հայ բժշկութեան համար

13-ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ, ՋԱՊԷԼ ԹԱԳՈՒՀԻՒ ՁԵՌԱՄԲ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՄԸ՝ ՍԻՍԻ ՄԷՋ

Գրեց՝ ՄԱՔՐՈՒՀԻ Պ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Հայ կեանքի եւ մատենագրութեան արծաթէ դարուն, Հայկական Կիլիկիոյ բեղուն եւ բարգաւաճ տարիներու ընթացքին, երբ հայ տաղանդն ու հանճարը իր ծաղկումի չրջանը կ'ապրէր Միջերկրականի ափերուն վրայ եւ ընտիր մատենադիրներ, ուսումնասիրողներ, գիտուն արուեստագէտներ ձեռք – ձեռքի տուած աչխատանք կը տանէին չահակիզ ըլլալու համար ազգային զարգացման եւ յառաջդիմութեան, այդ տարիներուն Հայաչխարհի փայլուն հորիզոնին վրայ երեւցաւ լուսատու աստղ մը, նչանաւոր հայ կին մը, որ 13–րդ դարու կիսուն, հայ բժչկական պատմութեան համար հանդէս եկաւ խիստ կարեւոր իրագործումով մը:

Ջապէլ Թագուհին էր ան, Լեւոն Մեծագործի աղջիկը եւ Հեթում Ա.ի պատակիցը:

Բացի բարեգործական ու աչխարհային բազմաթիւ գործերու հեղինակ հանդիսանալէ, Ջապէլ Թագուհի Սիս մայրաքաղաքին մէջ հիւանդանոց մը չինած էր իր ժողովուրդին համար: Այս հիւանդանոցի մասին առաջին վկայութիւնները ծանօթացուած են Հայր Ղեւոնդ Ալիչանի «Ցուշիկք Հայրենեաց»ի եւ ապա «Սիսուան» հոյակապ աչխատութեան մէջ:

Հայ եւ օտար պատմագիրներ կ'ուանդեն որ Կիլիկիոյ հայ թագաւորները հաստատած են հիւանդանոցներ եւ բորոնելու յատուկ ապաստարաններ, սակայն անոնք Ջապէլ Թագուհիին հիմնած հիւանդանոցի մասին որեւէ բան չեն գրեր եւ գրոյ ալ պիտի չըլլար եթէ բախտի գործանալի պատահարը անոր հետքը իր ւարի գոյն գուրս կորգած եւ լոյս աչխարհի յայտնած չըլլար:

⁂

1833-ին, Սիսի Կաթողիկոսարանին մէջ գտնուած մը դէպի Արեւելք, հողը փորուած կամ քրքրուած ատեն, յանկարծ երեսի հանուելով հայերէն արձանագրութեամբ արձաթաչ քար մը: Այլազգի մոլեռանդներ կոտրատած էին զայն, բայց բարեբախտաբար անոր վրայ փորագրուած արձանագրութիւնները կարելի եղած էր ընդօրինակել:

Այդ քարին վրայ արձանագրութիւն կար Ջապէլ Թագուհիին կողմէ չինուած հիւանդանոցին մասին, ուր գրուած էր հետեւեալը.

⁂

Կատարուեցաւ
Յարմարումն Շնուածոյ Հիւանդանոցիս
Քրիստոսասէր Թագուհւոյ Ջապէլի
ի Թուին Հայոց ոզ···:

Այս արձանագրութեան պիտուն բառերը եաք, երբ Հայր Ղեւոնդ Ալիչան իր «Սիսուան»ը պատրաստելու ընթացքին ձեռք կ'անցընէր Կիլիկիոյ պատմութեան մասին մատեաններ, անոնց մէջ գտած էր անանուն երկայ մը ձեռագիր Յիչատակութիւնը, որ կը չարունակուէր մինչեւ 17-րդ դարու սկիզբը ամէնէն աւելի կը յարմարի իրեն· արդարեւ, կաթուածահար կ'անիշխանայ 1962 Նոյեմբեր 25–ին, Ուստրը, Դաշնակցութեան օրուան տօնակատարութեան առթիւ, բեմին վրայ բանախօսելու ժամանակ:

եւ որ կը պարունակէ Զապէլ Թագուհիի հիւանդանոցի մասին մէկ ուրիշ արձանագրութիւնը, հետեւեալ դիրերով.

***

Կատարուեցաւ Յարմարումն Հիւանդանոցին

Հրամանաւ Մեծաւ Փառաւք Քրիստոսասէր Թագուհւոյն Զապէլի

Թուականութեան Հայոց ՈՂ···:

Հայոց 690 Թուականին եւ Քրիստոսի 1241 Թուականին էր ուրեմն որ հիմնուած էր այս հիւանդանոցը: Այս արձանագրութիւններուն առաջինը անկասկած հիւանդանոցին հիմնաքարի վրայ փորագրուած արձանագրութիւնն էր, քանի որ երկրորդին համար անանուն երէցին Ձիշատագրութիւնը կ'ակնարկէ թէ այդ արձանագրութիւնը կը դանուէր հիւանդանոցին ղրան վերեւ:

Զապէլ Թագուհիի հիմնած հիւանդանոցի յայնութիւնը Հայկական Կիլիկիոյ քաղաքակրթութեան պատմութեան կարեւոր էջերէն մէկն է, որ պատիւ կը բերէ 13-րդ դարու հայ բժշկութեան եւ որ անմահացնելով կ'անմահացնէ անոր արքայածին դչհոյ հիմնադրուհին:

26 գարունները բոլորած տարիքին մէջ, երբ կնոջական սիրտը կը սիրէ վարդերու հետ խաղալ, շուշաններով պճնուիլ, թռչուններու դայլայլով օրօրուիլ, Զապէլ Թագուհին իր բարձր դիրքէն ու արքունական ճոխութիւններէն առանց չլսելու, յօժարակամ նուիրուեցաւ գթութեան սուրբ գործին եւ ձեռնարկեց յաւիտենական հիմնութեան մեղմարար օթեւանի մը հիմնութեան, որպէսզի հոն ապաստան գտնէին ժողովուրդի թշուառութեան մատնուած զանգուածները: Ան արդեօք որքա՞ն օրհնութիւն, որքա՞ն երախտապարտութիւն քաղեց հիւանդանոցին մէջ գարմանուողներէն, քանի՛ քանի՛ ապաքինեալ շրթունքներ փառաբանեցին անոր մեծագործութիւնը:

***

Ըստ անանուն երէցին Ձիշատագրութեան, Զապէլի ձեռակերտ հիւանդանոցը կը գտնուէր Սիսի բերդին Արեւմտեան դրան դիմաց: Հիւանդանոցի յատակ վայրը յայտնի եղած է, սակայն աւելի վերջ այդ մասին արձանագրութիւնները օտարի ձեռք անցած են: Այդ մասին կան երէցի դրած տողերը, զորս Հայր Ալիշան նոյնութեամբ հրատարակած է·

«Զապէլ Թագուհին չինեաց ի Սիս հիւանդանոց եւ ի «միջին բրգայ (աւազան) եւ հայի յԱրեւմտեան դուռն ի Սուս: Բերդն, զոր այժմ Մարս տան (դիւտրան) կոչի եւ աւերակ է· սակաւ ջուրն ո՛չ գայ, բայց տեղն յայտնի, եւ ի չորս կողմն գոռերով հռոմեալ է»:

Այս պարբերութենէն յետոյ, «Եւ այս օրինակն դիր գտաւ ի վերայ դրանն», կ'անդրադառնայ Զապէլ Թագուհիի հիմնած հիւանդանոցին երկրորդ արձանագրութիւնը, զոր վերջը հրատարակած էինք:

Գեղեցկագիր ու օգտաւէտ հիւանդանոց մըն էր ատիկա, որ ունէր իր յատուկ աւազանն ու ջուրը, ինչ որ ապացոյց է թէ Թագուհին իր մեծ հոգածութեամբ ու առողջապահական ի՛նչպիսի պահանջքներու համաձայն չինել տուած էր զայն:

Սակայն, զայն հիմնելով, Զապէլ Թագուհին չէ բաւականացած, ան նաեւ իրեն պարտականութիւն նկատած է յաճախ այցելել հոն պատսպարած հիւանդներուն եւ անձամբ խնամատար ըլլալ անոնց ցաւերուն եւ վէրքերուն, այսպէս հանդիսանալով առաւպող մարդկութեան բժշկուհի մը: Մանկամարդ կնոջ դուրդուրանքը, գեղանի Թագուհիի մը ներկայութիւնը արդեօք ի՞նչ ազդու ու զօրաւոր բալասան մըն էր հոն դիմող ախտաժէտներուն...

***

Անշուշտ Զապէլ Թագուհին իր այնքան խնամքով չինել տուած հիւանդանոցէն ներս պաշտօնի կոչած էր նաեւ կարող բժիշկներ: Որո՞նք էին արդեօք այդ բժիշկները:

Յայտնի է թէ Ռուբինեան թագաւորութեան օրերուն ապրած է նշանաւոր հայ բժիշկ Մխիթար Հերացին, որ 13-րդ դարու սկիզբները վախճանած է եւ հետեւաբար ան չէր կրնար պաշտօնավարած ըլլալ Զապէլ Թագուհիի հիւանդանոցին մէջ: Մխիթար Հերացիէն ետք սակայն, Կիլիկիոյ մէջ ապրած են ուրիշ հայ բժիշկներ, որոնց անուններն ու գործածայ դեղերը մեծ գնահատանքով կը ներկայացուին 15-րդ դարու հայ բժիշկ Ամիրտովլաթ Ամասիացիի կողմէ գրի առնուած եւ 1478-ին հրատարակուած «Անգիտաց Անպէտ» բժշկական ընդարձակ աշխատութեան սկիզբը:

Այդ բժիշկներն էին Ահարոն եւ իր որդին Ստեփանոս, նաեւ անոնց տոհմէն Ճօշլին, Սարգիս, Յակոբ, Դեղին, Սիմաւոն, Վահրամ, որոնցմէ Ստեփանոսն ու իր եղբայրը Ճօշլին 1232-ին ողջ էին եւ բժշկութեամբ կը զբաղէին: Այս մասին յիշատակութիւններ կը գտնենք Վիէննական Մխիթարեան Հայր Ղեւոնդ Ցովնանեանի «Նախնեաց Ռամկօրէն»ին վրայ կատարուած խիստ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններուն մէջ:

***

Ըստ այս վկայութիւններուն, դիւրին է ենթադրել որ այս բժիշկները կամ առնուազն եօք բժշկապործողները հաւանաբար պաշտօնավարած են Զապէլ Թագուհիին հիւանդանոցին մէջ:

Դժբախտաբար տեղեկութիւններ չկան այն մասին թէ այդ հիւանդանոցի մէջ բժշկական ի՞նչպիսի դրութիւններ կ'իրականանային: Սակայն յայտնի է որ այդ հիւանդանոցին մէջ ամէն տեսակ հիւանդութիւն կը դարմանուէր եւ վիրաբուժական գործողութիւններ ալ կը կատարուէին, քայլ յարմարցնելով այդ ժամանակաշրջանի պիտութեան պահանջներուն, քանի որ վերոյիշեալ բժիշկներուն կիրարկած դեղերը կը վերաբերէին զանազան տենդային ախտերու, կուրծքի, ստամոքսի ցաւերու, նաեւ զանազան վէրքերու, ինչպէս յայտնի կը դառնայ Ամիրտովլաթի ուսումնասիրութիւններէն:

Անշուշտ աւելի օգտակար պիտի ըլլար եթէ այս մասին յաւելեալ ծանօթութիւններ երեւան հանուած ըլլային: Անտարակոյս անոնցմով դեղեցիկ էջեր պիտի կազմուէին երեւան հանելով 13 – 14–րդ դարու հայ բժշկական մտածուած պատմութիւնը, որ անկասկած պիտի հետաքրքրէր Եւրոպական բժշկութեան պատմագէտները:

Ախտ հաւանաբար յիշեալ հիւանդանոցը պատսպարան հանդիսացած է թէ՛ այրերու եւ թէ կիներու համար: Մխիթար անուն հիմնադրուհին կրնա՞ր իր անմահ ողորմածութեամբ ու մարդասիրութեամբ մտածել կամ անտեսել իր համատեղ ցաւակիրները: Զապէլի հիւանդանոցը կին հիւանդներու համար ալ պատսպարան հանդիսացած է, որովհետեւ հիւանդանոցը յատուկ յարկաբաժին մը ունեցած է աղքատ ծննդաբերներու, որոնց մասին դժբախտաբար որեւէ տեղեկութիւն չէ պահուած մատեաններուն մէջ:

Զապէլ Թագուհին իր հիւանդանոցը հաստատելէ ետք հազիւ 11 տարի ապրած է եւ 37 տարեկանին, դեռ երիտասարդ հասակին մէջ վաղամեռ եղած է 1252 Յունուար 22–ին: Բայց իր կանգնած բարեսիրական հաստատութիւնը գոյատեւած է մինչեւ Ռուբինեան թագաւորութեան կործանումը, ինչպէս կը պնդէ Հայր Ղեւոնդ Ալիշան:

Ուրեմն 1375–էն ետք, այսինքն Հայկական Կիլիկիոյ իշխանութեան արեւն ի սպառ մարած պահուն, այդ հիւանդանոցն ալ դադրած է գոյութիւն ունենալէ եւ հիւանդանոցի չէնքն ալ որ անտէր մընացած է, հիմնայատակ կերպով կործանած է երկրաշարժի մը հետեւանքով, որ պատահած էր 1642 Յուլիսին:

Հիւանդանոցը գոյատեւած է մօտաւորապէս մէկ ու կէս դար (1241 – 1375) եւ ամբողջ չորս դար (1241 – 1642) կանգուն մնացած է իբրեւ չէնք, որ ատ՛ղ բոլորովին անհետացած է օտարազգի գերեզմաններու լուռ ու տխուր ասպնջականի մը ըլլալով, ինչպէս կը պատմուի Կիլիկիոյ անանուն երէցի Ճիշատակագրութեան մէջ:

Ցաւալի չէ սակայն թէ Սիսի մայրաքաղաքին մէջ կա՞յ արձանագրութիւն մը այդ հիւանդանոցի տեղի մասին:

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, այսօր հնարաւորութեամբ կը յիշենք հայ կնոջ մը, անզուգական հայ թագուհիի մը բժշկական կարողութիւնը, ինչպէս կը պնդէ Հայր Ղեւոնդ Ալիշան:

Ուրեմն 1375–էն ետք, այսինքն Հայկական Կիլիկիոյ իշխանութեան արեւն ի սպառ մարած պահուն, այդ հիւանդանոցն ալ դադրած է գոյութիւն ունենալէ եւ հիւանդանոցի չէնքն ալ որ անտէր մընացած է, հիմնայատակ կերպով կործանած է երկրաշարժի մը հետեւանքով, որ պատահած էր 1642 Յուլիսին:

Հիւանդանոցը գոյատեւած է մօտաւորապէս մէկ ու կէս դար (1241 – 1375) եւ ամբողջ չորս դար (1241 – 1642) կանգուն մնացած է իբրեւ չէնք, որ ատ՛ղ բոլորովին անհետացած է օտարազգի գերեզմաններու լուռ ու տխուր ասպնջական մը ըլլալով, ինչպէս կը պատմուի Կիլիկիոյ անանուն երէցի Ճիշատակագրութեան մէջ:

Ցաւալի չէ սակայն թէ Սիսի մայրաքաղաքին մէջ կա՞յ արձանագրութիւն մը այդ հիւանդանոցի տեղի մասին:

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, այսօր հնարաւորութեամբ կը յիշենք հայ կնոջ մը, անզուգական հայ թագուհիի մը բժշկական կարողութիւնը, որ կը պարունակէ Զապէլ Թագուհիի հիւանդանոցի մասին մէկ ուրիշ արձանագրութիւնը, հետեւեալ դիրերով.

***

Կատարուեցաւ Յարմարումն Հիւանդանոցին

Հրամանաւ Մեծաւ Փառաւք Քրիստոսասէր Թագուհւոյն Զապէլի

Թուականութեան Հայոց ՈՂ···:

Հայոց 690 Թուականին եւ Քրիստոսի 1241 Թուականին էր ուրեմն որ հիմնուած էր այս հիւանդանոցը: Այս արձանագրութիւններուն առաջինը անկասկած հիւանդանոցին հիմնաքարի վրայ փորագրուած արձանագրութիւնն էր, քանի որ երկրորդին համար անանուն երէցին Ձիշատագրութիւնը կ'ակնարկէ թէ այդ արձանագրութիւնը կը գտնուէր հիւանդանոցին ղրան վերեւ:

Զապէլ Թագուհիի հիմնած հիւանդանոցի յայնութիւնը Հայկական Կիլիկիոյ քաղաքակրթութեան պատմութեան կարեւոր էջերէն մէկն է, որ պատիւ կը բերէ 13-րդ դարու հայ բժշկութեան եւ որ անմահացնելով կ'անմահացնէ անոր արքայածին դչհոյ հիմնադրուհին:

26 գարունները բոլորած տարիքին մէջ, երբ կնոջական սիրտը կը սիրէ վարդերու հետ խաղալ, շուշաններով պճնուիլ, թռչուններու դայլայլով օրօրուիլ, Զապէլ Թագուհին իր բարձր դիրքէն ու արքունական ճոխութիւններէն առանց չլսելու, յօժարակամ նուիրուեցաւ գթութեան սուրբ գործին եւ ձեռնարկեց յաւիտենական հիմնութեան մեղմարար օթեւանի մը հիմնութեան, որպէսզի հոն ապաստան գտնէին ժողովուրդի թշուառութեան մատնուած զանգուածները: Ան արդեօք որքա՞ն օրհնութիւն, որքա՞ն երախտապարտութիւն քաղեց հիւանդանոցին մէջ գարմանուողներէն, քանի՛ քանի՛ ապաքինեալ շրթունքներ փառաբանեցին անոր մեծագործութիւնը:

***

Ըստ անանուն երէցին Ձիշատագրութեան, Զապէլի ձեռակերտ հիւանդանոցը կը գտնուէր Սիսի բերդին Արեւմտեան դրան դիմաց: Հիւանդանոցի յատակ վայրը յայտնի եղած է, սակայն աւելի վերջ այդ մասին արձանագրութիւնները օտարի ձեռք անցած են: Այդ մասին կան երէցի դրած տողերը, զորս Հայր Ալիշան նոյնութեամբ հրատարակած է·

«Զապէլ Թագուհին չինեաց ի Սիս հիւանդանոց եւ ի «միջին բրգայ (աւազան) եւ հայի յԱրեւմտեան դուռն ի Սուս: Բերդն, զոր այժմ Մարս տան (դիւտրան) կոչի եւ աւերակ է· սակաւ ջուրն ո՛չ գայ, բայց տեղն յայտնի, եւ ի չորս կողմն գոռերով հռոմեալ է»:

Այս պարբերութենէն յետոյ, «Եւ այս օրինակն դիր գտաւ ի վերայ դրանն», կ'անդրադառնայ Զապէլ Թագուհիի հիմնած հիւանդանոցին երկրորդ արձանագրութիւնը, զոր վերջը հրատարակած էինք:

Գեղեցկագիր ու օգտաւէտ հիւանդանոց մըն էր ատիկա, որ ունէր իր յատուկ աւազանն ու ջուրը, ինչ որ ապացոյց է թէ Թագուհին իր մեծ հոգածութեամբ ու առողջապահական ի՛նչպիսի պահանջքներու համաձայն չինել տուած էր զայն:

Սակայն, զայն հիմնելով, Զապէլ Թագուհին չէ բաւականացած, ան նաեւ իրեն պարտականութիւն նկատած է յաճախ այցելել հոն պատսպարած հիւանդներուն եւ անձամբ խնամատար ըլլալ անոնց ցաւերուն եւ վէրքերուն, այսպէս հանդիսանալով առաւպող մարդկութեան բժշկուհի մը: Մանկամարդ կնոջ դուրդուրանքը, գեղանի Թագուհիի մը ներկայութիւնը արդեօք ի՞նչ ազդու ու զօրաւոր բալասան մըն էր հոն դիմող ախտաժէտներուն...

***

Անշուշտ Զապէլ Թագուհին իր այնքան խնամքով չինել տուած հիւանդանոցէն ներս պաշտօնի կոչած էր նաեւ կարող բժիշկներ: Որո՞նք էին արդեօք այդ բժիշկները:

Յայտնի է թէ Ռուբինեան թագաւորութեան օրերուն ապրած է նշանաւոր հայ բժիշկ Մխիթար Հերացին, որ 13-րդ դարու սկիզբները վախճանած է եւ հետեւաբար ան չէր կրնար պաշտօնավարած ըլլալ Զապէլ Թագուհիի հիւանդանոցին մէջ: Մխիթար Հերացիէն ետք սակայն, Կիլիկիոյ մէջ ապրած են ուրիշ հայ բժիշկներ, որոնց անուններն ու գործածայ դեղերը մեծ գնահատանքով կը ներկայացուին 15-րդ դարու հայ բժիշկ Ամիրտովլաթ Ամասիացիի կողմէ գրի առնուած եւ 1478-ին հրատարակուած «Անգիտաց Անպէտ» բժշկական ընդարձակ աշխատութեան սկիզբը:

Այդ բժիշկներն էին Ահարոն եւ իր որդին Ստեփանոս, նաեւ անոնց տոհմէն Ճօշլին, Սարգիս, Յակոբ, Դեղին, Սիմաւոն, Վահրամ, որոնցմէ Ստեփանոսն ու իր եղբայրը Ճօշլին 1232-ին ողջ էին եւ բժշկութեամբ կը զբաղէին: Այս մասին յիշատակութիւններ կը գտնենք Վիէննական Մխիթարեան Հայր Ղեւոնդ Ցովնանեանի «Նախնեաց Ռամկօրէն»ին վրայ կատարուած խիստ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններուն մէջ:

***

Ըստ այս վկայութիւններուն, դիւրին է ենթադրել որ այս բժիշկները կամ առնուազն եօք բժշկապործողները հաւանաբար պաշտօնավարած են Զապէլ Թագուհիին հիւանդանոցին մէջ:

Դժբախտաբար տեղեկութիւններ չկան այն մասին թէ այդ հիւանդանոցի մէջ բժշկական ի՞նչպիսի դրութիւններ կ'իրականանային: Սակայն յայտնի է որ այդ հիւանդանոցին մէջ ամէն տեսակ հիւանդութիւն կը դարմանուէր եւ վիրաբուժական գործողութիւններ ալ կը կատարուէին, քայլ յարմարցնելով այդ ժամանակաշրջանի պիտութեան պահանջներուն, քանի որ վերոյիշեալ բժիշկներուն կիրարկած դեղերը կը վերաբերէին զանազան տենդային ախտերու, կուրծքի, ստամոքսի ցաւերու, նաեւ զանազան վէրքերու, ինչպէս յայտնի կը դառնայ Ամիրտովլաթի ուսումնասիրութիւններէն:

Անշուշտ աւելի օգտակար պիտի ըլլար եթէ այս մասին յաւելեալ ծանօթութիւններ երեւան հանուած ըլլային: Անտարակոյս անոնցմով դեղեցիկ էջեր պիտի կազմուէին երեւան հանելով 13 – 14–րդ դարու հայ բժշկական մտածուած պատմութիւնը, որ անկասկած պիտի հետաքրքրէր Եւրոպական բժշկութեան պատմագէտները:

Ախտ հաւանաբար յիշեալ հիւանդանոցը պատսպարան հանդիսացած է թէ՛ այրերու եւ թէ կիներու համար: Մխիթար անուն հիմնադրուհին կրնա՞ր իր անմահ ողորմածութեամբ ու մարդասիրութեամբ մտածել կամ անտեսել իր համատեղ ցաւակիրները: Զապէլի հիւանդանոցը կին հիւանդներու համար ալ պատսպարան հանդիսացած է, որովհետեւ հիւանդանոցը յատուկ յարկաբաժին մը ունեցած է աղքատ ծննդաբերներու, որոնց մասին դժբախտաբար որեւէ տեղեկութիւն չէ պահուած մատեաններուն մէջ:

Զապէլ Թագուհին իր հիւանդանոցը հաստատելէ ետք հազիւ 11 տարի ապրած է եւ 37 տարեկանին, դեռ երիտասարդ հասակին մէջ վաղամեռ եղած է 1252 Յունուար 22–ին: Բայց իր կանգնած բարեսիրական հաստատութիւնը գոյատեւած է մինչեւ Ռուբինեան թագաւորութեան կործանումը, ինչպէս կը պնդէ Հայր Ղեւոնդ Ալիշան:

Ուրեմն 1375–էն ետք, այսինքն Հայկական Կիլիկիոյ իշխանութեան արեւն ի սպառ մարած պահուն, այդ հիւանդանոցն ալ դադրած է գոյութիւն ունենալէ եւ հիւանդանոցի չէնքն ալ որ անտէր մընացած է, հիմնայատակ կերպով կործանած է երկրաշարժի մը հետեւանքով, որ պատահած էր 1642 Յուլիսին:

Հիւանդանոցը գոյատեւած է մօտաւորապէս մէկ ու կէս դար (1241 – 1375) եւ ամբողջ չորս դար (1241 – 1642) կանգուն մնացած է իբրեւ չէնք, որ ատ՛ղ բոլորովին անհետացած է օտարազգի գերեզմաններու լուռ ու տխուր ասպնջական մը ըլլալով, ինչպէս կը պատմուի Կիլիկիոյ անանուն երէցի Ճիշատակագրութեան մէջ:

Ցաւալի չէ սակայն թէ Սիսի մայրաքաղաքին մէջ կա՞յ արձանագրութիւն մը այդ հիւանդանոցի տեղի մասին:

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, այսօր հնարաւորութեամբ կը յիշենք հայ կնոջ մը, անզուգական հայ թագուհիի մը բժշկական կարողութիւնը, որ

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳ. ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԻՆ ԾԱՂՈՂ ԵԼՈՑԹԸ

Ուրբաթ, Յունուար 19–ին, նախաձեռնութեամբ Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն–Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղին, ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի Ազգ. պարախումբը: Բացման խօսքը կատարեցին Մշակոյթի Տան նախագահ՝ Ակօ Մխսեան (Ֆրանսերէն) եւ Տիկին Վարդուկ Սահակեան (Հայերէն) Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին նախագահուհին, անդրադառնալով Լիոնի ազգային աշխոյժ կեանքին:

Ապա, պարախումբը ներկայացուց իր յայտագիրը, ընկերակցութեամբ նուագախումբին, մեծ խանդավառութիւն ըստեղծելով ներկայ հանդիսականներուն մօտ: Մեծապէս գնահատուեցան նաեւ ճաշակաւոր զգեստները եւ նուագախումբին որակաւոր մակարդակը: Կազմակերպիչները չատ գոհ էին ստեղծուած մթնոլորտէն: Ներկայացումէն ետք, Կապոյտ Խաչի «Արաքս» մասնաճիւղի նախագահուհին ներկաները հրաւիրեց Հայ Մշակոյթի Տուն, տօնելու համար այս յաջող երեկոյթը:

ՎԱԶԳԻՆ ԷՍԿԻՃԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

Ի ՑՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

ՄԻՋԱՎԱՅՐ...

Աւելցնե՞մ թէ այն առեն անդամահատեալ չկար, բայց ես պաշտօնապէս չարքերը մտած կը համարուէի 1907 Մայիս 28-ին, Գէորգ Զաւուշի սպանութեան օրը: Ոտքապէս ազդուած էի անձնական հերոսին մահուան պարագաներէն, եւ անոր նուիրած՝ թղթակցութիւններէս մէկը, «Արուս մահը» (Ռազմիկ, 1907, Հոկտեմբեր 6):

Կը յիշե՞ք, ով է աղաղակած.

– «Ոչ մէկ բեմէ մարդկային ձայնը կրնայ այնքան հեռուն հասնիլ, որքան դեռնայ մանկան»:

***

Երկար առեն անգործ մնալէ վերջ, մինչ կը յուսայի անգլիական ընկերութեան մը պրանենակը մտնել, առաու մը ինքզինքս պատ Պալենց պրատունը, իբրեւ պրաշիր:

Ո՞վ չի յիշեր Զաքմաքճըլարի այդ հրնամենի խառնութը, – քառակուսի սենեակ մը, ձիշդ փողոցին բերանը: Ները՝ պրասեղան մը, ուր կը նստէր տէր եւ տնօրէնը, իսկ աջ անկիւնը մէկուկէս մեթր բարձրութեամբ ուրիշ նեղ պրասեղան մը, որ յատուկ էր պրաշրին: Քանի մը տարի առաջ, Հայր Ալիշան կը յիշատակէ հիւանդանոցին երկրորդ արձանագրութիւնը, զոր վերջը հրատարակած էինք:

Գեղեցկագիր ու օգտաւէտ հիւանդանոց մըն էր ատիկա, որ ունէր իր յատուկ աւազանն ու ջուրը, ինչ որ ապացոյց է թէ Թագուհին իր մեծ հոգածութեամբ ու առողջապահական ի՛նչպիսի պահանջքներու համաձայն չինել տուած էր զայն:

Սակայն, զայն հիմնելով, Զապէլ Թագուհին չէ բաւականացած, ան նաեւ իրեն պարտականութիւն նկատած է յաճախ այցելել հոն պատսպարած հիւանդներուն եւ անձամբ խնամատար ըլլալ անոնց ցաւերուն եւ վէրքերուն, այսպէս հանդիսանալով առաւպող մարդկութեան բժշկուհի մը: Մանկամարդ կնոջ դուրդուրանքը, գեղանի Թագուհիի մը ներկայութիւնը արդեօք ի՞նչ ազդու ու զօրաւոր բալասան մըն էր հոն դիմող ախտաժէտներուն...

***

Անշուշտ Զապէլ Թագուհին իր այնքան խնամքով չինել տուած հիւանդանոցէն ներս պաշտօնի կոչած էր նաեւ կարող բժիշկներ: Որո՞նք էին արդեօք այդ բժիշկները:

Յայտնի է թէ Ռուբինեան թագաւորութեան օրերուն ապրած է նշանաւոր հայ բժիշկ Մխիթար Հերացին, որ 13-րդ դարու սկիզբները վախճանած է եւ հետեւաբար ան չէր կրնար պաշտօնավարած ըլլալ Զապէլ Թագուհիի հիւանդանոցին մէջ: Մխիթար Հերացիէն ետք սակայն, Կիլիկիոյ մէջ ապրած են ուրիշ հայ բժիշկներ, որոնց անուններն ու գործածայ դեղերը մեծ գնահատանքով կը ներկայացուին 15-րդ դարու հայ բժիշկ Ամիրտովլաթ Ամասիացիի կողմէ գրի առնուած եւ 1478-ին հրատարակուած «Անգիտաց Անպէտ» բժշկական ընդարձակ աշխատութեան սկիզբը:

Այդ բժիշկներն էին Ահարոն եւ իր որդին Ստեփանոս, նաեւ անոնց տոհմէն Ճօշլին, Սարգիս, Յակոբ, Դեղին, Սիմաւոն, Վահրամ, որոնցմէ Ստեփանոսն ու իր եղբայրը Ճօշլին 1232-ին ողջ էին եւ բժշկութեամբ կը զբաղէին: Այս մասին յիշատակութիւններ կը գտնենք Վիէննական Մխիթարեան Հայր Ղեւոնդ Ցովնանեանի «Նախնեաց Ռամկօրէն»ին վրայ կատարուած խիստ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններուն մէջ:

***

Ըստ այս վկայութիւններուն, դիւրին է ենթադրել որ այս բժիշկները կամ առնուազն եօք բժշկապործողները հաւանաբար պաշտօնավարած են Զապէլ Թագուհիին հիւանդանոցին մէջ:

Դժբախտաբար տեղեկութիւններ չկան այն մասին թէ այդ հիւանդանոցի մէջ բժշկական ի՞նչպիսի դրութիւններ կ'իրականանային: Սակայն յայտնի է որ այդ հիւանդանոցին մէջ ամէն տեսակ հիւանդութիւն կը դարմանուէր եւ վիրաբուժական գործողութիւններ ալ կը կատարուէին, քայլ յարմարցնելով այդ ժամանակաշրջանի պիտութեան պահանջներուն, քանի որ վերոյիշեալ բժիշկներուն կիրարկած դեղերը կը վերաբերէին զանազան տենդային ախտերու, կուրծքի, ստամոքսի ցաւերու, նաեւ զանազան վէրքերու, ինչպէս յայտնի կը դառնայ Ամիրտովլաթի ուսումնասիրութիւններէն:

Անշուշտ աւելի օգտակար պիտի ըլլար եթէ այս մասին յաւելեալ ծանօթութիւններ երեւան հանուած ըլլային: Անտարակոյս անոնցմով դեղեցիկ էջեր պիտի կազմուէին երեւան հանելով 13 – 14–րդ դարու հայ բժշկական մտածուած պատմութիւնը, որ անկասկած պիտի հետաքրքրէր Եւրոպական բժշկութեան պատմագէտները:

Ախտ հաւանաբար յիշեալ հիւանդանոցը պատսպարան հանդիսացած է թէ՛ այրերու եւ թէ կիներու համար: Մխիթար անուն հիմնադրուհին կրնա՞ր իր անմահ ողորմածութեամբ ու մարդասիրութեամբ մտածել կամ անտեսել իր համատեղ ցաւակիրները: Զապէլի հիւանդանոցը կին հիւանդներու համար ալ պատսպարան հանդիսացած է, որովհետեւ հիւանդանոցը յատուկ յարկաբաժին մը ունեցած է աղքատ ծննդաբերներու, որոնց մասին դժբախտաբար որեւէ տեղեկութիւն չէ պահուած մատեաններուն մէջ:

Զապէլ Թագուհին իր հիւանդանոցը հաստատելէ ետք հազիւ 11 տարի ապրած է եւ 37 տարեկանին, դեռ երիտասարդ հասակին մէջ վաղամեռ եղած է 1252 Յունուար 22–ին: Բայց իր կանգնած բարեսիրական հաստատութիւնը գոյատեւած է մինչեւ Ռուբինեան թագաւորութեան կործանումը, ինչպէս կը պնդէ Հայր Ղեւոնդ Ալիշան:

Ուրեմն 1375–էն ետք, այսինքն Հայկական Կիլիկիոյ իշխանութեան արեւն ի սպառ մարած պահուն, այդ հիւանդանոցն ալ դադրած է գոյութիւն ունենալէ եւ հիւանդանոցի չէնքն ալ որ անտէր մընացած է, հիմնայատակ կերպով կործանած է երկրաշարժի մը հետեւանքով, որ պատահած էր 1642 Յուլիսին:

Հիւանդանոցը գոյատեւած է մօտաւորապէս մէկ ու կէս դար (1241 – 1375) եւ ամբողջ չորս դար (1241 – 1642) կանգուն մնացած է իբրեւ չէնք, որ ատ՛ղ բոլորովին անհետացած է օտարազգի գերեզմաններու լուռ ու տխուր ասպնջական մը ըլլալով, ինչպէս կը պատմուի Կիլիկիոյ անանուն երէցի Ճիշատակագրութեան մէջ:

Ցաւալի չէ սակայն թէ Սիսի մայրաքաղաքին մէջ կա՞յ արձանագրութիւն մը այդ հիւանդանոցի տեղի մասին:

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, այսօր հնարաւորութեամբ կը յիշենք հայ կնոջ մը, անզուգական հայ թագուհիի մը բժշկական կարողութիւնը, որ

Նշանաւոր տիպար մըն էր այս Արմենակը: Կարդալ – գրել չէր գիտեր, բայց ամբողջ խանութը կը գարձնէր կրակի պէս: Այն աստիճան որ, ի վերջոյ գարձաւ ոչ միայն անկախ գրավաճառ, այլ եւ հրատարակիչ:

Ժամանակին հրապարակին վրայ տիրապետած էր Տէր Ղեւոնդեանի «Մայրենի Լեզուն»: Գրքին անունը այնքան սիրուած եւ ծաւալած էր որ, հասնողը «Մայրենի Լեզու» կը չինէր: Պ. Պալենցն ալ ունէր իր սեփական «Մայրենի»ն: Մանաւանդ գաւառի դպրոցները Տէր Ղեւոնդեանցը կ'ապսպրէին, բայց Արմենակը բանաձեւ մը գտած էր, – «Սպառած է»: Կամ, «Ա. տարին չկայ, Բ.էն քիչ կայ» եւ այլն: Եւ տիրաբար անտուկներուն մէջ կը չարէր իրենց «Մայրենի Լեզու»ն, 500-ական, 250–ական, 100-ական եւ այլն: Նոյնպէս «Վարժութիւն»ը եւ ուրիշ գիրքեր: Անշուշտ գանգատներ պակաս չէին. բայց աւոր ալ ճարը գտած էին, – Տէր Ղեւոնդեանցի գրքին համար եթէ 25% էր դիզէը, սեփական հրատարակութեան համար կը դառնար 35 – 40%: Եւ այսպէս անտէր կամ անշահաբեր, ուրիշէն գնուած ապրանքը հետզհետէ կը քշուէր հրապարակէն, սեփականը կը տեղաւորուէր:

– Միւսիւ Արմենակ, այս «Մայրենի Լեզու»ն լա՞ւ է:

Գործակատարը, որ կարդալ – գրել չգիտնալով, չէր գիտեր նաեւ որեւէ գրքի բովանդակութիւնը, կը յայտարարէր հանդիսաւորապէս, հետզհետէ տաքնալով, եւ տաքցած առեն հայհոյելով քերէնի փոխելով·

– Ի՞նչ գաիր, հրամեր ես, էֆէնտի, ծօ դուն առանկ խափախ, առանկ մաքուր տպագրութիւն տեսե՞ր ես, առ կազմը, առ թուղթը, ա՛ս պատկերները ո՞ւր տեսեր ես ... հապա հարիւրին 30 զե՞ղչը... Սըտոր կերած ապուրը նայէ (այս մասը անպատճառ թուրքերէն):

Բայց եւ այնպէս հրապարակին լաւագոյն եւ վստահելի հաստատութիւնն էր Պալենց պրատունը, որ լայն կապեր ունէր նաեւ Կովկասի հետ: Այսօր իսկ, չատ մը պիտանի գիրքեր իր հրատարակութեանց կամ ճոխ եւ այլազան մթերքին մնայորդներն են:

ԱՁՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Չեմ գիտեր որեւէ առեն մեր միտքէն անցա՞ծ էր ողջունել ազատութիւնը, մէկ օրէն միւսը:

Այո, յաճախ երազներ կը հիւսէինք, երբ Թագաւորը կը հիւանդանար, էպարքոս կը փոխուէր կամ խորհրդաւոր չշուկներ կը հասնէին դուրսէն: Մակեդոնական խնդիրը սուր հանգամանք առած էր եւ կը թուէր թէ մենք ալ բանի մը կը սպասէինք, հոտոտելով Արտասահմանի թերթերը:

Գիշեր մը նորէն լուսցուցեր էինք:

Ամբարպարեանը, Արամ Անտոնեան, մէկ մէկ սենեակի մէջ բանտարկելով մեզ, յօդուած կը պահանջէր: Գեղամը կը սոսկար մանրէներէն եւ առաջի կարգ անցած էին իր բացառիկ զգուշութիւններուն: Ճաշարանին մէջ, երբ ամէն մարդ տասը վարայի հաց կ'առնէր, ինք քանի վարայի կ'ապսպրէր, որպէսզի ձեռքով բռնած մասերը բերանը չդնէ: Ուրիշն կէսը կը նետէր:

(Շար. 25)

Տ�էր եւ Տիկին Հայկազ Տէմիրճեան,
Տ�էր եւ Տիկին Աբրահամ Թորիկեան եւ զաւակները,
Պր. Տրդատ Թորիկեան եւ զաւակները
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԳԵՏՐՈՍ ԹՈՐԻԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 25-ին, 74 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մարտ 1, ժամը 14·30-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Ասուածածին եկեղեցին
6, avenue Bourgain, Issy-les-Moulineaux

Մահապդ չսպասողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

UGAB-Marseille

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Comité de MARSEILLE
La Section Féminine vous invite
à un déjeuner
jeudi 8 mars à 12 heures 15
Après-midi musical
avec Mlle Vartouhie ABRAHAMIAN
(mezzo soprano)
accompagnée au piano par
Mme Juliette YILMAZIAN
P.A.F. 100 F
Réservation :
UGAB,
327, Bld Michelet, 13009 MARSEILLE
Tél. : 04 91 22 10 45
ou **Mme Hékimian**, Tél : 04 91 53 34 98

INFORMATIONS
ARTISTIQUES

Mardi 6 mars à 20 heures 30
SACEM — Salle «DEBUSSY-RAVEL»
225, avenue Charles de Gaulle
92521 Neuilly-sur-Seine
Métro: Pont de Neuilly (Ligne 1)
RECITAL DE PIANO
ARMEN BABAKHANIAN
Grands Prix Van Cliburn, Leeds,
Concours Mondial
à l'occasion de la sortie du disque
A k h t a m a r
(œuvres Musique de Chambre
d'Eugénie ALECIAN)

Au programme:
Mozart: Variations, **Moussorgsky:** Les Tableaux d'une exposition, **Alécian:** Fantaisie Libre Parcours, Musigraphies à 4 mains (avec la participation de la compositrice), **Prokofiev**: Sarcasmes.
P.A.F. 1 place: 120 F / 2 places: 200 F
Renseignements & réservations :
☎ 01. 47. 68. 30. 20

Assemblée générale

Nous vous informons que l'**Association des Dames Arméniennes Amies des Ecoles Tebrotzassère** tiendra son **Assemblée Générale** le **vendredi 9 mars à 20 heures 30**

à l'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY
Tél/Fax : 01 43 81 01 72

Nous invitons les associations, tous nos adhérents, à venir nous rejoindre nombreux.
La cotisation annuelle s'élève à

350 F par personne
500 F par couple

Le règlement de la cotisation est indispensable pour pouvoir participer à l'Assemblée.

UGAB — PARIS

CONFERENCE
le Vendredi 2 mars à 20 heures 30

Garbis APRIKIAN
Auteur · Compositeur
Directeur artistique
de la Chorale SIPAN-KOMITAS
présente

SIX CHANTS ARMENIENS
Transcrits pour piano
Fascicule 1

Présentation et explications
par l'auteur

Introduction
par ARA KRIKORIAN, l'éditeur

Illustration musicale
par MARIJA AUPY MARKIC
du Conservatoire Franz Liszt
de Budapest

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Métro : Courcelles
Tél. : 01. 45. 20. 03. 18

ՆԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՑԻՄ 20

Միջվարժարանային
Արտասանութեան Մրցում

Պ.Հ.Մ.Մ. – Մարսէյլ

ՀԱԿՈՒՄ ԵՒ ՓԱՐՈՋ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
Մասնակցութեամբ՝
Բոլոր եկեղեցականներուն

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 2
Ե. օր Մեծի Պահոց
Ալֆորվիլի
Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
ԺԲ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի
Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
ԺԹ. օր Մեծի Պահոց
Իսի – Լէ _ Մուլինոյի
Ս. Մարիամ Ասուածածին Եկեղեցւոյ Մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23
ԻԶ. օր Մեծի Պահոց
Շաւիլլի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Մէջ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատոյ եւ Աւանդութիւն
Ցանճնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՄԱՐԱՆ»
Հանդիսպուռմներու չարքին Մէջ
Կը հրաւիրէ իր Թիւ 8
Ձրույց – Դասախօսութեան
«ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐԸ»
ներքին շուրջ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 8,
ժամը 19-ին
Բանախօսութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ-Ի
Սահակ – Մեսրոպ Մշակ. կեդրոնի
«Արծրունի Զրպաշեան» սրահին Մէջ
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
VIENNE
le Dimanche 4 Mars
à partir de 14 heures
Venez participer
au 3ème
TOURNOI DE COINCHE
à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE
Concours disputé sur 3 parties, pour toutes les équipes. Toutes les doublettes seront primées. Lots pour les gagnants.
Les amateurs de **scrabble** pourront aussi jouer, s'amuser, se détendre et... gagner...
Buffet de spécialités arméniennes — Buvette.
Nombre de tables limité. Pour une meilleure organisation, inscriptions par téléphone au : **04 74 53 43 80.**

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ Կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի։

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 4
«Արտաքսման» Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 11
«Անառակ»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 18
«Տնտես»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դատաւոր»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալստեան» Կիրակիին։

11EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN
ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

BEDROS TOURIAN
Exilé en Sibérie
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ
ՏԱՐԱԳԻՐ Ի ՍԻԲԵՐԻԱ

LEVON MANUELIANTZ
Galilée et Milton
ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ
ԳԱԼԻԼԷ ԵՒ ՄԻԼՏՈՆ

Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 16-ին
Dimanche 11 mars à 16 heures

«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles
Մուտքը՝ 30 Ֆր.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԵՐԳ
ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 22, ժամը 20·30-ին
EGLISE DE LA TRINITE
Place d'Estienne d'Orves, Paris 9ème
Հովանաւորութեամբ՝
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ-Ի
Ներկայութեամբ՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպան
Է. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ-Ի եւ Տիկին ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ-Ի
Կը մասնակցին
Ֆապիէն Շաճոյեան (*սոփրանօ*) – Մկրտիչ Մկրտիչեան (*պարիթոն*) – Իրիս Թորոսեան (*տաւիղ*) – Մարիժա Ուփի Մարբիճ (*դաշնակ*) – Պերթրան Պրայեար (*թաւջութակ*)
Սենեկային նուագախումբ՝ BELL'ARTE
Երգչախումբեր՝ Սիփան-Կոմիտաս *եւ* Մենիլ Սէն-Տընի
Ղեկավարութեամբ՝
ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
Յայտագրին մէջ՝ Կոմիտասի և Բ. Կանաչեանի խմբերգներն ու Կ. Ափրիկեանի եօթը նոր գործերը, որոնց կարգին «Զըլլար-Զըլլար» երգիծական դուարճութիւն մը։ – Création Mondiale :
Մուտք՝ 150 Ֆր. — Ուսանողներուն՝ 100 Ֆր.
Տոմսերուն համար դիմել՝ FNAC — *Հայ Մշակութային Տուները։* –
17, rue Bleue, 75009 Paris / 9, rue de Madrid 94140 Alfortville
UGAB: 118, rue de Courcelles, 75017 Paris
եւ երգչախումբի անդամներուն, հեռ. – 01·43·32·52·89 *կամ* 06·86·68·11·05
Site web : www.sipan-komitas.com

LE COMBAT COURAGEUX DE TOUT UN PEUPLE POUR PRESERVER SON IDENTITE NATIONALE ET SA LIBERTE DE CONSCIENCE

VARTANANTZ

PIECE EN 2 ACTES EN ARMENIEN
(Traduction en français à Issy-les-Moulineaux)
Auteur : **Pasteur MARGOSS VEKILIAN**
Adaptation et mise en scène : SARKIS KEUSHKERIAN

JEUDI 8 MARS à 20 heures 30
AUDITORIUM — ISSY-LES-MOULINEAUX

P.A.F. 50 F

Renseignements & réservations :
— **ALFORTVILLE : 01. 48. 93. 99. 88**
— **ISSY-LES-MOULINEAUX : 01. 47. 36. 02. 50**

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 2
VENDREDI
2 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՐԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

33, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharateh@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·114 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.114

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Սեկէն – ՏՐԼԱՆՈՅԷ վէճարկումը, որ տեղի ունեցաւ Գանալ Փլիւսի վրայ փետրուար 28–ին, բաւական անդորն էր եւ քար մամուլին ալ, արդէն ոչ ոք յաղթական դուրս եկաւ: Ժ. Թիպէռի, իբրեն համար նպաստաւոր նկատեց այս վիճարկումը, այն պատճառաբանութեամբ որ երկու թեկնածուներն ալ իր ծրագիրները ներկայացուցին: Եթէ իրեն մերժուեցաւ մասնակցիլ այդ վիճարկումին, պատճառը, ըսաւ, վախն է, քանի իր հաշուեկշիռը դրական է: Վիճարկումի ատեն, Թիպէռիի եւ Գոնթիաոյի (կանաչ) դիմնակիցները աղմկալի ցոյց մը ըրին հեռատեսիլի կայանին կեդրոնատեղիին առջեւ:

ՖՐԱՆՍՍՑԻ ՀԱՐԱՒ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ չըրջանի վիճակը բարելաւուած չէր, ձիւնաթրիքին երեք օր եաք: Դեռ ճամբաներ կան անդործածելի, կառքեր եւ բեռնակառքեր անչարժութեան մատնուած են եւ Վառի նահանգին մէկ մասն ու Մարսէյլի հիւսիսը (60·000 հոգի) զրկուած էին ելեկտրական հոսանքէ Մարտ 1–ին: Ա–8 կառուցքին վրայ, 7000 հոգի սառած, առանց սնունդի եւ խմիչքի, 16 ժամ ըսպասած են որ օգնութիւն հասնի: Կառուցքին անդամալուծութեան դատապարտուած էր երկու ուղղութեամբ:

ՄԵԾՆ–ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ մէջ, երկաթուղիի նոր արկած մը պատահած է, որու հետեւանքով 13 մեռեալ կայ եւ 30 ծանր վիրաւոր: Արկածը պատահած է Անգլիոյ հիւսիսը՝ Սելպի, երկու կառախումբերու բախումով: Ճեպընթացը՝ 200 քմ· արագութեամբ սուրացող, բախած է բեռնատար կառախումբին: Հաշուկշիռը կըրնայ ծանրանալ, բազմաթիւ ճամբորդներ կը մնան ճեպընթացին մեռազակոյտերուն տակ:

ՄԻԱՑԵԱԼ–ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Խաղաղականի ափին ծանր երկրաշարժ մը պատահած է փետր· 28–ին, կեդրոն ունենալով Սէաթըլէն 100 քմ· հարաւ Օլիմփիա քաղաքին մօտակայքը: Ուժգնութիւնը 6,8 էր Ռիխթէրի բաց աստիճանաչափի վրայ: Մէկ մեռեալ կայ (սրտի տագնապէ) եւ 25 վիրաւոր: 25 տարիէ ի վեր ամէնէն զօրաւոր երկրաշարժն է չրջանին մէջ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ տնտեսական տագնապին հետեւանքով, գիներու զգալի յաւելում տեղի կ'ունենայ երկրին մէջ: Վառելանիւթը 10% յաւելում կրած է արդէն, ծըխախոտի եւ ալքոլի թրքական մենաշնորհը նախ 5,2% յաւելում մը կատարած էր օտար գլանիկներու վրայ, նաեւ 10% տեղական ծխախոտին եւ ալքոլին: Էճէվիթ 25 միլիառ տոլարի օժանդակութիւն մը կ'ուզէ տագնապին ճարը գտնելու համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետը Պ. Էճէվիթ խիստ դաղնի չրջաբերական մը ղրկած է պետութեան ամէնէն բարձր մակարդակի դեկավարութեան, պահանջելու համար որ Ֆրանսայի հետ տնտեսական յարաբերութիւնները պահուին ամենայն սահմանի վրայ, առանց հակադրուելու Համաչխարհային առեւտուրի կազմակերպութեան սահմանափակումներուն: Ան հրահանգած է նաեւ որ դէպի Ֆրանսա ճամբորդութիւնները չնչուին եթէ ըսպորդական բնոյթ չունին: Շրջաբերականին համաձայն, Ֆրանսայի հետ յարաբերութիւն հաստատելու կոչուած պաշտօնատարները բարձր դիրք ունեցողներ պիտի չըլլան, սակայն, Էճէվիթ դիտել տուած է թէ Ֆրանսական հաստատութիւններու չհաճած նուազուրդները չնչել Թուրքիան դժուար կացութեան կը մատնէ:

ԱՇՈՏ ԲԼԷԵԱՆԻ ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

ՌԻՄՄ. ՊՕՂՈՍԵԱՆԸ՝ ԴԱՐԻ «ՅԱՆՅԱՊԱՐԾ»

Այս խորագրին ներքեւ փետր· 28–ի «Ազատօտ»ը կը գրէ թէ նախորդ օր վերաքննիչ դատարան քանիերորդ անգամ ըլլալով բերուած է Աշոտ Բլէեանի գործով դատապարտուած իր հաշուապահը՝ Ռիմա Պօղոսեան: Կրկին անգամ այդ 60–ը անց կինը ձեռնաչղթաներով դատարան հասցուած է բանտարկեալներու յատուկ բեռնակառքով: Հետաքրքրական է, կ'ըսէ թերթը, որ տասնեակ մարդիկ խոչտանգած, բազմաթիւ սպանութիւններով մեղադրուող անձերու նկատմամբ նման «հոգատարութիւն» չի ցուցաբերուիր, դեռ աւելի'ն, կ'ընտրուի բանտարկութեան պատիժը առորագրութեամբ փոխարինելու որոշումը: Ու կ'եզրակացնէ «Հաւանաբար հաշուի է առնուում իրաֆանչիւրի հասարակական վտանգաւորութեան աստիճանը: Այս տրամաբանութեամբ Ռիմա Պօղոսեանն ամենավտանգաւորն է»:

նէ Համաչխարհային առեւտուրի կազմակերպութեան առջեւ:

ՊՈՐՆԷՕՑի (Ինտոնեզիա) մէջ 118 հոգի լարդուած են փետր· 25–ին, որոնց 40–ը մանուկներ էին: Հաւաքական մեծադոյն լարդն է որ տեղի ունեցած է բնիկ Տայաքներու եւ գաղթած Մատուրէնեներու բախումներուն սկիզբէն ի վեր:

ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ Այդ–էլ–Ֆէպլերի տօնը (Աբրահամի զոհաբերութիւն) որ, Մարտ 5–ին տեղի կ'ունենայ ոչխարի մատաղով, այս տարի տագնապի ենթարկուած է, ոչխարի չդոյութեան պատճառով: Իսկական ազէտ մը կը նկատուի Ֆրանսայի չորս միլիոն մահմետականներուն համար: Փարիզի մզկիթին կրօնապետը, որ բժիշկ ալ է «ատոուածային ազգաբարութիւն մը» կը նկատէ եղածը եւ կը չեչտէ թէ «կենդանիներու ներկայ հիւանդութիւնները կ'ազդարարեն մեզի որ դէչ ճամբու վրայ ենք, երբ չենք յարգեր ատուածային օրէնքները, երբ կը մոռնանք ոգեկանը ի խնդիր անտեսական բարգաւաճման եւ անմիջական հաճոյքին»:

ՎԵՆԵՑՈՒԵԼԱՑի մէջ, Բարեկենդանի տօնախմբութեան առեն 200 հոգի մեռած է, որոնց 150–ը գոհ՝ ոճրագործութեան: Այս տօնախմբութիւնը տեւած է փետր· 23–էն 27:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ երեք տարուան տաժանակիր աշխատանքի դատապարտած է Իչխանուհի Հէնա էլ Ֆասին, Սաուտի Արաբիոյ թագաւորին քեռին, որ չէր վճարած 1,3 միլիոն տոլարի հաւուելոյց մը զոհարաւճառի մը: Իչխանուհին Հիլթըն պանդոկի երեք յարկեր կը գրաւէ եւ զոհարաւճառը մօտաւորապէս կանչած էր, զոհարեղէններ ներկայացնելու համար ու «մոռցած» էր վճարել: Իչխանուհին սովորական վարուելակերպն է այս, անցեալ տարի ալ մէկ տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էր, բայց պատիժը չէր գործադրուած· եգիպտական ոստիկանութիւնը կը խուսափի խիստ վարուելէ Սաուտի Արաբիոյ զօրաւոր արքունիքին հետ:

ՌՈՍՏՈՎի մէջ ռուս սպայ մը՝ գնդապետ Բուդանով կը դատուի երիտասարդ Ջէչէնուհիի մը սպանութեան համար: Դէպքը աննախընթաց է եւ ազգայնական Ռուսեր յոյց մը ըրած են պահանջելով իր ազատ արձակումը:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 28 / Մարտ 1)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՑԵՏԱԶԳՈՒԱԾ Է

Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան փետրուար 28–ի նիստին հրապարակուած է ներքին գործերու պաշտօնատարներ Արմէն Գասպարեանի եւ Աւետիք Մինասեանի ամբաստանութեան վերջին մասը· անոնք իրենք պիրենք չանցաւոր չէն նախատած: Նոյն օրը պէտք է սկսէր ամբաստանեալ Ն· Յոհաննեանի հարցաքննութիւնը, սակայն ան յաւելեալ 50 օր խնդրած է, ծանօթանալու համար թղթածրարին ամբողջութեան: Դատարանը 25 օր պայմանաժամ ճշդած է, առանց յաջորդ նիստին թուականը յայտնելու:

***

ԼՂՀ

ՄԱՐՏ 22–Ի ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼՆԵՐ ՎՃԻՌԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՀԱՆՋԱԾ ԵՆ

Մարտ 22–ի դատին վճիռով բանտարկութեան դատապարտուած Լ· Փարամազեանի, Լ· Միրզոյեանի, Ս· Ազաջանեանի, Գ· Ծատրեանի վաստաբանները Գերագոյն դատարանին դիմած են փետր· 26–ի վճիռին համար բողոք ներկայացնելով: Սամուէլ Բարայեանի փաստաբանը ըսած է թէ իր պաշտպանեալը եւս կը պատրաստուի բողոքելու:

ԵՐԿՐԱՊԱՀՆԵՐՈՒ ՇԻՆԲԸ ՍՅՐԱԾ

Փետրուար 28–ի առաջին ժամերուն Ստեփանակերտի մէջ հրկիզուած է Ղարաբաղեան պատերազմի վեթերաններու միութեան՝ «Երկրապահ»ի շէնքը: Զոհ չկայ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան եւ Լ.Ղ.Հ նախագահը փետրուար 28–ին հանդիպում ունեցած են Երեւանի մէջ: Անոնք քննարկած են հակամարտութեան կարգաւորման ընթացքը եւ վերջին զարգացումները· չօշափած են նաեւ Ղարաբաղի տնտեսական զարգացման Հայաստանի կարեւի աջակցութեան առընչուած հարցերը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱԻՍՏՐԻԱ ՕԴԱՅԻՆ ԳԻԾ

Աւստրիական օդային դիծերը Մարտ 26–ին կը սկսին Երեւան – Վիէննա թռիչքներուն որոնք տեղի կ'ունենան չաբաթը երկու անգամ· Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ: Երեւանէն Վիէննա թռիչքը կը տեւէ 3 ժամ 50 վայրկեան: Ցունիսին կ'աւելնայ չաբաթական երրորդ թռիչք մը:

***

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ռուսական մամուլի ծանօթ անուն «Նեզաւիսիմայա գազետա»ն գրած է թէ Ղարաբաղի հարցին հաշուեթեան ընթացքին մէջ վճռական փուլին համար պայմանները հասունցած կը թուին թէ՛ Մինսկի խումբին նախագահներուն, թէ՛ կողմերու դեկավարներուն: Ըստ թերթին, ցեղասպանութեան Ֆրանսայի ճանաչումէն ետք, հայկական կողմին դիրքորոշումները ամէնէն

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EXPRESS» (1er/7 mars)

Turquie:
Le dépit amoureux

Շաբաթաթերթը երկու էջ յատկացուցած է ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումին յաջորդած թրքական հակազդեցութիւններուն: Ժ· Մ· Տէմիէլ կը թուէ ծանօթ պարագաները, – յարաբերութիւններու առկախում, զոհերի ցոյցեր, եւ այլն–, բոլորը մեկնաբանելով որպէս դատաճանութեան, ապերախտութեան զգացում մը: Թուրքիա միշտ գիտցած է որ Եւրոպայի անդամակցութեան ճամբուն վրայ Ֆրանսա իր լաւագոյն դրակիցն է ու ներկայի ճանաչումը վիրաւորած է սիրոյ, փարումի իր զգացումը: Յօդուածագիրը թրքական Ֆրանսահրութեան տրուած այս հարուածին մտահոգութիւնը ունենալով հանդերձ, էջին վերջին մասին մէջ տեղ կու տայ թուրք դաստիօս Ա· Ինհէլի վերլուծումին որ դրութեան հետաքրքրական մասը կը կազմէ: Ան կ'ըսէ թէ թրքական ընկերութիւնը իր պատմութեան նկատմամբ չիշողութեան կորուստի մթնոլորտի մէջ պահուած է: Այն ձեւով որ օրինակ՝ Ֆրանսայի պաշտօնական գաղափարաբանութիւնը պաշտպանէր այն տեսակէտը թէ ո՛չ Տրէյֆիւսէ հարց մը, ոչ ալ հակասեմականութիւն պատահած է: Ու ապա 1970–ական թուականներուն Գալիֆորնիոյ մէջ Ֆրանսայի հիւպատոսի մը սպանութեամբ իրականութիւնը յանկարծ ցցուէր Ֆրանսայի ընկերութեան առջեւ: Ինհէլ կ'ըսէ տակաւին թէ թրքական յիշողութիւնը սնած է Թուրքերու դէմ Հայերու վայրագութիւններով ու հայկական ցաւին յիշողութիւնը պահողը հայկական Սփիւռքը եղած է· այդ պատճառով ալ դիւրին կ'ըլլայ յայտնութիւնը նկատել արտաքին ոտնձգութիւն մը: Այսուհանդերձ, սկեպտիկ է ատոր բարերար ազդեցութեան· եթէ այլ խորհրդարաններ եւս հետեւին Ֆրանսայի օրինակին, անկարելի չէ որ թրքական ընկերութիւնը հիւանդագին թափով մը իյնայ արգելափակուածի հոգեվիճակին մէջ:

խստօրէն մերժողները անգամ չեն ուզեր աչխարհին ցուցադրել իրենց «յամառութիւն»ը, իսկ Ադրբեջանի մէջ Հ· Ալիեւի մեծ հեղինակութիւնը այն չափ կը ներչընչէ որ ներքին քաղաքականութիւնը կը գարգանայ «հարկաւոր ուղղութեամբ»: Թերթը կարեւի չաջողութեան ազդակ կը նկատէ Փարիզի, Մոսկուայի, Ուաչինկթընի համախոհութիւնը որուն չնորհիւ անոնց հակասութիւնները անցեալին մէջ մնացած են· աւտոր դիտաւոր դործօնը կը համարուի այն որ Ռուսաստան համոզուած է թէ Կովկասի մէջ աչխարհաքաղաքական եւ տնտեսական իր ծրագիրները չի կրնար կիրարկել հաչտութեան բացակայութեան պայմաններուն մէջ: Այսուհանդերձ, թերթը միայն զգուչաւոր լաւատեսութիւն արտայայտած է:

***

ԵՂԵՌՆԻՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ ՀԱՇՈՒԱՐԿՈՒՄԻ ԱՌԱՐԿԱՑ

Ցեղասպանութեան հիմնարկ – Թանգարանին մէջ ստեղծուած նոր բաժնի մը մէջ երեք խումբ մանրագէտներ մանրամասն կերպով կը հաչուարկեն եղեռնին հայ ժողովուրդին պատճառած կորուստները: Կ'արձանագրուին հայ եւ օտար հեղինակներու հատորներէն վերաչարադրուած յուչերն ու վկայութիւնները, կը ճչգրտուին ամէն մէկ օրուան կատարուածները եւ կը ցանկագրուին Արեւմտեան Հայաստանի 1915–էն եառ քանդուած հայկական կոթողները: Արդէն արձանագրուած է 2068 կառոյց եւ կը կարծուի որ անոնց թիւը 2200–էն աւելի է:

ՈՒ՞Վ ՄԵՆՔԱՍՔԱՆՉ...

ՀԱՅՈՑ ԳԻՐԵՐՈՒՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԼԵՒՈՆ ՔԷՉԵԱՆԻՆ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԻԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Պատմութեան անհամբնթաց արագացումով կաշկանդումներուն չղթաները վշրելով, մարդկութիւնը թուականէն առաջ – ժամկէտ՝ տարի 2000 – արդէն թեւակոխեց նոր դարաշրջան: Պէրլինի Պատին խորտակումը խորհրդանշեց մակընթացութեան ծայրագոյն ուժգնութեան բարձրակէտը: Այնուհետեւ թնականօրէն ակնկալելի էր որ չուշանար տեղատուութիւնը, երբ ծովուն ամեհի ալիքները կը խաղային, եւ ծովափի ոսկեայ աւազները վրայ կը տարածուին ջուրերուն մաքրամաքուր փրփուրները: Խաղաղութիւն ամենեցուն եւ ամէնուրեք:

Այդ արտացայտը, զոր մակընթացութեան եզրով կը քնորոշենք, իրականութեան մէջ տեսանելի, կամ եթէ ներելի է ըսել՝ չօչափելի ու համեմատականօրէն աւելի փոքր աստիճանաչափի վրայ պարզուղ երեւոյթն է, – ծովուն մակերեսին՝ ալիքները: Մոռցեր էինք որ կային ծովուն խորքին թաւալող, անտեսանելի, բայց նոյնքան ու աւելի հզօր ալիքներու հոսանքներ, որոնք երբեք չեն խաղաղիր փրփուրներու վերածուելով, եւ աւազափերու վրայ չնչասպառ մեռնելով: Ցառակէն ընթացող ալիքներն են որ կ'իրագործեն մնայուն կերպով հիմնական յեղաշրջումները, կը բանան դարպասները ապագային ընդառաջ, դէպի նոր ժամանակները:

Պէրլինի Պատը տեսանելին էր, խորհրդանիշը: Իսկական յեղաշրջումը, խորքի ալիքներու հոսանքը, յեղափոխութիւնը՝ հնարաւմն էր համակարգիչներու, եւ տարածումը, ընդհանրացումը: Այս հանդրուանէն անդին թոյլատրելի էր երեւակայել ... տառապիօրէն աներեւակայելի կարելիութիւնները, որոնք կ'ընծայուէին մարդկութեան:

Ուրախացուցիչ լ'ինչ դեղեցիկ երեւոյթ էր· մեր լեզուին դիրերն ալ վերջապէս, մարդկութեան պատմութեան այս հանդրուանին, յաջողեցան միւս լեզուներու կարգին ու օրինակով, համակարգիչներու աննիւթական քանալին գտնել: Մե՛ծ, մե՛ծ բարիք մըն էր, որ կ'ընծայուէր մեր դիրերուն: Անոնք ահա խլեր ու իւրացուցեր էին անտահման ճկունութիւն մը, որ կը թոյլատրէր երեւակայել բոլոր առաւելութիւնները, եւ համոզումով հաւատալ թէ այս հանդրուանէն անդին այլեւս ո՛չ մէկ վտանգ կը սպառնար անոնց, մե՛ր լեզուին:

Եւ բարձրաթռիչ ոգեւորմով մը, միտքը՝ զգացումներուն թեւերով կ'երթար մինչեւ առեղծարարը այդ դիրերուն, որոնք հիմա, երրորդ հազարամեակի մէջ, ու տակէ անդին ալ անպայման, կը յաջողէին լեզու գտնել այս հրաշալի, հրաշքի՛ մեքենաներուն հետ: Միայն դերագոյն, անդերազանցելի հանճար մը ի վիճակի էր ստեղծել այնպիսի նշաններ, որոնք պիտի թարգմանէին ու արտայայտէին ամենայն հարապատութեամբ մեր զգացումները, մեր ձգտումները, մեր միտքերը՝ անցեալի, ներկայի եւ ապագայի մարդերը ընդգրկող: Իսաստները կը հազնէին միշտ արդիականացած իրենց դեղեցկագոյն տարազումները: Մեր հիացումը կ'երթար այդ իսաստներուն: Այդ իսաստով կ'ըսէինք ո՛վ Մեծասքանչ...

Մեծասքանչը խորքն էր անկասկած: Եւ եթէ չէր խօսուեր զործիքին, միջոցին – այսինքն՝ դիրերուն – դեղեցկութեան մասին, այդ դեղեցկութիւնը հարապատութեան զծով բնական տուեալ էր, գոյ էր՝ դարերու վրայ կամրջուող: Ապա, եթէ դիրերուն առեղծարարը յաջողած էր իր արբանեան առաքելութեան մէջ, պատճառը պարզ էր· ան դիրերը առեղծեր էր մեր զգացումներուն, մեր ապրումներուն պատկերով: Ան առաջինն էր եղած, որ անսրբատականօրէն յստակ՝ լսեր էր մեր արեան ձայնը, ունկնդրելով մեր սրտին տրոփները, կշռադիները մեր երակներուն:

Մեծասքանչը էր նաեւ ձեւի դեղեցկութիւն, որով խորքն ու ձեւը ներդաշնակօրէն միաձուլուեր էին, եւ ժամանակներու ընդարձակ ու անեզր տարածութիւնները ճեղքելով, հասեր էին մեզի, օրէ օր աւելի հզօր թափով չարունակելու համար իրենց ընթացքը մինչեւ աներեւակայելի ծայրամասերը ժամանակամիջոցին:

Երբ եղան նոր ժամանակները, երբ պատմութիւնը արձանագրեց անհամբնթաց – այսուհանդերձ որքա՜ն բնական – արագացում, մոռցեր էինք տուեալ մը· այդ հանդրուանը ամէնէն վտանգաւոր շրջանն է, եւ անհատներու օրինակով, հասարակութիւններն ալ ունենալու են տակուն թիկունք, յաջողապէս դիմակալելու համար բոլոր վտանգները, եւ օգտուելու՝ այդ վտանգներուն յաղթահարումէն, ինչ որ – այսինքն՝ այդ վտանգներուն յաղթահարումը – կը նպաստէ անհատին ինչպէս եւ հասարակութեան զօրացման:

Եւ մենք ալ նեռուեցանք հոսանքին մէջ: Նեռուեցա՞նք, թէ հոսանքը մեզ ալ քշեց, ու կը տանի ալ: Ներկայ ընդհանուր կացութիւնը աչքի առաջ ունենալով, տարակուսանքը ներելի է: Չէր բաւեր բառերու իմաստներուն անողոք ազատագումը, երեւոյթը բացատրելի է անկասկած, առանց ըլլալու ներելի: Իրենց կեանքին մէջ հինգ բառ հայերէն չգրած՝ մարդիկ դներ էին համակարգիչ մը, եւ հայերէն դիրքեր կը գրէին հիմա, եւ հեղինակները կը գառնային: Ուղղակի ո՛չ մէկ կապ ունեցեր էին Հայոց գիրերուն հետ, գանոնք արհամարհած ըլլալով ալ յաճախ՝ իբր ստորադաս լեզու: Պատկերացումը փոխադրելական չէ բնաւ, այլ յստակօրէն յստուկ: Ահա, համակարգիչին մէջ բոյն դրած՝ այդ անտեսուած ու արհամարհուած դիրերը, դարձեալ ապնիւ, իրենց կ'ընծայէին հեղինակի դափնեպսակ: Ասիկա խորքն էր ողբերգականին:

Հիմա, ականատես անզօր վկաները կ'ըլլանք զուգահեռ ուրիշ երեւոյթի մը, – ձեւաղեղծումը դիրերուն, ճիշդ այն զործիքին միջոցով, որուն հիմնական առաքելութիւնն է ամենայն ճկունութեամբ դեղեցկացումը դիրերուն: Մենք սորվեցանք, չուտով իւրացուցինք ձեւաղեղծումի բոլոր կարելիութիւնները՝ իմաստէն առ, իմաստին հետ իրենց ձեւին մէջ ալ չարչարելու Հայոց դիրերը...

Երբ ուրիշներ կը հնարեն ու կը կատարելագործեն համակարգիչները, չեն հրաժարիր իրենց աւանդակա՞ն զրիչէն, տրամադրելի՝ հրապարակներու վրայ եւ ոճնավաճառներու մէջ իսկ նոյնքան առատութեամբ որքան անցեալին, ու տարուէ տարի կատարելագործուող: Գեղագրութեան զրի՞չը: Կան եւ դասընթացքներ ալ դեղեցիկ գիրի, որպէսզի պահուի աւանդականը, աւանդութիւնը: Ո՛վ կրնայ ուրանալ, անտեսել արաբերէն գրչագրութեան դեղեցկութիւնը, ամբողջ երաժշտականութիւնը գիրերու ձեւերուն, հնդիին պատկերով զունազեղ: Ճափոնի մէջ, որ առաջնակարգ դիրքերու վրայ է համակարգիչներու մարզին մէջ, Գրականութեան Նոպէլեան մրցանակաւոր Եասունարի Քաւապաթա իր վէպերը զրեր է՝ ծալապատիկ նստած, եղէգնեայ աւանդական զրիչով – եղէգնեայ գրիչո՞վ, եղէգնեայ գրիչո՞վ, կը յիշե՞ք նուիրական, ուրիշ անուն մը...–, ի՞նչ հանդիսական արարողութիւն, բայց նաեւ ի՞նչ ակնածանք, խոնարհութիւն՝ հանդէպ գիրերուն անհպելի դեղեցկութեան, որ բերել է հեղինակին ներաշխարհէն, էութենէն:

Գիրերուն դեղեցկութիւնը առաջին մակարդակի վրայ արտայայտութիւնն է յարդանքին հանդէպ զրուցակիցին կամ զրուցակիցներուն, միեւնոյն ատեն ասիճանաչափի քաղաքավարութեան, քաղաքակրթութեան, – ազնի՛ւ դիր, ազնի՛ւ խօսք, դեղեցկութիւնը, միայն դեղեցկութիւնը – կերպար ու իմաստ՝ աստուածային չնորհն է – ի՛նչ կը մնայ երկու ծայրագոյն բեւեռներուն՝ աւանդութեան եւ յառաջդիմութեան միջեւ հանդիսման, հաշտութեան, եւ հաւատարակչութեան եւ ուրեմն ներդաշնակութեան: Գիրերուն դեղեցկութիւնը թխում է սիրոյ եւ չքեղ բացատրութեամբ աստուածային այդ շընորհին: Համակարգիչը ժխտումը չէ գրիչի, հարապատօրէն, ուղիղ գծով չարունակութիւնն ըլլալով առաջինին, երկուքին պարագային հաւասար ու առեղծարար ձգտումովը դէպի կատարեալը, կատարելագոյնը, դէպի միշտ դեղեցիկը, դեղեցկագոյնը անսահմանօրէն:

Ամէն ինչ պզտյուն ընկալման հարց է պարզապէս:

Արդ, հրատարակի վրայ համակարգիչներու համար ստեղծուա՛ծ նոր հայերէն տառատեսակներէն չատերը այնքա՜ն տգեղ են – չափազանց նեղ կամ չեղ, բարակ, հասա ու սեւ – որ գիր գործածողը – բառին ամէնէն ընդարձակ իմաստով – սրտանց կը փափաքի չաճախ ապատանիլ աւանդականին մէջ, վերադառնալ հնամեայ գրիչին, վերադտնելու համար գիրին հարապատ դեղեցկութիւնը:

Ափսո՛ս, հիմա ծլծաղելի պիտի ըլլար զործածութիւնը կապարահատ դիրերուն, զորս գրաչարը իր մէկ ափին մէջ պինդ բռնած մեռոպեայ կազապարին մէջ կը չարէր հատիկ հատիկ, բայց ի՛նչ արագութեամբ, ճկունութեամբ եւ անսխալականութեամբ: Եւ յետոյ եկան կապարածոյլ տողերը, որոնք կ'իյնային ներդաչնակօրէն կարկաչահոս խչրատւքով մը՝ տողաչարի կողքին դրուած քառանկիւն ափսէին մէջ (*): Պատմութիւնը եղարձ չի թոյլատրեր, բայց կարօտի դուսպ զգացումներով կը ներկ բաղդատել հինն ու նորը, բաղդատելիները՝ իրարու մէջեւ – պայման ալ է... – միշտ ներդաչնակ նաւարկելու համար անծանօթի անջրպետին մէջէն, եւ նաւարկութիւնը կանխելու համար: Մեզաւորը՝ նորը չէ: Նորը անխուսափելի է: Մեզաւորը միայն ու միայն մարդն է, որ կը զտնուի որոշումին հանդրուանի վրայ, այսինքն՝ մենք...

Մինչ մենք՝ ի՛նչ ծարաւով տառորուն եւ երջանկօրէն կը սորվէինք մեռեալ եւ կենդանի լեզուները օտարներուն, բայց ո՛չ իսկ մեր աչխարհաբարը: Ո՛չ միայն չէինք սորվեր ու զործածեր, այլ նաեւ կը բռնանայինք մեր լեզուին վրայ՝ իմաստները ազատագելով եւ դիրերը ճեւազեղծելով: Ինչի՞ էր նման այլասերումը համակարգիչներու անհակակշռելի, հակակշիռ զուրս ինկող վերացական տարածքներու մէջ... Դաւաճանութիւնը մեր ինքնութեան, կ'երդնում՝ ո՛վ Մեծասքանչ: Մեր կախ փէչերը հաւաքած կը վազենք տակաւին խելակորոյս ու խօլարչաւ: Ազատագուա՛ծ իմաստներ եւ ձեւաղեղծուա՛ծ դիրեր: Մինչ մեր աչքերը կը մերժեն համակերպիլ անողոքաբար ընդհանրացող այս ապերութեան, որ կը պարզուի ո՛չ միայն ընթացիկ մամուլի էջերուն վրայ, այլ նաեւ ու մանաւանդ դեղագիտական չափանիշերն ու կանոնները աներկրայ յարգելու հակադրուած զբրակաան երկերու (**) մէջ: Զենք ընդվզիր, անմարսելին կուլ կուտանք: Կ'ընդհանրացնենք սրբագիղծ ապերութիւնը, կը պարտադրենք զայն ընթերցողներուն: Ու բանիւ կը նպաստենք Հայոց գիրերէն անոնց առուել հեռացման, այդ թափթփած ապերութիւններուն պատճառով, որոնք կը վիրաւորեն աչքերը:

Մինչ նայուածքը իր սնունդը կը ստանայ գիրերուն գեղեցկութենէն – կերպար ու իմաստ–, այդ գեղեցկութեան ընձայած հոգեկան բաւարարութեամբը:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

(*) ՖՐԱՆՍԱՑԻ «ԱԶԳԱՑԻՆ ՏՊԱՐԱՆԸ» («IMPRIMERIE NATIONALE»)

Ֆրանսայի «Ազգային Տպարանը» հիմնուած՝ 1538-ին, գեղեցիկ դպրութեանց (humanités) պաշտպան Ֆրանսուա Ա· թագաւորի օրով եւ հրամանաւ, որ պետական հիմնարկ մըն է, եւ 1903-էն ի վեր կը գտնուի Ելեւմտական նախարարութեան հակակշռին տակ, իր շուրջ 2,5 միլիառ ֆրանկի պիւտճէով չարհամարհե՞ր – նախապատիւ կը նկատէ ալ... – մինչեւ այսօր գործածութիւնը տողաշար մեքենային՝ գրական մեծարժէք երկերուն գեղագիտական եւ գիտական հրատարակութեան համար, մինչ՝ առանց ժամանակագրական ստորաբաժանումներու, Ֆրանսայի գրական *մեծագոյն* երկերու պարագային (Փօլ Գլօտէլ, Անաթոլ Ֆրանս, Վիքթոր Հիւկօ, Ռապլէ, Մոնթեսքիէօ, Սէնթ – Պէօվ, Փիւլ Ռըվար, Լա Ֆոնթէն, Մալլարմէ, Մերիմէ, Փօլ Վալերի...) անշրջադարձելի հարկադրանք կը համարի *աւանդականին* գործադրութիւնը, – այսինքն՝ վարպետ Գրաշարները մեռոդահաւատ գիրերով կը շարեն ու կը կազմեն գիրբերուն էջերը:

Աւելցնենք թէ Ազգային Տպարանը ունի աւելի քան 92·000 «հայր» տառերու (poinçon) հատաքածոյ մը՝ փորագրուած Ֆրանսուա Ա·ի օրերէն սկսեալ: Այս տառատեսակներուն առաջինները եղած են *թաղաւորին յունարէններըմ*, ստեղծուած՝ փորագրիչ եւ գիր հատանող Գլօտ Կարամոնի (Փարիզ, 1499 – 1561) կողմէ, որ փորագրած է նաեւ ֆրանսերէն պարզ եւ շեղ գիրերը· ասոնք են որ կը կազմեն դասական գրաշարութեան հիմը: Ինչ կը վերաբերի բուն հաւաքածոյին, իր ճոխութեամբ ամբողջ աշխարհի մէջ բացառիկ կը համարուի, եւ դասուած է իբր անձեռնմխելի *պատմական յուշակոթող*: Ան կը համախմբէ արդի տառատեսակներու հետ հինգզոյն 91 լեզուներու – փիլիսկերէն, փալմիրերէն, ղիներէն, մեհեճագիր, սեպագիր, եւ այլն – տառատեսակները: Այս հաւաքածոյին մաս կը կազմէ նաեւ *հայերէնը* երկու տառատեսակներով՝ պարզ եւ ճոսր գիր (տե՛ս «Les caractères de l'Imprimerie Nationale», 340 pages, 25×26 cm., Historique de Paul-Marie Grinevald, Préface de René Etiemble):

(**) Ակնարկութիւնը յատկապէս կը վերաբերի «*Արթյուր Ռեմբո բանաստեղծութիւններ*» հատորին, 192 էջ, «Ապոլոն» հրատարակչութիւն, Երեւան: Այս գիրբը կը համադրէ Հայոց գիրերուն ձեւաղեղծումին գլխաւոր տարրերը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ» ՀԱՐԱՒԱՑԻՆ ՖՐԱՆՍԱ

(1700–ԱՄԵԱԿԻ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ)

«Ուխտագնացութեան Միութիւն», իրենք զիրենք այսպէս կը կոչեն՝ հարաւային Ֆրանսայի մէջ զործող միութիւններէ եկած եւ Մայր Եկեղեցւոյ կողքին համախմբուած տասը երիտասարդ միութիւնները: Նախապէս ալ անոնք ունեցած էին միասնաբար զործակցելու առիթը, բայց այս անգամ իրենց նպատակը չատ աւելի յստակ էր եւ սուրբ:

Քրիստոնէութեան 1700–ամեակին առիթը երբ յայտարարուեցաւ «երիտասարդաց ուխտագնացութիւնը», կոչ ուղղուեցաւ հարաւային Ֆրանսայի բոլոր միութիւններու, որպէսզի պատշաճ ձեւով կազմակերպուի սոյն գնացքը դէպի Մայր Հայրենիք, որու իրրեւ արդիւնք ծնաւ «Ուխտագնացութեան Միութիւնը» կազմուած տասը երիտասարդաց միութիւններէ՝ Նոր Սերունդ Մարսէյլ – Նոր Սերունդ Էքս – Ժ2Ա Էքս – Է· Տէրիքլեան Իւ· – Ժ· – Աբծիւ – Հ·Բ·Ը·Մ· – Տ·Ա· Քոնէքսիոն – Հայ Աբեղոյշ, – Ժ·Ա·Ֆ·Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի: Անոնց առաջնահերթ մտահոգութիւնն էր՝ հաւաքել անհրաժեշտ զումար մը, թեթեւցնելու համար ուխտագնացութեան ծախսերուն մէկ բեռը, որ բաւականին ծանր պիտի կազմէր երիտասարդ քսակներու վրայ: Նամակներ զրկուեցան եկեղեցիներու եւ միութիւններու օժանդակութիւն խնդրելու համար թէ անոնք կ'ընդառաջե՞ն կամ ոչ, այդ մէկը կախեալ է անձնաւորութիւններու քմահաճոյքէն: Բայց երիտասարդները ոգորմութիւն խնդրողը չեն... անոնք ծրագրեցին երկու ճանարհներ, որոնցմէ երկրորդը Մարտ 17–ին տեղի ունենալիք պարահանդէսն է, ուր կ'ակնկալուի աւելի քան 3000 հոգի, իսկ առաջինը՝ «Sur le chemin de Grégoire l'Illuminateur» թատերախաղն էր, որ տեղի ունեցաւ Շաբաթ, փետր· 17–ի երեկոյեան, Մարսէյլի Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Ա· Ջրաչեան սրահին մէջ:

Երեկոյեան բարի գալուստի խօսքը արտասանեց «Ուխտագնացութեան Միութիւն»էն՝ Մաքսիմ Սվասլեան տալով տեղեկութիւններ իրենց ճեռնարկներուն մասին, իսկ բացման խօսքը արտասանեց Տարօն Եպիսկոպոս: Ապա բեմը տրուե-

ցաւ թատերախաղին, որու նիւթը ինչպէս անունէն յայտնի է, կը ներկայացնէր՝ Հայաստանի մէջ, հեթանոսութենէ Քրիստոնէութիւն անցքը: Լեզուն՝ ֆրանսերէնն էր· բայց տիրապետողը՝ լոյսի խոներու ընդմէջէն՝ պատշաճօրէն ընտրուած հայ հոգեւոր երգեցողութիւններն էին: Դերակատարներ՝ Օրէլի Տատայեան, Ալիս Սյանեան, Սիլվա Գաբրիէլեան, Գաբոլ Կարապետեան, Լինատա Վանեան, Լուսին Սիմոնեան, Թալին Անֆիլիս, Սապրին Սիլոյեան, Անիէս Ճարայեան, Ռիչար Մաքինէճեան, Մաքսիմ Սվասլեան, Լորան Կարապետեան, Պրիս Մաքինտաճեան եւ Արման Զիրէքեան, ջըլլալով հանդերձ արհեստավարժ, բաւականին յայտոց էին իրենց դերերուն մէջ:

Ներկայ հոծ բազմութեան կողմէ երկարատեւ ծափահարութիւններով դնահատուեցան երիտասարդները: Յաջորդ օրուան ֆրանսական օրաթերթի «Փրովանս»ը կ'արձագանդէր թատերախաղին մը, ուր երիտասարդներու պատասխանատուներէն Լորան Կարապետեան կ'ըսէր· – «... ce qui nous lie à l'Arménie ; c'est l'église, elle fédère tous les Arméniens, elle est la mère de l'arménité, nous avons à cœur de ne pas perdre cette relation car il en va de la survie de notre mémoire, de notre histoire et de nos coutumes».

Անկասկած դնահատելի են միութեան մաս կազմող բոլոր երիտասարդները, անոնք ըլլան դերակատար կամ ոչ, բայց իմանալով այս յաջողութեան միաքը, գրիչը եւ բեմադրիչը եղող Արման Զիրէքեանին կ'երթայ դնահատականներու մեծ բաժինը, որ համեստօրէն կ'ըսէ· – «1700-ամեակի առթիւ մենք ալ պէտք է աշխատանք մը տանէինք եւ թատերախաղը յարմարացնէինք, գոնէ պատմութենէն էջ մը սորվեցանք եւ գիտէք ինչ բանն է ամենադնահատելին, մեր միասնականութիւնը: Առանց քաղաքական կամ այլ հոսանքներու ազդեցութեան տակ մնալու, կը համախմբուինք, դիրար կը ճանչնանք, կը մտերմանանք եւ մեծ հաճոյքով միասնաբար պիտի իրականացնենք Յուլիսի ուխտադնացութիւնը դէպի Հայաստան»:

Թատերախաղի վերջաւորութեան ներկանները ջերմօրէն հիւրասիրուեցան երիտասարդներու կողմէ:

***

Քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի հանդիսութեանց ծիրէն ներս, կիրակի, Փետրուար 18-ին Մարտկլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ Սարկաւագական ձեռնադրութիւն:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կատարեց՝ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Եկեղեցւոյ Հայրապետական Պատուիրակ Փոխանորդ Տարօն Եպիսկոպոս ձկրկեան, իսկ Կոմիտասեան քառաձայն երգեցողութիւնը Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, որ անդամ մը եւս եկաւ գերազանցել ներկայ հատատացեալներու հոգիները:

Տէրունական աղօթքէն առաջ, պատարագը ընդհատուեցաւ եւ երեք եկեղեցիներէ եկած հինգ կիսատարկաւագները՝ Անդրանիկ Մինասեան (Սահակ – Մեսրոպ Ս. Ժերոմ), Մուրատ Մէրէմէրճեան (Ս. Թարգմանչաց), Համբարձում Զալիճոեան (Սահակ – Մեսրոպ), Խաչիկ Դաւիթեան (Ս. Թարգմանչաց), Ռոպէր Մուրկան (Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, Պօմոն), ծնրադրած բարձրացան խորան, մինչ Աւագ Սարկաւագ Պր. Խաչիկ Եղիազեան, որ այս անդամ առանձնած էր խարտաւիլակութեան պարտականութիւնը, կ'երգէր «Ուրախ լեր Ս. Եկեղեցի» շարականը: Ըստ պատշաճի կատարուած՝ երկարաշունչ արարողութեամբ, ձեռնադրիչ Եպիսկոպոսը անոնց ձախ ուսին դրաւ ուրարն եւ իրենց ձեռքը տուաւ՝ Ս. Գիրքն ու բուրվառը: Կիսատարկաւագները մի առ մի խնկարկեցին երեքական անդամ՝ Ս. Խորանը, Տարօն Եպիսկոպոս եւ, ժողովուրդը, այսպէսով անոնք կոչուեցան Ս. Խորանի սպասարկութեան վերջերոյ աստիճանին: Ապա՝ Տարօն Եպիսկոպոս տուաւ իր պատգամը եւ յորդորեց նորընծայ սարկաւագները ծառայել եկեղեցւոյ խոնարհաբար, Սուրբ Հոգիի ներշնչման տակ: Այնուհետեւ չարունակեցաւ պատարագը:

Յաւարտ եկեղեցական արարողութիւներու, ներկաները հիւրասիրուեցան Վ. Պօղաճեան սրահին մէջ, ուր Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան անունով իրենց շնորհաւորանքները յայտնեցին՝ Տիկին Ս. Գաբրիէլեան (հայերէն), իսկ Պ. Մ. Կէվիկեան (ֆրանսերէն) եւ Տարօն Եպիսկոպոս սարկաւագներուն յանձնեց վկայաթուղթերը:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԻՓԵԱՆ

ՍՏԱՅԱՆՔ

ԾԱՁՐԸ ԾԱՁՐԻՆ

ՋԱՀՐԱՏ

Պոլիս 2001

***

ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏԻՆ ԴԱՍԱՅՈՒՅԱԿԸ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ ԼԻԲԱՆԱՆԻ – 1700-ամեակ (Նուիրատուութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկի հայկական բաժանմունքի):

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԼՅՐՈՒԹի Սէն – Ժոզէֆ համալսարանին մէջ, Յունուար 26-ին, կազմակերպութեամբ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի, Յիսուսեան Միաբանութեան Սէն-Ժոզէֆ համալսարանի մէջ, ղրական հանդիպում մը եւ դինեճոն մը տեղի ունեցած են Վարդան Եպիսկոպոս Աչդարեանի «Երգէ ինծի համար» դիրքին արարերէն թարգմանութեան առիթով: Հանդիսութեան բացումը կատարուած է լիբանանեան փառերգով, կատարողութեամբ «Հոմովել» երգչախումբին, ղեկավարութեամբ՝ Յարութ Ֆազլեանի: Ապա, թարգմանութեան ղպրոցին տնօրէնը Հենրի Օուէյս վեր առած է թարգմանութեան ղպրոցին եւ համալսարանին ղերը լիբանանեան մտաւորական կեանքին մէջ: Իրմէ հաք, օրուան հանդիսավարը՝ Միշէլ Մլայքի բեմ հրաւիրած է ծանօթ դերասան Անթուան Քըրպէժ որ հատուածներ արտասանած է «Երգէ ինծի համար» հատորէն: Ապա առած է դիրքին թարգմանիչը՝ Ժիւլի Մրատ: Իր կարգին Վարդան Եպիսկոպոս (ֆրանսերէն) շնորհակալութիւն յայտնած է: Հուսկ, Մխիթարեան միաբանութեան անունով, վարժարանի տնօրէնը՝ Հ. Յովսէփ Թոփալեան «Մեսրոպ Մաշտոց» չքանչանով պարգեւատրած է թարգմանիչը: Հանդիսութիւնը վերջ դտած է դինեճոնով մը:

***

ԼԱԻԱԼի (Գանատա) Հայ Կեդրոնի Պարոնեան սրահին մէջ Յունուար 27-ին, դիտաժողով մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Հ.Օ.Մ.-ի Շուշի մասնաճիւղին: Վարչութեան ատենապետուհի Նուրիձա Մաթոսեանի բացման խօսքէն ետք, դաստիարակչական յանձնախումբի անդամ՝ Մանուշակ Յակոբեան ներկայացուցած է օրուան դասախօս՝ Գառնիկ Քհնյ. Գոյունեանի կենսագրական դիծերը, ապա հրաւիրած զայն ներկայացնելու իր նիւթը· – «Կրօնական ինքնութիւն եւ արդի տադնապներ»:

***

ՕՐԹԱԳԻԻՂի (Պոլիս) Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը եւ Թարգմանչաց վարժարանի Սիրոյ սեղանի հանդիսութիւնները տեղի ունեցած են Յունուար 21-ին: Մատաղօրհնութեան յաջորդած Սիրոյ սեղանին կազմակերպիչ յանձնախումբին չնորհիւ, ան դտած է մեծ յաջողութիւն մը, մեծ բազմութեան մը մասնակցութեամբ: Նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք: Թարգմանչաց վարժարանի հիմնադիր՝ Պ. Հայկ Ալտնեան բացատրութիւններ տուած է ղպրոցին մասին, յայտնելով որ, այս տարեշրջանին աշակերտութեան թիւը բարձրացած է 173-ի: Հանդիսավար Պ. Նալպանտի բացման խօսքէն ետք, աշակերտութեան կողմէ դեղարուեստական բաժին մը դրծադրուած է: Կարճ ժամանակի մէջ, դուհացուցիչ դումար մը դոյացած է, հուսկ Պատրիարք փակման խօսք արտասանած է:

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Միութեան թատերական յանձնախումբը, Յունուար 12-ին, բեմադրած է «Եթէ դուք ըլլայիք ի՞նչ կ'ընէիք» թատերդութիւնը: Բեմադիրն էր Հերման Վարիչ, նիւթը թեթեւ կատակերդութիւն մըն է, որ հաճելի պահեր ապահոված է:

***

ԼԱԻԱԼի մէջ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի Պարոնեան սրահին մէջ, Փետր. 18-ին ոդեկոչուած է Փետրուարեան ապստամբութեան 80-ամեակը, կազմակերպութեամբ Հ.Ց.Դ. Սարգիս Զէյթլեան կոմիտէութեան: Օրուան հանդիսավարը՝ Մոսիկ Թօփուզեան փոխանցած է Ս. Զէյթլեան կոմիտէին խօսքը, ապա հրաւիրած է Բեկոր Աչոտ մասնաճիւղի ատենապետ՝ Թամար Ալպաքեանը, որ իր կարգին փոխանցած է Հ.Ց.Դ. Երիտասարդական միութեան խօսքը եւ ներկայացուցած երիտասարդական միութեան չարքերը անցնող 21 երիտասարդներու անունները: Դեղարուեստական բաժինէ մը ետք, խօսք առած է Գանատայի Հ.Ց.Դ. կեդր. կոմիտէի անդամ՝ Մհեր Գաբադաչեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽԱԻԻՐԴԷ ՏԱՌԱՊՈՂՆԵՐՈՒ ԹԻՒը Կը ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Հայաստանի մէջ անցեալ տարի արձանագրուած է խլիրդի 5400 պարագայ: Ուռերու հանրապետական բժշկարանի տնօրէն Գ. Բազիկեանի կարծիքով կացութիւնը մտահոդիչ է եթէ նկատի առնուի արտագաղթի երեւոյթը, որմէ առաջ՝ 1990-ական տարիներուն, համեմատաբար աւելի բնակչութեամբ նուազ պարագաներ կային Հայաստանի մէջ ու այդ թիւը չէր դերազանցեր չորս հազարը: Ան աւելցուցած է որ հիւանդներու 52%-ը այրեր են եւ 48%-ը՝ կիներ, որոնց մօտ սեռային զործարաններու առընչուող խլիրդները յաճախագէպ են: Այրերը աւելի կը տառապին թոքերու, աղիքներու եւ ստամոքսի խլիրդներէ:

մասին, յայտնելով որ, այս տարեշրջանին աշակերտութեան թիւը բարձրացած է 173-ի: Հանդիսավար Պ. Նալպանտի բացման խօսքէն ետք, աշակերտութեան կողմէ դեղարուեստական բաժին մը դրծադրուած է: Կարճ ժամանակի մէջ, դուհացուցիչ դումար մը դոյացած է, հուսկ Պատրիարք փակման խօսք արտասանած է:

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Միութեան թատերական յանձնախումբը, Յունուար 12-ին, բեմադրած է «Եթէ դուք ըլլայիք ի՞նչ կ'ընէիք» թատերդութիւնը: Բեմադիրն էր Հերման Վարիչ, նիւթը թեթեւ կատակերդութիւն մըն է, որ հաճելի պահեր ապահոված է:

***

ԼԱԻԱԼի մէջ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի Պարոնեան սրահին մէջ, Փետր. 18-ին ոդեկոչուած է Փետրուարեան ապստամբութեան 80-ամեակը, կազմակերպութեամբ Հ.Ց.Դ. Սարգիս Զէյթլեան կոմիտէութեան: Օրուան հանդիսավարը՝ Մոսիկ Թօփուզեան փոխանցած է Ս. Զէյթլեան կոմիտէին խօսքը, ապա հրաւիրած է Բեկոր Աչոտ մասնաճիւղի ատենապետ՝ Թամար Ալպաքեանը, որ իր կարգին փոխանցած է Հ.Ց.Դ. երիտասարդական միութեան խօսքը եւ ներկայացուցած երիտասարդական միութեան չարքերը անցնող 21 երիտասարդներու անունները: Դեղարուեստական բաժինէ մը ետք, խօսք առած է Գանատայի Հ.Ց.Դ. կեդր. կոմիտէի անդամ՝ Մհեր Գաբադաչեան:

Ի ՅՈՒԾ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

ԱՁՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Անդամ մը Եւրոքէք Գալաթըսարէն անցած առեն, դաւադանը ձեռքէն կ'իյնայ գետին, քիչ մը թաց տեղ մը: Կասկածէ կասկած գլորելով, Գեղամ կը վազէ տուն, պիպլիմէով կը լուայ ու կը լուայ, իրիկունը եւ յաջորդ առաւն: (Սիպլիմէն միշտ անպակաս էր գրպանէն, իրրեւ ազդու հականեխական մը ամէն բանի դէմ: Գեղամի այս կասկածամտութեան մէկ պատճառն էր որ սուր թոքաբորբ մը անցուցած էր ժամանակին: Ուրիշ՝ խժլտուք մը մնացած էր վրան):

Անտոնեան, իսկական պաշըպօզուք, որպէսզի սահիլ Գեղամը անպատճառ յօդուած մը գրել Կիրակի օրուան Թիւրին համար, խմբագրատան խցիկին դուռը ներս ու պատուհաններըը կը փակէր, եւ յանուելը ձեռքն առած՝ անխնայ կ'աւերէր գետինը, անտանելի փոշի մը հանելով: Գեղամ քիթ – բերանը փակած կը ձչար, պատէ պատ կը զարնուէր: Խեղդուելը բան մը չէր, եթէ մէկն ու մէկը տեղի չտար կամ ցախաւելը չփախցնէր:

Կարճ – երկան գրեցինք յօդուածները եւ դիշերուան մնացեալ մասը անցաւ զբաղական – քաղաքական խօսակցութիւններով ու երազներով:

Անտոնեան, որ նամակագրութեամբ կապուած էր Ռուբէն Զարդարեանի հետ, կը պատմէր թէ իր բարեկամը «Ռագմիկ» անուն յեղափոխական թերթ մը կը հրատարակէ Փիլիպէի մէջ, թէ Պոլսէն թըղթակից մը ունի որ շատ յաջող եւ յանդուգն բաներ կը դրէ: Ու կը հարցնէր Գեղամին թէ կը ճանչնա՞յ···: Երկուքս ալ անգիտանալով, ուրիշ «նորութիւններ» կ'ուզէինք լսել, իր բերնէն կախուած:

– Բաներ մը պիտի ըլլան կարծեմ: Սա չունը սատկէր, ազատէինք···

Ուրիշ դիշերներ, Գեղամին, երբեմն ալ Տիգրանին հետ, չեմ դիտեր ի՛նչ բանէ ներշնչուած, կ'երազէինք թէ ահա Սուլթանը կը փոխուի, ազատութիւն կը հռչակուի, քիչ մը չունչ կ'առնենք:

Եւ ծրագիրներ, ծրագիրնե՛ր·

– Մեր ուզածին պէս թերթ մը կը հանենք, ազա՛տ, գրական – քաղաքական: Յեռոյ դիրքեր···

– Երիտասարդական Միութիւն մը կը հաստատենք, ուսանողներ կը գրկենք եւրոպա:

– Ես Ժընեւ կ'երթամ համալսարանական չրջան մը բոլորելու համար: Ա՛խ, Զուիցերիա, Զուիցերիա՛· «Դրօշակ»ն ալ հոն է···

– Հապա Հայաստա՞նը, ես երթալ տեսնել կ'ուզեմ, աչքովս տեսնել ··· Նաեւ կռվկապը···

– Ո՛վ չուզեր· երանի՛ թէ: Եւ սակայն···

Երբ առտու կ'ըլլար եւ քնաթաթախ աչքերով դուրս կ'ելլէինք, երբ ցրուիչները աչ – ձախ կը վազէին «Իպտա՛մ», «Սապա՛հ» պոռալով, երբ կը տեսնէինք նոյն դաժան դէմքերը պողոտային երկու ափերուն վրայ, կամ գորչ բազմութիւնները որ կը խռկային սրճարաններու մէջ, անճոռնի խօսակցութիւններով, անմիջապէս կը սթափէինք, – «Բայց ափսո՛ս որ երազ էր»···

***

Առտու մը, սակայն, երազը դարձաւ իրականութիւն:

Թերթերը վախկոտ երկտող մը հրատարակած էին: Բայց, մէկ օրէն միւսը կացութիւնը փոխուեցաւ «կայծակի արադութեամբ», ինչպէս պիտի ըսէր Մարկոս Նաթանեան:

1908, Յուլիս 10· – եաշասըն Հիւրրիյէթ, եաշասըն Ատալէթ, եաշասըն Մուսավվար, եաշասըն Միլլէթ···

Ա՛լ չեմ յիշեր թէ ի՛նչպէս անցաւ առաջին օրը: Եթէ չեմ սխալիր, երկրորդ կամ երրորդ օրն էր որ, Ալամ Անտոնեանին, Գեղամին եւ ուիչներու հետ խառնուելով ամբոխին, գացինք Պապը Ալի, – այս անդամ բուն իսկ պաշտօնատան մեծ դուռը, կարմիր ֆէսերը ծուռ դրած, կարմիր դրօշ մը ձեռն ալ բռնած·

– Փատիշահըմ չօք եաշա՛, Սահրադամը տեսնել կ'ուզենք անպատճառ, կ'աղաղակէր ամբոխը:

– Տեսնել կ'ուզենք··· ո՞ւր են նախարարները, ազլ, ազլ (պաշտօնանկ): Եաշասըն մէշրութիյէք (կեցցէ Սահմանադրութիւնը), եաշասըն միլլէթ···

Ահա կ'երեւար Մեծ – եպարքոսը, Սայիտ փաշա, եւ բարեւելով ամբոխը, կը խոստանար հրաժարիլ անմիջապէս:

– Նախարարներն ալ, նախարարներն ալ, ո՞ւր են:

– Չեմ դիտեր· ամէն մէկը իր պաշտօնատունն է կարծեմ:

Կամաւոր առաջնորդներ յանձն կ'առնէին ամբոխը տանիլ իւրաքանչիւր պաշտօնատուն, նախարարներուն հրաժարումը պահանջելու համար:

Եւ ամբոխը ճամբայ կ'ելլէր – մենք ալ միասին – դէպի մատնանշուած չէնքերը, նախարարական պաշտօնատուն կամ բնակարան, խելայեղ կանչերը արձակելով, ոտքերը գետին գարնելով, ծափահարելով, երգելով կամ լալով:

Այսպէս մինչեւ իրիկուն իրարու եւէւ ամբոխին մատակոչին պատասխանելով հրաժարական տուին նախարարները, բացի մէկէն – կարծեմ կրթականը – որ չդտնուեցաւ, եւ հռչակաւոր ֆէհիմ փաշային որ փախած էր (յետոյ բզիկ բզիկ եղաւ մօտակայ գաւառի մը մէջ):

(Շար· 26)

DONS A «HARATCH»

LE PRES-SAINT-GERVAIS. — L'article paru dans **Télérama** m'a donné envie de vous adresser ce petit "coup de pouce" (200 F) en modeste hommage à votre action. Si plusieurs personnes font de même... c'est comme cela que des ruisseaux deviennent de plus larges rivières.
GILLES BANDA

Communiqué de Presse

Après la lecture intégrale de l'**Illiade** donnée en 1998,les Editions Parenthèses proposent pour la première fois :
DAVID DE SASSOUN
Epopée arménienne en quatre chants
Lecture intégrale par Elisabeth Moreau en neuf sessions
dans la traduction de Frédéric Feydit
Mise en espace sonore :
Groupe de Musique expérimentale de Marseill.
du jeudi 1er mars au samedi 10 mars
tous les jours à 19 heures
Editions Parenthèses
72, cours Julien — 13006 Marseille
(coproduction GMEM, Théâtre des Bernardines, Editions Parenthèses).

UGAB-Marseille

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de MARSEILLE
La Section Féminine vous invite à un déjeuner
jeudi 8 mars à 12 heures 15
Après-midi musical
avec Mlle Vartouhie ABRAHAMIAN
(mezzo soprano)
accompagnée au piano par
Mme Juliette YILMAZIAN
P.A.F. 100 F
Réservation :
UGAB,
327, Bld Michelet, 13009 MARSEILLE
Tél. : 04 91 22 10 45
ou **Mme Hékimian**, Tél : 04 91 53 34 98

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԷՆ-ԺԵՐՄԱ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆՆԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ. ԹՈՇՃԵԱՆ

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

Rendez-vous à Sèvres

Le «Comité du 24 Avril» appelle à participer à la cérémonie d'inauguration du
«KHATCHAR» DE SEVRES
monument dressé en commémoration du génocide arménien, du sacrifice des combattants et résistants arméniens des deux guerres morts pour la France, et marquant la reconnaissance des Arméniens envers la France

le Samedi 3 mars à 11 h 30

face au musée national de Céramique à Sèvres
Cette cérémonie est organisée à l'initiative du Président du Conseil Général des Hauts-de-Seine, du Maire de Sèvres, du Président de l'Association des Anciens Combattants et Résistants Arméniens et avec la présence effective de Monsieur l'Ambassadeur d'Arménie en France

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Լիւսի Շերոյեան իր քրոջ՝ Պերճուհի Թիւֆէնճեանի թաղմ յիշատակին (մահացած Կրընոպլը, Փետր. 24–ին) 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն Ցանճախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՈՒՍԱՆ»
հանդիպումներու չարքին մէջ
կը հրաւիրէ իր Թիւ 8
Ձրույց – Դասախօսութեան
«ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐԸ»
ներքին շուրջ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 8,
ժամը 19–ին
Բանախօսութեամբ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ–Ի
Սահակ – Մեսրոպ Մշակ · կեդրոնի
«Արծրունի Ձրբաշէան» *սրահին մէջ*
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VIENNE

le Dimanche 4 Mars
à partir de 14 heures
Venez participer
au 3ème
TOURNOI DE COINCHE

à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue du Cirque — VIENNE
Concours disputé sur 3 parties, pour toutes les équipes. Toutes les doublettes seront primées. Lots pour les gagnants.
Les amateurs de **scrabble** pourront aussi jouer, s'amuser, se détendre et... gagner...
Buffet de spécialités arméniennes — Buvette.
Nombre de tables limité. Pour une meilleure organisation, inscriptions par téléphone au : 04 74 53 43 80.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Աֆանոզի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագիրի հետեւեալ նուէրները։

Ա. ՅԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Պետար Սայրիմ 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գլօտ Ժերանեան 250 Ֆր., Տիկին Սերանոյշ Աչըգեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հայկիկ Մէթէլեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուպէր Ճիպիլեան 500 Ֆր., Օր. Ժապլին Մկռճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէռ Զաթարեան 150 Ֆր., Պ. Փօլ Աւետիսեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալէն Համբարձումեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պալ 1000 Ֆր., Տիկին Ռիթա Աբիսեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փօլ Կերասնեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորճֆ Մէնէճեան 100 Ֆր., Պ. Ա. Մանեան 200 Ֆր., «Ժէնթլէպ ընկերքը թիւն» 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տարսարեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նազարեան 300 Ֆր., Օր. Էլիզապէթ Գասանթարեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ստեփանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորճֆ Մընտրճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուպէր Աւետիսեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նոէլ Այդրէասեան, Պ. Ժան Սարաֆեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Մօրուքեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էտկար Շահվէկիլեան 500 Ֆր., Օր. Ա. Խաչատուրեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միշէլ Զէլինսքի 100 Ֆր., Տիկին Ժոզին Զաքմաքճեան 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Գասուքճեան 300 Ֆր., Տիկին Լիւսի Շերոյեան 300 Ֆր., Պ. Մարթէն Օֆլազ 200 Ֆր., Տիկին Էլեն Մինաս, Տիկին Մարկրիթ Ճէպէճեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Խաչատուրեան 200 Ֆր., Տիկին Ս. Հարութեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կղեմէս Ալեքսանեան 100 Ֆր., Պր. Կարօ Փասըքմաճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վէհան Պըռալեան 200 Ֆր., Տիկին Սպասուհի Տողրամաճեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահէ Պասմաճեան 1000 Ֆր., Պր. Ժաք Ազճեան 500 Ֆր., Տիկին Փրանճիք Հայթայեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գլօտ Քէշիշեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր – Դաւթեան 1000 Ֆր., Տիկին Մարի – Լուիզ Աբեւեան 50 Ֆր., Օրիորդ Էլիզապէթ Մուսայեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ճորճեան 50 Ֆր., Տիկին Ալիս Գազազեան 500 Ֆր., Տիկին Մարի Ալվազեան 300 Ֆր., Պր. Հայկազ Տէր-Գասեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Վարէգեան 100 Ֆր.։

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Հ·Բ·Ը·Մ·
ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

75-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՊՐԻԼ 5–8

Բարձր հովանաւորութեամբ՝
կիպրոսի Հանրապետութեան Նախագահ
Պրն· ԿԼԱՓՐՈՍ ՔԼԵՐԻՏԻՍ–ի
եւ
Նախագահութեամբ՝
Հ·Բ·Ը·Մ·ի Նախագահ
Տիկին ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ–ՍԻՄՈՆ–ի

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
Հինգշաբթի, Ապրիլ 5
Պաշտամունք, Բացման Հանդիսութիւն
Ուրբաթ, Ապրիլ 6
Հանդիպում – Ջեկուցում, Պաշտօնական Հանդիսութիւն, Քոքթէյլ – Ընդունելութիւն
Շաբաթ, Ապրիլ 7
Մարզախաղեր, Հանդիպումներ, Պարանոցիկ երեկոյթ
Կիրակի, Ապրիլ 8
Պատարագ, Պոյտ եւ Խմբային ճաշ

Սէրաւէր հրաւէր բոլորին

Պանդոկի կարգադրութիւններու համար դիմել՝
The Louis Organisation — Attention:
Ms. Eugenia Eftamandilou
e-mail: eugenia@louisgroup.com

Պանդոկի յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
Տիկ· Էլիզապէթ Քէսթէրլեան e-mail: raffi@spidernet.com.cy
Պրն· Մասիս Տէր–Բարթող e-mail: masisdp@yahoo.com
Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւն
e-mail: agbumei@melkonian.ac.cy
Հեռաճայն՝ 357–2–422195, Հեռապատճէն՝ 357–2–493155

75–ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆԶՆԱԽՈՒՄԲ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ASSOCIATION CULTUELLE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS ET DE LA REGION PARISIENNE

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
St-JEAN-BAPTISTE

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿՐՕՆՔ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1700–ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 7-ԷՆ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 14

կազմակերպութեամբ՝
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 8·300 Ֆր·
600 Ֆր· (վիզա եւ օդակայանի տուրք)

Այս զումարը կ'ընդգրկէ՝ Թռիչք ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ,
Բնակութիւն «Անի» հիւրանոց (4 աստղանի)
Նախաճաշ, ճաշ եւ ընթրիք
Այցելութիւններ օթօքարով

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ՝ Ա Պ Ր Ի Լ 25

Տեղեկութիւններու համար հեռաճայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Քարտուղարութիւն՝ 01·43·59·67·03
— Աւետիս Ա· Քհնյ· Պալըզեան՝ 01·46·62·01·29

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ 3
SAMEDI
3 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·115 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.115

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ընվազումի ու Աստթի եոոտանին

Հայաստանի նկատմամբ ամէն անկեղծ հետաքրքրութիւն կը մեկնի լաւին, ապահովին ու բարօրին դիմող ընթացք նրբացնելու ձգտումէն: Ծանրածանր պատմելու ու ժլատ աշխարհագրութիւն մը երկու հիմնաքարերն են այդ ձգտումին որ կը հանդէպ վախերու, կասկածներու, մտահոգութիւններու հարուստ ժառանգութեան մը վրայ: Վերջին տասնամեակին դեկավար յայտնորդական դէմքերու, խումբերու եսակեդրոն չհամոզութիւնը որ աւելցաւ այդ ժառանգութեան, յանգեցաւ պատուաբեղուտ դրական ձեռքբերումներու դէմ:

Ի վերջոյ, որքա՞ն լուրջ մօտեցում կը մտանէ երկրին ընակչութեան կէսին արտագաղթը միայն թափուռելու, կամ տընտեսական նուազագոյն կայտնութեան մղումով բացատրելու փորձը: Նոյնն է պարագան զայդին ու մնացողին թիւերով լարախաղացութեան մրցանիչ հասատողներու: Կարելի է անչուշտ, նախագահական չորչորուն այցերով, կամ 1700-ամեակի ազմուկով իրականութիւնը մչուշելու ջանքը քաղաքականութեան հիմնաքար ընել· սակայն, անցնող տասնամեակը փաստը տուաւ թէ ատիկա ո՛չ արտագաղթը կը կասեցնէ, ոչ ալ տեսնել ուզողին դէմ վարագոյր կը քաշէ:

Վերիններու ինքնահաւատութեան ու պանդուածներու առօրեային, անոր ճիշդ արժեւորումին միջեւ ընկած միջոցին հետ երկու տարիէ ի վեր հայաստանեան իրականութիւնը ա՛լ աւելի մռայլող անցքեր արձանագրուեցան: Եզան 1999 Հոկտեմբեր 27-ի Հայաստանի ու յաջորդ Մարտ 22-ին Ղարաբաղի ահաբեկչութիւնները· առաջինը երկերը ղրկեց իշխանութեան սիրտին դրեթէ միակ լծակէն զոր կը մարմնաւորէր Պաշտպանութեան նախարար Վ· Սարգսեանը· նաեւ ճամբան վախց անցեալի կարօտին դլխաւոր հասցէին դիմաց, Վ· Սարգսեանի ճակատագրին բաժնեկից զարձնելով Կ· Դեմիրճեանը: Երկրորդը նոյն բեմադրութիւնը փորձեց կրկնել Ղարաբաղի մէջ ուր թիրախը նախագահն էր որ վերջաւոր վերկուեցաւ:

Այս երկու ցնցումներուն դատավարութիւնը հայաստանեան ներկային լուրջ միջուկը կը կազմէ, «Հայաստանեան»ին մէջ ներգրաւելով Ղարաբաղն ալ: Անոնց հետ զարմանքի, ափսոսանքի, յուսախաբութեան դիծով երթորդութիւնը կ'ամբողջացնէ Աչոտ Բլէեանի (ո՛չ Ա· Վարդանեանի) դատավարութիւնը որ երեւութապէս նիւթական չարաշահումի հարցեր հետապնդելով հանդերձ, նոյնքա՛ն քաղաքական բնոյթի է, ինչպէս հազար անգամ ըսուեցաւ: Ճիշդ է որ դատերէն երկուքը աւարտած են – ղարաբաղեանն ու Բլէեանինը–, իսկ Հոկտեմբեր 27-ինը նոր սկսած, սակայն, առաջին երկուքին վճիռներն ու երրորդին ընթացքը իրատունք կուտան երեքը միատարրելու:

ՂՀ նախագահ Ա· Ղուկասեանի դէմ մահափորձին դլխաւոր պատասխանատու նկատուեցաւ Պաշտպանութեան նախկին նախարար ու բանակի նախկին հրամանատար Ս· Բարսեղեան: Անկախ՝ մերժումի, ըողքի բուռն հակազդեցութիւններէ, արձակուած վճիռն է որ նկատառելի է այսօր· պետութեան նախագահին կեանքին ուղղուած արարքը «արժանացաւ» 11 տարուան բանտարկութեան: Բնական չէ՞ հարցումը որ կը հետեւի պարզ տրամաբանութեան· իրապէ՞ս դատարանը համոզուած էր Ս· Բարսեղեանի մեղաւորութեան, թէ բուն նպատակը զինքը քաղաքական դաշտէն հեռացնելն էր: Կարելի՞ է 14 տարուան բանտարկութիւնը բաւարար պատիժ նկատել պետութեան նախագահին կեանքին ուղղուած արարքին համար, երկրի մը մէջ ուր կը չարունակէ ի զօրու ելլալ մահապատիժը· իսկ եթէ կասկած կայ այդ արարքին հեղինակութեան մասին, որ արդիլած է խըստագոյնին սահմանումը, ի՞նչ հիման վրայ այդ պատիժը պիտի կրէ նախկին նախարարը – հրամանատարը:

Նոյն վճիռը խոտոր համեմատականի թեւ մը կ'ընծայ եթէ յարաբերութեան դրուի Ա· Բլէեանի դէմ արձակուածին հետ: Հայաստանի Կրթական նախկին նախարար ու Մ· Սերասեանի կրթական համալիրին տնօրէն այս դէմքը 1998-ի նախագահական ընտրութեան Ռ· Քոչարեանի թեկնածութեան դէմ առաքելեց միջոց մը եաք ամբաստանուեցաւ 1995-ին նիւթական չարաչահում կատարած ըլլալու յանգանքով: Պետական մէջոցներու անպատասխանատուութեան, կամ չդոյութեան առջեւ, ան յանդգնած էր դուրմարներ գոյացնել, իր զպրոցին տանիքը նորոգելու եւ դասագիրք հրատարակելու համար: Այդ գործարքին մէջ դումարներ խրացուցած կը նկատուէր: Բաւական խեղկատակային պատասխանատուութենէ մը եաք, դատապարտուեցաւ եօթը տարի բանտարկութեան: Ձիշդ կէսը այն պատիժին որ արուած է պետութեան նախադահի մը կեանքը թիրախ առած արարքին պատասխանատուին: Կրնա՞յ դնուիլ առողջ տրամաբանութեան տէր մէկը որ չզարմանայ, չընդվզի սա համեմատութեան, նոյնիսկ ենթադրելով որ Բլէեանի դէմ ամբաստանութիւնը հիմնուած էր միայն ատոյգ տուեալի ու քաղաքական վրէժխնդրութեան մը ստուերը չէր ինկած անոր վրայ···:

Եռոտանիին վերջին ոտքը՝ Հոկտեմբերեան ապանութիւններու դատը կ'ամբողջացնէ զարմանքին, վրդովումին պատկերը· այս անդամ հարցը ո՛չ կը վերաբերի դումարներու իւրացումին, ո՛չ ալ տեղ կայ ուրացումի: Ազդային ժողովի Հոկտեմբեր 27-ի նիստին հեռասըիռումը դիտող հազարաւորներ տեսան թէ ո՛վքեր էին ոճիրը դործողները: Նախ, նման ծանրակշիռ էջ մը փութով փակելու ամէն ակնկալութիւն ի դերեւ ելաւ, երբ աւելի քան տարիէ մը կարելի եղաւ դատավարութեան սկսիլ· ապա, դլխաւոր յանցաւորին իսկ աւելի քան հանդիսատ, անսպատակաո ընթացքը չզմեցնող բան է, անկախ այն երեւոյթէն որ նման դատի մը մէկ ամբաստանեալին կարելի եղած է ներկայ չդտնուիլ դատական նիստին, մինչ Ա· Բլէեան եւ իր զպրոցին դանձապահ տիկինը որ նոյն ամբաստանութեան տակ կը դտնուի, մօտ երկու տարիէ ի վեր բանտարկուած կը պահուին ու ձեռնակապերով կը բերուին դատարան:

Անհամատեղելի այս երեք պարագաներուն տարօրինակ կերպով դիւրին համեմատութիւնը առաջին փաստը չէ՞ «արդարութեան» պիտակով դործուած ծուռութիւններու: Նոյնիսկ մոռնալով բոլոր այն չչուկները, հայաստանեան մամուլին աւելի քան յստակ ակնարկութիւնները որոնք իշխանութեան հզօր դիրքերէ ժխտական, կամ դրական մասնակցութիւն կը նշմարեն երեք դատավարութիւններու պարագային ալ, կարելի՞ է հարցականները լռեցնել:

Ու մանաւանդ օրօրուիլ միջազդային ամէն հանդիպումի որպէս անհրաժարելի ենթախորք գործածուած «Հայաստան՝ իրաւական պետութիւն» տեսմանումով: Ո՞վ կը կրէ ամօթը երբ այդ որակումին իսկական յարդանքին տէր անհատ մը, կամ խմբակ մը վերընչեալ եռոտանին տանի եւրոպական արդարադատ տեսանեաններուն որոնք անմատչելի չեն այլեւս եւ որոնց համար «իրաւականը», բարեբախտաբար, երեւանեանէն բաւական տարբեր բազադրութիւն ունի:

Ա· Թ·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԽ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԻԱԹԼԻ երկրաչարժին վիրաւորներու թիւը չուրջ 250 է եւ ոչ՝ 25, ինչպէս յառաջաւ առաջին հաչուեկշռի մը ընթացքին: Երկրորդ ցնցում մըն ալ պատահած է քիչ եաք, առանց զոհ պատճառելու:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ իշխանութիւնները որոչեցին զսպել կուչմայի ընդդիմադիրները, որոնք չարաթներէ ի վեր ցոյց կ'ընեն նախադահին դէմ, զոր պատասխանատու կը նկատեն ընդդիմադիր լրադրող՝ Գոնդատձէի մահուան (պլխատուած դտնուած էր, անցեալ աշնան): Մարտ 1-ին, չուրջ 40 ընդդիմադիրներ ձերբակալուեցան եւ պլիտի դատուին «ահաեղադործութեան համար օրէնքի ներկայացուցիչներուն»:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՈՒՄ ԱԼ – ՖԱՀԷՄ քաղաքին մօտ, հաւաքական թաքստի մը պայթած է, որու հետեւանքով մէկ մեռեալ եւ 9 վիրաւոր կայ: Կը կարծուի որ յաճախորդներէն մէկը պայմուցիկ փոխադրող ահարեկիչ մըն էր եւ յայտնաբերուած չլլալով, պայմումը դործած է:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի թալիպանները սկսած են քարուքանդ ընել նախա – իսլամական չրջանի արձանները, ինչպէս որոչած էին եւ որոչումը դործադրութեան դրին երեք օրուան ընթացքին: Օտար երկիրներու, ներառեալ Իրանի նման մահմետական երկրի մը բողոքները ոչ մէկ օդուտ ունեցան:

ՄԱՐԴԱՍՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախկին նախագահ Ա· Պիրտալի դէմ բացուած դատը սկսած է Անգարայի ծանր պատիժներու առեւանին առջեւ: Ա· Պիրտալ ամբաստանուած է «Թուրքիա Հայերէն պէտք է ներողութիւն խնդրէ» արտայայտութեան համար զոր ունեցած է Գերմանիոյ մէջ մէկ ելոյթին ընթացքին: Ան ըսած է թէ նման բան չէ ըսած:

ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՇՈՒՆԵՐՈՒՆ փրկութեան հասած է Պրիժիթ Պարսօ, որ Հինդշաբթի, Մարտ 1-ին, յաջողած է համոզել Պուքրէշի քաղաքապետը, որ հրաժարի մայրաքաղաքին 200 հազար չուներու բնակչութենէն, անոր խոստանալով 150 հազար տոլար, իրազործելու համար, երկու տարուան վրայ, ամլացման ծառայուն ծրագիր մը: Անցեալ տարի, 20 հազար հոդի խնամքի ենթարկուած են խածուածքի հետեւանքով: Պրիժիթ Պարսօ վստահ յայտնած է որ Մարտ մէկը, որ կնոջ օրն է Ռումանիոյ մէջ, դառնայ չուներու օրը: Այս ուղղութեամբ, իր կոչը՝ «զօրակցութիւն լքուած չուներուն» ստորագրած են նաեւ Սոֆի Մարսօ, Ժերար Տըփարտիէօ, Ժան – Փօլ Պելմոնտօ: Պրիժիթ Պարսոյի Պուքրէշ ժամանումին նախորեակին, վարչապետ Նասթասէ չուն մը որդեդրած եւ անունը Ռալֆ դրած է: Գալով Պուքրէշի անբախտ մանուկներուն, անօթի – ծարաւ, մլտոտած, լքուած փողոցները, նկուղներու եւ անկեանոցներու մէջ եւ որոնք ոչ օքի հոդատարութեան արժանացած են ցարդ, կրնան խորհիլ՝ ըլլայի, ըլլայի, Պուքրէշի չուն մը ըլլայի···:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՃԲՄՊՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 1 / 2)

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆի ԿԻԵԻԵԱՆ ՇՓՈՒՄՆԵՐԸ

Ռ· Քոչարեան որ երկօրեայ այցով Կիեւ կը դտնուէր, Մարտ 1-ին Ուկրանիոյ նախադահ Լ· Կուչմայի հետ անտեսական դործակցութեան տասնամեայ պայմանադիր մը ստորագրած է: Երկու նախագահներուն հանդիպումին լրջօրէն քննարկուեցաւ փոխադրական ճամբաներու նիւթը, քանի որ Ուկրանիա Հայաստանի միջոցով կ'ուղղ Իրանի հետ ապրանքի փոխանակում կատարել: Երկու նախագահները ստորագրած են չարք մը այլ պայմանադիրներ ալ, կրթական, մաքսային մարզերուն առընչուած:

Կիեւի մէջ պատասխաններով լրագրողներու հարցումներուն, Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ համոզուած է որ Հ· Ալիեւի մօտ հակամարտութիւնը լուծելու ձգտումը կայ, ներկայի պայմաններուն մէջ: «Կարգաւորման հեռանկարը Իրական է» եզրակացուցած է ան:

***

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹի ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ 13-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԸ

Փետրուար 28-ին Ստեփանակերտի մէջ նչուած է Սումգայիթի ողբերգական դէպքերուն (1988) 13-րդ տարելիցը: Ազդային ժողովի նախագահ Ծ· Եադայեանի դլխաւորութեամբ Խորհրդարանի, կառավարութեան անդամներ, բանակի հրամանատարներ, հանրութեան ներկայացուցիչներ այցելած են Սումգայիթի զոհերու յուշարձանը ու ծաղիկներ դետեղած: Արցախի եկեղեցիներուն մէջ հոգեհանդըստեան պատարագներ մատուցուած են:

***

ՎՐԱՍՏԱՆի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՋԱԻԱԽՔի ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Լ· Թէվրոսեան կառավարութեան Փետր· 28ի նիստին վրդովում յայտնած է ռուսական, երբեմն նաեւ հայկական մամուլին մէջ Ջաւախքի չրջանին առընչութեամբ տեղ դտնող հրապարակումներուն մասին: Ան Ջաւախքի նկատմամբ Հայերու հետաքրքրութիւնը բնական նկատած է, ապա կարդադրած որ առեւտուրի, անտեսութեան, դիւղատնտեսութեան նախարարութիւնները ուչադիր հետեւին Ջաւախքի զարդացման տարեան ծրագրին իրականացման:

ԲԱՐՁՐԱՍՏԻՃԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Փետր· 27-ի դիչերը, Երեւանի Շախմատի Տան մօտերը իր կառքին մէջ դիակը դտնուած է Արթիւր Մնացականեանի: Ան պետական եկամուտներու նախարարութեան մաքսային վարչութեան միջազդային յարաբերութիւններու բաժնի պետի տեղակալն էր: Ոստիկանական առաջին քննութիւններէն պարզուած է որ սպաննուած է կարճափող տարճանակով:

ՎԱՂԸ՝

«ՃԱՒԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Ճառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (268) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ· –

Փարիզ 2001 Զ· ԽՐԱԽՈՒՆԻ

Քալէիտոսկոպ
Արուեստասէրի մը օրագրէն
ԳՐ· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Երկրորդ փունջ նամակներու
Շահան Շահնուրէն ԳՐ· ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Pour un éveil renouvelé
à l'arménité A. TCHAMKERTEN

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԴԷՄՔԵՐ

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ-ՇԱՄԼԵԱՆ

Կենսագրական գիծերը, սովորական պատկերացումով, սակէս կը ներկայանան: Ծննդավայր՝ Ամասիա, ծննդեան թուական՝ 1893: Տարրական կրթութիւն՝ տեղւոյն նախակրթարանը: Այնուհետեւ՝ 1907–ին կը հաստատուի Գահիրէ եւ կը յաճախէ մայրաքաղաքին ազգային ամէնքին ծանօթ Գալուստեան վարժարանը: Ֆրանսական միջնակարգ դպրոցի սան ըլլալէ եառ, 1919 – 1921 կը հետեւի Փարիզի Սորպոնի գրական դասընթացքներուն: Վերադարձ ի Գահիրէ, ուր աւելի քան յիսուն տարի անդադրում նուիրուած կը ծառայէ հայ գրին եւ դպրութեան: Վերջապէս, չատ եգիպտահայերուն նման, փնտռտուք նոր հորիզոններու եւ, հայ գրի սպասաւորին անունը մենք կը նշմարենք հեռու – հեռաւոր, ձիւն – ձմեռով զարդարուն Գանատայի մէջ, Մոնրէալ: Մինչեւ մահ՝ 1969:

Արսէն Երկաթի բանաստեղծական վաստակին տեղն ու արժէքը սահմանելու համար հարկ է չուրջ վաթսուն տարիներու ստեղծագործական առատ բերքին մէջէն քաղել – մաղել եւ առանձնացնել այն, որ ապահովաբար մնայուն չափանիշին հասնելով եւ կամ կայուն արժէք ներկայացընելով, կրնայ տեղ գրաւել մեր գրական հանդին մէջ:

Շուրջ վաթսուն տարիներու ընթացքին լոյս կ'ընծայէ բանաստեղծութիւններու, արձակ քերթուածներու, թատերական կարճ փորձերու մօտ տասը հատոր: Ծանօթ գործերը կը մնան, – «Անծանօթ ստուերներ» (1912), «Երազ ու վիշտ» (1915), «Հայրենիւիս դափնիները» (1916), «Արիւնոտ Հայաստան, Ալիշան եւ Րափֆի (1919), «Ցայգաբիբեու» (1920), «Արեւի եւ մահուան երգեր» (1922), «Աստուածներու վերջալոյսը» (1925), «Սոնաթներ» (1945), «Եգիպտակաւիֆ» (1956), «Արձակ էջեր» (1958), «Քերթուածներ» (1961):

Անոր մօտ, գրեթէ ի սկզբանէ, կը նշմարուի խորհրդապաշտ տրամադրութիւն մը: Ստուգիւ, ասիկա իր բանաստեղծական եւ արձակ էջերուն դիմաւոր յատկանիշը կը դառնայ՝ վառ երեւակայութեան կողքին: Անկասկած, կը սիրէ ստուերն ու լռութիւնը: Իր երգերը կը վստահի խորհուրդին, արուեստի թուխպ եւ, միաժամանակ, երփներանգ չողին: Բանաստեղծը, կարծէք, պարագաներու բերումով, հեռու կը մնայ բացարձակ ուրախութիւններէ: Ակէ նաեւ մելամաղձիկ մթնոլորտը, որ կը տիրէ անոր քերթուածներուն եւ արձակ բանաստեղծութիւններուն մէջ:

Այս հոգեխառնութիւնը, անշուշտ, կը բացատրուի մասամբ իր սերունդին բաժին ինկած աղեխառն ճակատագրով: Արդարեւ, անկասկած, պիտի ուզէր բերկրանքով ողողել իր հոգին, բայց ամէն անգամ անցեալի պատկերներ արցունք կը խլեն իր աչքերէն:

Մտերմասաց ինքնախոստութիւն մը ակներեւ կը դառնայ: Ամէնուրեք տխրութեամբ եւ դառնութեամբ թաթաւուն տողեր, մեղմ այլ թախծոտ կանչեր, խաղադութեան անհուն կարօտ, զոր չի կրնար վրդովել լռօրէն հոսած արցունքն իսկ, նոյնիսկ պարունը ուրիշ բան չէ, բայց միայն կոտացող վէրք մը սրտին մէջ:

Ուրեմն վշտի երգիչ մը, հաւանաբար: Զգայուն գրիչ մը, որուն յուզական խառնուածքը տիրական կը մնայ տեւաբար:

Արսէն Երկաթի համար ինչ որ կու գայ բնութեան խորհուրդէն, նոյնիսկ մահը, անարտասուք ընդունելու է: Ակնկա ոչ թէ միայն խմաստութեան արդիւնք է, այլ է նաեւ դեղադիտական ձգտում: Այսպէս է, որ վերջին չրջանին կը տպաւէր անտրտունջ անոր, որ պիտի զար թանձր մութ մեղրամոմով կնքել իր աչքերը («Ձմեռ եւ ձմեռ սրտի»):

Ըսինք, թէ յուզական տարրը տիրական է իր բանաստեղծութեան մէջ: Սակայն, մեւնոյն ատեն, անոր մէջ բացակայ չեն միտքն ու խոհը, մանաւանդ իր հնչեակներուն եւ վերջին տարիներու գործերուն մէջ: Աւելոր բանաստեղծն է, որ տեղ տեղ փիլիսոփայական խորհրդածութիւններու անճնատուր կ'ըլլայ՝ հաստատելու համար ընդհանրապէս կեանքին սուտ երեսը:

Արսէն Երկաթի բանաստեղծական վաստակին մէջ իր կարեւոր տեղն ունի հայրենական ապրումը, ասիկա առնելով իր լայն ու լման իմաստովը անշուշտ: Արդարեւ, հայ կեանքին եւ, մանաւանդ, անոր անցեալին հայտոլ մեծ դէպքերն ու դէմքերը, հայրենի յիշատակարաններէն չատերը, «հրեղէն հայուհիները», վերջապէս, կը թրթռացնեն բանաստեղծին նուագարանին լարերը՝ մերթ բամբ, մերթ խրոխտ ու յաճախ յուզումնատեսչ երանգներով ու կշռոյթներով:

Այն քացառիկ ձիրքով կը մշակէ արձակ բանաստեղծութեան սեռը՝ այնքան փորձանուտ չատերու համար: «Արձակ էջեր»ն ու «Եգիպտականք»ը եթէ նոյնիսկ չունենին Ռուբէն Զարդարեանի հովուերգական կտորներուն կշիռը այս սեռին մէջ, այնուամենայնիւ կը մնան դեղեցիկ վկայութիւններ բանաստեղծի մը գրական արուեստին հաշւոյն, քանի, ինչպէս դիտել կուտար մեր երբեմնի հայերէնի ուսուցիչը՝ Բենիամին Թաշեան, անոր «արձակին մէջ աւելի չատ բանաստեղծութիւն կայ, քան այլոց ոտանաւորներուն մէջ»:

Իր արձակ գործերուն մէջ դուք ընդհանրապէս կը պտնէք սրատաօտ, բարի եւ միաժամանակ խորհրդապաշտ բանաստեղծը, որ իր տաք չունչով, կիպիչ բառերով ձեղի կը փոխանցէ կախարդական տեսիլքը բռնկող արշալոյսներուն եւ անհետացող դունադեղ վերջալոյսներուն, լսելի կը դարձնէ մեղի արմաւենիներու ճիւղերուն խշրտոցը եւ դեռ ընթերցողը կը դնէ մտերմութեանը մէջ կեանքի անչան այլ այնքան խորհրդատ երեւոյթներուն հետ: Ուրեմն կէս մը մտածումի եւ կէս մըն ալ քերթողական ներչնչումներ են, որոնք հարազատ գիծերով կը ցոլացընեն առօրեայ հոգեվիճակները քերթողին:

Այլապէս հրապուրիչ կը մնայ Արսէն Երկաթի լեզուն: Բառերը իր գործերուն մէջ չահպրակներու հանդէս մը կը կազմակերպեն կարծես: Կը նշանակէ թէ հարուստ բառապաշարի մը կարդին ունի նաեւ զանոնք դեղեցկօրէն եւ ներդաշնակօրէն գործածելու բնածին ձիրքը: Բանաստեղծին գործերուն մէջ, արձակ թէ չափածոյ, միշտ ներկայ եւ լսելի է լեզուի երաժշտութիւնը, որ կու գայ բառերու ներդաշնակ ազդեցութենէն, անոնց նմանաձայն կազմութենէն, ճոխ փոխաբերութիւններէն՝ պարուրուած անուրջներու մշուշով: Հարուստ երեւակայութիւնը եւ նրբազգած պատկերներ կամբողջացնեն վերոյիշեալ արժանիքներով պայմանաւորուած անոր գրական արուեստը:

Անշուշտ անոր մօտ չատ անգամ կը պակսի լարին համար այնքան անհրաժեշտ ենթակայական տաք ճայներանգը, որ ապահովաբար կու գայ չատ դրելու, ամէն առիթով դրելու իր «մեղք»էն: Ստուգիւ, դրելու աճապարանքը եւ արտադրելու յամախանքը քիչ անգամ բարիք կը բերեն բանաստեղծներուն:

Արսէն Երկաթի բանաստեղծական արուեստը չատ պիտի չահէր, եթէ ան յիշէր Օշականի խօսքը, թէ մարդ ամէն րոպէ գրող է, բայց քիչ անգամ բանաստեղծ: Այլ խօսքով՝ արուեստի գործ մը անպայման պարտի ունենալ երկունքի չրջան մը՝ աճելու, հասունցնելու, բիւրեղացնելու եւ իր վերջնական, պայծառ դիմագիծը ստանալու համար:

Շուրջ վաթսուն տարիներու գրական աչխատանքով, ստեղծագործելու անդադրում եռքով, մաքուր Հայու իր դիմադիծով եւ, մանաւանդ, մեր մչակոյթի ոսկիւքեան անդաստանին բերած իր գրական նպաստով ու վաստակով, Արսէն Երկաթ կը մնայ պայծառ անուն մը մեր ածուին մէջ:

ԺԻՐԱՑՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Պարտինք նաեւ անդրադառնալ իր թարգմանական գործերուն, որոնք եթէ մեծ չեն իրր քանակ, սակայն բարձր են ու աքանչելի իրր որակ: Պոտլէրէ եւ ուրիշներէ կատարուած թարգմանութիւններ պիտի մնան դեղեցիկ նմոյշներ Վահան Թէքէեանի եւ քանի մը ուրիշներու թարգմանական գործերու կարգին:

Ժ. Մ.

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿՐՑԱ՞Ծ ԷՐ ՏԵՍՆԵԼ ԾՈՎՈՒՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ հանրաչարժէն լճանք ու քալեցինք դէպի ծովեզերեայ սեղանները, որոնք քովքովի տեղաբրուած էին այցելու զբօսաշրջիկներու համար, զգացի որ այդ օրուան լաւագոյն վայրկեանն էր այդ: Ամբողջ օրը ճամբորդած էինք եւ հիմա այլեւս պիտի քաղէինք այդ յոգնեցուցիչ ճամբորդութեան պտուղը: Գիտէինք որ ծովեզերեայ հիանալի պանդոկ մըն էր այն ուր պիտի իջեւանէինք: Բայց գոնէ ես այսքանը չէի երեւակայած: Պանդոկին առջեւ, անոր ու ծովուն միջեւ լողաւազան մը կար: Բայց լողաւազանը ոչինչ կ'արժէր ծովուն քով: Ահ այդ ծովը: Ծովը, որ իմ ամբողջ աչխարհս կը փոխէ միայն իր տեսքով իսկ: Ահաւասիկ, երկար ժամեր թռելէ վերջ օդին մէջ եւ անցնելէ եառ լեռնային քարքարոտ ու անջրպտոյր հողերու վրայէն, հասած էինք հոս, ծովեզերք: Կեանքիս մէջ առաջին անգամ չէր որ մտածած էի թէ աչխարհի բոլոր ճամարները դէպի ուրիշ տեղ չեն երթար, եթէ ոչ դէպի ծով, ինչպէս աչխարհի բոլոր դետերը ուրիշ տեղ երթալ չեն ուզեր, եթէ ոչ դէպի ծով մը:

Իջանք ու սեղաններուն չուրջ պահ մը նստելէ առաջ, քալեցինք դէպի հոս ու հոն: Ես մօտեցայ ծովուն եւ ինչպէս կ'ըլլանեմ միչտ, ձեռքս թաթխեցի ջուրին մէջ: Կրնամ ըսել, որ այդ կերպով սեղմեցի ծովուն ձեռքը, տուի կարօտալից բարեւ մը: Միջերկրականի գաղջ ջուրը առաջին ակնարկով հանդարտ կ'երեւէր, կասկածոյտ, չինչ: Այնուհանդերձ թեթեւ, չատ թեթեւ ալիքներ կը հանդիպին դիմացի կողմէն ու կուգային համբուրել մեր պանդոկին աւազոտ այտ ափը: Հեռուէն արդէն կը տեսնէի այդ թեթեւ ալիքները, որոնք ալիք ալ չէին, այլ ջուրի չարժում, եւ որոնք այնքան երկար ճամբայ կտրելէ վերջ կուգային ու կը փռուէին աւազներուն վրայ, կարծես իրենք դիրենք յանձնելով սիրականի մը թեւերուն: Ճիշդ էր, եթէ մօտէն նայէի, կրնայի մտածել որ ներկայ կը գտնուէի ջուրին ու աւազին յաւերժական սիրաբանութեան, նոյնիսկ անոնց սեռային յարաբերութեան: Ջուրը իր յաղեցումը կը գտնէր աւազին մէջ, իսկ աւազը կը բեղմնաւորուէր ջուրէն հասնող սէգերով ու փրփուրներով: Եթէ այդպէս էր, կը մտածէի թէ որքա՜ն երջանիկ ըլլալու էին աւազի այն հատիկները, որոնք կը գտնուէին ծովուն անմիջապէս քովը, ջուրին հասանելիութեան սահմանին մէջ: Մինչդեռ քիչ անդին, հոն ուր ջուրը չէր կրնար հասնիլ, աւազը չոր էր, կարծես խժոռ, սիրոյ կարօտ եւ ամուլ:

Այս վայրը փոքրիկ ծոց մըն էր: Մեր երկու քովերէն ցամաքը կ'երկարէր դէպի ծով: Դիմացը, մեզմէ քսան, երեսուն մեթր անդին, ժայռի կտորներ ժայթքած էին ծովէն դուրս եւ կազմած էին փոքրիկ ու ցած կղզեակներ: Ալիքները, մեզի հասնելէ առաջ, կը լիզէին զանոնք, յետոյ անոնց վրայէն անցնելով կուգային դէպի մեր կողմը: Պանդոկէն հասնող թեթեւ երաժշտութիւն մը կ'ամբողջացնէր համայնապատկերը:

Մօտաւորապէս 20 հոգիէ բաղկացեալ խումբ էինք, զբօսաշրջական ծրագրով քով քովի եկած մարդիկ, որոնք զիրար չէին ճանչնար տակաւին երէկ եւ որոնք հիմա երջանկօրէն իրարու կը նայէին, կարծես իրարու հարց տալով. «Որքա՜ն դեղեցիկ է, է՞»: Գեղեցիկ էր անշուշտ: Եւ ես անգամ մը եւս յիշեցի թէ երկրագունտի դրախտները որքան ալ պղտիկ մնան երկրագունտի դժոխքներուն քով, թիւով այնքան չատ են, որ մենք երբեք պիտի չհանդիպինք զանոնք վայելելու, մինչեւ իսկ անոնց գոյութենէն լուր ունենալու:

Մեր առաջնորդը մեզի թելադրեց նըստիլ սեղաններուն չուրջ, մինչեւ որ մեր ճամպրուկները ներս առնուէին եւ ճշդուէին մեր սենեակներուն թիւերը: Աճապարանք չունէի: Կրնայի նստիլ սեղաններէն մէկուն չուրջ, ծխամորճս վառել, եւ նայիլ դէպի ծով: Այդպէս ալ ըրի: Մեր ուղեկիցներն ալ այդպէս ըրին: Բոլորն ալ նստան խմիրչ քաղաքաձռներուն չուրջ: Միայն թէ չատ աղմուկ կար: Մեր ուղեկիցները կը խնդային ու կը խօսէին բարձրաձայն: Իրարու հետ կը կատակէին: Երջանիկ էին:

Ցանկարծ տեսայ որ մեր խումբին մասնակիցներէն մէկը դնաց ու այնպէս մը նստաւ որ կռնակը ծովուն դարձուց: Մինչդեռ միւս ամիոնները պարապ էին: Ան կրնար ծովը իր դիմացը առնել: Բայց նախընտրեց կռնակ դարձնել ծովուն ու իր ուչադրութիւնը կեդրոնացնել մեր ուղեկիցներուն, պանդոկին, լողաւազանին կամ այլ բաներու վրայ: Զարմացայ: Եւ համոզուեցայ որ ան չէր նկատած իսկ որ ծովուն կռնակ դարձուցած էր: Թերեւս ծովուն չէր նայած իսկ: Ո՞վ դիտէ:

Աչքն ճամբորդութեան ընթացքին անպայման դիմացս կ'ելլէ մէկը, որ ինծի պիտի յիչեցնէ թէ ես չատ միամիտ կըլլամ նկատուիլ եթէ կը կարծեմ որ ամէն մարդ առ նուազն ինծի չափ կը սիրէ ծովը, երկինքը, ամպը, թռչունն ու ծաղիկը: Նախ կը ցնցուիմ բնութեան նկատմամբ անտարբերը այդ մարդուն ներկայութենէն, յետոյ համակրանք մը կը զգամ որովհետեւ անոր չնորհիւ ես կ'անդրադառնամ որ բախտիս փառք տալու եմ, որ կրցեր եմ սիրել բնութիւնը:

Կեանքիս մէջ երբեք կռնակ չեմ դարձուցած ծովուն: Եւ, թերեւս անիրաւ եմ, բայց, կը կարծեմ որ հաճելի չէ ճամբորդել մէկու մը հետ որ կրնայ կռնակ դարձնել ծովուն:

Ռ. Հ.

ԾԱՒՈՒ ՊԱԼԹԵԱՆ ՆԱԻԱՀԱՆԳԻՍՏ

Պալթեան ծովուն վրայ, Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ սահմանակից հողամաս մը կայ որ ներկայի անուանումով կը կոչուի Քալինինկրատ: Այդ հողամասը նախկին Փրուսիոյ տարածքին կը պատկանէր եւ կը կոչուէր Քէօնիկսպէրկ: Այսօր հոն ապրողները սկսած են լրջութեան մէջ այդ պատկանելութիւնը չեչտել, յայտարարելով որ Փրուսացիներ են եւ Ռուսաստանի մաս կազմել կ'արգելակէ իրենց տնտեսական եւ մչակութային յառաջընթացը: Նոյնիսկ պահանջ կը յայտնուի որ սովետական անունը փոխանակուի նախկինով:

Միւս կողմէ, որոշ վախ կը պատճառէ որ Կրեմլին կրնայ որոշել չրջանը ծախել: Արդէն Յունուարի կէսերուն դէպի Ռուսաստան կատարուած արտածումները տուրք դանձելու որոշումը կը դիտուի չրջանին տնտեսութիւնը տկարացնելու քաղաքականութիւն: Նախատեսութիւնները կ'ըսեն թէ այդ ձեւով տեղացի բնակչութեան տնտեսական զօրութեան անկումը դժգոհութեան տեղի կու տայ, կ'հանին ռուսական Ներքին նախարարութեան զօրքերը, Արեւմուտքի լրատուները ու հարց կը բացուի որ չրջանին խնամատարութիւնը յանձնուի Եւրոպական Միութեան: Ասիկա ըլլալէն առաջ Կրեմլին կ'ընդունի որ չրջանը այլեւս մաս չի կազմէ Ռուսաստանի Դաչնակցութեան եւ կ'արտօնէ որ ան եւրոպական կառոյցներուն անդամակցի: Այդ ընթացքին բանակցութիւններու նիւթ կ'ըլլան բնակիչ Ռուսերու եւ հոնկէ մեկնած գերմանացիներու պարագաները: Առաջինները թոյլ կը տրուի որ մնան, երկրորդներուն ալ հատուցումի մը փոխարէն վերադարձի իրաւունք կը ճանչցուի: Կը նախատեսուի որ Գերմանիա 75 միլիառ մարք վճարէ Ռուսաստանի: Շրջոյլ լուրերու համաձայն, արդէն գաղտնի բանակցութիւններու նիւթ է խորհրդային պարտքին չնչումը, որուն փոխարէն Գերմանիա տնտեսական մասնաւոր իրաւունքներ կ'ունենայ:

Միայն Լիթուանիոյ տիրակալման նկրտումները կրնան Քալինինկրատի բերնակիչները ռուսամէտ հակումներու տէր դարձնել: Խորհրդային նախկին այս Հանրապետութիւնը արդէն յայտնած է թէ ինդրոյ առարկայ չրջանին մէկ մասը իր հողային ամբողջութեան մաս կը կազմէ: Ի վերջոյ, պէտք է տեսնել որ Գերմանիան հեռու է, Լեհաստանը արդէն 1945–ին տէր դարձած է արեւելեան փուսիոյ մէկ կտորին, իսկ Լիթուանիա որպէս Եւրոպական Միութեան եւ ՕԹԱՆ–ի նոր անդամ, ձեռք կրնայ ձգել վիճելի հողամասին մէջ ազդեցութեան կարեւոր գօտի մը, լիթուանական մչակոյթի եւ լեզուի տէր բնակիչներուն իրաւունքները պաշտպանելու պատրուակով:

Ինչ կը վերաբերի չրջանին պատմակա-

ՀՈՂՎԱԾՔ

ՐԱՖՖԻ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը կ'ողբայ իր երկարամեայ անդամներէն Րաֆֆի Նազարեանի մահը: Մնած էր Երեւան 1918-ին, բայց, 1932-ին կը հեռանար Հայաստանէն, ընտանիքով եւ կը հաստատուէր Ֆրանսա: Նախ ղեկավարութեամբ կը պաղէր, ապա, կը նեռւէր առեւտրական ասպարէզէ: Ծանօթանալով Հրչանի երիտասարդներուն հետ եւ Հ. Մ. Ը. Մ. եւ Արծիւի, մեծապէս օգտակար կ'ըլլար եւ օր մըն ալ չնորհիւ իր տարած ազգօգուտ աշխատանքին, այդ միացեալ միութեան նախագահ կ'ընտրուէր, պաշտօն զոր վարեց աւելի քան քսան տարի, միշտ հետեւելով մըրցումներուն: Քանիցս ընտրուած է Հրչանի քաղաքապետարանի խորհրդական եւ իր այդ պաշտօնին բերումով շատ օգտակար կ'ըլլար հայ ընտանիքներու: Վերջերս, սակայն, առողջութիւնը վատթարացաւ եւ ի վերջոյ իր մահկանացուն կնքեց Յունուար 17-ին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մարսէյլի Սուրբ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, թաղման կարգը կատարեցին Տարօն Եպիսկոպոս եւ Զաւիկ վարդապետ:

Տարօն Եպիսկոպոս ղամբանականին մէջ ոգեկոչեց Րաֆֆի Նազարեանի կեանքը, անոր նուիրումը ազգային գործերու:

Սիրելի Րաֆֆի, թող հողը թեթեւ պայ վրաղ եւ այս քանի մը տողերը, մեր բարեկամութեան ի յիշատակ, որպէս գաւաթ մը կուր բերուած Վասպուրականի Ապարանի աղբիւրէն թող ջրեն չիրիմը թարմ ծաղիկները:

Ս. ԱԻՏՈՑԵԱՆ

նին, ան դարերով դանուած է դերմանական դերիշխանութեան տակ: Յետոյ, 1701-ին Փրուսիոյ Ֆրէտէրիք թագաւորը իր մայրաքաղաքը ըրած է զայն: Նախկինի արշաւանքներուն պատճառած աւերէն չէ կրցած գլուխ բարձրացնել: Իսկ Բ. աշխարհամարտին աւարտին մօտ երկու ամիս պաշարուելէ ետք, ինկած է սովեռներուն ձեռքը: Քենիսպուրկ Խորհ. Միութեան տրուած է Փոցտամի համաժողովին, որպէս պատերազմական պարգեւ: Պէտք է ըսել որ քաղաքը արժանի է «պարգեւ» որակին, քանի որ Պալթեան ծովուն վրայ ունի նաւահանգիստ մը ուր ջուրը սառոյց չի դառնար ձմրան ամիսներուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

«ԽՐԻՄԵԱՆ ՓՈՆՏ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը, որ տարիներ առաջ հիմքը դրած էր «Խրիմեան-Փոնտ»ին, նպատակադրած էր Հայաստանի մէջ զպրոց մը ունենալ, յաւերժացնելու համար Խրիմեան Հայրիկի յիշատակը:

Ներկայիս կու գանք յայտարարել որ անցեալ տարուան Յուլիսին Միութեանս պատասխանատու երկու անդամներ դացին Հայաստան ու հանդիպում ունեցան տեղւոյն պատկան անձերու հետ ու ներկայացուցին Միութեանս նպատակը:

Երեւանի մէջ յարմար չէնք մը չգտնելով, անոնք առաջնորդուեցան Արագածի մարզ, Աշտարակի Հրչանի Ոսկեհատ գիւղի դպրոցը, ուր կը յամախեն աւելի քան երկու հարիւր աշակերտ ու աշակերտուհիներ: Բայց, դպրոցը շատ անխնամուած վիճակի մէջ էր: Երդիքը հարթ էր և ճեղքեր ունէր. անձրեւի ու ձիւնի պարագային ամէն կողմէ ջուր կը թափանցէր. ուրեմն հարկ էր առաջին հերթին նորոգել տանիքը: Այս առթիւ նախատեսուեցաւ հետեւեալ ծրագիրը.–

ա.– տանիքը նորոգել արդիական միջոցներով,

բ.– պատուհաններու փեղկերը եւ պակիները նորոգել,

գ.– զուգարանները բազմացնել եւ ջուրի մատակարարումը չէնքէն ներս հաստատել:

Դպրոցին ընդհանուր նորոգութիւնը Միութեանս պիտի արժէ 50.000 տոլար, որուն 20 հազարը արդէն այս նպատակին հանգանակուած էր տարիներ առաջ: Մեր դանճապահին ներկայութեան այժմ տանիքը արդէն նորոգուած է յարմարաւէտ ձեւով եւ վճարուած՝ առկայ գումարով: Իսկ մնացեալին համար Միութիւնս կոչ կ'ընէ բոլոր վանեցի եւ ոչ-վանեցի խղճամիտ հայրենակիցներուն, որ իրենց աջակցութիւնը բերեն ազգօգուտ սոյն նախաձեռնութեան:

Փափաքելի է ունենալ բարերար մը:

Նորոգե՛նք Հայաստանի դպրոցները, քանի համոզուած ենք որ, ինչ ալ ըլլան ներկայ պարագաները, մեր ապագան հո՛ն է: Դպրոցին ամբողջական նորոգութենէն ետք, երկկողմանի համաձայնութեամբ ան պիտի կոչուի «Խրիմեան Հայրիկ»:

Նուէրները ղրկել Միութեանս դանճապահին հասցէին՝

M. GRACIAN
40, avenue de la Petite-Suisse,
13012 Marseille

Քարտուղար՝
Ս. ԱԻՏՈՑԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՑ մէջ, Փետր. 14–ին, իր մահկանացուն կնքած է Սամաթիոյ Անարատ Ցղութեան վարժարանի վաստակաշատ քոյրերէն՝ Մայր Ցաւերժուհի: Ողբացեալը տասնամեակներու երկայնքին սեղուններ հասցուցած է:

***

ՊԷՅՐՈՒԹի 1.Ծ–ի «Ա. Պուլղուրճեան» ընկերաբժշկական կեդրոնի «Թնճուկեան» սրահին մէջ, Յունուար 31–ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւններու երկրամեայ նոր շարքին առաջինը, կազմակերպութեամբ Լիբանանեան Օգնութեան Խաչի Շրջ. Վարչութեան առողջապահական յանձնախումբին եւ «Արաքսի Պուլղուրճեան» ընկերաբժշկական կեդրոնի նախզուշական բաժանմունքին: Դասախօսութեան նիւթն էր.–«Ընկճուածութիւնը յաղթահարելու միջոցներ», զոր ներկայացուցած են հակամարտութիւններու լուծումի խորհրդատու Ամէն Պալեան եւ հոգեբոյժ տոքթ. Շաուլ Պատուրա:

***

ՊԷՅՐՈՒԹի «Ալ Մաուինէ» թատերասրահին մէջ չուի ունկնդրութիւն մը տեղի ունեցած է, Փետր. 4–ին, կազմակերպութեամբ Հ.Ց.Դ. Զաւարեան Ուսանողական Միութեան: Լիբանանահայ արուեստագէտ՝ Զաքար Քէչիչեան չուի եւ ալթօ-չուի առաջին անհատական ելոյթով ներկայացուցած է հայկական ազգագրական երաժշտական կտորներ: Շուրջ մէկ ժամ տեւած յայտագրի ընթացքին, Լիբանանի Պետական Երաժշտանոցի նոր հիմնած երգչախումբի ղեկավար Զաքար Քէչիչեան ներկայացուցած է ժողովրդական երգեր: Իրեն ընկերացած են դաշնակահար Զելլա Մարկոսեան, Ծովինար Մկրտիչեան, Սիրվարդ Պօյաճեան եւ Լեւոն Իսկէնեան. տհոլի վրայ ալ նուագած է Վահէ Սիմոնեան: Յայտագրին ընթացքին, մերթ ընդ մերթ ցուցադրուած են սահիկներ, որոնք կը ներկայացնէին Հայաստանի եւ Արցախի բնաշխարհը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ա. Ահարոնեան սրահին մէջ, Փետր. 2–ին, տեղի ունեցած է Հրայր–Բագէի լուսանկարներու ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի տեղւոյն Սանահին մասնաճիւղի կերպարուեստի յանձնախումբին: 17 անգամ Հայաստան եւ Ղարաբաղ այցելելով, ան նկարած է աւերակ տուներ, պահպան զինուորներ, սարեր, սրբավայրեր, եւլն. եւլն.:

LIVRES REÇUS

EN PAYS PARTAGE
Poèmes

ROUBEN MELIK

Préface de **Charles Dobzynski**
Dessins originaux d**Eugénie Ajamian**

«Le Temps des Cerises», éditeurs, 2000

***

LA SYMPHONIE DES CEDRES

VAHAN JANSEZIAN

Los-Angeles, 2001

***

A L'AUTRE BOUT DU PONT
(Théâtre)

VAROUJAN

Ed. L'Harmattan, Paris, 2001

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԳՊԻՏ

•

Տնօրէնը նախատում է քարտուղարուհուն.

– Դուք դարձեալ ուշացել էք աշխատանքից:

– Ներեցէք, քնած էի մնացել:

– Ատուած իմ, դուք տա՞ն էլ էք քնում:

***

Հարց Հայկական ռատիոյին.

– Ինչո՞վ է տղամարդը տարբերւում կնոջից:

Պատասխան.

– Նրանով որ տղամարդու պարանոցից կախուած է փողկապ, իսկ կնոջ պարանոցից՝ ապարանջան, երախաներ ու փողկապով ամուսին:

Ի ՑՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

ԱՁՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Այնուհետեւ ճառեր չանթարձակ, որոնց սկիզբն ու վերջը զոյ ըրած էինք.

– Վաթանտաշլա՞ր, օթուզ սեզնէտէն պէրի մէմլէքէթիմիզ իսթիպտատ փէնչէ-լերինէտ փարչա փարչա օլուպ... (Հայրենակիցներ, երեսուն տարիէ ի վեր մեր հայրենիքը բռնապետութեան ճիրաններուն նետուեր բզիկ բզիկ եղած...):

Այդ օրերուն էր որ դոեհիկ ցոյց մըն ալ Օրմանեան Պատրիարքի դէմ կը սարքէր, առաջնորդութեամբ վարկաբեկ մուխթարի մը եւ խումբ մը զրոց – բրոցներու: (Ի զո՛ւր Դաշնակցութեան վերապրեցին այս խուժանային արարքը եւ այդ առթիւ տպուած թռուցիկները: Եթէ եղած – չեղածը մենք էինք, լուր անդամ չուներ նէինք. իսկ դուրսէն Դաշնակցականի չուքը չէր երեւցած տակաւին):

Դեռ բանտարկեալները չէին արձակուած: Մինչեւ բանտին դուռն ալ գացինք, ճամբեցին:

– Տղա՛ք, եկէք Եըլտըզ երթանք:

– Երթա՛նք, երթանք, մէկ մէկ ձի նըստած քշենք...

Իսկապէս, Գեղամը, ես եւ Ենովք Շըշէնը Պէշիկթաշէն մէկ մէկ ձի նստելով, քշեցինք դէպի Եըլտըզի պալատը: Ես չառնոց վարժուած էի ձիավարելու: Երբ դիչերը ուշ մնայի, Սկիւտարի նաւամատոյցէն ձի մը կը վարձէի – 100 փարա – եւ կը քշէի դէպի տուն: Գեղամը նոր կը նստէր եւ համաւթեամբ չէր որ համակերպեցաւ այս արկածալի արշաւին:

Ես ձին սրընթաց քշելով արդէն հասեր էի կայսերական պալատին ընդարձակ դաշտանը, ուր խայտաբղէտ բազմութիւն մը խռնուած «փատիշահըմ չօք եաշա՛» կ'աղաղակէր եւ ցնծութեան կանչեր կ'արձակէր: Երկու ընկերներս հատան բաւական ուշ, հարնեւորի պէս վարած ըլլալով ձիերը:

Գեղամն էր որ կը դրէր, մէկ տարի վերջը. – «Հազիւ թէ բռնած սանձերը մեր ձիերուն, որոնց վրայ հեծած էինք, կ'արշաւէինք, կ'արշաւէինք այն ճամբաներէն որ նոր ժամանակներու ամէնէն մեծ ոճրագործին պալատը կը տանէին. – մենք, ընկերներ, Եըլտըզ Քէօշկի վրայ կը քալէինք»:

Ի՞նչ ընելու գացեր էինք այդ արիւնածանոզ, արիւնարբու որջին մէջ: Ի՞նչ գործ ունէինք այս ծոպաւոր եւ փաթթոցաւոր բազմութեան հետ...

Մինչեւ այսօր ալ չեմ կրնար բացատրել: Տարակոյս չկայ թէ նախ կ'ուզէինք տեսնել Հրէչին երեսը: Ի՞նչ ըսելու համար, այդ խառնիճաղանճ ամբոխին մէջ: Կրցա՞նք տեսնել...

Շուկ մը, յանկարծ, եւ մատով շարժումները դէպի պալատին պատչգամը: Ու թէմէննահաներ, կանչեր.

– Նայեցէ՛ք, նայեցէ՛ք, վատիշահն է: Եաշասըն էֆէնտիմիզ, եաշասըն փէտէրիմիզ... Դա՛հր օլսուն խաթիպտատ... (Անկեղծ բռնակալութիւնը):

Իբրեւ թէ տեսած եղանք մօրուսաւոր դէմք մը որ ստուերի պէս երեւցաւ, քանի մը բառ արտասանեց ու հեռացաւ:

Անոնք որ իրապէս տեսած ու լսած էին, կը պատմէին թէ Սուլթանը իր ջե՛րմ ուրախութիւնը յայտնած էր ժողովուրդին, վտառարանելով Սահմանադրութիւնը եւ Ազատութիւնը...

Բազմութեան մէջ Հայեր ալ կային եւ այդ առթիւ իմացանք թէ բանտարկեալներուն մէկ մասը արձակուած է, մէջն ներսուն մէկ մասը արձակուած է, մէջն ըլլալով Եղնիկը:

Ահա թէ ի՛նչ ըսել է ոտքը գետնէն կըտրել: Նորէն ցատքեցինք ձիերը եւ հուռա՛... «Եաշասըն Հիւրրիյէթ»:

Անչուշտ Ապտիւլ Համիտ քթին տակէն կը խնդար, այլապէս դիւային ծրագիրները որոճալով: Այս անգամ իբրեւ «կոմիտէճի»: Չէ՞ որ հրապարակաւ յայտարարած էր թէ ինք չատոնց անդամ էր «Իթթիհատ վէ Թերաղգը»ին...

***

– Եկե՞ր են, եկե՞ր են. առ այժմ երկու հոգի: Ուրիշներ ալ պիտի դան հետզհետէ:

Կարծեմ Եղնիկն էր որ այս աւետիսը կուտար: Բանտէն հազիւ արձակուած, կրակի պէս կ'եփէր, կապերը գտնելու, կորիզը վերակազմելու համար:

Որո՞նք էին եկողները:

Առաջինը որ տեսանք, մեզի ծանօթացուցին իբրեւ «ընկեր Վահագն»: Ուրիչ ոչինչ: Մէջէն տարիքով մարդ մը յաղթանդամ, թաւ պեխերով: Պուլկարիայէն կուգար, բայց հազուածքէն, խօսուածքէն կ'երեւար որ Ամերիկան ալ տեսած է:

Պարզ եւ եփուն մարդ, Վահագն (Տաթեւեան), կը խօսէր իբրեւ կուսակցութեան ներկայացուցիչը: Առանց ամէն բան լսելու, անմիջական հրահանգները տալով, յայտնեց թէ քանի մը օրէն մեզի պիտի ներկայացնէ կարեւոր ընկեր մը, որ իրեն հետ միասին եկած է:

Կապը կը պահէր Եղնիկը, եւ ժամադիր եղանք Բերա, Փըթի Շանի պարտէզը:

Ահա քանի օր էր որ կը սպասէինք անհամբեր: Պէտի՞կ բախտ էր, – նորընծայ խլէզներ, ամբողջովին տենդ եւ երազ, Եւրոպայէն, լոյս աշխարհէն եկած մտաւորական, յեղափոխական, Դաշնակցական պիտի տեսնէինք:

Ամպամած իրիկուն մըն էր: Որոշուած ժամուն գացինք Փըթի Շան եւ կեցանք որոշ տեղ մը, վարի ցանկապատին մօտ, համաձայն տրուած հրահանգին: Եղնիկը Վահագնին հետ բաներ մը փսփսալէ վերջ, վերադառնալով, պատուիրեց որ պարտէզին վերի դրան կողմը նայինք:

Աչք ու ականջ կտրած էինք ես ու Գեղամը:

– Ահա կ'անցնի, տեսա՞ր, միջահասակ, սեւ փողկապով, հետեւէն ալ ընկեր Վահագնը:

(Շար. 27)

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Comission
«Foi et Traditions Arméniennes»
dans le cadre d'une série de rencontres
« LOUSSAVORTCHI LESSARANE »
(Atelier "St.Grégoire l'Illuminateur")
propose
sa conférence-débat N° 8 sur le thème

Origine et signification du Carême et de ses Dimanches

avec le Rév. Père **Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale
en français

Jeudi 8 mars à 19 heures
dans la salle **«A. Tcherpachian»**
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE

EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE

Communiqué de Presse

Première tournée en France du groupe musical et vocal d'Arménie :

«Yérk Yérkotz»

«CANTIQUE DES CANTIQUES»

Jeudi 8 mars	:	St-Loup — Marseille
Vendredi 9 mars	:	St-Antoine — Marseille
Samedi 10 mars	:	Beaumont — Marseille
Dimanche 11 mars	:	Marseille Centre
Mercredi 14 mars	:	Montélimar
Vendredi 16 mars	:	Valence
Samedi 17 mars	:	Lyon
Mardi 20 mars	:	Alfortville
Mercredi 21 mars	:	Arnouville-lès-Gonesse
Vendredi 23 mars	:	Issy-les-Moulineaux

11 MARS

MESSE NATIONALE DE REQUIEM

A LA MEMOIRE DES BIENFAITEURS DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grâce à leurs dons et legs, notre association poursuit depuis près de 80 ans son œuvre humanitaire, culturelle, éducative et sociale.

PARIS : Eglise Apostolique Arménienne — Rue Jean-Goujon, 75008 Paris. Messe suivie d'un Hokedjach à la M.C.A., 17, rue Bleue 75009 Paris (rés. CBAF : 01.48.24.46.57).

CENTRE FRANCE : **Vienne**: Chapelle St Théodore — Place St-Paul à Vienne Messe suivie d'un Hokedjach à la M.C.A., 9, rue du Cirque, 38200 Vienne. Prix du repas : 100 F (apéritif, vin et café compris). Inscription par téléphone au : 04.74.53.43.80 (de 14h à 19h) ou 04.74.85.29.75 (répondeur en cas d'absence).

Grenoble: Hokedjach à la Maison de la C.B.A.F., 40, avenue Ambroise Croizat à St-Martin d'Hères.

St-Maurice de Beynost/Lyon: Eglise Arménienne, 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon. Hokedjach dans la salle de l'Eglise à l'Espace Garbis Manoukian (rés. M.C.A. : 04.78.26.28.71).

Vaulx en Velin/Décines: Eglise Arménienne, 6, rue du 24 Avril 1915 à Décines. Hokedjach à la M.C.A. : 15, rue du 24 Avril 1915 à Décines.
Valence: Eglise St-Sahak, 12, rue de la Cécile, 26000 Valence.

PACA : Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado — Ave. du Prado, 13008 Marseille. Suivi d'un Madagh à la sortie de la Cathédrale.

Croix Bleue des Arméniens de France — 17, rue Bleue, 75009 PARIS

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼՈՍ ԱՆՃԵԼԼԷՍ. – *Վաղդէն Սիւրմէնեան 3000 Ֆր.:*

⁂

ՊՈՒՐՏՕՆԷ. – *Ա.յոտա Կառավարենց 1600 ֆրանք:*

⁂

ՍԷՆ – ՄԱՆՏԷ. – *Տէր եւ Տիկին Ժէրար Մուրատեան 1000 Ֆր. Թելեթամայի յօդուածին առթիւ:*

⁂

ՓՐՈՎԻՏՍՆՍ. – *Խաչիկ Թէօլէօլեան 100 տոլար:*

ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Ֆրանսական կարմիր Խաչը կը փնտռէ Միհրան Տէմիրճեանը, ծնած 1937-ի Յունուար Մարսէյլ: Ըստ վերջին տեղեկութեանց Մարսէյլ կը բնակի: Զինք կը փնտռէ իր ընտանիքի մէկ անդամը, Հայաստանէն:

Տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել երկուշաբթիէն Ուրբաթ, ժամը 9–էն 13, եւ 14–էն 18

Հեռաձայն. –
01 – 44 – 43 – 12 – 60

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լուսածին Սանդիկեանի մահուան առթիւ Ս. Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը չբնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Մուրատ Գարօղլու 200 Ֆր., Մեսրոպ Մկհթէեան 300 Ֆր., Արսէն Գարեան 200 Ֆրանք, Շահին Եչիլթէփէ, Մարաիրոս Գայան 100–ական Ֆր., Ալլին Տօղանայ 300 Ֆր. Լէա Ընկերութիւն 500 Ֆր., Խաչիկ Թէզճան 200 Ֆր., Անդրանիկ Գարօն Ասատուր Գարբան 100–ական Ֆր., Յարութիւն Եալչըն 200 Ֆր., Աննա Գըչդըլըղեան 100 Ֆր., Զաքարիա Հագարմագ 300 Ֆր., Ժիրայր Գարակէօզ 200 Ֆրանք, Ալեքսան Հազէրօղլու 500 Ֆր., Մուրատ Քէչիչօղլու 200 Ֆր., Արթիւր Պօպինաժ 500 Ֆր., Եդուարդ Ալթուն 100 Ֆրանք, Հայ Արարատ 300 Ֆր., Արթիւր Թաշճը 200 Ֆր., Վիգէն Տէմիրճեան 100 Ֆրանք, Կարապետ Օզասլըը 200 Ֆր., Արթին Տիշճի, Վարուժան Չէլիք 300–ական Ֆրանք, Յովհաննէս Գարակէօզ 200 Ֆր., Մարտիկ Թօփմագճեան 100 Ֆրանք, Խորէն Քէչիչեան, Գրիգոր Պարտաղ 200–ական Ֆրանք:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վաւա Խաչատուրեանի եւ Նուարդ Ալալաեանի (Սէն – Շամոն) մահուան 16–րդ տարելիցներուն ի յիշատակ Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 600 Ֆր. կը նուիրեն «Ծառաջ»ին:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ՕՐԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մարտ 10–ի երեկոյեան ժամը 8–ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ:

Կը դասախօսեն Տաթեւ Վրդ. Յակոբեան, Տիկին Մարիճա Չալլճեան եւ կը համադրէ Հիլտա Զօպոյեան:

Կ'երգեն Կոմիտաս եւ Կիլիկիա երգչախումբերը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ասարեան՝ հիւրասիրութիւն:

Մուտքը ազատ է:

Եկէ՛ք մասնակցելու այս բազմաիկ երեկոյթին եւ յարգանք ընծայելու բոլոր կիներուն, մանաւանդ հայ կիներուն:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանէն, երիտասարդ ուսանողուհի մը աշխատանք կը փնտռէ, գլխաւորաբար երեխայի խնամք տանելու համար, կը սիրապահէ ուսերէնի եւ ֆրանսերէնի:

Դիմել Գայեանէի՝ 06 18 13 94 09

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆԾ. ԹՈՇՃԵԱՆ

UGAB-Marseille

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Comité de MARSEILLE
La Section Féminine vous invite
à un déjeuner
jeudi 8 mars à 12 heures 15
Après-midi musical
avec Mlle Vartouhie ABRAHAMIAN
(mezzo soprano)
accompagnée au piano par
Mme Juliette YILMAZIAN
P.A.F. 100 F
Réservation :
UGAB,
327, Bld Michelet, 13009 MARSEILLE
Tél. : 04 91 22 10 45
ou **Mme Hékimian**, Tél : 04 91 53 34 98

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՊԱՑԿԱՐԸ
Ի ԽՆԴԻՐ ԻՐ ԱԶԳԱՑԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Թատերգութիւն երկու արարով – հայերէն
փրանսերէնի թարգմանուած Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ

Հեղինակ՝ Հովիւ ՄԱՐԿՈՍ ՎԻՒՒԻԼԵԱՆ
Պատրաստեցաւ եւ բեմադրութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՕՇԿԻՐԵԱՆ–ի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մարտ 8, ժամը 20·30–ին
Իսի–լէ–Մուլինոյի «Օտիթորիում»ին մէջ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր·

Տեղեկութեանց եւ տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել՝
— ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ 01· 48· 93· 99· 88
— ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՕ՝ 01· 47· 36· 02· 50

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 4
DIMANCHE
4 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 268

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ցքանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ԴԱՐԻ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·116 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76' ANNEE — N° 20.116

ՔԱԼԷՒՏՈՍՔՈՓ

արուեստասէրի մը օրագրեն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Յունուար 4 2001

ՄԵՐ ԹԱՂԸ

Միջօրէ : Ազատ եմ· կը պարակխմ :

Մեր թաղը փոխուե՞ր է : Անո՞ւնն է միայն նոյնը՝ Սէն–Ժերմէն : Տարիներ առաջ քայլափոխիդ ունէիր գրատուն· հիմա՛, նորաձեւութեան անուանի տուներուն կրպակները : Իրաւ է թէ այդ չքեղօրէն յարդարուած ցուցադարաններուն տեսքն ալ ինքնին գեղեցկութեան մը նշոյլը կը ցոլացնէ : Աղօտ է ցոլքը : Զունին անոնք հոգիդ գրգռող, միտքդ մտրակող տասնեակներով նոր հրատարակուած գիրքերուն հրապոյրը որոնք քեզ ներս կը հրաւիրէին : Մեր թաղը տգեղցեր է :

Ուրիշ էր· հասարակ հարուստ թաղի մըն է փոխակերպուեր : Արդի արուեստ պաշտպանող ցուցասրահներ կային սա՛ փողոցին երկայնքին : Դարձեր են ժամանակակից ծառայ : Լոյսերը մարեր, խամրեր են : Այդ անկիւնը դիմացի, կաւագործ մը իր ձեռակերտ գործերը կը ներկայացնէր : Շապկադո՞րծ է հիմա :

Մեր թա՞ղն է այլափոխուեր, թէ՝ ես : Երկո՛ւքս ալ :

Գեղեցկութիւնս փնտռած՝ ներդաշնակ իրականութեան մը հաւասարակշռուած ձեւը չէ՞ որ իմ նայուածքովս պիտի կարենար բիւրեղանալ :

Անցնող քառասուն տարինե՞րն են որ վիս յագեցած են գարճուցեր : Աներեւոյթ վտանգի մը մտավախութիւնը :

Ցեմիլջօրէ : Վերադառնամ ցուցասրահ : Մտածել տուող թաղ է դարձեր մերը : Միտքդ կրնայ սայթաքիլ :

Յունուար 5,
Սալ ժան–Ռիւնուար, Պուա–Գոլոմպ

ԱԼՏՕ ՀԻՔՕԼԻՆԻ

Պատերազմէն անմիջապէս ետք քանի մը երիտասարդ դաշնակահարներ գրաւեցին փարիզեան բեմերը : Անոնցմէ էին Սամսոն Ֆրանսուա, Ալֆրէտ Պրէնտէլ, Նաեւ Ալտօ Զիքոլինի : Այս վերջինը երբ խլեց Մարկրիթ Լոն մրցման առաջին մրցանակը, իր տիեզերական գնացքը չուտով արագացաւ, չրջելով աճդադար, նուաճելով անուանի դեկավարներուն ճըպռոին տակ : Նաեւ դասաւանդեց ու հացուց լաւ մենակատարներ, ինչպէս Ալիզօ Ինկին :

Ունեցաւ, յետոյ, տկարութեան երկար չրջան մը, ստիպողաբար հեռանալով համերգներու չրջագիծէն :

Վերադարձած է բեմ դարձեալ :

Դեղեցիկ յայտագրով մը կը ներկայանար այս գիշեր մեզի Պուա–Գոլոմպի սրտամօտիկ ծան–Ռէնուար սրահին մէջ, տրամադրելով նաեւ համերգին հասոյթը հայ կարօտեալ մանուկներուն : Անիրաւ պիտի ըլար չյիշել այս կազմակերպչական աշխատանքին մէջ առիւծի բաժինը ստանձնող Թերայր Տինանեանը որ տարիներէ ի վեր աշխուժօրէն կը չարունակէ իր անկիւնը, ժողովրդականացնել այս համերգներու չարքը :

Յայտագիրը կը սկսէր Պէթհովէնի հանրածանօթ մէկ սոնաթով որուն հէքեաթը կապուած կը մնայ իր առաջին չափերուն լուսնոյ լոյսով հեղինակուած ըլլալուն մէջ : Յերիւրածոյ պատմութիւն, բայց որքա՞ն ըղձանոյշ երազներու աղբիւր :

Կարեւորը՝ ծանր կչռոյթով սկսող այդ առաջին մասին հոյակապ երաժշտական կերպընկալ տարողութիւնն է որ երազային աչխարհ մը կը փոխադրէ ունկընդիրը :

Որուն կը հետեւի մեղմիւ բայց կըշռութաւոր երկրորդ մասը, պատրաստելով փոթորկալից վերջին երրորդը :

Զիքոլինի դեղեցկօրէն կրցաւ պատկերացնել այդ երեք մասերը, իրենց յատուկ մթնոլորտը ստեղծելով, վերջինին տալով հրաչէկ ժայթքումներ :

Յայտագիրը կը չարունակուէր Շուիէնի գործերէն չարքով մը, ինչպէս գժուարին միաչունչ Պարքառոլը ու պաճուճանք թելադրող գուարթ Թարանթէլը :

Յաջորդեցին փոլոնէզները՝ բերելով Շուիէնի ազգայնական զգացումներուն հաւաստիքը : Եզեզ կառուցուածք : Այս վերջիններուն մօտեցաւ հին ծանօթ էջեր վերագտած ըլլալու նման, որոնք երբեմն հապճեպ հանդիպումի մը տպաւորութիւնը ձգեցին :

Լաւագոյնը ունեցանք սակայն յայտագրին երկրորդ բաժնին մէջ : Ալպէնիցի զոյգ հատուածներուն՝ Իպերիայի հատքածոյէն :

Ու նամանաւանդ զգայացունց՝ Լիսթի խորհրդաւոր "Յուղարկաւորութեան" մեկնաբանութեան ընթացքին : Զուսպ, խոր, խմաստալից ու փառահեղ :

Ուրախալի վերադարձ· վստահելի մեկնաբան :

Յունուար 8,
Ունկնդրուբիւն՝ Սէ·–Տէ·

ՄԱՐԹԱ ԱՐԿԷՐԻՃ

Նորութիւն· հրապարակ ելած է օրերս իր հին մէկ համերգին սալը՝ Ամսթերտամ մի Գոնցերթկեպով սրահին մէջ տրուած, 1978–ին : Հրաչէկ փաստաթուղթ մը : Կու տայ այդ տարիներու յանկարծաբուխ կատաղի խաղարկութեան տէր մեծ դաշնակահարուհիին բուն արուեստը : Վեհ, յուզումով տրուած էջեր : Ակնթարթային յուզումով տրուած : Ահա՛ իր Շումանը՝ երազային թային : Ահա՛ իր Շումանը՝ երազային ու հրաբխային միանգամայն : Ու իր Ռավէլը՝ նազելի : Անմոռանալի համերգէ մը մնացած երջանիկ ժամ մեզի համար :

Չէ կարելի անչուշտ բոլորը ունենալ· կան սակայն իրապէս բազմաթիւ նոր սալեր՝ լսուելու արժանի :

Շաբթուան ընթացքին նչմարեցի Ռախմանինոֆի տասը Սէ·–Տէ·ներով տըրուած ընդհանուր ստեղծագործութիւնը դաշնակի համար, իսկ Պիրէթի ու Սքարլաթթիի քան Սոնաթները՝ Սերգէյ Պապեանի կողմէ մեկնաբանուած : Գեղեցիկ հաւաքածոյ :

Յունուար 10, Սալ կավօ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Սալ Կավօ· վերանորոգուած սրահ մը որ ըստ պատմութեան դառած ըլլալ կը թուի իր նախնական երեւոյթը առկայծեալ գոյներով, չուրջ դար մը առաջ կառուցուած : Պատմական՝ նախ, հիւրասիրած ըլլալով քանիերորդ դարու գրեթէ բոլոր անուանի արուեստագէտները, յետոյ՝ իր հայկական անցեալով մինչեւ վերջին չրջանը· բարւոքուած է մասամբ, սրահին ընդհանուր կազմաւորումը· զարգացած յատկապէս լաստեսողական դրութիւնը : Այդ խակ ուղղութեամբ գարճած է Փարիզի լաւագոյն մենահամերգի սրահը, իր հազար հարիւր աթոռներով :

Գիչերուան յայտագիրը յատկացուցած էր Մամիկոնեան Պախի ու Շոփէնի : Լսած էինք գինքը նոյն այս գործերուն մէջ, բայց կան նաեւ նոր ստեղծագործութիւններ, ինչպէս Շոփէնի չորրորդ պալլատը :

Հանդարտ բայց ինքնավստահ արագ քայլերով կը յառաջանայ ու երեք նչանակալից Պախի կարճ յօրինումներով յայտագիրը կը դնէ իր հունին մէջ :

Տպաւորիչ կը գարձնէ համերգին գեղարին առաջին վայրկեանները, յետոյ իտալական քոնչէրթոյին փառաւոր մուտքով : Կրնաս յանձնել այլեւս երեւակայութիւնդ վեհ երաժշտութեան մը թաւալումին : Հաւատարիմ միջնորդն է որ կը չանայ ամբողջական ճառագայթումովն իր փոխանցել գործը մեզի իր խակ մեկնաբանութեամբ : Մամիկոնեան կու տայ գայն չռայլ ճառագայթումով :

Իտալական քոնչէրթոյին յաջորդող Պախ – Պուզոնիի Շաքոնին կատարման ընթացքին բան մ'ուելի յստակ կը գառնայ մեկնաբանին մօտեցումը ուր երգեհոնին վայել հզօր հնչականութիւններ կը ստեղծէ : Երբեմն կրնայ ան համապատասխան չըլլալ ընկալուած սովորութեան : Բայց ի՞նչու համերգի սրահէն ներս մտնելէ առաջ չմոռնալ մեր հին տպաւորութիւնները, եւ նոր մեկնաբանութեան մը հրապոյրէն զրկուիլ, երբ ան երաժշտականօրէն ընդունելի ու գեղեցիկ է :

Երէկ գիչեր Պախ – Պուզոնիի Շաքոնը գիս գրաւեց՝ կարծես երգեհոնի վրայ նուագուած ըլլար· նոր հորիզոն բնորոչեց գործին : Ուչագրաւ էր իր խաղին մէջ այլազան գոյներ դրօշմելու կամքը : Մանաւանդ Շոփէնի գործերուն մեկնաբանութեան ընթացքին : Վեց էթիւտներով կը սկսէր երկրորդ մասը յայտագրին, ընտրուած՝ առաջին եւ երկրորդ տեսարակներէն, որոնց յաջորդեց չորրորդ պալլատը, երգահանին ամենախորունկ ստեղծագործութիւններէն մին :

Կարենալ տալու համար բուն ոգին, արհեստավարժութիւնը բաւ չէ : Վարդան Մամիկոնեանի մօտեցումը դասական ու հրահրոտ է միանգամայն :

Գունգեղ այս յայտագիրը կու գար վերջացնել ան Շոփէնի Անտանթէ սփիանաթօ եւ Փոլոնէզով զոյս տուաւ ամենավառ տրամադրութեամբ, յատկապէս նչելով անոր օրօրուն թէ կչռութաւոր չողչողուն դիմագիծը :

Կար անչուշտ կրկնութիւններու բաժինը որ իրաւամբ պակաց Մամիկոնեանի սպասուած մենահամերգը : Նախ Արամ Խաչատուրեանի կրակոտ Թոքաթան, ուրուն յաջորդեց Տէպիւսիի Էթթամփներէն «Փակուած»ի էջը, որ փափկանկատութիւնը ունեցաւ անդարձ բաժնուող քննադատ Փիէր Քըթիի յիչատակին ձօնելու : Վերջացնելու համար այս երրորդ բաժինն ալ Լիսթի «Լա Քամփանէլլա» էթիւտով, գժուար գերազանցելի երաժշտական մեկնաբանութեամբ, ուր ահա՛ խտացած էր գործին մարմինն ու ոգին :

Բաժնուեցանք սրահէն այն հաստատ համոզումով թէ Մամիկոնեան հասած է այլեւս այն փափուկ հանգրուանին ուր կարելի է սպասել իրմէ նոր նուաճումներ : Քանի մ'կկտեղուած են իր մէջ բոլոր գժուարութիւնները արուեստագէտի ասպարէզին՝ յաղթահարելու մարզական թէ երաժշտական ուժն ու փորձառութիւնը :

Յունուար 19

ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼԻ ԾՐԱԳԻՐ

Երէկ առաւօտ, օրէնքի մարդիկ եկան ցուցասրահ ու արձանագրեցին մի առ մի իր բոլոր գործերը, ընտանիքին ներկայութեան : Տխուր տեսարան : Անճարին հետեւեցայ :

Երբ անդարձ կը բաժնուէր մեզմէ Նոյեմբերի առաջին օրերուն Ժորժ Ռոհնէր քառասուն տարուան գործակցութենէ մը ետք մտերիմ բարեկամութեան առնչութեր, այնպէս թուեցաւ ինծի թէ չեղեալ է ու անիրականանալի մխասին ծրագրած մեր բոլոր ցուցահանդէսները իրագործումը :

Այսօր ինչո՞ւ հակառակն է որ կը խորհիմ : Ունիմ անզիջող փափաքը գանոնք իրականացնելու առանց նկատի առնելու կուտակուող յաւելեալ գժուարութիւնները : Պարտականութի՞ւն թէ գրաւ : Երկո՛ւքն ալ : Ու առաջին հերթին յետահայեաց մը իր «Մերկեր»ով : Նախասիրած նիւթերէն էր Մեռեալ Բնութիւնները զուգահեռ : Ռոհնէրի Մերկը գրգռիչ հանգամանքներէ զերծ է : Գիծերու ներդաշնակութիւնն էր փնտռածը ու ամենանուրբ գիրքերու մէջ խակ իր նախասիրած արտայայտութիւնը հանգամանօրէն յարդանք կը պարտադրէ մարմնին : Սէր կը թելադրէ : Ցուզում կը յառաջացնէ : Արուեստի գործը կը սիրցնէ անոր բոլոր ճառագայթումները նուիրելով : Ուրեմն՝ «Մերկեր»ուն յետահայեաց ցուցահանդէսը ... Մայիսին : Սիրած ամիսը երբ կը բաժնուէր Փարիզէն : Արձակուրդ :

Յունուար 20,
Թէաթր տը լ'Էօվր

ԳԱԶԱՆԸ ԼՈՒՍՆԻ ՎՐՑՑ

Ամէն Հայ կրնայ հարց տալ տեսնելէ ետք «Գազանը լուսնի վրայ» թատերախաղը՝ թէ իր հոգիէն ներս ալ երբեմն արթընցող վիրաւոր գազան մը չկա՞յ :

Անվերապահօրէն յանձնարարելի այս խելարերող թատերգութիւնը ուրիչ հարցում մըն ալ ուրուագծեց մտքիս մէջ :

Զարմանալի՞ է որ օտար թատերագիրը աւելի ազդու ձեւով մը կարենայ պատկերացնել արուեստով ու մանաւանդ սըրամտօրէն ահաւոր տրամին հոգեկան բարդ կողմերը :

Ցեղասպանութիւնը մեզի՝ Հայերուս համար ունի բազմատեսակ զգացումներու խուրձը ինքն իր մէջ խայթոցներով կծկծուած : Դպչիս կը տարածուի : Ո՛ր կողմը դարձնես կ'արիւնէ : Մինչեւ խակ ազգային խորհրդարանի մը կողմէ տըրուած սփոփարար դրական որոշումը : Թարախոտ է վէրքը :

Օտարը պատուաստուած է ու կրնայ պայքարիլ նեխած արիւնին գործած աւերին դէմ :

Ցիչեցնելու համար անդարմանալի կորուստը, ընտանիքին հաւաքական լուսանկարը լաւագոյն փաստն է : Անձնական փորձառութիւնս ալ նոյնը կը թելադրէ : Զեմ ճանչցած մեծ–հայրերս : Կորսուած են : 1915–ին : Իրենց նկարները գոյց կու տամ թոռներուս : Մխքա կը տանջեն : Զեմ ալ կրնար արտայայտուիլ երկարո–

(Շար·ը Դ· էջ)

1700ème ANNIVERSAIRE:

pour un éveil renouvelé à l'arménité

Nous y sommes bientôt au 1700ème anniversaire ! Soit dix sept siècles que le peuple arménien s'est fait chrétien et qu'il défend vaillament sa chrétienté. Avec pour fers de lance sa foi et son Eglise autocéphale dont l'affirmation, jointe celle-ci à la découverte de l'alphabet par un moine, s'est portée garante de la pérennité du Peuple. Et ce en dépit des occupations étrangères et hostiles qui se sont succédé. Cette Eglise unique au monde s'est portée garante de sa langue et de sa culture surtout. Cet héritage se perpétue aujourd'hui.

Qu'il soit né en Arménie actuelle, ou sur les terres de sa diaspora, l'Arménien avant tout **appartient à son Eglise** qu'il continue à faire vivre, forte d'une extraordinaire tradition demeurée inaltérée, et que rappelle parfois une pierre plus que millénaire. C'est dans cette pierre khatchkar, dans son Eglise que l'Arménien s'est réfugié, qu'il a écrit son histoire, qu'il s'est mis à identifier sa terre, son pays, sa culture, son rêve. Une culture de naissance sacrée, avec pour Pères St Grégoire l'Illuminateur, puis St Sahag et St Mesrob, pour l'invention et l'établissement de l'alphabet. Cet alphabet qui permettra désormais de remplacer par l'arménien les langues értrangères en usage dans l'administration et la liturgie.

Naissance d'une identité originale

Il vaut la peine de rappeler ici que cette affirmation de l'identité nationale culminera dans la bataille d'Avaraïr en 451, opposant la puissante armée perse aux troupes arméniennes conduites par Vartan Mamikonian, canonisé lui aussi. Les Arméniens seront battus mais leur héroïsme dissuadera les Perses d'imposer la religion mazdéenne. Or cette valeureuse bataille eut une influence capitale dans le cours de l'histoire des Arméniens. En effet, elle les empêcha de participer au Concile de Chalcédoine sous l'égide de Byzance, dont les décisions quant à la vraie nature du Christ ne seront pas reprises par nos Arméniens, ce qui les fera ranger désormais dans le camp des «non chalcédoniens». Ainsi à Avaraïr, si les Arméniens se sont élevés contre le Paganisme, par leur non présence à Chalcédoine, ils affirmaient un peu plus leur identité originale au sein du monde, chrétien cette fois-ci. Ce qui leur assura d'indéniables atouts pour se démarquer définitivement des autres puissances qui les entouraient et les convoitaient.

D'ascendance sacrée donc, ce précieux héritage a investi tout naturellement son peuple d'une vocation particulière. Il allait lui permettre de devenir le **dépositaire d'une culture universelle,** et d'en devenir aussi un important agent. Que l'on se souvienne ici que la langue arménienne est la cinquième langue biblique, après l'hébreu, l'araméen, le grec et le latin devançant le syriaque, et que la traduction arménienne de la Bible est aussi appelée par les exégètes la **Reine des Traductions** pour sa beauté et sa fidélité inégalée aux textes manuscrits les plus anciens de la Septante. Par ailleurs c'est à leur traduction précoce en arménien classique (krapar) que l'on doit d'avoir pu retrouver de nombreux manuscrits religieux, littéraires, scientifiques ou d'histoire, écrits à l'origine en grec et en syriaque. De l'avis des spécialistes, la connaissance de l'arménien classique est indispensable aux linguistes, archéologues, historiens, médecins etc. afin d'exploiter des manuscrits uniques au monde, et ce d'autant plus que le krapar est réputé pour être une langue particulièrement fidèle à l'original et dénué des remaniements successifs qui souvent entachent les autres traductions.

La culture pour patrie

Aujourd'hui donc nous fêtons 1700 ans d'histoire chrétienne, mais avec à la clef un pays qui vient à peine de naître et déjà exsangue. Ses flux poignants et inextinguibles d'émigration sont venus grossir les communautés diasporiques, elles-mêmes souvent confrontées à de sérieux problèmes de gestion économique. Le pays nouvellement indépendant qui aurait pu servir de référence à la nation éparpillée par des siècles d'histoire, est en faillite. Mais pas la culture. A travers la diaspora, la Nation continue comme avant, œuvrant dans le respect et la mémoire de ses pères. Un peu comme si le peuple arménien était «condamné» à réélire inexorablement sa culture pour patrie, avec son Eglise pour guide et pour rempart. C'est peut-être aussi l'image que doit en retenir le petit Arménien au Moyen Orient qui durant ses études se partage entre l'école d'une part, et puis l'église située souvent juste à côté.

«Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ,
իմանալ զբանս հանճարոյ»
traduisait Mesrob Machtots dans les Proverbes de la Bible (Connaître la sagesse et discipline, pénétrer les discours profonds, acquérir une instruction éclairée...). Dans le respect de cette profonde sagesse biblique, aujourd'hui plus que jamais, il appartient à la diaspora de perpétuer notre culture, d'éduquer surtout et préparer les jeunes générations d'Arméniens à assumer leurs responsabalités de demain. Qu'il s'agisse de la communauté elle-même ou encore du pays d'adoption au sein duquel l'école arménienne joue un rôle important d'intégration. Cette priorité, le Service des Comunautés arméniennes (SCA) de la Fondation C. Gulbenkian en a fait sa priorité absolue, avec à la clef, l'appui à 150 écoles arméniennes réparties à travers le monde. Les trois pays Syrie, Liban et Turquie à eux seuls abritent les deux tiers (97) de ces écoles, regroupant une population d'environ 25.000 petits écoliers bénéficiaires.

Une action spéciale Fondation Gulbenkian

Cette activité essentielle pour la Fondation Gulbenkian passe bien-sûr par l'octroi de bourses scolaires. Mais pas seulement. L'appui logistique est capital pour permettre aux institutions de se fournir en équipements modernes appropriés, qu'il s'agisse de laboratoires scientifiques, technologiques, de langues ou encore informatiques. A ce propos —1700ème oblige!— est lancée actuellement une action spéciale Ordinateurs aux écoles arméniennes du Moyen Orient, action portant sur une distribution de quelque 500 appareils de haute technologie et qui devraient permettre aux institutions bénéficiaires de s'adapter et répondre rapidement aux nouveaux programmes et méthodologies qu'imposent les ministères nationaux d'éducation.

Toujours dans la ligne de l'équipement scolaire que soutient le SCA, le manque de manuels scolaires adaptés et modernes se fait de plus en plus sentir. Et la question n'est pas simple. Quand en plus des règles à suivre en matière de programmes nationaux, les écoles arméniennes doivent elles-mêmes observer certaines consignes de la part de l'entité religieuse dont elles dépendent, ou encore de la part du courant d'idée auquel elles obéissent, il est certain que l'uniformisation des manuels se référant à l'histoire et à la culture arméniennes peut poser problème. A l'heure actuelle, il n'existe malheureusement encore aucun consensus pour l'élaboration de livres arméniens d'histoire, de littérature ou de culture générale. Sans parler des différences linguistiques entre l'arménien parlé en Arménie et celui parlé en diaspora. Aussi la sortie d'un nouveau manuel pédagogique procède-t-il souvent d'un long parcours d'embûches auxquelles reste encore à associer sa diffusion.

L'aide à la reconstruction figure aussi dans l'éventail des aides fournies par la Fondation. Les pays du Moyen Orient bien-sûr en sont les premiers bénéficiaires. Ce qui se comprend aisément quand on sait que ces pays sont les plus pauvres de la diaspora, qu'ils ont derrière eux un lourd héritage de dommage dus à la guerre, qu'ils abritent les plus gros contingents arméniens de la diaspora, et surtout qu'ils se montrent les plus dynamiques dans leurs efforts de maintien de la langue et de la culture arméniennes.Aussi pratiquement toutes les institutions éducatives arméniennes de Syrie, Liban et Turquie ont bénéficié des programmes de reconstruction de la Fondation Gulbenkian. Ce qui donne en chiffres, et pour ces trois dernières années seulement, plus de 3.682.000 USD à l'exclusion de toutes autres aides réalisées dans d'autres pays de la diaspora.

Bien sûr les écoles arméniennes ne sont pas les seuls canaux de transmission de la culture arménienne qui soient accompagnées par le SCA. Celles-ci occupent à peu près la moitié de son budget. Evoquons rapidement ici son programme de Bourses universitaires, celui destiné aux étudiants séminaristes, son programme de bourses pédagogiques et de recherches scientifiques, son programme d'Editions et celui consacré à la Science. Autant d'aspects qui permettent de mesurer et d'apprécier de près la valeur, les réalités, et l'impact du monde arménien pour la pérennité de sa diaspora. Et par là même l'enjeu essentiel de la langue arménienne, incomparable véhicule du passé, transport indispensable pour l'épanouissement et la pérennité de la diaspora, aussi nécessaire que le sang l'est à la transmission de la vie. Alors à l'aube de ce 1700ème anniversaire, nous formulerons un ardent appel à toutes nos communautés, un appel en forme de vœu : Que vive l'arménité, que se transmette, s'enrichisse et se perpétue la langue arménienne !

ASTRIG TCHAMKERTEN
Lisbonne

ՓԱՐԻԶ 2001

Երկու շբեղ աւազան
Միմ ոսկեզօծ վերաւորոգ զարդարուն
Մ'իւսը հագած ժանգն ու երանգն անցած գացած դարերուն.

Յայտաղբիւրէն – նայեատներու գրկած մեծդի ծածանիներու բերանէն
Ջուրն հեւ ի հեւ կը հոսի
Ծաղիկ ծաղիկ կը ժայթքի
կը թափթփի կը կաթկթի բաժականեւ սահանիներու եզերքէն
Մէկը կարծես կարկաչանիով թախծալի
Միւսը զուարթ գլգլանիով ցնծագին –
Բայց յայտնի չէ թէ ո՞ր մէկն է···

Ով որ մէկուն եւ կամ միւսին մօտենայ
կը կարծէ թէ ա՛յդ մէկն է որ կը հեծկլտայ՝ ողբագին
Եւ միւսն է որ հեռուէն
կը բրբջայ ու կ'երգէ –
Թէպէտ ընդհուպ կը կորսուին երկուքն ալ
Այդ ընդարձակ հրապարակի ժխորին մէջ մշտակայ
որ կը ծածկէ անխնայ
Յաղթանակի աղաղակն ալ՝ ինչպէս լացը անմկալի.

Առեղծուածն այս տարօրէն
Գուցէ միայն
Դարակուտակ իմաստութեամբ ծանրացած
Բարակոթողը կը գիտնայ՝ կանգնած անշեղ աներեր
Ալփին պէս այն կշիռին վիթխարի
Որուն երկու նժարներն են աւազանները հսկայ.

Ան կ'ունկնդրէ երկու կողմին
Ու կը կշռէ մէկուն ծիծաղն ու միւսին
խորաթաթուն տրտմութիւնը հաւասար
Եւ ոսկեփայլ սուր ծայրով
Կ'արձանանայ դարձանիւի մերթ մթագնող
ատեն ատեն արեւաշող փայլատակող աչքին դէմ
Որուն ձգած շուրը անյայտ թէ նիզակի պէս հաստատ
Կը սաւառնի ուղիղ գծով պողոտայէն մեծափառ
Կը հանդիպի յաւերժական կրակին
Պահ մ'առնոր հետ կ'արծարծի
Ու շիկացած
Կ'անցնի կ'երթայ կամարէն:

ՉԱՐԵՀ ԽՐԱԽՈՒՆԻ

Յունուար 26, 2001

ԵՐԿՐՈՐԴ ՓՈՒՆՋ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԷՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Saint-Raphaël, 5 Փետրուար 1970

Սիրելի Գրիգոր Քէօսէեան,

Լա՛ւ մտածեր ես լինդլ զրկելով «Ա-րարատ Գրականի»ի քու չահեկան պատառ-լանդ[1]: *Ան զբաւած է ուշադիր խնամ-քով եւ հմտութեամբ, առանց կամահա-ճութեան եւ աւելորդաբանութեան* (rem-plissage): *Զը կրցայ զսպել ժպիտս, երբ դուն յիշեյ վերջ Հայ թատրոնի հիմնա-դրութեան երկու հազարամեակը եւ երե-ւանեան չքեղ տօնախմբութիւնները, կը համարձակիս ըսել թէ ան երկու հազար-ամեայ պարապութիւն մըն է···: Ճշմար-տութիւնը ա՛յդ է արդարեւ, բայց զայն հրապարակել ազգային ինքնաբաւութեան պղինձէ ոլորտներուն մէջ, կը պահանջէ բացառիկ ազատախօսութիւն: Ուրիշ կը-լայինք բարեկամ մը (պոլսեցին կ'աւել-ցնէ՝ քեզմէ աղէկ չըլլայ) սապէս կ'ար-տայտուի մեր լեզուի մասին: «Պէտք է վերջով գիտնալ, թէ ո՛ր աստիճան ան-կասար գործիք մըն է մեր ոսկեղինիկը, մեծաքանչը, եւ դեռ չեմ գիտեր ինչը: Բայց յանգանքը իրը չէ, ըլլալով յետա-դիմաց քաղաքակրթութեան մը գործիքը»:*

Բարեբախտաբար ես չեմ այս բաները լսողը: Կը բաւէ՛ որքան գիս հռչակեցին իրրեւ մէկը որ ազգային նուիրականու-թիւնները կ'անգրանէ:

Ամբողջութեամբ կը բաժնեմ քու զա-տատանդ, մեր չորս թատերագիրներուն մասին– Սունդուկեան, Շանթ, Պարոն-եան եւ Շիրվանզադէ: Այդ կեդրոնական բաժինէն առաջ եւ վերջ դրուած զոյգ հատուածները, զրութեան կու տան ամ-բողջական ակնարկի մը կատարելութիւ-նը: Ինչ որ ամէնէն աւելի կը սիրեմ եւ կը գնահատեմ, ան ալ քու կոկիկ եւ ճշգրիտ լեզուն է: Կը խորհիմ որ լաւ կ'ընես եթէ այս կարգի էջերդ վերապահես գրական հանդէսներու:

Հայ երուսաղէմը թարախոտ վէրք մըն է որ դեռ երկար պիտի «բանի»: Կը յիշես կարմիր Ցետրակներու ոսոխականապետը, որ կ'ըսէր թէ մեր կոտորուած կղերին մէջ կային այնպիսիներ որ սուրբ չէին: Ինչ որ բացատրելի էր Թուրքի եաթաղա-նին տակ, եթէ ոչ ներելի, պէտք է ըլլայ կրկնապէս դատապարտելի այսօր:

(Հակառակ նամակները իրենց ամբող-ջական հարազատութեամբ հրատարակե-լու մեր հիմնական մտադրութիւնին՝ հոս առ-ժամապար զանց կ'առնենք պարբերութիւն մը, խնայելու համար որոշ դիւրագգածու-թիւններ: Գ.Ք.):

Փարիզէն ինծի կը հաղորդեն թէ Երե-ւանի գր· չրջանակները գիս կը քննադա-տեն անսովոր բարկութեամբ, չըսելու համար մոլուցքով: Անոնք հիմնուեր են իմ մէկ հին գրութեան վրայ, գիս դատա-պարտելու համար: Ինքզինքիս պիտի չը թոյլատրեմ հետեւիլ իրենց օրինակին եւ ձեռք առնել իրենց այն հին գրութիւննե-րը, որ գիս կը վտչէին Պոլսուհիի[2] *դոր-ծակալ եւ պոռնկապէր:*

Ինդրոյ առարկայ յօդուածը[3] *գրուած է աւելի քան երեսուն տարի առաջ, ռամ-կավար Ապագայի մէջ, իր խմբագիր Հրաչ Երուանդի*[4] *խնդրանքով: Անպիտան Սփիւռ-քը հրատարակեր է զայն, իրրեւ մեծար-ժէք գրութիւն (հեռո՛ւ էր մեծարժէք ըլ-լալէ) առանց տարրական մեկնութեան եւ ճշդումի, եւ նոյնը կ'ընէր Ցառաջ: Չէի կրնար երեւակայել որ յաւուր պատշաճի յօդուած մը, ի պատիւ Կոմիտասի, դէմս վերծանք պիտի հասցնէր այնքան տարի վերջ: Սահեցուած աղմուկը դիս տրամա-դրեց եւ վիրաւորեց:*

Քոյդ՝ սիրով

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

---

5 Փետր· 1971

Սիրելի Գրիգոր Քէօսէեան,

Քեզի գրած ըլլալով տարեվերջի տօնե-րուն, կը զարմանամ որ չես ստացած դիս: Մոռացումի հարց չի կրնար ըլլալ, այլ կորուստի:

Լուսանկարի անձը, որ կանգնած կը մնայ Թէքէեանի կողքին, կը կոչուի Ա-ռաքել Զաքրեան, այժմ վախճանած: Ֆը-րանսահպատակ եւ քիմիագէտ, ան կը գործէ Sorbonne–ի մէկ laboratoire–ին մէջ: Որքահաւաքութեամբ գրագած է Պո-լիս, Զինադադարի օրերուն, եւ միշտ պահուած Ռամկավար – Բարեգործական չրջանակին մէջ: Հաւատացեալ հայաս-տանասէր մըն էր, եւ պատահաբար կ'աչ-խատակցէր Ապագայի, դիտ· յօդուած-ներով:

Ոսկիէ կշիռը[5] *կը թուի գտած ըլլալ բացառիկ ընդունելութիւն, եթէ հիմնը-ւինք արտատպումներու թիւին վրայ: Զարմանալի կը գտնեմ միայն, որ Ռամ-կավար մամուլը (Զարթօնք եւ Պայքար) որուն համար correction–ը (ուղղամտու-թիւնը) արհամարհելի զգացում մը չէ, կը մերժէ յիշել իր աղբիւրը, այսինքն Ցառաջը, երբ գիս կ'արտատպէ: Արժէք-ներու ճանաչումը, դինակիցներու կողմէ, միշտ ուրախանալի երեւոյթ է· բայց երբ ճանաչումը կը կատարուի մամուլի մը կողմանէ որուն դէմ Թէքէեան միշտ նի-զակ ճօճած է, այդ ճանաչումը կ'ըլլայ այլապէս կարեւոր: Ան տեսակ մը յաղ-թանակ է, հակառակորդին դէմ տարուած: Ոչ մէկ դաշնակցական թերթ բացառիկ թիւ չը յատկացուց մեր սիրելի Թէքէ-եանին, ինչպէս ըրաւ Ցառաջ, քիչ մը ի՛մ միջամտութեան չնորհիւ:*

Սիրով ընդառաջ պիտի երթայի Շիրակ հրատարակչականի փափաքին, եթէ Ա-փիկ Մխսաքեան արդէն իսկ ձեռնարկած չըլլար Նահանջի եւ Ցարալէզներու վեր-հրատարակութեան: Ան կը փափաքի որ փարիզ երթամ քանի մը օրով, տպագը-րութեան եւ յարակից միւս խնդիրները որոշելու համար, բայց յանձնարարելի չէ ճամբորդել այս եղանակին: Իրաւ է թէ մեր côte–ը կը խայտայ ծաղկած mimo-sas–ներով, բայց կլիման այլապէ՞ս դա-ժան է Փարիզի մէջ: Պէտք է սպասել նը-պաստաւոր օրերու վերադարձին, կարե-նալ ճամբորդելու համար:

Ջերմապէս կը սեղմեմ ձեռքդ:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Saint-Raphaël, 21 Օգոստոս 1971

Սիրելի Գրիգոր Քէօսէեան,

Պիտի չզարմանաս եթէ ըսեմ, թէ Ա-փիկին ուղղած քու ամէն մէկ նամակդ իր հաւատարիմ արձագանգը կը գտնէ իմ մօտս, եւ հին կապը, մտքի եւ սիրտի կա-պը կը մնայ բարեխառն, նոյնիսկ եթէ մենք երկուքս անձնապէս չդրենք իրա-րու: Իր օրին լսեցի թէ գոհունակութեամբ ընդունած ես Ցառաջի իմ վերջին գրու-թիւնները: Աւելի եւս զգացուեցայ, երբ կարդացի այն խանդավառ եւ սիրադեղ յօդուածը, զոր նուիրած էիր Ցարալէզ-ներու նոր տպագրութեան: Կ'ուզէի լսել քեզ: Խօսքդ գիս յուզեց: Որքա՞ն արդար ես երբ կ'ըսես թէ նոր բան կարելի չէ յաւելուլ այն բոլորին վրայ, որ արդէն գրուած է իմ մասիս: Նորին յայտնու-թիւնը միշտ հաւանական է, երբ մարդ դրականութիւնը կ'ապրի ներսէն, ինչպէս որ դուն կ'ապրիս: Բայց նոյնիսկ երբ ըն-դունինք նորութեան անկարելիութիւնը, այդ պարագային կը մնայ գրախօսին ը-սելու կերպը: Քու ըսելակերպդ ես պիտի նմանցնեմ այն կենարար ջերմութեան զոր մենք կ'ապրինք, երբ մօտէն կ'անցնի եր-կարաճիպ բոց մը, անտեսանելի՝ այլ նաև չառաչուն:

Լա՛ւ ըրած ես մատդ դնելով սրամտու-թեան եւ «չարաճճիութեան» վրայ, բա-ներ՝ որ չատ անդամ անտես կ'առնուին մեր գրախօսողներու կողմէ: Հայ գրա-կանութիւնը, ուր այնքան մեծ տեղ կը դրաւեն հրեատրութիւնն ու sentimenta-lisme–ը դժուար կը հանդուրժէ հիւմու-րին: Այս առթիւ ըսեմ, որ ունէի չատ սը-րտմտիտ մայր մը: Ան կը սիրէր իր սլաք-ներուն տակ առնել իր կրտսեր եղբայրը, Թէոդիկը, ինչպէս մայր կատուն կը խա-ղայ իր ձագին հետ, դորովով:

Կը սեղմեմ ձեռքդ ջերմապէս

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

---

7 Յունիս 1972

Սիրելի Գ· Քէօսէեան,

Մինչ դեռ դուն կը մնայիր լուռ, ես կ'երթայի քու լուրերդ քաղել մամուլէն, չնորհիւ գրութիւններուդ, ինչպէս նաեւ Փարիզէն, ուր դժբախտ ունկնդիրը եղած էիր բանախօսի մը յոդնեցուցիչ թոթո-վանքին:

Իմ քննադատութիւններս, ոմանց հա-մար, ոչ բաւական է եւ ոչ ալ համոզիչ: Լա՛ւ է որ մարդ անձամբ հաստատէ Փա-րիզի մտաւորական վիճակին ողբալի անկումը:

Երեւակայէ որ երեք օր առաջ, այսինքն կիրակի, հայկական յայտագիր մը կար TV–էն, ուր այդ մը կը արուէր Բարե-գործականի պրադարանին (11, Square Alboni): *Ծօսք տուին եպիսկոպոսի մը եւ երկու աշխարհականներ արտայայտը-ւեցան այնպէ՛ս նախնական ֆրանսե-րէնով եւ օտարոտի չեչտով, որ կարելի չէր չունենալ ամօթի զգացում: Ինչպէ՛ս չափսոսալ, երբ գիտենք թէ մենք մեր մէջ կը հաչուենք տասնեակ հազարներով bacheliers–ներ (պահալօրէա ունեցող – երկրորդական վարժարանի ուսումնա-ւարտ), համալսարանականներ եւ պետա-կան պաշտօնեաներ (préfet, gouverneurs de colonies, maire, conseillers munici-paux) (գաւառապետ, գաղթավայրե-րու կառավարիչ, քաղաքապետ, քաղաքա-պետական խորհրդական): Ես ինծի ըսի, որ Պէրպէրեանի մեր ուսուցիչը (Քրան-սերէնի) որ ոտք իսկ չէր դրած Քրանսա, դժուի պիտի հանէր աւելի ճերմակերես, քան թէ մեր չնաչխարհիկ Քրանսահա-յերը:*

Կը չնորհաւորեմ քեզ եւ քու ընկեր-ներդ, որ յաջողեցաք վերակենդանացը-նել Շիրակը: Համարը հարուստ էր իր բովանդակութեամբ: Սփիւռքի վերջին թիւը, զոր ստացած էի Ցառաջի խողո-վակով, կը պարունակէր իմ մէկ գրու-թիւնս, 1937–ին տպուած Ապագայի մէջ: Զիս մասնաւորաբար ապչեցուց գրու-թեան վերեւ զետեղուած chapeau–ն (գըլ-խանոցը): Սաչափը ըսեմ, որ իմ յօդ-ւածներուս ճակատագիրը դիս կը թողու անտարբեր:

Եթէ չես գիտեր՝ ըսեմ, որ Ազատն Կո-միտաս միջադէպէն վերջ Երեւան ար-ատատպէս խզած էր ամէն յարաբերու-թիւն ինծի հետ, վերէն արձակուած կար-գադրութեամբ: Բայց թաւա-լող ժամանակը չա՛տ բան կը փոխէ: Ա-տենէ մը ի վեր կը ստանամ, երիտասարդ գրիչներէ, իրենց հրատարակութիւնը. խանդագին եւ հիացական տողերով:

Ցառաջին տուի պատմուածք մը, Բոցը Միմիայն, զոր կարդացած պէտք է ըլլաս ցայսօր: Հակառակ խմբագրութեան տը-ւած հոգածութեան, ընագիրը տուածժ է տեղ-տեղ, տպագրական սխալներու հե-տեւանքով:

Տաժանելի ձմեռէ մը վերջ, այժմ արեւ կը ծծեմ, թէեւ միշտ մնալով վատոյժ: Դուրս կ'ելլեմ երեկոյեան ժամերուն, 18–էն 19, կ'ինչնամ մինչեւ ծովափ, իմ անձ-նական սրունքներով, բայց վերադարձը կը կատարուի auto–ով: *Ինծի կը խնայուի ցից զարիթափին հետքը:*

Saint-Raphaël, 22 Հոկտեմբեր 1973

Սիրելի Գրիգոր Քէօսէեան,

Ուրախութեամբ ստացայ նամակդ, ուր առողջութեան ջերմ մաղթանքներ կ'ը-նես ինծի, 70–ամեակիս առթիւ: Տա-րեդարձդ, կը գրես 10 Հոկտ· թուակի-րով, երեք օր վերջ պիտի նչուի: Կար-ծեմ չփոթութեան մէջ ես: Ես ծնած եմ 3 Օգոստոսին:

Պիտի չկրնայի փոխադարձել ողջոյնդ, եթէ գրած ըլլայիր Օգոստոս ամսուն, ո-րովհետեւ նորանոր եւ անհատընթաց վո-թորիկներու մէջ կորսուած էի, իմ ա-նիծեալ հիւանդութիւններուս պատճա-ռաւ: Զիս փոխադրեցին տեղւոյն հիւան-դանոցը եւ վերջն ալ փարիզեան դարմա-նատուն մը: Արիւնիկը կատարեց, այս ա-թիւ, նախախնամական դեր: Աճապարեց դալ Saint-Raphaël, օդանաւային ճամ-բով, եւ զիս տարաւ Փարիզ, եւ յանձնեց անուանի մասնագէտներու խնամքին: Հոն ալ սակայն չկրցան նչանակելի դարման մը գտնել, յառաջացած տարիքիս պատ-ճառաւ եւ զիս վերադարձուցին ծերանոց:

Պատահածը՝ սա էր որ կորսնցուցած էի սրունքներուս այն սակաւ ուժն ու զօրու-թիւնը որ ինծի կը թոյլատրէին քալել: Այժմ կրնամ չբջադայել սենեակիս չորս պատերուն միջեւ եւ երբեմն ալ պարտէ-զը, բայց ո՛չ աւելի հեռուն:

Կը փափաքիմ որ այս բաները բեզի պա-հես եւ չի տարածանես չրջապատիդ մէջ: Բնա՛ւ չեմ սիրեր որ օտարներ լսեն եւ կրկնեն իմ դժբախտութիւններուս անվեր-ջանալի եւ տաղտկալի յանկերգը, որ պէ-տի յոգնեցնէ ամէնէն բարեսիրտ համա-կիրներս անդամ: Ես պէտք ունիմ դե-րեզմանի վերջնական նիչքին եւ ոչ թէ օ-տարներու կարեկցութեան:

Գոհունակութեամբ կարդացի այն ազ-նիւ տողերը զոր յատկացուցած էիր Կը-րակը կողբիսին: Սա ալ ըսեմ որ գո՛ւն ե-զար այն գլխաւոր գրիչը որ արտայայ-տուեցաւ Կրակի մասին: Մամուլը, նոյն-իսկ գրական կոչուած մամուլը լռութիւն պահեց Սփիւռքի մէջ թէ Հայաստանի: Բայց նախընտրելի էր այս պարագան: Ես աչքի փուչ եմ աչսօր, ինչպէս որ էի ե-րէկ:

Սիրով կը սեղմեմ ձեռքդ, մաղթելով որ գիրար կրկին տեսնելու բախտը ունե-նանք:

ՇԱՀՆՈՒՐ

---

(1) Պատասխան՝ «Հայ թատերագրու-թեան մասին հարցարան»ին, որ ներկա-յացուած էր Պէյրութի Ս· Դ· Հնչակեան Կուսակցութեան պաշտօնաթերք «Արա-րատ» օրաթերթի Գրական Բաժնին կող-մէ (24 Յունուար, 1970): «Ազգային ինք-նաւարութեան զգլխիչ ոլորտներուն մէ-ջ»ը, որուն կ'ակնարկէ Շահնուր, կը վե-րաբերի երեւանի մէջ Հայ Թատրոնի Եր-կու Հազարամեակի տօնախմբութիւննե-րուն:

(2) Սքէնկի Պոլտուին, բազմիցս վա-րած Անգլիոյ վարչապետական պաշտօնը: Վերջին անգամ՝ 1935 – 37 թուականնե-րուն: Շահնուրի բաշխուած «պատուա-կալ» տիտղոսներուն մէջ եթէ «պռոնկա-գիր»ը նորութիւն չի հնչեր, «Պոլտուինի գործակալ» կամ ժողովրդական ասաց-ուածքով՝ «անգլիական գործակալ»ը որոշ զարգացում մը կ'ենթադրէ: Ինչպէս կ'ե-րեւի, Խորհրդային Հայաստանի մեր եղ-բայրները – Շահնուր պիտի ըսէր՝ «մեր զարմիկները» – երբեմ ետ չեն մնացած Սփիւռքի իրենց համախոհներէն եւ տա-րախոհներէն երբ հարցը կը վերաբերի նոյն նիւթին: Դեռ վերջերս, «Ցառաջ»ի (12 Դեկտեմբեր 2000՝ մէջ լոյս տեսած Գուրգէն Մահարիի մէկ նամակէն իմա-ցանք թէ վարագ Առաբելեան անունով երանելի մը՝ ենթադրաբար կուսակցական տիտղոսաւոր, ժամանակին «Նահանջ»ի հեղինակը կոչեր է «Թուրք Շահնուր»···

(3) «Ազատն Կոմիտաս»:

(4) Ռամկավար Ազատական Կուսակ-ցութեան դեկավարներէն, հրետոր, խըմ-բագիր: Եղած է, ի միջի այլ թերթերու, կուսակցութեան փարիզի «Ապագայ» շա-բաթաթերթին խմբագիր, եւ ապա 1936-ին՝ Պոսթոնի «Պայքար» օրաթերթի եր-կարամեայ խմբագիր (1885 – 1968):

(5) Շահնուր ստորագրած էր վահան Թէքէեանի նուիրուած գմայլելի գրու-թիւն մը «Ցառաջ»ի մէջ: Գրութիւնը մաս կազմեց «Բաց Տոմարը» հատորին (էջ 51-65) Վահան Թէքէեան – փրոֆ· Ռոբերթ Զաքարեան լուսանկարով:

Գ· Ք·

ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ

(Շար. Ա. Էջէն)

ըէն Լրենց մասին: Զէր խօսուեր տան մէջ: Պատմիչ մըն եմ:

Մինչ օտար Թատերապիրը արուեստով լաւագոյնս պիտի կարենար յօրինել անոնց եւ իմ միջեւ զոյութիւն ունեցող եղերական յարաբերութեան բնոյթը: Այդ է որ կրցած է յայտնաբերել Ռիչըր Կալինոսկի սրամիտ ոճով եւ յատակատեսութեամբ:

Յայտնապէս Արամի տիպարով, որ բոլորը իր փորձերէն եաք՝ վերակենդանացնելու համար կորսուածը, անկարելիին առջեւ կը դնէ ինքզինքը: Անյաջող դուրս կու գան վերաշինութեան ջանքերը:

Կորսուած է էականը. ա՛յն ինչ որ ոգեկան պատկանելիութեան անխախտ զգայումը պիտի պաշտպանէր ամէն գնով ցմահ: Շառաւիղը:

Նիւթին մօտեցումը, արուեստագէտներուն խաղարկութիւնը, բեմադրութիւնը, մինչեւ իսկ բեմայարդարումը պարզ, համոզիչ կը դարձնեն ներկայացումը, ուր Կալինոսկիի սուր տեսողութիւնը լաւագոյնս պատկերացուցած է ցեղասպանութեան եղելութիւնը որուն հոգեկան ծանրութիւնը ցարդ անտանելի կը մնայ հայ մարդուն համար:

Առանց բարդոյթի կարելի՞ է զայն դիմագրաւել խնդասիրէն: Գուցէ ընդունելի դարմաններէն մէկն ալ արուեստով տըրուելիք արտայայտութիւնները ըլլան թէ՛ մեզի թէ օտարին մեծարելի: Ծանր պարտականութիւն Աթոմ Եղոյեանին ուսերուն: Սիմոն Աբգարեան լաւագոյնս կը զգայ հայ մնացած մարդուն հոգեվիճակը: Նոյնպէս բոլոր դերակատարները: Իսկ Արամի կնոջ դերով Գորին ժապէր մեծապէս գնահատելի է ու իր համոզիչ խաղով կը յաջողի սկիզբի ծնրադիր չնորհակալական հոգեբանութենէն անցնիլ իր կատաղի ընդվզումին:

Բեմադիրը Իրինա Պրուք կրցած է լիովին անողոք իրականութեամբ ընթացք տալ հեղինակին խորխմաստ վերլուծականի թատերական խիզախ ոճին, հասնելու համար հրաշէկ վերջաբանին:

Եթէ թերահաւատ մտած ես սրահէն ներս, վստահ՝ ընթացքին պիտի զգաս թէ արտասուել դիտցող վիրաւոր գազան մ'ալ արթնցնած է հոգւոյդ խորը, զոր ժամեր եաք միայն պիտի յաջողիս քշել իր թաքստոցը:

Ներկայացումը ցնցող տարողութիւն ունի:

Յունուար 31,
Թէաթր տէ Շան զ'Էլիզէ

ՎԱՏԻՄ ՌԷՓԻՆ

«Ջուլթակս ձիս կը սիրէ» սովոր է ըսել Վատիմ Ռէպին: Ի՞նչու չսիրէ, քանի ունի ինքն ալ կախարդ ճպռտ մը: Երկկ դիշեր երբ առաջին անգամն էր որ կը լսէի զինքը մենահամերգի ընթացքին, դժուար չէր հաստատել թէ դիրար լաւ կը հասկնան:

Ռէպինն կը յիշեցնէր երբեմն Օյսթրախի ոճն ու հնչական զօրութիւնը: Ահա երիտասարդ մեծ ջուլթակահար մը որ դիտէ հակառակ իր վերին արհեստավարժութեան զոյգն իսկ չզգացնել զայն եւ վըստահելի արահետով մը հասցնել ունկընդիրը երջահանին բարձրութեան: Գործին ոգեկան գիտակցութեան մեղսակից դարձընելով քեզ, օրեր եաք իսկ միտքդ օրօրող մեղեդիներով: Յայտագիրը կը սկսէր Ճուզեփէ Թարթինիի հանրածանօթ Սոլ Մինէօր Սոնաթով՝ յորջորջուած «Սատանային Թրիխները»: Որքան ալ յերիւրածոյ ըլլայ հէքեաթը, երազի մը վերագրուած, գործը կը մնայ հեղինակին լաւագոյններէն մին: Ռէպին կու տայ զայն պարզութեամբ առանց ծանրանալու սաղայէլական կռճումներու վրայ միշտ իր անվրէպ հաղորդական խաղով:

Անմիջապէս յետոյ Ռէպին ու Բերեզովսկի կը հրամցնեն քիչ նուագուած գործ մը, որն է Սթրավինսկիի Տիվերթիմենթօն՝ «Պարիկին համբոյրը» պարահաղէն քաղուած չարքով մը, ընդհանրապէս Զայքովսքիի թեմաներուն վրայ հիւսուած: Հո՛ս, ջուլթակ, դաշնակ զիրար կը գերազանցեն պսակելու համար լուսապսակ ճկունութեամբ գործին թախծալից թէ ուրախ երեսակները: Պրամսի առաջին Սոնաթը կը տրուի հին յիշատակները վերապրողի հոգեբանութեամբ, այնպիսի չեչտերով ուր ջուլթակը մահաչունչ ներքին երգի մը հոլովոյթովը կ'ընթանար: Վերջ՝ Պելա Պարթոքի վեց ռումանական պարերով: Խանդավառութիւնը սրահը կը ստիպէր զիրենք երեք կրկնութիւններ տալու: Գրայզլէր, Իզայի, Ռավէլ: Վերջինը՝ Ռավէլի «Գնչուն», անմոռանալի պերճանքով: Առանց նուագադոյն ակնարեւ ճիպի, մնալով միշտ երաժըշտական դժուար հասանելի բարձունքներու կատարին: Ռէպին դիտէ այնպէս մը երգել տալ իր «Ռուպի» յորջորջուած Սթրատիվարիուս ջուլթակը, –պատկաներ է նաեւ Փապլօ Սարասաթի–, որ կը լըսէր թաղլուքին վայել հնչիւններ:

Ցամրաքայլ երբ կը բաժնուէինք սըրահէն, խորհեցայ թէ եթէ կարելի է ոեւէ տղամարդու երաժշտութիւնը սիրցընել, այս համերգը լաւագոյն խաղաքարտը պիտի հանդիսանար:

Փետրուար 4,
Փոնփիտու Արուեստի Կեդրոն

ԱԼՊԵՐԹՕ ՃԻԱՔՈՄԵԹԹԻ

Տարբեր կը չնչէ կարծէք նկարիչին թէ արձանագործին ձեռամբ թուղթին յանձնուած գիծը:

Ակնարեւ է Լրենց տեսիլքը: Երբ նկարիչը ողորկ գիծերով կ'արտայայտուի, քանդակագործը կը բոլորէ զանոնք բազմաթիւ ոլորտներու սահմանումով: Տարբեր ըլլար փնտռածը: Միջոց–տարածութիւն զոյգը հանգամանք կը փոխէ: Մինչ նկարիչը կը ջանայ հասարակ յայտարարի մը հասնիլ, քանդակագործը անսահմանութեան ձգտում մը ունի:

Երկու յուցահանդէսներ սա օրերուն, այդ տպաւորութիւնը կը ձգեն. Պելմոնտօ եւ Ճիաքոմէթթիի: Առաջինը՝ կրան փալէ. երկրորդը Փոնփիտու Արուեստի կեդրոնը: Երկրորդն էր գիս առաւելապէս յուզողը: Առաջինն ալ կ'արժէ տեսնել: Ճիաքոմէթթիի աւելի քան եօթը հարիւր գործերէն մէկտեղուած են հոս քառասուն գծագրութիւններ, ուր կան նաեւ անոնց մէջ Տիւրէրէ եւ այլ վարպետներէ ընդօրինակութիւններ: Ինծի համար է իր գծագրութիւնը:

Գեղեցիկին փնտռտուքը չէ իրը. ոչ իսկ՝ լաւ ճաշակին, քանի ինքնավստահութիւնը չունի իր տեսածը ամբողջովին կարենալ թուղթին յանձնելու կատարելապէս:

Յուցահանդէսի պատասխանատուն արդարօրէն զատած է անոր առօրեայ աշխատանքը, երբեմն իր տկարութիւններով: Ամբողջ տեսութիւն մը կարելի է կազմաւորել արուեստագէտին «տեսած՝ փնտռտել ուզած ու գծած»ին յարաբերութեան անկիւնով:

Նախ պարապ – լեցուն մակերեսներով: Ցետոյ, մատիտին ծայրը հետզհետէ սըրուած է յանգելու համար պատրաստած մէկ քանդակին տարածութիւնը ճշդելու, փնտռտելով նոյն ատեն մարդուն հոգեբանական ծալքերը:

Տեսնելու ուզի մըն է գծագրութեան արուեստը ճիաքոմէթթիի համար:

Գործեր կան որոնց մէջ ակնարեւ է արուեստագէտին վերջնական զոհացումին պակասը:

Աւելի՛ն. կարծէք չուզեր զոհանալ:

Վազքը հետզհետէ կ'արագացնէ: Գիծերը կը խառնակին: Ձեռքէն աւելի աչքին կը հետեւին: Վախ մը տեսանելի է: Թէ կրցած չէ՞ իրականութիւնը բիւրեղացնել:

Բայց նոյն ատեն արտայայտութիւնը գիծերով կը վերածուի արուեստի գործին ծնունդ տուող բուն աշխատանքին:

Ցոգնած կը բաժնուիս: Անզօր՝ իրաւութեան դիմաց:

Փետրուար 5,
Թէաթր տէ Շան զ'Էլիզէ

ԵՆ ՍՈՓԻ ՄՈՒԹԷՐ

Քաղցրաբոյր նուագովն իր, մնալով միշտ չափաւոր, դասականին սահմաններուն մէջ, Մութէր հասած ըլլալ կը թուի այսօր իր ասպարէզին գագաթնակէտին:

Ուժեղ նկարագիրը, մեկնաբանած գործերուն կը տիրապետէ գտնելով անոնց խմաստալից երաժշտական հիմքն ու հընչականութեամբ:

Նախադասութիւնները դիւրընթերց կը հետեւին հեշտօրէն արհեստավարժ ձգտումով մը: Երբեմն միապաղաղ չունչով: Ունի նաեւ իւրական բնական հրապոյր որ կը ստեղծէ մոգական մթնոլորտ: Ինքնավարժ յատկութիւնները բեմական, կը հրապուրեն՝ ունկնդիրը:

Հաստատակամ չարժուձեւերով Ան–Սոֆի Մութէր կը տիրապետէ ամբողջովին բեմին ու սրահին:

Ըղձանքն ալ ներկայ է իր նուագին մէջ եւ դիտէ լաւագոյնս ներկայացնել ընտրած գործերը ինքնաբուխ մօտեցումով: Նոյնպէս, մեծ յարգանք՝ երաժշտահանին ոճին: Գունաւոր կը մնայ մեկնաբանութիւնը:

Դաշնակով կ'ընկերանար իրեն Լամպերթ Օրգիս:

Անշուշտ, ընկերացողի դերին մէջ չէ մնացած ան, քանի ընտրուած գործերը յայտագրին, ջուլթակ–դաշնակի համար են յօրինուած: Օրգիս դիտէ յարդել սակայն երկու գործիքներուն առանձնայատկութիւնը ու չկայ չափազանցութիւն հընչական ծաւալներու համեմատութեան մէջ: Որքա՜ն դժուար է յարդել այդ կշիռը:

Այդպէսով, տիրապետող չեչտեր չեն յայտնուիր որոնք պիտի խաթարէին նախադասութեան երաժշտական իմաստը: Զգալի կը դառնայ իրողութիւնը Մոցարթի Սոլ Մաժէօր Սոնաթին մէջ որ պարզ դեղեցիկ երկխօսութիւն մըն է ուր երդահանը կը բաւականանայ երկու չարժումներով: Մինչ համերգը վերջացնող Մի Պէմոլ Սոնաթը կու տայ վերջնական դիմագծով հասուն մոցարթեան չրջանի պատուղը, երեք մասերով, ամենագեղեցիկներէն մին: Ան–Սոֆի Մութէր ու Լամպերթ Օրգիս տուին զոյգ այդ Սոնաթները իրենց փոզփոզուն դասական կաղապարով:

Գալով Շուպէրթի երկեակին, փոխն ի փոխ կ'անցնինք պարուրող մեղեդիէն կըբակոտ վազքին: Շուպէրթի բանահիւսելու ջուրի նման ընթացիկ դիւրութիւնը սահուն առողանութեամբ երգել տալով:

Կշռաւոր է ամէն մէկ նօթ:

Կրկնութիւնները ապացոյցը կը բերեն Մութէրի բուն խառնուածքին, երբ կու տայ Գրայզլէրէ օրօրուն վիէննական պարերը: Պարիկի ճկունութեամբ:

Փետրուար 6

Ե՞ՐԳ ԹԷ ՆՈՒԱԳ

Աւելի քան եօթանասուն տարիներ եաք կը յիշեմ մօրս երգած կոմիտասեան մեղեդիները գլխուս վերեւ:

Թաքուն կը մնան հոգւոյս մէջ:

Եւ կա՞յ ժողովուրդներու մշակոյթին մէջ խորհրդանիշ մը աւելի օրինակելի իրրեւ յաւերժութեան բնական տարերք՝ քան իր երգը:

Ու եթէ Հայերս կարենայինք գիտակցիլ երգին ու նուագին ներդործական բնոյթին եւ ուժին, սփիւռքեան անլոյծ մշակութային հարցերուն դէթ մէկ կտորակին լուծում կրնայինք գտնել: Այս իրականութեան հաւատացող անձերէն է Կարպիս Ափրիկեան: Այսօր նուագն է որ կը պաշտպանէ իր «Վեց հայ երգեր»ու մշակումով դաշնակի համար:

Եւ որքա՜ն իրաւացի է ան երբ դիտել կու տայ իր նախաբանին մէջ թէ դաշնակ ուսանող երիտասարդութիւնը, իր վարժութեան ընթացքին, գրեթէ միշտ անտեղեակ կը մնայ հայ Անին, վեց տարու թոռս, կը պահանջէ ինձմէ դաշնակին առջեւ անցնիլ ու նուագել իր սիրած պարերը:

Պէֆհովէնի վեց սկովտիական պարերն են անոնք:

Երէկ դիշեր փորձեցի Կոմիտասի «Կաքաւին երգը» նուագել Ափրիկեանի մշակումով:

Նոյն յաջողութիւնը գտաւ:

Ե՞րբ թէ նուագ: Երկո՛ւքն ալ: Օգտակար նօթատետր:

Փետրուար 8,
Մայոլ Թանգարան

ՄԵՐԿԻՆ ԽՍԿՈՒԹԻՒՆԸ

Այս խորթ հնչող անուան տակ Տինա Վիեռնի Հիմնարկը կազմակերպած է յուցահանդէս մը արուարձանային դըպրոցին գանգատն նկարիչներու «Մերկ»ներով: Յուցահանդէսը յատկապէս յատկացուած ըլլալով աւստրիական բաժանմունքին: Առաջնակարգ դէմքերուն քով կան նուագ ծանօթ արուեստագէտներ ալ ինչպէս Հերպէրթ Պէօքլ թէ Ռիչարտ Կերսթել: Բայց երկուքն ալ հետաքրքրական, երբեմն խելայեղ ուժգնութեամբ: Յուցադրութիւնը յուցահանդէսի համամանք կ'առնէ ձգտելով արտայայտապաշտ դպրոցին նշանակալից ներկայացումին՝ Օսքար Գոդոշքա ու Իկոն Շիլէյի դործերով: Արտայայտապաշտը տալով մարմնին թէ դէմքին խորհրդաւոր կշիռ դիծերուն չնչամաղ յատուկ կշռոյթով:

Տանջանք, արբանք, սեռային յափշտակում առաւելագոյն չափանիշով կը պատկերացուին յաճախ, զարտուղի հոգեբանութեամբ մըն ալ երբեմն, որոնք կ'արթընցնեն հոգեկան թաքուն զարկերու լուծին տակ մահաչունչ արտայայտութիւններ:

Թովիչ դիծերով, արտայայտապաշտ դպրոցին մեծերը կեանքին խսկութեան վիճաբանութեան են յանձնուած: Դիմանկարը ու Մերկը ըլլալով Լրենց նախընտրեալ նիւթերը: Բազմաթիւ ճիւղաւորումներովին իր, չարժումը տասնիններորդ դարուն վերջերը ծնունդ առած, կրնայ անչուշտ երկարիլ մինչեւ Վան Կոկ: Ունի իր դէմոնական, հոլանտական, ֆրանսական երեսակները, հասնելով մինչեւ ամերիկեան վերացական արտայայտապաշտութեան Տը Քոնինկի թէ Արշիլ Կորքիի նրբին արուեստով:

Հոս ունինք աւստրիական ճիւղը:

Նիւթերը զգլխիչ տուն կու տան հոգեկան հիւանդագին գալարումներու:

Մահամերձ մարմիններուն քովն ի վեր կան դիակներ՝ զննուելու պատրաստ:

Արտայայտապաշտ արուեստագէտը ցոյց կու տայ Ֆրէօյտէն իսկ առաջ մարդուն հոգեկան գալարումներն ու տապալումը քաոսներորդ դարուն սկիզբը, ամենաուժգին ձեւով:

Անհանդուրժելիի հասնող պատկերացումներով կը մօտենայ մարմնին, կարծես ապացուցանելու մտքով թէ արուեստագէտը տգեղը գեղեցկացնելու պարտաւորութիւնը չունի:

Մերկը կը ներկայանայ հոս իրրեւ ապացոյց մարդկային նշանակալից տկարութեան:

Մինչ դիմագիծը սէր կը փորձէ արտայայտել, մարմնին գալարումները պըժգանք կ'անդրադարձեն: Իւզաներկ դիմանկարներուն մէջ Գոգոշքա կը գերազանցէ բոլորը: Կան գեղեցիկ գծանկարներ Կուստաւ Գլիմթի: Գալով Իկոն Շիլէյի գծանկարչութեան՝ չէ կարելի իր տուած տիպարներուն դիմաց չյուզուիլ, տրուած ըլլալով վերին անկեղծութիւնը, իջնելով մարդուն ամենախորունկ հոգեկան ծալքերուն մէջ:

Գտնելով բառերով աննկարագրելին:

Ըղձանքը: Յաւը: Յագեցման իսկ տանջանքը երբ սէրը փոխադարձուած չէ: Հոգեկան պարապութեան մը զգացումը: Ու այս բոլորը վարպետօրէն պատկերացուած են Մերկի խսկութեան ուսումնասիրութեամբ: Անոր զանգան հագամանքներով:

Քիչեր պիտի կարենային այսքան դուռնագեղ փունջ մը Մերկերու ներկայացընել: Նկարչական բարձր արժէքով:

Տինա Վիեռնի, չնորհիւ իր համաչխարհային կապերուն մէկտեղել յաջողած է զանոնք Մայոլի Թանգարանին մէջ: Եթէ ճշդրիտ պատկերացումը ուղիղնք ունենալ արտայայտապաշտ ոճին, այս ցուցահանդէսը ոչ միայն աւստրիական բաժանմունքին, այլ չարժումին մասին ընդհանուր կերպով կը լուսաբանէ մեզ:

Գ. Չ.

Փարիզ, Փետրուար 2001

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 6
MARDI
6 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՏԱՐԱԾ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՅՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·117 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 76e ANNEE — N° 20.117

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

3 MARS

Maigres espoirs de paix au Haut-Karabagh

Այս խորագրին տակ, Ֆիկարօ կ'արձագանգէր Բաքուի եւ Ղարաբաղի Քոչարեան – Ալթեան, որ կը վերաբերի Քոչարեան – Ալիեւ փարիզեան հանդիպումին: Նախ կ'ըսէ թէ, Ղարաբաղէն հեռացած Ազերիներու զաղթականներուն մէջ, պատրաստ են կռուելու. «Եթէ մեր նախագահը ձեռքերը պարապ վերադառնայ Փարիզէն, կը վերակսինք պատերազմը», կ'ըսէ յիմնամեայ զաղթական կին մը, որ կը զրկուի նաեւ՝ «ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Ֆրանսայի ու Ռուսաստանի պէս երկիրներ չեն կրնար այս հարցը կարգադրել»: Մէկ զաւակ կորսնցուցած է պատերազմի ընթացքին (1988 – 94) եւ պատրաստ է միւս զաւակները ճակատ ղրկելու վերըստանալու համար այդ լեռնային չրջանը: Պատերազմի գլուխն ալ նոյնքան վճռական են՝ «Ազրբէջանի ժողովուրդը երթալով աւելի կողմնակից է զինուորական լուծումի մը»: Ալիեւ կ'այցելէ Ֆրանսան, Ռուսաստանը եւ Միացեալ-Նահանգները որոնք համանախագահներն են Մինսկի խումբին.– «Աչխարհի մեծ-պոյն պատերազմներն են: Իրենց ճախորդութիւնը ալ աւելի ցաւալի է», կ'ըսէ Ալիեւ: Թղթակիցը, ապա, կ'անդրադառնայ հայկական կողմին.– «Մեր հեռանկարը երաչխաւորել է մեր համայնքին կեանքը Լ. Ղարաբաղի սահմաններուն մէջ, ցամաքային մնայուն կապով մը Հայաստանի հետ» կ'ըսէ հայ բարձրաստիճան պատասխանատու մը: «Մեզի համար ընդունելի միակ լուծումը այն է որ Լ. Ղարաբաղն ու Ազրբէջանը քազաքականօրէն որպէս երկու հաւասար էութիւն նկատուին»:

Թղթակիցը կը յիշէ որ դալ տարի, ապա 2003–ին, երկու երկիրներն ալ ընտրապայքարի մէջ կ'ըլլան, այդ պատճառաւ Ո – ԷՍ – Սի –Ը–ի հերթապահը՝ Մերլի Ճոնա պատեհ կը նկատէ Շիրաքի նախաձեռնութիւնը, աւելցնելով, սակայն թէ «չափաւոր կերպով լաւատես է»: Առաջին անդամն է որ, Մինսկի խումբի նախագահ երեք երկիրներէն մէկուն նախագահը անձնապէս ձեռք կ'առնէ լուծում մը գտնելու նախաձեռնութիւնը, կը նկատէ Մ. Ճոնա: Ռուսաստան ալ դիւանագիտական յաչողութիւն մը կը փափաքի եւ իր չահը կը պահանջէ որ Մոսկուա – Երեւան – Թեհրան ռազմավիտական առանցքը ամրապնդուի, Միացեալ-Նահանգներն ալ կ'ուզեն ամրապնդել Ազրբէջանի կայունութիւնը: Իրաց այս կացութեան մէջ պատերազմի մը վերսկսումը հեռաւոր կարելիութիւն մըն է եւ ցորչափ, կ'ըսէ Ճոնա, երկու ղեկավարները իրարու հետ կը խօսին, յոյս կայ:

*
**

5 MARS

Ankara bute sur le drame arménien

Երկուչաբթի օր, թերթը չատ աւելի լայն տեղ տուած է հարցին, հրատարակելով նաեւ Քոչարեանի եւ Ալիեւի նկարները եւ «Ակօս»ի խմբագիրը՝ Հրանդ Տինքի հետ կարճ հարցազրոյց մը:

Գլօտ Լորիէօ առաւելաբար կը ծանրանայ Թրքական ուրացումներուն վրայ, ինչ կը վերաբերի հայկական ցեղասպանութեան, անդրադառնալէ եւռ Թուրքիոյ կիրարկած չջնափակման, դոցելով կարսի եւ Գիւմրիի միջեւ գտնուող կամուրջ – սահմանագլուխը, խօսեցնել կու տայ Թուրքեր: Ալարքոյի նախագահը, Ալթեան կ'ուզէ որ լարուածութիւնը վերջ գտնէ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ: Ան Սփիւռքահայերու «ազգային ինքնութեան» հարցը կը նկատէ ցեղասպանութիւնը եւ անոնց հետ վիճելը՝ անկարելի: Ուրեմն, Հայաստանով պէտք է զբաղիլ, բարի դրացնութիւն հաստատել եւ սահմանը բանալ: Հայկական առեւտուրը կ'անցնի Կարսէն, Էրզրումէն կամ Տրապիզոնէն եւ Հայերը կախում կ'ունենան Անգարայի տրամադրած կարելիութենէն: Լրագրողը այլ անձերու ալ կարծիքին կ'արձագանգէ, չեչտելով մանաւանդ, որ Թուրք հանրութիւնը պաչտօնական պատմութեամբ սնուցուած է: Այնթապէն բժիչկ մը կը պնդէ.– «Մեզ կը մեղադրեն ոճիրներով զորս չենք գործած»· դեռ ուրիչ բժիչկ մը, ապքթ· Իսրխ Էրթաչքէն, նաեւ Այնթապէն, 1915–ի տեղահանութեանց մասին խօսելով կ'ըսէ թէ «Հայերը կառախումբերով փոխադրուեցան»...:

Լորիէօ կը խօսի Հալիլ Պերքթայի մասին, որ դեմ առ դեմ կը դնէ Թրքական եւ Հայկական մօտեցումները ու կ'ըսէ· – «Սփիւռքը կառչած է դէպքերուն –ջարդերը–, որոնք կը նկարագրուին որպէս կանխամտածուած եւ առանց բացատրելու պայմանները: Պաչտօնական Թուրքիան կառչած կը մնայ իրավիճակին.– Ցոյները Մեծ Ցունաստան մը կ'ուզէին, Պուլկարները՝ Մեծ Պուլկարիա մը եւ Հայերն ալ անոնց օրինակին հետեւելու վրայ էին: Թուրք ազգայնականները կը զգային որ Անատոլուն իսկ այլեւս ապահով չէր: Պայթեցան»: Բայց, Պերքթայ կ'ըմբռստանայ Անգարայի դիրքին դէմ, աւելցնելով «իրավիճակին ներկայացումը թոյլ չի տար մեզի որ դէպքերուն սոսկումը մոռնանք: Միայն տեղահանութիւն մը չէր»: Թուրք – Թրքական վիճարկումը 1915–ի մասին սկսած էր Յունուար 18–էն առաջ, կ'ըսէ Պերքթայ, Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին «ազէտալի» քուէարկութիւնը չդիւրացուց գործընթացը: «Կ'ուզէի աւելի հեռու երթալ հետազօտութիւններուս մէջ, բայց երկու կողմերուն ալ ախոքերի մթնոլորտը կը դժուարացնէ» կ'ըսէ Մէթէ Թունճայ, այլ հետազօտող մը: Լորիէօ յօդուածը կը վերջացնէ ըսելով.– «Կովկասի մթնոլորտին մեղմացումը, ռուս եւ օսմանեան պատմական մրցակցութեանց հողամաս, կ'ընդդրկէ Թուրքերու եւ Հայերու իմաստուն ճակատում մը: Ընդունելով հանդերձ որ պատմութեան «վերընթերցում մը դժուար գործ է», Թուրքիոյ մէկ լաւ ծանօթը կը հաստատէ.– «Այսուհանդերձ հիմնական հարց մըն է այդ երկրին անդամակցութեան համար Եւրոպայի»:

Յօդուածէն անկախ, լրագրողը կարճ հարցազրոյց մըն ալ ունի Հրանդ Տինքի հետ: «Ակօս»ի խմբագիրը կ'ըսէ.– «Ազգ· ժողովի քուէարկութիւնը հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման բացասական արդիւնք ունեցաւ»: Լորիէօ Տինքը կը ներկայացնէ որպէս անձ մը որ կ'ուզէ կամուրջ լլալ հայ-թուրք մտաւորականութեան միջեւ ու «քայ» լրագրող որակելէ եւռ «Ակօս»ի խմբագիրը, կը չարունակէ արձագանգել անոր յայտարարութեանց.– «Օրէնքի տեղ, պիտի ուզէի երկխօսութեան հրաւէր մը: Այս, կ'ըսեմ, որպէս Թուրքիոյ հայ քաղաքացի: Ինչ որ կարեւոր է ինծի համար, այն է որ երկու կողմերը իրարու հետ խօսին եւ թէ Թուրք ժողովուրդը գիտնայ թէ ի՞նչ անցաւ դարձաւ 1915–ին»:

Ինչ կը վերաբերի «ցեղասպանութիւն» բառին, Տինք կ'ըսէ· – «Կը նախընտրեմ որ պատմաբանները իրենց ուչադրութիւնը կեդրոնացնեն անցած – դարձածին վրայ քան՝ բառի մը: Թուրքեր մանակցեցան Թալանին մինչ ուրիչներ օգնութեան հասան Հայերուն: Այս դէպքերը ամփոփել մէկ բառի մէջ, պիտի նչանակէր չյարգել անոնք որոնք մարդկային վերաբերում ունեցան այն ատեն»:

Ի՞նչ կը բերէն Թուրք «նոր պատմաբանները» հարցումին Տինք կը պատասխանէ· – «Պաչտօնական տեսակէտին հակառակ, կ'ըսեն թէ ջարդերն ու տեղահանութիւնը ծրագրուած էին երիտթուրք չարժումին ծոցը գտնուղ գաղտնի կազմակերպութեան մը կողմէ: Կ'աւելցնեն որ տեղահանութիւնը չատհամանափակուեցաւ երկրին արեւելեան կողմը, այլ տարածուեցաւ ամբողջ Անատոլուի վրայ: Որքան երկիրը ժողովրդավար դառնայ, այնքան աւելի պատմաբանները կրնան միջամտել: Ուրեմն պէտք է քաջալերել Թուրքիոյ ժողովրդավարացումը»:

*
**

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 3 / 5)

ՋԻՋՈՒՄՆԵՐ, ՋԻՋՈՒՄՆԵՐ

Ո–ԷՍ–Սի–Ը–ի ներկայի նախագահ, Ռումանիոյ Արտաքին գործերու նախարար Մ. Ճոնսա երեւանէն անցած է բաքու ուր նոյնպէս նիւթ եղած է Ղարաբաղի խնդրին կարգադրման ընթացքը, յատկապէս նախագահ Հ. Ալիեւի հետ հանդիպումներուն: Կրկնելով Մինսկի խումբին նախագահ երեք երկիրներուն լուծումի համար չանք չխնայելու պատրաստակամութիւնը, ան ըսած է թէ կողմերն ալ – Հայաստան եւ Ազրբէջան – պէտք է պատրաստ ըլլան փոխադարձ լուրջ զիջումներու: Հաւաստած է նաեւ որ Ո–ԷՍ–Սի–Ը–ն պատրաստ է լուծումէն առաջ համախմբելու միջազգային տագրակութիւնը եւ նիւթական միջոցներ որպէսզի զարմանուին հակամարտութեան հետեւանքները:

Մ. Ճոնսայի հետ հանդիպումին Հ. Ալիեւ լսած է թէ իրեն ու Ռ. Քոչարեանի հանդիպումները արդիւնք չեն տուած, քանի որ Հայաստան Ազրբէջանէն զգալի զիջումներ կը պահանջէ: Փափաք յայտնած է որ Մարտ 4 – 5-ի փարիզեան հանդիպումներուն Հայաստանի նախագահը չենիչ զիջք ունենայ: «Ազրբէջան ունի այդ զիջքը, սակայն, չի կրնար Հայաստանի բոլոր պահանջները կատարել» լսած է ան:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՎՃՌԱԲԵԿ ԱՏԵԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Նախագահ Ժ. Շիրաք պատասխանելով Թուրքիոյ Վճռաբեկ Ատեանի նախագահին ցեղասպանութեան ճանաչումին առընչութեամբ զրած նամակին, լսած է թէ Ֆրանսայի Սորհրդարանը անկախ է· ան աւելցուցած է թէ ճանաչումին թեր քուէարկած բոլոր խորհրդարանականները համամիտ են որ Օսմանեան կայսրութեան օրով պատահած դէպքերու պատասխանատու կարելի չէ նկատել արդի Թուրքիան: Նախագահ Շիրաք ապահովութիւն տուած է որ Ֆրանսա նպատակ չունի բարեկամ Թուրքիոյ քաղաքականութեան մէջ վտանգ ստեղծել կամ երկու երկիրներու զարաւոր բարեկամութիւնը վիճարկումի նիւթ ընելու:

Ֆրանսայի նախագահը հաստատած է նաեւ իր երկրին զօրակցութիւնը Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան իսկական անդամակցութեան, ապա դրելով թէ կը հասկնայ ճանաչումի օրէնքին Թուրքիոյ մէջ ըստեղծած հակազդեցութիւնը, չեչտած է· «Ոչ մէկ կասկած ունիմ որ երկու երկիրներու բարեկամութիւնը ներկայի լարուած վիճակը ետին պիտի ձգէ, որպէսզի վերջին տարիներուն ամէն մարզի մէջ արձանագրուած յառաջդիմութիւնը վնաս չկրէ»:

ԽԱՉՔԱՐԻ ՁԵՏԵՂՈՒՄ ՍԵՒՐԻ ՄԷՋ

Ինչպէս յայտարարուած էր, Կիրակի, Մարտ 4–ին, Սեւրի մէջ, (Օ–տը–Սէնի նահանգ) այսինքն հոն ուր ստորագրուած է չմաերացուած եւ չգործադրուած զաշնադիրը, բացումը կը կատարուէր Խաչքարի մը գետեղման ի յիչատակ Հայոց ցեղասպանութեան, Ֆրանսայի համար պահուած երկու պատերազմներու հայ մարտիկներու եւ դիմադրականներու եւ առ ի երախտագիտութիւն Ֆրանսայի:

Արարողութեան որ տեղի ունեցաւ ժամը 11·30–ին, ներկայ եղան նախկին նախարար եւ Ընդհանուր Սորհուրդի նախագահ Շառլ Փասքուա, փոխ – նախագահ Ֆրետերիք Ռուսէ, Սեւրի քաղաքապետը, Ալֆորվիլի, Մէօտոնի քաղաքապետները, երեսփոխաններ, ծերակուտականներ, Հայաստանի դեսպանը՝ Է. Նալպանտեան, յոյն, կիպրացի, ասորի համայնքներ, փարիզի մզկիթի եւ քրտական հիմնարկի ներկայացուցիչներ, Տոքթոր Ի. Թերնոն եւ այլն, եւ այլն: Բացման ելոյթ մը ունեցաւ Նախկին Ռազմիկներու Միութեան նախագահ՝ Անթուան Պաղտիկեան, ապա Խաչքարը ծածկող եռագոյնը վար առին միանաբար Շառլ Փասքուա, Հայաստանի դեսպանը եւ Սեւրի քաղաքապետը: Կարճ ելոյթ մը ունեցաւ Ներսէս Ծ. Վրդ· Բազուճեան եւ փակման խօսք մը արտասանեց Ապրիլ 24–ի Կոմիտէի նախագահ՝ Ս. Կիւլճեան: Արարողութեան յաջորդեց ընդունելութիւն մը:

Մանրամասնութիւններ՝ առանձին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ ամբողջական վզղիացումէն ետք, աֆթային տեղի համաձարակը կը սպառնայ Եւրոպայի ցամաքին եւ Պելժիայէն ետք Ֆրանսայի, ուր կասկածելի պարագաներ յայտնաբերուած են եւ արդէն Տոքթոր Պ. Քուչնէր յայտարարեց թէ հրաչքի համապօր է, եթէ Ֆրանսա ալ չվարակուի: Բացուած քննութիւնը չէ աւարտած, բայց, արդէն իսկ որոչ տուեալներ կան համաձարակին պատճառները ճչդելու համար: Առաջին յայտնաբերումները կը վերաբերէին մկնապարակի, որ կը գտնուի Անգլիոյ հիւսիս – արեւելքը՝ «Հետտոն օն–Թրէնտ–Ուոլ, Նորթըմպերլանտ, 10 քիլոմեթր հաւիւ Նիուգասթլի միջազգային օդակայանէն: Պարակը չատ վատառողջ պայմաններու մէջ է եւ կը պարզուի որ պարակապանը անուղեղնը կը հայթայթէր զպրոցական ճաշարաններու եւ օդանաւերու մէջ ըսպասարկուած ճաչերու մնացորդներէն: Այդ օդակայանը կ'իյնէն զլխաւորաբար Թուրքիայէն հասած օդանաւեր, ուր այդ հիւանդութեան ախտական արմատը կը ջրվի 70ական Թուականներէն ի վեր եւ Թուրքիան

(Շար·ը Դ· էջ)

«LE MONDE DIPLOMATIQUE»

(mars 2001)

Impossible troc entre Arménie et Azerbaïdjan

Ժան Կէռաս, Հայաստանէն վերադարձին, չահեկան յօդուած մը տտորագրած է «Մոնտ»ի ամսական յաւելուածին մէջ, որու կ'անդրադառնանք առանձին:

1700-ԱՄԵԱԿԸ ՀԱԻԱՏՔ՞ ԹԷ ՇՈՒԿԱՑԻ ԽՆԴԻՐ Է

Քրիստոնէութեան Հայաստանի մէջ պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակը սկսած է ուշադրաւ տեղ գրաւել հայկական մամուլին հայաստանեան ու սփիւռքեան անուններուն մէջ: Լոյս կը տեսնեն կրօնական շրջանակներէ հասած էջեր, ղեկավար դէմքերէ յայտարարութիւններ, կազմակերպիչ մարմիններէ տրուած ծրագիրներ, հրաւէրներ, եւ այլն: Ամէնուն հասարակաց կէտը 1700-ամեակի հանդրուանը կարեւոր, պանծալի, փառաբանելի ցոյց տալու ձգտումն է: Այլ հարց որ այդ նպատակով յարուցուած աղմուկը յաճախ չի յաջողիր համոզել թէ 17-րդ դարաշրջանի կարեւորութիւնը չեզոտղներուն մէկ լուրջ տոկոսը նմանած է աղմուկէն անվրդով դտնուածը: Պէտք է տօնել, տօնախմբել առաւելագոյն փայլով, չուքով, ծափ ու թմբուկով, որպէսզի արար աշխարհ իմանայ թէ Հայաստանը առաջինը եղած է քրիստոնէութիւնը «պետական» տարողքելի դարձուցած երկիրը:

Տօնակատարելու աշխոյժ տրամադրութիւններուն մէկ կարեւոր տեղ մը ունի 1700-ամեակին զբօսաշրջական մարդին մէջ տրուած տեղը, առոր ենթադրելի բոլոր ակնկալութիւններով: Նոյնիսկ իշխանութեան բարձրագոյն դիրքերուն վրայ գտնուղ անուններ հարիւր, միւնչեւ հարիւր յիսուն հազար զբօսաշրջիկի մասին կը խօսին: Անշուշտ, այդ սպասումը տօնակատարութեան համազգային մասնակցութեան ձգտումով չէ որ կը բացատրուի, այլ՝ տնտեսական տարողութեամբ: Պէտք է օդանաւերը, պանդոկները, ճաշարանները լեցուին. անոնցմէ եաք լաւ կ'ըլլայ եթէ լեցուին նաեւ եկեղեցիները, վանքերը ուր կրօնական հանդիսաւոր արարողութիւններ տեղի կ'ունենան: Այս սպասումին մէջ, տակաւին քիչեր կ'անդրադառնան որ պանդոկներու գիները որոշ յաւելումներ կրած են վերջին շրջանին...:

Տեղւոյն վրայ տօնակատարութիւն – զբօսաշրջութիւն չփոթը ա՛լ աւելի ուշադրութիւն գրաւած է, քանի որ հայաստանեան մամուլին մէջ յաճախադէպ են անոր ակնարկող կատակներ, խայթոցներ: Պէտք է ըսել որ 1700-ամեակի տօնակատարութեան միջոցառումներու պետական ծրագիրը ինքնին բաւարար նկատի կը հայթայթէ թէ՛ չփոթին, թէ՛ կատակելու տրամադրութեան: Հետեւեալները, օրինակ, ի՞նչպիսի կապով պէտք է առընչել քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակումին 1700-ամեակին. «Մայիսի Գ. տասնօրեակ – «Կինը ընութեան ամենադեղեցիկ ստեղծագործութիւնն է» – հայ կուսակրութեների կանայք նորաձեւութեան հաւաքածոների ներկայացում, Յուլիսի Բ. տասնօրեակ – «Գալա համերգ Արցախում ռուսական էսդրատայի հայտնիի աստղերի մասնակցութեամբ», Յուլիսի Ա. տասնօրեակ – «Արարողութիւն բարերարների գործունէութեան նուիրուած ցուցահանդէսի բացմանը» երեւանում: Մասնակցում են ՀՀ նախագահը, Վեհափառ Հայրապետը, յայտնի բարերարներ»: Այս վերջինին մէջ մե՞ղք որ մոռցուած է ցուցահանդէսին հետ ծրագրել մեծաչուք թացումը Աբիսողոմ աղայի արճանի մը, մայրաքաղաքին ամէնէն ակնառու մէկ հրապարակին վրայ: Կան տակաւին, միշտ 1700-ամեակի ցանկին վրայ, Ապրիլ 24-ին Կաթողիկոսին եւ Նախագահին գլխաւորութեամբ Տէր Զօր այց մը, անկախութեան տասնամեակը, համահայկական Բ. խաղերու բացումին «Հանդիսաւոր արարողութիւն», Թարգմանչաց տօնին նշումները, ծաղիկի փառատօն մը զոր «իրենց մասնակցութեամբ կը պեղեցկացնեն «Ինտէրֆլորա» միջազգային կազմակերպութեան անդամ երկիրների ներկայացուցիչները», եւ այլն:

Սփի՞ւռքը այս բոլորին մէջ. հապա թէ զօրութեամբ տէր բայի հանդամանքով, եթէ երեւակայութիւնները լարուին: «Միջոցառումների պետական ծրագիր» խորագրուած ութ էջնոց ժամանակացոյցին մէջ բառը «Սփիւռքահայ գաղթօճախներ» եւ «Սփիւռքի ճանաչուած երաժիշտ – արուեստագէտներ» ձեւով երկու անգամ գործածուած է, լսելու համար թէ Համահայկական Բ. խաղերուն այդ պատկանելիութեան մարզիկներն ալ կը մասնակցին ու Սփիւռքի ծանօթ արուեստագէտներ կը նուագեն դասական երաժշտութեան փառատօնին: Անկէ անդին կարելի է լաւատեսութեան խաղը խաղալ, կարծելու համար որ օրինակ՝ «կը մասնակցին տարբեր երկրների եկեղեցական երգչախմբեր» նշումին մէջ լռելեայն ներկայ է Սփիւռքն ալ. կամ, հոն ուր կ'ըսուի թէ «կը մասնակցին տարբեր երկրների մասնակցին նկարիչներ»...: Աւոր քով, ուշադրաւ է տեսնել Սփիւռքի մէջ ուխտագնացութեան աշխոյժ գործունէութիւն մը որուն հրաւէր – ծանուցումները սկսած են երեւիլ մամուլին մէջ: Դերերու բաշխումի իւնչ օրինակելի համախոհութիւն:

Այս պատկերը կ'ամբողջանայ «Ազգ»ի Փետրուար 17-ի թիւին մէջ Գայեանէ Մուքոյեանի ստորագրած էջով, որ բանական պերճախօս խորագիր մը ունի. «Կառավարական յանձնաժողովը վերածուեւ է մի մեծ տուրիստական գործակալութեան»: Առաջին ըսուածը այն է որ կայ մրցակցութեան երեւոյթ մը որ արդիւնք է իւղոտ պատուները իւրացնելու հայրենանուէր գործունէութեան: Զբօսաշրջական կազմակերպութիւնները դժգոհ են որ 1700-ամեակի կառավարական յանձնաժողովը գիրենք դուրս ձգած է գործունէութեան դաշտէն, ինք ստանձնելով անոնց դերը: Զբօսաշրջական չուրջ տասնեակ մը գործակալութեան հետ հետաձգնի գրոյցներէ յայտնի գարձած է որ ակնկալուած մօտ 100 հազար այցելուի մասին յայտարարութիւնները «անհեթեթ թիւ» կը համարուին: Դժգոհութեան երկրորդ պատճառ մը այն է որ ֆինանսական բոլոր կարելիութիւնները ուղղուած են յանձնաժողովին, փոխանակ ամբողջ համակարգին առողջացման հեռանկարին:

Ըսուածները հիմնաւորելու համար Գ. Մուքոյեան այցելած է զբօսաշրջական երեք գործօն ընկերութիւններ. առաջին չեշտուածը ակնկալուածին եւ կարելիին տարբերութիւնն է: Եթէ նոյնիսկ հայկական օդային գիծերու չարաթական 14 թռիչքները կատարուին ամբողջովին զբաւուած աթոռներով, Հայաստան կըրնան տանիլ առաւելագոյն 70 հազար հոգի: Կարելի է անշուշտ յաւելեալ թռիչքներու մասին մտածել, սակայն ատիկա մեծ դումարներ պահանջող հարց է եւ անտեսապէս ոչ նպատակայարմար: Այդէն յանձնաժողովը զբօսաշրջական հաստատութիւններու հետ գործակցութեան ոչ մէկ տրամադրութիւն յայտնած է, իսկ անոնք կը նախընտրեն յոյս կապել իրենց սեփական նախաձեռնութիւններուն: Կ'ըսուի նաեւ, թէ յանձնաժողովը ձեռնհաս չէ ձեռնարկուած մարդին մէջ. ստուգելու համար կ'առաջարկուի կարդալ ժամանակացոյցին անդրէնէն տարբերակը ուր բազմաթիւ սխալներ տեղ գտած են: Ինչ կը վերաբերի մնացեալին, միջոցառումներու օրերը ճշդրտուած չեն, ինչ որ զբօսաշրջական գործակալութեան մը աշխատանքի ձեւին յարիր չէ: Ոչընդոտ կը նկատուի նաեւ պանդոկներու գիներուն յանկարծակի բարձրացումը որ տրուած սպասարկութեան պատշաճ չէ:

Զբօսաշրջութեան մարդին արհեստավարժները դժգոհ են տակաւին որ յանձնաժողովը կ'աշխատի իր անդամներուն սեփական շրջանակին մասնաւոր գործակալութիւններուն եւ ծառայութիւններուն հետ. նախաձեռնուած են նաեւ ուղեկից-ներու պատրաստութեան վճարովի դասընթացքներ, մինչդեռ գոյութիւն ունեցող մասնագէտները վերապատրաստելու ուղղութեամբ ոչ մէկ նախաձեռնութիւն առնուած է:

Գ. Մուքոյեանի յօդուածը կ'աւարտի ունեցած գրոյցներէն վերջին կէտի մը նշումով թէ հակասութիւնը կը չարունակուի յանձնաժողովին եւ եկեղեցիին միջեւ: Նոյնպէս կայ նաեւ պարբերաբար չարունակելու նիւթը, անդրադառնալով աշխատանքներուն, նախաձեռնութիւններ – րուն: Թէեւ, այսօր երբ 1700-ամեակի

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ

Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի խնդիրը պատեհապաշտների հարց չէ, ինչպէս յաճախ փորձում են ներկայացնել: Եւ յետոյ չպէտք է մոռանալ, որ մեր ժողովրդի առնուազն լաւագոյն կէսը գրում է մեսրոպեան հաւատարմութեամբ: Յաճախ փորձում են այն ներկայացնել որպէս արեւմտահայ եւ արեւելահայ հակադրութեան խաղ, ինչը, մեղմ ասած, բարոյական չէ: Չէ՞ որ Թումանեանն ու Տէրեանը, Զարենցը լաւագոյն իրենց ստեղծագործութիւնները տալիս էին այդպէս, դիտակցելով, որ դիրը պատմութիւն է:

Ի՞նչ պատահեց ուրեմն: Ինչո՞ւ մենք այդպէս հապճեպ «պայծառացանք»՝ ընդունելով նրանից, որ մեզ ուղեկցել էր հազարաւոր տարիներ: Նոր ուղղագրութեան մենք անցել ենք վարչական մեթոտներով: Եւ այսօր այն պարտադրում ենք անգամ սփիւռքահային: Նոյն վարչական մեթոտները փորձում ենք կիրառել արեւմտահայութեան վրայ, որը հազար ու մի վտրձութիւն տանում է անտրտունջ, նահանջում յաճախ, ձուլւում «ուրիշներով չինուած հսկայ ծովուն մէջ», բայց բարձր է պահում մեսրոպեան դիրը, թէեւ անհրաժեշտ աջակցութիւն չի ստացուել մեզանից: Մենք նրան ասում ենք. «ե՛ս՝ ինչպէս մոռացանք անցեալը, այն ասիճան, որ վերադարձը արմատներին մեզ համար սարսափելի է: Որովհետեւ անպրագիտութեան վախը մեր մէջ է նստած: Որովհետեւ այսօր լեզուաբանը չինովնիկ է դարձել եւ ինքն է որոշում՝ թէ ով պիտի խօսի, ով լռի:

Դա վախի ու սարսափի մթնոլորտ ըստեղծելու յայտնի ուղին է: Ապա ուշադրութեամբ նայեցէք Ակադեմիայի լեզուի ինստիտուտի աշխատակիցների վարքագծին: Արեւմտահայագէտ ընկերներ ուշնեմ, նրանք լռում են: Եթէ կողքները մարդ չի լինում, մէկ – մէկ կարօտով անկեղծանում են: Ոչ մէկը, սակայն, չի յանդգնում բարձրաձայնել մեսրոպեան ուղղագրութեան օգտին: Ինձ թուում է՝ «մխանական հոսանքի» մէջ են:

Ես այդ մարդկանցից չատերին հասկանում եմ, բայց արդարացնել չեմ կարողանում: Հասկանում եմ, որ արեղեանական «հանդերձը» հայ է եղել, կենսագրութիւն է եղել, մասնաւոր դաս, դասագիրք ու մենագրութիւն: Հիմա ինչպէ՞ս փոխուեն: Ննջարան չէ, ասպարէզ է, մերկութիւնը պարզորոշ կ'երեւայ:

Լաւ է յորդորել Լ. Հախվերդեանը մեսրոպեան ուղղագրութեան կողմնակիցներին՝ թող պարկեշտութիւն ունենան: Իսկապէս, այսօր պարկեշտութիւնը բացակայում է մեր լեզուաբանների մօտ: Այլապէս թիչնամանքով չէին լցուի արեւմտահայերէնի հանդէպ, որն իւնչ մեզ ունի, թէ մեսրոպեան «հնակարկատան» է հագին: Իսկ ատելութիւնն այն է, որ ընդունելով, թէ մենք երկու զրական ժամանակակից լեզու ունենք, միայն մէկին ենք փայլեցնում, իսկ պետական եւ ոչ պետական կրթական համակարգում արեւմտահայերէնը թշուառ ապրանքի վիճակում է: Ժամ չենք տալիս աշակերտին եւ վաղուայ ուսուցչին, որ սովորի այն լեզուն: Եւ յետոյ խնդրում ենք որ

ՋԵՌՆԱՐԿ՝ ԱՆՄԱՀ ԲԱՐԵԲԱՐՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ոմանք պարարտ հողի մէջ կը ցանեն իրենց ունեցած հունտերը, եւ պարարտ հողի մէջ ընկած սերմի հատիկները միայն արդիւնք կրնան տալ...

Ամէն տարուան նման, այս տարի ալ Մելբոռնեան Կրթական Հաստատութեան ուսանողութիւնն ու պաշտօնէութիւնը, չմոռցան յարգելին՝ զղրոցի անմահ բարերարներուն Գրիգոր եւ Կարապետ Մելդոնեան եղբայրներու յիշատակը:

Արդարեւ չարթնուան առաջին օրերին իսկ դասարաններուն մէջ յատուկ կերպով խօսուեցաւ կրթական հաստատութեան անցեալին եւ անմահ բարերարներուն մասին: Իսկ Կիրակի, Յունուար 14-ին, մանչակերտները ներկայ եղան Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածնայ Եկեղեցին ուր մատնակից եղան օրուան խորհուրդին: 7-րդ դասարանի աշակերտները ստացան հաղորդութիւն: Յունուար 19, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 7-ին, խումբ մը նախկին Մելդոնեանցիներ, վարժարանի պաշտօնէութիւնը եւ համակ աշակերտութիւնը ներկայ էին բարերարներու դամբանին առջեւ ուր տեղի ունեցաւ յատուկ պատշաճ արօթք, թեմիս Կաթողիկոսական փոխանորդ Վարուժան Եպիսկոպոսի կողմէ:

Ապա հանդիսականները քարձրացան վարժարանիս հանդիսասրահը հետեւելու համար օրուան խորհուրդը փոխանցող յայտադրին: Առաջին հերթին, օրուան խօսքը փոխանցեց վարժարանի ուսուցիչ Ներսէն՝ Ս. Ղազարեան: Իր հակիրճ խօսքով կարեւորութեամբ նշեց թէ այս տարի առաւել եւս կը կարեւորուի այս հանդիսութիւնը՝ որովհետեւ ան առաջին տարին է որ Մելդոնեան Կրթական Հաստատութեան 75-ամեայ յոբելեանական հանդիսութեանց իր խօսքին մէջ անդրադառնալով օրուան հրամայականներուն՝ Ս. Ղազարեան կարեւորեց պարբերելու ոգի ունենալու անհրաժեշտութիւնը եւ որպէս եզրակացութիւն ըսաւ. «Պայքար, վաղուան համար, պայքարի յանուն մեր ազգային մեծ երազներուն, յանուն մէկ ազգի մեծ գաղափարին, պայքար յանուն աւելի արթուն, միրար Դուբեան ու Վարուժան, Մեծարենց ու Շահնուր Հասկանայ: Ինքներդ համեմատէք բանասիրական բաժիններուն լեզուներին տրուած յատկացումները:

Գիտակցա՞ծ քայլ է: Անշուշտ: Պարկեշտութի՛ւն, – կ'աւելցնէի ես եւ բարեկամ ու դինակից վերադառնալու յոյսով կը քթթէի աչքս մեր արեւմտահայագէտներին, որոնք կը դառնան, ի վերջոյ, Թումանեանի դրի պաշտպանը:

Եզրակացութիւնը բնական է. չի կարելի արդիլել դասական ուղղագրութեան կիրառութիւնը Հայաստանի մէջ: Չի կարելի ուղղագրութեան առընչութեամբ մեծամասնութեան մտավախութեան վրայ խաղալով՝ հանդուրժել ազգային շահի օտարումը:

Պէտք է համարձակ նայել ժամանակի մարտահրաւէրին. եթէ մեզ ազգային միասնութիւն է պէտք, այն պիտի կառուցել մեսրոպեան հիմունքով: Եթէ մենք Արեւմտեան Հայաստանի պահանջատէր ենք զգում մեզ, պիտի տէր կանգնենք նաեւ մշակութային միասնութեան: Չի կարելի երկիր պահանջել, բայց չարունակել արտագաղթը: Չի կարելի արեւմտահայութեան դառի պաշտպան լինել եւ բռնանալ մեզ միաւորող գրի վրայ, օտարել մեզնից մեր մշակոյթը: Գայլը մերն է: Գիրը Հայրենիք-Սփիւռք յարաբերութիւնների ռազմավարական փորձաքարն է:

Ուղղագրութիւնը համապետական նշանակութեան հարց է:

Հանրապետութեան նախագահը ինքը պիտի երաշխաւոր դառնայ հայ գրի պաշտպանութեան:

ՍՈՒՐԻՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

«Սփիւռք» Գիտաուսումնական կեդրոնի Տնօրէն, Բանասիրական Գիտութիւնների Տոքթոր, Փրոֆէսէօր

տարուան երկու ամիսը անցած է արդէն, նմարուածները բաւական բան կ'ըսեն յետագայ ըլլալիքներուն մասին: Հանտիէն, 1700-ամեայ քրիստոնէութեան արժանիքը իրաւունք կու տայ հրաշքի մը սպասումին. հրաշք որ մէկ հարուածով ջնջէ գժգոհութիւնները եւ հակառակ մօտեցումի, ծրագրումի, գործադրութեան թերիներուն, համազգային յոբելեանը պետեղէ ճիշդ հունին մէջ, հարաչար սըխալած ըլլալու ամօթին հետ դլուխ-գլխի ձգելով բոլո՛ր Թումանեանը...:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ԼՈՓԱՐ ՊՈՏԵՔՈՓՔ

ԷՕԺԷՆԻ ԱՃԷՄԵԱՆ-Ի

դրվածքը՝ Les Métamorphoses խորագրին տակ կը ցուցադրուին մինչեւ Մարտ 24 երկուշաբթիէն Ուրբաթ, նախաճեռնութեամբ Cercle L'Hayssien des Arts–ի (11, rue des Jardins, l'Hay-les-Roses).

հակցող ու մանաւանդ զործակցութեան ոգիով վինուած աբեւնդներու կերտման ի խնդիր»: Այնուհետեւ զործադրուեցաւ զեղարուեստական կուիլ յայտագիր մը որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին զանազան դասարաններէ աշակերտներ: Ջեռնարկի ընթացքին ակներեւ էր մանաւանդ որ աշակերտներէն չատեր առաջին անգամ ըլլալով կ'արտասանէին եւ մանաւանդ՝ հայերէնի իրենց իմացութեամբ կը պարտին Մեզոնեան Կրթական Հաստատութեան: Յատկանշական էր մանաւանդ Մ. Մեծարենցի «Հիւղը» քերթուածը՝ կոտրտմբը, Տիգրան Արիստակէսեանի, կայա Յարութիւնեանի եւ Մարիթա Անդրէասեանի կողմէ, ինչպէս նաեւ Ն. Սարաֆեանի «Կեանք եւ Երազ» որ խորագրին ապրումով արտասանեց Լեռնիկ Աբրահամեան: Կարելի է վկայակել նաեւ Սարինէ Պալասանեանի թարմ ու ախորժալուր ձայնով «Հայաստան» երգի կատարումը: Իսկ Գրիգոր Մարուքեան խոր ապրումով արտասանեց Վահան Թէքէեանի ծանօթ «Հաշտութիւրդար»ը: Եւ ինչպէս չյիշել Գ. Աթթարեանի «Պայքար» կտորը որ մեծ արձագանգ թողուց ներկաներուն սկանջներուն ու հոգիին ներս, Եւկէնիա Պետիկեանի եւ Արմէնուհի Յաչատրեանի կատարմամբ: Ջեռնարկի վերջին բաժինով ելոյթ ունեցան 2–րդ դասարանի սաները որ ներկայացուցին զուեչտախառն փոքր բեմականացում մը, որ կը պատմէր տարբեր երկիրներէ Մեզոնեան փոխադրուած եւ հայերէնի ծով կարիքը ունեցող աշակերտներուն ունեցած փորձառութեանց մասին: Ջեռնարկը փակուեցաւ այն խոր համոզումով որ բարեբարներուն թողած աւանդն ու 75-ամեայ փորձառութիւնը միախառնելով պիտի կարողանանք մուտք գործել 21–րդ դար, իմաի ունենալով սիւնքեան այօրուան զժուարին պայմանները ու մանաւանդ հայկական ոգին բարձր պահելու հրամայականը դարձնելով ամէնօրեայ արարում:

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆՑԻ

ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐ ՄԸ

«Այդպէս թող ըլլայ», գրած է կղէոպատրա երկու հազարամեակ առաջ, երբ հարկ վճարած է հռոմէացի հրամանատարի մը, կամ գէթ այդպէս կ'ենթադրէ Պէրլինի եգիպտական թանգարանին տնօրէնութիւնը, որ վերջերս յայտնաբերած է Եգիպտոսի առատպելական թագուհիին ձեռագիրին միակ օրինակը: Կղէոպատրա գայն գրած է Ն. Ք. 33–ին, իր եւ հռոմէացի հրամանատար Մարկոս Անտոնիոսի պարտութենէն երկու տարի առաջ: Կղէոպատրա ապրած է Ն. Ք. 69–էն 30–ի միջեւ: Զարգացած, տաղանդաւոր եւ հմայիչ թագուհի մը՝ ան բազմաթիւ իշխանուհիներու նման իր կեանքը ապրած է ջանալով պահել իր թագն ու թագաւորութիւնը: Յուլիոս Կեսարի օգնութեամբ ձերբազատած է իր ամուսինէն (որ նաեւ իր եղբայրն էր) եւ յայտարարած է, թէ իր չորս զաւակներէն մէկուն հայրը Կեսարն էր: Հռոմի մէջ իր ամուսինին սպանութենէն ետք համայած է հռոմէական բանակի հրամանատար Մարկոս Անտոնիոսը: Երկուքը միասին չորս կեանք ապրած են մինչեւ որ պարտուած են Կեսարի ժառանգորդ Օկտաւիոսի կողմէ:

Պապիրոսի վրայ գրուած ձեռագիրը դիպուածով յայտնաբերուած է թանգարանին արխիւներէն եւ կը կրէ յունարէն «Կեներաքհօ» (այդպէս թող ըլլայ) բառերը, որոնք կը կարդացուին իրաւագէտի մը կողմէ գրուած հրամանի մը վերջաւորութեան:

Ժամանակի ընթացքին ժժգունած պապիրոսը այժմ կը ցուցադրուի թանգարանին մէջ: Անոր վրայ սեւ մելանով գրուած բառերը կը նմանին անգլերէնի «Ձենի» անունին: Կարգ մը եգիպտաբաններ կը կասկածին, թէ թագուհին անձամբ ստորագրած է հրամանը: Սակայն հոլանտացի յարգելի մասնագէտ մը՝ Փիթըր Վան Մինէն կը յայտարարէ, թէ ձեռագիրը, որ առաջին անգամ յայտնաբերուած է 1904–ին, Գահիրէի մօտակայ գերեզմանէ մը, մոմիայի մը չուրջ փաթթուած լաթերու մէջէն, միայն թագուհիին կողմէ կրնար ստորագրուած ըլլալ:

Հրամանը տուրքերու կրճատումի չարք մը առաջարկներ կը կատարէ Փապլիոս Քանիփիոսի, որ Մարկոս Անտոնիոսի գործակիցն էր: Ակնկա կը նշանակէ, թէ հրամանը մաս կը կազմէր ծրագիրի մը, որ ի վերջոյ հռոմէացի հրամանատարը պիտի առաջնորդէր Հռոմի դէմ դաւաճանութեան:

Քանիփիոս Ն. Ք. 31–ին հռոմէական բանակին դէմ կռուեցաւ Աքթիոմի ճակատամարտին, Մարկոս Անտոնիոսի կողքին: Ճակատամարտը աւարտեցաւ Հռոմի յաղթանակով, որմէ ետք Մարկոս Անտոնիոս անձնասպան եղաւ, իսկ Կղէոպատրա նախընտրեց օձի թոյն խմել եւ մեռնիլ, քան թէ իբրեւ գերի քաշկռտուիլ Հռոմի փողոցներուն մէջ:

... Հետաքրքրական նիւթ մը՝ ժապաւէնի կամ թատրոնի համար: Գէթ այդպէս մտածած են Շէյքսփիր եւ Կղէոպատրայի կեանքին նուիրուած աւելի քան 30 ժապաւէններուն բեմադիրները:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԿԸ ՊԱՐՊՈՒԻ՞

Ռուսաստանի բնակչութեան պարզած պատկերը, որու կ'անդրադառնայ Մարի Ժեկօ («Մոնտ», Փետրուար 27) բաւական մտահոգիչ է իշխանութեանց համար, մինչեւ քիչ առաջ, Դումայի երեսփոխաններուն խնդուք պատճառած էր: Օտարատեաց ժիրինովսկի չէր վարանած բազմակնութիւն առաջարկելու, որպէս դարման ծնունդներու անկումին: Մահացութիւնը օրէ օր կ'աճի (14,7%) եւ ծնունդներն ալ անկում կ'արձանագրեն (8,4%): Բնակչութիւնը 147,8 միլիոնէն 1989–ին իջած է 145 միլիոնի 2001–ին: Այս կացութիւնը «ազգին վերապրումին իսկ կը սպառնայ» ազդարարած էր նախագահը անցեալ Յուլիսին, վերջերս ալ վարչապետ Կասիանով աւելցուցած էր. – «Տնտեսական ալ հարց մըն է»: Կառավարութիւնը կրնայ նոյնիսկ, ապագային, օտար աշխատաւորի պէտք ունենալ, մինչ չի կրնար կովկասցի մէկ միլիոն իր գաղթականները ապրեցնել:

Կեանքի զժուարին պայմանները, առողջապահական դրութեան վատթարացումը (հիւանդանոցներու 40%–ը տաք ջուր չունի) եւ ընկերային քաղաքականութեան բացակայութիւնը պատճառ եղած են որ երկարակեցութեան յոյսն ալ նահանջէ եւ այրերու համար ապրելու միջին տարիքը 63,8–էն իջնէ 59 տարեկանի եւ 72–ի կիներուն համար, 72,4–ի տեղ: Այրերն զոհ են, գլխաւորաբար ալքոլամոլութեան եւ ծխամոլութեան: 27–հազար հոգի մեռած են խարդախուած ալքոլ խմելէ ետք (որու արտադրութիւնը չուկային 50%–ը կը նկատուի, բայց, տամարտին, Մարկոս Անտոնիոսի կողքին: Ճակատամարտը աւարտեցաւ Հռոմի յաղթանակով, որմէ ետք Մարկոս Անտոնիոս անձնասպան եղաւ, իսկ Կղէոպատրա նախընտրեց օձի թոյն խմել եւ մեռնիլ, քան թէ իբրեւ գերի քաշկռտուիլ Հռոմի փողոցներուն մէջ:

... Հետաքրքրական նիւթ մը՝ ժապաւէնի կամ թատրոնի համար: Գէթ այդպէս մտածած են Շէյքսփիր եւ Կղէոպատրայի կեանքին նուիրուած աւելի քան 30 ժապաւէններուն բեմադիրները:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

«Գրական թերթ»ին մրցանակաւորները

Փետրուար 27–ին Գրողներու Միութեան մէջ «Գրական Թերթ»ին մրցանակները յանձնուած են իրենց տէրերուն. գրականագէտ Վազգէն Գաբրիէլեանի, բանաստեղծ՝ Եդուարդ Միլիտոնեանի, թարգմանիչ Սամուէլ Մկրտչեանի եւ հայկական դրպիտուհի Մարուշ Երամեանի:

Մրցանակը եղած է «Գանձարան հայ հին բանաստեղծութեան» հատորը որ կը պարունակէ 150 հեղինակի ստեղծագործութիւններ եւ անանուն հեղինակներու էջեր:

երթալով կ'աճի): Տարեկան 3 միլիոն տուի ծխիկ կը ծախուի եւ եթէ յետին գիւղերուն մէջ բանջարեղէն եւ պտուղ չկայ, ծխիկ եւ վոտկան չեն պակսիր:

Մեծ ամ մը արձանագրած են նաեւ կարգ մը հիւանդութիւններ, ինչպէս թոքախտ, հեպատիթի Պ–ն եւ սիտա–ն: Ըստ ձորճթաունի համալսարանի ազգագրութեան փրոֆէսօրի մը, թոքախտէ մեռեալներու թիւը 1998–ի եւ 1999–ի միջեւ 30%–ով աւելցում կրած է: Եթէ սիտայէ վարակուածներու պաշտօնական թիւը 80 հազար է, իրականին մէջ, անոնց թիւը կրնայ միլիոն է, ըստ այդ հիւանդութեան դէմ պայքարի պատասխանատուին: Այս նոր պատուհասները, նկատի չառնելով անճնասպանութիւններու եւ սպանութիւններու աճը, ազգագրութեան մասնագէտները միայն յոռետեսութեան կրնան մղել: 2050–ին, բնակչութեան թիւը 100 միլիոն կը նախատեսուի:

Չէչէնիոյ պատերազմին մեռեալներու պաշտօնական թիւը 2600 է, բայց, Չինորներու Մայրերու Միութեան համաձայն եռապատիկ է:

Հետազբօսական երեւոյթ մը կայ սակայն, զոր ցարդ ոչ կրեմլինը, ոչ լատվիական պաշտօնատարները բացատրած են: Որքան կ'իջնէ բնակիչներու թիւը, այնքան կ'աւելնայ ընտրողներու թիւը: 1999 Դեկտեմբեր 19–ի երեսփոխանական ընտրութեան, ընտրողներու թիւը 108·075·046 էր, երեք ամիս յետոյ 2000 Մարտ 26–ին, նախագահական ընտրութեան անոնց թիւը 109·375·046 եղած էր: Ցայսօր, այդ 1·300·000 ընտրողներու «յաւելումը» չէ լուսաբանուած:

Թ. Ա. Թ.

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ԱՒՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ուրիշ մարդ չկար արդէն. վահագնը՝ արդէն ծանօթ՝ իր ըմբիւլի կերպարանքով եւ «միւսը», վահէյակամ, գլխարկաւոր, ձեռքը ձեռնոց եւ զաւազան, քաղքենի քալուածքով:

«Մեպէ թէ տեսանք», քանի որ կարելի չէր աւելի որոշ դիտել այդքան հեռուէն: Պատյտ մը կատարեց եւ անհետացաւ:

Անո՞նը. – Է· Ակնունի: Այսքան: Ոչ աւելի, ոչ պակաս:

Վահագնը հաղորդեց թէ յայտարարութիւն մը պիտի բերէ, անմիջապէս տպել տալու եւ յաջորդ օրը ցրուելու համար:

– Մ՛րդ պիտի չհասնէ ձեռագիրը· դուք երկուքդ անձնապէս պատասխանատու էք: Շարել կուտաք ձեր վստահած տպարանին մէջ, ձեր աչքին առջեւ, կը սրբագրէք, տպագրութեան առեն ալ ուղղութեամբ հսկողութիւն կը կատարէք որ աւելի – պակաս օրինակներ չըլլան, եւ վաղը կը ցրուէք:

Օրե՛ր, օրե՛ր... երբ «քալէ՛» ըսէին, վազելը խաղ էր մեզի համար:

Ձեռագիրը ստացանք իրրեւ մասունք մը: Ոչորը, իրար հիւսուած տառեր՝ ձերմակ փայլուն թուղթի վրայ: Վազեցինք «Սուրհանդակ»ի տպարանը, իրրեւ ամէնէն վստահելին, քանի որ տունի տըղայ կը համարուէինք հոն: Տէր եւ Տնօրէնը, Տիգրան էֆէնտին (Ճիվէլէկեան) մեռած ըլլալով, պատասխանատու վարիչ նշանակուած էր ապագային բաժնի լրբերը, Յակոբ Վարժապետեան, միեւնոյն ատեն խմբագիր հայատառ Թրքահայ «Ձէրխէտ»ի: Դժբախտաբար հոն չէր: «Տուն գնաց», ըսին, կարճ կապելով:

Գեղամը տպարան ձգելով, ես վազեցի Յակոբին տունը, կէս ժամ հեռու, – եէնի Գափու:

Խելօքիկ մարդ, Վարժապետեան տեսակ մը խնամակալ դարձած էր ինծի, երբ անփորձ պատանի մըն էի: Բայց չուքէն կը վախնար: Արդէն հին գլուխ, Սահմանադրութեան հռչակումէն ի վեր աւելի կատղոտ էր դարձած:

Հեւ ի հեւ ներս մտնելով, անմիջապէս բացատրեցի միտքս եւ պահանջեցի որ մեզի տպարան երթանք, նոյն գիշերն իսկ տպել տալու համար Յայտարարութիւնը:

Ջեռագիրը եւ ստորագրութիւնը հազիւ տեսած, Վարժապետեան դեղնեցաւ, սկըսաւ դողալ եւ ճչաց.

– Ախենթեցա՞ր, տղայ, գլխուս փորձա՞նք պիտի բանաս. անկարելի՛ է...

– Դուն լուր չունի՞ս աշխարհէն, Սահմանադրութիւն, ազատ մամուլ... Ջկարծակալութիւնը բացուեցաւ, կը գտնուէր փոքր տպարան մը: Տէրը, կեսարացի երիտասարդ մը, որ ամէն բանէ առաջ գործ կը փնտռէր, յանձն առաւ գիշերանց մեր աչքին առջեւ չարել, տպել տալ եւ յանձնել, պայմանաւ որ իր ուզած գինը վճարէինք:

– Փատիշահըմ չօք եաշա՛: Եւ գործի սկսան:

Ուզած գինը 150 կամ 180 դրուշ էր: Կանխիկ վճարեցինք, տաքուկ, պատուական թէյ մըն ալ հրամցուցինք, որպէսզի տաք սրտով աշխատին եւ հասցնեն:

Ո՛վ որ տեսած է Ակնունիի գիրը, ան միայն կրնայ ըմբռնել խեղճ դրաշարին կրած չարչարանքը: Մենք իսկ գործութեամբ կը հասկնայինք չատ մը բառեր եւ դրաշարին գլուխը կեցած՝ տուն կուտայինք:

Շարելը վերջացած պիտի ըլլար մինչեւ կէս գիշեր, բայց հազիւ լրացաւ կէս գիշերն երկու ժամ վերջը, բազմաթիւ սըխալագրութիւններով: Ցետոյ յանձնուեցաւ տպագրութեան, միշտ մեր աչքին տակ: Նոյնիսկ տպագրական մեքենան դարձուցինք փոխն ի փոխ: (Եւկտրական շարժանիւը արդիւնաւած էր):

Երբ ամէն բան վերջացաւ, լոյսը բացած էր արդէն: Քանի մը ժամ քնանալէ վերջ, գործի սկսանք:

Ցայտարարութեան մէկ մասը եղնիկը ցրուել պիտի տար հայաշատ թաղամասերու մէջ, մնացեալը Գեղամն ու ես պիտի ցրուէինք ամէնէն բանուկ հրապարակին՝ Կամուրջին վրայ:

Եւ ահա Կամուրջին երկու ծայրերը բռնած ենք, իրիկուան դէմ. Գեղամը՝ Պոլսոյ կողմը, ես՝ Ղալաթիոյ կողմը:

Թուղթերը հալեցան կէս ժամուան մէջ:

(Շար. 28)

(Շար. Ա. Էջէն)

միակ երկիրն է, ներկայիս, Մեծն-Բրիտանիոյ հետ որ պաշտօնապէս վարակուած է այդ ախտէն: Այդ ճաշերու մնացորդները պէտք է հականեխուին նախքան որպէս կեր ծառայելը կենդանիներուն: կը թուի որ այս պայմանները չեն լրացուած: Մարտ 4-ին, պարապայ մը յայտնաբերուած էր Դանիա:

ԹՈՒՐՔԻԱ, տնտեսական ծանր տագնապին ծաղումէն չատաթ մը ետք, փոփոխութիւններ կատարեց երկրին տնտեսական ղեկավարութեան մէջ: Մարտ 2-ին, երկու նոր պատասխանատուներ նշանակեց: Այսպէս, համաշխարհային ղբամատան փոխ – նախագահը՝ Քեմալ Տէրվիշ տնտեսութեան պետական նախարար ղրաճաւ: Պիտի հսկէ նաեւ էմտական եւ դանձային մարզերուն, սեփականաշնորհում-ներուն, փոխարինելով Ռեճէփ Օնալը, որ նախարար կը մնայ եւ իրեն կը յանձնուի տնտեսական ճիւղին անճնակազմին կազմակերպութիւնը: Նոր նախարարին պիտի երկրորդէ Սիւրէյեա Սերհէնկէչի, որ պիտի փոխարինէ Կեդրոնական Դրամատան հրաժարեալ կառավարիչը:

ԱՄՆ-ՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ձ. Պուշ Թուրքիոյ վարչապետին հետ հեռաձայնի խօսակցութիւն մը ունենալէ ետք նամակ մը դրկած է նախագահ Սէզէրի, քսելու համար թէ երկու երկիրներու մարտավարական միասնութիւնը խորանալով պիտի չարունակուի: Երկու երկիրները հասարակաց արժէքներ ունին որոնք պիտի օգնեն Թուրքիոյ ներկայի տնտեսական տագնապը բառնալու, ու այդ ճամբուն վրայ ԱՄՆ նեցուկ կը կանգնին, ըրած է նախագահ ձ. Պուշ:

Թել – Ավիվի հիւսիսը՝ Նեթանիայի մէջ է որ այս անգամ ռճրափորձ մը դործուեցաւ Մարտ 4-ին: Պաղեստինցի մը իր կրած ռումբերը պայթեցուց, որու հետեւանքով չորս մեռեալ կայ (ներառեալ ինք) եւ 70 վիրաւոր: Նախորդ օրը հրատարակուած զեկոյցով մը Համասը յայտարարած էր թէ անձնասպանական-ռճրափորձերու չարքի մը պիտի ձեռնարկէ: «Այն պահուն երբ այս զեկոյցը կը հրապարակուի, աւելի քան 10 նահատակներ պատրաստ են հարուածելու սիոնիստներու»:

ՋՈՒԻՑԵՐԻԱ. 77,5% չախչախիչ մեծամասնութեամբ մը մերժեց Եւրոպայի անդամակցիլ: Հանրաքուէն նախաձեռնութիւնն էր Նոմերու (Ջուիցերական Եւրոպական Նոր Շարժում) եւ արդիւնքը ցոյց կուտայ Ջուիցերիացիներու յստակ դիրքը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի ընդդիմադիր մամուլի Մեախա – Մոսթ խումբի նախագահը՝ Գուսինսկի հրաժարած է Ռուս հրէական Համագումարի նախագահի իր պաշտօնէն, որպէսզի իր համայնքը չտուժէ Կրեմլինի հետ իր ունեցած հարցերէն: Գուսինսկի, Դեկտեմբեր 12-ին, ձերբակալուած է Սպանիա, ապատ ձգուած է երաշխաւորագինի փոխարէն, մինչեւ իր հաւանական յանձնումը Ռուսաստանի: 250 միլիոն տոլարի դեղծարարութեամբ ամբաստանուած է:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Մարտ 2-ին, դասը բացուեցաւ – ի քաղաքականութեան – Ալոյս Պրինէրի, ԷՍ – ԷՍ սպայ մը, որ կ'ամբաստանուի 352 հրեայ մանուկներու տեղահանութեան համար (1944-ին): Կը կարծուի որ Պրինէր, այսօր 89 տարեկան, Սուրիա ապաստանած է:

UGAB-Marseille

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Comité de MARSEILLE
La Section Féminine vous invite
à un déjeuner
jeudi 8 mars à 12 heures 15
Après-midi musical
avec Mlle Vartouhie ABRAHAMIAN
(mezzo soprano)
accompagnée au piano par
Mme Juliette YILMAZIAN
P.A.F. 100 F
Réservation :
UGAB,
327, Bld Michelet, 13009 MARSEILLE
Tél. : 04 91 22 10 45
ou **Mme Hékimian**, Tél : 04 91 53 34 98

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ՓԱՐՈՋ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ չրջանին, Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հակում»ի «Խաղաղական» եւ «Հանգըստեան» ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.-

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Ժ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
Ժէ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԻԽԻԹՈՆ ՎՐԴ. ԳՐՎԼԳԵԱՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17-ԻՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ Ք. ՀԱՐ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ չրջանին Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 5-ին, Հակումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 7-ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14-ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21-ին, Միջինէ առաւօտեան *ժամը* 10·30-ին Արեւագալի *ժամերգութիւն:*
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28-ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4-ին

*
**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակինե-րուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն 8·45-ին:
Արեւագալ 9·45-ին:
Պատարագ 10·30-ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանդիստ 11·45-ին:

ՀԱՄԵՐԳ
ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳԶԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 22, *ժամը* 20·30-ին
EGLISE DE LA TRINITE
Place d'Estienne d'Orves, Paris 9ème
Հովանաւորութեամբ՝
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ-Ի
Ներկայութեամբ՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպան
Է. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ-Ի եւ ՏԻԿԻՆ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ-Ի
կը մասնակցին
Ֆապիէն Շանոյեան (*սոփրանօ*) – Մկրտիչ Մկրտիչեան (*պարիթոն*) – Իրիս Թորոսեան (*տաւիղ*) – Մարիժա Ուիփ Մարբիճ (*դաշնակ*) – Պերթրան Պրայեար (*թաւջութակ*)
Սենեկային նուագախումբ՝ BELL'ARTE
Երգչախումբեր՝ Սիփան-Կոմիտաս եւ Մենիլ Սէն-Տրնի
Ղեկավարութեամբ՝
ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Ցայսգարնան մէջ.-Կոմիտասի և Բ. Կանաչեանի խմբերգներն ու Կ. Ափրիկեանի եօթը նոր գործերը, որոնց կարգին «Ջըլալը-Ջըլալը» երգիծական զուարճութիւն մը: – Création Mondiale:
Մուտք՝ 150 Ֆր. — Ուսանողներուն՝ 100 Ֆր.
Տոմսերուն համար դիմել՝ FNAC — *Հայ Մշակութային Տուները.* –
17, rue Bleue, 75009 Paris / 9, rue de Madrid 94140 Alfortville
UGAB: 118, rue de Courcelles, 75017 Paris
եւ երգչախումբի անդամներուն, հեռ. – 01·43·32·52·89 *կամ* 06·86·68·11·05
Site web : www.sipan-komitas.com

11 MARS

MESSE NATIONALE DE REQUIEM

A LA MEMOIRE DES BIENFAITEURS
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grâce à leurs dons et legs, notre association poursuit depuis près de 80 ans son œuvre humanitaire, culturelle, éducative et sociale.

PARIS : Eglise Apostolique Arménienne — Rue Jean-Goujon, 75008 Paris. Messe suivie d'un Hokedjach à la M.C.A., 17, rue Bleue 75009 Paris (rés. CBAF : 01.48.24.46.57).

CENTRE FRANCE : **Vienne**: Chapelle St Théodore — Place St-Paul à Vienne Messe suivie d'un Hokedjach à la M.C.A., 9, rue du Cirque, 38200 Vienne. Prix du repas : 100 F (apéritif, vin et café compris). Inscription par téléphone au : 04.74.53.43.80 (de 14h à 19h) ou 04.74.85.29.75 (répondeur en cas d'absence).

Grenoble: Hokedjach à la Maison de la C.B.A.F., 40, avenue Ambroise Croizat à St-Martin d'Hères.

St-Maurice de Beynost/Lyon: Eglise Arménienne, 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon. Hokedjach dans la salle de l'Eglise à l'Espace Garbis Manoukian (rés. M.C.A. : 04.78.26.28.71).

Vaulx en Velin/Décines: Eglise Arménienne, 6, rue du 24 Avril 1915 à Décines. Hokedjach à la M.C.A. : 15, rue du 24 Avril 1915 à Décines. Rés. : téléphoner avant le 7 mars au : 04.78.49.28.87.
Valence: Eglise St-Sahak, 12, rue de la Cécile, 26000 Valence.

PACA : Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado — Ave. du Prado, 13008 Marseille. Suivi d'un Madagh à la sortie de la Cathédrale.

Croix Bleue des Arméniens de France — 17, rue Bleue, 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ
TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Comission
«Foi et Traditions Arméniennes»
dans le cadre d'une série de rencontres
« LOUSSAVORTCHI LESSARANE »
(Atelier "St.Grégoire l'Illuminateur")
propose
sa conférence-débat N° 8 sur le thème

Origine et signification du Carême et de ses Dimanches

avec le Rév. Père **Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale
en français

Jeudi 8 mars à 19 heures
dans la salle «**A. Tcherpachian**»
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մարտ 10-ի երեկոյեան ժամը 8-ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը, Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ:

Կը դասախօսեն Տաթեւ Վրդ. Յակոբեան, Տիկին Մարիճա Չալըճեան եւ կը համադրէ Հիլտա Զօպոյեան:

Կ'երգեն Կոմիտաս եւ Կիլիկիա երգչախումբերը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ասարտին՝ հիւրասիրութիւն:

Մուտքը ազատ է:

Եկէ՛ք մասնակցելու այս բացառիկ երեկոյթին եւ յարգանք ընծայելու բոլոր կիներուն, մանաւանդ հայ կիներուն:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀԱՐԱՒԱՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԼՈՑՍԻՆ ՏԱԿ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ (1)

Ամերիկայի հայագիտութեան հիմնադիրները կը համարուին բիւզանդագէտ Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանը եւ միջնադարագէտ Ռոպըրթ Պլէյքը: Ս. Տէր – Ներսէսեանի «Armenia and the Byzantine Empire» մենագրութիւնը (1945) կերպով մը ԱՄՆ-ի հայկական ուսմանց հիմնաքարը կարելի է նկատել: Իսկ 1949-ին (1954-ին՝ առանձին գիրքով), Պլէյք եւ իրանագէտ Ռիչըրտ Ֆրայ լոյս ընծայած են Մաղաքիա Աբեղայի (Գրիգոր Ակներցիի վերապրուած) «Պատմութիւն վասն Ազգին Նեռոդաց»ի անգլերէն թարգմանութիւնը: 1946-ին, Նիւ – Եորքի մէջ լոյս կը տեսնէր առաջին հայագիտական հանդէսը՝ «Armenian Quarterly»ն, խմբագրութեամբ՝ Կոստան Զարեանի, հրատարակուած՝ Armenian - American Cultural Association–ին կողմէ: Հայկական Ուսմանց եւ Հետազօտութեանց Ազգային Ընկերակցութեան (NAASR) գոյառումը 1954–ին հիմը կը դնէր հայագիտական մնայուն ամպիոններու առեղծուածին, որ պիտի սկսէր փոխելու հայագիտութեան յետամնացութիւնը՝ յարակից մարզերուն նկատմամբ:

Վերջին տասնամեակներուն, հիմնովին տարբեր է կացութիւնը. հոս դեր խաղացած են մնայուն ամպիոններու բացումը, մասնագէտներու սերունդի մը յառաջացումը, մեծաթիւ հատորներու հրատարակութիւնը, մասնագիտական ընկերութեան մը հիմնումը (Society for Armenian Studies), պարբերականներու լոյս ընծայումը, եւ այլն: Այս աշխատանքը ազդած է նաեւ ակադեմական աշխարհին վրայ, ուր ներկայիս հայագիտութիւնը աւելի մօտէն ճանչցուած ու վկայակոչուած՝ պետական յարակից մարզերու մէջ: Միաժամանակ, նաեւ ունեցած է իր խնդիրները եւ բարդութիւնները, որոնք մինչեւ օրս քննարկուած ու լուծուած չեն: Անոնց կարգին է Հայաստանի հայագիտութեան հետ յարաբերութիւններու հարցը, որ թէեւ 1950-ական թուականներու վերջէրն սկսած է զարգանալ, ունեցած է ոլորուն ընթացք մը: Եթէ մինչեւ 1991 քիչ թէ շատ կանխատեսելի ու հակակշռելի բնոյթ ունէր՝ խորհրդային գիտութեան բռնած ուղեվարեալ կառոյցին բերումով, վերջին տասնամեակի դէպքերը որոշակի փոփոխութիւններ մուծած են հորիզոնական յարաբերութիւններու որակին մէջ:

Արդարեւ, թէեւ տեղեկութիւնները՝ հիմա կրնան անարգել հոսիլ, աւելի հարկ եղածին պէս չի պատահիր՝ կապի դժուարութեան, լեզուական անթաւարութեան թէ դիտաւորեալ անտեսումի բերումով: Հինի վերազումէն բխած են անապահովութեան, զաղափարախօսական վերափոխութեան, զերակայութեան զգացումի թէ կամաւոր մերժումի վիճակներ, որոնք բնորոշ են անցումային շրջաններու: Վերջապէս, հայագիտութեան դերի, ակադեմական մերձեցումներու, դիտական մեկնարանութիւններու, մեթոտաբանական հարցերու մասին տարակարծութիւններ կան: Այս բոլորը կը վերաբերի թէ՛ Միացեալ – Նահանգներու (Արեւմուտքի, ընդհանրապէս) եւ թէ Հայաստանի հայագիտական մտքին:

Ամերիկեան հայագիտութեան մէջ ոչ – ազգայնական յատակ միտում մը ներկայ է, որ մերթ «բացակայութեան» մը պատրուակը կը դառնայ: Այսինքն, դիտական կեցուածքը «նեղ» ազգայինը չըլլանցելու հետ կը նոյնանայ, անտեսելով, որ աշխարհասփիւռ ժողովուրդի մը ու կենդանի աշխարհագրա – քաղաքական իրականութեան մը մասին կը խօսուի: Գիտական զարձր մակարդակը իր զարձերեսը ունի. հայկական փորձառութեան իւրայատկութիւնը անտես չընել: Եթէ հայագիտութիւնը նաեւ Սփիւռքի մէջ ազգային ինքնութիւն կերտելու մէջոց է կամ կրնայ ըլլալ (2), անոր արմատաւորուղ հաւաքականութեան ու բարձր գիտականութեան հաշուառումով պէտք է զարգանայ: Աւելի չի նշանակեր դիտութիւնը ազգային հաչիւներու ի խնդիր զոհել, ինչ որ փաստերու կեղծումին կրնայ առաջնորդել: Ոչ ալ կը նշանակէ, որ ազգայինը պիտի զոհուի չոր ու ցամաք, ապամարդկային դիտութեան մը սիրոյն:

Նման խնդիրներ, ուղղակի թէ անուղղակի կերպով, ընթերցողին մէջ կը ծագին վակելէ ետք Արմէն Արմէնեանի բանավիճային հատորը՝ «Հայաստանի պատմութեան լուսաբանումը ամերիկեան պատմագրութեան մէջ» (3): Հեղինակը՝ հայրենի դիտութեան նորագոյն սերունդի անուններէն, ԺԲ. դարու Հայոց պատմութեան մասնագէտ է:

Հեղինակին դրդիչը արդէն ներկայացած է նեռածութեան մէջ.– «Հայոց պատմութիւնը Հայաստանի ռազմավարական պաշարն է: Այն պարունակում է կայուն պետութիւն եւ հասարակութիւն կերտելու կարմանալի ամուր հիմք, որ է՝ հայկական չորհազարամեայ քաղաքակրթութիւնը եւ նրա արդիւնք հանդիսացող Հայոց զօրեղ, ընդգծուած իւրօրինակ ինքնութիւնը (...) Մենք եւս (...) ազգային – պետական բարդ խնդիրների ճիշդ լուծումները գտնելու գործում կը խարխափենք, եթէ ակր չկանդնենք մեր անցեալին եւ նրա հոգեւոր հարստութիւններին, չարժեւորենք նրանց կարեւորութիւնը Հայաստանի ազգային անվտանգութեան համար: (...) Աճող հայ սերնդի հայրենասիրական – քաղաքացիական դաստիարակութիւնն ապահովող, ազգը միաւորող ու համախմբող միակ ճանապարհն անցնում է մեր արմատների խորը եւ ճշմարիտ ճանաչման միջով» (էջ 8–9):

Յստակ է, անշուշտ, առաջադրանքը.– Հայոց պատմութեան օգտագործումը որպէս ազգային հիմք, ազգային ապահովութեան զէնք եւ ազգային դաստիարակութեան միջոց:

Այս օգտապաշտ մօտեցումը որեւէ ազգ – պետութեան գաղափարախօսական ծրագրին մաս կը կազմէ: Ֆրանսացի պատմաբան Մարք Ֆեռոյի «Երախաներուն ինչպէ՞ս կը պատմուի պատմութիւնը՝ ամբողջ աշխարհի մէջ» հատորին դիպուկ մէկ դլուխը յիշենք՝ «L'histoire, sauvegarde de l'identité nationale dans l'Arménie», որուն տակ ան կը նչէ երեք պատմութիւնու գոյութիւնը հայրենական, սփիւռքեան եւ համաշխարհային «vulgata», դիտել տալով, որ ապահով չէ, թէ վերջինս աւելի իրական կամ օրինական ըլլայ (4): Վերջին հաշուով, եթէ Հայերը «յիշողութեան համայնք» մըն են, պատմութիւնն է Հայոց ինքնութեան որոշիչ տարրը:

«Ինքնութեան պահապան»ի մօտեցումը, սակայն, վտանգներով յղի է: Ազգայինի ու ազգայնականի չատ փխրուն սահմանը մեր բարդ իրականութեան մէջ մեծ դիւրութեամբ կրնայ անտեսուիլ ու անճիշդ եզրայանգումներու դուռը բանալ: Յաւօք, այդ անտեսումը յաճախ ցցուած է Ա.ղազեանի չարադրանքին մէջ եւ որոշ չափով արժեզրկած՝ իր ընթերցը:

Տեղին դիտողութիւններու կողքին, դիրքը ամերիկեան հայագիտութիւնը դատած է կանխակալ չափանիչով – «հայագիտութիւնը պէտք է ծառայէ ազգային շահերու»–, սխալ բանաձեւուած կամ անապացոյց փաստարկներ ու անհիմն մեղադրանքներ յառաջ բերելով:

*Հեղինակը զարմանալիզբէն եկող արեւմտեան թրքամէտ ու «պատմաչինարար» Թուրք – ազերի ուժեղ կեցուածքի մը դոյութիւնը կը նչէ: Ինեղաթիւրումին լծակից է – ըստ իրեն – ԱՄՆ–ի «կեղծ _ հայագիտութիւնը», որուն դէմ հայաստանեան հայագիտութիւնը չէ կրցած հակազդել կարգ մը պատճառներով (արեւմտեան լեզուներու անբաւարար իմացութիւն, արեւմտեան հայագիտութեան հանդէպ անքննադատ վերաբերում, խորհրդային հասարակագիտութեան կրզպիացում, մասնագէտներու քաղաքագիտական կարմաւորումի պակաս, եւ այլն) (էջ 10 – 16): Մէկ խօսքով, իր յիշած հեղինակներուն (Ռոնըլտ Սիւնի, Նինա Կարսոյեան, Ռոպըրթ Թոմսըն, Ճէյմզ Ռասըլ, Լեւոն Ասատրեան, Փիթըր Գաուի, Ճորճ Պաւնտուեան) դիտական աչխատանքը Սթէնֆորտ Շոյերու, Ճասթըն Մաք Քարթիներու կամ Հիթ Լոուրիններու «պիտական» մակարդակին նոյնացուած է:

Ռ. ՍԻՒՆԻ «ՀԱՅՑԵԱՑՔ ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ»Ը

Ազգայնականութեան ընթացիկ տեսութիւնները «ազգ»ի գաղափարի ծագումը կը գնեն ԺԸ. դարուն: Ռ. Սիւնի այդպէս կը կարդայ Հայոց նոր պատմութիւնը իր «Հայեացք դէպի Արարատ»ին մէջ (5): Իր գիրքին առաջին մասով, Ա.ղազեան ձեռք կը զարնէ այդ հատորին, որուն նպատակը, լատ իրեն, այս պարբերութեան մէջ կը խտանայ. –

«An essentialist view of Armenians —that as a people they have always and everywhere possessed a core of discernible, ethnically determined qualities—, has been for political nationalists the basis for their political ideology: the continuous existence of the Armenians as a historic people, their origins in the Armenian plateau, arms them with the right of self-determination, nationhood, and a historically sanctified claim to the territories that constitute Armenia» (*Looking*, p. 4-5):

Ընդգծուած տողերը, զոր Ա.ղազեան չի թարգմաներ, կ'ակնարկեն «էապաշտութեան», այսինքն, ենթադրել որ հինէն, ամէնուրեք, Հայերը ազգային անփոփոխ նկարագրի տէր եղած են: Սիւնի ասիկա կը համարի «a collection of beliefs» («հաւատալիքներու հաւաքածոյ մը»), որ պէտք է «տարբաղդրել» «դուչութեամբ» եւ «նրբանկատութեամբ»:

«Սիւնիի վերը չարադրած նպատակն ինքնին բաւարար է նրա երկը հակադիտական համարելու համար», կը վճռէ հեղինակը (էջ 21): Այս կանխադրոյթը իր դատումներուն վրայ ծանր կը կշռէ: Ակամայ արձագանգ մը կը թուի խորհրդային միահեծան զաղափարական կարգին, որ «հակապիտական» կը նկատէր մարքսեան «collection of beliefs»ին հակառակ ամէն կարծիք:

Ա.ղազեանի համաձայն, Սիւնի «բոլորովին անպատեհ» (էջ 26) կը հաստատէ, թէ Ք. ե. Դ. դարուն «կարելի է ըսել, թէ Հայերը կազմած են եղակի, պատրոչելի ցեղա – կրօնական համայնք (...) Յաջորդ դարու հեղինակները արդէն կը վկայեն առասպելներու, յուչերու, արժէքներու եւ խորհրդանիչներու կառոյցի մը գոյութիւնը (...) (Looking, p. 8): Ինքնութիւնը մնայուն կերտումի հոլովոյթ մըն է եւ ո՛չ թէ անչարժ վիճակ մը. արդարեւ, Ք. ա. Ա. դարուն արդէն կազմաւորուած հայութիւնը ինքնութեան ոլորակական փոփոխութիւն մը կ'արձանագրէ քրիստոնէութեան որդեգրումի բերումով, որ դիրերու դիտուով անճանաչելի պիտի դարձնէր Հայը՝ Մեծն Տիգրանի չրջանի հայու բաղդատմամբ:

Սակայն, նչելի է, որ Ե. դարու հեղինակներու վկայած «կառոյցը» հասարակ բան մը չէ ամենեւին: Անոնք ազգային արդի դիտակցութեան էական տարրերը կը ցոլացնեն, իսկ հայկական ինքնաճանաչումի եզրերը կրնան բացառութիւն, գուցէ մարտահրաւէր նկատուիլ՝ արդի ազգայնականութեան եւրոպակեդրոն ծագումի եւ Ասիա սփոումի դրոյթին (6):

Ա.ղազեան առանցքային կը նկատէ ԺԶ. – ԺԸ. դարերու հայութեան վիճակի Սիւնիի մեկնաբանութիւնը եւ առ այդ 40 էջ կը տրամադրէ անոր: Ան, հեգնականօրէն, «դրանդիոզ մտքեր» (էջ 42) կը համարի հետեւեալ պարբերութիւնը. –

«Այսօր չատ Հայերի համար դժուար է ընդունել այն դրոյթը, որ Հայերը ոչ միչտ (եւ ո՛չ մչտապէս) են դիտակցել, որ եղել են իւրայատուկ եւ պատմականօրէն նչանաւոր ազգ, կազմել են եղակի մչակոյթ ունեցող լեզուական եւ կրօնական նոյն յարակցուած համայնքի մի մասնիկը: (...) Սակայն երբ աւելի մօտից ենք քննում Հայերի վաղ նորադոյն պատմութիւնը, յայտնաբերում ենք, որ մինչեւ 19-րդ դարի վերածնունդը չատ Հայեր, եթէ ոչ նրանց մեծամասնութիւնը, բացի տաղմնայինից՝ կորցրել էին իրենց հայ լինելու մասին ամբողջ դիտակցութիւնը, յատկապէս բուն Հայաստանում (7): Երբ Հայերը մոնում էին իրենց երրորդ հազարամեակը, հայկական մչակոյթից եւ դիտակցութիւնից մբնացել էին գրեթէ միայն լեզուն եւ կրօնը, որանք էլ աղճատուած վիճակում» (Looking, p. 55):

Նո՛յն գաղափարները, սակայն, յայտնուած են ԺԹ. դարուն, օրինակ, Բաֆֆիի կողմէ. –

«Զգիտէինք, որ կրօնը, մեր կարծիքով՝ այդ ազգային հաստատութեան նիւթը, խորտակուել է, եւ նրա տեղ մըտացել են հոյակապ վանքերի եւ եկեղեցիների աւերակները միայն: Զգիտէինք, որ լեզուն, ազգային այդ սրբազան ժառանգութիւնը, կորել է հայ մարդու բերնից, եւ այսօր խօսում է նա կա՛մ քրտերէն եւ կա՛մ Թուրքերէն: (...) Տակաւին յայտնի չէր մեզ, թէ Հայերից մնացած այժմեան ցիր ու ցան փչրանքները, դառն հանգամանքների պատճառով, ստրկութեան ծանր լծի տակ, այն աստիճան այլասերացել են, որ կորցնելով իրանց լաւ յատկութիւնները, սկսել կանել են մի ցած, փոքրոգի, երկչոտ եւ նենգամիտ բնաւորութիւն» (8):

Ա.ղազեան կը փորձէ ցոյց տալ, թէ Սիւնի ԺԹ. դարու հայ ազատագրական չարժման դէմ Ցովսէփ Էմինի իր վերաչարադրանքը ազատագած է՝ միտումնաւոր յարմարեցումով: Ան ժխտած կ'ըլլայ Հայերու ազատագրական նկրտումները, անտեսելով «Սասնայ Ծռեր»ու փաստը եւ Սիւնիքի ու Ղարաբաղի ազատամարտը, վերջինս՝ դիտաւորեալ կերպով, «Պատեարագմ»ի եւ յետխորհրդային ծրլի մէջ հայ – ռուսական ռազմա - քաղաքական համագործակցութեան չանդրադառնալու նպատակով (էջ 72 – 77),

Սակայն, Դաւիթ Բէկի ու մելիքներուն հերոսամարտը զարգացած է Արեւելեան եւ ա՛չ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, իսկ հայ – ռուսական գործակցութեան պատմութիւնն ալ փուլը անպատուղ եղած է, քանի որ 1724-ին Պետրոս Ա. իր զօրքերու չատաչխաղացքը կատեցուց՝ Կասպից ծովու եզերային չրջանները դրաւելէ ետք, Հայերը առանձին մնացին Թուրք թշնամիին դէմ:

Սիւնի կը քննադատէ «ռուսական օրինակատացիա»յի չահագործումը խորհրդային պատմագրութենէն, քանի որ ան հետազոտական չէր Կովկասահայոց մէջ եւ տարածուած չէր՝ Հայոց մեծամասնութեան մէջ տարածուած չէր: Ան օրինակ կը բերէ մելիքներուն ճապկումը պարսիկ հատուածներու, Թուրք ներխուժողներու, վրացի արքաներու, եւ ռուսական ու եւրոպական օգնութեան յոյսին մէկտ ((Looking, p. 34): Այս դիտողութեան մերժումը՝ «ռուս – հայկական ամուրջ» կոչուած ռազմաքաղաքական համագործակցութիւնից» իրրեւ թէ զժգոհութեան հիմամբ (էջ 75), աւելորդ պարզեցում մըն է:

Էմինի խօսքերուն առթած ոգեւորութիւնը հայ դիւզացիներուն մէջ ցոյց կուտայ, որ ազատասիրութիւնը ողջ էր, սակայն կ'ապրէր հոգիներուն խորքը, եւ փոքրամասնութեան մը «անխոհեմ» կեցուածքը կամ զաղտնի պաչտամունքը կը մնար: «Սասնայ Ծռեր»ու գոյատեւումը այս ծիրին մէջ պէտք է արձանագրուի:

Վերի եզրակացութիւններէն անմիջապէս եառ, Սիւնի կ'աւելցնէ. –

«ԺԸ. դարու վիճակով, չատ Հայեր գրեթէ ոչինչ պահպանած էին իրենց ազգային մչակոյթէն, բացի փոխադարձաբար անհասկնալի բարբառներու վերածուած լեզուի մը, խառնուած՝ տիրապետող ազգութենէն փոխառուած բառապաչարով: Իրենց կրօնքը խառնուած էր սնահաւատութեամբ եւ հեթանոս կիրառումներու խառնուրդներով, եւ իրենց եկեղեցին յաչտնապէս այլասերուած էր: Իրենց հին ազնուութիւնը՝ նախարարները, գրեթէ բոլորովին ջնջուած էր, եւ հազիւ փխրուն ինքնաւարութեան քանի մը կեդրոններ կը չարունակէին գոյութիւն ունենալ Ղարաբաղի, Սասունի եւ Զէյթունի մէջ: Հայոց պատմութեան խմացութիւնը բոլորովին սրբուած էր, բացի վանականներու փոքր խումբէ մը որ հին ընդգիրները կ'արտագրէր ու կը վերարտադրէր:

Ընկերային յետամնացութեան, մչակութային ոչնչացումի եւ քաղաքական անկարողութեան այս նախընթացին դէմ յանդիման, հայ հայրենասէրներու առաջին արդի սերունդը հայ գրականութեան զարթօնքի մը ձեռնարկեց ((Looking, p. 56):

Սիւնի որոչ չափով անտեսած է ԺԶ. – ԺԷ. դարերու հայկական վերածնունդին դերը, տուրք տալով Կիլիկիոյ անկումէն մինչեւ ԺԸ. դար «խաւար ժամանակի» տեսութեան, որ վերջին երեսնամեակին սկսած է վերաքննուիլ:

Ա.ղազեան քննադատած է «մչակութային ոչնչացումի» գաղափարը, օրինակ բերելով տպագրութեան եւ կրթութեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻՆ ՌՈՒՍ ՆԿԱՐԻՉ ՉԷ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԱԶԳԱՑԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ՏՆՕՐԷՆ ՇԱՀԷՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Պարոն Խաչատրեան, ի՞նչն էր այն շարժառիթը, որը ձեզ ներբաշնեց արուեստի աշխարհ:

– Արուեստաբանական գործունէութեան հետ սկսելէ յետոյ ինձ հետաքրքրել է Այվազովսկու արուեստը: Երբ գարձայ մասնագէտ, թանգարանային աշխատող, իմ մէջ ապրում էր երախտապիտական զգացումը, ինձ արուեստ վերադարձնողը եղել էր Այվազովսկին: Երկար տարիներ Այվազովսկու՝ հայ իրականութեան հետ ունեցած կապերով: Այվազովսկին ունի հայկական կոտորածներին նուիրուած, հայ ժողովրդի մկրտութեան, հայկական բնութեան վերաբերեալ կտաւներ: Բայց որքան էլ նրան համարենք ռուս նկարիչ, նա կարծես դուրս է կանգնած ռուսական արուեստի ընդհանուր գործագումից:

– Մխիթարեան Միաբանութեան 300-ամեակի առթիւ Ազգային պատկերասրահում բացուած ցուցահանդէսի ժամանակ դուք Մխիթարեան հայրերին նուիրեցիք մեծ ծովանկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկու նոր ալպոմը:

– Ես դեռ տասը տարի առաջ Մոսկուայում հրատարակեցի մի ալպոմ, որտեղ առանձնացրի Այվազովսկու այն կարեւոր կողմերը, որ նա լինելով ռուս նկարիչ, նաեւ իր մէջ կրում է հայ ժողովրդի արուեստին վերաբերող չատ յատկանիշներ:

Վերջին տարիներին Սամարա քաղաքի մի նոր հրատարակչութիւնից, որը կոչւում է «Օկնի», դիմեցին ինձ, որպէսզի ես Այվազովսկու մի նոր ալպոմ պատրաստեմ: Գիրքը առնւանեցի «Ցայտնի եւ անյայտ»: Այդ գրքում տպագրեցի Հայաստանում եւ արտասահմանում հայկական, կրօնական, մշակութային կեանքում Այվազովսկու բոլոր կտաւները (Երուսաղէմի պատրիարքարանում, Սուրբ Ղազար կղզու Թանգարանում, Փարիզի Թանգարանում): Իսկ գրքի վերջին էջի վրայ տպագրեցի «Ծնունդ մահկանացու, Թողեց անմահ յիշատակ» տողերը, որը հայերէն փոխադրուած է Թէոդոսիայում գտնուղ նրա գերեզմանաքարի վրայ: Այս գիրքը վերջնողը համոզուելու է նրա հայկականութեան մէջ: Այվազովսկու մասին չատ է գրուել, ամէն տարի Ռուսաստանում գրքեր ու ալպոմներ են լոյս տեսնում, բայց, չգիտես ինչու, նրան ներկայացնում են միայն ռուս նկարիչ:

– Ազգային պատկերասրահում Ձեր տնօրինութեան ժամանակ որքա՞ն նկար էք գերել Այվազովսկու ստեղծագործութիւններից:

– Այվազովսկու ժառանգութիւնը աւելացել է եօթ նկարով, որոնցից լաւագոյնները են՝ «Փոթորիկ» (1772, կիեւ), «Պայրընի այցը Սուրբ Ղազար կղզի» (1890), «Մխիթարեան հայրերը Սուրբ Ղազար կղզում»: Կտաւներից մէկը նուիրել է ամերիկահայ Անդրանիկ Շահինեանը:

– Դուք յարաբերութիւններ ունէք Թէոդոսիայի պատկերասրահի հետ, ինչպէ՞ս են այնտեղ պահում նկարչի ժառանգութիւնը:

– Թէոդոսիայում ես յաճախ եմ լինում: Բաւականին լաւ վիճակում է գերեզմանը եւ Սուրբ Սարգիս եկեղեցին, որի նորոգումը չուտով կ'աւարտուի, բայց բուն Թանգարանը մի քիչ, կարելի է ասել, հիւանդ վիճակում է: Չենքը կարիք ունի նորոգման: Բայց սա այնքան էլ կարեւոր չէ, կարեւորն այն գիտական գործունէութիւնն է, որն աւելի չատ պէտք է անի Թանգարանը: Այնտեղ մի քիչ կամայական մթնոլորտ է տիրում: Ցաւալին այն է, որ այնտեղ չի խօսւում հայկականի մասին, չէ՞ որ կան հայկական թեմաներով կտաւներ, դեռեւս պատերազմի տարիներին, երբ Թէոդոսիան Գերմանացիների զօրամիջոց վտանգի տակ էր, Թանգարանի տնօրէն Նիկողոս Պարսամեանը Այվազովսկու նկարները նաւով փոխադրել է Հայաստան:

– Մամուլը գրեց որ Հայաստանում Այվազովսկու անունով պատկերասրահ է հիմնուելու՝ վերահաւաքուելով նախկին շէնքերից մէկը: Ինչո՞ւ չի աւարտւում:

– Դեռեւս այդ ժամանակ հարց դրուեց ստեղծել Այվազովսկու Թանգարանը, որովհետեւ որքան էլ պատկերասրահում կան նկարչի կտաւները, բայց չես կարող մի նկարչի բոլոր գործերը ցուցադրել, իսկ եթէ լինի առանձին Թանգարան, այնտեղ կարելի է 100-ից աւելի կտաւ ցուցադրել: Բայց այս ընդհանուր պատկերասրահ է, բոլոր նկարիչների տունն է, պէտք է ցուցադրել այնքան, որ այդ նկարիչը լաւագոյն ձեւով, դէմքով երեւայ:

– Արտասահմանեան աճուրդների ժամանակ վաճառքի հանւո՞ւմ են Այվազովսկու կտաւները:

– Ի հարկէ, Լոնտոնում, Փարիզում, Նիւ-Եորքում յաճախ են կազմակերպւում ռուսական արուեստի աճուրդներ (Քրիսթի'զ, Սոթպի): Արտասահմանի 50 – 60 քաղաքներում Այվազովսկին 120 ցուցահանդէս է ունեցել, որտեղ բոլոր գործերը նա կամ վաճառել է, կամ էլ նուիրել: Հիմա էլ մեծ նկարչի աշխատանքների կէսից աւելին գտնւում է արտասահմանում եւ ամէն տարի այդ աճուրդներին բերում են նրա գործերը, որոնք վաճառւում են: Պէտք է նշեմ նաեւ, որ աճուրդների ժամանակ վաճառւում են յաճախ հայկական միջնադարեան ձեռագիր մատեաններ, Թանգարանները կարողանում են այդ գործերը գնել, այսպէս է հարստացել Բրիտանական Թանգարանը: Խնդիրն այն է, որ մենք նոյնպէս կարողանանք մասնակցել աճուրդներին:

ԻՐԻՆԱ ՁՄՐԶԵԱՆ

«Առաւօտ», փետր. 22

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽՄԲԱՎԱՐ ՕՀԱՆ ՏՈՒՐԵԱՆԻ ՊԱՇՏՕՆԻՆ ՎԵՐՋ ՏՐՈՒԱԾ

Օվերայի նուագախումբին գլխաւոր ղեկավարի պաշտօնէն առնուած է Օհան Տուրեան ու տեղը նշանակուած կարէն Դուրդարեան: Որոշումը տրուած է Մշակոյթի նախարարութեան մէկ նիստին որուն մասնակցած են օվերայի ղեկավարութենէն ներկայացուցիչներ, Օ. Տուրեանի կողմէ լիազօրուած անձեր, նուագախումբի, երգչախումբի պատասխանատուներ, արուեստագէտներ: Նոյն նիստին Օվերայի գեղարուեստական ղեկավար Գեղամ Գրիգորեանին ալ դիտողութիւն եղած է խմբական որոշումներէն մէկը չգործադրելուն պատճառով: Նկատողութեան թիրախ եղած է անօրէն կամօ Յովհաննիսեանն ալ որուն պարտադրուած է մինչեւ Օգոստոս 1 նոր կանոնադրութիւն պատրաստել ու նախարարին ներկայացնել:

ՓՈՁՐ ԱՍՏՂԻԿ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, փետրուար 23-ին Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կեդրոնին մէջ տեղի ունեցաւ Փոյր Աստղիկի Նաճարեանի նկարներու ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ՝ Ս. Խաչ Միութեան:

Բացման հանդիսութեան ներկայ եղան Հայր Կոմիտաս Պէօճէքեան, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ժողովրդապետ, մի քանի քաղաքական անձնաւորութիւնք եւ բազմաթիւ արուեստասէրներ:

Կեդրոնի եւ Եկեղեցւոյ Ժրաջան քարտուղարուհի՝ Տիկին Պէօճէքճեան արտասանեց ողջոյնի խօսքը եւ ներկայացուց նկարչուհին, որ իր կարգին յայտնեց երախտապիտութիւն եւ շնորհակալութիւն՝ կազմակերպիչներուն:

Փոյր Նաճարեան ծնած է Լիբանան: Պէյրութի Ֆրանսախօս գոլէճի մէջ իր միջնակարգի ուսումը առնելէ վերջ մեկնած է Փարիզ, ուր Սորպոն համալսարանի երդիքին տակ հետեւած է գրականութեան եւ վկայուած:

Բնական ձիրքերով օժտուած Փոյր Աստղիկ կը յաճախէ նաեւ նկարչութեան դասընթացքներուն Կիւլէնիա – Ժիւլիէթ Աչճեան – Զապուքճեանի մօտ:

Ցետամուտ լլլալով արուեստի հետազօտման Փոյր Նաճարեան կը ճանչցուի առաջին անգամ լլլալով 1990-ին, Արուեստի Եւրոպական Լսարանի կողմէ եւ կը կազմակերպէ իր անհատական ցուցահանդէսը Հռոմի հայկական գոլէճի մէջ:

1991-ին ան կը ներկայացնէ իր գործերը Սէն Գօմ Տամիէնի վանքին մէջ, ապա Վալէնթինի պալատը, աւելի ուշ Պրիւսէլ, Հռոմ եւ Փարիզ: Իր բնանկարներն եւ միւս ստեղծագործութիւնները մեծապէս կը գնահատուին փրոֆ. Ճովաննի Պաթիսթա Սալէրնօյի կողմէ որ կ'ըսէ. – «Իր գործերուն մէջ կարելի է գտնել մեր առօրեայ կեանքի կուսական հողը, եւ մեր բնական եւ ողբերգական պատմութիւնը»:

Կենսունակութեամբ եւ քրիստոնէական յոյսով լի Փոյր Աստղիկը իր ընտրհները ի սպաս կը դնէ Աստուծոյ եւ Անոր ստեղծագործութեան:

Անդամ կը դառնայ Հայ Փոյրերու «Անարատ Յղութիւն» Միաբանութեան, ուր կը պաշտօնավարէ 1994-էն ի վեր որպէս դեկավարուհի:

Փոյր Նաճարեան կը կազմակերպէ բազմաթիւ ցուցահանդէսներ, ուր կը ծախէ իր նկարները յօգուտ՝ «Հայրենի Կտուր» անուանեալ «Սիւնեաց Հայ Երիտասարդ Աղջկանց Տուն»ին:

Փոյր Աստղիկ Նաճարեանի նկարներուն թեմաներն են. – անտառ, ծառ, ծաղիկ, պտուղներ, երկինքն ու երկիրը, մէկ խօսքով՝ բնութիւնը: Ըստ Փոյր Աստղիկի, Արարիչը այնքան սիրուն, դրաւիչ եւ զեղեցիկ բնութիւն մը ստեղծած է, թէեւ մարդկութիւնը զայն բաւականին խախտած, որ կ'արժէ ապրեցնել արուեստի բոլոր բնապատուներէն ներս: Ան չաղօթեր եւ չի վճռաբաններ զԱստուած միայն բառերով, այլ նաեւ գոյներով, եւ այդ գոյներու ընդմէջէն կրկին փառքը կը հիւսէ իր սիրեցեալ եւ պաշտելի Ստեղծիչին: Փոյրը կը չեշտէ. – «Նկարչութիւնը ինծի համար միջոց եւ ձեւ մըն է բնութեան ծնունդ տուած Աստուծոյ հետ յարաբերուելու, Անոր հետ խօսելու»: Ան կ'աւելցնէ. – «Ի սկզբանէ իմ կոչումս նկարչութիւն չէ եղած, այլ բանաստեղծութիւններ եւ փիլիսոփայական յօդուածներ գրել: Աղբէն պաշտօնիս եւ կոչումիս հետեւանքով, հնարաւորութիւն ալ չունիմ նկարելու կամ գրելու: 1987 – 1994 թուականներուն է որ աւելի կրցայ զբաղիլ նկարչութեամբ Հռոմի մէջ, ուր գտայ արժէքաւոր նկարիչներ, արուեստագէտներ, որոնց քաջալերութեամբ առիթը ունեցայ իմ ներքին աշխարհիս ապրումները արտայայտել, կտաւներու վրայ»:

Նկարչուհիի բոլոր նկարներուն մէջ ուշադրաւ են խորութիւնն ու լոյսը: Երկնային եւ երկրային խորհուրդները միացած են: Նկարները լուսաւոր են միշտ եւ պայծառ:

Գնահատելի աշխատանք մըն է, զոր կը կատարէ Փոյր Աստղիկը, որ ունի համեստ, ազնիւ նկարագիր, եւ սակայն ուժեղ եւ դրաւիչ արուեստ: Իրեն կը մաղթենք ուժ եւ կորով, եւ յաջողութիւն, իր ընդգրկած հոգեւոր եւ ստեղծագործական ճանապարհներուն վրայ:

ԽԱՉԻԿ ԵՂԼՄԱՋԵԱՆ

վերջը ԺԶ. – ԺԹ. դարերուն, զոր համեմատած է չրջակայ ժողովուրդներու հետ (էջ 45 – 52): Առանց անտեսելու այս փաստը, կը մտածենք, որ Սիւնի կ'ակնարկէ վնդհանուր իրավիճակին, ուր մշակոյթի ինքնուրոյն դիտակցութիւնը առժամեայ մոռացութեան մատնուած կր: Գիրք ու գրիչ անտարակոյս գրական դեր կը խաղան, բայց իրենց գոյութիւնը՝ առանց ներգործութեան, բաւ չէ վառ պահելու համար այդ դիտակցութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի լեզուական իրավիճակին, «բացի փոխադարձաբար անհասկնալի բարբառներու վերածուած լեզուի մը, խառնուած՝ տիրապետող ազգութենէն փոխառած բառապաշարով» խօսքը եւս Ալվազեանի կողմէ քննադատուած է (էջ 52 – 59): Հաստատումին առաջին մասը կ'ըմբռնենք որպէս լեզուական միասնութեան կորուստ, մանաւանդ՝ «բնական» լեզուի մը չգոյութիւնը: Գրաբարը կը գործածուէր որպէս գրոյ լեզու, բայց չառնոյ մեռած էր որպէս խօսակցական, իսկ ԺԸ. դարուն կը սկսի արդի աշխարհաբարին բաժանումը: Եթէ լեզուի միութիւնը անխախտ պահպանուած էլար, 1911-ին «Ազատամարտ»ի մէջ «Հայ լեզուի խնդիր»ի չուրջ հռչակաւոր բանավէճը չէր արծարծուեր:

Իսկ «տիրապետող ազգութենէն փոխառած բառապաշարի» հարցը արուեստական թնճուկ մը դարձած է: Հայերէնը միշտ փոխառած է՝ չրջակայ թէ տիրական լեզուներէն. Թրքերէնն ու պարսկերէնը բացառութիւն չեղան, ինչպէս Հ. Աճառեանը ցոյց տուած է:

Ազատագրական պայքարին նկատմամբ Հայ եկեղեցւոյ վիճակին եւ դիրքին մասին եսայի Հասան – Ջալալեանցի, Ատանածատուր Համազանցի կամ Ցովհան Աբգեպիսկոպոսի վկայակոչումը (էջ 76 – 77) «կրաւորականութեան» կամ «այլասերում»ի որակումները թարձելու համար չեն բաւեր: Եկեղեցին անկումային վիճակի մէջ էր այն առեն, առանց անտեսելու չարք մը կաթողիկոսներու չինիչ գործը: Այլ եւ այլ պայծառ դէմքերու դիմաց, կը բաւէ, օրինակ, Պօղոս Պատրիարքարանը 1660 – 1715-ին կաշառքի ուժով բազմած 23 Աթոռակալները յիշել: Հեթանոսական հաւատալիքներու կամ սնոտիքներու վերայ կարիք չկայ ծանրանալու:

Սիւնի ռուս քաղաքականութեան վերլուծումները քննելու առեն մէջբերած է «ռուս եւ եւրոպացի հէնց այն մի քանի հայառեաց հեղինակներից, որոնք խիստ նախապաշարուած ու բացասական գնահատականներ են տուել Հայերի ազգային բնաւորութեանը, այլազանօրէն անուանարկելով նրանց» (էջ 205), կը գրէ Ալվարեան, մոռնալով յիշել, որ մէջբերումները կը կատարուին ռուս երկրմիմի կեցուածքը բացատրելու. մէկ կողմէ՝ համակրանք («քրիստոնեայ» Հայերուն), միւս կողմէ՝ հակակրանք («առեւտրական» Հայերուն):

Սիւնի գրած է «Ազգային դիտակցութեան ձեւաւորումը» գլուխը Հայոց պատմութեան անգլերէն նորագոյն երկհատորեակին մէջ: Հոն նշած է, թէ այդ գործընթացը տեղի ունեցած է ԺԹ. դարուն, թէ հայութիւնը «դարեր շարունակ եկեղեցիով շաղկապուած կրօնական խարխուլ համայնք» էր, թէ «բաժնուած եւ տարաբնոյթ ժողովուրդ» էր, թէ «ամէնէն առաջ կրօնական համայնք (էր), որու վրայ եկեղեցին կ'իշխէր», թէ «չկար յստակ տարածք մը, ուր Հայերու մեծամասնութիւնը ապրէր» (9):

Այս բոլորը գարձեալ Այվազեանի գերժդոհութեան առիթ է (տմմտ. էջ 226), սակայն ԺԸ. – ԺԹ. դարերու հպանցիկ ակնարկը գոյց կու տայ, որ քաղաքական կառոյցներու չգոյացումով, եկեղեցին հիմնական կեդրոնաձիգ ուժն էր, հայութիւնը որպէս կրօնական համայնք իսլամ (Օսմանեան կայսրութիւն, Պարսկաստան) թէ քրիստոնեայ (Ռուսաստան) տիրակալներու կողմէ ճանչցուած էր, եւ բաժանեալ ժողովուրդ մը կար սահմանի զոյգ կողմերուն՝ տարբեր մտածողութեան ու վիճակներու տէր – զոր ժառանգած ենք այսօր–, որուն ազգային գիտակցութեան արդի (վերա)ձեւաւորումը կը սկսի ԺԹ. դարուն, ԺԶ. դարուն սկսած արդիականացումի չարժումի հետքերէն քալելով:

Վ. Մ.

(Շար. 1)

---

(1) Այս յօդուածը համառօտումն է «Բազմավէպ»ի մէջ լոյս տեսնելիք մանրամասն գրախօսականի մը:

(2) Dickran Kouymjian, «The Purpose and Direction of Armenian Studies in Diaspora», Հայ Ընտանիք, Յունուար – Փետրուար 1981, 47:

(3) Արմէն Այվազեան, *Հայաստանի պատմութեան լուսաբանումը ամերիկեան պատմագրութեան մէջ* (քննական տեսութիւն), Երեւան, «Արտագիրս», 1998, 258 էջ:

(4) Marc Ferro, *Cómo se cuenta la historia a los niños en el mundo entero*, Buenos Aires, 1993, 15.

(5) Հմմտ. Ronald G. Suny, *Looking toward Ararat: Armenia in Modern History*, Bloomington, 1993, 1-30.

(6) Տե՛ս Stephan Astourian, «In Search of Their Forefathers: National Identity and the Historiography and Politics of Armenian and Azerbaijani Ethnogenesis», in Donald V. Schwartz and Razmik Panossian (eds.), *Nationalism and History: The Politics of Nation Building in Post-Soviet Armenia, Azerbaijan and Georgia*, Toronto, 1994, 70.71; James Russell, «Nina Garsoian, The Epic Histories» (book review), *Journal of the Society for Armenian Studies*, vol. 5, 1990-1991, 199.

(7) Ընդգծումը բացակայ է Այվազեանի թարգմանութենէն (էջ 41):

(8) Րաֆֆի, *Խնդիր*. Ջալալէթթին, վիէննա, 1905, 175:

(9) Ronald Suny, «The Formation of National Awareness», in Richard Hovannissian (ed.), *The Armenian People from Ancient to Modern Times*, vol. II, New York, 1997, 116, 120.

Le Comité du 24 Avril se transforme en Conseil de Coordination

COMMUNIQUE

Lors de l'Assemblée Générale du 17 février 2001, les organisations arméniennes de France ont décidé de transformer le Comité du 24 Avril en un Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France, en abrégé, CCAF, ce qui constitue la première étape d'une représentation des Arméniens de France.

Dans ce cadre, il est décidé que le CCAF ne se substitue aucunement aux organisations, associations et institutions existantes et s'engage à respecter leur identité et leurs objectifs. Il se donne pour objectif de rassembler l'ensemble des composantes, en tenant compte des spécificités et de la représentativité réelle de chacune d'entre elles. Les organisations internationales et nationales, ainsi que les régions de Paris Ile-de-France, de Rhône-Alpes et de Provence-Alpes-Côte d'Azur auront leur représentativité au sein de cette instance de coordination.

Le CCAF a pour perspective la représentation démocratique des Arméniens de France et de leurs organisations. A cet effet, les propositions et projets des organisations membres du CCAF seront examinés et mis en place dans les meilleurs délais possibles.

Afin de déterminer la modification de l'objet du Comité du 24 Avril et de son fonctionnement, l'Assemblée Générale a décidé de créer une commission de travail à laquelle participeront les représentants des trois régions. Paris Ile-de-France vient de désigner ses représentants et il en sera de même, bientôt, pour les deux autres régions.

Cette commission préparera les meilleures conditions d'organisation et de fonctionnement du CCAF qui agira désormais dans un cadre national. Ces propositions de transformation seront soumises à l'examen et à l'approbation des organisations arméniennes de France, le 9 juin prochain, à Marseille, lors d'une nouvelle Assemblée Générale qui sera constitutive et marquera, sans aucun doute, une nouvelle étape tournée vers l'avenir.

Paris, le 2 mars 2001

(Եար. Ա. Էջէճ)

հետ եւ տնտեսական եւ քաղաքական դործակցութիւն մը սրեմոտաքի հետ:

Ժ. կեռաս կը չարունակէ վերլուծել կացութիւնը: Մոսկուայի համար, կ'ըսէ, 1999ի Հոկտ. 27ը արիւնահեղութիւնը ազդարարութիւն մը եղաւ: Գլխաւոր գոհերը Ռուսերուն ամէնէն ապահով պինակիցներն էին: Հակառակ պաշտօնական բանբերներու թելադրանքներուն, Հոկտեմբեր 27–ի չարդը քանի մը մոլեռանդներու գործը չէր ուրեմն: Կը յիշէ որ 2000 Մայիսին Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան մէկ բարձրաստիճան սպան՝ զօրավար Իվանով չատ յստակ էր. – «ԱՄՆ, ՕԹԱՆ եւ Երեւանի ամերիկեան դեսպանատունը կը կանան ճեղք մը բանալ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի յարաբերութիւններուն մէջ եւ քանդել մեր երկու պետութիւններուն պինուորական գործակցութիւնը: Ռուսաստան չատ վտանգաւոր կը նկատէ հարաւային Կովկասի ապահովութեան համար ամերիկեան պինուորական ներկայութիւնը չըրջանին մէջ»: Այս խօսքերը ակնարկութիւն մըն են Քոչարեանի բաղմաթիւ յայտարարութիւններուն, ԱՄՆ–ու եւ Եւրոպական Միութեան մասնակցութիւնը թելադրող չրջանի ապահովութեան սիմթերին մէջ:

Մոսկուայի եւ Երեւանի միջեւ այլ կինճռոտ հարց ալ կայ: Հակառակ իր յայտարարութիւններուն, Մոսկուա հոկտեմբերեան իր հանդիպումներուն մասին, կը թուի որ նախագահ Քոչարեան չէ կրցած ձեռք ձգել Ռուսաստանի անվերապահ ալակցութիւնը Ադրբեջանի հետ իր համարաւութեան մէջ:

Տկարացած դուրսը, Մոսկուայի եւ արեմուտքի միջեւ ատած իր երկդիմի քաղաքականութեան պատճառաւ, ներսը, Քոչարեանի դիրքը դիւրաբեկ է: Կրցաւ չէզոքացնել ռուսամէտ կարգ մը պինուրականները Երկրապահներու կապուած, ոմանք նչանակելով պեկավար պաշտօներու. հեռացուց նաեւ կառավարութենէն բոլոր անոնք որոնք քիչ մը չատ խանգարողներ էին, հուսկ պատակեց Ազգային Ժողովի խորհրդարանական մեծամասնութիւն կազմող Միասնութիւն համալսրումը: Բայց, չկրցաւ նոր մեծամասնութիւն մը կազմել:

Իրատացի կամ ոչ, կը չարունակէ Ժ. կեռաս, Սարգսեան – Դէմիրճեան խմբակը մեծ յոյսի մը ծնունդ տուած էր բընակչութեան մէջ: Ընդհանուր կարծիքն այն է որ ատ «վերջին եւ խոլ յոյս»ին կորուստը մատհոդիչ կերպով արագացուց արտագաղթի չարժումը, զոր ստեղծած էր մրցանիչ կուսրոց գործազրկութիւնը (40%): Համայնավար վուատկութեան դեկավարին՝ Վլադիմիր Դարբինեանի համար՝ «ազգային աղէտ է»: Իրենց եւ ծայրայեղ ձախի իրենց դինակիցներուն համար, միայն ռուսամէտ քաղաքականութիւն մը կրնայ երկիրը փրկել, իսկ ԱՄՆ–ու եւ Եւրոպական Միութեան հետ գործակցութեան կոչնակիցներուն համար, ռուսական ազդեցութիւնը կը տկարանայ եւ միայն արեմտեան ներդրումներ կրնան զարկ տալ տնտեսութեան: Անկէ առաջ, սակայն, հարկ է կարգադրել Ղարաբաղի հարցը:

Յօդուածին կցուած է քարտէս մը, ուր որպէս հայկական ուժերու կողմէ «դրաւեալ» հողամաս ցոյց կը տրուի նաեւ Ղարաբաղը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Լիւսի Շերոյեան եւ զաւակները կը յանձնարարեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուսան, կիրակի, Մարտ 11–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց քրոջ եւ մօրքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ
ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԹԻՒՖԷՆԿՃԵԱՆԻ

մահացած Կրընոպլը, Թարմ յիշատակին:

Ի պիտուիթիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազատի Թաչատուրեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Ալիս Չիլինկիրեանի Թարմ յիշատակին:

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուռաքեան 700 Ֆր.:

***

ՎԱԼԱՆՍ. – Ա. Քէշիշեան 100 Ֆր.:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

LE COMBAT COURAGEUX DE TOUT UN PEUPLE POUR PRESERVER SON IDENTITE NATIONALE ET SA LIBERTE DE CONSCIENCE

VARTANANTZ

PIECE EN 2 ACTES EN ARMENIEN
(Traduction en français à Issy-les-Moulineaux)

Auteur : **Pasteur MARGOSS VEKILIAN**
Adaptation et mise en scène : SARKIS KEUSHKERIAN

JEUDI 8 MARS à 20 heures 30
AUDITORIUM — ISSY-LES-MOULINEAUX

—— P.A.F. 50 F ——

Renseignements & réservations :
— **ALFORTVILLE : 01. 48. 93. 99. 88**
— **ISSY-LES-MOULINEAUX : 01. 47. 36. 02. 50**

ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
Մասնակցութեամբ՝
Բոլոր եկեղեցականներուն

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
Ժ.Բ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի
Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
Ժ.Թ. օր Մեծի Պահոց
Իսի – Լէ _ Մուլինոյի
Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23
Ի.Զ. օր Մեծի Պահոց
Շաւիլի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագին անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 11
«Անահտակ»ի կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 18
«Տնտես»ի կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դատաւոր»ի կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալատեան» կիրակիին:

ՁԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Լիւսի Շերոյեանի իր քրոջ՝ Պերճուհի Թիւֆէնճեանի (Կրընոպլը) մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17–ԻՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 9
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆԱ. ԹՈՇՃԵԱՆ

Assemblée générale

Nous vous informons que l'**Association des Dames Arméniennes Amies des Ecoles Tebrotzassère** tiendra son **Assemblée Générale** le **vendredi 9 mars à 20 heures 30**

à l'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY
Tél/Fax : 01 43 81 01 72

Nous invitons les associations, tous nos adhérents, à venir nous rejoindre nombreux.
La cotisation annuelle s'élève à

350 F par personne
500 F par couple

Le règlement de la cotisation est indispensable pour pouvoir participer à l'Assemblée.

ԸՆԹԵՐՑՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՄԱՄԻԿ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆԻ
(դաշնակ)

Համերգները. –

Ուրքաթ, Մարտ 9, *ժամը 20·30–ին*
Auditorium du Conservatoire, Saint-Maur des Fossés;

Երեքշաբթի, Մարտ 13, *ժամը 20·30–ին*
Auditorium du Conservatoire, Gagny;

Երեքշաբթի, Մարտ 27, *ժամը 20·30–ին*
Auditorium du Conservatoire, Fresnes.

11EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՂԵԿԱՎԱՐ՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՆՆԻՍԵԱՆ

BEDROS TOURIAN
Exilé en Sibérie
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ
ՏԱՐԱԳԻՐ Ի ՍԻԲԵՐԻԱ

LEVON MANUELIANTZ
Galilée et Milton
ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ
ԳԱԼԻԼԷ ԵԻ ՄԻԼՏՈՆ

Կիրակի, Մարտ 11, *ժամը 16–ին*
Dimanche 11 mars à 16 heures

«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles

Մուտքը՝ 30 Ֆր.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 8
JEUDI
8 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76e ANNEE — N° 20.119
76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·119
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 6 / 7)

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոնեայ – դեմոկրատական մուրճին անջատուած խումբ մը ստեղծած է «Երիտասարդ Հանրապետութիւն» կուսակցութիւնը :

*
**

Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՏՈՒՆ – ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԱՐԱՐԱՏԻ ՄԷՋ

Մարտ 5–ին, վարդվէն Սարգսեանի ծննդեան 43–րդ տարեդարձին օրը, Արարատի մարզին նոյնանուն գիւղին մէջ բացուած է անոր տունը – թանգարանը : Ներկայ գտնուած են Գարեգին Բ., վարչապետ Ա. Մարգարեան, Ռուսաստանի պաշտպանութեան նախկին նախարար Պ. Գրաչով որ ուսուցիչը եղած է Վ. Սարգսեանի, նաեւ Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Խաչատրեան, պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան եւ այլ պաշտօնական դէմքեր :

*
**

ԵՐԿԱԹՈՒՂիի ՏՆՕՐԷՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՊ–ի անդամ երկիրներու երկաթուղիի մնօրէններու խորհուրդին 28-րդ նստաշրջանը տեղի ունեցած է Երեւանի մէջ, Մարտ 6–ին : Մասնակցած են 12 պետութիւններու եւ պալթեան երկիրներու ներկայացուցիչները : Վարչապետ Ա. Մարգարեան ուղերձ մը յղած է նստաշրջանին ուր նշուած է թէ Հայաստան չհաղորդակցուած է Վրաստանի երկաթուղիին յատկապէս արեւելական հատուածով որուն վերաին գործարկումը առիթ կուտայ Թուրքիոյ, Ազրբեջանի, Իրանի հետ կապը վերահաստատելու : Ազրբեջանի երկաթուղիի մնօրէնն ալ յոյս յայտնած է թէ մօտ օրէն կը բացուի իր երկրին ու Հայաստանի միջեւ երկաթուղիի պիծը, հեռացնելով երկու նախապահներուն կատարած օդատակար աշխատանքէն :

*
**

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԱՇՏԷՆ ՏՈՒԺԱՄԾՆԵՐՈՒՆ

Գերմանիա մէկ միլիոն մառք յատկացուցած է ՄԱԿ-ի Պարէնի համաշխարհային ծրագրին, Հայաստանի մէջ երաշէն տուժած գիւղացիներուն օգնելու համար : Կատարուած օգնութիւնը պիտի նպաստէ 40 հազար հոգիի :

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂի ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ ԱԶԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ

Ազրբեջանի «Ազգային Գոնկրէս» կուսակցութիւնը հանրապետութեան եւ Ազգային ժողովի նախագահներուն ներկայացուցած է Ղարաբաղեան հակամարտութեան լուծումի ծրագիրներ. անոնք մշակուած են Ազրբեջանի հոգային համրողջականութեան ակզբունքին վրայ : Միւս կողմէ երկրին նախկին գինուորականները ռազմական եղանակը կարգադրման միակ եւ ճիշդ տարբերակը կը նկատեն : Պաշտպանութեան նախարար Ս. Ապիեւ ըսած է թէ զօրքը որեւէ պահու պատրաստ է մարտական որեւէ խնդիր կատարելու : Իրեն համամիտ գտնուած են պաշտպանութեան համակարգի նախկին պատասխանատուները :

*
**

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ԴԵՄՊԱՆ ՈՒԻԼԻԼՄ ԹԷՅԼԸՐԸ

Վարչապետ Ս. Մարգարեան Մարտ 6–ին ընդունած է նորանկախ պետութիւններու ԱՄՆ օգնութեան համակարգող դեսպան՝ Ուիլ. Թէյլըրը, որ նաեւ համանախագահն է Հայ – ամերիկեան միջկառավարական աշխատանքի խումբին եւ իր պատուիրակութիւնը : Այս խումբը ստեղծուած է 1999 Սեպտեմբերին, ԱՄՆ–ու վոխ – նախագահ Ալ Կորի եւ վարչապետ Վազգէն Սարգսեանի նախաձեռնութեամբ : Մարտ 5 – 6–ին խումբը իր նիստը ունեցած է Երեւան, որու ընթացքին քննութեան առնուած են տնտեսական չորք մը կարեւոր հարցեր կապուած ներդրումներու բարելաւման հետ :

Հանդիպումին, վարչապետը ողջունած է հայ – ամերիկեան աշխատանքի խումբի այս 3-րդ նիստը, ընդգծելով որ կառավարութիւնը դոհ է տարուած աշխատանքներէն : Ա. Մարգարեան իր երախտագիտութիւնը յայտնած է ԱՄՆ-ու ժողովուրդին եւ կառավարութեան յատկապէս Հայաստանի յուցաբերած մօտ 1,2 միլիառ տոլարի մարդասիրական օգնութեան համար :

ԼՂՀ

ՌՈՒՄԲ ՄԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԴՊՐՈՑԻ ՄԸ ՄԷՋ

Երեքշաբթի, Մարտ 6–ին ռումբ մը յայտնաբերուած է Ստեփանակերտի թիւ 8 միջնակարգ դպրոցի նկուղին մէջ : ԼՂՀ–ի արտակարգ իրավիճակներու վարչութեան մասնագէտները տեղւոյն վրայ հետաքննած են ռումբը որ կրնար մեծ վնասներ հասցնել : Փորձագէտներու եզրակացութիւնն այն եղած է որ պայթուցիկը օրեր առաջ դրուած էր նկուղին մէջ : Միաժամանակ նկատել կը տրուի որ, Ղարաբաղի տարածքի վրայ 10 – 12 տարիներու ընթացքին նման ռումբերու դոյութիւնը չէ նկատուած :

ՄԻՋԱԴԷՊ ՎՐԱՍՏԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Մարտ 5–ին Վրաստանի սահմանապահ զօրքերը Վրաստան ու Ազրբեջան սահմանող «Կարմիր կամուրջ» անցակէտին մօտ նին «Կարմիր կամուրջ» անցակէտին մօտ նին սպաննած են Վրաստանի քաղաքացի երիտասարդ ազրբեջանցի մը : Նախագահ Է. Շեվարնաձէ խնդրած է դիմաւոր դատախազութեան որ միջադէպը յատուկ ուշադրութեամբ քննուի : Ան յոյս յայտնած է որ պատահարը լարուած վիճակի մը պատճառ չըլլար սահմանապահներու եւ տեղացիներու յարաբերութիւններուն մէջ :

*
**

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Մարտ 6–ին, Բաքուի մէջ ձերբակալուած են ընդդիմութեան մօտ 60 ներկայացուցիչներ, որոնք բողոքի յոյցեր կրցած էին Ալիեւի պարտուողական քաղաքականութեան դէմ :

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Մարտ 11–ին եւ 18–ին տեղի կ'ունենան Թաղապետական եւ գաւիթ-ռնայ (ընդհանուր խորհրդականներու) ընտրութիւնները : Ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծած է Փարիզի քաղաքապետին հարցը, որ պատճառ ալ եղաւ աջի պառակտումին եւ պարզած աւելի քան ողբալի պատկերին : Աջը կը ներկայանայ երկու թեկնածուներով : Պաշտօնական թեկնածուն է Ժիլիվ Սեկէն, որ արդէն իսկ համակրած կը թուի իր անխուսափելի պարտութեան, դիրքը վտանգով հանդերձ 18–րդ Թաղամասի ցանկին վրայ (4–րդէն անցաւ ղլուխը), իսկ «հերձուած» թեկնածուն է այժմու քաղաքապետ՝ Ժան Թիպէրի : Որքան ալ հարցախոյզերու սըխալները չամախակի ըլլան, հաւանական կը թուի որ Փարիզ, աւանդութեամբ աջի բերդ, ձախի ձեռքը անցնի : Մնաց որ, ինչ որ ամէնէն ապահովն է, ձեռնպահներու համեմատութիւնն է : Ոչ ոք կ'ուրանայ որ կուսակցութիւններու պարզած պատկերը չի քաջալերեր ընտրողը որ քուէատուփ վազէ :

Մարտ 6-ի իրիկունը, Փալէ տէ Սփորի մէջ, զոր չէր յաջողած լեցնել, Ժիլիվ Սեկէն բուռն յարձակում մը ըրաւ ձախի ղէմ : Զազկեց «դրամի, առանձնատուներու, պատրաստ հարստութիւններու ձախը» որ առատաձեռն է ուրիշներու դրամով : Բայց եւ այնպէս համոզիչ չէ, նոյնիսկ իր չարքերուն համար : Ժան – Լուի Տպալրէ առաջարկեց որ առաջին չրջանէն ետք, Սեկէնի եւ Թիպէրիի ցանկերը ձուլուին, բայց, այս լուծումին ալ ընդդիմադիրները չատ են :

Ձախի ճակատին վրայ, Պերթրան Տելանոյէի յաղթանակը ապահով կը թուի, եթէ նոյնիսկ ինք ալ մեծ խանդավառութիւն չէ ստեղծած, բայց, տա ի չգոյէ լաւագոյնի մը, հարկ է գոհանալ եղածով : Այս ճակատին վրայ, կայ նաեւ կանաչ թեկնածու մը (բազմատարբ ձախն ալ միանական պատկեր չի պարզեր) յանձին Իվ Գոնթատոյի, զոր ոչ ոք կը ճանչնայ : Շնորհիւ իր ներկայութեան է, որ աջը առանձին չէ պատկառելի մարդ մէջ : Իվ Գոնթատոս, ինչպէս պիտեղ կուտայ «Գանար Անշէնէ» (Մարտ 7), արհեստ մը ունի որ խոտոր կը համեմատի կանաչի մը համար : Աբդարեւ Ֆրանսայի Դրամատան Մարքէթինկին տնօրէնն է :

Այլ չրջաններու մէջ ալ, ամէն ինչ չատ յստակ չէ եւ պայքարները չեն պակսիր, բայց, Փարիզ կը մնայ գլխաւոր կռուանձնորը :

*
**

Այս ընտրութիւններու ցանկերուն կան քաղաքացիներ «ծագումով Հայեր» : Դրժբախտաբար, կարելի չեղաւ ամբողջական ցանկ մը ձեռք ձգել : Կրնանք, սակայն, կարդ մը տեղեկութիւններ տալ Մարսէյլի չրջանին չուրջ, ուր Ժ. Գ. Կոտէնի վերընտրութիւնը որպէս քաղաքապետ ապահով կը թուի :

Բազմատարբ ձախ ցանկերուն վրայ, կան երեք թեկնածուներ : Ցիշենք թէ եօթներորդ չրջանի (13 եւ 14–րդ Թաղամաս) եօթներորդ դիրքի վրայ է Կարօ Յովսէփեան, ներկայիս քաղաքապետ :

Քաղաքապետ Ժ. Գ. Կոտէնի 5–րդ (9 եւ 10–րդ Թաղամաս), 6–րդ (11 եւ 12–րդ Թաղամաս) եւ ութերորդ (15 եւ 16–րդ Թաղամաս) չրջաններու ցանկերուն վրայ ալ կան եօթը Հայեր :

Տասը Հայ թեկնածուներ ալ կան «Նախ Մարսէյլցիներու» կրտի ցանկերուն վրայ, երեք՝ Մեկրէի, 16 թեկնածուներ ալ Ֆրանչէսքիի ցանկերուն վրայ (ԷՒ – Փէ – ԷՒ) :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Տնտեսական նոր նախարարին՝ Քեմալ Տէրվիշի մասին «Փիկարօ» կը գրէ թէ (Մարտ 7) ան Ֆրանսահայ եւ Ֆրանսահայր մըն է : 52 տարեկան, ան, թէեւ վկայուած է Լոնտոն Սքուլ օֆ Էքոնոմիքս եւ Փրինսթընի համալսարանէն, բայց, իր բարձրագոյն ուսմանց մէկ մասը Ֆրանսա ըրած է, 70-ական թուականներու ակիզբը : Սահուն Ֆրանսերէն կը խօսի եւ սերտ կապեր պահած է Ֆրանսական համալսարանական չրջանակներուն հետ : Թերթը կ'աւելցնէ – «Շատ ընթացիկ առաքինութիւններ չեն Թուրքիոյ մէջ : Քանի մը ամիսէ ի վեր, արդարեւ, ամանք չեն վարաներ Ֆրանսական դրօշակներ այրելու եւ Անգարա վերջ տուաւ Ֆրանսայէն որեւէ զինամթերքի գնումին, իբրեւ հետեւանք Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման Փարիզի կողմէ» :

ՀԱՆՐԱՅԱՆՕԹ «ՊՐԻԹԱՆԻՔԱ» հանրագիտարանը թիրախ է Թրքական բողոքներու. պատճառը ան է որ հանրագիտարանին համացանցի կայքէջը եւ CD-Rom–ը 1915-ին պատահածը որակած են «Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը», դրժուած՝ Թուրքերու կողմէ : Թուրք մամուլը «Հանրագիտարանային սղխտութիւն» խորագիրով կու տայ լուրը, աւելցնելով որ Թուրքերէ բողոքի ու դատապարտումի արտայայտութիւնները կը ղրկուին «Պրիթանիքա»ի կայքէջին :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ եւ Ազրբեջանի միջեւ կասպից ծովէն արտադրուած բնական կազի վաճառքի դինին մասին տարակարծութիւն մը կը սպառնայ տուեր ձգել նախագահ Հ. Ալիեւի Անգարա այցելութեան որ ծրագրուած է Մարտ 12 – 14 : Թուրքիա Ռուսաստանէն առնուած կազէն աւելի սուղ կը գնէ ազրբեջանականը, սակայն Բաքու կը մերժէ պահանջած գինը իջեցնել : Եթէ մինչեւ Մարտ 12 համաձայնութիւն չդոյանայ, երկու երկիրներու միջեւ նախատեսուած համաձայնագրին տորագրութիւնը պիտի յետաձգուի :

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԼՈՑՍԻՆ ՏԱԿ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

ՍԻՒՆԻ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՆՈՐԱԳՈՑՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Այվազեանի քննած յաջորդ հարցը Հայկական Ցեղասպանութեան մեկնաբանութիւնն է։ Ըստ Սիւնիի տեսակէտին, ոչընչացումը կանխորոշուած չէր, այլ հետեւանք էր 1915-ի ռազմաքաղաքական իրադրութեան (Looking, p· 110 – 111)· այսինքն, «դիպուած» (contingency) մըն էր։ Այս վարկածը պիտակաւորէն մերժելի է, մեր կարծիքով, սակայն նշելի է, որ Սիւնի դիրքին վերլուծական եզրանակը Այվազեանի ակնարկած թրքասէր կեղծարար չեշտը չունի (էջ 82 – 91)։

Սիւնի ընկերա – տնտեսական տարբերակումը կը փորձէ յառաջ քաշել որպէս Մեծ Եղեռնի արմատներէն մէկը։ Առ այդ, «Անատոլիոյ» (=Թուրքիոյ) ընդհանուր բնակչութեան մասին Ճ· Մք· Քարթին կը վկայակոչէ, նշելով, թէ «ոչ – մահմետականները, որոնք Անատոլիոյ բնակչութեան միայն 17% կը կազմէին 1912–ին, անհամեմատ ներկայացուած էին քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ» (Looking, p· 107), ու ապա կ'անցնի յիշելու անոնց թիւը կարդ մը քաղաքներու մէջ, ցոյց տալով օսմանեան տնտեսական կեանքին մէջ անոնց ազդեցութեան չափը իբրեւ ազգակ՝ Թուրքերու կողմէ հնարաւոր ոխակալութեան։ Մք· Քարթիի տուեալներուն ընդհ· կեղծիքը խնդրին հետ կապ չունի, քանի որ Սիւնիի վերլուծումը չեն խանգարեր։ Եզեռնը ընդգրկած է ողջ ասիական Թուրքիան, որով Արեւմտահայերու Թուրքանակի մասին Այվազեանի փաստարկները (էջ 84 - 85) աւելորդ են այս ծիրին մէջ։

Զոհերու թիւին մասին, Սիւնի կը բերէ 1915 – 1916-ին «քանի մը հարիւր հազարէն մինչեւ 1·500·000 հայ» զոհ, եւ 1915–1922–ին՝ 600·000–էն մինչեւ չուրջ 1·500·000 (Looking, p. 114-217)։ 1993–ի ուրիշ դիրքի մը մէջ, այդ թիւը կը դնահատէր «600·000-էն մինչեւ 2·500·000», իսկ 1996–ի անտիպ դեկուցումի մը մէջ՝ «ըստ պահպանողական հաշուարկներուն 600·000-էն մինչեւ 1·000·000–ի միջեւ է»։ Այվազեան այս բոլոր թիւերը կը համարի «դասական օպտուտնիզմ, երբ նոյն հեղինակը նշում է իրարից շատ հեռու կամ առաձգական թուեր, տարբեր լսարաններին համար ասում է տարբեր բաներ, արդիւնքում միայն թերահաւատութիւն սերմանելով Հայոց Եղեռնի զոհերի մէկուկէս միլիոնից անցնող թուի նկատմամբ» (էջ 85 – 86)։

Սակայն, առարկայական ըլլալու փորձ մը հոս պատեհապաշտութեան հետ կը չփոթուի։ Սիւնի միայն կուզէ ցոյց տալ, որ զոհերու թիւի դնահատումը տարաբնոյթ է։

Այվազեանի յաջորդ հարցը հայ – ազերի հակամարտութեան մեկնարանութիւնն է։ Սիւնի կ'ըսէ, թէ «Շուշի քաղաքը՝ երբեմնի հայ մշակոյթի կեդրոն, դարձաւ գրեթէ լիովին ազրբեջանական» (Looking, p· 195), չնչելով 1920-ի ջարդը։ Իրատեսի դիտողութիւն է, որ «սրանով Սիւնին չատ նրբանկատօրէն թնթերցողին մղում է եզրակացնելու, որ Շուշիի հայաթափութիւնը եղել է մի ինչ – որ բնական, տահուն եւ անարիւն ճանապարհով» (էջ 91)։ Բայց քանի որ դիրքը 1918 – 1920-ի արցախեան պատմութիւնը չէ քննած, միւս կողմէն կարելի է պնդել, որ նման «մղում» ակամայ եղած է։

Գիրքին 12-րդ գլուխը նուիրուած է արցախեան չարժումի ներկայացումին, ի մասնաւորի 1988–էն։ Հոն Սիւնի դիտել կու տայ· –

«Ի տարբերութիւն խորհրդային պալթեանների ազգային պայքարներուն, որոնք հիմնականին տահմանադրական եղած են եւ ներծ՝ ժողովրդային բռնութենէ, Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար շրջանի չուրջ հայ – ազրբեջանական հակամարտութիւնը չատ ուժեղ տնկայուն, քաղաքական իշխանութիւններէ նուազ ձեռնածելի (manipulable) եւ արագ ու տանկախատեսելի մազլցումի աւելի ենթակայ եղած է» (Looking, p· 194)։

Բաղդատութիւնը տեղին չէ, որովհետեւ պալթեան հանրապետութիւններու մէջ առհասարակ ազգամիջեան բիրտ հակամարտութիւն չէ եղած, ուստ փոքրամասնութեան դէմ չեչտակի միջոցառումներու լոյսին տակն իսկ։ Կովկասի մէջ, սակայն, վիճակը ընդհանրապէս անկայուն եղած է (մանաւանդ՝ Ազրբեջան), ժողովուրդին վրայ առանց իշխանութեան հակակշիռի (մանաւանդ՝ Հայաստան), եւ արդէն մազլցումներու հակամէտ երկու տեղերն ալ։

Այվազեան «միտումնաւոր» կը համարի Սիւնիի վերլուծումը, որովհետեւ չի յիշեր, թէ Հայերը միշտ փորձած են տահմանադրական ճանապարհը եւ թէ Արցախի ինքնորոշման իրաւունքի ոտնակոխումն ու հակահայ ջարդերը այդ ճանապարհի ձախողութեան պատճառն էին (էջ 94)։ Ասիկա ճիշդ չէ, քանի որ գիրքը յիշած է տահմանադրական լուծումի փընտրտուքը՝ Սումգայիթի յաջորդող ամիսներուն, եւ նաեւ, որ Մոսկուայի որոշումներէն յուսախարութիւնը, մոսկովեան մամուլի խեղաթիւրումները եւ Հայոց պահանջներու անտեսումը պատճառ եղած են յանուն Գորբաչովի հրապարակ եկած Հայերու դառնացումին (Looking, p· 200 – 192)։ Կնճիռը կը տեպուի «ի լուր ընդհանուր հարց մը, մասամբ կառուցուած՝ բաւական անջատ կրօնական ու մշակութային պատկանելիութիւններէ, մասամբ հիմնուած՝ Հայերու եւ Ազրբեջանցիներու ընկերա – քաղաքական անհաւասար զարգացումին վրայ» (Looking, p· 194)։ Սիւնի նման ազգակներ «միջազգային իրաւական նորմեր»ու եւ «արդարութեան ու բարոյականութեան» նկատումներէն զերծները կը համարի։ Բայց եւ այնպէս, «արդար ու բարոյական»ի հարցը (էջ 94) ինքնին կը հիմնաւորուի, լռելեայն, ընթերցումի ընդմէջէն։

Վկայակոչելով Սիւնիի 1978-ի յօդուած մը, որ Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի հայկական իրաւատիրութիւնը վճռապէս կը վաստարկէր, Այվազեան զայն ԱՄՆ–ու հակախորհրդային քաղաքականութեան համահունչին կը զանէ զայն եւ 1988 – 1992-ի Գոնկրէսի բանաձեւերու պատմականը ընելով (էջ 98 – 102), կը չեշտէ, որ «Սիւնին առաջնորդուել է մեծ ակրութեան վարած քաղաքականութեան հետ համընթաց փետրափոխ լինելու եւ յարմարուելու սկզբունքով. երգում եւ նուագում է վճարողի պատուէրով» (էջ 102)։

Առ այդ, 1997-ի Հայաստանի Ամերիկեան Համալսարանի դիտաժողովի մը զեկուցումէն երկու քաղուածք կը բերէ։ Հոն, «Սիւնին արդէն քարոզում էր Ղարաբաղն Ազրբեջանի կազմում թողնելու օգտին, իմիջի այլոց ասելով, թէ ծաւալապաշտութեամբ տառապող Հայաստանի համար «ընդարձակուելու միակ իրական հնարաւորութիւնն առաջացաւ Ղարաբաղում՝ Ազրբեջանի հաշուին» (էջ 95)։

Այդ զեկուցումին մէջ, Սիւնի հակապատմական չեշտ հաստատումներ ըրած է, յանդելով ծանրակչիռ հետեւումներու (Կովկասի մէջ օրինական իշխանութեամբ պետութիւններ, ազգայնականութեան գնդացում, հասարակաց մշակութային աւանդութեան վերականգնում), որոնք ուժեղ վէճերու տեղի տուած են։ Գրաւոր բնագրին մէջ, սակայն, «Ազրբեջանի կազմում թողնելու օգտին» որեւէ նշում չկայ։ Նշած է թէ Պատմական Հայաստանի վերականգնումը մտացածին ըլլալով, «Հայաստանի ճակատագիրը, կը թուէր, Կովկասի մէջ էր, եւ ծաւալումի իր միակ գործնական կարելիութիւնը յառաջացաւ Ղարաբաղի մէջ Ազրբեջանի հաշուին», եւ թէ արցախեան պահանջատիրութիւնը կրկնակ օրինականութիւն ունի՝ պատմական եւ ժողովրդավարական (10) Հայաստանի դէմ «ծաւալապաշտութեան» մեղադրանք մը կարելի չերեւիր, հակառակ Այվազեանի պնդումին, մանաւանդ որ Ղարաբաղի կցումը իր ներկայ սահմաններով միջազգային ճանչցուած Հայաստանին՝ թեքնիք առումով պիտի կոչուէր «ծաւալում», անկախ՝ իրաւատիրութենէն։

Նոյն նրբերանգին թիւրըմբռնումը Այվազեանը մղած է Սիւնիի յաջորդ պարբերութեան մէջ որպէս «պաւթիչ» տեսնել Հայաստանը։ Ըստ Սիւնիի, 1918 – 1920–ի հանրապետութիւնը «թէ՛ Ղարաբաղը եւ թէ Արեւելեան Անատոլուի մասեր փորձեց առնել» (attempted to take)։ Ըստ Այվազեանի, «փոխանակ ասելու, թէ 1918 – 1920 թթ· Հայաստանը փորձում էր պահպանել իր տարածքները՝ Ղարաբաղը եւ Արեւմտեան Հայաստանը, ասում է, թէ Հայաստանը փորձում էր գաւթել ղրանք, կարծես ղրանք իր սահմաններից դուրս էին եւ պատկանում էին ուրիշին» (էջ 95 – 96· ընդգծումը բնագրայինն է)։ Սակայն, «take»ի բառացի չմրռնումով, «առնել»ը 1918ի կացութեան ամենահիւդ բնորոչումն է, քանի որ վաստրէն Հայաստան ծնած էր Պաթումի դաշնագրի սահմաններով եւ այդ տեսանկիւնէն դիտուած, իր ապրած (կամ փորձած) ընդարձակումը առաջին սահմանի ընդլայնումն էր, անկախ՝ իրաւատիրութեան հարցէն։ Ի վերջոյ, Ռուսական կայսրութեան փլուզումէն եաք Ղարաբաղը քաղաքականօրէն ոչ ոքի կը պատկանէր, իսկ Արեւմտեան Հայաստանը Օսմանեան կայսրութեան մասը կը մնար։

Ընթերցողը կրնայ եզրակացնել, որ Սիւնի իր վերլուծումը յառաջ կը քաշէ որպէս «հայ ծագումով ամերիկացի պատմաբան» եւ ո՛չ՝ «Ամերիկա ծնած հայ պատմաբան»։ Իր դիրքին մէջ փաստական ու վերլուծական մեծ ու փոքր սխալներ չեն պակսիր, բայց ասիկա չի նշանակեր, որ «ամերիկեան պատուէր»ի մը կը հպատակի։ 1978–ի եւ 1997–ի միջեւ կեցուածքի չեշտ փոփոխութիւնը թերեւս հակասութեան մը մխակ ուժեղ փաստ մըն է, բայց կարծիքի փոփոխութիւնը ընդունելի իրաւունք մըն է։ Կարիք չկայ խորհրդահայ պատմագրութեան կամ դրականապիտութեան էջերը քրքրել՝ նման «փեռրափոխումներ»ու հարիւրաւոր օրինակներ բերելու համար։

ԽՈՐԵՆԱՑԻ՝ ԱՆԳԼԵՐԷՆ

Այվազեանի սեւեռած յաջորդ հարցերէն մէկը Խորենացիի, Եղիշէի եւ Փաւստոսի ժամանակի եւ արժանահաւատութեան խնդիրն է։

Խորենացիի ինքնութեան մասին վէճերը յաստուկ տեղ կը գրաւեն։ Այվազեան հարցին արդի վիճակը կը ներկայացնէ, զայն կապելով Թուրք պատմագրութեան տեսակէտներուն, արտայայտուած՝ յանձին Էսաթ Ուրասի (1950), եւ փոխանցուած՝ Թուրքիոյ Հովանաւոր Միացեալ – Նահանգներուն, ուր «Խորենացու (իմա՝ հայ պատմագրութեան եւ Հայոց պատմութեան) դէմ նոր խաչակրաց արշաւանքի նախաձեռնողի դերում հանդէս եկաւ պրոֆեսոր Կիւրիլ Թումանովը» (էջ 125)։ Առհասարակ, Թուրք – ամերիկեան դրծակցութեան այս պնդումները մակերեսային են, իսկ հայագիտութեան դերքննական հոսանքը Թուրք պատմագրութեան հետ կապելու եւ անկէ ԱՄՆ–ու քաղաքական «պատուէր» հետեւցնելու փորձը տկար հիմք ունի։ Ուրասի եւ Թումանովի մօտեցումներու զուգադրումն իսկ ոչինչ կ'ըսէ։ Թումանովի ամբողջ վերլուծումին տրամաբանութեան մէջ Խորենացիի յաստակացուած տեղը (հոգ չէ թէ սխալ) յստակ ու մեկին է, որեւէ արտագիտական նկատումի հետ ազերս չունի։

Թումանով բերած է ութ փաստարկներ, որոնք իր համոզումով լաւագոյններն են ցոյց տալու, որ Խորենացի Ե. դարուն գրած չէ։ Այս փաստարկներուն կանխադրոյթը սկսած է քայքայուիլ հիմնովին, գլխաւորաբար՝ Ալբերտ Մուշեղեանի մանրազնին փաստարկումին եւ Ճուսթօ Թրայնայի թափանցող վերլուծումին չնորհիւ։

Իր թարգմանութեան ներածութեան մէջ, Թոմսըն Թումանովի փաստարկները վերարտադրած է եւ զանոնք համեմած՝ Խորենացիի մասին քամահրական բնութագրումներու չարանով մը։ Մէկտեղելով այս բոլորը (էջ 129–131), Այվազեան դիտել կու տայ, թէ որպէս սկզբունք, Թոմսըն իր կանխադրոյթներուն հակասող նախնական ու երկրորդական աղբիւրներ կ'անտեսէ (էջ 147–150, 164)։ Ուշագրաւ է, որ 1978–էն եաք, ան Խորենացիի ժամանակագրութեան վերաբերեալ նորութիւններուն արձագանգած չէ· զոհացած է իր տեսակէտները կրկնելով՝ magister dixit–ի ուղղութեամբ։ Դժուար է պատճառը ըմբռնել, եթէ ընդդիմախօսները «աւանդապաշտ», «ազգայնական» որակելու մեծապետական լեզուական կեցուածք մը չենթադրուի։

Այվազեան կը պնդէ, որ Թոմսըն «Մովսէս Խորենացու եւ նրա "Հայոց պատմութեան" մասին գրելիս(...) կատարել է քաղաքական պատուէր» (էջ 134)։ Նման պնդում խօսուն ու չօչափելի ապացոյցներ կը պահանջէ, գոնա Այվազեան չի տար։ Պատմահօր արդիական հնչեղութեան մասին Թոմսընի մէկ տողը եւ գիրքին հակաթուրք ահաբեկումներու վրիպելի տարիներուն տպուած ըլլալը չեն բաւեր դիտնականը քաղաքական դործակալի մը վերածելու։ Ի դէպ, մեզի համար ալ անըմբռնելի է հայրենի ակադեմական չրջանակներու լռութիւնը կամ բարեացակամութիւնը՝ Թոմսընի որոչ սխալներուն ու վիճելի տեսակէտներուն նկատմամբ։ Այլ հարց, որ տարբեր վարքերում մը «ազգայնական ազմկարարութիւն» պիտի նկատուէր, ինչ որ ԱՄՆ–ու մէջ ընկալեալ սովորութիւն է երբ կը վերաբերի ոչ–Ամերիկացիներու։

Եղիշէն ու Խորենացին անվստահելի նկատելու փիլիսը Քաուիլ, Ռոպըրթ Պետրոսեանի եւ Էրիք Քեհենհոֆէնի դիրքը քննադատելով (էջ 160–167), Այվազեան կ'եղրակացնէ, որ Սիւնի կամ Թոմսըն առանձին չեն, այլ ԱՄՆ–ու (եւ մասամբ՝ Արեւմուտքի մէջ) «հաստատագրուած (ինստիտուտիզացուած) կեղծ – հայագիտական մի ամբողջ պարոցի հետ» գործ ունինք, որ կեանքի կոչուած է «արեւմտեան որոշակի ուժերի կողմից՝ սպասարկելու համար հզօր եւ վաղուց ի վեր գործող թուրքամէտ քարոզչութեանը» (էջ 168)։ Այս կամ այն հանդիսին մէջ Ղարաբաղի կամ Ցեղասպանութեան մասին հակահայ կամ ոչ–հայանպաստ յօդուած մը կրնայ «պատուէրով» գրուած ըլլալ, բայց ուրիչ բան է հայագիտութեամբ զբաղողներու մէջ դաւադրական միտում տեսնել։ Նման կարծիքի համար չօչափելի փաստեր անհրաժեշտ են, ո՛չ թէ ենթակայական վերլուծումէ բխած վիճելի եզրակացութիւններ։ Թումանովի, Թոմսընի եւ այլոց կեցուածքը «գերքննադատութիւն» կարելի է կոչել ու հանդամանօրէն վիճարկել, բայց գիտական ծերի մէջ։ Անընդունելի է ի յաստալզուներ քաղաքական մեղադրանքով մերժել կամ լռութեան մատնել ինչ որ ընդհանրացած տեսակէտ մը չի հետեւիր։

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲՈՒԶԱՆԴ՝ ԱՆԳԼԵՐԷՆ

Անցնելով Փաւստոս Բուզանդի թարգմանութեան, Այվազեան կ'անդրադառնայ երկի բնոյթին, որ Մ· Աբեղեանի ու Կ· Մելիք – Օհանջանեանի կարծիքով դիւցազնավիպական սեռին կը մօտենայ։ Ան կը ժխտէ նման հարցադրում, զայն համարելով «գերքննադատական», ու կը վերարծարծէ Բուզանդի պատմականութիւնը (էջ 169 – 185)։ Իր տեսակէտները միակողմանի են. երկը ընդելուզուած պատմական եւ գրական զոյդ չերտեր կը պարզէ։ Ան վաւերական արժէք ունի իբր պատմական սկզբնաղբիւր, բայց բոլոր հաղորդումները արժանահաւատ նկատել՝ քիչ թէ շատ հնարամիտ ենթադրութիւններով, զուտ վերականգնում (reconstruction) կը մնայ, ճիշդ Աբեղեանի ու Մելիք – Օհանջանեանի փորձին պէս։

Նինա Կարսոյեանի թարգմանութեան մասին, որուն համար «անտահման թերութիւններ» խօսքը կ'ընէ ու քանի մը օրինակներ կը փորձէ տալ, Այվազեան կը պնդէ, որ «ոչ թէ սոսկ վերոյիշեալ անհիմն գերքննադատութեան կրկնութիւնն է, այլ այդ սխալների որակական եւ մեծումնաւոր զարգացումը» (էջ 186)։ Այնուհետեւ, զոյդ պարադաներ կը յիշէ·

Ա) 1983–ի նշումը, թէ հայ մատենադրութիւնը «կենարոնացած էր պատմադրութեան վրայ, որի մէջ այն ներարկեց առասպելական թեմաներ, ինչպէս նաեւ տարբեր տիպի կրօնական գրականութեան վրայ» (էջ188)։ Այվազեան կը տեսնէ· – «Ասել կ'ուզի՝ հայ պատմագրութիւնը վատահելի չէ, քանզի այն իբր ողողուած է անարժահաւատ առասպելաբանութիւններով»։ Ապա կը նշէ, թէ անոնց «չէին դիմում» այլ բնագաւառներ (փիլիսոփայութիւն, բժշկութիւն, քերականութիւն, աչխարհագրութիւն, իրաւունք, եւ այլն)։

Հոս բնագիրը թիւրըմբռնուած է։ կարօյեան Կովկասի գրականութեան ու բանահիւսութեան վրայ իրանական ազդեցութեան մասին կը խօսի. – «Միջնադարուն, երկար տաեն Հայաստանի մատենագրութիւնը (learned literature) պատմագրութեան – ուր ներարկեց վիպական (epic) նիւթեր – եւ կրօնական տարբեր բնոյթի գրութիւններու վրայ կեդրոնացաւ։ Հետեւաբար, վրաստանի,

Ա) 1983–ի նշումը, թէ հայ մատենադրութիւնը «կենարոնացած էր պատմադրութեան վրայ, որի մէջ այն ներարկեց առասպելական թեմաներ, ինչպէս նաեւ տարբեր տիպի կրօնական գրականութեան վրայ» (էջ188)։ Այվազեան կը տեսնէ· – «Ասել կ'ուզի՝ հայ պատմագրութիւնը վատահելի չէ, քանզի այն իբր ողողուած է անարժահաւատ առասպելաբանութիւններով»։ Ապա կը նշէ, թէ անոնց «չէին դիմում» այլ բնագաւառներ (փիլիսոփայութիւն, բժշկութիւն, քերականութիւն, աչխարհագրութիւն, իրաւունք, եւ այլն)։

ի մանաւորի Թամար Թագուհիի (1184 – 1213) ԺԳ. դարու արքունիքի մէջ էր, որ իրանական վիպական եւ քնարական սեռերը առաջին անգամ լրիւ ծաղկեցան կովկասի մէջ...» (11): Հայ մատենագրութեան դնահատումի չկայ հոս, այլ կը բաղդատուի Իրանի ընկալումը հայկական ու վրացական միջավայրերուն մէջ:

Բ) 1971-ի փաստարկը, թէ Դ. դարու Հայաստանը ինքնավար եւ մանաւանդ էր՝ հարուստ եւ արեւմուտքի մեծ տարածքներու կրուստով, եւ թէ Իրանի դէմ պայքարող միանական Հայաստանի մը Արշակեան ու Փառատոսի վոխանցած պահերը՝ իրանական խոր ազդեցութեան անտեսումով, իրական չէ (12): «Լրացրի հաս. պիտութիւնների» ուսերէն տարբերակէն քաղելով, ապերի պատմաբան Ֆ. Մամեդովա պնդած է, «թէ Արշակունիների Հայոց թագաւորութիւնը իր ամենաչնչին անկախութիւնից զուրկ է եղել» եւ նոյնը կրկնած են Եղնիկի անգլերէն թարգմանիչները՝ Մ. Պլանչարտ եւ Ռ. Տարլինկ Եանկ (էջ 190):

Ասոր վ Գ.ի մահէն (338) մինչեւ բանաձոյլ (385 - 387), Հայաստան, թէեւ գերիշխան, սակայն Բիւզանդիոնի թէ Պարսկաստանի նկատմամբ որոշ կախածութիւն կը ցուցաբերէր: Տիրանի ու Արշակի ժամանակ, այս վիճակը սկսած է չեզոտել. Պապ թագաւորը գահ նստած է Բիւզանդիոնի կայսեր չնորհով (եւ ըստկղզը՝ առանց թագի): Գիտական անդրադարձին անդին, Կարսոյեանի տեսակէտը չհագործողներու թէ օգտագործողներու առկայութիւնը չարտօներ, որ պրուի, «թէ ինչ աստիճան կամազուրկ, պիտականօրէն ու քաղաքականապէս անպատրաստ են եղել Հայաստանցի այն հեղինակները, որոնք երաչխաւորել են Կարսոյեանի խայտառակ յօդուածի տպագրութիւնը Հայաստանում» (էջ 190): Արցախի հարկականութիւնը փաստող յօդուած մը վատահարար լոյս պիտի չտեսնէր բաքուի մէջ, ինչ որ ապերի հեղինակները «պիտականօրէն ու քաղաքականապէս "պատրաստ"» չէր գտրձներ: Ի դէպ, Կարսոյեանի յօդուածին անդլերէն բնագիրն ալ լոյս տեսած է 1971-ին (Ախվազեան չէ յիշատակած զայն), հետեւաբար ապերի չհագործումը պիտի չկանխուէր:

Վ. Մ.

(Շար. 2)

(10) «Living with the Other: Conflict and Cooperation Among the Transcaucasian Peoples», *AGUB News Magazine*, September 1997, 27.

(11) Nina Garsoian, «Iran and Caucasia», in Ronald Suny (ed.), *Transcaucasia: Nationalism and Social Change. Essays in the History of Armenia, Azerbaijian, and Georgia*, Ann Arbor, 1983, 20.

(12) Nina Garsoian, «Armenia in the IVth Century: An Attempt to Redefine the Concepts 'Armenia' and 'Loyalty'», *Revue des Etudes Arméniennes*, nouvelle série, VIII, 1971,342.

ՓՈԽԱՆ ՏԱՐՕՏԻ

ՏՀԱՃ ԸՆԼԱՂՈՒ ՁԱՇԱԿԸ

Ընտրուած վերնագիրը կրնար փոխարինուիլ ուրիշով մը՝ բարացուցական իմաստով. «Գալիփորնիական և Երեւանեան Հայկական «Ապուրներ եւ Օծանելիքներ»:

Ամերիկայի «Փոքր Հայաստան»ի թէ «մեծին»՝ Հայաստանի մէջ մատյացուած ըղյայ «ապուր»ին եւ «Օծանելիք»ին բաղդատութիւնը՝ հասարակաց պիծ մը ընթենք կը միացնէ զայն պատրաստելու եւ մատակարարելու ձեւերով – ճաշակի դէմ բացարձակ մեղանչում:

Ժամանակագրական կարգով նախ պատիւը կ'երթայ Լոս – Անճըլըսի:

Նեւթը միշտ Հայկական Դատն է եւ ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը: Երկու տարի առաջ էր, երբ հայ «արուեստագէտ» մը Լոս – Անճըլըսը բաղկացնող կարգ մը քաղաքներուն մէջ եւ անոնց ահամանէն ալ դուրս, չրջուն կառքի մը ցուցադրութիւնը կազմակերպած էր երեք դերակատարներով: Յառաջիկայ Ապրիլին նոյն անձը կը խոստանայ նոր իւրայատուկ բեմադրութեամբ մը ոգեկոչել մեր նահատակներուն յիշատակը, ուրացող աշխարհին ճանչցնելու առաքելութեամբ հայութեան Մեծ եղեռնը:

Փողոցներու մէջ չրջուն «Ցուցադրական կառքին» վերնագիրը պերճախօս է իր յարուցած յոյսոնութենական զարհուրելի տեսիլքով. – «Թրքական ապուր հայկական ոսկորներով»: Ոսկորը կերպընկալ «կմախք» մըն էր որ թաթխուած էր արիւնի (կարմիր ներկ) մէջ, անչուշտ երկուքն ալ «հայկական»: Իսկ դերակատար – մունեթիկ մը կը կանչէր՝ «Զորպա՛, Զորպա՛, Զորպա՛...»:

Այս պահեհային եւ մահատեսիլ բեմադրութեան հեղինակը այսպէս հրապարակ իջեցնելով հայութեան նախիքը եւ անցորդներուն ստամոքսային խանգարում պատճառելով, խորհած էր կենդանի, թարմ ձեւով մեր չարդերը պատկերացնել: Աւելի «բնապաշտ թատրոն»ի ըմբռնումէն աւելի մաս կը կազմէ Grand Guignol-ի թատրոնին. – «Կաթսայ, ոսկոր եւ արիւն»: Միայն թէ հեղինակը եւ իր դործակիցները մեծ, շա՛տ մեծ յանցանք մը ունէին, – ճաշակի բացակայութիւն: Չէին կրցած խորհիլ թէ այդ ձեւով մեր անչիրիմ մեռելներն են որ անհանդիստ կ'ընեն: Չէին զգացած նաեւ թէ մեր անպարագիր ցաւը նման սայլակով իջեցընելով փողոց՝ զայն կը դարձնէին փողոցային, պազարի ցուցադրութիւն: Ապրիլեան եղեռնի հանդէպ անարգանք մը եւ նպատակի վիժում մը՝ որ ներելի չէր:

Այսքանը անհատական պատասխանատուութեան մը ներքեւ կը գտնուէր, սակայն յանցանքին բաժինը կը տարածուէր մէկ կամ երեք դերակատար անձերով, նոյնիսկ երբ չորրորդ մը՝ ֆիլմարտադրիչ մը՝ «կառքին» մասին պատրաստած էր կէս ժամուան տեսերիզ մը ի պաշտպանութիւն Հայկական Դատի...:

Տարբեր է պարագան հայ մամուլին, որ ցուցաբերից անպարտաճանաչ դիրք մը այս երեւոյթին հանդէպ: Անպարտաճանաչ եւ ոմանց պարագային՝ մեղսակից: Հայ թերթերը կամ գոհացան արձագանգելով «չրջուն կառքին» եւ անոր իմաստին, եւ կամ ալ, եւ կամ ալ...:

Գալիֆորնիա հրատարակուող օրաթերթի մը եւ չաբաթաթերթի մէջ լոյս տեսած յօդուածները, մէկը՝ ծանօթ բանաստեղծի մը ստորագրութեամբ, չատ քանի մ'աւեն խորհրդանիչերու եւ գործելակերպի մեր ըմբռնողութեան եւ մեկնաբանութեան մասին: Կուսակցական այդ օրաթերթին յօդուածագրին համաձայն, «անցորդները, հայ թէ օտար, մի պահ կանդնում էին եւ զարմանքով նայում այն կառքին, որի մէջ մեր նահատակների արիւնն (այսպէ՛ս) էր եւ նրանց կմախքացած ոսկորները (այսպէ՛ս): Այդ երեւոյթը ցնցում էր մարդկանց: Սարսռում էին հոպիները անցորդների...», եւ այս թափով դրութիւնը չարահիւսող ներչընչեալ յօդուածագիրը չնչահատ կ'եզրակացնէր. «Զենք կրնար մեր սիրոյ ու յարգանքի տուրքը չտալ յատկապէս մեր ճանաչուած նկարիչին՝ Զարեհ Մկրտիչեանին, որ իր այս մտայղացումով մի անգամ եւս հրապարակ հանեց մեր մեծ ցաւը, որ չի մոռացուելու, որ կոտտում է ու մեզ տանում՝ դէպի պայքար: Դէպի վերջնական յաղթանակ»:

Կը թուի թէ այս կարգի դնահատանքներու վրայ հիմնուելով է որ Մկրտիչեան վերջերս Լոս – Անճըլըսի տեղական մէկ թերթին մէջ յայտարարած է թէ «Թրքական Ապուրը՛ լաւ ընդունելութիւն գտաւ», եւ թէ կը պատրաստուի ուրիշ մէկ ցուցադրութիւն կատարել յառաջիկայ Ապրիլին, ազգային «իր ցաւը յայտնելու համար»:

Հայաստանեան «ապուրը» կամ «օծանելիքը» կը կոչուի «Շամէ 1915», որուն անդրադարձած է Արփի Թոմոյեան («Յառաջ», Փետրուար 21): Այս անգամ հեղինակը հանրածանօթ արուեստագէտի մը աղջիկն է. Շողեր Մաթեւոսեան, որ Ֆրանսայի կողմէ Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումը ներկայացուցած է յատուկ խորհրդապատկերով մը, – «Զորպա» մը՝ ինքնին:

Մեծ եղեռնի որպէս պետական օրէնք սահմանուիլը պատկերացնելով Ֆրանսական ծանօթ բուրումնաւէտութեան մը մակնիշով, անոր վրայ փակցնելով 1915 պիտակը եւ ծանօթութիւնը՝ «արտադրուած Թուրքիայում», չէչին չուրջ կանդնեցնելով Սիլվա Կապուտիկեանը եւ Զօրի Բալայանը, ու դեռ՝ մակագրելով «Ճանաչել ցեղասպանութիւն եւ զկոտորած, իմանալ զրանաձեւս սենԱՏՕ», հեղինակը ցոյց տուած կ'ըլլայ ճաշակէ եւ զգայնութենէ ամբողջական զրկուածութիւն մը: Աւստրալիոն «Շամիրամ» կուսակցութեան այս զեկավարուհին նոյն առեն կը մակարերէ քաղաքական իմաստութեան դէրօ աստիճան մը, ինչ որ այդ բուրումներէն չատերուն անուններն նոր կը լսէինք: Թերեւս տեսեր էինք, բայց լուր չունէինք թէ Դաշնակցական են: Միւսներէն առաջին անգամ ծանօթացուցին Վահան Թէքէեանը, որ այն առեն Վերակազմեալ Հնչակեան էր, եթէ չեմ սխալիր, եւ հռչակաւոր Սոցիալ – Դեմոկրատ Հնչակեանը, Համբեակ Աբրամեանց, որուն երբի զալուստի ճառը թիթեղի պէս կը հնչէր հեռուէն, երկդիմի ժպիտով մը:

Մեղի՞ էր մնացեր ճառ խօսիլ, նոյնիսկ բարի զալուստի համար: Ուստի այդ պաչտօնը յանձնեցինք Պալքանէն եկած տարեց ընկերոջ մը, Յակիկ Ոստանիկեանի, որ զոց ըրած էր բոլոր բանաճեւերը: Նոյնիսկ Թուրքերէնի համար կրցաւ լեզու թափել, ճեմակերտս հանելով մեզ:

– «Մեր Պալքանի կեդրոնական կոմիտէն» կ'ըսէր ու կ'երթար ընկեր Յակիկ, երբ առանձին կ'ըլլայինք, խումբ մը ընկերներով: «Դուք չէք տեսած անոր պէս կազմակերպութիւն»...

Իմմիրլեանի ընդունելութեան առթիւ, չոգենաւին մէջ լսեր էի, բայց ուշադրութիւն չէի ըրած: Երբ ցամաք ելլելով կառքերու մէջ նետուեցանք եւ կառքերը պատրիարքարանի չրջակայ փողոցներէն կ'անցնէին, մեր Երուանդը (Ծովինարեան) ձայնը ձգած կ'երգէր.

Կարկուտ տեղաց Խանասորայ
դաշտումը,
Ֆետայիներ Դաշնակցական
վրէժխնդիր, գոռում են...

Ո՛չ երգէն լուր ունէինք, ո՛չ դէպքէն: Երուանդը կցկտուր կը պատմէր ու կը չարունակէր.

Եամա՞ն Աստուած, փետաւ եկաւ,
ո՞ւր փախչիմ,
Ասաց կրծքին սեղմած որդին
լեղապատառ Քրդուհին...

Հետզհետէ ուրիչ երգեր ալ սորվեցանք, – «Դաշնակցական խումբ», «Լուսին չկար», «Կուտեցէ՛ք, տղերք», «Տաղորիկ», եւ այլն, չնորհիւ Պուլկարիայէն եկած բանուոր ընկերներու: Ոգեւորութիւնը այն աստիճանի հասած էր որ, իրիկուն մը, երբ անոնք զարմանալի պատմութիւններ կը պատմէին Պալքաններու մասին, Գումգափուի մէջ, խենթ փափաք մը ունեցանք Ֆիլիպէ երթալու ... քալելով:

– Քանի՞ ժամ է Պոլսէն Ֆիլիպէ:

– Տասնըւթ ժամ:

– Ուրեմն այս գիշեր ճամբայ ելլենք, վաղը չէ միւս օր կը հասնինք: Տես, Գումգափու էինք, խօսելով Մաքրիգիւղ հասանք:

– Երեք օրէն ալ չենք հասնիր:

Կը հասնինք, չենք հասնիր: Շոգենաւով երթանք: Երթանք, չերթանք, – եւ եղեւ առաւօտ.

Անդրանիկը ֆալ, իւր ընկերներով
կ'ուզէ պատերազմ, կը սպասէ
գարնան...

(Շար. 29)

ԳՕՂՈՒԹԻՒՆ ԳՕՂՈՒԹԻՒՆ

ՊԻՅՕՂԼՈՒԻ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ չրջափակին մէջ, Փետրուար 18-ին, կրօնական եւ աչխարհիկ հանդիսութիւններով իր կրկնակ տարեդարձները կը տօնախմբէր Լուսաւորիչ Դպրաց Դաս երդչախումբը որ 72 տարիէ ի վեր նպաստը կը բերէ համայնքին կեանքին: Զոյդ հանդիսութիւններուն նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք: Պատարագի ատարին, ներկաները համախմբուած են «Նարեկեան» սրահին մէջ սիրոյ սեղանին ու չուրջ: Հատաքոյթին բացման խօսքը արտասանած է Լուսաւորիչ Դպրաց Դաս երդչախումբի տնօրէն խորհուրդի ատենապետ՝ Պր. Յովսէփ Սարաֆեան: Ապա, խօսք առած է Թաղային Խորհուրդի դիւանապետ եւ օրուան խօսնակ՝ Վաղրչակ Զիլճեան: Սրան իր խօսքը արտասանած է երդչախումբի երիցագոյն անդամներէն Ժիրայր Սէրթէլեան, որ երդչախումբին պատմականը ըրած է: Խօսք առած են նաեւ երդչախումբի երկարամեայ վարիչ՝ Արտաւազդ Մամիկոնեան, Տոքթ. Վարդ Շիկահեր: Գեղարուեստական բաժինի մը գործադրութենէն ետք, խօսք առնելու հրաւիրուած է երդչախումբի այժմու նախագահը՝ Տարօն Ա. Քհնյ. Սէրոպեանեան: Հուսկ Բանքը արտասանած է Մեսրոպ Պատրիարք:

լսակէս կը հաստատէ թէ Հայաստանի խորհրդարանական ընտրութիւններուն մէջ կայծակնային փայլատակումով ձեռք ձգուած յաղթութիւնները երթեք դրական չեն թէ ենթակաները ազգային պատմութեան եւ միջազգային քաղաքականութեան բնագաւառներուն մէջ իրադեկ, հեռատես եւ մանաւանդ՝ պատասխանատու «պատգամաւոր»ներ են: Հայկական Ցեղասպանութեան Ֆրանսական ճանաչումին իր այս ձեւի դնահատումը Մաթեւոսեանը կը դնէ հասարակ ծագրածուի մակարդակին:

Գալիֆորնիոյ օրինակին մէջ երեւան եկած ճաշակի – եւ պիտակցութեան – անհաւոր պակասը, եւ Հայաստանի օրինակին մէջ ցայտուն դարձած ճաշակի – եւ իմացութեան – ամբողջական բացակայութիւնը տխուր երեւոյթներ են, իրարմէ այ պլխաւոր տարբերութեամբ. եթէ առաջինին մաս կը կազմէ ծիծաղելի եւ տխեզծ պիծ մը իր քարանձաւային նախնականութեամբ, երկրորդը պարզապէս նուաստացուցիչ երեւոյթ մըն է եւ լուտանք մը՝ արձակուած մեր նուիրականութեանց, ազգային յաւերտն եւ առաջադրանքներուն դէմ: Այս պարագային է որ կարելի է ի խորոց սրտի արտասանել «Ողջամ զքեզ Հայոց աչխարհ»ը...:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՁՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Ցայտաբարութեան բովանդակութիւնը: Դժուախտաբար աչքի առջեւ չունիմ: Բայց դժուար չէ գուչակել, յիչելով ա՛յն օրերը, – Սահմանադրութիւն, ժողովրդապետական կարգեր, տարբերու հաւերաչխութիւն: Ակնոցի՛ բռնակալութիւնը:

Ցայտաբարութեան տակ, իբրեւ ստորագրութիւն՝ գրուած էր «Հ. Ց. Դաչնակցութիւն Պոլսոյ Պատասխանատու Մարմին»: Ուրեմն անդամներէն երկուքը արդէն Պոլիս կը գտնուէին, իսկ երրորդը՝ Ռուբէն Զարդարեան, «Ռազմիկ»ով պղած էր Ֆիլիպէի մէջ:

Ահա նաեւ Զարդարեանը, – տաքարիւն երիտասարդ մը երկայնահասակ, պոմպէ դիմարկով: Տղաքը չրջապատած էին արդէն եւ երբ ամէնէն վերջը գիս գտնելով ներկայացուցին իբրեւ «Ռազմիկ»ի թըղթակիցը, «Ըմբոստ – Բարբարոս», Զարդարեան զարմացաւ, իր դէմացը գտնելով անծանօթ խլէզ մը: Ինք մինչեւ վերջը կը կարծէ եղեր թէ Արամ Անտոնեանն է թղթակիցը:

⁂

Մինչ մերիները, գլուխ թէ չարք, Պոլիս կը հանդիսին անչուշտ, երկու հանդիսաւոր ընդունելութիւնները սարքուած էին, ի պատիւ երկու ականաւոր տարագիրներու, Իմմիրլեան Պատրիարք եւ իշխան Սապահէտտին:

Երկու առիթներով ալ մասնաւոր նաւեր վարձուած էին, որոնք մինչեւ Տարտանէլ գային, հիւրերը Պոլիս առաջնորդելու համար:

Մենք ալ գլխու վրայ տեղ ունէինք, իբրեւ պատուակալ հիւր: «Չրամեցէք, հրամեցէ՛ք, այստեղ աւելի հանգիստ կ'ըլլաք»:

Իմմիրլեանը դիմաւորելու կ'երթանք: Ցնծութիւն, երգ, նորօրինակ բացագանչութիւններ: Ահա երեւցաւ չոգենաւը: Խելայեղ ծափեր, «Հուռռա՛», կեցցէ՛ Սահմանադրութիւնը, կեցցէ՛ երկաթեայ Պատրիարքը, կեցցէ՛ ապդը: Կ'լսես նաեւ անգամ կ'ոստոստ խանդավառութեան ալիքներուն վրայ:

Բազմաթիւ ծանօթութիւններ հաստատեցան երկու նաւերուն մէջ: Նոյնիսկ մերիներէն չատերուն անունները նոր կը լսէինք: Թերեւս տեսեր էինք, բայց լուր չունէինք թէ Դաշնակցական են: Միւսներէն առաջին անգամ ծանօթացուցին Վահան Թէքէեանը, որ այն առեն Վերակազմեալ Հնչակեան էր, եթէ չեմ սխալիր, եւ հռչակաւոր Սոցիալ – Դեմոկրատ Հնչակեանը, Համբեակ Աբրամեանց, որուն երբի զալուստի ճառը թիթեղի պէս կը հնչէր հեռուէն, երկդիմի ժպիտով մը:

Մեղի՞ էր մնացեր ճառ խօսիլ, նոյնիսկ բարի զալուստի համար: Ուստի այդ պաչտօնը յանձնեցինք Պալքանէն եկած տարեց ընկերոջ մը, Յակիկ Ոստանիկեանի, որ զոց ըրած էր բոլոր բանաճեւերը: Նոյնիսկ Թուրքերէնի համար կրցաւ լեզու թափել, ճեմակերտս հանելով մեզ:

– «Մեր Պալքանի կեդրոնական կոմիտէն» կ'ըսէր ու կ'երթար ընկեր Յակիկ, երբ առանձին կ'ըլլայինք, խումբ մը ընկերներով: «Դուք չէք տեսած անոր պէս կազմակերպութիւն»...

Իմմիրլեանի ընդունելութեան առթիւ, չոգենաւին մէջ լսեր էի, բայց ուշադրութիւն չէի ըրած: Երբ ցամաք ելլելով կառքերու մէջ նետուեցանք եւ կառքերը պատրիարքարանի չրջակայ փողոցներէն կ'անցնէին, մեր Երուանդը (Ծովինարեան) ձայնը ձգած կ'երգէր.

Կարկուտ տեղաց Խանասորայ
դաշտումը,
Ֆետայիներ Դաշնակցական
վրէժխնդիր, գոռում են...

Ո՛չ երգէն լուր ունէինք, ո՛չ դէպքէն: Երուանդը կցկտուր կը պատմէր ու կը չարունակէր.

Եամա՞ն Աստուած, փետաւ եկաւ,
ո՞ւր փախչիմ,
Ասաց կրծքին սեղմած որդին
լեղապատառ Քրդուհին...

Հետզհետէ ուրիչ երգեր ալ սորվեցանք, – «Դաշնակցական խումբ», «Լուսին չկար», «Կուտեցէ՛ք, տղերք», «Տաղորիկ», եւ այլն, չնորհիւ Պուլկարիայէն եկած բանուոր ընկերներու: Ոգեւորութիւնը այն աստիճանի հասած էր որ, իրիկուն մը, երբ անոնք զարմանալի պատմութիւններ կը պատմէին Պալքաններու մասին, Գումգափուի մէջ, խենթ փափաք մը ունեցանք Ֆիլիպէ երթալու ... քալելով:

– Քանի՞ ժամ է Պոլսէն Ֆիլիպէ:

– Տասնըւթ ժամ:

– Ուրեմն այս գիշեր ճամբայ ելլենք, վաղը չէ միւս օր կը հասնինք: Տես, Գումգափու էինք, խօսելով Մաքրիգիւղ հասանք:

– Երեք օրէն ալ չենք հասնիր:

Կը հասնինք, չենք հասնիր: Շոգենաւով երթանք: Երթանք, չերթանք, – եւ եղեւ առաւօտ.

Անդրանիկը ֆալ, իւր ընկերներով
կ'ուզէ պատերազմ, կը սպասէ
գարնան...

(Շար. 29)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ալիս Չիլինկիրեանի, նախկին անդամ Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի եւ մայրը նոյնպէս անդամ Տիկին Լիտիա Չիլինկիրեանի – Տօզոնի, մահուան առթիւ Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ԼՈՍԱՆՑ ԱՐՈՒԱՆՔՈՎ

CONCERTS POLY-SONS

ՃԻՒԱՆ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
(Դուդուկ)

Ճիւան Գասպարեան ծնած է Երեւանի մօտ եւ 6 տարեկանէն սկսած է երաժշտութեան դասընթացքներու հետեւիլ հայ մեծ վարպետներու մօտ: 1948–ին, մաս կազմած է Թաթուլ Ալթունեան համոյթին եւ առաջին համերգները տուած: Իր երգացանկին մաս կը կազմեն աւանդական երաժշտութիւնը, բայց, նաեւ Վահան Տէրեանի բանաստեղծութիւններէն ներշնչուած յօրինումներ: Համերգ մը կուտայ Մարտ 13–ին, ժամը 20·30–ին,

Espace Gagarine,
56, rue Anatole France, LA COURNEUVE
(Rés. : 01. 48. 36.49.49).

ՎՐԻՊԱԿ

Սեւրի Ննջեքարի զեռեղումը տեղի ունենայ Շաբաթ, Մարտ 3–ին եւ ոչ կիրակի Մարտ 4–ին, ինչպէս թիւրիմացութեամբ գրած էինք Մարտ 6–ի մեր թիւով (Ա. էջ): Այդ մասին մանրամասն թղթակցութիւնը Շաբաթ – կիրակի Մարտ 10/11–ի մեր թիւով:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՋ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ՕՐԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մարտ 10–ի երեկոյեան ժամը 8–ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ:

Կը դասախօսեն Տաթեւ Վրպ. Յակոբեան, Տիկին Մարիամ Հալլաճեան եւ կը համադրէ Հիլտա Զօպոյեան:

Կ'երգեն Կոմիտաս եւ Կիլիկիա երգչախումբերը, գեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ասարեին՝ հիւրասիրութիւն:

Մուտքը ազատ է:

Եկէ՛ք մասնակցելու այս բացառիկ երեկոյթին եւ յարգանք ընծայելու բոլոր կիներուն, մանաւանդ հայ կիներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ պաշտի հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 11
«Ծնունդ»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 18
«Տնտես»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դատաստան»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալստեան» կիրակիին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՋ–ի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Մարտ 10, ժամը 14·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Անահիտ Աաստուրեանի (ծնեալ՝ Շահրիկեան) մահուան քառասունքին առթիւ: Տէր եւ Տիկին Գուրգենեան, Աատուրեան ընտանիք, եւ Բարիզ Արմաղանեան 100–ական Ֆրանք: Նաեւ Արամի Թենկիրեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Ռիթա Լանգերթի 100 Ֆր., Թադուհի Քէօսէեան 50 Ֆր.:

11ème CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

BEDROS TOURIAN
Exilé en Sibérie
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ
ՏԱՐԱԳԻՐ Ի ՍԻՊԵՐԻԱ

LEVON MANUELIANTZ
Galilée et Milton
ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ
ԳԱԼԻԼԷ ԵՒ ՄԻԼՏՈՆ

Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 16–ին
Dimanche 11 mars à 16 heures

«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles

Մուտքը՝ 30 Ֆր.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

BAZAR DE CHARITE ANNUEL

JOURNEES D'AMITIE
17-18 et 25 Mars

Salle Polyvalente — 13, rue du Perche, Paris IIIe

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs. Si vous souhaitez que l'on passe prendre vos dons, téléphonez à la Paroisse : 01 44 59 23 50.

Nous vous rappelons que le **Bazar de Charité** est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole de Samedi**.

Հ·Բ·Ը·Մ·
ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

75-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒԲԻԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՊՐԻԼ 5–8

Բարձր հովանաւորութեամբ՝
կիպրոսի Հանրապետութեան Նախագահ
Պրն· ԿԼԱՓՐՈՍ ՓԻԼԵՐԻՏԻՍ–ի
եւ
Նախագահութեամբ՝
Հ·Բ·Ը·Մ·ի Նախագահ
Տիկին ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ–ՍԻՄՈՆ–ի

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
Հինգշաբթի, Ապրիլ 5
Պաշտամունք, Բացման Հանդիսաւորութիւն
Ուրբաթ, Ապրիլ 6
Հանդիպում – Ջեկուցում, Պաշտօնական Հանդիսաւորութիւն,
Քոքթէյլ – Ընդունելութիւն
Շաբաթ, Ապրիլ 7
Մարզախաղեր, Հանդիպումներ, Պարանոցիկ երեկոյթ
Կիրակի, Ապրիլ 8
Պատարագ, Պոյտա եւ Խմբային ճաշ

Մի բաւիղ հրաւէր բոլորին

Պանդոկի կարգաւորութիւններու համար դիմել՝
The Louis Organisation — Attention:
Ms. Eugenia Eftamandilou
e-mail: eugenia@louisgroup.com

Պանդոկի յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
Տիկ· Էլիզապէթ Քէսթէրլեան e-mail: raffi@spidernet.com.cy
Պրն· Մասիս Տէր–Բարթող e-mail: masisdp@yahoo.com
Մելկոնեան Կրթական Հաստատութիւն
e-mail: agbumei@melkonian.ac.cy
Հեռաձայն՝ 357–2–422195, *Հեռապատճէն՝* 357–2–493155

75–ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒԲԻԼԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

11 MARS

MESSE NATIONALE DE REQUIEM

A LA MEMOIRE DES BIENFAITEURS
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grâce à leurs dons et legs, notre association poursuit depuis près de 80 ans son œuvre humanitaire, culturelle, éducative et sociale.

PARIS : Eglise Apostolique Arménienne — Rue Jean-Goujon, 75008 Paris. Messe suivie d'un Hokedjach à la M.C.A., 17, rue Bleue 75009 Paris (rés. CBAF : 01.48.24.46.57).

CENTRE FRANCE : **Vienne**: Chapelle St Théodore — Place St-Paul à Vienne Messe suivie d'un Hokedjach à la M.C.A., 9, rue du Cirque, 38200 Vienne. Prix du repas : 100 F (apéritif, vin et café compris). Inscription par téléphone au : 04.74.53.43.80 (de 14h à 19h) ou 04.74.85.29.75 (répondeur en cas d'absence).

Grenoble: Hokedjach à la Maison de la C.B.A.F., 40, avenue Ambroise Croizat à St-Martin d'Hères.

Décines: Eglise Arménienne, 6, rue du 24 Avril 1915 à Décines. Hokedjach à la M.C.A. : 15, rue du 24 Avril 1915 à Décines.

Valence: Eglise St-Sahak, 12, rue de la Cécile, 26000 Valence.

PACA : Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado — Ave. du Prado, 13008 Marseille. Suivi d'un Madagh à la sortie de la Cathédrale.

Croix Bleue des Arméniens de France — 17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 9
VENDREDI
9 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·120 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.120

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՈՆ կազմեց իր միասնական կառավարութիւնը, ուր բոլոր հոսանքները ներկայացուած են, բացի ծայրայեղ ձախէն: Շարոն ձեռք երկարեց Պաղեստինցիներուն, պայմանաւ որ վերջ տան բիրտ ուժի գործածութեան: Պաղեստինեան իշխանութեան տեղեկատուութեան նախարարը՝ Եասէր Ապէտ Ռապօ պատասխանած է որ, եթէ Շարոն խաղաղութիւն կ'ուզէ, նախ պէտք է վերջ տայ պաղեստինեան հողերու գրաւման եւ Հրեաներու տեղաւորման: Շարոն ապահովեց նաեւ խորհրդարանական մեծամասնութիւն մը, իր կառավարութիւնը վաւերացուեցաւ 21–ի դէմ 75 ձայնով: Այս նոր կառավարութեան Արտաքին նախարարն է Շիմոն Փէրէս, Ներքին նախարարութիւնը յանձնուած է Էլի Եաչայի, որ ծայրայեղ ուղղափառ Շասի քաղաքական ղեկավարն է եւ իր ամրողջ ասպարէզը կը պարտի Շասի հիմնադիր՝ Ռաւատիա Եոսէֆ Ռաբունիի: Պաշտպանութեան նախարարն է աշխատաւորական մը՝ Բենիամին Պէն Էլիէզը եւ փոխ – նախարար՝ Ռապինի աղջիկը՝ Տալիա Ռապին – Ֆիլոսոֆ: Ռապին անգամ մըն ալ մուտք կը գործէ կառավարութեան մէջ, բայց՝ առանց նախարարութեան: Տիւրգի է կրօնքով, արաբ՝ լեզուով եւ իսրայէլացի՝ ազգութեամբ: Հաւասարակշիռ պիտի պաշտպանէ իսրայէլացի Արաբներու պահանջները, որոնք մէկ միլիոն են 6,4 միլիոն Իսրայէլացիներու մէջ:

ԱՄՆ–ՈՒ նոր ղեկավարութիւնը կը պատրաստուի նոր քաղաքականութիւն կիրարկելու Կասպից ծովու չրջանին մասին: Արտաքին գործերու նախարար Կ. Փաուըլ չնչած է այդ չրջանին ուժանիւթի քաղաքականութեան յատուկ խորհրդականի պաշտօնը, այդ մարդը պետեղելով տնտեսական հարցերէ պատասխանատու Արտաքին գործ – նախարարին պարտականութիւններու չրջանակին մէջ: Այս փոփոխութեան զուգահեռ, նախագահ Պուշ նամակով մը դիմած է Ղազախստանի նախագահ Նազարպայեւին, անոր նեցուկը ուզելու համար Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարին: Փափաք յայտնած է նաեւ որ ԱՄՆ – Ղազախստան տնտեսական եւ ուժանիւթի մարդի յարաբերութիւնները աւելի ընդլայնին: Ղազախստան ուժանիւթի մարդին մէջ մինչեւ այսօր սերտ գործակցութիւն ունեցած է Ռուսաստանի հետ որուն նախագահի կասպեան հարցերու յատուկ ներկայացուցիչը յայտարարած է թէ Մոսկուա կողմնակից չէ Ղազախստանին Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարի ծրագրին մասնակցութեան:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ Եւրոպայի տեսանը Տիյարպէքիրի նախկին քաղաքապետ Մէհմէտ Զանայի բողոքի դիմումին պատասխանելով յանգաւոր նկատած է Թուրքիան: Բողոքին պատճառ եղած է ներքինային դէմ 1996–ին Պետական ապահովութեան Պոլսոյ դատարանին առջեւ բացուած դատին պինդուրական դատաւորի մը մանակցութիւնը: Եւրոպական տեսանը մերժած է Թուրքիան վճռաւոր հաւուցում վճարելու դատապարտելու պահանջը:

ՄԱՔԵԴՈՆԻՈՑ ԵՒ ՍԵՐԲԻՈՑ սահմանագլուխին վրայ միջադէպերը չեն դադրիր եւ վերջին օրերուն ալ, լարուածութիւնը աւելի սաստկացած է եւրոպական երիք պինդուրներու մահուան պատճառ: Շրջանի անկայունութեան պատասխանատուն է ալպանական կեռիլան: Քիմրն ալ յայտարարած է որ երկու հոգի վիրաւորած է, որոնք Քոսովոյի կողմը կը գտնուէին, հոն ուր սահմանապլուխը կը բաժնէ Մակեդոնիան եւ մեծամասնութեան ալպանախօս եուկոսլաւ գաւառը: Մակեդոնիա յայտնած է որ նոր յարձակումներու վախ ունի: Պուլկարիա որ, իր կարգին, լարուածութեան մտավախութիւն ունի, զօրավիղ է Սկիւպի կառավարութեան, պինուրական պետի վերլայ: «Պալքանեան վառօդ»ի ծոցը, Մակեդոնիա ցարդ խուսափած էր այն բերատութիւններէն որոնք գործուեցան եուկոսլաւ այլ հանրապետութիւններու վերլայ, թայց, պայթումի բոլոր տուեալներն ունի: Ցեղային խճանկար մըն է երկու միլիոն բնակիչներով, որոնց 63%–ը օրթոտոքս Մակեդոնացի են, 23–էն 30%–ը մահմետական Ալպանացի, 4% Թուրք, 2% սերպ, դեռ կան Ռոմեր եւ այլ փոքրամասնութիւններ. Ալպանական համայնքը պայքարի մը ձեռնարկած էր, ցարդ խաղաղ, քաղաքական եւ մչակութային իր իրաւունքներուն ծաւալման ի նպաստ: Մասամբ գոհացում ստացած էր եւ ներկայացուցիչ ունի թէ Խորհրդարանին եւ թէ կառավարութեան մէջ: Հինգ դարերու օսմանեան տիրապետութենէ ետք, պատմական Մակեդոնիա, պալքանեան պատերազմներէն ետք (1912 – 1913) բաժնուած է Յունաստանի, Պուլկարիոյ եւ Սերպիոյ միջեւ: Ներկայ Մակեդոնիոյ հողամասը կը համապատասխանէ նախկին Եուկոսլաւիոյ մէջ ունեցած հողամասին:

ԱԼԺԻԷՆ 30 քիլոմեթր արեւմուտք, Քոլէակի իրենց բնակարանին մէջ, Մարտ 4–ին, սպանուած են 61–ամեայ թուրկաւուր Ֆրանսուհի մը եւ ալժերացի իր ամուսինը: Ամբողջ չրջանը սուգի մէջ է, սիրուած գոյդ մը կը կազմէին այր ու կին եւ դրդապատճառները խորհրդաւոր կը մնան:

ՉԻՆԱՍՏԱՆի հարաւը, Ֆանկլին գիւղի նախակրթարանը ռումբ մը պայթած է Մարտ 6–ի առաւօտը եւ 60 մանուկներ մեռած են:

Ժ. ԹԻՊԼԻՐի քաղաքական կեանքէ պիտի չքաշուի, եթէ նոյնիսկ չվերընտրուի: Մարտ 8–ին, «Փարիզիէն»ի տուած մէկ հարցազրոյցին մէջ, Փարիզի քաղաքապետը կ'ըսէ՝ «Չեմ ուզեր պարտութեան մը տուտուրային մէքենայութեան մէջ մտնել, բայց, եթէ դժբախտութեամբ վերընտրուած չեմ, կը յուսամ գոնէ 5–րդ թաղամասի քաղաքապետ մնալ: Մնացեալին համար, պայքարը կը չարունակեմ յանուն ճշմարտութեան»:

ԳՈԳԱ – ԳՈԼԱ. հազարաւոր չիչեր եւս կը քաչէ չուկայէն, որովհետեւ վախ կայ որ ապակիի փշրանքներ ըլլան չիչերուն մէջ: Ութ չիչերէ բաղկացած այդ 7362 փաքեթը է12Փէ եւ է13Փէ մակնիշը կը կրեն չիչին վիրին վրայ: Պատրաստուած էին Գլամարի իր գործատան մէջ եւ լեցնելու աւեն երեք չիչեր փչրուած են:

ՓԻՆՍԻԼՎԱՆԻՈՑ նահանգին Ուիլքսպարր քաղաքի կաթողիկէ մէկ դպրոցին դաֆէթերիային մէջ, պարմանուհի մը կրակ բացած է իր դասընկերուհիներուն վրայ: Աղջնակ մը վիրաւորուած է:

ՄԻԻՆԻՒԻի կեդրոնն խակ, կին մը չաղած է 2 ժամուան ընթացքին 6 հոլա–ըփ ընել դրամատուներուն մէջ եւ խոյս տալ քանի մը տասնեակ հազար մառքով:

ԹՈՒՐՔԻԱ. հակառակ որ դէմ արտայայտած էր ԱՄՆ–ու եւ Բրիտանիոյ կողմէ Իրաքի ռմբակոծումին ու կը չանայ այդ երկրին հետ յարաբերութիւնները բարւոքել, Պաղտատ Արաբական Լիկային պահանջած է որ ճնշում բանեցնէ Անգարայի վրայ. ճնշումին նպատակը պիտի ըլլայ Անգարան մղել որ արտօնութիւն չտայ Ինճէրլիքի պինուրական խարխնեներուն Իրաքի ռմբակոծութեան համար գործածութեան: Իրաքի Արտաքին գործերու նախարարը Թ. Ազիզ Լիկային զրած նամակին մէջ Թուրքիան նկատած է գործակից մը Իրաքը ռմբակոծողներուն, ինչ որ միջազգային օրէնքներով Անգարան պատասխանատու կը դարձնէ Իրաքի ժողովուրդին կրած վնասներուն: Այսուհանդերձ, Անգարայէն 150 հոգինոց առեւտրական պատուիրակութիւն մը Մարտ 12–ին Պաղտատ կ'երթայ, հինգ օրուան համար: Այդը մեծապէս կարեւոր կը նկատուի երկու երկիրներու միջեւ առեւտրական յարաբերութիւններու զարգացումին տեսակէտով որ Իրաքի ճարտարաշուեստ մարդին գլխաւոր նպատակներէն է:

Ֆ. ՍԵԿԻՆ կրկնեց Մարտ 7–ին, որ Ա. չրջանէն եաք, ձուլումը բանի մը չի ծառայեր: Ան չեչտեց – «Ձուլումներու այս ամբողջ պատմութիւնը չինծու է: Եթէ լաւ նայիք պիտի տեսնէք կիրակիէն երկուչաբթի լուսնալիք գիչերը 100–ի վրայ 99 պարագաներու մէջ ձուլումը ինքնին կը բացատրուի»:

ԺՈՍՓԻՆԻ ՄԱՑՐԸ՝ Մխրէյլ Ժոսփէն, 90 տարեկան, թեկնածու է Թաղապետական ընտրութեան «Միասին դէպի ձախ» ցանկին վրայ, Լա Սէլ–Սէն–Գլու, ուր կը բնակի: Վերջին տեղը կը գրաւէ ցանկին վրայ:

ԳՈՆԿՈՑի Ժողովրդավար Հանրապետութեան (նախկին Զայիր) նոր նախագահը՝ Ժոզէֆ Քապիլա, 29 տարեկան, ծանր ամբաստանութիւններ ըրած է Ռուանտայի դէմ, Պրիւսէլի «Լը Սուար»ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ: Ան կը մեղադրէ Ռուանտան որ ցեղասպանութիւն գործած է Գոնկօ եւ կը պահանջէ «յարձակողական զօրքերու ամբողջական նահանջը»:

ԱԼԻԵԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՆԵԼԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ՀԱՑԱՍՏԱՆԸ

Ազրբէջանի նախագահը Փարիզէն Բաքու վերադարձին լրագրողներուն պատասխանելով ըսած է թէ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման վերջին բանակցութիւնները Հայաստանի պատճառով ձախողութեան մատնուած են, քանի որ Երեւան կը մերժէ բոլոր փոխադարձ զիջումները որոնք Ղարաբաղի անկախութիւնը չեն ճանչնար: Ան Հայաստանի դիրքը աւելի նպաստաւոր նկատած է, քանի որ հակակչիռ հաստատած է ազրբէջանական տարածքներու վրայ, իսկ Ազրբէջան իր կողմը ունի միայն միջազգային իրաւունքի օրէնքները եւ ՄԱԿ–ի բանաձեւերը որոնք Հայաստանի կողմէ ճանաչուած չեն դաներ:

Հ. Ալիեւ բաւական կոպտօրէն արտայայտուած է Մինսկի խումբի գործունէութեան մասին, ըսելով որ անոր նախագահները ոչինչ կ'ընեն Հայաստանի կեցուածքը մեղմելու համար:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱՔՆԿՐՔԻ»

(Մարտ 7 / 8)

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԵՐԺԵՑ Շ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ

Մարտ 7–ին, Խորհրդարանը մերժած է ԱԺ–ի պիտութեան, կրթութեան, մչակոյթի եւ երիտասարդութեան հարցերու յանձնախումբի նախագահ Շաւարչ Քոչարեանի հրաժարականը:

Շ. Քոչարեան իր հրաժարականը կը բացատրէ անով որ իր այդ պաշտօնը ԱԺՄ–եան տրուած էր քաղաքական համաձայնութեան հիման վրայ եւ ինք այսօր այլեւս անդամ չէ Ազգային Ժողովրդական Միութեան, աւելին՝ այլ կուսակցութեան նախաձեռնող խումբի անդամ է:

Երեսփոխանները արտայայտուած են Շ. Քոչարեանի անձնական յատկանիչներու մասին, բարձր գնահատելով զանոնք, մինչ ԱԺՄ խմբակցութեան նախագահ՝ Վազգէն Մանուկեան ցաւ յայտնած է որ հարցը Ազգային Ժողովի նիստի օրակարգին եկած է եւ այդ կապակցութեամբ պինքն ալ մեղաւոր համարած է: Իր կարծիքով աւելի ճիշդ կ'ըլլար հարցը լուծել Խորհրդարանի մեծամասնութեան «Միասնութեան» հետ, քաղաքական ճամբով: Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ՝ Տիգրան Թորոսեանն ալ պնդած է որ հարցը քաղաքական բնոյթ ունի եւ այդ ուղղութեամբ պէտք է քննարկուի:

Քուէարկութեան դրուելով, Խորհրդարանը մերժած է Շ. Քոչարեանի հրաժարականը:

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՂ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

Ղարաբաղի Ընկերային Ապահովութեան նախարարութեան տուեալներով 2000 Յունուարէն 2001 Մարտ, մնայուն բնակութեան համար 216 ընտանիքներ Ղարաբաղ փոխադրուած են: Այդ նպատակով, 150 տուներ կառուցուած են եւ այս տարի ալ կը չարունակուի: Նախնարարութիւն կը տրուի Լ. Ղարաբաղի սահմանամերձ գօտիի եւ սակաւաբնակ գիւղերու ընտանիքներուն: Բնակարանէն զատ, Պետութիւնը անոնց այլ օգնութիւն ալ կը չնորհէ: 2001–ին, կառավարութիւնը 725 միլիոն դրամ կը տրամադրէ: Ըստ գաղթականներու վարչութեան տուեալներուն, ղարաղաղեան ծագում ունեցող 500 ընտանիք պատրաստ են մնայուն բնակութիւն հաստատելու:

ԱՄՆ–ՈՒ 2001–Ի ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստան – ԱՄՆ տնտեսական դարձակցութեան աչխատանքի խումբին ամերիկացի նախագահը Ու. Թէյլըր որ Երեւան կը գտնուէր, յայտարարած է թէ իր երկիրը 2001–ի ընթացքին 90 միլիոն տոլարի թէչնիք օժանդակութիւն պիտի կատարէ Հայաստանի: Գումարը պիտի գործածուի զարգացման երկկողմ ծրագիրներու իրականացման, զինուոր նպատակ ունենալով ներդրումներու խրախուսումը:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԼՈՑՍԻՆ ՏԱԿ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵՂԾՈ՞ՒՄ

Ակվազեան կ'անդրադառնայ նաեւ պատմական ժողովրդագրութեան «կեղծուա-մ»ին.–

1) «Հայաստանում Հայերը փոքրամասնութիւն են յայտարարուում արդէն 15–րդ դարից սկսած»:

Ան նկատի ունի Ճորճ Պուռնութեանի հաստատումը.– «Փաստօրէն, (Արեւքի հովիտը) կորցրեց իր հայկական դիմագիծը եւ ընդմիշտ թնակեցուեց թիւրքական ցեղերով, իսկ Իսլամը դարձաւ գերիշխող կրօն մինչեւ Լենկ Թիմուրի արշաւանքներից յետոյ, 14-րդ դարի վերջին – 15-րդ դարի սկզբին: Վերջին ուսումնասիրութիւնները ցոյց են տալիս, որ Արեւքի հովտում Հայերը մեծամասնութիւն էին պահպանել մինչեւ թուրք – պարսկական պատերազմները եւ չահ Աբբասի կողմակերպած բռնադաղթերը 16րդ դարում եւ 17–րդ դարի սկզբին» (13):

Պարբերութիւնը ընտրուած է. նախընթաց տողերը կ'ըսեն, թէ Հայերու փոքրամասնացումի ժամանակին մասին տարակարծութիւն կայ, եւ թէ որոշ աղբիւրներ (Ց. Մանանդեան) կը պնդեն, որ Արեւքի հովիտը հայկական մեծամասնութիւն ունեցած է մինչեւ ԺԴ. դար ներառեալ (14): Ակվազեան կը քննադատէ առաջին նախադասութիւնը, որպէս թէ Պուռնութեանի աղբիւրը՝ Le Strange, գրած ըլլայ, թէ Առանի, Շիրվանի, Վրաստանի եւ Հայաստանի մէջ «յատկապէս 14-րդ դարի վերջին Վրաստանում Թիմուրի մղած բազմաթիւ պատերազմներից յետոյ է, որ այս հողերը մշտապէս բնակեցուեցին Թիւրքերով եւ իսլամը դարձաւ իշխող կրօն», որով ան «խօսում է աւելի շուտ իշխող կրօնի, այսինքն՝ իշխանութեան, քան թէ մահմետականների մեծամասնութիւն կազմելու մասին» (էջ 208 – 210. ընդգծումը իրն է): Բայց խորքին մէջ, Պուռնութեան կրկնած է Լը Սթրէնճի խօսքը.–

Պուռնութեան՝ «ընդմիշտ թնակեցուեց թիւրքական ցեղերով, իսկ Իսլամը դարձաւ գերիշխող կրօն».

Լը Սթրէնճ՝ «մշտապէս թնակեցուեցին թիւրքերով եւ իսլամը դարձաւ իշխող կրօն»:

Հոս մահմետականներու ԺԵ. դարու «մեծամասնութեան» չակնարկուիը, ուսոի անհիմն է «օպորտունիստական ապահովագրութեան» (էջ 210) մեղադրանքը:

2) «Պարզուում է, որ Կիլիկեան Հայկական Թագաւորութիւնում՝ "հաւանաբար, Հայերը նոյնիսկ բնակչութեան մեծամասնութիւն էլ չէին"» (էջ 211): Զակերատուածը Անի Ատամեան – Պուռնութեանի հաստատումն է, որուն ամբողջական բերնադիրը հետեւեալն է.–

«The Cilician period, culminating in the establishment of the kingdom of Cilicia in about 1199, represents something of a break in Armenian history. For the first time, major events in the history of the Armenian people were played out in territories that were never part of the ancestral Armenian homeland and where Armenians probably did not even constitute a majority of the population»(15):

Ակվազեան կը հերքէ իր կարգին Գ. Միքայէլեանի հաշուարկով, թէ ԺԳ. դարուն Կիլիկիոյ բնակչութիւնը մէկ միլիոն էր, եւ թէ «... թուաքանակի առումով եւս նրանք (Հայերը. Վ. Մ.) առաջինն էին»: Հաշուարկը «տեղ է տուել նաեւ «Հայ ժողովրդի պատմութիւն» ակադեմիական բազմահատորեակում» (էջ 212), ուր նշուած էջերը կը վերկանեն Միքայէլեանը՝ առանց մեծամասնութեան պնդումի (16):

Մեր կարծիքով, Ատամեան կ'ուզէ ըսել, թէ Կիլիկիոյ հիմնումը տեղի ունեցած է պատմական Հայաստանէն դուրս, ուր Հայերը հաւանաբար մեծամասնութիւն չէին: Խօսքը 1080 – 1198 ըրջանի մասին է. առաջին խչհանապետներու ժամանակ Հայերը քանակական առաւելութիւն չունէին: Այսպէս ըսելու համար, ըսուածը պէտք է կապուի Հայկական պետականութեան սկիզբի ըրջանի մասին հետեւեալ նախադասութեան հետ՝ երեք էջ անդին.–

«Despite their probable lack of numerical superiority, Armenians came to dominate key positions in Cilicia»(17):

«Սենսացիոն» գետի եւ «անհեթեթ յայտարարութեան» (էջ 211) տեղ չկայ: Կարծիքը կրնայ վիճակագրութիւն չունենալ իր եարին, բայց տրամաբանական վերլուծումի հիմքը ունի: Հարցը պատմական է եւ ո՛չ թէ՝ «թուրքամէտ քաղաքական ենթատեքստ»ի (էջ 212):

«ՆՍԵՄԱՅՄԱՆ ՓՈՐՁԵՐ»

Ամերիկեան հայագիտութեան քննադատելի արժեւորումներու դէպքերը կ'ընդգրկեն «հայկական քաղաքակրթութեան ու մշակոյթի նուաճումներուն նսեմացման փորձեր»: Դիւրութեան համար, պիտի թուարկենք զանոնք ըստ Ակվազեանի մատուցումին.–

Ա) «Հայկական արուեստի ազդեցութիւնը համաչխարհային արուեստի վրայ փոքր է եղել»: Արուեստաբան Թոմըս Մէթիւսի կարծիքը կրնայ ընդունելի ըլլալ թէ ոչ, քանի որ «փոքր»ի ու «մեծ»ի չափանիշները անյայտ են ընդհանրապէս (էջ 213), բայց կապ չունի հայ արուեստի գնահատականին հետ, որուն ուսումնասիրութիւնը կարեւոր է ինքն իր մէջ, անկախաբար իր ազդեցութեան չափէն:

Բ) *Ըստ Թոմըսնի, Դաւիթ Անյաղթը «հաստատ ապրել է 6–րդ դարի երկրորդ կէսին եւ ... դուցէ բոլորովին էլ հայ չի եղել»: Հարաւարեւի տոքթորականի ուսանող Սերճիօ Լա Փորթա դրախօսականի մը մէջ կ'ըսէ, որ Ակվազեան կը պնդէ, առանց փաստի, որ ամերիկեան հայագիտութիւնը իր սանեըը դէպի Թոմսընի գործերը կը մղէ եւ անվստահութիւն կը սերմանէ Հայաստանի հայագիտութեան հանդէպ (էջ 214):*

Գ) *Որոշ հեղինակներ Թորոս Թոսլինին արեւմտեան ծագում վերագրած են ու փորձած՝ արեւմտեան ազդեցութիւն տեսնել անոր վրայ: Ակվազեան «ապահայացընելու» փորձեր կը նկատէ պանոնք (էջ 214 – 215): Անաչառ քննութենէն անդին (Իրինա Դրամփեան հերքած է այդ տեսակէտները), դիտական հարցը ազդայինի վերածելու կարիքը չկայ: Երբ դարասկիզբին Սարժիկովակի հայկական հետքեր կը տեսնէր արեւմտեան արուեստին մէջ, «հայացնելու» փո՞րձ կ'ընէր:*

Դ) «Աչխարհացոյց»ի անգլերէն թարգմանիչ Ռոպըրթ Հիւնեի պնդումը, որ ան «իրենից ներկայացնում է հայ մտքի ու մշակոյթի վրայ հել(լ)ենական ու, աւելի սառը՝ բիւզանդական ազդեցութեան մի հրաշալի օրինակ», ըստ Ակվազեանի առաւու կեցուածք մըն է, որովհետեւ չի յիշեր հայ մտքին ինքնուրոյնութիւնը (էջ 215 – 217): Շիրակացի, սակայն, կը վկայէ, որ յոյն հեղինակներու (Պտղոմէոս, Պապոս) անմիջական հետեւողութեամբ գրուած է:

Ե) *Ձոն Կրեփին «Աչխարհացոյց»ի մասին գրած է, թէ «Հայաստանից դուրս աչխատող ժամանակակից քիչ պիտնականները են հաւատ ընծայում, որ այսպիսի մի գործ կարող էր ինքնուրոյն գրել այնպիսի մի պատառակ, ինչպիսին էր, ենթադրաբար, եօթերորդ դարի որեւէ Հայ»: Իսկ Ակվազեան կը մեկնաբանէ, թէ «ահա այսպէս՝ գրչի մի հարուածով եօթերորդ դարում ապրած բոլոր Հայերը յայտարարուած են յետամնաց դասակարգեր» (էջ 218) եւ թէ «արդի հայաստանեան հայագիտութեան նկատմամբ... քամահրական ու վերամբարձ, եթէ չասենք՝ հայատեաց վարմունքը ծնունդ ու մնուել է ամենեւին ո՛չ – գիտական ազբիւրներից» (էջ 219): Աչխարհ ամէն կողմ աչխարհի հետ քայլ պահող մարդիկ կան, ինչպէս եւ ովքեր սեփական իւղով տապկուելու սկզբունքը կ'որդեգրեն: Յայտնի է, որ Լ. վամ Ի. գարուն «գաւառական» կարելի է նկատել այն անձը, որուն մտաւոր զարգացումը աչխարհի հետ քայլ պահելու մտահոգութեամբ սբնած չէ: Շիրակացի մը ըրած է ատիկա, բայց տասնեակ Շիրակացիներ չեն եղած:

Զ) Դարձեալ Կրեփինի մամլոյ հաղորդագրութիւն մը կը նչէ, թէ «Հայերը ոչ մի լուրջ բժչկագիտական տրակտատ չեն գրել մինչեւ 12-րդ դարը՝ արաբական բժչկագիտական գործօնքից անմիջապէս յետոյ»: Ակվազեան բժչկագիտութեան ու բժչկարաններու թարգմանութեան փաստեր կը չարէ – որոնք ինքնուրոյն հեղինակութեան հետ կապ չունին–, չուսումնասիրուած ձեռագիրները կը յիշէ եւ կը հերքէ պնդումը, նչելով «Գագիկ – Հեթումեան բժչկարան»ը (էջ 219 – 220): Վերջինը իրաւացի է, եւ անչուշտ տեղեկագրութիւնը կարելի էր դրական չարադրանքով կատարել, կը նկատէ հայրենի պատմաբանը:

Է) *Փիթըր Քաուլ միջնադարու համալսարանները «վանական ակադեմիաներ» կամ «դպրոցներ» կը համարի: Համաձայն ենք Ակվազեանին, թէ անոնք կրնան զուգադրուիլ եւրոպական համալսարաններու հետ, ուսոի ատիճանաղերկելու հիմք չկայ (էջ 221 – 222):*

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Իր տարբեր ակնարկութիւններէն ետք, հեղինակը կը յանգի դաւի մը գոյութեան (էջ 227 – 236): Ըստ իրեն, ամերիկեան հայագիտութիւնը եւ Թուրք – ազերի «հայագիտութիւնը» երկու նոյնանուն նպատակներ ունին.–

Ա) *Քայքայել հայ ժողովուրդի պատմա – իրաւական հիմքը որ զայն կը կապէ իր պապենական օրրանին ու իր կորուսեալ հողերուն:*

Բ) *Թուլցնել Սփիւռքահայերու եւ Հայաստանցիներու բարոյա – հոգեբանական եւ գաղափարական նուիրումն ու կապը հայութեան հետ:*

Անոնց կողքին չարք մը լրացուցիչ մարտավարական միջոցներ կը թուարկէ.–

1) *Հայաստանի հայագիտութեան նուաճումներու պիտակկական անտեսում:*

2) *Ցիչեալ հայագէտներուն կողմէ ԱՄՆ–ու հայագիտական ամպիոններու վերահսկողութիւնը եւ հակակչիռը՝ պաշտօններու յաջորդականութեան վրայ:*

3) *Գիտնադատական մթնոլորտի բացակայութիւն կամ չէզոքացում:*

4) *Հայագիտական նոր ուժերու պատրաստութեան դեկավարութիւն եւ հակակչիռ:*

5) *Գիտական հրապարակումներու վերահսկողութիւն:*

Այս հայագէտներէն չատեր ընորոչուած են լեզուի թերի իմացութեամբ (մանաւանդ՝ աչխարհաբար), հայերէն մտնագիտական դրականութեան անդրկերնացումի երեւոյթով (= բանաքաղութիւն, պատչաճ փաստերու կարօտ ծանրակչիռ մեղադրանք մը), եւ յատկապէս՝ ազգային իմաստով ուծացած ըլլալու հանգամանքով: Ահա մտածողութեան դիծ մը, ըստ որուն լեզուի իմացութիւնը կամ ազգային «ուծացումը» գիտական վաստակ մը կրնան պայմանաւորել: Մեզի կը թուի, որ նման չափանիչ ընդունելի չէ:

Այս գիտնականներուն գլխաւոր սկզբունքը «արդի հայագիտութեան նուաճումներուն անտեսումն է», իսկ գլխաւոր խոչընդոտը՝ «հայաստանեան հայագիտութիւնը»: Ակվազեան չի բացառեր, որ ապագային անոնք փորձեն Հայաստանի մէջ կամրջապլուխ մը հաստատել՝ տեղական ուժերու մասնակցութեամբ: Այս պնդումներուն մէջ ճիշդ բաժին մը կայ, ի դէպ, բայց «դաւադրութեան» ատենդը աւելի չարմար է լրտեսական վէպերու քան թէ փաստարկից դիտութեան: Ահա թէ ինչո՛ւ, վերջին հաշուով, ամբողջ աչխատութիւնը խոցելի է: Աւելորդ չէ նչել, որ հատորը դրականօրէն գրախօսելով, Թրքագէտ ակադ. Մանուէլ Զուլալեան նչած է, թէ Ակվազեան պէտք է որ աւելի տառնասիրտ կերպով բանաձեւէր իր դատումները եւ Թուրք – ամերիկեան գիտական կապերը առարկայական քննարկումի ենթարկէր(18):

Այս բոլորէն անդին, հեղինակը ճիշդ առաջարկ մը ունի. անհրաժեչտ է սատար ըլլալ հայրենի հայագիտութեան՝ իր ճգնաժամէն հանելու եւ դէպի միջազգային ասպարէզ ուղղելու՝ հրատարակչական առումով: Այդ գործը պէտք է ըստանձնէր, առաջին հերթին, հայկական պետութիւնը, որմէ սակայն մեծ ակնկալութիւններ պէտք չէ ունենալ, եթէ յիչենք, որ 1998–ի նախահաչիւը 60·400 տոլար կը տրամադրէր Մատենադարանին (1·976 տոլար՝ 126 պաչտօնեաներու համար) (էջ 232):

Նման երախտաչատ գործ, հայրենի պետութեան վերելքին սատարելէ անդին, «հակահարուած» պիտի չտար ամերիկեան հայագիտութեան, այլ՝ ընդհակառակն, պիտի սերտացնէր կապերը, իրերհասկացողութիւնը եւ, մանաւանդ, փոխադարձ վստահութիւնը: Ասիկա, իր կարգին, պիտի նուազեցնէր հայկական ուսմանց կոտորակումի ներկայ վիճակը:

(Շար. 3 եւ վերջ)

Նիւ Ճըրզի

ԼՈՆՏՈՆ

«ՏԱՊԱՆԷՆ ԳԱՆՁԵՐ» ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ(*) ԲԱՑՈՒԱԾ

1700–ամեակի նչումներու չրջանակին հետաքրքրական նախաձեռնութիւններէն է այս խորագիրով Բրիտանական գրադարանին (Լոնտոն) մէջ Մարտ 1–ին բացուած ցուցահանդէսը: Հոն ներկայացուած են նկարազարդ ձեռագիր մատեաններ, եկեղեցական առարկաներ, փայտէ, քարէ արձաններ, կաւագործութեան առարկաներ եւ այլն, որոնց մեծ մասը առաջին անգամ կը ցուցադրուի Հայաստանէն դուրս:

Բացումի հանդիսութեան ներկայ գտնուած են Գարեգին Բ., Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ Արք., Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, Բրիտանիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ռ. Գուք, Հայաստանի Լոնտոնի նախկին դեսպան Ա. Սարգսեան, նոր նչանակուած յաչորդը Վ. Ապահեան, ցուցահանդէսին հովանաւոր Վաչէ եւ Թամար Մանուկեան զոյգը, զազմաթիւ երկիրներու, եկեղեցիներու, լրատուներու ներկայացուցիչներ եւ հիւրեր:

Ցուցահանդէսին պատասխանատու կազմակերպիչն է նոյն գրադարանի պաչտօնեաներէն Վրէժ Քհնյ. Ներսէսեան որ խմբագիրն է նաեւ 240 էջնոց fաբ-պլոկին որ կը կրէ նոյն խորագիրը: Հոն բազմաթիւ մասնագէտներ յօդուածներ ստորագրած են Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակումին, հայաստանեայց եկեղեցւոյ քրիստոսաբան-

---

(*) George Bournoutian, *The Khanate of Erevan Under Qajar Rule*, Costa Mesa, 1992, 58. Ընդգծուած բառերը Ակվազեանի թարգմանութեան մէջ չկան:

(14) *Ibidem.*

(15) Ani Atamian Bournoutian, «Cilician Armenia», in *The Armenian People*, vol. I, 273.

(16) Մ. Զուլալեան, «Հայկական իչխանութեան հիմնումը Կիլիկիայում», *Հայ ժողովրդի պատմութիւն*, հ. III, Երեւան, 1976, 672–673:

(17) Atamian Bournoutian, *op. cit.*, 276.

(18) «Պատմա–բանասիրական հանդէս», 1, 1999, 354:

կան կեցուածքին, հայկական աստուածարանական արուեստին ու յարակից այլ նիւթերու մասին:

Բրիտանիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ռ. Գուք չէշտած է ձեռնարկին կարեւորութիւնը, ուրախութիւն արտայայտելով որ ան բրիտանացի այցելուներուն կը պատմէ 17 դարու քրիստոնէութեան մը արժէքներուն մասին: Ան չէշտած է նաեւ պատմութեան մէջ Հայաստանի կատարած կարեւոր դերը, անդրադարձած հայեւտնդլիական յարաբերութիւններուն որոնց հզօրացման փափաք յայտնած է, ուշադրութեամբ որ Մարտի վերջաւորութեան բրիտանական պատուիրակութիւն մը Հայաստան կ'այցելէ:

Գանգրէն Բ. իր ելոյթին մէջ ծանրացած է հայութեան կեանքին մէջ քրիստոնէութեան ղրաւած կարեւոր տեղին, հայեւանդլիական զարաւոր բարեկամութեան վրայ: ապա գնահատանքով անդրադարձած է Բրիտանական թանգարանին հայկական բաժնին վարչութեան ջանքերուն որոնք կարելի դարձուցած են նման ցուցահանդէս մը, դրուատած է նախաձեռնորդը հովանաւորելու Մանուկեան ըղդին պատրաստակամութիւնը:

Ա. Սարգսեան խօսելով հայութեան կեանքին մէջ քրիստոնէական արժէքներու արմատացած տեղին մասին, չէշտած է յարութեան ու մահուան վրայ տարած յաղթանակին հաւատքը որ առաջնորդած է սերունդները: Ապա ծանրացած է իր պատմութեան ընթացքին հայ ժողովուրդին մարդկութեան ու քաղաքակրթութեան բերած նպաստին վրայ. նպաստ որ արտայայտութիւն դտած է մշակոյթի, արուեստի, դիտութեան, առեւտուրի եւ ինչ որ ամենակարեւորն է՝ կեանքի փիլիսոփայութեան ներդրումով:

Շնորհակալութեան խօսքերէ ետք ցուցահանդէսին իրականացման բոլոր մասնակիցներուն, ան աւարտած է ելոյթը «Տապանէն Գանձեր»ը Հայուն հայրենիքը ներկայացնող ձեռնարկ կոչելով եւ մաղթելով որ անոր չնորհիւ այցելուն աւելի մօտէն ճանչնայ Հայաստանը:

(*) «Treaisures from the Ark»,
մինչեւ Մայիս 28,
The British Library —
96 Euston Road — LONDON NWI 2DB
☎ 020 7412 7332

C. D. Reçus

AKHTAMAR
OEUVRES CLASSIQUES

EUGENIE ALECIAN

Production et distribution exclusive
DISQUES DOM

ԼՎՈՎԻ ՀԱՑԿ. ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՈՐՄՆԱՆԿԱՐՆԵՐԸ(*)

ԵՈՒՐԻ ՍՄԻՐՆՈՎ

1905 – 1929 Լվովի հայկական տաճարին վերանորոգութեան աշխատանքներուն ընթացքին որոնց նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Աբգ. Ժոզէֆ Թէոդորովիչին, 1925 Յունիս 6–ի օրը յայտնաբերուած է պատ հիւսուած հին պատուհան մը որուն գոյութեան ոչ ոք տեղեակ էր մինչեւ այդ թուականը: Գեղարուեստի թանգարանէն Պոկտան Եանուշ որ հոն կը գտնուէր, անմիջապէս կ'որոշէ պրպտումներու առարկայ ընել այդ յայտնաբերումը: Պրպտումէն կը յայտնուի 3,34 մեթր բարձրութեամբ, 1,88 մեթր լայնքով եւ 1,25 մեթր խորութեամբ խորշ մը որուն մէկ պատին վրայ 8 քառակուսի մեթր տարածքով միջնադարեան որմնանկար մը կայ: Վերի մասին մէջ բոլորակաձեւ մեսայլ մը կը տեսնուէր, մութ կապոյտ ենթախորքով մը որուն վրայ նկարուած Քրիստոսը աջ ձեռքին մէջ աւետարան մը կը բռնէր, մինչ ձախ ձեռքը օրհնութեան շարժումով վեր բարձրացուցած էր: Քրիստոսի դէմքի մասը տեղ – տեղ ծանրօրէն վնասուած է. նոյնն է պարագան հալերէն արձանագրութիւններուն որոնք անընթեռնելի եղած են:

Խորշին ձախ կողմը կար Ս. Յակոբ առաքեալին նկարը, 2,14 մեթր բարձրութեամբ ու ոզկեզօդն լուսապսակով, գոց կարմիր զգեստով ու սրճագոյն վերարկուով, գլուխը դրած սեւ, լայնեզր գլխարկ մը որուն վրայ կը տեսնուէր ծովային խեցիի մը պատկերը: Առաքեալը ձախ ձեռքը ուխտաւորի ցուպ մը ունէր, ատով յիշեցնելով դէպի Գոմփոստէլի Ս. Յակոբ կաթարուած ճամբորդութիւնը, Սպանիա, ուր պիտի մահանար ու թաղուէր:

Խորշին աջ կողմը բարձրացած էր Ս. Յովհաննէս աւետարանիչին նկարը, երբ ան իր մէկ աչակերտին՝ Պրոդորոմին հետ կը վիճէր: Այդ աչակերտը մէկն էր եօթը սարկաւագներէն որոնք Ս. Յովհաննէս Աստուածաբանին առաքելական այցելութեան կը մասնակցէին. անոր որ Նիկոմիտիոյ առաջին եպիսկոպոսը ըլլալէ ետք Անտիոքի մէջ նահատակուեցաւ:

Մաքրութեան աշխատանքներուն ընթացքին հայ եկեղեցւոյ հովիւը՝ Տ.ընի Գայթանովից կը յաջողի կարդալ հայերէն արձանագրութիւնները որոնք կիսով չնչուած են: Ցիսուսի նկարով մեռալը ապիտակ տառերով կը կրէ «Ցիսուս Քրիստոս, Աստուծոյ որդին» արձանագրութիւնը, իսկ տուրբերուն գլուխներուն վերեւ արձանագրուած են անոնց անուններ:

Միջնադարեան գծագրութիւններու յայտնաբերումը զգայացունց պատահար մը կ'ըլլայ, ծնունդ տալով գիտական հակասական միտքերու, որոնք մինչեւ այսօր հանդարտած չեն: Տեղական դիւանները եւ ժամանակագրութիւնները պրպտումէն ետք կարելի կ'ըլլայ հաւաստի վարկած մը կազմել, որուն համաձայն պատուհանին մէջ պատ հիւսուած է Լվովի 1527-ի սարսափելի հրդեհէն անմիջապէս ետք. հրդեհ որ գրեթէ ամբողջ քաղաքը բոցերու ճարակ դարձուցած էր:

Այս յայտնաբերումին կապուած բարդ հարց մըն է որմնանկարներուն թուականը որոշելու գործը. այսօր իսկ կարելի չըլլար համաձայնութեան եզր գտնել հարցով չհագեցուցած մեծ թիւով մասնագիտներու միջեւ: Հիմնուելով միայն ոճին, թէքնիքին գործածուած նախանիւթին, պատմական չրջածիրին, նկարուած անձնաւորութիւններուն կեցուածքին, եւայլնի վրայ, մասնագէտները կը յայտնեն կարծիքներ որոնք երբեմն նկատելի չափով իրարմէ կը տարբերին: Առաջին վարկածը որ սկիզբէն, 1925 Յունիսին, Գեղարուեստի թանգարանին պատասխանատու հայկական արուեստի մասնագէտ Պ. Եանուցի կողմէ ներկայացուած է, կ'ըսէ թէ որմնանկարները պէտք է գըծուած ըլլան ԺԴ. դարու աւարտին եւ ԺԵ. դարու սկիզբին միջեւ:

Ուրիշներ աւելի հակամէտ են ԺԵ. դարու վերջաւորութեան եւ ԺՋ. դարու միջեւ զետեղելու զանոնք, այսինքն, վերոնշեալ հրդեհէն ետք: Բ. աշխարհամարտէն կարճ ժամանակ առաջ, արուեստի յայտնի պատմաբան փրոֆէսէօր Թատէուշ Մանքովսքի հիմնուելով նկարներուն նախանիւթին քիմիական տարրալուծումին արդիւնքներուն վրայ, ատոր կերպով ըսած էր թէ արուեստի բացառիկ այս գործին հեղինակները Լվովի հայ արուեստագէտներն էին, իսկ թուականը նոյն հրդեհէն ետքի շրջանին կը զուգադիպէր:

Պատերազմը պատճառ եղաւ որ Լվովի հայկական տաճարը փակուի եւ կրօնաւորները ձերբակալուին. այդ ընթացքին աշխատանքն ալ ընդհատուեցաւ: Ատով, որմնանկարներուն վէճն ալ աւարտած համարուեցաւ Թ. Մանքովսքիի եզրակացութեամբ զոր ան կրկնեց մահէն (1959) կարճ ժամանակ առաջ:

Այսուհանդերձ, հակամտութիւնը կըրկին արծարծուեցաւ 1974–ին, առանց յանդելու վճռական եզրակացութեան մը: Եւ քանի որ գործածուած նախանիւթին քիմիական մանրակրկիտ վերլուծումը եղած չէ, անկարելի է պատասխանել բոլոր հարցումներուն:

Ներկայ առարկայ նկարները որոնք յայտնաբերուած են, հաւանօրէն փոքր մէկ մասն են եւ վստահաբար ոչ ամէնէն կարեւորը այն նկարազարդումին զոր ունէր տաճարը: 1988 – 1999 կատարուած աշխատանքը բազկացած է նկարներուն գանազան խաւերը քերթելէ եւ ներկերուն փչրներ դժբախտաբար անմիջապէս չեն ուսումնասիրուած, ուստի վերջնապէս կորսուած են: Միայն սիւներու վրայ մնացած որոշ տարրեր կրնան տակաւին

Աթէնքի Ա.յ Սոսթիւն «Աթինայքօ» թատերասրահին մէջ, Փետրուար 4-ին տօնուած է Հայ կաթողիկէ համայնքի հիմնադրութեան 75-ամեակը: Ալիս Փուրումճեանի բացման խօսքէն ետք, օրուան բանախօսը՝ Մարզար Շարապխանեան (յատկապէս հրաւիրուած Գանատայէն) ղրուատած է հայ կաթողիկէ համայնքի հիմնադիրներուն կատարած դործին արժէքը, մէջբերելով Ս. Զաւարեանի Պոլսոյ Սպատամարտի մէջ արձանագրած սա մտածումը. – «Մօտքը առանց դործի մեռեալ է»: Ներկայ եղած են յարանուանութեանց պետերը, Հայաստանի դեսպանատան ներկայացուցիչը, վարմակերպութեանց եւ միութիւններու եւ մամուլի ներկայացուցիչներ եւ թաղամասի անճնաւորութիւններ: Գործադրուած է պարուհական յայտագիր մը:

⁂

Աթէնքի «Էն Աթինէս» ճաշասրահին մէջ, Յունուար 28-ին, Համազգայինի Աթէնքի Գ. Կառավարենց եւ Գոքինիոյ Յ. Շիրազ մասնաճիւղերը կազմակերպած են իրենց առաջին միասնական ձեռնարկը: Զոյգ վարչութեանց անունով խօսք առած է Շ. Էմմասեան իր գոհունակութիւնը յայտնելով ի տես մեծ թիւով մասնակցողներու: Գեղարդ Քահանայ Պապոդլեան կատարած է գաթայի օրհնութիւնը: Երգեր ու երաժշտութիւն ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծած են:

⁂

Պէյօղլուի Քէմալ Սունալ արուեստի կեդրոնին մէջ, Փետրուար 26–ին բացուած է Քրիստին Սալէրնի նոր դործերու ցուցահանդէսը: Ծանօթ նկարչուհին, որ վերջերս յաղորդական ծանր դործողութիւններու ենթարկուած է, կրկին վրձինը ձեռք առած է եւ չարունակած է ստեղծագործել:

քննութեան ենթարկուիլ եւ հետաքրքրական լուսաբանութիւններ քերել, սակայն մեծ խոհեմութեամբ չարժիլ պէտք է մեկնաբանութիւններու վտանգին:

(Լվով)

(*) Այս նիւթին մասին հեղինակը ելոյթով հանդէս եկած է Պրաֆովայի (Լեհաստան) մէջ 2000 Սեպտեմբեր 23–ին տեղի ունեցած հայ գաղութի ե· հանդիպումին: Ցետոյ նիւթը հրատարակուած է Լեհահայերու մշակութային ընկերութեան «Տեղեկագիր»ին 23–րդ թիւին մէջ: Ֆրանսերէնի թարգմանութիւնը ըրած է Տիկին Խաշմանեան:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՅՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Մեքենան կը բանէր արդէն: Պատասխանատու Մարմինը՝ Բերա մասնաւոր բնակարանի մը մէջ. դրասենեակ մը պոլիս, տեղական գործերու համար: Քարտուղար նշանակած էինք Եզնիկը, որ կը դրաքէր օրն ի բուն: Ջուրի ճամբայ էր դարձած Սէթեան խանի այդ պատմական անկիւնակը: Ես կը մնայի դեռ դրաքիր Պալեանց դրատունը, երբ առտու մը հասան «Քարաքիկ»ի առաջին կապոցները: Հասնիլն ու հասնիլը մէկ եղան, եւ խեղճ Պալեանցը չկրցաւ քանի մը օրինակ ճարել, ծախելու համար:

Ասոնք մը վերջը թերթը դադրեցաւ, եւ ալ ձեռքի դրադրութիւնը, որ այլեւս անտանելի կը դառնար, այս նոր յոյզերուն մէջ: Արդէն անկանոն դարձեր էի, – մէկ առաք Բերա, միւսը Սէթեան խան, հեռի հեռ: Հոսանքն էր որ կը վարէր մեզ եւ նոր ասպարէզներ կը բացուէին: Այլեւս կարելի՞ էր ծառայել դրավաճառի մը չուքին տակ...

Ձառերու չարքն սկսած էր արդէն, առաջինը՝ ողբացեալ Ակնունին, Ղալաթիոյ ժողովասրահին մէջ: Բազմութիւնը խըտնուած էր սրահին մէջ, սանդուխներուն վրայ, տարածուելով մինչեւ բակը եւ փողոցը:

Երբ առենախօսը բեմէն լէյլա որոտընդոստ ծափերու տեղատարափին տակ, վարը, բակին մէջ, վայրենի կանչեր կ'արձակուէին.

– Դո՛ւրս ըրէք չունը, լրտես է, խափի՛...

– Ան ան չէ, բարեկամ, կը սխալիք...

– Ան է, ա՛ն, կը ճանչնամ, զարկէք...

– Ես անմեղ եմ, կը պոռար ենթական, բոլոր ուժովը:

Քիչ անդին ուրիշ հրմշտուք մը, եւ նոյն աղաղակները: Իրար պիտի ըզկտէին: Ակնունի սոխպուեցաւ մխիթարել, յորդորել եւ ցրուել, մինչ իրարանցումը կը չարունակուէր դուրսը, փողոցին մէջ:

Իրիկունէ իրիկուն խմբական կամ հըրապարակային ժողովներ, որոնց մասին նոր դաղափար պիտի կազմէինք: Հրապարակային ժողովներէն մէկը դումարուեցաւ Գուամ Գափուի դուրսը, դպրոցին մէջ, առաջնորդութեամբ Գեղամին եւ Յակոբ Տէր–Յակոբեանին, որոնք թաղեցի կը համարուէին: Չեմ դիտեր որքան տեւեց Տէր – Յակոբեանի արձանագրուիլն ու քաչուիլը:

Ո՛ւրկէ ուր, որոշուած էր որ կիրակի օր մը ես ալ ճառ խօսիմ Սամաթիոյ մէջ: Ազդն ալ տպեր էին օրուան թերթերուն մէջ (մենք թերթ չունէինք տակաւին, ո՛չ անհատական, ո՛չ ալ կուսակցական):

Ես՝ բանախո՞ս, այն ալ Ակնունիի պէս հռետորի մը դէմ... Ես որ արտասանութիւն մը անգամ չէի փորձած դպրոցին մէջ: Դեռ հազիւ քանի մը խումբերու ելեւէջած էի, իբրեւ «ընկեր Բարբարոս», ինչպէս ծանուցած էին թերթերը: Եւ միւնակ ալ չէի: Ուրիշներ կը խօսէին, ես ալ կ'օդնէի, «կարճ եւ ազդու» խօսքեր, բացատրութիւններ արձակելով:

Եւ սակայն որոշուա՞ծ էր: «Կուսակցական պարտականութիւն է»:

Քանի օրերը կը մօտենային, այնքան դժալի կը դառնար մտմտուքս: Ակնունին լուր դրկած էր – եթէ չատ կը վախնայ, թող նախապէս դրէ, չի կարդար, սեղանին վրայ կը դնէ եւ կը հետեւի. Զօհրապն ալ այդպէս կ'ընէ:

Երանի՛ թէ լսած ըլլայի այդ խրատը:

Բանախօսութեան Կիրակի առաւոտ Սկիւտար, Պէյլէրին պարտէզը նստայ եւ սկսայ դրի առնել խօսելիքս, մինչ Թէոդիկ իր սովորութեան համաձայն կը դրդռէր. – Գրի՛ չ նայիմ աչքիս առջեւ, ի՞նչ պիտի խօսիս: Տասնըհինգ – քսան թուղթ լեցուցեր էի արդէն, անշուշտ վսեմ ոճով եւ ճախրասլաց երեւակայութեամբ:

Երանի՛ թէ դրած ըլլայի:

Կէսօրէն վերջը, ժողովասրահն ենք արդէն: Բանախօսներէն մէկն ալ Թուրք էր, յանուն Օսմանեան Համերաշխութեան: Գրիգոր Մերճանով երկեսիկ խումբ մը կազմած էր, որ կը չրջէր թաղէ թաղ: Հանդիսին բացումը կատարուեցաւ երգով մը. –

Յառաջ ընթանանք, եղբայրնե՛ր,
Մարտի հրաւէր կարդալով...

Մինչ վերջին տունը մարտագոռ կը թնդար, տարբեր աչխարհ մը փոխադրեալով ղիս ալ, յանկարծ բեմ հրաւիրեցին:

Բեմը չակուած էր բաց պատուհանի մը առջեւ: Տրուած պատուէրին համաձայն, ճառը դրպանէս հանելով դրի սեղանին վրայ. ումպ մը ջուր խմեցի, եւ սկսա՛յ, իբրեւ թէ հետեւելով ձեռագրին, որպէսզի կապը չխախտեմ: Չէ՛յ, տնաչէն, առաջին թուղթէն հինգերորդը պատքեր էի արդէն, եւ ահա, ճարտասանական չարժուձեւ մը փորձած տեսնես, հովը թոցուց թուղթերէն մէկը: Թէեւ ունկնդիրներէն մէկը բերաւ յանձնեց, բայց այլեւս վրան չնայեցայ: Բոլոր թուղթերը դրպանս թըխելով, ճառը չարունակեցի անդիր, 15 վայրկեան եւս:

Ո՛չ ծափերը պակաս եղան, ոչ ալ «կեցցէ»ները, մինչդեռ ես արիւն – քրտինք մտած, դունատ, վար կ'իջնէի բեմէն:

(Շար. 30)

Monique Andréassian,

Monsieur et Madame Gérard Audrant et leurs enfants

ont le chagrin de vous faire part du décès, le 3 mars 2001, de leur mère et grand-mère

Madame Veuve
P. ANDREASSIAN

dans sa quatre-vingt dixième année.

Les obsèques ont été célébrées, dans l'intimité familiale, le 8 mars 2001, en l'église apostolique arménienne Sainte Croix de Varak d'Arnouville-lès-Gonesse.

Cet avis tient lieu de faire-part.

11, rue du Parisis, 95270 LUZARCHES
7 bis, avenue de Montespan, 75116 PARIS

Centre Culturel
SAINT MESROB
à PARIS

Jeudi 15 mars à 20 heures 45

CONFERENCE

donnée
par le Professeur
JEAN-PIERRE MAHE
Directeur d'Etudes
à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :

«LE ROMAN DANS L'ANCIENNE LITTERATURE ARMENIENNE»

au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro Cardinal Lemoine, Monge

—— **Entrée libre · Cocktail** ——

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս· Մինղեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Իղզագինի հետեւեալ նուէրները՝

Ա· ՅԱՆԿ

Աղքատախնամ Ընկերակցութիւն 1000 ֆրանք, Պր· Փիէռ Գոնտացեան 300 Ֆր·, Տիկին Նորա Փափազեան 500 Ֆր·, Տիկին Սիւզան Կիւմբիւքճեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժորժ եւ Տընիզ Նիքոլայիտիս 10·000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Շոքոլոզեան 100 Ֆր·, Տիկին Ժորժէթ Նազդալեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժերար Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Գառլ Գլոզէն 200-ական Ֆր·, Տէր և Տիկին Սարգիս Քէչէեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Պազըճեան 500 Ֆր·, Տիկին Պ· Փամամեան 300 Ֆր·, Օր· Վերժինէ Ասատուրեան, Պր· Գլօտ Գափամաճեան 200-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Շառլ Պօյաճեան 500 Ֆր·, Տիկին Սիմոն Նազիկեան 150 Ֆր·, Օր· Սիւզան Անդրէասեան 100 Ֆր·, Տիկին Լուչիանա Փափազեան 200 Ֆր·, Տիկին Հերմին Փաշայեան, Տիկին Եղիսաբէթ Ալեքսեան 300-ական Ֆրանք, Պր· Րաֆֆի Տէր – Ստեփանեան 150 Ֆր·, Օր· Ժագլին Թէրզեան 200 Ֆր·, Պր· Յակոբ Ալեքսանեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժ· Ասատուրեան 200 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Գարանֆիլեան 300 Ֆրանք, Պր· Ժան – Փիէռ Պիւրթէ 800 Ֆր·, Տիկին Սալի Պապայեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ֆելիփ Մէթէլեան 1000 Ֆր·, Զաուէյեան ընտանիք 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժան Մինասեան 150 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կ· Թորիկեան 50 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Հանրի Ալէսեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վարդան Պէրպէրեան 1000 Ֆր·։

(Շար·)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են, փոխան ծաղիկի՝

Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին· –

Տիկին Սաթենիկ Կարապետեան եւ զաւակները 1000 Ֆր·, Սթիւարթ Վիպէն Դարբինեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Յովակիմեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գարապետեան, Տիկին Սօնա Տօնէլեան 250-ական Ֆր·, Տիկին Ազատ Պարոնեան 200 Ֆրանք։

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին· –

Իսիի Հայ Մշակոյթի Տուն եւ Հ·Յ·Դ· Մարմին 500 Ֆր·, Սթիւարթ Վիպէն Դարբինեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պարպարեան 200 Ֆր·։

Շէն – Ֆրանսի· –

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան 250 Ֆր·, Տիկին Լիլիան Բեզմեզեան 300 Ֆրանք։

Թարգմանչաց Դպրոցին· –

Տէր եւ Տիկին Սիմոն Սապունճեան 300 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Օնոսեան 200 Ֆր·, Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղ 500 Ֆրանք։

***

Մկրտիչեան եւ Օնոսեան ընտանիքները չնորհակալութիւն կը յայտնեն Շաւիլի եկեղեցիին, հոգեւոր հովիւին Յարութիւն Քհնյ· Թաշճեանին, նաեւ դպիրներուն, երգիչներուն եւ բոլոր անոնց որոնք ներկայութեամբ, կամ դրութեամբ ու հեռաձայնով մասնակից եղան իրենց սուգին։ Այս տխուր առթիւ Մկրտիչեան եւ Օնոսեան ընտանիքները հետեւեալ նուէրները կ'ընեն· –

Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին 1500 Ֆր·, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Երջանկային Վարչութեան 500 Ֆր·, Շէն – Ֆրանսին 500 Ֆր·, եւ «Յառաջ»ին 500 Ֆր·։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

en avant-première
la chanteuse

YERSO

présente

son ALBUM
« ZARTONG »
Chants traditionnels
compositions et textes originaux

VENDREDI 16 MARS à 20h45
à la M.C.A. d'Alfortville
en présence de
JACQUES-EMMANUEL ROUSSELON
Compositeur — Arrangeur — Producteur
et Zoïa GALSTANIAN, Auteur
Illustration musicale — Dédicaces

Un album conçu comme un film !

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանը չնորհակալութեամբ ստացած է 3000 Ֆր· Պօղոսեան ընտանիքէն (Էքս – ան – Փրովանս) ի յիշատակ Սրբուհի Մուրատեանի եւ Գրիգոր Փափազեանի։

***

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ալեքսան Գավիթեանի մահուան առթիւ՝

Գումրեան ընտանիք 100 Ֆր·, Երէցեան ընտանիք 200 Ֆր·, Պերճ Գալճեան 500 Ֆր·, Յակոբ Ասլազ, Արտաշ Գարապիս 200-ական Ֆր·, Զարուհի Սաքալօղլու 700 Ֆր·, Մխիճան Տագէսեան 100 Ֆրանք, Սէմնրճեան ընտանիք, Պազդալօղլու 300-ական Ֆր·, Հիլէրկօ ընտանիք 200 Ֆր·, Բէքմէզեան ընտանիք, Կարապետեան ընտանիք 100-ական Ֆր·, Գահվէճիօղլու ընտանիք 300 Ֆր·։

Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ պարծանութեան համար՝ Սրապեան ընտանիք 100 Ֆր·։

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը հոգեհանդըստեան պաշտօն կատարել կու տայ հանգուցեալ բոլոր նուիրատուներուն եւ կատարարներուն հոգւոյն համար։ –

Լեւոն Արզումանեան, Զարուհի Տեմիրեան, Անդրանիկ Տէրտէրեան, Յակոբ Տիւիւլեան, Օհաննէս Տօնէլեան, Տիկին Անթարճեան, Սիրվարդ Ղուկասեան, Գրիգոր Հիւրմիւզեան, Ալիս Հիւսեան, Վահան Գէորգեան, Իվէթ Լաժու, Նուարդ Մեհթերեան, Հրանդ Ներսէսեան, Տիգրան Թորոսեան, Եդուարդ Վարդանեան, Մարի Վելեթեան, Գրիգոր Եազուպեան
կիրակի, Մարտ 11–ին, հետեւեալ եկեղեցիներուն մէջ՝

ՓԱՐԻԶ – Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր եկեղեցի,
ՎԻԷՆ – Ս· Թէոտոր Մատուռին մէջ,
ՏԷՍԻՆ – Ս· Աստուածածին եկեղեցի,
ՎԱԼԱՆՍ – Ս· Սահակ եկեղեցի,
ՄԱՐՍԷՅԼ – Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցի։

L'EGLISE ARMENIENNE DE CHAVILLE
organise
UN
CONCERT
avec
La Chorale **Eïson**
dirigée par LAURENCE THOMAZEAU
(folklore latino-américain)
et
La Compagnie
Astres Mélodies
dirigée par ASTRIG DEDEYAN
(Mozart, Bach, Gospels, Liturgie arménienne)
le Samedi 17 mars à 20 heures 30
en l'église Ste Bernadette
Pavé de Meudon — 92370 CHAVILLE
(entre les gares "Chaville-Vélizy" et Chaville R. G.)
Réservations au : **01.47.50.46.93;**
ou 01.47.09.23.18.

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ՕՐԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, Մարտ 10–ի երեկոյեան ժամը 8–ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ՝

Կ՚ դասախօսեն Տաթեւ Վրդ· Յակոբեան, Տիկին Մարիամ Հալլաճեան եւ կը համադրէ Հիլտա Զօպոյեան։

Կ՚երգեն Կոմիտաս եւ Կիլիկիա երգչախումբերը, ղեկավարութեամբ՝ Պր· Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Աւարտին՝ հիւրասիրութիւն։

Մուտքը ազատ է։

Եկէ՛ք մասնակցելու այս բացառիկ երեկոյթին եւ յարգանք ընծայելու բոլոր կիներուն, մանաւանդ հայ կիներուն։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉ–ի Ս· Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Մարտ 10, ժամը 14·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՀԱՅԿԱՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17–ԻՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՊՈՒՒՎԱՐ–ՕՍՏՈ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏ
ԳԱՄՓԱՆԵԼ–ՓՐԷՋ
ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ· ԴԱՍՊԱՐԵԱՆ

11EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՂԵԿԱՎԱՐ՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

BEDROS TOURIAN
Exilé en Sibérie
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ
ՏԱՐԱԳԻՐ Ի ՍԻԲԵՐԻԱ

LEVON MANUELIANTZ
Galilée et Milton
ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ
ԳԱԼԻԼԷ ԵՒ ՄԻԼՏՈՆ

Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 16–ին
Dimanche 11 mars à 16 heures

«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles

Մուտքը՝ **30 Ֆր·**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիլլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը Յակոբ Մանթարեանի մահուան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝

Ս· Պոտիկեան, Մ· Պօյաճեան, Ռ· Մալճեան, Է· Տօնիկեան, Ա· Պահատուրեան 100–ական Ֆր·, Տ· Ե· Զարուհեան 200 Ֆր·, Մ· Թորիկեան, Ն· Տէմիրճեան, Տ· Տիւմճեան, Թամար 100–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Տէմիրճեան 300 Ֆր·, Տիկին Ազիփէ Մանթարեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Վարդանեան 200–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժերար Պոսիկէ, Տէր եւ Տիկին Ժան Վարդանեան 500–ական Ֆր·։

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

BAZAR DE CHARITE ANNUEL

JOURNEES D'AMITIE
17-18 et 25 Mars

Salle Polyvalente — 13, rue du Perche, Paris IIIe

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs. Si vous souhaitez que l'on passe prendre vos dons, téléphonez à la Paroisse : 01 44 59 23 50.

Nous vous rappelons que le **Bazar de Charité** est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole de Samedi.**

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 10-11
SAMEDI - DIMANCHE
10-11 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԵ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·121 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.121

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԲՐՔԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 8 / 9)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ - ԻՐԱՆ ԴՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլի մէջ, երկօրեայ հանդիպումներ ունեցած են Հայաստանի, Յունաստանի եւ Իրանի Արտաքին նախարարները: Այս հանդիպումներու ընթացքին քննարկուած են զիւաւորապէս ուժանիւթի եւ տնտեսական հարցեր եւ փոխադրումներու եւ հաղորդակցութեան մարզերու մէջ համագործակցութեան ընդլայնումի հնարաւորութիւնները:

Ելոյթ ունենալով, Վարդան Օսկանեան բարձր գնահատած է 1999 Սեպտեմբեր 8-ին Երեւան տեղի ունեցած հանդիպումին ի հետոյ տարուած աշխատանքը, նշելով թէ աւելի ուշադրութիւն պէտք է դարձնել ձեռք բերուած համաձայնութիւններու կիրարկման: Հայաստանի նախարարը նշած է նաեւ որ այս եռակողմանի տնտեսական գործակցութիւնը նաեւ քաղաքական նշանակութիւն ունի: Ան կը միացնէ երեք տարբեր չրջաններ՝ Կովկաս, Պարսից Ծոց եւ Միջերկրականի երկիրներ, ինչ որ հնարաւորութիւն կուտայ ամէն երկրի միւսին ալ մատնակից դարձնելու տուեալ չրջանին մէջ ծաւալուղ տնտեսական գործունէութեան:

Եռակողմանի գործակցութեան նախապարական այս հանդիպումի աւարտին, Մարտ 8-ին, տորպեդած է «փոխըմբռնումի յուշպիրը», որմէ ետք, երեք նախարարները մամուլի ասուլիս մը տուած են: Յուշպիրին կարեւոր մասը կը նկատի Իրան – Հայաստան կազատարի շինութիւնը, քանի Պարսկաստան բնական կազ արտադրող գլխաւոր երկիրներուն մաս կը կազմէ: Նախարարական հանդիպումէն ետք, Յունաստանի նախագահը՝ Սթեֆանոփուլոս ընդունած է Իրանի եւ Հայաստանի Արտաքին նախարարները, ապա, Վ. Օսկանեան տեսակցութիւն ունեցած է Յունաստանի Արտաքին նախարար՝ Ժ. Փափանտրէուի հետ:

Հայաստանի Արտաքին նախարարը հանդիպում ունեցած է նաեւ հայ գաղութին հետ, ի մասնաւորի ՌԱԿ-ի եւ Հ. Ց. Դ.-ի ներկայացուցիչներուն: Քննարկուած են Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները, մանաւանդ այս տարի դամարուելիք երկրորդ համաժողովին առթիւ:

*
**

ՕԹԱՆ-Ի ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՕԹԱՆ-ի ռազմական կոմիտէի նախագահ, ծովակալ Կիւօ Վէնթուրոնի, Մարտ 8-ին երկօրեայ այցելութեան մը համար Երեւան գացած է: Զուարթնոց օդակայանը պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, ան ըսած է թէ իր այցը կը կապուի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագրին շուրջ եւ թէ նպատակն է ծանօթանալ երկրին ներկայի իրավիճակին ու որոնել գործակցութեան հեռանկարներ: Ծովակալը աւելցուցած է թէ Ատրբէյճան նոյնպէս անդամ է այդ նոյն ծրագրին եւ ՕԹԱՆ չհաղորդուած է որ գործակցութիւն գոյանայ անդամ երկիրներու միջեւ: Վէնթուրոնի հանդիպումներ կ'ունենար պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի, բանակի գլխաւոր հրամանատար զօր. Միքայէլ Բաբլթիւնեանի հետ: Նախատեսուած էին նաեւ այցելութիւններ Մայր Աթոռ եւ Վ. Սարգսեան հիմնարկ:

*
**

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ

Ուկրանիոյ Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի բանբերը իր երկրին արտաքին քաղաքականութեան հրատապ հարցերուն շուրջ ասուլիսի մը անդրադարձած է նաեւ Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւ վերջին հանդիպումին, անոր արդիւնքը բաւական յուսադրող նկատելով: Ըսելէ ետք թէ իր երկիրը չհաղորդուած է Ղարաբաղի հարցին չուտափոյթ կարգադրութեամբ, յոյս յայտնած է որ Մարտ 4-5-ի Փարիզի հանդիպումին արդիւնքները նպաստեն ատոր:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ նախագահը՝ Գաւլօ Ազելիօ Չիամփի լուծեց իտալական խորհրդարանը, որ ընտրուած էր 1996 Ապրիլ 21-ին: Կանխահաս ընտրութիւններ տեղի կ'ունենան Մայիս 6-ին կամ 13-ին: Նոյն օրը, Մարտ 8-ին, Մեթակոյան ալ քուէարկած էր 322-ի վրայ 171 ձայնով դաշնակցութեան վերաբերող օրինագիծը (Երեսփոխանական ժողովը քուէարկած էր Մարտ 1-ին) որ յատկեալ իրաւասութիւններ կուտայ չրջանններուն եւ կ'ամրապնդէ անոնց իշխանութիւնը: Մեթակոյան այլ չէր մասնակցած քուէարկութեան, որովհետեւ, ըստ իրեն, ծրագիրը հարկ եղածին չափ հեռու չէր երթար: Նոր օրէնքը օրէնսդրական եւ հարկային մեծ իրաւասութիւններ կը չնորհէ չրջանններուն:

Փ. ՏԷՎԼԷՃԵԱՆ, ԷՒ-ՓԷ-ԷՒ-ի բանբերը, «փոխորկի չուրի գաւաթի մը մէջ» որակած է Ֆ. Սեկէնի եւ Մ. Ալիօ - Մարիի միջեւ ծագած կռիւը, ինչ կը վերաբերի իրենց պատասխանատուութեան թաղապետական ընտրութեանց արդիւնքին մէջ: «Վալէօր Ա.Բ.Բ.»ի առած իր հարցազրոյցին մէջ, Տէվլէճեան կ'ըսէ թէ չանք կը թափուի մէկը միւսին դէմ հանելու արուեստական կերպով: Ալիօ – Մարի յայտարարած է որ Սեկէն արդիւնքներու պատասխանատուութիւն մը ունի՝ պահել Փարիզը եւ Սեկէն պատասխանած էր որ ինք ալ (Ալիօ – Մարի) արդիւնքներու պատասխանատուութիւն մը ունէր թաղապետական ընտրութիւններու ամբողջութեան վրայ: «Սեկէն, կ'աւելցընէ Տէվլէճեան, կանչուեցաւ ինչպէս հրշէջներ, հրդեհը մարելու համար: Հրշէջները հրդեհին պատասխանատուները չեն»:

ԺԱՒ ԱԹԱԼԻ, Մխիթարեան երբեմնի յաուուկ խորհրդականը քննութեան տակ առնուեցաւ, Մարտ 8-ին, բայց, ազատ ձգուեցաւ, դատական հակողութեան տակ: Աթալի կը մեղադրուի «աղէտութեան չահատակութեան եւ հանրային ինչքերու չահագործման դաշտակցութեան (ռընեզ) համար»: Հարցը կապ ունի Անկոլայի ծախուած դինամիթերքին հետ, որու համար քննութեան տակ առնուած է նաեւ Մխիթարեան տաղ՝ Ժան – Քրիսթոֆ: Այս վերջինը, մօրը հանդանակած երաչխաւորագրին չնորհիւ ազատ ձգուած է:

Անկոլայի զէնքերու վաճառքի կեդրոնացան կան զէմքեր է Ֆալքոն, որ բանտն է եւ որու թուղթերու քննութենէն մէջտեղ կ'ելլեն բազմաթիւ անձերու մասին զանազան տեղեկութիւններ, դրամական վճարումներ կամ անձերու ակրոնատառերով (ինչպէս՝ «Ժաք Ա.» (Ժաք Աթալի) կամ բոլորովին ծածկանուններով, (ինչպէս՝ Փանիւժ, Գալիլէ, «Սուբիացին», «ՓԼՍ» (Փօլ – Լու Սիւլեցեր) եւ այլն:

ԻՆԹԻՖԱՏԱՅի հինգ ամիսներու ընթացքին 102 պատանիներ մեռած են (101 Պաղեստինցի, մէկ Իսրայէլացի) եւ աւելի քան 4600 վիրաւորներ կան, որոնց մեծ մասը հաշմանդամ կը մնայ ցկեանս: Այս լուրերը հաղորդած է ԻՒՆԻՍԷՖ-ը (ՄԱԿ-ի մանուկներու ճիւղը) որ կղաւելցընէ թէ 20 հազար մանուկներ ալ դպրոց չեն կրցած յաճախել կամ իրենց ուսումը խանգարուած է: Գազայի մէջ, գործազրկութիւնը 60%-ի հասած է եւ 40% Այսրյորդանան, մինչ 11% էր ճակատումը չսկսած: 10-ի վրայ 4 պաղեստինցի օրական 2 տոլարէն պակաս կը չահի եւ կացութիւնը կը վատթարանայ: Միւս կողմէ, Հեպրոնի մէջ, առողջական, բայց, նաեւ հոգեկան ծանր վիճակ մը կը տիրէ: Օրուան մէջ, քաղաքար քարկոծութեամբ զբաղող մանուկներու վախը կ'արտայայտուի դիչերը, բոլորն ալ միզարձակութեան կը տառապին: Տեղւոյն վրայ, Աւտնց Սահմանի Բժիչկներու ներկայացուցիչները չատ տխուր պատկեր մը կը նկարագրեն, առողջապահական, մանաւանդ հոգեկան դեռնի վրայ: Քաղաքը դեռ կը բաւուած կը մնայ Իսրայէլցւոյ դինուորներու եւ հրեայ գոլոնիներու կողմէ, եւ որպէսզի այս 300 գոլոնիները լաւ եւ հանդիստ ապրին, պըեթէ մնայուն լուսարդել մը հաստատուած է: Այդերը աշխատանքի երթալու հնարաւորութիւն չունին եւ կիներն ալ ոչ մնունդ կրնան ապահովել, ոչ ալ մանուկները կրնան դպրոց երթալ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ՄԷՋ, ծանրակչիռ ողողումներ տեղի ունեցած են: Ուկրանիոյ մէջ 7 հոգի ջրամոյն եղած են, 13 հազար ուրիչներ ալ պարտաւորուած են հեռանալ իրենց բնակարաններէն: Հունգարիոյ մէջ, վերջին օրերուն 30 հազար հոգի, Ռումանիոյ մէջ ալ 3700 հոգի տեղափոխուած են: Ուկրանիոյ արեւմտեան մէջ տարածքը տեղատարափ անձրեւները եւ ձիւնհալը ազէտալի եղած են 200 դիւղերու համար եւ վնասուած են 20 հազար տուներ եւ 20 կամուրջներ:

ՌՈՍՏՈՎի ՄԷՋ, Փետրուար 28-ին, բացուած է ռուս սպայի մը՝ գնդապետ Բուդանովի դատավարութիւնը որ ամբաստանուած է չէչէն երիտասարդ կնոջ մը սպանութեան համար: Դէպքը նախընթաց չունի: Յարդ չէր պատահած որ ոճրային արարքի մը համար ռուս սպայ մը մինչեւ դատարան քաչուի: Բազմաթիւ րողոքներ ալ բարձրացան համայնավար, ծայրայեղ ազ եւ Կորաք պինուորականներու կողմէ: 2000, Մարտ 26-էն 27-ի դիչերը, հրապայլերու 160-րդ զօրաբաժինին հրամանատարը, առատ խմիչքներով ոսնելէ ետք իր աղջկան տարեդարձը եւ Պուտինի նախագահական յաղթանակը երեք ընկերներու օգնութեամբ առեւանգած է 18-ամեայ Կրպա Կուպայեւան, իր տունը տարած, հագուստները հանած, ծեծած, ապա՝ խեղդած: Չդամայած է որ թաղուի անուտուր: Որպէս բացատրութիւն ըսած է չէչէն ապստամբներուն հաչուոյն կը դործէր: Դատը պիտի տեւէ մինչեւ Մարտ 13:

ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՄԷՋ, 5 միլիոն է թիւը անոնց, որոնք բացարձակ աղքատութեան մէջ կ'ապրին, ըստ «Ընուտ Եւրոպա» մկրտուած համալսարանական ուսումնասիրութեան մը:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԵՒՐԻ ԽԱԶՔԱՐԻՆ ԱՌԹԻԻ

Սեւրի չամաչակի թանգարանին չէնքին առջեւ Մարտ 3-ին կանգնած ցեղասպանութեան խաչքար – յուչարձանը անդամ մը եւս հակաղղեցութեան մղած է թուրք մամուլը: Մարտ 9-ի օրաթերթերը Ֆրանսայի ընտրութիւններուն հայ համայնքը սիրաչահելու մտահոգութեամբ կը բացատրեն զայն, նկատի առնելով բացումին ժամանակը: Երկրորդ մտահոգութիւնը որ զԺպհութեան գլխաւոր ազդակն է, կը վերաբերի յուչարձանին համար ընտրուած վայրին: Սեւրը թուրք հանրային կարծիքին կը ներկայանայ որպէս Օսմանեան կայսրութեան մանատումին ու փլուզումին խորհրդանիչը, հոն առորագրուած, բայց վաւերացում չգտած ու հետեւաբար չկիրարկուած 1920-ի ծանօթ դաչնագիրով: Թուրք մամուլին թղթակիցները վայրի ընտրութեան մէջ կը տեսնեն այդ անցեալին ակնարկութիւն մըն ալ, ինչ որ զայրոյթի յառելեալ պատճառ կ'ըլլայ: Եւ վերջապէս, յուչարձանին ընկերացած արձանագրութիւնը ուր այս անգամ ամենայն յստակութեամբ տեղ գտած է ոճիրն ալ, անոր պատասխանատուն ալ, հակազդեցութեան երրորդ պատճառն է: Թերթերը հրատարակած են Սեւրի թանգարանին ու կանգնուած խաչքարին լուսանկարը, անգամ կերպով տալով հայերէն – ֆրանսերէն արձանագրութիւնն ալ: Նկարագրութեան տողերուն մէջ ըսուած է թէ խաչքարը վեց մեթր բարձրութիւն ունի, չինուած է կղմինարի գոյնով «խաչքար» քարէն... Քանի մը տող անդին քարը ճիչդ անունը՝ տուֆը գտած է, կրած խաչքարին մասին ինքնատիպ բացատրութիւններու ընկերացած:

Յուչակոթողին բացումը տաքի եղած է նաեւ Ֆրանսայի դէմ վոխադարձ միջոցներու դիմելու հարկը անգամ մը եւս չեչտելու. երկրին ամէնէն տարածուն օրաթերթին «Չիւրրիյէթ»ի խմբագիր Ո. Էքչի կ'ըսէ թէ Ապրիլ 24-ը կը մօտենայ, ուստի պատրաստ պէտք է պահուիլ «խեղաթիւրուած իրականութիւններու, յերիւրածոյ հէքեաթներու, գեղծուած փաստաթուղթերու դրսեի պիտի կրկնեն թէ թուրքերը ինչպէս անգթաբար կոտորած են մէկուկէս միլիոն Հայը»:

Որպէս վոխադարձ քայլ Ֆրանսայի դէմ, ան կը թելադրէ աւելի էյապաղիլ ու գործի ձեռնարկել: Կը յիչէ Վանի եւ բեսվոխան Ք. Ինանի Ֆրանսան դատապարտող ու ցեղասպանութեան ամբաստանութիւնը մերժող քանաձեւը որ Ազգային Ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբին կողմէ վաւերացուեցաւ, բայց Ազգային Ժողովի օրակարգին չէկաւ տակաւին: Կը թելադրուի նաեւ Ֆրանսական պատմութեան մարդկութեան դէմ ոճիր նկատուելիք էջերը դատապարտող օրէնքներ պատրաստել ու կրկնել Սեւրի քաղաքապետութեան ընթացքը. այսինքն՝ Անդարայի մէջ Ֆրանսայի դեսպանատան չէնքին դէմ կանգնել յուչարձան մը որ խորհրդանչէ մարդկութեան դէմ Ֆրանսայի գործած մէկ ոճիրը...: Այդ գործին համար լրագրողը յարմար կը նկատէ Մարդկային իրաւունքներու թրքական միութիւնը, մտնալով որ անոր նախկին նախագահը մահիրճէճ մը մագպուժի վրկուելէ ետք, ներկայիս ալ մինչեւ վեց տարուան բանտարկութեան սպառնալիքի տակ է, դատի կանչուած ըլլալով Պետական ապահովութեան առեանին առջեւ, Հայերու ցեղասպանութեան մէջ Թուրքիոյ պատասխանատուութիւնը հաստատող արտայայտութիւններու համար...:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԱՆՊԱՇՏՕՆ, ԱՅԼ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԹՂԹԱԾՐԱՐ ՄԸ

Աւելի քան տարուան մը պատրաստութենէ ետք, Փետրուար 15–ին վերջապէս սկսաւ 1999 Հոկտեմբեր 27–ին Ազգային Ժողովին մէջ դործուած ահաբեկչութեան դատավարութիւնը: Մէկ – երկու նիստ արդէն տեղի ունեցաւ. անոնց մասին հրապարակուած լուրերէն դժուար չէ եզրակացնել որ իշխանութիւն մը պլխատած ոճրագործները դատելու, առաւել եւս պատժելու, նաեւ պատահարը լուսաբանելու փութկոտութիւնը չէ այդ ընթացքը դեկավարողը: Որքան ալ տարօրինակ հնչէ, կան լրջութեան պակաս մատնող ազդակները ալ: Այս վերջիններուն ամէնէն ցայտունն էր տեսնել որ նման ծանրակշիռ պատահարի մը ամբաստանեալներէն մէկը կրցած էր ներկայ չգտնուիլ առաջին նիստին. երեւոյթ որ կը նշանակէ թէ ան արդելափակուած չէր ու նոյնիսկ հոգը տարուած չէր ապահովելու անոր ներկայութիւնը: Եւ աւելի՝ դատավարութեան մը պարագային որ ո՛չ երկու հաւկիթի դոզութեան, ո՛չ ալ արկածով պատահած մարդասպանութեան մը կը վերաբերէր: «Արմէնիբէս»ի նոյն օրուան լրատուութիւնը կը յայտնէր տակաւին թէ դատավարութիւնը ութ օր յետաձգուած էր, որպէսզի կարելի ըլլայ այդ բացակային մասնակցութիւնը ապահովել...: Հայաստանի նման ուժ մը տարածքով երկրին մէջ ութ օրուան պայմանաժամ սահմանել ոճրագործութեան ամբաստանեալ մը գտնել ու դատարան բերելու համար, մինչ անդին, դրամականդեղծարարութեամբ միայն ամբաստանուած տիկին մը երկու տարիէ ի վեր բանտը կը պահուի եւ ձեռնակապերով կը բերուի դատարան...: Ցանցանքի, յանցաւորութեան ու նաեւ պետականի, արդարադատութեան իսկապէս հազուադէպ ըմբռնում մը որուն պատճառած ընդվզումն ալ, յայտնապէս կը մարսուի դառնթ մը ջուրի պէս:

Դատելու դժկամութեան, ձգձգումի այս երեւոյթը այնպէս կը թուի թէ արդարադատ մարմինը, անոր հեղինակութեան ներկայացուցիչները չի վրդովեր. քիչ մը անհասկնալի է, սակայն, ութ դահերուն հարազատներուն, պարադաներուն լուութիւնը: Մանաւանդ երբ անոնց մաս կը կազմէ 7 ամիս վարչապետութեան աթոռը զբաւած դէմք մը: Կ'երեւի այս մէկ անըմբռնելին ալ պէտք է դասել հայաստանեան այլ երեւոյթներուն չարքին որոնք անմատչելի կը մնան ըմբռնելու Հայուն տրամաբանութեան:

Մինչ դատավարութեան սկիզբով իսկ արդիւնքի ապասումը պայմանաւորուեցաւ համբերութեան անսպառ պաշարով մը, հայաստանեան մամուլը լուրերուն հետ պարբերաբար տեղ կու տայ խնդրին մասին ուշադրութիւն գրաւող տուեալներու, մեկնաբանական փորձերու քննադատական էջերու: Անոնց մէջ կան անկեղծ մտահոգութեամբ, վրդովմամբ գրի առնուածներ, չհոթ մեկնակէտ մատնողներ. նոյնիսկ այս վերջինները բնական պէտք է նկատել ոլորտի մը մէջ ուր մինչեւ իսկ ոճրագործները հերոսացնելու, կամ գոնէ արդարացնելու տրամադրութիւններ, փորձեր եղան:

Հոկտ. 27–ի պատահարին երկու էջնոց մէկ վերլուծութեր տեղ գտած է «Հայկական ժամանակ» օրաթերթին Փետր. 21–ի թիւին մէջ, Արմենակ Միքայէլեանի ստորագրութեամբ: Գրութիւնը հետաքրքրական է գլխաւորարար անով որ պարզապէս կ'առաջարկէ «ուշադիր կարդալ» կատարուածը չբծախսող իրականութիւնը. դէմքեր, դէպքեր, առընչութիւններ, ուժի կէտեր, հեռանկարներ, մէկ խօսքով՝ բոլոր այն ազդակները որոնց յարաբերակցութիւնը կը խմորէ իշխանութեան ընթացքը: Անկախ՝ այդ ընթերցումին յանգած եզրակացութենէն որ ընդունելի կրնայ ըլլալ, կամ չըլլալ, կատարուած համազրումը լայնօրէն կ'արդարացնէ ընթերցումի թելադրանքով պահանջուած քանի մը վայրկեանը:

Ա. Միքայէլեանի ամփոփ թղթածրարը մեկնակէտ առած է Լ. Տէր–Պետրոսեանի հրաժարականը. ատոր մէջ յատակ կերպով դեր ունեցած է Ղարաբաղի կարգաւորման խնդիրը, որ պատճառ եղած է Ղարաբաղի ղեկավարներուն եւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեանի մերձեցումին, ի դէմ նախագահին: Սակայն, լուչխանութեան գլխաւոր դէմքին հեռանալէն ետք այդ մերձեցումը չէ չարունակուած. նախագահական նոր ընտրութենէն առաջ ակնյայտ եղած է Ղարաբաղեան թեւին ու Վ. Սարգսեանի հակասութիւնը: Առաջինը, ըստ յօդուածագրին, մարմնաւորուած է Ռ. Քոչարեան, Սերժ Սարգսեան, Սամուէլ Բաբայեան խումբով որուն համար կը գործածուի «քանային» որակումը, ատոր հակնկալի յատկանիշներուն բացայայտ ակնարկութեամբ. սեփական չահու առաջնահերթութիւն եւ այդ նպատակին համար պետական ամբողջ մեքենային տիրանալու, գայն չահագործելու նպատակ:

Ա. Միքայէլեան առաջին չօշափելի հակադրութիւնը կը դետեղէ նախագահութեան թեկնածու որոշելու չրջանին. ո՞վ պէտք է գլխաւորէ պետութիւնը. Վ. Սարգսեա՞ն, թէ Ռ. Քոչարեան: Ղարաբաղեան խումբը կը յաղողի առաջինը ետ կեցնել, համոզելով որ Ռ. Քոչարեան աւելի «ծանրակչիռ» գործիչ կը համարւի: Երկրին մէջ հզօրութեան ու հեղինակութեան գլխաւոր տէր նկատուած այս դէմքին համակերպումը կը բացատրուի երկիրը խմբակային, մրցակցային վէնասակար ու վտանգաւոր հոլովոյթէ մը փրկելու մտադրութեամբ: Վ. Սարգսեան այդ գիծը ըրած է առաջնահերթ նկատելով ընդհանուրին չահը, նոյն տեն հակնկալով սակայն թէ գործ ունի «յանձին Ղարաբաղեան էլանի, փոխադարձ զիջումներու չգնացող, չզիջող, ներպատակին հասնելու համար միջոցներու առջեւ կանգ չառնող մարդկանց հետ»: Այսպէս ներկայացնելէ ետք նախագահականն ընտրութեան նախորդող չրջանը, յօդուածագիրը կը կրկնէ այն տեսակէտն ալ թէ ընտրութեան կարէն Դեմիրճեանի «ցնցող յաղողութիւնը» մինչեւ այսօր հարցականի տակ կը դնէ Ռ. Քոչարեանի օրինաւորութիւնը:

Յաջորդ պարբերութիւնը ուշադիր ընթերցումի թելադրանքով հրամցուած էջերուն ծանրութեան կեդրոնը կը կազմէ. նախագահական աթոռը դրաւելով հանդերձ, Ռ. Քոչարեան չէր կրնար վանել այն սեւեռուն դաղափարը «որ ինք երբեք չի կարող լինել դրութեան տէրը, լիարժէք նախագահ, քանի դեռ կայ Վ. Սարգսեանի հսկայական ազդեցութիւնը ողջ պետական մեքենայի վրայ»: Այդ ծանրութիւնը գոնէ հաւասարակչռելու համար նոր նախագահը կը սկսի բանակցիլ Լ. Տէր–Պետրոսեանի իշխանութեան արմատական ընդդիմադիրներուն հետ ոնընք անոր մեկնումով փայլուն յոյսեր կը փայփայէին:

Երկու – երկու բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան Ռոպէր Քոչարեանի, Հ.Ց.Դ.ի, Ա.Ժ.Մ. նախագահ Վազգէն Մանուկեանի միջեւ: Առաջին երկուքին սերտ կապին, գործակցութեան պատրամաստակամութեան որպէս գլխաւոր ապացոյց կը տրուի ծանրագոյն ամբաստանութիւններու ենթակայ Վահան Յովհաննիսեանի եւ Հրանտ Մարգարեանի ազատ արձակումը, տակաւին նախագահի պաշտօնակատար Ռ. Քոչարեանի առաջին հրամանագիրներէն մէկով, մինչ իրենց մեղսակիցները մինչեւ այսօր բանտ են: Ինչ կը վերաբերի Վ. Մանուկեանին, վարչապետի կամ առնուազն Ազգային դործերու նախարարի պաշտօն խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ իրեն համար: Ատիկա նպատակ ունի Վ. Սարգսեանի ազդեցութիւնը տկարացնելու: Ատոր որպէս հակադարձ քայլ, ան Կ. Դեմիրճեանի հետ միաբանութեան կը դիմէ: Այդ միաբանութեան արդիւնքն է «Միասնութիւն» դաշինքը որ 1999–ի ընտրութեան յատակ յաղթանակ տարաւ:

Այս կէտին վրայ Ա. Միքայէլեան կը կրկնէ տեսակէտը թէ Կ. Դեմիրճեան «անվերապահօրէն յաղթած» էր Ռ. Քոչարեանի որ անոր «վերաբերւում էր գաւառամիտ բիճախնդրութեամբ ու բացառիկ ատելութեամբ»: Վերադրումէն մէկդի դնելով նուաստացուցիչ որակումները, անկարելի է չնշմարել ներկայի նախագահին վերադրուած ընթացք մը որ ի յայտ եկած է իր նախագահութեան օրինաւորութիւնը խնդրականացուցած. Ա-չոտ Բլէեանը թիրախ առած «զեղծարարութեան» դատով ալ:

«Միասնութիւն» դաշինքին ընտրական յաղողութեամբ բնական էր որ հակառակ՝ օրինակ Վազգէն Մանուկեանի հետ տարուած բանակցութեան, վարչապետի աթոռը յանձնուէր Վ. Սարգսեանի: Ուժերու նոր դասաւորման մէջ այս վերջինը կը ներկայացուի մեծ թափով իր երեւակայած պետութեան կերտումին ձեռնարկած դէմք. անոր ընթացքով «օր–օրի ոչ ֆաքթօ փոխրանում էր այն մարդու իշխանութիւնը, որն այդ իշխանութեան տէրն էր համարւում ոչ եռւրէ»: Այս անսպասելի կացութեան մէջ ուր Ռ. Քոչարեան եւ համախոհները «պատային լրատվիճակի» մասնուած կը նկատուին, Ա. Միքայէլեան կը գրէ. «վտանգը կախուեց այլեւս ոչ միայն Վ. Սարգսեանի, այլեւ Կ. Դեմիրճեանի գլխին: Իրավիճակի լուծումը յետագայում իր վրայ վերցրեց Նայիրի Յունանեանը»: Այս ըսուածէն մեկնելով ալ կը հետեւցնէ թէ նախաքննութիւնը ամէն բանէ առաջ պէտք է գըտնէր թէ կա՞ր «Միասնութիւն» դաշինքին հաւասար այլ ուժի մը հետ լուրջ հակասութիւն որ կարող ըլլար նման արիւնալի վախճանի յանգեցնել կացութիւնը: Կ'ուզէ նաեւ որ պարզուէր թէ Վ. Սարգսեան – Կ. Դեմիրճեան զոյգին յաղթանակէն դժգոհներու ժխտական մղումները որքէ՞ս ճեւով հասա՞ծ են ոճրագործ խմբակին, կամ անոր ղեկավարին:

Գրութեան մէջ անջատ ենթաբաժին մը յատկացուած է Ն. Յունանեանի դաշնակցականի անցեալին ու նոյն կուսակցութեան ահաւոտական գործունէութեան ոլորտին մէջ ճիգը կայ ամէն գնով յանցագործութեան խորք մը նշմարելու: Ատիկա հիմնուած է այն տուեալին որ Ազգ. Ժողովի սպանդին հեղինակներէն Ն. Յունանեան, Կ. Յունանեան, Է. Գրիգորեան ու կազմակերպելու, աջակցելու կասկածով ամբաստանուած Յ. Յարութիւնեան Հ.Յ.Դ.ի Սկաուտական հայատանեան չարժումին հիմնադիրներն են: Ատիկա, եթէ նոյնիսկ ճիշդ է, կրնա՞յ բաւարար հիմ ըլլալ ըսուածին թէ «Դաշնակցութեան "Սկաուտական շարժում" կառոյցը՝ "Դրօ"ի նման, "ազգի ցաւով տառապողների" տանիքն է»:

Վերջընթեր գլուխը կ'անդրադառնայ ոճիրէն ետք Ն. Յունանեանի հեռաճայնի կանչերուն որոնց օրէնսդրական լրատուութիւնն ալ անդրադարձած էր: Ցիշուած էր յատկապէս դաշնակցական Հրանդ Մարգարեանի անունը. ատիկա ոմանց համար ուղղակի կապ նշանակած էր Ն. Յունանեանի ու Հ.Յ.Դ.ի միջեւ, ատիկ ծագող հետեւութիւններով, ուրիշներ այդ գանգը նրկատած էին մտքերու չփոթ պատճառելու կոչուած արարք: Ա. Միքայէլեան առաջին խումբին կը պատկանի: Ի՛նչպէս նախ թէ Հ. Մարգարեան միակը չէր ոտնն հեռաճայնով դիմած էր ոճրագործ. ան փորձած էր գտնել նաեւ Ս. Բարայեանը, Վ. Մանուկեանը, Ա. Յարութիւնեանը, Ազգ. Հեռատեսիլի տնօրէն Տ. Նաղդալեանը: Այլ խօսքով՝ «այն մարդկանց որոնց իրեն հոգեհարազատ համարում, որոնք ժամանակին տուել են նրան այս կամ այսպիսի յանցագործութիւնը ֆաջներող – արդարացնող մղումները»: Ան վստահ էր որ այդ մարդիկը պիտի օգնեն իրեն եւ «յաջորդ պահի իր անելիքը կապում է այն մարդկանց հետ, ովքեր ժամանակին տուել են իրեն յոյսեր ու երաշխիքներ»:

Երկրորդ անգամ անդրադառնալով Ռ. Քոչարեանի առաջին հրամանագիրներէն մէկով ազատ արձակուած դաշնակցական դէմքերու՝ Վ. Յովհաննիսեանի ու Հ. Մարգարեանի պարագային, Ա. Միքայէլեան ատոր մէջ փաստը կը նշմարէ Ռ. Քոչարեանի 1998–ի սկիզբին Հ. Մարգարեանի օգնութեան պէտք ունենալուն. ապա կ'ըսէ թէ 1999–ի ոճիրէն ետք ալ նոյն անձին օգնութեան պէտք ունեցաւ Ն. Յունանեանը. ու տարուած զուգահեռը կը մղէ գինքը հարց տալու թէ «մի՞թէ այստեղ կասկածելի ոչինչ չկայ, յատկապէս նախաքննութեան համար, որը պէտք է կասկածէր ամէնքին եւ ամէն ինչ»:

Վերջին պարբերութեամբ որ «Ամփոփում» ենթախորագիրը ունի, ծանրագոյն քննադատութեան թիրախ կ'ըլլայ նախագահը որպէս իշխանութիւնը «սեփական չահերի խնդիրը լուծել»ու միջոց նկատող դեկավար: Ատկէ եետք մեղադրողներու, պաշտպանողներու, դատաւորներու հերթը կ'ըլլայ մէկդի ձգել ԱՄՆ–ու, Ֆրանսայի, Ռուսաստանի, կամ Պարսկաստանի մէջ կազմակերպիչներ փնտռելու գործը ու «մեր տունը կեղծիքից մաքրել»ու որպէսզի նոր սերունդը կարենայ ունենալ «ազատ ու արդար պետութիւն՝ հպարտ ժողովրդով ու արժանապատիւ հասարակութեամբ»:

Նոյնիսկ տեսական մակարդակի առընչութիւններով, բացատրութիւններով, մեկնաբանութիւններով, հետաքրքրական է «Հայկական ժամանակ»ին հրապարակած դրութիւնը: Անոր տրուած մէկ հակադեցութիւն միայն լսուեցաւ մինչեւ այսօր, որ թէեւ բուն միջուկին չէր վերաբերեր. իրենց սկաուտական չարժումին վերագրուած ահաբեկչական նկարագրին պատճառով Հ.Յ.Դ.ի պատասխանատուներ բողոքի դիմած էին թերթին դլխաւոր խմբագրին՝ Ն. Փաչինեանի դէմ: Կոդմնակի այս տուեալէն զատ ոչինչ որ առընչուէր ներկայացուած բուն նիւթին:

Կարելի է, ըստ դիտանկիւնի, լուրջ առնել ներկայացուած ընթերցումը կամ հիւանդ կամ միտումնաւոր կեցուածքի արդիւնք նկատել: Առանց ձգձգումի ու արդար դատավարութիւն մը կրնայ ճիշդ արժէքը որոշել անոր: Այնուհետ, եթէ ըլլայ այդ կարգի դատավարութեան մը իսկական տրամադրութիւնը, ինչ որ մինչեւ այսօր համոզիչ բնոյթով մը չէ ներկայացաւ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

ՍԵՒՐԻ ԽԱՉՔԱՐԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ Մարտ 3–ին ժամը 11·30–ին, տեղի ունեցաւ խաչքարի մը պաշտօնական բացման արարողութիւնը, Հայերուս ազնուական սրտամօտ, Սեւր քաղաքին մէջ: Այս ձեռնարկին յղացումը ու իրականացումը կը պարտինք Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ դիմադրականներու միութեան ամխիներու անխոնջ եւ ոգնական աշխատանքին: Անոնք յաջողած էին հանդիսութեան մասնաւոր վայր մը տալ ի դէպ նչենք որ այդ օր, ինչպէս դրեցինք արդէն, ներկայ էին բազմաթիւ պետական անձնաւորութիւններ որոնց մէջ Օ–սը–Սէնի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահ եւ նախկին նախարար՝ Պ. Շառլ Փասքուա, Ֆրանսայի մօտ Հայաստանի դեսպան Պր. Է. Նալպանտեան, Սեւրի ու Ալֆորվիլի քաղաքապետները, երեսփոխաններ, եկեղեցականներ, Պ. Իվ Թեռնոն... ինչպէս նաեւ յոյն, կիպրացի, ասորի եւ մահմեդական համայնքներու ներկայացուցիչները:

Ա.յսպէս, չուրչ 200 հոգի որոնցմէ Մըխիթարեան չաթաթօրեայ դպրոցի աշակերտներ, խմբուած էին Սեւրի յուշարձանին առջեւ, ուր դետեղուած է յուշարձանը. ճիշդ այն վայրը ուր աւելի քան 80 տարիներ առաջ կը տատրաղրուէր մեղի այնքան ծանօթ դաչնադիրը:

Արարողութիւնը սկսաւ Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան նախագահ՝ Անթուան Պաղտիկեանի բացման խօսքով. ան նախ չնորհակալութիւն յայտնեց Սեւրի քաղաքապետ՝ Պր. Ֆրանսուա Քոչիւզքօ – Մոռիզին իր ցուցաբերած սիրալիր աջակցութեան եւ Պր. Շառլ Փասքուային, արտօնութեան ու նիւթական կարեւոր օժանդակութեան համար: Չնորհակալութիւններ եղան նաեւ Փիրայր Այչիկեանին (Փիրքա)՝ ճարտարապետ եւ Այչիկ Գազանը(ճեան)ին՝ քանդակագործ: Ապա կատարուեցաւ խաչքար – յուշարձանին քօղագերծումը, ձեռամբ Պպ. Փասքուալի, Քոչիւզքօ – Մոռիզի եւ Նալպանտեանի. կարմիր տուֆէ կոթողին առջեւ մարմարեայ պատուանդանը հետեւեալ երկլեզու անսխալ դրութիւնը կը կրէ.

A la mémoire des 1.500.000 Arméniens victimes du génocide perpétré par le gouvernement Jeune-turc en 1915.

Ի յիշատակ 1915–ին երիտ Թուրք կառավարութեան կողմէ գործադրուած չարմարդկանց որոնց իրեն հոգեհարազատ համարում, որոնք ժամանակին տուել են նրան այս կամ այսպիսի յանցագործութիւնը ֆաջներող – արդարացնող մղումները»: Ան վստահ էր որ այդ մարդիկը պիտի օգնեն իրեն եւ «յաջորդ պահի իր անելիքը կապում է այն մարդկանց հետ, ովքեր ժամանակին տուել են իրեն յոյսեր ու երաշխիքներ»:

Երկրորդ անգամ անդրադառնալով Ռ. Քոչարեանի առաջին հրամանագիրներէն մէկով ազատ արձակուած դաչնակցական դէմքերու՝ Վ. Յովհաննիսեանի ու Հ. Մարգարեանի պարագային, Ա. Միքայէլեան ատոր մէջ փաստը կը նշմարէ Ռ. Քոչարեանի 1998–ի սկիզբին Հ. Մարգարեանի օգնութեան պէտք ունենալուն. ապա կ'ըսէ թէ 1999–ի ոճիրէն ետք ալ նոյն անձին օգնութեան պէտք ունեցաւ Ն. Յունանեանը. ու տարուած զուգահեռը կը մղէ գինքը հարց տալու թէ «մի՞թէ այստեղ կասկածելի ոչինչ չկայ, յատկապէս նախաքննութեան համար, որը պէտք է կասկածէր ամէնքին եւ ամէն ինչ»:

Վերջին պարբերութեամբ որ «Ամփոփում» ենթախորագիրը ունի, ծանրագոյն քննադատութեան թիրախ կ'ըլլայ նախագահը որպէս իշխանութիւնը «սեփական չահերի խնդիրը լուծել»ու միջոց նկատող դեկավար: Ատկէ եետք մեղադրողներու, պաշտպանողներու, դատաւորներու հերթը կ'ըլլայ մէկդի ձգել ԱՄՆ–ու, Ֆրանսայի, Ռուսաստանի, կամ Պարսկաստանի մէջ կազմակերպիչներ փնտռելու գործը ու «մեր տունը կեղծիքից մաքրել»ու որպէսզի նոր սերունդը կարենայ ունենալ «ազատ ու արդար պետութիւն՝ հպարտ ժողովրդով ու արժանապատիւ հասարակութեամբ»:

Նոյնիսկ տեսական մակարդակի առընչութիւններով, բացատրութիւններով, մեկնաբանութիւններով, հետաքրքրական է «Հայկական ժամանակ»ին հրապարակած դրութիւնը: Անոր տրուած մէկ հակադեցութիւն միայն լսուեցաւ մինչեւ այսօր, որ թէեւ բուն միջուկին չէր վերաբերեր. իրենց սկաուտական չարժումին վերագրուած ահաբեկչական նկարագրին պատճառով Հ.Յ.Դ.ի պատասխանատուներ բողոքի դիմած էին թերթին դլխաւոր խմբագրին՝ Ն. Փաչինեանի դէմ: Կոդմնակի այս տուեալէն զատ ոչինչ որ առընչուէր ներկայացուած բուն նիւթին:

Կարելի է, ըստ դիտանկիւնի, լուրջ առնել ներկայացուած ընթերցումը կամ հիւանդ կամ միտումնաւոր կեցուածքի արդիւնք նկատել: Առանց ձգձգումի ու արդար դատավարութիւն մը կրնայ ճիշդ արժէքը որոշել անոր: Այնուհետ, եթէ ըլլայ այդ կարգի դատավարութեան մը իսկական տրամադրութիւնը, ինչ որ մինչեւ այսօր համոզիչ բնոյթով մը չէ ներկայացաւ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

յոց ցեղասպանութեան 1·500·000 զոհերուն:

Իսկ խաչքարին հաւէլ կողմը, կարելի է կարդալ՝

Hommage et gloire aux Arméniens morts pour la France
1914 — 1918 — 1920
1939 — 1945

փառք եւ պատիւ Ֆրանսայի համար զոհուած Հայերուն

Յուշաքարին ալ կողմը, տոժամեայ դրութիւն մը անցորդին կը պատմէ խաչքարերուն խմաստը ու նշանակութիւնը: Ցեղապային, հոն պիտի արձանագրուին նաեւ ծրագրին զօրավիգ անձնաւորութիւններուն անունները: Ապա, Հ. Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեան, որուն կ'ընծայուին Ցարութիւն Քհնյ. Թաշճեան եւ վերապատուելի Փիլիպէոս Լեւոնեան, խաչքարին օրհնութիւնը կատարեց ու, Ֆրանսերէն քանի մը խօսքով իր զոհունակութիւնը յայտնեց որ այս բացումը կ'ըլլայ 2001-ին, խորհրդանշական այս յոբելենական տարուան մէջ: Ազօթքներէն յետոյ, ամէն մէկ ներկայ անձնաւորութիւն կարմիր մեխակ մը դրաւ յուշարձանին առջեւ եւ ժողովուրդը, մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգեց բիւրաւոր նահատակներուն յիշատակը:

Կարգը եկած էր Նախկին Ռազմիկներու Միութեան նախագահին: Անթուան Պալիկեան, խօսք առնելով, բացատրեց այս խաչքարին երեք խորհրդանիշները.

– Մեծ Եղեռնի 1·500·000 հայ զոհերուն յիշատակի յաւերժացում,

– Ջոն հայ կամաւորներուն, իրենց երկու համաչխարհային պատերազմներու ընթացքին Ֆրանսայի համար,

– Ֆրանսահայերուն անհուն երախտագիտութիւնը հանդէպ այն երկրին որ իր հիւրընկալ հողը տրամադրեց անհայրենիք մնացած հայ զանգուածներուն:

Արարողութեան այս առաջին մասը աւարտեցաւ Ալէքսի Կէօվճեանի կարճ խօսքերով. Ան, յանուն «Ապրիլ 24 Կոմիտէ»ի, իր զոհունակութիւնը արտայայտեց այս իրագործման առընչութեամբ, աւելցնելով որ այլեւս ամէն ոք պիտի կրնայ գալ հոս ու խոնարհիլ: Նաեւ իր վճռակամութիւնը հաստատեց պայքարը չարունակելու մինչեւ վերջնական յաղթանակ՝ ցեղասպանութեան ճանաչումը Թուրքիոյ կողմէ:

Հանդիսութիւնը չարունակուեցաւ, քիչ վերջ, Սեւրի Մշակոյթի պալատին մէջ: Նախ քաղաքապետ՝ Պր. Ֆրանսուա Քովուզօ – Մուիզէ ողջունելով բոլոր ներկաները իր զոհունակութիւնը յայտնեց Իվիմայ հայ յուշարձանի մը դնեդումին իր քաղաքին մէջ ուր կարեւոր յիշատակներ կան կապուած հայ ժամանակակից պատմութեան: Ապա, բեմ հրաւիրեց Շրջանի երեսփոխան՝ Պր. Ժան – Ժագ Կիյէն: Իսկապէս թովանդակալից ու մտպաւորիչ անդիր ճառ մը արտասանեց Պարոն Կիյէն: Ան 15 վայրկեանի մէջ քաններորդ դարու Հայոց ճակատագրական տարիներու լրիւ պատմականը ըրաւ, մանագէտի մը համոզիչութեամբ, ինչ որ խորապէս տպաւորեց ներկաները որոնք այդ բացատրիկ ելոյթը ողջունեցին երկար ծափերով:

Յաջորդ բանախօսն էր Պր. Է. Նալպանտեան: Հայագտանի դեսպանը, Ֆրանսերէն իր խօսքին մէջ, իր գոհունակութիւնը յայտնեց որ այս խաչքարը կը կանգնեցուի ցեղասպանութեան ճանաչումէն անմիջապէս ետք: Ան ըսաւ որ Հայաստան այլեւս անկախ պետութիւն ըլլալով ակերն է իր ճակատագրին ու ի վերջոյ դրուատեց հայ – ֆրանսական դարաւոր բարեկամութիւնը որուն խորհրդանիշ սեպեց Սեւրի խաչքարը:

Վերջին խօսքը վերապահուած էր Պր. Փասքուային. Նախկին նախարարը նախ վերյիշեց իր հին համակրանքը հանդէպ Հայերուն եւ իրենց արդար դատին ու իր ծանօթ հիւմուրով համեմուած արտայայտութիւններով, զուգահեռը հիւսեց Հայերու եւ Գորսիքացիներու միջեւ, աւելցնելով «այդ երկու ժողովուրդները ունին հասարակաց արժէքներ, հոգեկան եւ բարոյական ինչպէս նաեւ ընտանիքին խոր լմբռնումը որ պիրար կը միացնէ մինչեւ ... ամուսնութիւններու կնքում»: Շատ Փասքուա չարունակեց ըսելով որ կարելի չէ ըսել որ հոս, Հայերը լաւ մերուած են. «ո՛չ, աւելին, անոնք բոլորովին մեզի պէս են, առանց որեւէ տարբերութեան...»:

Ան պանծացուց Ֆրանսական կեանքին ամէն բնագաւառներուն մէջ Հայերուն բերած նպաստը, մինչեւ իսկ իրենց կեանքին նուիրումը նոր հայրենիքին ազատութեան: Պր. Փասքուայի համար, «Սեւրի խաչքարը լաւ է, բայց մեծ քան մը չէ ի տես գործուած բոլոր սխալներուն»: Ու ինքն իրեն հարց տուաւ. «արդեօ՞ք այսքանով մեր պարտքը վճարեցինք. վստահ չեմ, երբ կը նայինք ինչ պատահեցաւ Սեւրի դաշնագրի յաջորդող տարիներուն»: Ո–աը–Սէնի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահը իր խօսքը աւարտեց վերահաստատելով իր ընդդիմութիւնը Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութեան ու մեծ յուզումով կարդաց Ազնաւուրի «Անոնք ինկան» ծանօթ երգի վերջին տողերը:

Արարողութեան պաշտօնական բաժինը աւարտեցաւ չորս հայ աշակերտներու կողմէ երգուած ֆրանսական եւ հայկական փառերգներով ինչպէս երկմայն ժողովրդական կտորով մը: «Դպրոցասէր»ի այս մանուկներու ղեղեցիկ ձայները խանդավառեցին բոլոր ներկաները:

Այս ճոխ ու իսկապէս յաջող արարողութիւնը վերջ գտաւ գինեճաշով մը:

ՀՐԱՑՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մարտ 4-ին, Նիսի մէկ սրահին մէջ, խումբ մը պատանիներ, իրենց ամրողջ տաղանդը ի գործ դնելով հայկական տոհմիկ պարերու փունջ մը ներկայացուցին տեղւոյն հայութեան: Անոնք առաջին անգամն է որ բեմ կը բարձրանային, հայկական սիրուն, ճաշակաւոր տարազներով: Մինչ անկեալ, Տիկին Հ. Պօշնաքեանի արտասանութիւնները խրախուսեցին ներկաները: Մասնաւոր գնահատանքի արժանացաւ Օրիորդ Մարի Պօշնաքեանի հեղաշունչ մենապարը եւ յիշատակելի տպաւորութիւն թողուց: Գնահատուեցաւ նաեւ երիտասարդ պարուսոյց՝ Ալէք Խօզարարատ: Հարկ է յիշել նաեւ Փարիզէն պարուսոյց Էտաի Ճօլօլեան որ աշխատանք տարած էր այդ ուղղութեամբ, իր թելադրանքներով եւ ցուցմունքներով, պատրաստելով այս պատանիները, որպէսզի մեզի հրամցնեն որակաւոր պարեր:

Օրիորդներ. – Անոյշ Մարտիրոսեան, Էրսօյ քոյրեր, Անի Խոզիկեան, Ապահեան, Խաչէն, Տալայէրա, Կոկէ եւ ուրիշներ, սոյն բեմի, նաղելի ու ժպտուն զարդերը հանդիսացան...: – Գալով մատղաշ մանչուկներու՝ Առնօ Պաճէմ, Կարէն Աժոէրիանեան, Եդուարդ Գասիկեան, իրենց կարգ ու տարքով ու խանդավառ քայլերով, մեր սրտերը թընդացուցին: Այս եզական պարախումբը «Նայիրի» հաճելի երեւոյթ մը եղաւ Նիսին երկնքի տակ: Թերեւս առաջին անգամ յայտնուելով, ջերմ ու միասնական ոգիով: Յարգելի կազմակերպիչներու թանկագին աջակցութեամբ, տքնաջան աշխատանք, հանդիպումներ ... փորձեր ... ու փորձեր...: Ահա՛ կ'իրականանար անոնց երազը ... խանդավառելով մեզ բոլորս:

«Անոյշ վերջաբան մը» կ'ըսեն օտարները...: Ահա՛ հանդէսի վերջակէտը դնող մատղաշ մանկանց գոյդ մը՝ Լեւոն Պօշնաքեան եւ Մարի Թօմասօն, այնքան անուշիկ ելոյթով մեզ զարմացուցին:

Անուրանալի էին, Տիկիններ Այտա Դանիլեան եւ Հ. Պօշնաքեանի զոհողութիւններն ու պատրաստակամութիւնը, որոնք ձեռնհասութեամբ գլուխ հանեցին այս չատ դեղեցիկ ձեռնարկը: Եւ անգամ մը եւս հանդիսացան միասնականութեան արդասիքը եղող «Յայտնութեան» վաստն ու բանալին:

Մատղիկներ զարդարեցին նաեւ «Մեծ մայրիկի օրուան» հերոսուհիներու կուրծքերը:

Կը մաղթենք յարատեւ ... մխասնական ոգի նոր նուաճումներու համար...:

ՀԱՆԴԻՍԱՏԵՍ

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

Ֆէրիկիւիի (Պոլիս) Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ չրջափակին մէջ եռուզեռ կը տիրէր, Կիրակի, Փետրուար 25-ին բուն Բարեկենդանի օրուան առթիւ: Կը տօնուէր նաեւ Դպրաց Դաս երդչախումբի 69-րդ տարեդարձը: Եկեղեցական արարողութեան աւարտին, որու ընթացքին քարոզած է Մեսրոպ պատրիարք, տեղի ունեցած է Սիրոյ սեղան մը եկեղեցւոյ յարակից «Շիրինօղլու» սրահին մէջ, որու նախագահած է պատրիարքը: Հաւաքոյթին խօսնակը եղած է Սեդրակ Տաւութհան, որու ողջոյնի խօսքէն ետք, Գարոլին Սարը բացատրութիւններ տուած է Վարդանանց Դպրաց Դասի գործունէութեան եւ ապագայ ծրագիրներուն մասին: Թաղային Խորհուրդի եւ Դպրաց Դասի նուիրով յուշապնակներ յանձնուած են կարդ մը անձնաւորութիւններու իրենց կատարած աշխատանքին համար: Հաւաքոյթի աւարտին, Վարդանանց երգչախումբը փոքրիկ համերգ մը հրամցուցած է ներկաներուն, բաղկացած աշխարհական երգերէ: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է պատրիարքը, որ նախ, դրուատած է Վարդանանց երգչախումբը, ապա, չէքատած որ Հայաստանէն դուրս Աւարայրը սա՛ է. հայ մնալ Սփիւռքի մէջ եւ կռթենալ գոյատեւել: Սիրոյ սեղանը վերջ գտած է միասնաբար երգուած Տէրունական ազօթքով:

*
**

Շիշլիի Մարմնամարզական Միութեան սրահին մէջ, Փետրուար 25-ին, տօնուած է Բարեկենդանը: Հաւաքոյթի բացման խօսքը արտասանած է Միութեան ատենապետը Հայկարամ Գարասու, որ շնորհակալութիւն յայտնած է քաղաքապետ՝ Մուսթաֆա Սարըվիւլի կնոջ, որու տրամադրած նիւթական միջոցներով նորկըւած էին Միութեան սրահին պատերը:

ԱՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Բարեկամներ դիտել տուին, երբ դուրս կ'ելլէինք.

- Վերջին 15 վայրկեան խօսածդ, անդիրը, ամէնէն յաջողն էր:

Այնուհետեւ ուխտեցի այլեւս դրի չառնել որեւէ ճառ, բացի այն պարագաներէն ուր անհրաժեշտ են մէջբերումներն ու փաստերը, – թիւ, թուական եւ այլն: Այսպէս նետուելով կա՛մ կը յաջողիմ, եւ կամ բոլորովին կը զազրեցնեմ ճարտասանական մարզանքները»:

- Թո՛ղ, թո՛ղ, մեր սեփական թերքը...

Մենք մեղի կը խօսէինք, դուրսէն ալ կը խրախուսէին: Իսկապէս անհրաժեշտ էր: Կուսակցութեան մասնաւոր ուժերը օրկան չունէին արտայայտուելու համար: Ոչ – կուսակցական թերթերը կը տիրապետէին հրապարակին, – Բիւզանդիոն, Մանզուկ, Ժամանակ, Սուրհանդակ (նոր հրատարակութիւն): Բայց տակաւին բարեացակամ էին: Գեղամ «Մանդումէ»ին անցած էր, որ կ'երիտասարդանար: Զարդարեան յօդուածները կը դրէր «Ժամանակ»ի մէջ, պարբերաբար կը դնեդումէին Դաշնակցութեան տեսակէտները: Դաշնակցական հով մըն էր որ կ'ուռեցընէր առագաստները: Ապա ուրիմն տեղ կուտային նաեւ մեր քանախօսութեանց եւ ազդերուն, աւելի կամ պակաս յօժարութեամբ: Տեսակ մը «բոլորտիքեան»...

Ինչո՞ւ այնքան ձգձգուեցաւ «Ազդակ»ը, լոյս տեսնելով միայն 1908 Դեկտեմբեր 16 – 29-ին, Սահմանադրութեան հռչակումէն գրեթէ վեց ամիս վերջը:

Հօհրապ օրաթերթ մը պիտի հրատարակէր, «Նոր Օր», իմաստութեամբ Ահարոնեանի, որ ամէնէն առաջ նպատ ունէր Գեղամը եւ դիս: Ցետոյ, երբ իմացաւ որ Դաշնակցութիւնն ալ օրաթերթ մը պիտի հիմնէ, ետ կեցաւ, թէեւ «Ազատամարտ»ը լոյս տեսաւ Սահմանադրութեան հռչակումէն գրեթէ մէկ տարի վերջը:

Կուսակցութիւնը պէտք ունէր նաեւ գրատունի մը, իր հրատարակութիւնները տարածելու համար: Այդ հոգը առանձնած էր Լեւոն Զարիպեան, եւ առաջարկեցին որ ես ալ ընկեր ըլլամ: Ես դժկամակեցայ, պնդունակութիւն չունենալով առեւտրական գործի: Բայց առժամապէս համաձեզպեցայ, Հրատարակչական ճիւղը վարելու առաջադրութեամբ:

Երկու ընկերներ 60-ական ոսկի դրամագլուխ դնելով, բացինք «Արծիւ ժողովրդական դրավաճառանոց»ը, Մարվէուճճըլար:

Ո՞վ էի յիշեր այդ պատմական կրպակը, նպարավաճառի խանութի մը կից:

Ոտքդ սեմին վրայ եւ արդէն խանութին էիր, կահաւորուած երկու թափթփած սեղաններով եւ քանի մը աթոռներով: Եւ սակայն, ամբողջ պատմութիւն մըն էր այդ խանութը, կենդանի եւ բովանդակալից: Երանի՛ թէ օրագիր մը պահած ըլլայի, եկող – գացողներով, կատարուած առուվաճառներով, արձանագրուած յիշատակներով, – բոլորն ալ վաղաժամ կորած...

Գաւառէն եկողը հոն կը հանդիպէր, «Ազատամարտ»ի խմբագրատան բացումէն վերջն ալ: Տեսակ մը կայարան կամ ժամադրավայր: Իրիկուն մը Սեպուհն ու Մարզպետը եկան եւ կարծես փլան, տեսնելով խանութին խեղճութիւնը:

– Ա՞ս է եղեր «Արծիւ»ը, Դաշնակցութեան ժամադրավայրը, որ այնքան հըռչակ է հանած երկրի մէջ: Մենք ալ կը կարծէինք թէ...

– Այս՝ հիւպատոսարանն է, դեսպանատունը կը պտնուի Բերա, Համալ Պաշի:

Գրատան ցուցափեղկերը զարդարուած էին Դաշնակցական հերոսներու մեծադիր նկարներով եւ խմբանկարներով, – Ազգիւր Սերոբ, Գէորգ Զաւարշ, Տարօնի առիւծը իր ձագուկներով, Խանի խումբը, Դումանի խումբը, եւ այլն:

Բիւրեղ բեռնակիրներ, որոնք ահագին հակեր կը փոխադրէին մաքսատունէն, գրատան առջեւէն անցած ատեն դիտեր էին այդ նկարները: Եւ յաճախ, բեռները վար դնելով ճիշդ խանութին առջեւ – ցոյց կուտային նաեւ մեր քանախօսութենէն եւ ազդերուն, աւելի կամ պակաս յօժարութեամբ: Տեսակ մը «բոլորտիքեան»...

Ինչո՞ւ այնքան ձգձգուեցաւ «Ազդակ»ը, լոյս տեսնելով միայն 1908 Դեկտեմբեր 16 – 29-ին, Սահմանադրութեան հռչակումէն գրեթէ վեց ամիս վերջը:

Զօհրապ օրաթերթ մը պիտի հրատարակէր, «Նոր Օր», իմաստութեամբ Ահարոնեանի, որ ամէնէն առաջ նպատ ունէր Գեղամը եւ դիս: Ցետոյ, երբ իմացաւ որ Դաշնակցութիւնն ալ օրաթերթ մը պիտի հիմնէ, ետ կեցաւ, թէեւ «Ազատամարտ»ը լոյս տեսաւ Սահմանադրութեան հռչակումէն գրեթէ մէկ տարի վերջը:

Կուսակցութիւնը պէտք ունէր նաեւ գրատունի մը, իր հրատարակութիւնները տարածելու համար: Այդ հոգը առանձնած էր Լեւոն Զարիպեան, եւ առաջարկեցին որ ես ալ ընկեր ըլլամ: Ես դժկամակեցայ, պնդունակութիւն չունենալով առեւտրական գործի: Բայց առժամապէս համաձեզպեցայ, Հրատարակչական ճիւղը վարելու առաջադրութեամբ:

Երկու ընկերներ 60-ական ոսկի դրամագլուխ դնելով, բացինք «Արծիւ ժողովրդական դրավաճառանոց»ը, Մարվէուճճըլար:

Ո՞վ էի յիշեր այդ պատմական կրպակը, նպարավաճառի խանութի մը կից:

Ոտքդ սեմին վրայ եւ արդէն խանութին էիր, կահաւորուած երկու թափթփած սեղաններով եւ քանի մը աթոռներով: Եւ սակայն, ամբողջ պատմութիւն մըն էր այդ խանութը, կենդանի եւ բովանդակալից: Երանի՛ թէ օրագիր մը պահած ըլլայի, եկող – գացողներով, կատարուած առուվաճառներով, արձանագրուած յիշատակներով, – բոլորն ալ վաղաժամ կորած...

Գաւառէն եկողը հոն կը հանդիպէր, «Ազատամարտ»ի խմբագրատան բացումէն վերջն ալ: Տեսակ մը կայարան կամ ժամադրավայր: Իրիկուն մը Սեպուհն ու Մարզպետը եկան եւ կարծես փլան, տեսնելով խանութին խեղճութիւնը:

– Ա՞ս է եղեր «Արծիւ»ը, Դաշնակցութեան ժամադրավայրը, որ այնքան հըռչակ է հանած երկրի մէջ: Մենք ալ կը կարծէինք թէ...

– Այս՝ հիւպատոսարանն է, դեսպանատունը կը պտնուի Բերա, Համալ Պաշի:

Գրատան ցուցափեղկերը զարդարուած էին Դաշնակցական հերոսներու մեծադիր նկարներով եւ խմբանկարներով, – Ազգիւր Սերոբ, Գէորգ Զաւարշ, Տարօնի առիւծը իր ձագուկներով, Խանի խումբը, Դումանի խումբը, եւ այլն:

Բիւրեղ բեռնակիրներ, որոնք ահագին հակեր կը փոխադրէին մաքսատունէն, գրատան առջեւէն անցած ատեն դիտեր էին այդ նկարները: Եւ յաճախ, բեռները վար դնելով ճիշդ խանութին առջեւ – վերջապէս ուրիշ ոչ մէկ տեղ – կուտային ցուցափեղկին նայելու: Կը մտածէինք ան ու ան, բաներ մը կը պատմէին իրարու, քիւրտերէն կամ թուրքերէն:

Օր մը հետաքրքրութենով հարցումներ ուղղեցի մէկուն: Մարդը վերէն վար չափելով պիս, պատասխանեց.

– Դուն ի՞նչ գիտես, ա՛յ մարդ, ես երկու տարի ծառայեր եմ Սերոբ փաշային քով, ի՞նչ իգիտ, ի՞նչ իկիտ... Կինն ալ կը ճանչնամ:

– Ես ալ Գէորգ Զաւարշին երգը գիտեմ, էֆէնտի:

Ու մէկ մէկ պատկեր ուզեցին:

Անշուշտ բոլորն ալ այսպէս բարեմիտ չէին: Մասնաւորապէս քանի մը հոգի կարծես ակռայ կը կճրտէին, պատկերներ դիտած ատեն: Բարեմիտ կամ չարամիտ, այս տեսարանը տեւեց երկար ատեն, մինչեւ որ գրատունը փոխադրուեցաւ յարակից խանին երկրորդ յարկը:

Օրուան որեւէ ժամուն, չարժելու տեղ չկար խանութին մէջ. այնպէս որ անտուկները յաճախ փողոցին մէջ կը դամուէին, եթէ օդը լաւ ըլլար: Անընդհատ երթեւեկ: Շարժանկար մը որ առտուն կանուխ սկսելով կը տեւէ մինչեւ խանութին փակումը: Շարժանկար մը հնչուն, աղմկալի, փունաւոր. բայց նաեւ համ, նշանագիր, եթէ հարցը կապ ունէր կուսակցական խնդիրներու հետ: (Շատ հեռու չէր Եղնիկին գրատենեակը եւ օրը տասն անգամ հոն կը վազէինք, հոն կը կանչէին):

(Շար. 31)

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

RECHERCHE

Marie ANANOFF, épouse Nikita MOLCHANOFF, est décédée à Paris le 23 avril 1956. Elle habitait 74, avenue de Suffren, Paris XVe. Elle était née à Moscou le 8 janvier 1875, fille de Jean Ananoff et Elise Lucas. Son mari Nikita était décédé en 1925 en Chine. Marie avec un fils, Mathieu Nikitch, né à Petrograd le 8 janvier 1897 et un fille, Elisabeth, née à Constantinople le 21 septembre 1900. La fille est décédée le 11 avril 1983 à Saint-Rémy (Haute Saône), où elle était soignée dans un institut. De Mathieu toutefois, aucune trace après sa dernière adresse en novembre 1928, au 6, rue de Chézy, Neuilly- sur-Seine, Mathieu avait épousé Barbara Bashkiroff, dont il avait divorcé en 1926.

Marie était sans doute arménienne, le service d'enterrement a eu lieu à l'église arménienne de la rue Jean-Goujon à Paris, le 25 avril 1956. Lors de son décès, son neveu Boris Koïtchou, dit Akiaroff, habitait chez elle à l'avenue de Suffren.

Si quelqu'un se souvient de Marie Ananoff et aurait entendu parler de son fils Mathieu et ce qu'il est devenu, je serais très reconnaissant si on pouvait me contacter, directement :

Jan BOUSSE,
Steensedijk 140, 8400 Ostende,
BELGIQUE;
Tél. : ++32.59.80.17.46
e-mail: boussejan@pandora.be

CONCERT

«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :

J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris

Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժ. Տէր-Յովհաննէսեան 500 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին եղիշէ եւ Լիզ Այվազեանի յիշատակին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՌՈՔՔՖՈՐ – ԼԻ – ՓԼՆ։ Շաբէկ Յակոբեան – Գլաուսն 600 ֆր.։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

⁂

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ ըրջանին, Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 6–ին, փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «խաղաղական» եւ «Հանգըստեան» ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին։–

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
ԺԱ. օր ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ
Քարոզիչ՝
ՄԻԽԱՒՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21
ԻԴ. օր ՄԵԾԻ ՊԱՀՈՑ –ՄԻՋԻՆՔ
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԱ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

L'EGLISE ARMENIENNE DE CHAVILLE

organise

UN

CONCERT

avec

La Chorale **Eison**

dirigée par LAURENCE THOMAZEAU
(folklore latino-américain)

et

La Compagnie

Astres Mélodies

dirigée par ASTRIG DEDEYAN
(Mozart, Bach, Gospels,
Liturgie arménienne)

le Samedi 17 mars à 20 heures 30
en l'église Ste Bernadette

Pavé de Meudon — 92370 CHAVILLE
(entre les gares "Chaville-Vélizy" et Chaville R. G.)

Réservations au : **01.47.50.46.93;**
ou 01.47.09.23.18.

Centre Culturel
SAINT MESROB
à PARIS

Jeudi 15 mars à 20 heures 45

CONFERENCE

donnée

par le Professeur
JEAN-PIERRE MAHE
Directeur d'Etudes
à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :

«LE ROMAN DANS L'ANCIENNE LITTERATURE ARMENIENNE»

au 10 bis, rue Thouin, Paris V^e
Métro Cardinal Lemoine, Monge

—— **Entrée libre - Cocktail** ——

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17–ԻՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ

ՊՈՒՀՎԱՐ–ՕՏՏՕ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏ

ԳԱՄՓԱՆՆԵՐ–ՖՐԷԶ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆԱ. ԳԱԱՊԱՐԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ ըրջանին Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14–ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21–ին, Միջինի առաւօտեան ժամը 10·30–ին Արեւապալի ժամերգութիւն։
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

⁂

Իսկ Արեւապալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիները պատարագէն առաջ։

ժամերգութիւն 8·45–ին։
Արեւապալ 9·45–ին։
Պատարագ 10·30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանդիստ 11·45–ին։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՒԹԻ ՏՈՒՆ

en avant-première
la chanteuse

YERSO

présente

son ALBUM
« ZARTONG »

Chants traditionnels
compositions et textes originaux

VENDREDI 16 MARS à 20h45
à la M.C.A. d'Alfortville
en présence de
JACQUES-EMMANUEL ROUSSELON
Compositeur — Arrangeur — Producteur
et Zoïa GALSTANIAN, Auteur
Illustration musicale — Dédicaces

Un album conçu comme un film !

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

DANS LE CADRE DU 1700ème ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

PELERINAGE EN ARMENIE

DU LUNDI 7 AU LUNDI 14 MAI

organisé par

LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS

Participation aux frais : **8.900 F**
Le tarif comprend :
— Le vol Paris — Erevan — Paris
— Hébergement à l'Hôtel Ani (****) en pension complète + Visites et déplacements en autocar privé avec guide francophone.
Date limite des résérvations : 25 avril
Pour toute information contacter :
☐ Secrétariat de la Cathédrale : **01 43 59 67 03**
☐ Père Avédis BALEKIAN : **01 46 62 01 29**
☐ Madame Margot KOKORIAN : **01 47 43 12 66.**
IMPORTANT: *Passeport valide au moins 6 mois avant la date de retour*

1ère TOURNEE EN FRANCE DU GROUPE MUSICAL ET VOCAL D'ARMENIE

«Yérk Yérkots»

« CANTIQUE DES CANTIQUES »

Ces 7 jeunes filles seront en concert exceptionnel :
— à **ALFORTVILLE : le mardi 20 mars à 20 heures 30,**
Salle Voltaire — 22, rue Voltaire. ● P.A.F. 30 F
— à **ARNOUVILLE-LES-GONESSE : le mercredi 21 mars à 20 heures 30,**
Salle Garvarentz, Espace Charles Aznavour, ave. P.V. Couturier.
Entrée libre.
— à **ISSY-LES-MOULINEAUX : le vendredi 23 mars à 20 heures 30,**
Eglise Evangélique Arménienne,, 28, ave. Bourgain. ● Entrée libre.
A l'occasion de ces trois concerts, le Pasteur René Léonian témoignera du réveil de la foi chrétienne en Arménie.
Renseignements : tél. : **01 47 36 02 50**

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 13
MARDI
13 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՍՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·122 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.122

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՒԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԵՐՋԱՊԷ՛Ս

Եթէ խանգարիչ անակնկալներ չպատահին, Ֆրանսահայ գաղութին անկիւնադարձային թուականներէն պիտի ըլլայ փետր· 17 Շաբաթը· այդ օրն է որ Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն ընդհ· ժողովին ընթացքին որոշած է վերախոհումի մը ենթարկուիլ ու վերածուիլ Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու Համակարգուժի Խորհուրդի (ՖԿՀՄ)։ Առով նպատակը կը հետապնդուի գաղութը վերջապէս օժտելու ներկայացուցչական մարմինով մը։

Գիտակցութեան, յանձնառութեան քայլ մըն է որ կ'առնուի այս որոշումով· քայլ մը որ գոնէ վերջին տասնամեակներուն յաճախ արտայայտուած ընդհանուր փափաք մը, ձգտում մը կը թարգմանէ, զայն կիրարկութեան լուրջ ճամբուն վրայ դնելով։ Ծրագրուած են արդէն հանգրուանները որոնք պիտի առաջնորդեն նշուած արդիւնքին, տարտղնուած, տարտամ եւ հետեւաբար ոչ լրջօրէն նկատառելի զանգուածի մը վիճակէն հանելով Սփիւռքի մեծագոյններէն այս գաղութը։ Ինչպէս կ'ըսէ այս մասին տրուած հաղորդագրութիւնը («Ցառաջ», Մարտ 7), պիտի ստեղծուի աշխատանքի յանձնախումբ մը, երեք չրջաններու —Փարիզեան, Ռոն-Ալպ և Փրովանս – Ալփ Գոթ դ'Ազիւր— ներկայացուցիչներով։ Ինչպէս կը նշուի, ՖԿՀՄ-ը գաղութային ներկայի կազմակերպութիւններէն ոչ մէկը փոխարինելու նպատակը կը հետապնդէ· կը յարգէ ամէն մէկուն ինքնութիւնն ու նպատակները։

Ամենայն յստակութեամբ ու ակներեւ թափանցութեամբ որոշուած ուղեգիծը Ֆրանսահայութեան ցրուումը ուժի ու դիմքի վերածելու վճռակամութեան հետ խմանութեան մրցակցութեան մը հեռանկարն ալ չրջանցելու ջանքը կը մատնէ· մխածութեամբ հարց մը չէ դրուածը, այլ՝ տարրերութիւնները պահելով միանութիւն մը, ամբողջութիւն մը ձեւաւորելու։

Վերախոհումի այս հանգրուանին, նոյնիսկ եթէ կանուխ է խօսելու նման մարմնի մը յետագայ ակնկալութիւններու մասին, պէտք է նշել սրբագրութեան կարօտ անյետաձգելի կէտ մը· ան հայերէնին նկատմամբ մինչեւ այսօր ցոյց տրուած անփութութիւնն է որ կոմիտէին հրապարակումները գրեթէ միշտ Ֆրանսերէն գրկել տուաւ հայ մամուլին…։ Երեւոյթը արդէն դժգոհութեան արտայայտութիւններ բանաձեւել տուած է չատերու։

Փափուկ այս հանգրուանին բնական է որ վախեր, հարցականներ ծագին մրցերու մէջ· գաւաթ մը չուրի մէջ յարուցած փոթորիկներու անցեալը «կ'արգելացնէ» զանոնք։ Սակայն, առանց քով կայ նաեւ Ապրիլ 24-ի Կոմիտէին մինչեւ այսօրուան ճիշդ քաղաքականութեան փաստը· նաեւ փաստը՝ համբերութեան, լանխոհութեան ու երբեմն խուլ, կամ կոյր ձեռնարկելու խմատասութեան· բաներ որոնք եթէ պակսէին, ապահովաբար պիտի չունենայինք վերջին չրջանի արդիւնքները որոնց անվիճելի գլխաւորն է ցեղասպանութեան ճանաչումը, յատկապէս բացած հեռանկարներով։

Այս յաղողութիւնը որ եկաւ համեմատաբար կարճ ժամանակի մէջ եղրափակելու նախորդ տասնամեակներուն տարուած աշխատանքը, լրջազոյն պատուարն է վախերու, կասկածներու դէմ։ Հոն ուր հասած ենք ոչ ոք կը ներէ տկարացումի, կամ խանգարելու մեղքը։

«Վերջապէ՛ս»ին սպասումը արդէն տարապայմանօրէն երկար եղաւ։

Ա· Թ·

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ՉԱԽԸ ԿԸ ՅԱՌԱԶԴԻՄԷ

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ԿԸ ՊԱՐՏՈՒԻՆ

33% ՁԵՌՆՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Բայի Փարիզէն, ընդհանրապէս ձեռնպահութիւնը տիրեց երկրին մէջ, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ ընտրողները բաւական անտարբեր զարճած են, հատնաբար քաղաքական դէմքերու պարզած պատկերին պատճառաւ։

Նկատի առնելիք գլխաւոր կէտերն են·–

– Չախը կը յառաջդիմէ Փարիզի մէջ, բայց, նախատեսուած յաղթանակը չի տանիր։ Բ· չրջանին է որ վճռական կըռնայ ըլլալ։ Արդէն իսկ, Մարտ 12-ին, Տըլանոյէի կոչը լսուեցաւ եւ յայտարարուեցաւ թէ ընկերվարականներն ու կանչները կը միանան Բ· չրջանին համար։

– Սեկէնի յանկերը ախուր պատկեր մը կը պարզեն Փարիզի մէջ։ Ինք, 18րդ թաղամասին մէջ Բ· գիրքի վրայ կը հասնի ձայներու 19,18%–ով, գլուխն է Վայան (36,99%) որուն յանկին վրայ է Տըլանոյէ։ 15րդ թաղամասին մէջ, Պալաթիւր Բ· գիրքի վրայ է, գլուխը կը հասնի ընկերվարական Հիտալկօ 27,23%ով, մինչ Պալաթիւր 26,25% ունի։ 5րդ թաղամասին մէջ, Ժան Թիպէրի գլուխը կը հասնի ձայներու 40,07%ով, մինչ իր մրցակիցը՝ ընկերվարական Տիկին Գոհէն - Սոլալ միայն 27% ունի։ Թիպէրի կոչ ըրաւ Սեկէնի եւ դանդաղ աչերու որ յանկերը ձուլուին Բ· չրջանին համար, բայց, Սեկէն միշտ դէմ եղած է եւ դէմ կը մնայ։ Ինք կ'առաջարկէ որ աջի թեկնածուն քաչուի հոն ուր աջի միւս թեկնածուն աւելի լաւ դիրքի վրայ է։

– Ընդհանրապէս կը պարտուին այն նախարարները որոնք թեկնածու դարձան կարգ մը քաղաքներու մէջ։ Առանց գլխաւորներն են Տոմինիք Վուանէ որ չախչախիչ պարտութիւն մը կրեց Տուլի մէջ, ուր ԻՒ–ՏԷ–ԼՖ–ի հրաժարեալ քաղաքապետը վերընտրուեցաւ Ա· չրջանին իսկ։ Պարբերաբար է Ժ·–Գ· Կէսօ Պէդիէի մէջ, որ յայտարարեց· – «Չահեցանք, բայց, պարտութիւն չէ»։ Ավինեոնի մէջ, Էլիզապէթ Կիկու չատ տկար դիրքի վրայ է և ԷՒ – ՓԷ–ԷՒ-ի իր մրցակիցը գրեթէ ընտրուած էր Ա· չրջանին իսկ, ձայներու 49,81%-ով Տիկին Ռօյիկի միայն 162 ձայն կը պակսէր։ Պուատի մէջ, տկար է նաեւ ձեռ Լանկի դիրքը։

– Լիոնի պարզած պատկերն ալ թաւալկան հակասական է։ Քաղաքը աւանդութեամբ ձախ է, բայց, ձախը կը ներկայանար երկու թեկնածուներով որոնք կոզք կոզքի կը հասնին, ամէն մէկը 24%–ով եւ 5րդ թաղամասին մէջ որ ԻՒ–ՏԷ–ԼՖ Մերսիէի բերդն է, այս վերջինը 2–րդ դիրքի վրայ կը հասնի Միխոնի յանկի թեկնածուէն եւս։ Այս վերջինը կոչ ըրաւ որ միացնեն յանկերը, բայց, Մերսիէ բողոքովին դէմ է եւ քաչուեցաւ։ Ինք կը թելադրէ որ 3–րդ անձ մը ձախի թեկնածու ըլլայ Բ· չրջանին համար։ Լիլի մէջ ալ Մարթին Օպրի չատացաւ ակնկալած արդիւնքը եւ իր դիրքը աւելի դէշ է քան Փիէր Մօրուայի դիրքը նախորդ ընտրութեան (1995)։ Ձայներու 34,52%-ը կը ստանայ։ Սթրազպուրկի մէջ ալ լաւ չէ Գաթերին Թրօթմանի դիրքը որ ձայներու 29,10%–ով Բ· դիրքի վրայ է։ Գլուխը հասած է Իւ-Տէ-Լֆ-ի թեկնածուն։ Նոյնպէս լաւ դիրքի վրայ չէ եւրոպական հարցերու նախարարը Փիէր Մոսքովիչի։

*
**

Կան նաեւ չատեր որոնք ընտրուած են Ա· չրջանէն.– Ռ· Ռուքէ Ալֆորվիլի մէջ· Իսիի մէջ փառաւոր յաղթանակ մը տարած է Անտրէ Սանթինի ձայներու 70,23%ով։ Անթոնիի մէջ Փաթրիք Տեվէճեան ձայներու 50,79-ով ընտրուած է։ Ընտրուած են նաեւ Սէւրի քաղաքապետը՝ Ֆ· Քոչխուզքօ – Մոռիզ, Տէսինի քաղաքապետը 63,83%ով, Թուլի մէջ ընտրուած է Ֆ· Հոլանտ։ Վերընտրուած է Ալէն Ժուպէ Պորտոյի մէջ։

Յատկանչական է կանաչներու յառաջխաղացումը, ինչ որ գօրաւոր դիրքի վրայ կը դնէ դիրենք ընկերվարականներու հետ բանակցութիւններուատեն, նաեւ քաղաքական ճակատի վրայ։

Մարսէյլի մէջ, Ժ· Գ· Կօտէն ընտրուած չէ, բայց մասհոդուելու պատճառ չունի։ Ձայներու 39,7%-ը ստացած է, մինչ ընկերվարական իր մրցակիցը՝ Ռընէ Օլմեթա 30,2% ունի միայն։ Երրորդ դիրքի վրայ կուգայ Պր· Մեկրէ ձայներու 10,4%-ով, իրեն կը հետեւի Ազգային Ճակատի թեկնածուն։

Մարսէյլի 7–րդ չրջանը (13 եւ 14-րդ թաղամաս), ուր քաղաքապետ էր կարօ Ցուպէփեան, ընկերվարական յանկը զոր կը գլխաւորէր Անտրիէօ ձայներու 37,18%-ը ստացած է։

Ազգային Ճակատը կը պահէ Օռանժի քաղաքապետութիւնը, քաղաքապետը՝ Պոնիթալ ձայներու 59,97%-ով վերընտրուած է։ Վիթրոլլ մէջ, Տիկին Մեկրէ գլուխը կը հասնի ձայներու 39,13-ով։

Այս առաջին չրջանի աւարտին կարելի չէ, անչուչտ, ընդհանուր գաղափար մը կազմել։ Սովորութիւն է որ ամէն հոսանք ինքզինք յաղթական նկատէ։ Փ· Տէվէճեան կ'ընդունէր որ Փարիզի մէջ, ԼՒՌ-ՓԷ-ԷՒՌ-ի դիրքը դժուար է, հաստատելով սակայն թէ նախատեսուած «վարդագոյն ալիքը» (ձախի չախչախիչ յաղթանակ) չպատահեցաւ։ «Անակնկալ» կ'որակուի Թիպէրիի բաւական հաստատուն կացութիւնը, հակառակ անոր որ կարելի էր նախատեսել։

Չարկ է սպասել Մարտ 18–ին, կարենալ կարծիք մը կազմելու համար։

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐԲԻՈՆ Արտաքին գործերու նախարարը Ի· ՃԷմ հեռատեսիլի յայտագրի մը մասնակցելով պատասխանած է հարցումներու· այդ յայտագրին ընթացքին ան «սխալ, անտեղի ու չարդանքի պակաս ցոլացնող արարք» որակած է Սեւրի մէջ Հայերու ցեղասպանութեան յուչարձանին բացումը։ Այդ բացումը Ֆրանսայի ընտրութիւններուն առթիւ քաղաքական չահարկում նկատելով, ան ըսած է թէ Հայերու մէկ մասը «իր միասնութիւնը պատմական թշնամութեան վրայ հիմնելու տկարութիւնը ունի»։

ՉԻՉԷՆ պատերազմիկը՝ Ռուսլան Ախմադով, որու խմբակն ալ ծանօթ էր առեւանգումներու մարզին մէջ եւ Բասայեւի մէկ մօտիկ անձը ձերբակալուած են Ադրբեջան եւ Մոսկուայի յանձնուած։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մասն 10 / 12)

ՕԹԱՆ-Ի ՀԵՏ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՕԹԱՆ-ի ռազմական կոմիտէի նախագահ Կ· Վենթուրոնիի գլխաւորած պատւիրակութիւնը ընդունելով նախագահ Ռ· Քոչարեան յայտնած է թէ Հայաստան կը փափաքի գործակցութիւնը ընդլայնել նոյն կազմակերպութեան հետ։ Կ· Վենթուրոնի իր կարգին ըսած է թէ ՕԹԱՆ-ի համար մեծ նշանակութիւն ունի կովկասեան երկիրներու հետ գործակցութիւնը, յատկապէս այդ չրջանի կայունութեան եւ ապահովութեան տեսակէտէն։ Ընդառաջելով իր հիւրին խնդրանքին, Ռ· Քոչարեան խօսելով հայեւռուսական ռազմական գործակցութեան մասին, ըսած է թէ Հայաստանի մէջ Ռուսաստանի ռազմական ներկայութիւնը չրջանի խնդիրներով պայմանաւորուած է։ Այն այդ ներկայութիւնը նկատած է հաստատարակչող ազդակ որ անհրաժեշտ է չրջանին մէջ կայունութիւնը պահպանելու։

*
**

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՇԱՀԱԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ԿԱՐԳԱՒՈՐՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Վրաստանի պետական դիւանատան մամլոյ չարաբերութիւններու վարիչ – դեկավարը անդրադառնալով Ռ· Քոչարեան – Հ· Ալիեւ վերջին հանդիպումին, ըսած է թէ իր երկիրը չահագրգռուած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումով, քանի որ ինչպէս չրջանին այլ հակամարտութիւնները, արգելք կ'ըլլայ Եւրոպային կովկասի մօտենալուն, ինչ որ կը վնասէ Վրաստանի չահուն։ Վրացի պաշտօնատարը կրկնած է Նախագահ Շեվարնաձէի միջնորդելու տրամադրութիւնը եթէ կողմերը փափաքին։

*
**

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ադրբեջանի ընդդիմադիր մամուլն «Ենի մուսաւաթ» թերթը Փարիզի վերջին հանդիպումը մեկնաբանած է որպէս նախագահ Հ· Ալիեւի պարտութիւնը։ Թերթին համաձայն Ռ· Քոչարեան կարողութեան տէրը կը դպայ ինքզինք, չատ ցուրտ վերաբերում ցոյց տալով իր խօսակիցին։ Այդ վիճակը չատ ազդած է Հ· Ալիեւին, այդ պատճառով ալ պետական հեռատեսիլի կարանը չատ համառօտ անդրադարձած է երկկողմ հանդիպումին։ Թերթը գրած է տակաւին թէ նախագահ Շիրաք եւ Ռ· Քոչարեան յատուկ համաձայնութիւն պահանջած են Ալիեւէն

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹԱՐՄ ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՈՍԿՈՐԻ ԱՓՈՒՆՔԷՆ

ՅԱԽԵՐԹՕՐԷՆ ՍԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ՝ «ԱՐԱՍ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՅԱՐԿԻՆ ՏԱԿ

Ծանօթ արձակագիր եւ լրագրող Մկրտիչ Մարկոսեանին հանդիպելու համար, Մաքրուհի Յակոբեան ուղեկցեցաւ ինծի դէպի «Արաս» հայկական հրատարակչատան պէյօղլուի կեդրոնատեղին։

Մարկոսեան անծանօթ անուն մը չէր ինծի։ Հալէպ, տանս գրադարանին մէջ, ունէի արդէն «Մեր այդ կողմերը» խորագրեալ պատուածքներու իր սիրուն ժողովածուն, որ գաւառն եւ անոր կորսուած բարքերն ու բարբառն կարօտի արձագանգներ կը բերէր մեզի։ Տարիներ առաջ, երբ այդ գիրքը արժանացեր էր Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան «Գաւուբճեան – Այվազեան» գրական մրցանակին, փարիզաբնակ Անահիտ Կարմիրեան եւ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան, անջատաբար, երկու բովանդակալից գրախօսականներ ստորագրած էին ատոր մասին, վեր առնելով Մարկոսեանի պատմուածքներուն արժէքն ու կարեւորութիւնը՝ գաւառի գրականութեան վերակենդանացման տեսակէտէն (տե՛ս «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ», 1988 Յունիս 5)։

Թող չհարծուի սակայն, թէ այդ գաւառը 100 կամ 120 տարի առաջուան բոլորիս ծանօթ գաւառն էր, Թլկատինցիի, Գեղամ Տէր – Կարապետեանի կամ Համաստեղի գունագեղ գաւառը, ուր կեանքը կը խայտար ի հեճուկս բազմապիսի դժուարութիւններու՝ Խարբերդի ոսկեղէն դաշտէն մինչեւ Սասնոյ լեռնաշղթային անմատչելի գագաթները։ Ո՛չ։ Մարկոսեանի գաւառը լոկ իր ծննդավայրն էր՝ Տիգրանակերտը, եւ ուր բուռ մը Հայեր՝ Տէր Աբրահամը, Թիւմէ պաճօն, Ամմատ պաճօն, Քուրէ մաման, ուսուա Խաչօն, էրկան Վանէսը եւ ուրիշներ, իրենց սերունդին, մահու – կենաց պայքար կը մղէին ամէն օր, քիչ մը եւս երկարաձգելու համար իրենց չունչը՝ տակաւ ամայացող ու հայաթափ այդ հողագերաներուն վրայ։։։

Իր առջինեկ գրքին լոյս ընծայումէն (1984) ցայսօր, Մկրտիչ Մարկոսեան ճոխացուցեր էր իր գրական վաստակը՝ մասամբ հայալեզու գրականութեամբ, բայց աւելի չատ՝ Թրքերէն հրատարակութիւններով, որոնք լայն տարածում եւ ընդունելութիւն գտած էին տեղացի ընթերցողներու ու գրական շրջանակներու մօտ։ Զորօրինակ, «Մեր այդ կողմերը» հատորին Թրքերէն տարբերակը՝ «Կէավուր Մահալլէսի»ն, 1992 – 1998 արժանացած էր յաջորդական վեց տպագրութեանց։ Նոյնատիպ այլ ժողովածու մը՝ «Սէօյլէ Մարկոս Ներէլիսէ», 1995 – 1997 արժանացած էր չորս տպագրութիւններու, իսկ «Պիլէթիմիզ Իսթանպուլա Քէսիլտի»ն 1998–ի ընթացքին ունեցած էր երեք վերահրատարակութիւններ։։։

«Արաս» հրատարակչատան իր աշխատասենեակին մէջ, ուր ընդունեցաւ մեզ Մ. Մարկոսեան, Տիգրանակերտէն չամեցող բոյր մը կար։ Պատէն կախուած Տիյարպաքըրի երկու – խոշոր հնատիպ լուսանկարներն էին թերեւս՝ որ այդ զգացումը տուին ինծի։ Բայց Մարկոսեան իր երկլեզու գիրքերով ու յօդուածներով Տիգրանակերտի խորհրդանիշը դարձեր էր այլեւս Պոլսոյ մէջ։ Իր ամբողջ գրականութիւնը Տիգրանակերտը ունէր իրեւ առանցք, ինչպէս իր վարպետը՝ Մեծարենցը, որ Արմաանը ողնուցեր ու բերեր էր մեր գրականութեան։

Մկրտիչ Մարկոսեան չատ հետաքրքրական տիպար մըն էր, ամէն բանէ առաջ այն պատճառով, որ իր առհասարակ ինքնութիւնը ի սպառ կորսնցնելու վտանգին ենթարկուելով հանդերձ՝ անդունդին եզրէն անակնկալօրէն եւս գարձեր էր ճակատագրական դիպուածով մը ու վերադարձեր էր իր ցեղին արմատները, փառաւորապէս։ Արդարեւ, 1938-ին Տիգրանակերտ ծնած այս տղան, հազիւ առեր էր քրտախօս ու թրքախօս փակ միջավայրի մը մէջ։ Հայոց Ալբուբենին հետ իր առաջին չհետամբ ունեցեր էր չատ ուշ, երբ արդէն 13 տարու դիտակից պատանի մըն էր։ 1953-ին Պոլիս ուղարկեր էին զինքը՝ հայեցի կրթութիւն ստանալու համար։ «Գնա՛, հէյերէն սովրէ» ըսեր էին իրեն։ Սկսեր էր յաճախել նախ Գումգաբուի Պէզճեան, այնուհետեւ կեդրոնական վարժարանը։ Այդ օրերուն ոչ ոք կրնար պատկերացնել թերեւս, որ իր մայրենիին իսկ անծանօթ այս պատանին կրնար բառնալ իր առջեւ ցցուած լեզուական ու այլ արգելքները, համաձայնել հայերէնին, յետագային ստանձնել անօրէնի պաշտօն՝ Ս. Խաչ Դպրեվանքին մէջ (1966 – 1972), հուսկ դառնալ Պոլսոյ նորայայտ գրողներէն մին։

Վերջին տարիներուն սակայն, Մկրտիչ Մարկոսեան ուշադրութիւն սկսեր էր դրաւել Թուրք մամուլին քերած իր աշխատակցութեամբ։ «Էվրէնսէլ» Թերթին մէջ ստորագրած իր քրոնիկներուն մէկ ժողովածուն, վերջերս (1999) լոյս ընծայուած էր արդէն «Պէլկէ» հրատարակչատան կողմէ, «Զէնկէլլի իյնէ» («Ապահով ասեղ») խորագրով։ Մարկոսեան կը բացատրէր մեզի, թէ առիկա անհրաժեշտութիւն մըն էր՝ մնայուն չփոսմի մէջ մտնելու համար Թուրք հանրային կարծիքին հետ։ Մասնաւորաբար Հայոց վերաբերող հարցերու մէջ, յաճախ «ի պաշտօնէ» կը տեսնէր լուսաբանութիւններ կամ հաստատումներ կատարել հրապարակաւ, որքան ալ առիկա խէթ աչքով դիտուէր ազգայնամոլ ու այլամերժ վարչապետ մը չրջանակներու կողմէ։ Զորօրինակ, աչակողմեան «Թիւրքիյէ» լրագրին 2000 Օգոստոս 15-ի թիւին մէջ, Ալթէմուր Գլըճ անունով սիւնակագիր մը զղուշութեան հրաւիրելով երկիրը՝ «Ներքին Թշնամիներ»ու դէմ, գրած էր որ «արտաքին թշնամիներու հարկ չկայ։ Մեր ծոցը գտնուող իրրեւ թէ թուրք մտաւորականներ՝ էթիէն Մահչուպեանի եւ Մկրտիչ Մարկոսեանի նմանները, հանրային կարծիքի կրաւորականութեան ենթարկուած, ցեղասպանութեան պնդումներուն ետցուկ կանգնիլ սկսած են»։ Մարկոսեան, «ենի կիւնտէմ» Թերթին իր սիւնակին ստիպուեր էր պատասխանել իր Թուրք պաշտօնակիցին՝ հետեւեալ տողերով.– «Ձեր նմաններուն այս ժամանակավրէպ մտայնութիւնը, դժբախտաբար, մեր երկրին ամէնէն մեծ թշնամին է»։

Այլ լրագրողուհի մը՝ Պուքէթ Ալչը, «Սապահ» Թերթին կողմէ հարցազրոյց մը կատարած էր Մարկոսեանի հետ (2000 Հոկտեմբեր 15) ու անոր կարծիքը չօշափած՝ Մխայեալ – Նահանջներու մէջ օրակարգի բերուած հայկական բանաձեւին առընչութեամբ։ «Ցեղասպանութեան մասին պնդումներ յառաջ բշել կամ զայն հիմնովին ժխտել՝ այս հարցին մերձենալու ամէնէն դիւրին ձեւն է, ըսած էր Մ. Մարկոսեան։ Միւչդեո դժուարին ու ճիշդ ձեւը՝ տուեալ դէպքը իր բոլոր մանրամասնութիւններով երեւան հանելու ու անոր պատասխանատուները մատնացոյց ընելու արարքին մէջ կը կայանայ»։ Ցեւոյ աւելցուցած էր. «Պատմութեան մէջ դէպք մը ապրուած է, զոր գործադրեր են Իթթիհատ եւ Թէրաքիի պարագլուխները։ Այսօրուան սերունդը թերեւս ատկէ պատասխանատու չէ։ Սակայն հարկ է որ պատմաբանները հակիրճ այս հարցին վրայ»։

Նոյն հարցազրոյցին մէջ, Մարկոսեան կարելի համարձակութեամբ արձագանգ հանդիսանալով Թրքահայ համայնքին մատնախնդութիւններուն, չեչտած էր.– «կարգ մը Հայեր մտահոգ են որ կրնան ենթարկուիլ ճիւթական ու բարոյական վնասներու։ Երկրի մը մէջ, ուր Սեպտեմբեր 6 – 7-ի նման դէպքեր արձանագրուեցան (կ'ակնարկէ 1955–ի խուժանային Թալանին – Լ. Շ.), մարդոց մտավախութիւնը անտեղի չէ»։

***

Մարկոսեան կարեւոր դերակատարութիւն ստանձնած էր նաեւ «Արաս» հրատարակչատան մէջ։ Յուսր մը նուիրեալ դրագէտներու կողմէ կեանքի կոչուած այս նորահիմն հրատարակչատունը 1994–էն ի վեր Թարգմանչական անսահմանցաց արշաւի մը ձեռնարկած էր՝ Հայ դրականութեան «Այտա»ի նման օփերաները պիտի հնչեն տարուան ընթացքին։

Վերտիի օփերաները մաս կը կազմեն Իտալացիներու առօրեայ կեանքին։ Մէլանոյի մէջ բանուորներ անոր օփերաներէն արիաներ կը մրթմրթան աչխատանքի ընթացքին։ Անցեալ Դեկտեմբերին ճմրան եղանակի, երաժչտական ձեռնարկներուն բացումը կատարուեցաւ Վերտիի «Իլ Թրովաթոռէ» օփերայով. Միլանոյի ծագկավաճառները 12 հազար դուռնայ վարդեր նուիրեցին զարդարելու համար «Լա Սքալա»ի մուտքը։

Վերտի միչտ ալ գրաւած է դողերի անկիւն մը Իտալացիներուն սրտին մէջ, խորտակելով այն տեսութիւնը, թէ ճըշմարիտ հանճարները սխալ կը հասկցուին կամ կը ստորագնահատուին իրենց ապրած ժամանակներուն։

Վերտիի համբաւը այնքան տարածուած էր, որ 87 տարեկանին, երբ ան մահամերձ թնկած էր անկողին, մարդիկ պատուաստներ բարձրացուցած էին անոր բնակած թաղին մէջ, կտրելու համար երթեւեկի աղմուկը, որպէսզի «մայեսթրոն» չխանգարուէր։

Երբ Վերտիի մահէն մէկ ամիս եւս անոր մարմինը փոխադրուեցաւ Երաժչտ-

ՀԱՐՈՒՑՍՏ

«ԱՄԷՆ ՔԱՆԷ ԱՌԱՋ ԻՏԱԼԱՑԻ ԵՄ»

ԻՏԱԼԱՑԻԲ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԸ ՎՐԱՅ ԵՐԿԱՐՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐՈՎ ԿԸ ՆՇԵՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԷՄՔԻ ԿՈՉՈՒՄ ՎԱՅԵԼՈՂ ՎԵՐՏԻԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 100–ԱՄԵԱԿԸ

Անոր երաժչտութիւնը վիպերգական թատերականութեան եւ կիրքի դպրոցներէն կը կազմէ։ Ճշմարիտ խտալացի մը՝ Վերտի իր արուեստը հիմնած է մեղեդիի վրայ, զոր կը համարէր մարդկային զգացումներու անմիջական արտայայտիչը։ «Արուեստը առանց իմիճաքուխ արտայայտութեան, քնականութեան եւ պարզութեան արուեստ չի կրնար ըլլալ», պնդած է ան յաճախ։

*Օփերան նոյնքան մաս կը կազմէ Իտալիոյ պատկերին, որքան փիցցան, խմոլեոյ պատկերին, ոգքան փիցցան, խմոլեոյ պատկերին, որքան փիցցան, խմոլեոյ պատկերին, որքան փիցցան, խմոլեոյ պատկերին, որ

ներու Հանդստեան տունը, չքերթը վերածուեցաւ ազգային լրագրաձուլեան. Միլանոյի փողոցները սեւերով ծածկուեցան եւ աւելի քան 200 հազար սգակիրներ հեռուեցան անոր դագաղին:

Թափօրը ճամբայ ելած էր 800 հոգիէ բաղկացած երգչախումբի մը գլխաւորութեամբ, որ յօրինողին «Նապուէօ» օփերային երգչախմբային բաժիններ կը կատարէր, ղեկավարութեամբ՝ առասպելի կարգ անցած երաժիշտ Արթուրօ Թոսքանինիի:

Վերաթի մահուան 100-ամեակի գիշերը խափանի թեւակղզիին տարածքին երգչախմբեր նոյն ժամուն երգեցին անոր երգչախմբային ամէնէն հռչակաւոր գործ՝ Հոգեհանգստեան պատարագը:

Մեռեալներու հոգիին համար անոր տառապին երաժշտութիւնը պիտի սաւանի Միլանոյի «Լա Սֆալա» օփերային տանիքէն եւ Հոմմի Սանթա Մարիա Ին Թրաստեւերէ տաճարին գմբէթէն:

«Յաղողութիւնը անկարելի է ինծի հաւատալ, եթէ չյօրինեմ այնպէս ինչպէս սիրտս կը թելադրէ», ըսած է Վերաթի:

Ժողովուրդ մը, որ հռչակաւոր է երգարուեստի հանդէպ իր կրքոտ սիրով, հարիւրամեակի օրուան հանդիսութիւններով պիտի չբաւականանայ: Հոգեհանգստեան պատարագին կատարումը պարզապէս սկիզբը կը նշէ Միլանոյի մէջ Վերաթիի նուիրուած ձեռնարկներուն:

Վերաթ ստեղծագործած, սպրած եւ մեռած է Միլանոյի մէջ, ուր այս տարուան ընթացքին պիտի ներկայացուին անոր 11 օփերաները:

«Ասիկա պարզապէս մարտահրաւէր մը չէ, ոչ ալ՝ Վերտիի հռչակաւոր օփերաները ներկայացնելու մարմաջ մը, այլ՝ անոր արուեստը նոր ձեւով վերլուծելու եւ զայն իր եւրոպական պարունակին մէջ հասկնալու, թաթոն նոր իմաստներ գըտնելու եւ զայն դարձեալ հետազօտելու առիթ մը», կ'ըսէ «Լա Սֆալա» *օփերային երաժշտական ղեկավարը՝ աշխարհահռչակ խմբավար Ռիքարտօ Մութի:*

Իտալիոյ տարածքին երաժշտական վարանօցներ ամբողջութեամբ պիտի նուիրուին Վերաթիի: Վերոնայի օփերայի հըռչակաւոր փառատօնին մաս պիտի կազմէ «Այտա»ի ներկայացումը, որ կը թուի, թէ չատ աւելի յաղթական պիտի հնչէ, որովհետեւ պիտի կատարուի տեղւոյն հոմկական հնադարեան ամփիթեատրոնին մէջ:

ՆԵՐԱՄՓՈՓ, ԲԱՑԱ ՓՈՂԱՁԱԿԱՆ ՄԱՐԴ ՄԸ

Իջեանի մը վերակացուին եւ դերձակուհիի մը զաւակը՝ Վերտի մինչազգային համբաւի արժացած է աստիճանաբար ինքզինք պարտադրելով երաժշտական աշխարհին մէջ, իրեն համար գծելով կեանքի ճանապարհ մը, որ ինքնին անոր օփերաներէն մէկուն նիւթը կրնար դառնալ:

Վերտիի սիրային կեանքին մէջ օփերայի դուռերուն մը խազերը կարելի է լսել: 12 տարի իր սիրուհիին՝ Ճիւզեպփինա Սթրեփոնիի հետ կենակցելէ ետք (ինչ որ հազուագիւտ երեւոյթ էր 19-րդ դարու կէսերուն), Վերտի անոր հետ ամուսնացած է 1859-ին: Երաժիշտն ու երգչուհին երկար տարիներ անջատ ապրած են միասին մինչեւ Ճիւզեփփինայի մահը՝ 1897-ին:

Վերտիի բարեկամները լի դուր համոզած են անոր գործել ստեղծագործել կամ իր մասնակցութիւնը բերել այն օփերաներուն կատարումին, զորս ան ամենայն սիրով յօրինած էր, երբ կինը իր կողքին կը գտնուէր:

«Խօսելու սիրտ չունիմ», ըսած է Վերտի բարեկամի մը...:

Մինչ ան կը հրկիզէր ստեղծագործական իր բոլոր ճանապարհները, անոր անունը համանիշ կը դառնար 19-րդ դարուն Իտալիոյ ազգային միութեան ճիգերուն, ինչպէս նաեւ Հապսպուրկներու կայսրութենէն անջատուելու եւ անկախութիւն ձեռքբերու պայքարին՝ Ռիսորճիմենթոյի:

Այս ժամանակաշրջանին, որուն գաթնակէտն էր 1861-ին իտալական թագաւորութեան հաստատումը, Վիթթորիօ Էմանուէլէ Թագաւորին դլխաւորութեամբ, «Վիվա Վերտի» բացագանչութիւնը ցոյցերու եւ արշաւներու առիթով կը հնչէր կարգախօսի պէս եւ կ'արձանագրուէր պատերու վրայ:

Ժողովուրդը ոչ թէ կ'ուզէր ուժեղ քայլերդներու երաժշտութեան հեղինակը տեսնել իբրեւ երկրին ղեկավարը, այլ անոր անունին ակզբնատառերուն մէջ կը տեսնէր խորհրդանշական կրճատումը «Երկար ապրի Վիթթորիօ Էմանուէլէ Իտալիոյ թագաւորը» արտաբուխ կանչին (Վիվա Վիթթորիօ Էմանուէլէ ռէ տ'Իթալիա):

«Ամէն բանէ առաջ իտալացի եմ», կը *յայտարարէր Վերտի՝ մասնակցելով Իտալիոյ ազգային պայքարին: Փոփոխուող կացութեան մէջ անոր յօրինուածները նոր իմաստ կը ստանային, եւ ինչ ժամանակ կամ տեղի ալ պատկանէին անոր օփերաները, Իտալացիք զանոնք կը մեկնաբանէին իբրեւ իրենց դատին այլաբանական մէկ պատումը:*

Վերտի, որ արտաքնապէս քաղաքական ղեկավարի երեւոյթ ունէր դլխարկի մը տակ թաքնուած իր ալիքոտ մազերով եւ բծախնդրօրէն կտրուած մօրուքով, յարդանք կը պարտադրէր ամէն տեղ: Ան նոյնիսկ քաղաքականութեամբ զբաղած է եւ 1890-ական տարիներուն, երբ դպրած էր յօրինելէ, գինքը համոզած են չորս տարի իբրեւ երեսփոխան ծառայելու: Սակայն անոր արտին փափաքը այդ չէր եւ ան կը քաշկռտէր իր բարեկամին՝ Ֆաթիլլօ Պէնսօ տի Գաւուր կոմսին հետեւողութեամբ:

«Այս ձեռով գէթ վստահ կ'ըլլամ, որ սխալներ չեմ գործեր», ըսած է Վերտի:

Յետագային Գաւուր Հիւսիսային Իտալիոյ վարչապետ եղած է: Ան Ֆրանսական եւ բրիտանական զօրակցութիւն ապահոված է Իտալիոյ միութեան համար:

ՕՓԵՐԱՅԻ ՈՍԿԵԴԱՐ ՄԸ

Անչուշտ Վերտի չի յիշուիր քաղաքական ասպարէզի մէջ իր կարճատեւ «խաղին» համար: Օփերաներու բառերը դըրողներու եւ երաժիշտներու հետ անոր վէճերը եւս մոռցուած են, նաեւ այն զարմանալի իրողութիւնը, որ Միլանոյի երաժշտանոցը մերժած է զայն ընդունիլ իբրեւ աշակերտ:

Իտալացիք Վերտին կը համարին հայրենիքի ոգիին արտայայտիչը: Անոր մահուան օրը Միլանոյի մէկ փողոցին կը տրուի անունը: Ան կը դառնայ ազգային սրբավայր մը: Անոր յուղարկաւորութեան կը մասնակցին 28 հազար հոգի:

Վերտիի մահուան 100-ամեակի առիթով Իտալիոյ նախագահ Ճորճիօ Նափոլիթանօ կը հրատարակէ յուշագրութիւն մը, որ կը սկսի հետեւեալ խօսքերով. «Ես ինծի համար ուխտ դրի, որ երբեք չպիտի գրեմ Վերտիի մասին, որովհետեւ ան ինծի համար աւելի քան հայր մըն էր: Ան ինծի համար ոգեշնչման աղբիւր մըն էր: Ան ինծի համար ամէն ինչ էր»:

Նախագահ Նափոլիթանօ կը շարունակէ ապրիլ անոր օփերաներուն մէջ, որոնց մարդկայնութիւնը, ուժը, կենսունակ երաժշտութիւնը եւ թատերական ճշմարտութիւնը որեւէ ժամանակէ աւելի կը գնահատուին այսօր, երբ դժբախտաբար նման արժէքներու բացակայութիւնը կը զգանք մեր շուրջ», գրած է Վերտիի մասնագէտ բրիտանացի մը՝ Ջարլզ Օզպոռն:

Վերտիի օփերաներուն մէջ ժամանակը, տեղը եւ տիպարը հանդիպման հետաքրքրքրական վայր մը կը ստեղծեն: Իր ժառանգած երաժշտական հարուստ աւանդութիւնը ճաճեցնելու կարողութեամբ եւ աննկուն կամքով օժտուած այս յօրինողը նաեւ բախտը ունեցած է ապրելու երկար կեանք մը, որուն ընթացքին ան լիովին դրսեւորած է իր ստեղծագործական տաղանդը եւ յօրինած է 28 օփերա:

Պատմութեան առինքնող դիպաշարերը, անժամանցելի բնաբանները եւ մեղրածոր երաժշտութիւնը, որուն մէջ մարդկային ճակատագրի նուագախումբը կը միահաճուլուին հրաշալի կերպով, բաւարար յատկութիւններ են, որպէսզի Վերտին չարունակէ իր տիրական ներկայութիւնը 21-րդ դարու երաժշտական կեանքին մէջ:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԸ ԿԸ ՎԱՃՑՆԷ

Առեւտրականներ, ճախրներ, անճնասպանութիւններ, բռնաբարումներ սարսափի մթնոլորտ մը ստեղծած են Տաճիկիստանի մէջ ուր դպրոցները միայն կը գործեն մեծ քաղաքներու մէջ, քանի միւս վայրերուն ուսուցիչներուն մեծ մասը ապրուստ չհայելիք գործերու հետամուտ է, իսկ աշակերտները ո՛չ հագուելիք, ոչ ալ կօշիկ ունին դպրոց յաճախելու համար:

Աւտոր քով կայ դղեակներու, տօնեսրու, լմնուզիններու, կարմիր այտերով ու ճարպոտ մարմիններով քաղաքական մարդերու իրականութիւնը: Այս վերջիններուն զանազան պիտակներ կու տան իրենք իրենց. մէկը համայնավար է, միւսը իսլամական, ուրիշ մը ժողովրդավար, ազատական եւլն.: Ընդհանուր համոզումը այն է որ անոնց մեծ մասը գրեթէ հալիւ դիտէ: Կան նախարարներ որոնք անկարող են փաստաթուղթ մը վաւերացընելու: Այսուհանդերձ, ամէն մէկը ունի իր տարածքը, իր բանակը, իր սահմանապահները եւ ներշնչման աղբիւր կը դանեն անոր մէջ: Իրօք, իտալական օփերան երբեւիցէ չէ գերազանցած Վերտիի եւ Ճիաքոմօ Փուչինիի (մահացած է 1924-ին) կերտած ոսկեդարը:

«Վերտիի երաժշտութիւնը կը շարունակէ ապրիլ անոր օփերաներուն մէջ, որոնց մարդկայնութիւնը, ուժը, կենսունակ երաժշտութիւնը եւ թատերական ճշմարտութիւնը որեւէ ժամանակէ աւելի կը գնահատուին այսօր, երբ դժբախտաբար նման արժէքներու բացակայութիւնը կը զգանք մեր շուրջ», գրած է Վերտիի մասնագէտ բրիտանացի մը՝ Ջարլզ Օզպոռն:

Վերտիի օփերաներուն մէջ ժամանակը, տեղը եւ տիպարը հանդիպման հետաքրքրքրական վայր մը կը ստեղծեն: Իր ժառանգած երաժշտական հարուստ աւանդութիւնը ճաճեցնելու կարողութեամբ եւ աննկուն կամքով օժտուած այս յօրինողը նաեւ բախտը ունեցած է ապրելու երկար կեանք մը, որուն ընթացքին ան լիովին դրսեւորած է իր ստեղծագործական տաղանդը եւ յօրինած է 28 օփերա:

Պատմութեան առինքնող դիպաշարերը, անժամանցելի բնաբանները եւ մեղրածոր երաժշտութիւնը, որուն մէջ մարդկային ճակատագրի նուագախումբը կը միահաճուլուին հրաշալի կերպով, բաւարար յատկութիւններ են, որպէսզի Վերտին չարունակէ իր տիրական ներկայութիւնը 21-րդ դարու երաժշտական կեանքին մէջ:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱԶՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Գրաւոնը կը ծառայէր նաեւ իբրեւ ճաշարան – սրճարան, մտերիմներու հաւաք: Հինդ վայրկեան անդին, հրապարակին վրայ կը գտնուէր նշանաւոր էքսպրեսի մը, որ համով հոտով խորոված-ներ կը բերէր մինչեւ խանութ, մածուն, լաւաշ հացով եւ այլն, (հօդուրքլը, փիտէրը), բաժինը 100 փարայի: Ամէնէն չա վ'ահագնը կուպար, եւ մէչա երկու բաժին կ'ապսպրէր: Յետոյ Սեպուհը, Մարզպետը, որոնց բնակարանը մօտ էր, Գում Գափու: Ապա վանի Արամը, որ ժընեւէն վերադարձած էր եւ Օրտու կ'երթար իբրեւ ուսուցիչ: Շահրիկեանը, Զարդարեանը, Սիամանթօն, Մելոյեան, Ֆ. ձկմիլ, Ժիրայր Բարթող, վերջապէս մենք ու մերոնք:

Հին երջանիկ ապրած են միասին մինչեւ ձիուզեփփինայի մահը՝ 1897-ին:

Վերտիի բարեկամները լի դուր համոզած են անոր գործել ստեղծագործել կամ իր մասնակցութիւնը բերել այն օփերաներուն կատարումին, զորս ան ամենայն սիրով յօրինած էր, երբ կինը իր կողքին կը գտնուէր:

«Խօսելու սիրտ չունիմ», ըսած է Վերտի բարեկամի մը...:

Մինչ ան կը հրկիզէր ստեղծագործական իր բոլոր ճանապարհները, անոր անունը համանիշ կը դառնար 19-րդ դարուն Իտալիոյ ազգային միութեան ճիգերուն, ինչպէս նաեւ Հապսպուրկներու կայսրութենէն անջատուելու եւ անկախութիւն ձեռքբերու պայքարին՝ Ռիսորճիմենթոյի:

Այս ժամանակաշրջանին, որուն գագաթնակէտն էր 1861-ին իտալական թագաւորութեան հաստատումը, Վիթթորիօ Էմանուէլէ Թագաւորին դլխաւորութեամբ, «Վիվա Վերտի» բացագանչութիւնը ցոյցերու եւ արշաւներու առիթով կը հնչէր կարգախօսի պէս եւ կ'արձանագրուէր պատերու վրայ:

Ժողովուրդը ոչ թէ կ'ուզէր ուժեղ քայլերդներու երաժշտութեան հեղինակը տեսնել իբրեւ երկրին ղեկավարը, այլ անոր անունին ակզբնատառերուն մէջ կը տեսնէր խորհրդանշական կրճատումը «Երկար ապրի Վիթթորիօ Էմանուէլէ Իտալիոյ թագաւորը» արտաբուխ կանչին (Վիվա Վիթթորիօ Էմանուէլէ ռէ տ'Իթալիա):

«Ամէն բանէ առաջ իտալացի եմ», կը *յայտարարէր Վերտի՝ մասնակցելով Իտալիոյ ազգային պայքարին: Փոփոխուող կացութեան մէջ անոր յօրինուածները նոր իմաստ կը ստանային, եւ ինչ ժամանակի կամ տեղի ալ պատկանէին անոր օփերաները, Իտալացիք զանոնք կը մեկնաբանէին իբրեւ իրենց դատին այլաբանական մէկ պատումը:*

Վերտի, որ արտաքնապէս քաղաքական ղեկավարի երեւոյթ ունէր դլխարկի մը տակ թաքնուած իր ալիքոտ մազերով եւ բծախնդրօրէն կտրուած մօրուքով, յարդանք կը պարտադրէր ամէն տեղ: Ան նոյնիսկ քաղաքականութեամբ զբաղած է եւ 1890-ական տարիներուն, երբ դպրած էր յօրինելէ, գինքը համոզած են չորս տարի իբրեւ երեսփոխան ծառայելու: Սակայն անոր արտին փափաքը այդ չէր եւ ան կը քաշկռտէր իր բարեկամին՝ Ֆաթիլլօ Պէնսօ տի Գաւուր կոմսին հետեւողութեամբ:

«Այս ձեռով գէթ վստահ կ'ըլլամ, որ սխալներ չեմ գործեր», ըսած է Վերտի:

Յետագային Գաւուր Հիւսիսային Իտալիոյ վարչապետ եղած է: Ան Ֆրանսական եւ բրիտանական զօրակցութիւն ապահոված է Իտալիոյ միութեան համար:

ՕՓԵՐԱՅԻ ՈՍԿԵԴԱՐ ՄԸ

Անչուշտ Վերտի չի յիշուիր քաղաքական ասպարէզի մէջ իր կարճատեւ «խաղին» համար: Օփերաներու բառերը դըրողներու եւ երաժիշտներու հետ անոր վէճերը եւս մոռցուած են, նաեւ այն զարմանալի իրողութիւնը, որ Միլանոյի երաժշտանոցը մերժած է զայն ընդունիլ իբրեւ աշակերտ:

Իտալացիք Վերտին կը համարին հայրենիքի ոգիին արտայայտիչը: Անոր մահուան օրը Միլանոյի մէկ փողոցին կը տրուի անունը: Ան կը դառնայ ազգային սրբավայր մը: Անոր յուղարկաւորութեան կը մասնակցին 28 հազար հոգի:

Վերտիի մահուան 100-ամեակի առիթով Իտալիոյ նախագահ Ճորճիօ Նափոլիթանօ կը հրատարակէ յուշագրութիւն մը, որ կը սկսի հետեւեալ խօսքերով. «Ես ինծի համար ուխտ դրի, որ երբեք չպիտի գրեմ Վերտիի մասին, որովհետեւ ան ինծի համար աւելի քան հայր մըն էր: Ան ինծի համար ոգեշնչման աղբիւր մըն էր: Ան ինծի համար ամէն ինչ էր»:

Նախագահ Նափոլիթանօ կը շարունակէ ապրիլ անոր օփերաներուն մէջ, որոնց մարդկայնութիւնը, ուժը, կենսունակ երաժշտութիւնը եւ թատերական ճշմարտութիւնը որեւէ ժամանակէ աւելի կը գնահատուին այսօր, երբ դժբախտաբար նման արժէքներու բացակայութիւնը կը զգանք մեր շուրջ», գրած է Վերտիի մասնագէտ բրիտանացի մը՝ Ջարլզ Օզպոռն:

Վերտիի օփերաներուն մէջ ժամանակը, տեղը եւ տիպարը հանդիպման հետաքրքրքրական վայր մը կը ստեղծեն: Իր ժառանգած երաժշտական հարուստ աւանդութիւնը ճաճեցնելու կարողութեամբ եւ աննկուն կամքով օժտուած այս յօրինողը նաեւ բախտը ունեցած է ապրելու երկար կեանք մը, որուն ընթացքին ան լիովին դրսեւորած է իր ստեղծագործական տաղանդը եւ յօրինած է 28 օփերա:

Պատմութեան առինքնող դիպաշարերը, անժամանցելի բնաբանները եւ մեղրածոր երաժշտութիւնը, որուն մէջ մարդկային ճակատագրի նուագախումբը կը միահաճուլուին հրաշալի կերպով, բաւարար յատկութիւններ են, որպէսզի Վերտին չարունակէ իր տիրական ներկայութիւնը 21-րդ դարու երաժշտական կեանքին մէջ:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱԶՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Գրաւոնը կը ծառայէր նաեւ իբրեւ ճաշարան – սրճարան, մտերիմներու հաւաք: Հինդ վայրկեան անդին, հրապարակին վրայ կը գտնուէր նշանաւոր էքսպրեսի մը, որ համով հոտով խորոված-ներ կը բերէր մինչեւ խանութ, մածուն, լաւաշ հացով եւ այլն, (հօդուրքլը, փիտէրը), բաժինը 100 փարայի: Ամէնէն չա վ'ահագնը կուպար, եւ մէչա երկու բաժին կ'ապսպրէր: Յետոյ Սեպուհը, Մարզպետը, որոնց բնակարանը մօտ էր, Գում Գափու: Ապա վանի Արամը, որ ժընեւէն վերադարձած էր եւ Օրտու կ'երթար իբրեւ ուսուցիչ: Շահրիկեանը, Զարդարեանը, Սիամանթօն, Մելոյեան, Ֆ. ձկմիլ, Ժիրայր Բարթող, վերջապէս մենք ու մերոնք:

Գրատան առաջին մթերքը կազմուած էր ժընեւէն եւ Թիֆլիսէն փոխադրուած գիրքերով: Անչուշտ Պոլսոյ հրապարակէն ալ գիրքեր կը գնէինք, մանաւանդ պատմական գործեր: Ինչպէս և Վիէննայի և Վենետիկի Մխիթարեաններէն: Առեւտուրի մէջ ալ հետեւելով Թուրք պաղափարական ուղղութեան մը, կը մերժէինք ծախել հակակաշնակցական գիրք եւ թերթ, նոյնիսկ տեւական յաճախորդներու: Գաւաոէն գրավաճառներ ունէինք որոնք ընկեր չէին, այլ պարզ առեւտրականներ: Ա՛յս գիրքը, ա՛յն գիրքը կ'ուզէին: Պատասխանը. – Ո՛չ. գիմեցէք այնինչ գրատունը:

«Դրօշակ»ի հրատարակութիւնները չուրի պէս կը սպառէին, մանաւանդ Աղբիւր Սերոբ, Գէորգ Զավուշ, Վարանդեանի գիրքերը եւ այլն: Անտանելի փորձանք մը դարձած էր Թիֆլիսի «Յառաջ»ին Մատենաշարը, մօտ 50 գիրք եւ գրքոյկ՝ նուիրուած «սոցիոլոգիական» (ընկերային) այլ մանաւանդ ընկերվարական հարցերու, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ թարգմանութիւն: Թեթեւ, թերահաւ, թխածոյ:

(Շար. 32)

Իրաց այս կացութեան դարմանը կը նկատուի Ռուսաստանէն միջամտութիւն մը որ չերջանային ղեկավարներու եւ քաղաքական ղէմքերու հետ խորհրդակցութիւններով, ժողովուրդին նեցուկին տէր իշխանութիւն մը հաստատէ Դուշանպէի մէջ: Այլընտրանք կը նկատուի նաեւ Մոսկուայի համաձայնութիւնը Ռահմանովի իշխանութեան հետ, գոյն արմատական նախաձեռնութիւններու մղելու պայմանով: Ի վերջոյ, աւելի դիւրին եւ նուազ վտանգաւոր է արգելք ըլլալ ազգի մը, քան՝ պատահելէն ետք ջնջել անոր գործած աւերը: Ինչպէս գրած է տաճիկ լրագրող մը, պէտք չէ մոռնալ որ բռնկած տուն մը երկար տեւն չի տաքցըներ մօտակայ դրացիները, իսկ հըրդեհը կրնայ վարակիչ ըլլալ...:

ՔԱՂՀԱՆ

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ Ա.ՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ չրջանին Զատիկ-շաբթի *երեկոները ժամը* 5*-ին*, Հասկումի խաղաղական *եւ* Հանգստեան *ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով՝*

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14–ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21–ին, Միջինէ *առաւօտեան ժամը* 10·30*–ին Արեւագալի ժամերգութիւն՝*
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

⁂

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակինե-րուն պատարագէն առաջ՝

Ժամերգութիւն 8·45*–ին՝*
Արեւագալ 9·45*–ին՝*
Պատարագ 10·30*–ին՝*
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45*–ին՝*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար·– Շաւղ Ներկիկեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ա.յտա Ներկիկեան 2·000 *Ֆր· Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին եւ* 1·000 *Ֆր· Եկեղեցիին՝ Տէր եւ Տիկին Գլեման Օհաննեան Տիկին Ռոզին Պզտիկեան, Տիկիններ Թերզեան եւ Պալեան* 100*-ական Ֆր·՝ Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի յիշատակին Փարիզէն Տէր եւ Տիկին Ժապ Տէյիրմէնճեան* 2·500 *Ֆր· Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ եւ* 2·500 *Ֆր· ալ Շարվիէօյի Ս· Նշան Եկեղեցւոյ՝*

⁂

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Սիլվա Կիւլէեանէ 500 *Ֆր·, իր հօր Պետրոս Կիւլէեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝*

ՆԱԼՑԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

2001 Մայիս 12 *– 25-ամեակի հայկերոյթ՝*

⁂

ՄԱՑԻՍ 20

Միջվարժարանային
Արտասանութեան Մրցում

Պ·Հ·Մ·Մ· – Մարսէյլ

(Շար· Ա· Էջէն)

որ կրկին ժամանակ խնդրած է իր ժողովուրդը հանդարտեցնելու եւ կացութիւնը պարզաբանելու համար՝ Մտերմըւած պայմաններով, թերթը կ'եղրակացնէ թէ ռազմական գործողութիւններու տարբերակը օրակարգի կու գայ, բայց այդ համբան ալ աղէտի կը տանի՝

⁂

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՆ ՄԱՑՐ ԱԹՈՌԻՆ

Մայր Աթոռը դիմում մը յղած է Ազգածոռնի մարզպետարանին, որպէսզի մարզին նորոգուած տաճարները՝ Բիւրականի Ս· Յովհաննէս, Կարբիի, Թալինի, Տեղերի Ս· Աստուածածին, Ապարանի Ս· Խաչ, Գառնահովիտի Ս· Գէորգ եկեղեցիները եւ ուրիշներ որոնք մինչեւ հիմա յուշարձաններու պահպանութեան վարչութեան տնօրինութեան տակ կը գտնուէին, յանձնուին իրեն՝ Մարզպետարանը հարկաւոր յանձնարարականները տուած է եկեղեցիներուն գտնուած համապատասխանութեան եւ համաձայնութեան գիր ղրկած յուշարձաններու պահպանութեան վարչութեան եւ վարչապետութեան՝

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՀԱՍԿՈՒՄԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԺԱՄԸ 17*–ԻՆ*

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՊՈՒՂՎԱՐ–ՕՏՏՕ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏ
ԳԱՄՓԱՆԵԼ–ՖՐԷՋ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆԱ· ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

CONCERT
«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :

J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris

Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

⁂

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 18
«Տնտես»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դաստատուր»ի Կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալստեան» Կիրակիին՝

ՁՈՒՇԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՑ ՄՍՁԻ Անիէրի «Ակնունի» մասնաճիւղի ժողովը երկուշաբթի, Մարտ 19*, ժամը* 20·45*–ին,*
Centre Administratif d'Asnières:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս· Մննդեան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները՝

Ս· ՅԱՆԿ

Պր· Վարուժան Պէյաքճեան 50 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Էնկէպեան, Տէր եւ Տիկին Ժապ Թոմա* 200*-ական Ֆր·, Տիկին Անոիկ Վասիլեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանտր Ակոբոֆ* 150*-ական Ֆր·, Օրիորդ Տորա Մանուկեան* 50 *Ֆր·, Պր· Անդրէ Խոճամիրեան* 100 *Ֆր·, Տիկին Հայկուհի Տամլամեան* 300 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Եղիազարեան* 500 *Ֆր·, Տիկին Ասրիէն Տէրտէրեան* 100 *Ֆր·, Տիկին Ալիս Զիթունի* 1000 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ափրիկեան, Օրիորդ Տանիէլ Պարթէնեան* 100*-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Շաւղ Թաճեան* 200 *Ֆր·, Օրիորդ Սրբուհի Հայրապետեան* 150 *Ֆր·, Տիկին Անայիս Տամլամեան* 300 *Ֆր·, Պր· Ժապ Դաւիթեան, Տիկին Էլիզա Ճանասան* 100*-ական Ֆրանք, Բաղրատ Քոսէմ, Տիկին Կիւմիւշկէրտանեան* 200*-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Այվազեան – Քիւզպէրկ* 50 *Ֆր·, Տիկին Լուիզ Մէրիկօ, Պր· Փօլ Տէր – Ցակոբեան, Տիկին Սիմա Տուզմանեան, Տիկին Այտա Թորոսեան* 200*-ական Ֆր·, Տիկին Անիքիւթա Պէյազեան* 100 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Զէլվէեան* 1000 *Ֆր·, Օր· Ժապլին Թէրզեան* 200 *Ֆր·, Տիկին Վերժին Պօղոսեան* 300 *Ֆր·, Պր· Փօլ Մելքոնեան* 500 *Ֆր·, Տիկին Էլիզա Կարապետեան* 200 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ցակոպեան* 500 *Ֆր·, Տիկին Իւէն Գարագեան* 200 *Ֆր·, Պր· Աբշակ Աւետիքեան* 150 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Գարմոն, Տիկին Անոյշ Գիրէմիճեան* 200*-ական Ֆրանք, Տիկին Աչիէն Սվաճեան* 500 *Ֆր·, Պր· Պեռնար Անդրէասեան* 2000 *Ֆր·, Պր· Նուպար Դաւիթեան* 200 *Ֆր·, Պր· Ժորժ Խրլապեան* 1000 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժապ Պէրպէրեան* 500 *Ֆր·, Օր· Միշէլը Պալեան* 150 *Ֆր·, Օր· Մաուլէն Ազապեան* 100 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժ· Ձօչկունեան* 200 *Ֆր·, Տիկին Անահիտ Գավէզեան* 500 *Ֆրանք, Տիկին Անի Ակոբօղլու* 200 *Ֆր·, Տիկին Լալա Հարունց* 400 *Ֆրանք, Պր· Մկրտիչ Հէքիմեան* 100 *Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Քրիսթա Նէտէլեան* 500 *Ֆր·, Տիկին Մաքրուհի Թառլայեան* 100 *Ֆր·, Տիկին Աղնիւ Անդրէասեան* 200 *Ֆր·, Տիկին Վ· Պարսխիպանեան* 100 *Ֆր·՝*

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ չրջանին, Զատիկ-շաբթի *երեկոներ ժամը* 6*–ին*, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին *մէջ «Հասկում»ի «Խաղաղական» եւ «Հանգըստեան» ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին՝*

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 14
Ժէ· օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ· ԳԼՎԼԳԵԱՆ
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21
ԻԴ· օր Մեծի Պահոց –Միջինք
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա.. ՔՀՆԱ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Centre Culturel
SAINT MESROB
à PARIS

Jeudi 15 mars à 20 heures 45

CONFERENCE

donnée
par le Professeur
JEAN-PIERRE MAHE
Directeur d'Etudes
à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :
«LE ROMAN DANS L'ANCIENNE LITTERATURE ARMENIENNE»

au 10 bis, rue Thouin, Paris V^e^
Métro Cardinal Lemoine, Monge

—— **Entrée libre · Cocktail** ——

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

en avant-première
la chanteuse

YERSO

présente
son ALBUM
« ZARTONG »
Chants traditionnels
compositions et textes originaux

VENDREDI 16 MARS à 20h45
à la M.C.A. d'Alfortville
en présence de
JACQUES-EMMANUEL ROUSSELON
Compositeur — Arrangeur — Producteur
et Zoïa GALSTANIAN, Auteur
Illustration musicale — Dédicaces

Un album conçu comme un film !

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

L'EGLISE ARMENIENNE DE CHAVILLE
organise
UN

CONCERT
avec

La Chorale **Eison**
dirigée par LAURENCE THOMAZEAU
(folklore latino-américain)
et
La Compagnie
Astres Mélodies
dirigée par ASTRIG DEDEYAN
(Mozart, Bach, Gospels,
Liturgie arménienne)

le Samedi 17 mars à 20 heures 30
en l'église Ste Bernadette
Pavé de Meudon — 92370 CHAVILLE
(entre les gares "Chaville-Vélizy" et Chaville R. G.)
Réservations au : **01.47.50.46.93;**
ou 01.47.09.23.18.

1ère TOURNEE EN FRANCE DU GROUPE MUSICAL ET VOCAL D'ARMENIE

«Yérk Yérkots»

«CANTIQUE DES CANTIQUES»

Ces 7 jeunes filles seront en concert exceptionnel :
— à **ALFORTVILLE : le mardi 20 mars à 20 heures 30,**
Salle Voltaire — 22, rue Voltaire. ● P.A.F. 30 F
— à **ARNOUVILLE-LES-GONESSE : le mercredi 21 mars à 20 heures 30,**
Salle Garvarentz, Espace Charles Aznavour, ave. P.V. Couturier.
Entrée libre.
— à **ISSY-LES-MOULINEAUX : le vendredi 23 mars à 20 heures 30,**
Eglise Evangélique Arménienne,, 28, ave. Bourgain. ● Entrée libre.

A l'occasion de ces trois concerts, le Pasteur René Léonian témoignera du réveil de la foi chrétienne en Arménie.

Renseignements : tél. : **01 47 36 02 50**

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 14
MERCREDI
14 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·123 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76' ANNEE — N° 20.123

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՒՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ, ԲԱՅՑ ՇՓՈԹ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մինչ Թիպէրի կը կրկնէր, Մարտ 12-ին, ձուլման հրաւէրները Մարտ 18-ի համար, Ֆելիփ Սեկէն կը չարունակէր վճռապէս մերժել: Այս վերջինը կը նախընտրէ որ քաղաքին այն ցանկերը (Թիպէրի կամ Սեկէն) որոնք նպաստաւոր դիրքի վրայ չեն: Այս ձեւը, ըստ իրեն, կրնայ յաղթանակ ապահովել: Թիպէրի հակառակ կարծիքն ունի եւ անպատասխանատու կ'որակէ այն իր մրցակիցը: Երկուքն ալ կը հաւատան թէ այդ կրնայ յաղթել Փարիզի մէջ, եւ այդ պարագային, կողք կողքի պիտի աշխատին երկուքն ալ ամիսներէ ի վեր ղիբար նախատեղէ եռք: Մնաց որ, չարքերը, բոլորն ալ չեն հետեւիր Սեկէնի եւ 9-րդ թաղամասին մէջ, Թիպէրի – Սեկէն ցանկերու ձուլումը կատարուեցաւ էՌ – փէ – էՒ-ի պաշտօնական թեկնածու փիլը կլուչի իսկ նախաձեռնութեամբ: Թիպէրիի ցանկին թեկնածուն՝ Ռէնա ստացած էր ձայներու 16,11%-ը, իսկ Լըլուչ՝ 28,05%: Այլ թաղամասերու մէջ, նման սակարկութիւններ կ'ըլլային, հակառակ Սեկէնի վճռակամութեան, ինք ալ կը ջանար անդիտանալ: Սեկէն, հաւատարիմ իր ռազմավարութեան քաշեց իր ցանկերը առաջին, 3-րդ, 4-րդ եւ 6-րդ թաղամասերուն մէջ, 5-րդին մէջ չէր կրնար ոչ պահել, ոչ քաշել քանի իր թեկնածուն ստացած ըլլալով ձայներու միայն 9·69%-ը չէր կրնար ներկայանալ: Այդ թաղամասին մէջ, ժ· Թիպէրիի վերջնական արդիւնքն է՝ 40,07%: Ընդհանուր ձեւով Փարիզի պարզած պատկերը սա է· - Տրտնոյէ՝ 31,37%, կանաչ՝ 12,35%, Թիպէրի՝ 13,92%, Սեկէն 25,74%, պանապան աջ՝ 4,63%: Ամէն բան կախում ունի սակարկութիւններէն, Տրտնոյէ եւ կանաչները (Գոնթասօ) համաձայնած են չառնոյ:

Աւելի փափուկ կացութիւն մը կը տիրէ Լիոն, ուր ԻՒ-ՏԷ-ՖՖ-ԷՈ-փէ-էՈ-ի թեկնածուն՝ Մերսիէ քաշուեցաւ, ինչպէս գրեցինք մեր նախորդ թիւով: Բայց, պանապան հանդիպումներ Շ· Միչոնի հետ արդիւնք չէին տուած Մարտ 13-ին եւ ՆՇումներ կ'ըլլային ի նպաստ երկուքին ցանկերու ձուլման, որու դէմ են Մերսիէի կարգ մը վողմնակիցները, որոնք չեն ուզեր մոռնալ Շ· Միչոնի անցեալի մեղքը (վնասկիլ Ազգային ճակատի հետ): Ժիսքար տ'Էսթէն եւ Լիոնի նախկին քաղաքապետ՝ Ֆրանսիսք Գոլոն կոչ ըրին ձուլման: Հոս, պլուխը հասած է ձախի թեկնածուն՝ Ժերար Գոլոն:

Մարսէյլի մէջ, նեռկայ քաղաքապետ՝ ժ· Գ· Կոտէնի ցանկերը ստացած էին ձայներու 39,79%-ը, ինք ընտրուած էր - երրորդ – չրջանին մէջ ձայներու 52,19-ով: Մինչ ընկերվարական Օլմեթալի ցանկերը կը ստանային 25,21%: Ինք, անճնապէս, 3-րդ չրջանին մէջ 25,20% ստացած էր, հոն պլուխը կը հանէր էՈ-փէ-էՈ-ի թեկնածուն՝ Միւզլիէ (43,54%): Մարսէյլի ընտրական չրջանները չեն ըլլար Փարիզի նման թաղամասերով, այլ՝ չրջաններով (սեֆթէօր), այսպէս Կոտէնի 4-րդ չրջանը կը համապատասխանէ 6-րդ եւ 8-րդ թաղամասերուն, երրորդը՝ 4-րդ եւ 5-րդ: Կոտէնի ցանկին վրայ կայ էրիք Սեմերման: Ինչպէս գրած էինք երէկ, 7-րդ չրջանին մէջ, (13-րդ եւ 14-րդ թաղամաս) պլուչը հասած է ընկերվարական Տիկին Ազտրիէօյի ցանկը ձայներու 37,18%, այդ ցանկին վրայ է ներկայ քաղաքապետ տը՝ Կաթօ Յովսէփեան: Փափուկ չրջան մըն է Թուլուզ, ուր Տուսթ – Պլազի ձայնեռու 41,56%-ը ստացաւ եւ ապահով չէ որ կրնայ յաղթել Բ· չրջանին: Ամինեռնի մէջ, էլիզապէթ կիկու կը չարունակէ պայքարիլ, չրջելով փողոց փողոց, տուն տուն, չուկայ չուկայ, խանութ խանութ այն յոյսով որ իր մրցակիցը չի ստանար իրեն պակսած 162 ձայները: Սթրազպուրկի մէջ, ալ Գաթրին Թրօթման կրնայ չընտրուիլ: Իր ստացած ձայներու 29,10%-ի դիմաց ԻՒ-ՏԷ-ի թեկնածուն ստացած էր 29,50%:

***

Գաւիթոնալ (ընդհ· խորհրդականներ) ընտրութիւններու արդիւնքները ցոյց տուին որ պատկերը չի փոխուիր: Մեծամասնութիւնը այ կը մնայ: Վերընտրուած է Անտրէ Սանթինի ձայներու 64%-ով եւ իր այս երկու պաշտօններու հետեւանքն այն է, որ առայժմ, կը հրաժարի երեսփոխանի իր աթոռէն:

***

Այս ընդհանուր արդիւնքները անդամ մը եւս ցոյց տուին թէ հարցախոյզները կը չարունակեն սխալիլ եւ այդ սխալներն ալ վնասակար են քանի կանխահաս մթնոլորտ մը կը ստեղծեն, որ դեր կը խաղայ ընտրողին վրայ եւ կը խեղաթիւրէ բուն արդիւնքները:

***

Չեռնպահութիւնը 38,7% եղած է, ինչ որ մրցանիշ մըն է:

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆի նախագահ Խաթամի Մոսկուա այցին երկու նախագահները յայտարարութիւն մը ստորագրած են, քնապահական առումով անընդունելի համարելով որեւէ նաւթամուղ կամ կազամուղ անցընել Կասպից ծովուն յատակէն: Ըսուած է նաեւ թէ ծովուն իրաւական կարգավիճակին ու օգտագործումին առընչուած բոլոր որոշումները ընդունելի կրնան ըլլալ միայն եթէ արդիւնք ըլլան մերձկասպեան հինգ պետութիւններու ընդհանուր համաձայնութեան:

ԷՐԶՐՈՒՄԻ մօտակայքը «հայկական կոտորածներու գոհ» Թուրքերու յիշատակին Թանգարանի մը բացումը կատարուած է Մարտ 10-ին, քաղաքին «ազատագրում»ին 83-րդ տարեդարձին առթիւ: Տեղւոյն համալսարանին ուսանողները հանդիսութեան ընթացքին հակաֆրանս ու հակահայ պաստառներ պարզած ու լոզունգներ արձակած են: Թանգարանին մէջ տեղ գտած են Թուրքերու «կոտորած»ներուն մասին մամուլի կտրօններ ու լուսանկարներ:

ԷԼՖ-ի հետ կապ ունեցող Թայվանի ծախուելիք ֆրիկաթներու հարցին դատավարութիւնը վերսկսաւ Մարտ 12-ին: Ան ընդհատուած էր Սիրվէնի դիմումին վրայ, որպէսզի ժամանակ ունենայ իր թղթածրարը պատրաստելու: Մարտ 12-ին ալ, սակայն, մերժեց պատասխանել դատաւորին, յորչափ Թոմսընի կողմէ Թայվանի ծախուած 6 մարտանաւերու հարցին քննութիւնը կը չարունակուի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Մայէն նահանգին մէջ, ափթային տեղի 6 պարտզաներ յայտնաբերուած են եւ 130 կենդանիներ բնաջնջուած են:

ԹԵՀՐԱՆԻ ՄԷՋ, Մարտ 11-ին, պահպանողական արդարադատութեան հրահանգով, բարեզորդիչ չուրջ 30 հոգի ձերբակալուած են: Այս ձեւով, չանք կը թափուէր վարկաբեկելու նախագահ Խաթամին, որ նոյն օրը Խորհրդարանին առջեւ իսօք առնելով կոչ ըրած է՝ «կրօնական ժողովրդավարացման»: Ձերբակալուածներու մեծամասնութիւնը կազմած անձերու մեծամասնութիւնը մաս կը կազմէ Իրանի Ազատագրութեան Շարժումին, որ կրօնական ազգային չարժումն է, բայց, զօրավիգ է նախագահին:

ԱԼԻԵԻ ԱՆԳԱՐԱՑԻ ՄԷՋ

Ադրբեջանի նախագահը հինգ օրուան համար պաշտօնական այցով մը Մարտ 12-ին հասած է Անգարա: Նոյն օրը ան հանդիպում ունեցած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին հետ, երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, Ղարաբաղի հարցը եւ բնական կազի վաճառքը նիւթ ունենալով:

Երկու նախագահները ձեռք առնելով Ղարաբաղի նիւթը, արձանագրած են որ հարցերը չրջանային զործակցութեան արդելք կ'ըլլան ու կը տկարացնեն մնայուն խաղաղութեան, վստահութեան, կայունութեան եւ բարիդրացնութեան յարաբերութիւններու ակնկալութիւնները: Այս նշումը Թուրք մամուլին կողմէ Երեւանի ուղղուած յղում կը նկատուի: Կ'ըսուի նաեւ թէ Ալիեւ ըսելով որ վըճռակամ են Ղարաբաղի մասին, Թուրքիոյ զօրակցութիւնը խնդրած է:

Հ· Ալիեւ արդէն Բաքուի օդակայանէն մեկնումէն առաջ յայտարարած է թէ Ադրբեջան չէ հրաժարած Ղարաբաղեան կարգաւորման մէջ Թուրքիոյ միջնորդութենէն: Աւելցուցած է թէ իրենք դրական կը վերաբերին Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահներուն ուղղակի բանակցութիւններուն Թուրքիոյ միջնորդութեան մասին Թուրք Արտաքին զործոց նախարար Ի· Ճէմի նախաձեռնութեան· սակայն, Հ· Ալիեւի համաձայն Հայաստան չի համաձայներ առայ, Ադարան մեղադրելով Երեւանի նկատմամբ կոշմնակալ վերաբերումով:

Ինչ կը վերաբերի Իրանի միջնորդութեան մասին առաջարկներու, ան յիշած է որ 1992-ին նման փորձ եղած էր Թեհրանի մէջ, նոյն օրերուն հայկական ուժերը Շուշին գրաւեցին:

Մարտ 12-ի հանդիպման երկու նախագահները ստորագրած են կազի համաձայնագիրը, որուն համաձայն Թուրքիա Ադրբեջանէն տարեկան նախ երկու միլիառ, ապա չէց միլիառ խոր· մեթր բնական կազ պիտի գնէ: Կողմերը համաձայնած են նաեւ որ բնական կազի խողովակաչարին չինութիւնը Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարին հետ նոյն ատեն ատարաի: Անոնք նաեւ օդնական պիտի ըլլան երբ Թուրքմէնիստան որոչէ կասպից ծովէն անցնող բնական կազի ծրագիրը իրականացնել: Հ· Ալիեւ եւ Ա·-Ն· Սեզր ստորագրած են ութ այլ համաձայնագրեր ալ:

ՀԱՅՐԻԿԵԱՆԻ ԿԱՐՍ, ԱՐՏԱՀԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահի խորհրդական ու մարզկային իրաւունքներու յանձնաժողովի նախագահ Պ· Հայրիկեան Մարտ 9-ին յայտարարութեամբ մը պահանջած էր որ 1921-ի կարսի ռուսեւթուրք համաձայնագիրը ընդուի ու Թուրքիա Կարսն ու Արտահանը, իսկ Ադրբեջան Նախիջեւանը վերադարձնեն Հայաստանի:

*Թուրք մամուլը տեղ տուած է այս պահանջին, «Երեւանէն ճաթած ձայն մը» խորագիրով: «Հիւրրիյէթ»ի գլխաւոր քրոնիկագիրը Օ· Էքչի Մարտ 13-ի սիւնակը նոյն նիւթին նուիրելով կը յիշէ թէ 1968-ին Լոն-Անճըլըսի մէկ պանդոկին մէջ նոյն մտայնութեան տէր երեք Հայեր իրեն ըսած են· «Վեց նահանգները ձեզմէ եռ պիտի առնենք»: Ապա նոյն պանդոկին մէջ երկու թուրք դիւանագէտներու սպանութեամբ ծայր առած է հայկական ահաբեկչութիւնը: Օ· Էքչի այդ մտայնութեան տէրերը կը սահմանէ որպէս «Դաշնակ» կուսակցութեան չօչափուկներ· կը յիշէ նաեւ Լոս-Անճըլըսի խոսակիցին տրուած պատասխանը· «Հողի ձեր պահանջը որեւէ անպատեհութիւն չունի, կը բաւէ վճարել մեր վճարած փոխարժէքը որ առնուազն 500 հազար կեանք էր»: Նոյն տրամաբանութեամբ ան հարց կու տայ որ Պ· Հայրիկեան ու գաղափարակիցները պատրա՞ստ են վճարելու նշուած փոխարժէքը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 12/13)

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Նախագահ Ա· Ղուկասեան Մարտ 12-ին Ազգային ապահովութեան վարչութեան պետ Դ· Օհանեանի, Պաշտպանութեան նախարար Ս· Օհանեանի, Ներքին գործերու նախարար Բ· Սահակեանի հետ քննարկած է հանրապետութեան իրավիճակը, բանակին ու սահմաններուն իրադրութեան կապուած հարցեր: Նոյն օրը Ա· Ղուկասեան Արտաքին գործերու նախարար Ն· Մելքումեանի հետ ալ քննարկած է հակամարտութեան կարգաւորման բանակցային ընթացքին առընչուած հարցեր: Իսկ անցեալ Շաբաթ օրը նախագահը հանդիպում ունեցած է Օ·Էս·Սի·Ը·ի նախագահին ներկայացուցիչ Ա· Կասպրչիկի հետ որ աշխատանքի այց մը կատարած է Ստեփանակերտ:

***

ՆԱԽԱԳԱՀ – ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԻՒՆ ՉԿԱՅ

Ակնարկելով Հայաստանի լրատուներուն որոնք վարչապետ Ա· Դանիէլեանի մօտալուտ հրաժարականին ու Ղարաբաղէն մեկնելուն մասին լուրեր հաղորդած են, կառավարութեան մամուլի բանբերը ըսած է թէ ատոնք իրականութեան չեն համապատասխաներ: Ան այդ լուրերը նկատած է որոչ ուժերու գործը որոնք հանրութեան մէջ լարում ստեղծել ու կայունութիւնը ապակայունացնել կ'ուզեն:

***

Ս· ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԵՒ ՄԻԻՍՆԵՐՈՒՆ ԲՈՂՈՔՆԵՐԸ Կ'ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԻՆ ՄԱՐՏ 29-ԻՆ

*ԼՂՀ Գերագոյն դատարանը Մարտ 29-ին կ'ունկնդրէ Ս· Բաբայեանի եւ միւս դատապարտեալներու պատիժներուն առընչուող բողոքները: Յատկապէս Ս· Բաբայեանի փաստաբան Ժիւռէքս Շաքար-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹԱՐՄ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓՈՒՆՔԷՆ

ՅԱՒԵՐԹՕՐԷՆ ՍԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԱՅՆ ՓԻՉԸ ՈՐ ՄՆԱՑԱԾ ԷՐ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Քանի մը տարի առաջ, հայ մամուլի գոյատման երկրորդ դարաշրջանին առթիւ, երբ համապարփակ ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած էի արտասահմանի ժամանակակից հայատառ օրաթերթերուն ու շաբաթաթերթերուն մասին (տե՛ս «Յառաջ», 1994 Յուլիս 26 – 28), վիճակագրական տուեալները ցոյց տուեր էին ինծի, թէ Հայաստանէն դուրս՝ Պոլիս յաղթահանօրէն կը մնար այն գլխաւոր ոստանը, ուր ամէնէն մեծ թիւով հայերէն թերթեր ու պարբերականներ լոյս տեսած էին վերջին 200 տարիներուն: Այդ թիւը կը յանդէր չուրջ 450–ի: Ու յատկանշական էր, որ պոլսահայ մամուլի պատմութեան ամէնէն ժիր ժամանակաշրջանին իսկ, չուրջ դար մը առաջ, երբ տպագրական ու հրատարակչական մարզը չընահեղձ եղեր էր Սպահլ Համիտի հաստատած բիրտ դրաքննութեան վատառողջ մթնոլորտին մէջ, Վոսփորի բարերեր ափունքին չարունակած էին չընչալ հայերէն թերթերու տատնեակ անուններ: Թէոդիկի «Ամէնուն Տարեցոյցը»ին վկայութեամբ (1907), անցնող դարասկիզբին Օսմանեան մայրաքաղաքին մէջ միաժամանակ կը հրատարակուէին «Արեւելք», «Սուրհանդակ», «Բիւզանդիոն», «Մանզումէի էֆքեար» եւ «Ճերիտէի Շարքիէ» օրաթերթերը (վերջինը՝ հայատառ թրքերէն), հայ կաթոլիկ համայնքին «Մեծմուայի Ախպար» եռօրեան, բողոքականներու «Աւետաբեր»ը, «Մասիս», «Ծաղիկ» եւ «Փունջ» շաբաթաթերթերը, Բարգէն Վրդ. Կիւլէսէրեանի «Լոյս» կրօնաթերթը, «Բիւրակն» առեւտրական հանդէսն ու «Հանրագիտակ» գաւեշտաթերթը:

Այսօր, վերեւի դունատել անուններէն ո՛չ մէկը մնացած է հրապարակի վրայ: Բոլորն ալ աւարտած են իրենց դերը՝ պատմութեան որոշ մէկ ժամանակահատուածին վրայ: Անոնց փոխարէն տակաւին, Պոլիս իր ծոցին մէջ աճեցուցեր ու մեր օրերուն հասցուցեր է հայկական թերթերու աւելի փոքրաթիւ ընտանիք մը, բաղկացած՝ գոյք օրաթերթերէ («Ժամանակ» եւ «Մարմարա»), երկշեղու շաբաթաթերթ մը («Ակօս»), ամսագրէ մը (Սուրբ Փրկիչ») ու քանի մը վոխտ պարբերականներէ:

Ամէնոյ այս ընտանիքին երիցագոյն անդամը «Ժամանակ» օրաթերթն է:

Պէյօղլուի «Իսթիքլալ Ճատէսի»ին վրայ, «Մարմարա»ի խմբագրատունէն ոչ շատ հեռու, «Փոսթաճըլար» կոչուած քովքրնտ նեղլիկ փողոցի մը մէջ էր 92–ամեայ «Ժամանակ» օրաթերթին նորայարդար խմբագրատունը: Սփիւռքի մէջ ցայսօր հրատարակուող հայերէն երկվեցեակ օրաթերթերուն հնագոյնն էր ան, հիմնուած՝ 1908–ին: Բովանդակ Թուրքիոյ չափանիշով եւս, «Ժամանակ» կը նկատուէր երկրին ամէնէն պատկառահասակ մամլոյ օրկաններէն մին, թերեւս ալ՝ դլխաւորը, որ կու գար նախահանրապետական շրջանէն: Հիացում՝ անշուշտ, քիչ մըն ալ զարմանք առթող երեւոյթ մը կար «Ժամանակ»ի 90 տարիներու հետեւողական վազքին մէջ, քանի որ ան (ինչպէս «Մարմարա»ն եւս), ի տարբերութիւն Սփիւռքի իր պաշտօնակիցներուն ջախջախիչ մեծամասնութեան, չունէր կուսակցական պատկանելիութիւն ու չէր վայելեր որեւէ կազմակերպութեան, միութեան կամ համայնքային հաստատութեան մը նիւթական ապաւէնն ու նախանձախնամական նեցուկը, այլ կը հրատարակուէր բոլորովին անձնական նախաձեռնութեամբ ու ճիգերով: Այս արտասովոր երեւոյթին դիմաց՝ շատ դիպուկ ու բառախաղային արտայայտութիւն մը ունեցած էր առենօք (1992 Յունուար) թուրք մամուլի հնագոյն աննուններէն՝ «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթը, «Ժամանակ»ը բնութագրելով որպէս «թերթ մը, որ կը մրցի ժամանակին հետ»:

Արդարեւ, 1908–ի այն օրէն ասդին, երբ Միսաք եւ Սարգիս Գոչունեան եղբայրները հիմը կը դնէին այս լրագրին, «Ժամանակ» մաճակ մարաթոնեան «մրցում»ի մը պիտի ձեռնարկէր ժամանակին հետ, չարունակ վայելելով Գոչունեան ընտանիքի յաջորդական սերունդներուն հոգածութիւնն ու ապաւէնը: Անցնող 90 տարիներու ընթացքին բազմաթիւ խմբագիրներ իրերայաջորդ կերպով գլուխն անցած էին այս թերթին, մինչ հարիւրաւոր հանրայայտ կամ թերխաշ աշխատակիցներ ալ իրենց ստորագրութիւնը թողեր էին լրագրին էջերուն մէջ: Դէմքերու ու դէպքերու հսկայ կուտակում մը պոյտեր էր այնտեղ, որ այսօր գրեթէ անծանօթ էր մեղի: Այս ուղղութեամբ կատարելի մաթենապիտական խզճամիտ փորձ մը՝ շահեկան նորութիւններ կրնար բերել հայ մամուլի պատմութեան համար:

«Ժամանակ»ի խմբագրատան մէջ, երբ այս դաղափարը յայտնեցի թերթին երիտասարդ խմբագիր Արա (կրտսեր) Գոչունեանին, ան ափսոսանքով դիտել տուաւ, որ լրագրին տասնամեակներու արժէքաւոր հաւաքածոները, չընայած մը առաջ, անխոհեմարար յանձնուած էին պետական մատենադարանի մը «հոգածութեան», թէեւ այսօր ոչ ոք գիտէր՝ թէ ատոնք ճշդորօրէն ո՛ւր կը գտնուէին եւ կամ ի՛նչ ճակատագրի էին ենթարկուած...: Գաղտնօրէն անկի՞ն մը պահուեր էին, թէ՞ անփութօրէն փճացուեր, յայտնի չէր: Անդարմանելի կորուստ մըն էր ասիկա «Ժամանակ»ի համար, որուն հնագոյն չրջանի թիւերուն մէջէն բազմաթիւ անտիպ վկայութիւններ կարելի էր քաղել մեր պատմութեան անկիւնադարձային թուականներու բախտորոշ ելեւէջներուն (յատկապէ՛ս 1914 – 1922 թուականին), պոլսահայ գաղութին ներքին կեանքը փոթորկող կարեւոր անցքերուն, կամ նոյնինքն թերթին պատմութեան սա կամ նա հանդրուանին մասին:

Արա Գոչունեան, որ բոլորովին նոր դէմք մըն էր ինծի համար ու յայտնապէս խանդավառութեամբ վարած էր լրագրական ասպարէդին, ի դին տարտպատման դժուարութեանց՝ վճռած էր կենդանի պահել իր պապերէն փոխանցուած թոզունը: Թերթին հիմնադիրներէն Սարգիս Գոչունեանի 3 մանչ զաւակներէն մին եղող վաղեմի լրագրապետ Արա Գոչի (1913 – 1996) թոռն էր ան: Անցնող քանի մը տարիներուն, երբ իրերայաջորդ կերպով կեանքէն հրաժեշտ առած էին թերթին վերջին տասնամեակներու քանի մը տիրական դէմքերը (Արա Գոչ, Լիլի Գոչ, Գրիգոր Խիւտաւերտեան եւ այլք), «Ժամանակ»ի դեկը եկած էր ստանձնել կրտսեր Արան, վարչական պարծերու մէջ ալ օժանդակ ունենալով իր ծնողքը՝ Սարգիս – Նաթալի Գոչունեան ամուլը, մին՝ որպէս արտօնատէր, միւսը՝ որպէս հրատարակութեանց պատասխանատու տնօրէնուհի: Թերթը կը հրատարակուէր 4 էջով, առաւելարար արձագանգելով տեղական քաղաքական լուրերու եւ համայնքային իրադարձութեանց: Պոլսաբնակ սակաւաթիւ աշխատակիցներու կողմէ տրամադրուած յօդուածներու վրդովին, «Ժամանակ» իր ներքին էջերը ընդհանրապէս կը ծածկէր արտատպումներով: Բայց այս երեւոյթը այլեւս մանուածոյ չէր «Ժամանակ»ին: Քանի կը նահանջէր հայախօսութիւնը ու մարդիկ կը դժուարանային թերթ կամ գիրք կարդալ իրենց հարազատ մայրենիով, ու քանի կը նօսրանային հայապիր գրիչները, գուգահեռաբար՝ սփիւռքահայ բովանդակ մամուլն ալ կ'ապրէր իր երաշտի տարիները: Ու հայատառ թերթերու խմբագիրներուն ուրիշ ճար չէր մնար՝ եթէ ոչ ապաւինիլ օրհնեա՛լ ՄԿՐԱՏԻՆ, ամենաբեղուն ու անդաւաճան «աշխատակից»ը հայ մամուլին...:

Պարագան հիմնովին կը տարբերէր սակայն «Ակօս» շաբաթաթերթին համար: Այստեղ, «լեզուական արդելք» չկար արդէն թերթին ու ընթերցող հայ գանգուածներու միջեւ, եւ խմբագրապետ Հրանդ Տինք չէր ծածկեր իր պոհունակութիւնը՝ ի տես «Ակօս»ի վայելած լայն ժողովրդականութեան:

Հիմնուած՝ 1995-ի վերջերը, «Ակօս» մեծաւ մասամբ կը հրատարակուէր թրքերէն լեզուով, սահմանափակ սիւնակներ տրամադրելով հայերէն դրութիւններու ալ: Հին թէ նոր սերունդէն 30 հոգինոց անձնակազմ մը (գրող, թղթակից, լուսանկարիչ, վարչական պաշտօնեայ եւ այլն) համախմբուած էր այս թերթին չուրջ, որուն տպաքանակը սկզբնական շրջանի 1800-էն այժմ բարձրացեր ու հասեր էր 5600–ի:

Հրանդ Տինք, որ ծննդեամբ մալաթիացի էր ու 7 տարեկանէն ետք է միայն որ Պոլիս հաստատուեր էր, կը բացատրէր ինծի, թէ «Ակօս» լրագրական իր պարտաւորութիւններուն կողքին՝ ստանձնած էր ուրիշ առաքելութիւն մը եւս: Անիկա վերածուած էր տեսակ մը «տեղեկատուական կեդրոն»ի, ուր կը դիմէին բազմաթիւ թուրք լրագրողներ կամ հետազօտողներ՝ հայկական հարցերու չուրջ լուսաբանութիւններ ստանալու, տեղեկութիւն քաղելու եւ նիւթեր ձեռք բերելու համար: Թերթը ունէր թուրք ընթերցողներու չրջանակ մըն ալ, ինչպէս նաեւ աշխատակից թուրք մտաւորականներ:

Բանաձեւելու առթիւ «Ակօս»ի հիմնական առաքելութիւնը, Հրանդ Տինք կը բացատրէր որ ամէն թանէ առաջ ուզած էին հայ կեանքէն խաչբրիկներ հասցնել թրքախօս հայ գանգուածին, որ հայատառ մամուլին հետեւելու կարելիութիւն չունէր եւ որ այսօր, դժբախտաբար, մեծամասնութիւն դարձած էր համայնքին մէջ: Ցետոյ անհրաժեշտութիւնն զգացեր էին դուրս բերելու հայ համայնքը իր մեկուսի ու ներամփոփ կեանքէն, անոր խեղդուած ձայնը հասցնելու «փողոցի մարդ»ուն եւ չմման մէջ դնելու զայն՝ թուրքիոյ լայն խաւերուն հետ: Այդ չմումն ու մերձեցումը ապահովելու առեն՝ ուշադիր պիտի ըլլային որ «մեր փոքր աշխարհը չկորսուի մեծամասնութեան հսկայ աշխարհին մէջ»: Որեւէ մտավախութիւն կամ վարանում ալ չունէին՝ երբ համայնքին ներքին հոգեւոր, մշակութային կամ ընկերային կեանքը տեղական լեզուով «թափանցիկ» կը դարձնէին ու մեծ մանրամասնութեամբ: Պատկառելու թացատրութեամբ մը, «նախընտրելի է որ մե՛նք լլլաճք մեր "լրտեսը"», կը խորհէր Հ. Տինք, միաժամանակ աւելցնելով նաեւ, որ «թապու» նկատուած նիւթերու չուրջ թերթին էջերէն յանդգնօրէն պարզուած որոշ տեսակէտներ կրնային գլխացաւ ալ պատճառել խմբագրութեան ու դէմ – յանդիման թողուլ զայն՝ դատապարտուելու վտանգին հետ: Այդպէս պատահած էր, զորօրինակ, 1999-ի սկիզբը, երբ Պոլսոյ Պետական Պահուածութեան Ատեանը դատ բացեր էր թերթին պատասխանատու տնօրէն Տիրան Պաքարի եւ յօդուածագիր Երուանդ Խոզուանցի դէմ, Ընտեւորութեան տխրահռչակ Տուրքին մասին այս վերջինի կողմէ ստորագրուած յօդուածի մը համար: Դատարանը տուեալ գրութեան մէջ «վրէժի ու ցեղապին թշնամութեան շեշտեր» նկատեր էր...: Բարեբախտաբար, դատը աւարտեր էր «Ակօս»ի անպարտհռչակումով:

(Շար. 12)

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՍԻՄՈՆ ՋԱԻԱՐԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՁԱՇԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԷՎԷՖՃԵԱՆ

Եթէ փորձեմ հոն ելլել, դողի հոգեբանութիւն մը պիտի վարակէ զիս: Եթէ դրասենեակին դուռը զարնեմ ու քացով մը գոնուի, անկոչ հիւրի վիճակին մէջ պիտի ըլլամ, մանաւանդ որ ըսելիք մը չունիմ:

Ես ի՞նչ կրնամ ըսել Ռ. Զարդարեանին, Վռամեանին, Ակնունիին, Ս. Զաւարեանին եւ նմանհներուն, որոնք զիս չեն ալ ճանչնար, որոնք օրուան կուռքերն են, մամուլի ինծի պէս հասարակ մահկանացուի մը եւ նմանհներուս:

Այս մտածումով, կը հրաժարիմ այդ խորհրդաւոր յարկաբաժինը ելլելէ եւ խմբագրութեան յարկէն կ'իջնեմ վար՝ Սկիւտար երթալու հաստատ որոշումով:

Շէնքի դուռը չհասած, կը լսեմ ոտնաձայնը մէկու մը, որ եռեւէս վար կ'իջնէ սանդուխներէն: Կը մտածեմ թէ մագրութիւն ընող ծառան է, որ գործը աւարտած կը մեկնի, այս համոզումով եռեւեմ դառնար ու կը չարունակեմ իջնել սանդուխէն: Քանի մը քայլ եւս, արդէն վազզլը պիտի ըլլամ, երբ այդ եռեւի սանդուխէն իջնողը կը ճանչնէ.

– Երիտասա՛րդ ընկեր, ո՞ւր ես երթալու:

Զարմանքով կը դառնամ եռեւ, ինծի խօսք ուղղողը Ս. Զաւարեանն է: Անունը չդիտնալով, բաւականացած է «երիտասարդ ընկեր» անուանելով:

Շուարած, չփոթած այս անակնկալին ու նաեւ զոհ ու երջանիկ, առանց չատ մտածելու՝ կը պատասխանեմ.

– Սկիւտար պիտի երթամ, ընկե՛ր Զաւարեան:

– Ո՞ւր ես ճաչելու:

– Ես ընդհանրապէս Սկիւտար, վանեցի Հայու մը ճաչարանը կը ճաչեմ:

– Երիտասարդ ընկեր, երեւի դու ուսանող ես, արի էսօր միասին ճաչենք: Ես չատ լաւ մի ճաչարան եմ իմանում, համով – համով լորի են տալիս, էստեղ ներան «փիլաղ» են ասում:

Անչուշտ նման առաջարկ մը ես չէի որ պիտի մերժէի: Զաւարեանի հետ ոչ թէ լորի, այլ սոխ ու սխտոր ալ տային իրեն համադամ պիտի ճաչակէի:

Բայց ակամայ սկսայ մտովի հաշիւ տալ ինծի, թէ ի՞նչպէս կարելի է հաչտեցնել «մի լաւ ճաչարան»ը Ս. Զաւարեանի հետ:

Մտածեցի նաեւ, թէ դրպանի խեղճուկ դումարովս պիտի կրնայի՞ վճարել «լաւ ճաչարան»ի մը կէսօրուան ճաշը հերպի պէս տեղ մը, ուր ամէն ինչ չատ աւելի սուղ է:

Միսոին ճաչելու հարցը որոշուած ըլլալով, «Ազատամարտ»ի չէնքէն դուրս ելանք, ուղղուելով դէպի հերպայի պողոտան:

*Ճամբան Զաւարեան ինծի հարցուց թէ ինչպէ՞ս կ'ապրիմ, ի՞նչ կ'ընեմ, ի՞նչ կը գրեմ, ի՞նչ կը կարդամ, ի՞նչ կը նկարեմ, ի՞նչ կը նուագեմ, ի՞նչ կը լսեմ, ի՞նչ կը սիրեմ, ի՞նչ կ'ատեմ, ի՞նչ կը հաւնիմ, ի՞նչ կը չհաւնիմ, ի՞նչ կը հագնիմ, ի՞նչ կը ճաշակեմ, ի՞նչ կը խմեմ, ի՞նչ կ'ուտեմ, ի՞նչ կը խմեմ, ի՞նչ կը ծխեմ, ի՞նչ կը քաշ

1700–ԱՄԵԱԿ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ
(ԱՄՓՈՓ ՆԿԱՐԱԳԻՐ)

1700 տարի առաջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կանթեղով լուսաւորուեց հայութեան ճանապարհը, մեր քրիստոնեայ Հայրերիս ուխտի ճամբան առ Աստուած: Նոր հազարամեակ մուտքով մենք կրկին անդամ կանգնած ենք ազգի հոգեւոր վերանորոգման եւ անկախ պետութեան՝ Հայաստանի չուրջ վերամիաւորման խնդրի առջեւ:

Ուխտը հոգեւոր ճամբորդութիւն է, որն իր նշանակալի տեղն է գտել այսօր 1700–ամեակի ծրնականութիւնների չրջանակում: Ուխտագնացութիւնների բարձրակէտը 2001 թ. Յուլիսի 7–22 նախատեսուած համահայկական երիտասարդական ուխտագնացութիւնն է դէպի Հայաստան, որը նպատակ ունի կամուրջ հանդիսանալու Սփիւռքի եւ Հայաստանի նարնակ երիտասարդների միջեւ՝ առաւելագոյնս մօտեցնելով հայ երեխաներին հաւատքի իրական աղբիւրին՝ պատմական անցքերի ուսուցմամբ: Պատմութիւն, որ ոգեկոչում է մեզ մեր սրտերում վերահաստատելու Նոր Կեանքի խորհուրդը: Սա նախադէպը չունեցող ձեռնարկ է, որ ենթադրում է գառնալ համահայկական երիտասարդական մնայուն կառոյցի սկիզբը: Ուխտագնացութեան գերագոյն նպատակներից մէկը Հայ Առաքելական Եկեղեցու հովանու տակ եւ օրհնութեամբ գործող համահայկական երիտասարդական համագործակցութիւնն ապահովող մնայուն կառոյցի հիմնադրումն է:

Այսօրուայ եռանդուն եւ լայն աչքարհայեացքի տէր երիտասարդը, լինելով ապագան կերտող սերունդ, ուխտագնացութիւնից պէտք է ստանայ հոգեւոր ուժ եւ խմաստութիւն: Այս ուխտագնացութիւնը կը դառնայ վերահաստատման առաջին քայլը ոչ միայն երիտասարդների, այլեւ Հայ Առաքելական Եկեղեցու համար, որը կը վերածնուի արթնութեան այս դրսեւորմամբ:

Այսպիսով Ուխտագնացութիւնը կը նպաստի հայ երիտասարդի կեցութիւնը ներդաշնակութեան բերելուն, կը ծանօթացնի հայ հոգեւոր ժառանգութեանը եւ արժէքներին:

Ուխտագնացութիւնը այն ուղեծիրն է, որ պիտի առաջնորդի մեզ դէպի ինքներս մեզ մեր գոյութեան մէջ որպէս ուխտաւոր ճանաչելուն: Պիտի բերի այն պիտակցութեանը, որ Աստուած է մեր ինքնութեան հայելին:

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեամբ եւ 1700–ամեակի կենտրոնական դրասենեակի վարիչ–քարտուղար Յովնան Աբգ. Տէրտէրեանի նախաձեռնութեամբ 2000թ. Հոկտեմբերին կեանքի կոչուեց Երիտասարդական Ուխտագնացութեան դրասենեակը՝ յուլիսեան ուխտագնացութիւնը եւ յետագայում համահայկական երիտասարդական կառոյցի գործունէութիւնը կոորդինացնելու:

Երիտասարդական Ուխտագնացութիւնը բաղկացած է լինելու մի օրեայ փոքր ուխտագնացութիւններից դէպի Հայաստանի Հոգեւոր մշակութային յուշարձաններ եւ ծրագրի կորիզը հանդիսացող եռօրեայ ուխտագնացութիւնից՝ Նոր Վիրապ – Էջմիածին – Երեւան երթուղով:

Ակնկալւում է, որ ծրագրի մասնակիցների թիւը կազմելու է մօտ 10 հազար մարդ Հայաստանից եւ Սփիւռքից:

Ուխտագնացութեան մասնակից կարող են դառնալ 18–ից մինչեւ 35 տարեկան բոլոր այն անձինք, ովքեր կը դիմեն տեղի թեմական առաջնորդին եւ երիտասարդական ուխտագնացութիւնը կոորդինացնող տեղական պատասխանատուին, թէ՛ ներքին եւ թէ արտաքին թեմերում կամ յաճախեն մեր ինտերնետային էջը (հասցէն՝ տես· ներքեւում), կը լրացնեն եւ երիտասարդական ուխտագնացութեան գրասենեակ կ՛ուղարկեն գրանցման ձեւը: Ծրագրին մասնակցութեան յայտեր ներկայացնելու վերջնաժամկէտն է հաստատւել Մայիսի 1–ը: Այդ վերջնաժամկէտից յետոյ դիմողների համար հաստատուած վճարները ենթակայ են վերանայման:

Սփիւռքից ժամանող բոլոր ուխտաւորները կը հիւրընկալուեն Սեւանայ լճի ափով ձգուող հիւրանոցային համալիրում, հանգստեան տներում եւ ճամբարներում: Ուխտաւորները կը տեղաւորուեն յարմարաւէտ տնակներում եւ սենեակներում, որոնք ապահովուած են մշտական տաք եւ սառը ջրով: Դիմաւորման, ուխտագնացութիւնների, կացարանների համակարգում ներքին երթեւեկութեան ու ճանապարհման համար առկայ են բոլոր անհրաժեշտ տրանսպորտային միջոցները:

Ապահովագրման, ինչպէս նաեւ սննդի, կեցութեան հիմնական ծրագրին եւ յարակից փոքր ուխտագնացութիւններին մասնակցութեան ծախքերը ամփոփ կազմում են մասնակցութեան սակը, որի գումարը մէկ օրուայ համար 40 ԱՄՆ տոլար է՝ Սփիւռքից ժամանող իւրաքանչիւր մասնակցից:

Ծրագրին մասնակցութեան յայտեր ներկայացնելու վերջնաժամկէտն է հաստատւել Մայիսի 1–ը:

Երեւանցի մասնակիցները եւ մարզերից ժամանող երիտասարդութիւնը իր անմիջական մասնակցութեամբ կը միանայ Սփիւռքից ժամանած ուխտաւորներին արդէն եռօրեայ ուխտագնացութեան սկզբին՝ Յուլիսի 14–ին Նոր Վիրապում՝ նախօրօք կարգադրուած տրանսպորտային միջոցներով:

Բոլոր մասնակիցները Յուլիս 14–ի առաւօտեան ուղեւորւում են դէպի Նոր Վիրապ: Թեմերը ներկայացնող Տաղաւարներ փոխայցելութիւններից յետոյ Սրբավայր ժամանած երիտասարդները ուղղւում են տաճար՝ մոմավառութեան արարողութեան, որի ողջ ընթացքում ժայռի վրայ նախօրօք պատրաստուած հարթակներում ներկայացում է բեմականացուած հոգեւոր երաժշտական կոմպոզիցիա, տաղերի, սաղմոսերգերի, շարականների եւ Ս. Գրիգորի քարոզների ուղեկցութեամբ: Ջուգահեռ պրոժեկտորի միջոցով ուխտագնացներին են մատուցւում մեր ազգի պատմութեան կարեւորագոյն փուլերը՝ փաստերի գեղարւեստական եւ սիմվոլիկ մատուցմամբ:

Նոր Վիրապի միջոցառումը ամփոփւում է միասնական աղօթքներով եւ երգեցողութեամբ:

Ծրագրի այս փուլը աւարտւում է «Հերով երթ»ով դէպի գիւղ եւ գիւղամիջ, ուր ուխտաւորները կը գիշերեն:

Ուխտաւորները աւտօբուսներից իջնելով կ՛ընդունուին էջմիածին չհասած եւ ջահերով երթը այտեղ կը շարունակէ դէպի մայրավանք: Առաւօտեան լուսաբացին, երբ երիտասարդները հասնում են Մայր տաճար, տեղի է ունենում Արեւագալի ժամերգութիւն՝ միասնական աղօթքով:

Այնուհետեւ նորակառոյց Բայց Յոբանի վրայ Վեհափառ Հայրապետը երիտասարդ ուխտաւորներին է ուղղում իր օրհնանքի խօսքը:

Վեհի խօսքին յաջորդում է «Ծէս–ներկայացումը», ուր թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ ժողովրդական ծիսակատարութիւնները սինթեզուած են իրենց խորհուրդներով: Ներկայացման առանցքը ամուսնական զոյգն է՝ հարսանեկան ծէս հանդէսով, որին յաջորդում են Ս. Ծննդի, Ս. Սարգսի, Տեառն Ընդ Առաջի, Համբարձման, Վարդավառի տօները, երեխայի ծնունդն ու մկրտութիւնը եւ այլն: Ծէսերին նախատեսւում է հայկական չուրջպարեր, հանդիսականի մասնակցութեամբ:

Հանդիսութեան աւարտից յետոյ բոլոր ուխտաւորները կէսօրից յետոյ աւտոբուսներով մեկնում են Սեւանի կացարանները՝ դադար առնելու, սնուելու, ազատ զրոյցների ու մտքերի փոխանակութեան:

Սեւանում դադար առնելուց յետոյ նոյն օրը երեկոյեան ուխտաւորներ ժամանում են Երեւան՝ Ծիծեռնակաբերդ, Եղեռնի Զոհերի յուշահամալիր այցելութեան նպատակով: Ազգային տարազներ հագած պատանիների եւ աղջիկների ուղեկցութեամբ ուխտաւորները երթով մօտենում են Եղեռնի զոհերի յիշատակին անմար վառուող կրակին եւ միաձայն իրենց ուխտի խօսքն են ուղղում առ Աստուած (նախօրօք կը բաժանուի երդման տեքստը):

Ուշ երեկոյեան Երեւանի հրապարակներից մէկում՝ Կասկադում ուխտաւորների ուշադրութեանն է ներկայացւում Հայաստանում իր նախատիպը չունեցող «Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ» ժամանակակից օպերա: Օպերան կը կայանայ բացօթեայ, մօտ 70 մասնակիցներով եւ մասայական մեծ տեսարաններով, որ պատկերում են Հռոմում, Վաղարշապատում եւ Նոր Վիրապում կատարուած դէպքերը: Նման օպերան այսօրուայ երիտասարդի համար ճիշդ ընտրուած ձեւ է՝ նրան քրիստոնէական հաւատքի անհրաժեշտութիւնը նոր հազարամեակին բնորոշ ձեւով մատուցելու համար:

Եռօրեայ ուխտագնացութեան դադարը ամփոփւում է կէսգիշերին կայանալիք «Իմ սէր, իմ հաւատ, իմ Հայաստան» տօնական հանդէսով Ազատութեան Հրապարակում, որի հիմքում ազգային արժէքների վերահաստատումն է եւ հայ երիտասարդութեան համախմբումը պետութեան եւ եկեղեցու չուրջ: Այս համերգի ընթացքում իրենց ողջոյնի խօսքը կ՛ասեն Հանրապետութեան նախագահը, ինչպէս նաեւ խօսք կը տրուի թեմերի երիտասարդ ներկայացուցիչներին: Ձեռնարկը կ՛աւարտուի հրավառութեանը յաջորդող եւ մինչեւ լուսաբաց տեւող պարահանդէսով: Միջոցառումը ամփոփւում է միասնական արտասանուող «Հայր Մեր»ով:

Փոքր ուխտագնացութիւնների ծրագրի չրջանակներում նախատեսւում է կատարել այցելութիւններ Օշական, Սարդարապատ, Զուարթնոց, Գառնի–Գեղարդ, Ծաղկաձոր–Կեչառիս, Սեւանի թերակղզի–Սեւանի վանք, Դիլիջան–Հաղարծին–Գոշավանք–Զորափոկ վանք, Երեւան–Էրեբունի – Մատենադարան–Ծիծեռնակաբերդ–Թանգարաններ:

Ծրագրի աւարտին նախատեսւում է 1700–ամեակի Երիտասարդական Ուխտագնացութիւնը խորհրդանշող յուշակոթողի հիմնադրում (խաչքար, պրիւր եւ այլն):

Գրասենեակի հասցէն, հեռախօսահամարները եւայլ տուեալներ· –

1700–ԱՄԵԱԿԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ
ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ»

ՀՀ, ք· Երեւան, Կորիւնի 19 ա
հեռ·/ֆաքս: 374 1 560137
հեռ·: 374 1 589709
e-mail: yp1700@arminco.com
web page: www.holyetchmiadzin.am

Գրասենեակի պատասխանատու՝
Արեգ Թադէոսեան

ման: Հազիւ քանի քայլ առած, Զաւարեան կանգ առաւ յոյնի մը գինետան առջեւ, ուր գինիի եւ քացախի պարապ տակառներ չարուած էին, իսկ գինետան ներսէն գուրս կ՛արտածորէր գինիի եւ խորովածի հոտով յագեցած չոգի ու ծուխ: Ճաշարանը միջակ մեծութեամբ խանութ մըն էր, ուր 5 – 6 սեղաններ դրուած էին եւ նստելու համար փայտէ նստարաններ:

Սեղաններուն չուրջ նստած էին բանւորներ, մերկ կուրծքով եւ բազուկով, ածխի սեւով ներկուած այտերով ու ձեռքերով, գինի կը խմէին, խորոված կ՛ուտէին եւ թարձրաձայն կ՛աղմկէին:

Գինետան գրան մօտ, փողոցին նայող պատուհանի մը առջեւ ազատ սեղան մը կար, տախտակէ սեղան մը, որուն գոյնը դժուար էր որոշել:

Փայտէ նստարանին վրայ «վարպետ եւ աշակերտ» նստանք քով – քովի:

Մինչ տասը քայլ անդին, մեղի դէմ առ դէմ կասկարային վրայէն խորովածներու հաճելի հոտը կը բարձրանար եւ անոնց ծուխը կը լեցնէր ամբողջ մթնոլորտը:

Կանչեցի սպասեակը, որ եկաւ եւ ձեռքի լաթով սրբեց սեղանը, աւելի ճիշդ՝ անոր պատուհասիւնը աւելցուց: Սեղանին մէջտեղ կար ազաման մը, ազով, քացախով եւ ձէթով:

Սպասեակը մեր ինչ ուզելը հարցուց·

– Երկու բաժին փիաղ – ըսի:

– Գինի, խորոված, բան մը չէի՞ք ուզեր:

– Ա՛ռ այժմ՝ ոչ, – պատասխանեցի, «առայժմ»ն ալ չէ՛տեցի՝ իրրեւ արտայայտութիւն խորոված ալ ուտելու զաղտուկ փափաքիս:

Ինչ եղաք սպասեակը բերաւ երկու լեցուն պնակ փիաղ լուբիայով, լոլիկով, պղտիզով, սոխով:

Կերանք կուշտ ու կուռ: Աչքս խորովածին էր, ուսոր ընկերը Զաւարեանին հարցուցի·

– Ընկեր Զաւարեան, քիչ մը խորոված չէի՞ք ուզեր ուտել:

– Չէ, ես լիացայ· սա իմ ամէն օրուան ճաշն է:

Այս ժխտական պատասխանէն ետք, այլեւս ես կրնա՞յ մտածել խորովածի մասին: Ես ուտէի եւ Զաւարեանը նայէ՞ր:

Կանչեցի սպասեակը վճարելու· երբ Զաւարեան տեսաւ, թէ իր բաժինն ալ վճարելու վրայ եմ, ձեռքս բռնելով ըսաւ·

– Երիտասարդ ընկեր, դուն ուսանող ես, ես էլ իսկի հարուստ մարդ չեմ, դուն քոնը վճարիր եւ ես էլ՝ իմը:

Ամէն առարկութիւն անցաւ անօգուտ: Վճարեցինք երկուական դրուշ եւ դուրս ելանք Զաւարեանի «լաւ ճաշարան»էն:

Ուղղուեցանք դէպի Բերայի պողոտան, որ հեռու չէր:

Հոն հասնելուս, ես զարճայ դէպի ալ, ելիքսէք Գալաբըմբմէն լչնելով, երթալու Գալաթա եւ կամուրջէն առնելու Սկիւտարի չուենալը: Ընկեր Զաւարեան ծռեցաւ դէպի ձախ՝ երթալու «Աչխատանքի տուն»:

Ներքեւի Հայրիէլ չոգենաւը կը յորդի բազմազգի բազմութիւնով մը, մեծ ու պզտիկ կ՛աղմկեն, կը պոռան, կը կանչեն, կը շաղակրատեն, մինչ չոգենաւը կը սուրայ դէպի Սկիւտար, լողալով Վոսփորի կապոյտ ջուրերուն վրայէն: Իմ տրամադրութիւնս բարձր է· ինձի կը թուի, թէ դեռ Զաւարեանի հետ եմ, չոգենաւէն աւելի արագ կը ճեղքեմ ջուրերը:

Շատ չանցած՝ կը հասնիմ Սկիւտարի նաւամատոյցը եւ, առանց ապրին – անդրին նայելու, կը բռնեմ Սելամսըզ տանող ճամբան, վայրկեան առաջ հասնելու համար Դաշնակցութեան «Բաֆֆի» ընթերցարանը, տեսնելու համար ընկերներ ու բարեկամներ:

Հասած եմ արդէն մեր ամէնօրեայ ժամանցի վայրը: Ներս մտնելուս, դասընկերներ ու ընկերներ կը վազեն վրաս, կէս յանդիմանական չեչտով մը ըսելով·

– Ո՞ւր ես, ո՞ւր մնացիր, սպասեցինք, որ գաս եւ, ըստ սովորականին, Բարսեղ աղբօր ճաշարանը երթալինք ճաչելու: Համբերութիւնիս սպառեցաւ ու գացինք ճաչեցինք:

– Ե՛ս ալ ճաչած եմ արդէն, – քսի խօսակիցներուս, քիթս քիչ մը բարձր բռնած, սովորականէն աւելի պաշտօնական դիրք մը բռնելով:

– Ո՞ւր ճաչեցիր:

– Բերա:

– Որո՞ւն հետ, ո՞ր ճաշարանը: Գըրպանդ Բերայի ճաշարաններու ճաչելու չափ դրամ ունէի՞ր, թէ ուրիչին հաշուին ճաչեցիր:

– Ընկեր Ս. Զաւարեանի հետ ճաչեցի: Այս խօսքին վրայ ոմանք թերահաւատօրէն ծիծաղեցան, աւելի անոպանները ծաղրելու ձեւեր ըրին, չատերն ալ լռեցին՝ սպասելով իմ հողմէ տրուելիք մանրամասնութիւններու: Եղած – չեղածը պատմեցի, ճաշարանէն սկսած անմահական լոքի – փիաղը, որով սկսաւ որ վերջացաւ մեր ճաշը:

Այլեւս ծաղրանքի, հեգնանքի, թերահաւատութեան մթնոլորտը չքացաւ: Զկրցան չհաւատալ ըսածիս, լուռ նայեցան իրարու, եւ ականջին կախ՝ սկսան իրենց սովորական խօսակցութիւններուն:

Մինչեւ ուշ գիշեր ակումբը մնալէ ետք, դացի տուն, որ հեռու չէր: Երջանիկ քունով մը քնացայ: Առաւօտուն, արթնանալուս, նկատեցի որ տանտիրուհիս «Ազատամարտ»ը նետած է դրան տակէն՝ իմ սենեակս: Իմացայ անկողնէս, թերթը առի եւ մտայ անկողին կարդալու: Զարհուրանքով նկատեցի թերթին առաջին էջին վրայ, սեւ գիծերու մէջ, մահուան զոյժ մը՝ Սիմոն Զաւարեան յանկարծամահ: Ժողովրդանուէր մեծ հայը ճակատագրական հարուածը ստացած էր, ինծի հետ ճաչելէն քիչ ետք, «Աչխատանքի տան» դրան առջեւ:

Աչխատանքի հերոսը, իր յաւիտենական հրաժեշտը կու տար այս աչխարհին՝ «Աչխատանքի տան» դրան առջեւ, սուգի մատնելով ամբողջ հայութիւնը, որուն բարօրութեան ողջակէզ ըրած էր իր ամբողջ կեանքը:

«ԱԶԴԱԿ ՇԱԲԱԹՕՐԵԱԿ»

Դ· տարի, թիւ 47
1973, Նոյեմբեր 4

(Շար. Ա. Էջէն)

եան իր բողոքին մէջ նշած է թէ գատաքննութեամբ պարզուած է իր պաշտպանեալին անմեղութիւնը: Փաստաբանը բողոքի իր զեկուցումին մէջ դիմում ըրած է որպէսզի Բաբայեանի նկատմամբ կատարուած մեղադրանքներէն անջատուի դէնքի մասը եւ ան ուղարկուի դինուրական գատախազութեան, նոր քննութեան մը համար. Ժ. Շաքարեան դիմում ներկայացուցած է նաեւ Բաբայեանի բանտարկութեան պատիժը փոխելու ու այլ մեղադրանքները չնչելով քրէական գործը փակելու:

*
**

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՆԱԽԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ

Մարտ 13–ին, Ստեփանակերտի քաղաքային դատարանին մէջ կը վերսկսէր Ստեփանակերտի նախկին քաղաքապետ կարէն Բաբայեանի դատավարութիւնը: Ան կը մեղադրուի պաշտօնական դիրքի չարաշահումով, ապօրինի զէնք պահելով: Դատավարութիւնը ընդմիջուած էր անցեալ Նոյեմբերին. կարգացուած էր մեղադրական եզրակացութիւնը ու Կ. Բաբայեան մերժած էր ընդունիլ թէ մեղաւոր է, խոստանալով նոր վկայութիւն տալ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Մարտ 12–ին ընդունած է Ռուսաստանի դեսպան Ա. Դրիւկովը: Անոնց տեսակցութեան նիւթ եղած են հայ – ռուսական յարաբերութիւնները եւ Ռ. Քոչարեանի անցեալ տարի Ռուսաստան կատարած այցի ընթացքին ձեռք ձգուած պայմանագիրներու գործադրութեան ընթացքը: Զրոյցին առանձին արծարծուած է նաեւ Ղարաբաղեան հարցին կարգաւորման ընթացքը:

*
**

ԻՐԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ԳՈՀ Է ԵՒԱԿՈՂՄ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ցունաստանի, Հայաստանի եւ Իրանի միջեւ վերջերս Աթէնք տեղի ունեցած բանակցութիւնները յաջող նկատուած են Իրանի Երեւանի դեսպան Մոհամմատ Ֆահրազ Քոլէյնիի կողմէ: Իր կարծիքով համագործակցութեան ուղիները աւելի ամրողջական տեսք կը առնան ու ձեռք ձգուած բոլոր համաձայնութիւնները գործադրութեան փուլ կը թեւակոխեն: Վեր առնելով նաեւ Կովկասի կայունութեան կարեւորութիւնը ըսած է.– «Ցոյս ունինք որ մեր ջանքերուն շնորհիւ կը յաջողինք տարածքաշրջանի բոլոր երկիրներու միջեւ բոլոր բնագաւառներու մէջ ձեռք կը ձգուի փոխըմբռնում»:

*
**

Հ. ԱԼԻԵԻ ՆԱԽԱԳԱ՞Հ ՄԻՆՉԵՒ 2008

Ադրբեջանի նախագահ Հ. Ալիեւ որդին խօսելով հօրը նախագահութեան մասին, ըսած է թէ ան արդէն մինչեւ 2003 կը պաշտօնավարէ եւ այդ թուականին ալ կը մասնակցի նախագահական ընտրութիւններուն, երկիրը ղեկավարելու համար մինչեւ 2008: Ռէօյթէր գործակալութեան համաձայն Հ. Ալիեւ ինք ևս հաստատած է այս հեռանկարը. Մարտ 11–ին, 77–ամեայ նախագահը ակնարկելով 2003–ի նախագահական ընտրութիւններուն, ըսած է.– «Ինչո՞ւ չէ: Անշուշտ կը մասնակցիմ: Ես դեռ ունիմ այդ կարելիութիւնը»: Ռէօյթէր կը յիշեցնէ նաեւ Ադրբեջանի նախագահին սա խօսքերը՝ «Հայաստանի հետ խաղաղութեան յանդիլը, Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականութեան վերականգնումը ու գաղթականներու վերադարձը ինծի համար կը մնան կարեւորագոյն եւ դժուարին հարցեր»:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Հ. Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեան (Ս. Ղազար),

Տէր եւ Տիկին Ֆրանսիս – Մարի Իլ (Նիս),

Տէր եւ Տիկին Էմի – Ժազլին Թալաթեան (Ամման),

Մայրի Տիկին Ժանէթ – Վարդան Պզտիկեան (Աբիջօնա),

Տէր եւ Տիկին Ռոպէր – Իտա Պզտիկեան (Վենեւիկ),

Թոռներն ու ծոռները

համակերպած կը գուժեն մահը իրենց մօր, մեծ – մօր՝

ՏԻՐԱՄԱՅՐ

ԱՆԱՀԻՏ ՊԶՏԻԿԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Գոճաճեան 1903–ին Մուսպեռ)

որ պատահեցաւ Վենեւիկի մէջ, Երկուշաբթի, Մարտ 12, առաւօտեան ժամը՝ 4–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ս. Ղազարի մէջ, Չորեքշաբթի, 2001, Մարտ 14, ժամը 11–ին, մարմինը կ'ամփոփուի Մայրավանքի սեփական դերեզմանատան մէջ:

Հասցէ.–
S. Lazzaro. 30126 VENISE
Fax. : 39.041 - 52.68.690

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Հ. Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեանի եւ ընտանիքին:

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԼԱՆՕ. – Տիկին Սօնա Իպիչեան 2000 ֆրանք:

*
**

ԼԱՑ–ԼԷ–ՌՈԶ. – Տիկին Տալիթա Ռոժէ–Հաճեան 600 Ֆր.:

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
●
"SUR LE DIVAN"
avec NORA ARMANI
Pièce écrite et interprétée
par NORA ARMANI
Mardi 27 mars à 20 heures 30
Salle Alfred Cortot
78, rue Cardinet, 75017 PARIS
Réservation au : 01.43.76.67.37
ou à la M.C.A. de Paris: 01.48.24.63.89

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ ՊԱՀՔի հետեւեալ կիրակիները, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի Ժամերգութիւն կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 18
«Տնտես»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դատաւոր»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալստեան» կիրակիին:

L'EGLISE ARMENIENNE DE CHAVILLE
organise
UN
CONCERT
avec
La Chorale Eison
dirigée par LAURENCE THOMAZEAU
(folklore latino-américain)
et
La Compagnie
Astres Mélodies
dirigée par ASTRIG DEDEYAN
(Mozart, Bach, Gospels,
Liturgie arménienne)
le Samedi 17 mars à 20 heures 30
en l'église Ste Bernadette
Pavé de Meudon — 92370 CHAVILLE
(entre les gares "Chaville-Vélizy" et
Chaville R. G.)
Réservations au : 01.47.50.46.93;
ou 01.47.09.23.18.

Centre Culturel
SAINT MESROB
à PARIS
Jeudi 15 mars à 20 heures 45
CONFERENCE
donnée
par le Professeur
JEAN-PIERRE MAHE
Directeur d'Etudes
à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes
sur le thème :
«LE ROMAN DANS L'ANCIENNE
LITTERATURE ARMENIENNE»
au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro Cardinal Lemoine, Monge
—— Entrée libre · Cocktail ——

ՀԱՄԵՐԳ
ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 22, ժամը 20·30–ին
EGLISE DE LA TRINITE
Place d'Estienne d'Orves, Paris 9ème
Հովանաւորութեամբ՝
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ–Ի
Ներկայութեամբ՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպան
Է. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ–Ի եւ Տիկին ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ–Ի
կը մասնակցին
Ֆապիէն Շաճոյեան (սոփրանօ) – Մկրտիչ Մկրտիչեան (պարիթոն) –
Իրիս Թորոսեան (տաւիղ) – Մարիժա Ուիլի Մարբիճ (դաշնակ) –
Պերքրան Պրայեար (թաւջութակ)
Սենեկային նուագախումբ՝ BELL'ARTE
Երգչախումբեր՝ Սիփան–Կոմիտաս եւ Մենիլ Սէն–Տընի
Ղեկավարութեամբ՝
ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
Ցայտապրին մէջ.–Կոմիտասի և Բ. Կանաչեանի խմբերգներն ու Կ. Ափրիկեանի եօթը նոր գործերը, որոնց կարգին «Զըլլար–Զըլլար» երգիծական զուարճութիւն մը: – Création Mondiale:
Մուտք՝ 150 Ֆր. — Ուսանողներուն՝ 100 Ֆր.
Տոմսերուն համար դիմել՝ FNAC — Հայ Մշակութային Տուները. –
17, rue Bleue, 75009 Paris / 9, rue de Madrid 94140 Alfortville
UGAB: 118, rue de Courcelles, 75017 Paris
եւ երգչախումբի անդամներուն, հեռ. – 01·43·32·52·89 կամ 06·86·68·11·05
Site web : www.sipan-komitas.com

Կազմակերպութեամբ՝
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆԶՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝
«ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»
Երկրորդ բաժնով
Գողթան Երգչախումբի
Ժողովրդային ասանդական երգեր
Ղեկավարութեամբ՝
Հայկ Սարգիսեանի
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25, ժամը 15·30–ին
Առաջնորդարանի
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
Հիւրասիրութիւն:

ՄԻՋԻՆՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն-Վիլէօրպանի Աբաֆս մասնաճիւղը կը ծրագրէ հայկական ասանդութեան համաձայն պատրաստուած Միջինքի համեղ ճաշին Չորեքշաբթի, Մարտ 21–ին Սուրբ Յակոբ Եկեղեցիի արարողութենէն վերջ կարպիս Մանուկեան սրահը
40, rue d'Arménie
ճաշակին՝ 70 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան:
Հեռաձայն. – 04 . 78 - 26 - 28 . 71

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
en avant-première
la chanteuse
YERSO
présente
son ALBUM
« ZARTONG »
Chants traditionnels
compositions et textes originaux
VENDREDI 16 MARS à 20h45
à la M.C.A. d'Alfortville
en présence de
JACQUES-EMMANUEL ROUSSELON
Compositeur — Arrangeur —
Producteur
et Zoïa GALSTANIAN, Auteur
Illustration musicale — Dédicaces
Un album conçu comme un film !
9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէրի «Ակնունի» մասնաճիւղի ժողովը Երկուշաբթի, Մարտ 19, ժամը 20·45–ին,
Centre Administratif d'Asnières:

CONCERT
«LA SOIREE DES MINIATURES»
FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)
Au programme :
J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas
le Dimanche 25 mars
à 17 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
Renseignement et réservation :
☎ 01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18
Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 15
JEUDI
15 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՏԱՐԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·124 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.124

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՋԻ ԿԻՍԿԱՏԱՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՊԼԻՍԻ ՏԵՂԻ ՏՈՒԱԾ

Մարտ 13, երեքշաբթի, կէս գիշերին վերջին պահմանաժամն էր յանձնելու համար ցանկերը Մարտ 18–ի, Բ· շրջանին համար: Մինչեւ վերջին վայրկեանը, կը թուէր որ աջը պատակատուած պիտի մնայ փարիզ եւ Լիոն, բայց, յանկարծ անակնկալներ պատահեցան: ԷՒ–ՓԷ–ԷՒ–ի նախագահութեան միութեան կոչ մը կ'ընէր Թիպլիսի եւ Սեկենի: Առաջինին համար՝ միութիւն կը նշանակէր ձուլում, երկրորդին համար կը նշանակէր աննպատակ դիրքի վրայ գտնուող ցանկը պէտք է քաշուէր եւ տեղը ձգէր միւսին: Ի վերջոյ, Թիպլիսի տեղի կուտար եւ իր ցանկերը կը քաշէր Փարիզի երեք, «փափուկ» նկատուած թաղամասերէն, այսինքն՝ 12-րդ, 13-րդ եւ 14–րդ, ուր ձախը կրնայ յաղթել: 9-րդին մէջ, Լըլուշ արդէն համաձայնութիւն կնքած էր երեկի իր թեքնամիին, Թիպլիսի թեկնածուին հետ, ինչ որ բաւական արհամարհական արտայայտութիւններու առիթ կու տար Սեկենի (հեռատեսիլի լրատուութեան ընթացքին): Նոյն ձուլումը տեղի ունեցած էր 15–րդ թաղամասին մէջ, ուր Պալաթիւրի եւ Ռիշեհ Կալի – Տրժանի ցանկերու ձուլում կատարուած էր:

Կալ Լիոնի պարագան, ուր սակարկութիւնները երկար կը տեւէին Շ· Միլոնի եւ ժան – Միշէլ Տիւպերնարի միջեւ: Վերջին լուրերու համաձայն Շ· Միլոն յօժարած էր քաշել իր ցանկերը հոն ուր ազի պաշտօնական թեկնածուն աւելի բաւ դիրքի վրայ կը գտնուէր: Ձուլում տեղի կ'ունենար 3–րդ թաղամասին մէջ, բայց, այն վախը կար նաեւ որ ամէն տեղ չզարձապուին ձեռք ձգուած համաձայնութիւնները:

***

Այլ քաղաքներու մէջ ալ զիջումներ եւ սակարկութիւններ կան: Լիլի մէջ, Մարթին Օպրի տեղի տուաւ կանաչներու բոլոր պահանջներուն: Սթրազպուրկի մէջ, Գաթրին Թրօթմանի դիրքը չատ կայուն չէ, իր մրցակիցն է, նախկին կգործը եւ բարեկամը՝ Ժան – Գլօտ Փըթիմանժ: Աւինեոնի մէջ, ուր Էլիզապէթ Կիկու չատ հաւանականութիւն չունի ընտրուելու, իր (աջ) մրցակիցը՝ Մարլ – Ժոզէ Ռուակ կը հեգնէ ըսելով «երեք պրաս կը գնէ, կողքին երեք պամբա ունենալով»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՖԹԱՅԻՆ ՏԵՆԴԸ այլեւս կը տարածուի նաեւ Ֆրանսա եւ Պրիւսէլի Անասնաբուժական Մնայուն Կոմիտէն, նուազագոյն երկու չաբթուան համար, արգիլեց Ֆրանսայէն բոլոր ներածումները:

ԷԼՖ–ի գործադրութեան այս նոր նշանաւոր դէպքը (Մարտ 13), Ալֆրէտ Սիրվէն դիրք չփոխեց, չպատասխանեց դատաւորի հարցումներուն եւ դուռը քաշեց գնաց: Կը մերժէ գատարան վերադառնալ պնդելով որ նախ պէտք է վերջ գտնէ Թայվանի ծախուած վեց մարտաներու հարցաքննութիւնը:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ, նոր չարդեր տեղի ունեցած են չարաթավերջին եւ որու հետեւանքով 38 մեռեալ կայ: Իսլամապաշտներ սպաննած են մէկ ընտանիքի 11 անդամները, եւ նոյն օրը, Մարտ 12–ին, ուրիշ ընտանիքի մըն ալ 8 անդամները, մնացեալն ալ մորթուած է Մեհէյայի մօտ: Տարւոյն սկիզբէն ի վեր, մեռեալներու թիւը 370-ի հասած է:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՈՒ – ԷՍ ՆԷյվիի ռազմախոր֊ձերը Իրաքի սահմանին մօտ ապստաւի հետեւանք ունեցած են Մարտ 13-ին, երբ արկածով, 225 քիլօ կշռող ռումբ մը նետուած է պատերազմական օդանաւի մը կողմէ: Վեց զինուորական (հինգ Ամերիկացի, երկու Քուէյթցի) վիրաւորուած են:

ԿՐԵՄԼԻՆի նախկին մամուլարարը՝ Պաւէլ Բորոդին, որ Միացեալ – Նահանգներ կը գտնուի եւ ուր ձերբակալուած է Ջուիցերիոյ արդարադատութեան դիմումին վրայ, հետաքրքնոց փոխադրուած է, որուն անհանգստութեան հետեւանքով: Ջուիցերիա կ'ամբաստանէ զինք որ 25 միլիոն տոլար օրինականացուցած է կրեմլինի վերանորոգման աշխատանքներու չրջագօտիին մէջ:

«ԱՐՄԷՆԹԵԼ»Ը ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Յունական ՕԹԷ հեռահաղորդակցութեան ընկերութիւնը երեք տարի առաջ 142,5 միլիոն տոլարի բաժնեթուղթ առած էր Հայաստանի «Արմէնթել»էն. ներկայիս կը ջանայ այդ բաժնեթուղթերուն 90%-ը ծախել Թրքական ընկերութեան (Թէլէքոմ): ՕԹԷ-ն ըստ կնքուած պայմանագրին պէտք է մինչեւ 2006 300 միլիոն տոլարի ներդրում ընէր: Սակայն, այսօր, կ'ըսուի թէ երկրին ընակչութեան արագ նուազումը եւ աճող պարտքերը ստիպած են յունական կողմը որ վերատեսութեան ենթարկէ ներդրումի ծրագիրը: Թրքական ընկերութիւնը մինչեւ տարեվերջ պիտի սեփականաշնորհուի եւ յունական ՕԹԷ-ն կ'առաջարկէ «Արմէնթել»ի իր բաժնեթուղթերը փոխանակել Թուրք Թէլէքոմի բաժնեթուղթերու հետ:

***

Յունական ընկերութեան որոշումը թէ ու ղէմ կարծիքներ յարուցած է թրքական լրատուիւներուն մէջ: Համաձայն գտնուողները կը պաշտպանեն այն տեսակէտը թէ այդ գնումով Թուրքիա մէկ քարով երկու թռչուն զարնած կ'ըլլայ· թէ՛ ցոյց կու տայ թէ որեւէ բարդոյթ չունի Հայաստանի դէմ, թէ՛ ըսած կ'ըլլայ հայ ժողովուրդին· «տեսէ՛ք, հակառակ ձեր քանի մը խելապարներուն ընթացքին, Թուրքիա բարեկամ է ձեզի, ան֊ձր ու պաշտպան է»:

Դէմ արտայայտուողները անհեթեթ տարբք կը նկատեն «Արմէնթել»ի բաժնեթուղթերուն գնումը, քանի որ «Թէլէքոմ» ինք իր բաժնեթուղթերը ծախու հանած է եւ գնորդ չի գտներ: Դիտել կը տրուի նաեւ թէ Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները ծանօթ լարուած վիճակին մէջ են ու Յունաստանին զործը չէ կացութիւնը չտկել· եթէ Յունաստան կ'ուզէ դրական դործ տեսնել, նախ պէտք է Թուրքիոյ հետ իր յարաբերութիւնները բարելաւէ, եւ այլն:

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՑ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ 70Ի ԴԷՄ 73 ՁԱՅՆՈՎ ՄԵՐԺԵՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՆԱՁՈՒՄԸ

Ինչպէս դրած էինք, երեքշաբթի, Մարտ 13-ին է, ժամը 14-ին որ Ջուիցերիոյ Ազգային Խորհուրդին (Խորհրդարան) նիստի օրակարգին վրայ էր Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը: Նիստը տեղի ունեցաւ Լուկանօ:

Խորհրդարանը նախ վճռունեցաւ ճանաչման դիմումի մը, զոր ըրած էր Ֆըրանքֆուրթ հաստատուած հակաժխտողական թուրք կոմիտէ մը:

Ապա, 70-ի դէմ 73 ձայնով մերժեց բանաձեւը որ կը պահանջէր Հայոց ցեղասպանութեան հրապարակային ճանչումը:

***

Ցիշենք որ այս բանաձեւը ներկայացուցած էր, անցեալ Յունիսին, Ազգային Խորհրդական (երեսփոխան) ծագումով յոյն, Ժոզէֆ Զիսիատիս, որ համամյնավար է: Զօրավիզ եղած էին չորս ընկերվարական երեսփոխաններ:

***

Պէռնի մէջ, Յունուար 25-ին Ջուիցերիոյ եւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարները համագործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրած էին, որու աւարտին մամուլի ասուլիս մը տեղի ունեցած էր եւ հարցում մը եղած էր Ջուիցերիոյ Արտաքին նախարար՝ Ժոզէֆ Տէսի Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման հաւանականութեան մասին եւ նախարարը պատասխանած էր. – «Դաշնակցային Խորհուրդը կը մերժէ այդ տարազումը պործածել»:

Յունուար 29–ին, ԱՄՆ–ն (Ջուիցերիա – Հայաստան Միութիւն) եւ հայ գործիք բողոքի զեկոյց մը հրապարակած էին (տե՛ս «Յառաջ», փետր· 6, Գ· էջ), ուր կը յիշուէր թէ Խորհրդարանը քանիցս զործածած էր այդ տարազումը, որպէսզի 1915–ի դէպքերը:

***

Անհաւանական չէր թուեր, որ այս մերժողական քուէարկութիւնը այնքան Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման դէմ չըլլար, որքան պայն ներկայացնողին քաղաքական պատկանելիութեան, այսինքն հակահամայնավար քուէ մը: Դէը խաղացած է նաեւ Արտաքին նախարարին նոր ելոյթը, որ կոչ մը եղած է բանաձեւը մերժելու, ի չահ Ջուիցերիոյ եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն: Ութ երեսփոխաններ ալ ի նպաստ արտայայտուած էին, բայց, օգուտ չէր ունեցած:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 13 / 14)

ԼՂՀ

Կ. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԹՂԹԱԾՐԱՐԸ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՓՆՆՈՒԻ

Ստեփանակերտի նախկին քաղաքապետ Կ. Բաբայեանի դատին Մարտ 13ի նիստին դատարանը որոշած է թղթածրարը լրացուցիչ նախաքննութեան դրկել: Ան մեղադրուած է պաշտօնական դիրքի չարաչահման, ապօրինի զէնք պահելու պատճառով: Տարիէ մը ի վեր բանտն է· ան եղբայրն է Պաշտպանութեան նախկին նախարար Ս. Բաբայեանի:

ԱԼԻԵԻ ԱՆԳԱՐԱՁԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԹՕՍԱԾ Է ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Ազրբէջանի նախագահը Հ· Ալիեւ Անգարայի հանդիպումներուն նիւթ ըրած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին Փարիզի վերջին հանդիպումին տուեալները: Թուրքիոյ նախագահին, վարչապետին եւ Սպայակոյտի նախագահին հետ տեսակցութիւններուն ներկայացուցած է Հայաստանի ու Ֆրանսայի նախագահներուն հետ մշակուած խաղաղութեան ծրագիրը: Թուրք դեկավարները ապահովութիւն տուած են իրեն որ Թուրքիա միչտ Ազրբէջանի կողքին է եւ կը զօրակցի լուծումի այն տարբերակին որ ընդունելի կ'ըլլայ Ազրբէջանի ժողովուրդին կողմէ:

Թուրք դիւանագիտական աղբիւրներու կարծիքով Մինսկի խումբին բերած առաջարկը կը նախատեսէ հայկական ուժերու ապատարբրուած տարածքներէն նահանջ, Ազրբէջանի ու Նախիջեւանի միջեւ նրբանցքի մը բացումը եւ ապահովին վրայ հաչտարար ուժի մը հսկողութիւնը:

Հ· Ալիեւ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարին հետ տեսակցութեան ալ ներկայացուցած է նոյն ծրագիրը, կըրկնելով որ իրենց համար չատ կարեւոր է Անգարա – Երեւան որեւէ յարաբերութեան բացառումը, այնքան ատեն որ «Ազրբէջանի դրաւեալ տարածքները ապատարբրուած չեն ու հոգային ամբողջականութիւնը ապահովուած չէ»: Թուրք դեկավարները հաւատացած են իրեն թէ Հայաստանի նկատմամբ իրենց քաղաքականութեան մէջ միչտ պիտի պաշտպանուին Ազրբէջանի չահերը:

Ինչ կը վերաբերի Մինսկի խումբին առաջարկուած խաղաղութեան ծրագրին, Թրքական լրատուիւներու հրապարակածը տարածքի փոխանակման ծանօթ տարբերակն է· անկէ զեղչուած է սակայն Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետութեան անկախութեան ճանաչումը եւ Լաչինի պատճառան. որոնց փոխարէն հայկական կողմը, ըստ ծրագրին, պէտք է յանձն առնէ նչուած զիջումները:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՓԷ–ԷՍ–ԺԷ - ԿԱԼԱԹԱՍԱՐԱՑ՝ 2–0 ԵՒ... 56 ՎԻՐԱՒՈՐ

Մարտ 13–ին, Փարք ամ Փրէնսի մէջ, Փարի–Սէն–Ժերմէնի եւ Պոլսոյ Կալաթասարայի հանդիպումը տեղի կ'ունենար ախոյեաններու լիկայի չրջագօտիին մէջ, թէեւ ոչ մէկ գրաւարկ կար, քանի փարիզեան խումբը արդէն դուրս մնացած էր մրցաչարքէն, իսկ հակառակորդը՝ որակած: Առաջին կիսախաղին իսկ, Քրիսթիան 3–րդ եւ 26–րդ վայրկեաններուն նշանակեց Փարի–Սէն–Ժերմէնի չաղթական երկու կէտերը: Երկրորդ կիսախաղը հաւիւ սկսած, 59–րդ վայրկեանին միջադէպեր ծայր կու տային երկու խումբերու զօրավիզ հանդիսատեսներու միջեւ եւ արագօրէն այնքան մեծ համեմատութիւններ կ'առնէին, որ փորթուկալցի լ–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹԱՐՄ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓՈՒՆՔԷՆ

ՅԱՒԵՐԹՕՐԷՆ ՍԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԱՅՆ ՓԻՋԸ ՈՐ ՄՆԱՑԱԾ ԷՐ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Եթէ Պոլսոյ Հայատառ մամուլը մտահոգութիւններ ունէր այսօր եւ կը վարանէր լաւատեսութեամբ նայիլ հորիզոնին, ապա առիկա կը թխէր առաւելաբար հայախօսութեան սրընթաց նահանջէն: Գաղտնիք չէր, որ լեզուական անջրպետ մը գոյացած էր այլեւս ընդմէջ հայերէն հրատարակութիւններուն ու համայնքին թրքախօս լայն զանգուածին: Մինչ «Ազգ» չաթաթաթերթը թրքալեզու հրատարակութիւն մը ըլլալով՝ կը յաջողէր իր առանցքին չուրջ համախմբել երիտասարդ նորագոյա գրիչներու մեծաթիւ խումբ մը ու թրծել զանոնք լրագրական ասպարէզի քուրային մէջ, անդին, «ժամանակ», «Մարմարա», «Սուրբ Փրկիչ», «ծպիտ» (Ուսուցչաց Հիմնարկի կողմէ հրատարակուող մանկաթերթի մը) եւ հայատառ այլ պարբերականներ ստիպուած էին թաւարարուիլ այն քանի մը երէց աշխատակիցներով կամ գրչի մշակներով, որոնք դեռ կը մնային պատնէշի վրայ, որպէս վերջին մոհիկանները մայրենի լեզուին:

Մխիթենական կամ վարժարանային թերթեր եւս, որոնք նախախնամական դեր կրնային ստանձնել գրական թարմ ուժերու մշակման եւ ընձիւղման գծով, իրենք եւս կը տառապէին նոյն հիմնահարցէն: Հասակ առնող հայ երիտասարդներուն լեզուական տարրութիւնը պատճառ կը դառնար որ անոնք խանդավառօրէն ընկերդ առած հրատարակչական նախաձեռնութիւն մը կազմել սկսի, չկարենայ յարատեւել հեզասահ գնացքով:

Վերջին չորանին այդպէս պատահեր էր Մխիթարեան Սանուց Միութեան «Նոր Սաւն» եւ կեդրոնական Սանուց Միութեան «Հոպիւնա» պարբերաթերթերու պարագային, որոնք հրատարակութիւնը կը դադրեցնէին նորահաս ուժերու հաւաքական ջանքերով, 90-ական թուականներէն ասդին:

Այնուամէնայնիւ առաջինը, որ չարունակութիւնը կը նկատուէր երբեմնի «Սան» համբաւաւոր հանդէսին (1948 – 1973), բախտաւորութիւնն ունեցած էր իրեն մենաւոր ունենալու Խրախունիի, Զահրատի, Հատուկճեանի նման Մխիթարեանցի գրագէտները, որոնց վերահսկողութեամբ կամ աջակցութեամբ՝ ցարդ հրատարակուած էին «Նոր Սան»ի մօտաւորապէս 20 թիւերը: Ասոնցմէ ամենավերջինը, որ կը կրէր Ապրիլ 2000 թուականը, 80 էջնոց գեղատիպ միացեալ թիւ մըն էր, ամբողջովին նուիրուած «Իսթանպուլահայ գեղարուեստական գրողներ»ու, եւ զոր քծախընդրօրէն խմբագրած էր բանաստեղծ Զ. Խրախունի: Այդտեղ ներկայացուած էին 25 գրողներ, իրենց համաձօռ կենսագրութեամբ ու գրչի արտադրութենէն ընտրեալ նմոյշներով: Կ'ենթադրուէր սակայն, թէ «Նոր Սան»ի այս վերաւոր թիւով այլեւս կանգ պիտի առնէր պարբերաթերթին հրատարակութիւնը:

Երկրորդ հանդէսը, որ աչքի զարկած էր վերջին տասնամեակին, «Հոպիւնա»ն էր, որուն չուրջ համախմբուած էին կեդրոնականի չրջանաւարտները: Վարժարանի Սանուց Միութեան երբեմնի «Հանդէս Մշակոյթի» պարբերաթերթին (1948 – 1964) վերակենդանացումը խորհրդանշած էր «Հոպիւնա»ն օրին, եւ որուն լոյս ընծայման առթիւ՝ Արփի Թոթոյեան «Յառաջ»ի մէջ լաւատեսութեամբ գրեր էր որ «անոր յայտնութիւնը անգամ մը եւս մտածել կուտայ այն իրողութեան մասին, թէ Պոլսոյ հազիւ 50 հազարնոց գաղութը վճռած է շարունակել գարմանիք ու ֆիչիկ մըն ալ ամօթ ներշնչել Սփիւռքի գրեթէ բոլոր զանգուածներուն...» (տե՛ս «Յառաջ», 1993 Յունիս 2, «Բարի եկար "Հոպիւնա"»):

Դժբախտաբար, առաջին քանի մը տարիներու խարխափումներէն ետք, «Հոպիւնա»ն եւս չէր կարողացած տոկալ լեզուական խոչընդոտին ու անյայտացեր էր հրապարակէն: Ու հիմա, Պոլսոյ մեր երէց գրողները չարունակ կը մտահոգուէին, թէ ի՞նչ պիտի ըլլար «վաղուան» գրականութեան ապագան, երբ իրենց չուրջը չէին տեսներ երիտասարդ նոր գրողներ, որոնք երկչոտ կամ չախուռն քայլերով փորձէին մուտք գործել հայալեզու գրականութենէն ներս: Պոլսահայ գրականութիւնը, որ յետ – հանրապետական չրջանին հիանալի վիճակ մը ապրած եւ պատկառելի երկերով ճոխացուցած էր մեր մշակութային գանձարանը, հոգեվարք մը կ'ապրէր այսօր:

Ռ. Հատտէճեան, անդրադառնալով այս ցաւատանջ խնդրին, կը գրէր.

«Արդեօք գրողներու ու բանաստեղծներու բանակի՞ մը պէտք ունինք՝ փրկելու համար մեր գրականութեան ապագան: Ո՛չ: Ի՞նչ բանակ: Տուէ՛ք այս համայնքին հինգ կամ վեց որակաւոր գրողներ ու բանաստեղծներ, եւ ահա՛ մեր գրականութիւնը կը գոյատեւէ ու ոստում մը կ'ընէ դէպի ապագայ:... Միայն թէ ի՛նչ մեղք որ 70 կամ 80 հազարնոց համայնք մը այսօր ի վիճակի չէ մեզի տալու այդ չորս կամ հինգ գրողները իսկ, որոնք եթէ ոչ նախանձելի, գոնէ բաւական մաքուր եւ առողջ մայրենի մը ունենային:... Կարժէ որ այսօր համրենք թէ հրապարակի վրայ քանի՞ գրող մնացած է ու քանի՞ գրողներու ներկայութեամբ է որ մեր գրականութիւնը կը ֆալէ դէպի իր վախճանական կէտը» (տե՛ս «Մարմարա», 2000, Սեպտեմբեր 29, «Թօփգաբուի վարժարանէն մրնչեւ մեր բոլոր հարցերը»):

ՊԷՇԻԿԹԱՇ ՊԱՂԵԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՏԱՏԵԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

Բազմաթիւ բարեկամներ յանձնարարեր էին ինծի անպայման առիթ մը գտնել՝ այցելելու Պէշիկթաշի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, որուն համար վկայութիւն կուտային բոլորն ալ, թէ ամէնէն գեղեցկաշէնն ու հոյատեսիլն էր՝ քաղաքին 33 հայկական եկեղեցիներուն մէջ:

Պոլիս հասնելէս ուելի քան չաբաթ մը ետք այդ առիթն ստեղծուեցաւ եւ Հոկտեմբեր 21-ի առաւօտուն, հիւրընկալ՝ Սասնունիին իր կառքով բերաւ մեզ Պէշիկթաշ:

Այն թաղը, ուր կը գտնուէր Հայոց Եկեղեցին, նեղլիկ արահետ մըն էր, զիւղական աւաններու տալարկուած վողոցները չիլեցնող մանրամասնութիւններով, եւ ուր՝ բնակելի տուներուն կարեւոր մէկ մասը վայտաշէն հին ու անխնամ կառոյցներ էին: Ընդհանուր առմամբ սակայն, Պէշիկթաշ փառաւոր դիրք մը ունէր Վոսփորի եւրոպական ափին վրայ, Պալեաններու կողմէ կառուցուած Տոլմապահչէի եւ Զրաղանի գոյգ պալատներուն ճի՛շդ մէջտեղը, եւ որուն ասխակոզման հանդիսակաց ափին՝ Սկիւտարն էր:

Պէշիկթաշ, հայկական առումով եւս կարեւոր տեղ մը պէտք է ունենար մեր ապրումներուն մէջ: Պոլսահայութեան 19-րդ դարու մտաւոր կեդրոններէն մէկն էր ան, ուր մեծահամբաւ ամիրաններ ու հարուստ «ազգային չոլեր» ապրեր էին փարթամ կեանք մը, յաճախ չաղկապուելով հանրային ու մշակութային մեր ճիւղերուն ալ: Բայց Պալեաններն էին առաւելաբար, որոնք իրենց անջնջելի դրոշմը դրած էին Պէշիկթաշի մէջ, այնտեղ բնակելով երկար տարիներ ու իրենց հովանին անպակաս ընծայելով տեղւոյն կրթօճախական եւ կրթական կեանքին վրայ:

Երբ մատս դրի Հայոց Եկեղեցիին երկաթեայ մայր դարպասին զանգին վրայ, կնոջական ձայն մը արձագանգեց ներսէն.

– Էդ ո՞վ էք ուզում:

Անմիջապէս պարզուեցաւ, որ Հայաստանէն եկած ընտանիքի մը յանձնուած էր եկեղեցիին «պահակութեան» պաշտօնը: Այլեւս բնաւ չէի զարմանար նման անակնկալներու դիմաց. վերջին տարիներուն, Հայաստանի անտեսական սուր տագնապն ու քաղաքական ճակատին պարզած անյուսութիւնը՝ հարիւրաւոր ընտանիքներ զիջեր – բերեր էր մինչեւ Պոլիս (նաեւ Թուրքիոյ այլ քաղաքները)՝ պատառ մը հացի եռելէն: Ամէն տեղ ու ամէն առիթով՝ դէմ – յանդիման կրնայիք մնալ անոնց մտահոգ ու աղերսական նայուածքին հետ ու լսել իրենց պատրաստակամութիւնը՝ ծառայելու «յանկացած տապարկղում», մանկատածութենէ կամ ծերունիներու խնամատարութենէն սկսեալ մինչեւ... «կառուներու պանդոկ»ի դռնապանութեան պաշտօնը: Այս տեսակէտով ալ, Պէշիկթաշի պատմական ու փառաւոր եկեղեցին արեւելահայ պահակները, ապահովաբար, բախտաւոր կը նկատուէին իրենց պաշտօնին արժանաւորութեամբ...:

Երբ մուտք գործեցինք եկեղեցիէն ներս, ամայի տաճարին ներքին չլացուցիչ գեղեցկութիւնը դիրկ բացաւ մեզի: Գեղակերտ ու սիւնազարդ կամարներու, նըրբահիւս քանդակներու ու խոյակներու քանչելի ամբողջութիւն մը կար այնտեղ, որ ներքին գմբէթաւոր ձեղունին եւ խորանին ոսկեփայլ ու չողչողուն հանդերձանքին միացած՝ արուեստի անկրկնելի վայրի մը վերածած էր զողտրիկ քարաչէն աղօթատեղին: Արքունի ճարտարապետ կարապետ ամիրա Պալեանի ձեռակերտն էր այս հրաչալիքը, չինուած՝ 1838-ին, նախորդ դարէն մնացած փայտաչէն մատուռին փոխարէն: Կը պատմուէր, որ մերձակայ Տոլմապահչէի շինութեան ընթացքին, Պալեան ամիրան պալատին համար նախատեսուած քարաչէն սիւներէն ու խոյակներէն «դաղտնաբար» բաժին հանած էր նաեւ Հայոց եկեղեցիին ու զայն ճոխացուցած՝ համանման զարդաքանդակներով...:

Բայց ես, երբ նայուածքս սեւեռեցի լոյսերու մէջ թաղուած սքանչացեալ խորանին ուղղութեամբ, բեմին վրայ ուղեկից պատկերացնել վասպուրականի Արծիւը՝ Խրիմեան Հայրիկ, որուն անունը եւս, Նարպէյ, Ալիշանեան ու այլ հոգեւորականներու չարքին՝ առիթով մը կապուեր էր այս եկեղեցիին:

Արդարեւ, դեռ նորընծայ վարդապետ, 1854-ին Խրիմեան Աղթամարէն հեռանալով Պոլիս եկեր էր ու տարբեր թաղերու եկեղեցիներուն մէջ արտասանած իր ոճերուն քարոզներով՝ գաւառին ձայնը փոխձեր էր հասցնել մայրաքաղաքի ընկերուն: Այդ քարոզներէն մէկն ալ արտասանած էր Պէշիկթաշի այս եկեղեցիին բեմէն. քարոզ, որ չուտով պիտի վերածուէր պատմական դէպքի մը, եւ որուն յիշատակութիւնը կ'ընէ վանեցի պատմաբան Հայկ Ասէմեան, Խրիմեանի կեանքին ու ազգանուէր գործունէութեան նուիրուած իր «Հայոց Հայրիկ» հատորին մէջ (Թաւրիզ, 1929): Ժողովրդային զրոյցներ առած այս պատմութեան համաձայն այդ օր, Խրիմեանը ունկնդրելու համար Պէշիկթաշի եկեղեցին փութիացած բազմութեան մէջ կ'ըլլան նաեւ արքունի ճարտարապետ կարապետ ամիրա Պալեանի ու արքունի վառօդապետ Յովհաննէս ամիրա Տատեանը, որոնց աթոռ կը տրամադրուի առաջին շարքի վրայ, տասնեակ մէջտեղ: Հ. Ասէմեան նկարագրելով քարոզի պահը կը գրէ.

«Խրիմեանին աչքը դպաւ ատեանին առջեւ նստած Յովհ. պէյ Տատեանին, որուն ուղղեց սա խօսքերը.– "Ո՛վ արքունի վառօդապետ, քու ամբարած վառօդդ քիչ մըն ալ Հայաստանցի Հայերուս տուր, որ գործանենք մեր թշնամիներուն դէմ": Յետոյ դարձաւ կարապետ ամիրա Պալեանին եւ ձայնեց.– "Ո՛վ արքունի ճարտարապետ, բա՛ւ է որ սուլթանաց համար պալատներ չինես. եկո՛ւր քեզ Հայաստան տանիմ, հոն մեր նախնեաց աւերակներ չատ կան. եկո՛ւր նորոգէ՛ մեր փլած եւ կիսաւերակ ամրոցները, բերդերն ու պալատները" վառօդապետն ու ճարտարապետը սարսափած, խեղդուած ձայնով մը կ'ըսեն.

– "Ամա՛ն, Հայր Սուրբ, ոտքդ պաղ նենք. տասնակ մի՛ խօսիր, զմեզ խորտակե՛լ կ'ուզես..."»:

(Շար. 13)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԷՆ ԵՒ ՄԵՐՁԱՒՈՐ-ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԻՐ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լոնտոնի «Ալ – Հայաթ»ի մէջ, Սալամա Նիմաթ կը վերլուծէ ԱՄՆ-ու մերձարեւելեան քաղաքականութեան նոր մօտեցումը, խաղադրութեան գործընթացի սկիզբէն 10 տարի եւ Իրաքի դէմ պատժամիջոցներէն 11 տարի ետք: Կը թուի որ Ուաշինկթըն որոշած է նոր ռազմավարութեան մը դիմել: Արդարեւ, Պուշի կառավարութիւնը կ'ուզէ անջատել արաբ-իսրայէլեան հակամարտութեան հանդէպ իր դիրքը եւ ԱՄՆ-ու չահերը Ծոցի չրջանին մէջ:

Իրաքի դէմ ձեռք առնուած միջոցները, որոնք պէտք է յանդիման կեցուին վարչակարգի տապալման եւ խաղադրութեան գործընթացի ձախողութիւնը, ծանր հարուած մը բերին այն դերին զոր ԱՄՆ կը վայելէին, աւանդութեամբ, չրջանին մէջ: Իսրայէլի մերժումին Ուաշինկթընի պայմաններուն (Մատրիտ 1991) ենթարկուելու խաղադրութեան գործընթացին, Արաբները, իրենց կարգին, մերժումով պատասխանեցին ամերիկեան քաղաքականութեան Իրաքի հանդէպ: Ոչ միայն կոչեր եղան վերջ տալու համար պատժամիջոցներուն, այլեւ լռնականոն գործադիրներու եւ անտեսական համաձայնագրեր ալ ստորագրուեցան Պաղտատի հետ:

Ամերիկեան ձախողութեան այս չրջադիծին մէջ է, որ հարկ է հասկնալ ամերիկեան առաջարկները ստիպէ ետք «իմաստուն ռազմավարութիւն մը» գործադրելու Իրաքի հանդէպ, որ կրնայ յանդիլ զուտ տնտեսական պատժամիջոցներու վերացման, ի նպաստ զինուորական չրջափակման ամրապնդումին եւ վարչակարգին կղզիացումին: Միացեալ – Նահանգներու նահանջը տնտեսական գետնի վրայ փորձ մըն է, ուրեմն, Իրաքի կղզիացումի միտումները զբաղեցնելու, միաժամանակ պահպանում տալով իրենց արաբ եւ միջազգային դիւանակիցներուն այդ պատիժներուն ամէնէն վիճելի մկ երեսոյթին վրայ:

Որքան ատեն որ Իսրայէլ կը չարունակէ անգիտանալ ՄԱԿ-ի բանաձեւները, դժուար էր այլեւս ԱՄՆ-ու համաբ համոզել չրջանի իրենց արաբ դիւանակիցները որ Իրաքի հանդէպ բանաձեւերը գործադրեն, մանաւանդ, երբ իշխանութեան գլուխ կուգայ Շարոն: Հարկ է նաեւ աւելցնել այն իրողութիւնը, որ Իրաք փայլուն կերպով յաջողեցաւ համոզել իրաքցիները, Արաբները եւ նոյնիսկ հանրային կարծիքը որ Միացեալ – Նահանգները գլխաւոր պատասխանատուներն են իրաքի ժողովուրդին դժբախտութիւններուն, նոյնիսկ եթէ ՄԱԿ-ի ծրագիրը՝ «քարիւղ անուանդի փոխարէն» (1996-ին որոշուած) թոյլ կու տայ Իրաքի որ իր քարիւղին մէկ կարեւոր մասը արտածէ իր քաղաքացիներուն մարդասիրական կարիքները հաշուառելու համար:

Ամերիկացիներէն եւ Անգլիացիներէն զատ, ոչ ոք հարց կու տայ թէ ինչու իրաքեան կառավարութիւնը չի կրնար օգտագործել քարիւղի վաճառքի հասոյթները: Այսպէս, Պաղտատի պահանպրերու արժէքը որ չանճնուած է պատիժներու Մարմինին քարիւղի վաճառքէն եկած հասոյթներուն քառորդը չի ներկայացներ, ինչ որ կը ձգտի վաստելու թէ Իրաք կը չարունակէ գործադրել քաղաքականութիւն մը, հիմնուած չանթաժ մը վրայ որու առաջին զոհն է Իրաքի ժողովուրդը: Իրաց այս պարմաններուն մէջ, ԱՄՆ եւ Մեծն Բրիտանիա այլ ելք չունին քան որդեգրել «լխուստուն պատիժներ» որոնց նպատակն է այնպէս ընել, որ Իրաքի ժողովուրդի դժբախտութիւններուն պատասխանատուութիւնը Ուաշինկթընէ Պաղտատ վրայ անցնի, պահելով զինուորական չրջափակում մը, որու զօրավիզ մնան չրջանի Պետութիւնները եւ միջազգային հաւաքականութիւնը:

Երկու կարեւոր հարցեր կը մնան սակայն. – ԱՄՆ պիտի պահմանագրէ՞ անտեսական պատիժներու վերացումէ ՄԱԿ-ի մասնագէտներու վերադարձով Իրաք: Եւ մանաւանդ, Իրաք պիտի զդունի՞ անջատել տնտեսական պատիժներու չնչումը զինուորական չրջափակումէն:

Թ. Ա. Թ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԼԷՍԻ ՄԷՋ

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Փասատինայի Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է վարդամ Յովակիմեանի նկարներու եւ քանդակներու ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի: Ցուցադրուած են արուեստագէտին 15 քանդակները, 34 գծագրութիւններ եւ ջրաներկ գործեր: Նոյն առթիւ նաեւ ցուցադրուած են արուեստագէտին զաւկին՝ Վարուժան Յովակիմեանի 16 գծագրութիւնները:

***

200 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐ Ի ՆՊԱՍՏ ՈՍԿԲԱԾՈՒԾԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԻՆ

Կլենտէյլի «Հիլթըն» պանդոկին մէջ, փետրուար 17–ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, ի նպաստ Ոսկրածուծի Հայկական Ծրագրին: Բացումը կատարած է Տալիտա Քէօրղեան: Ցայտագիրը վարած է Լուսարան Մարք Կիրակոս: Խօսք առնելով Ծրագրի հիմնադիր տոքթոր Ֆրիտա Ճորճեան, չեչած է ծրագրին կարեւորութիւնը Ոսկրածուծի համաչիարհային ցանցին կապուելու իմաստով: Կլենտէյլի «Մէմորըլ» հիւանդանոցին մէջ բացուած է Ծրագրի արբանեակային գրասենեակ մը, որուն նմանը ծրագրուած է բանալ նաեւ Լիբանան եւ Ֆրանսա: Խօսք առնելով Տիկին Բելլա Քոչարեան նշած է թէ մէկ տարուան մէջ Հայաստան եւ Արցախի տարածքին արեան քաղցկեղով կը հիւանդանան 30 – 35 երախաներ, որոնց 75 առ հարիւրը կը բուժուի, իսկ մնացեալը կը մահանայ, նոյնանման արեան չհոյութեան պատճառով: Ողջոյնի խօսք արտասանած է նաեւ Հայաստանի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան: Հանգանակուած է 100 հազար տոլար եւ գումարը կրկնապատկուած է Լինսի հիմնարկին կողմէ:

***

Հ·Օ·Մ·–Ի «ՍԵՒԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Օրհնաբեր Քաւնթիի «Ղուկասեան» սրահին մէջ, փետրուար 10–ին, տեղի ունեցած է Հ·Օ·Մ·–ի «Սեւան» մասնաճիւղի տարեկան ճաշը, ի նպաստ Շարաթօրեայ դպրոցին: Ցայտագիրը վարած է Մարօ Փափազեան: Վարչութեան խօսքը փոխանցած է Ֆիմի Հինդլեան: Գնահատանքի խօսք արտասանած է Աչոտ Քհնյ. Գամպուրեան: Հանգանակուած է 16 հազար տոլար ի նպաստ դպրոցին, որ ունի 107 աշակերտ:

***

Հ·Ց·Դ· «ՐԱՖՖԻ ՍԻՒՆԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ 5–ԱՄԵԱԿԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան վարժարանի սրահին մէջ, փետրուար 3–ին, տօնուած է Արեւելեան Հովիտի Հ· Ց· Դ· «Բաբգէն Սիւնի» Կոմիտէի 5–ամեակը: Բացումը կատարած է Հ·Օ·Մ·–ի «Մեղրի» մասնաճիւղի առենապետուհի Սիլվա Այնտոնեան: Կոմիտէի ներկայացուցիչ Սազօ Ճանկեան խօսք առնելով անդրադարձած է Կոմիտէի հիմնադրութեան, յարակից՝ «Հըրայր Դժոխք» Պատանեկան Միութեան եւ Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան «Շահէն Մեղրեան» ուխտի եւ Հ·Օ·Մ·–ի տեղւոյն մասնաճիւղի գործունէութենէ:

***

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

Կլենտէյլի մէջ, փետրուար 25-ին, գումարուած է Համազգայինի Արեւմտեան Ամերիկայի շրջ· ժողովը: Կարդացուած են մասնաճիւղերու միամեայ գործունէութեան տեղեկագիրները: Շրջանային վարչութեան երկամեայ գործունէութեան դեկուցումէն պարզուած է որ Վարչութիւնը հաստատեր ձեռնարկներու կազմակերպումով կրցած է յառաջացնել «Արդի» երիտասարդական միաւորը, որ դրաշած է հայ արուեստի տարածման գործով, արտասահմանէն դասախօս հիւրեր հրաւիրած է, դրական – դեղարուեստական երեկոյթներ կազմակերպած, խըտացեալ սալեր արտադրած եւ կազմակերպած է «Սայաթ Նովա 2000» մրցումի դափնեկիրներու երգչախումբը, Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան առաջարկով: Որոշուած է դրական խումբ մը կազմել եւ գոյութիւն ունեցող Գրողներու Միութիւնը այդ խումբով աշխուժացնել: Ընտրուած է Շրջանային նոր Վարչութիւն մը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Ս· Ասուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Փետրուար 23–ին, նշուած է Վարդանանց 1550–ամեակը կազմակերպութեամբ Ս· Ասուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, Հայ Կաթողիկէ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներէ կազմուած միջ – համայնական յանձնախումբին, որու առենապետութիւնը կը վարէ Յակոբ Ճանպազեան: Հանդիսութիւնը սկսած է եկեղեցական արարողութեամբ: Օրուան հանդիսավար վերապատուելի Սարմազեանի բարի գալուստի խօսքէն ետք, Ս· Խաչ ամէնօրեայ վարժարանի աշակերտական երգչախումբը հրամցուցած է քանի մը խմբերգներ: Գեղարուեստական յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերած են աշակերտներ երգերով եւ արտասանութիւններով, նաեւ երեք եկեղեցիներու միացեալ երգչախումբը: Օրուան բանախօսը եղած է Մոնրէալէն հրաւիրուած ուսուցիչ – տնօրէն՝ Եդուարդ Էլոյեան, որ չուրջ 45 վայրկեան խօսած է Վարդանանցի մասին, նաեւ զայն կանխող 150 տարիներուն: Փակման խօսքը արտասանած է Շահէ Ծ· Վրդ· Փանոսեան:

***

Նիւ – Եորքի մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Բերկրուհի Սվաճեան, ծանօթ մանկավարժ եւ մտաւորական, որու յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մարտ 9–ին, տեղւոյն Ս· Վարդան Մայր տաճարին մէջ: Ողբացեալը քնիկ խարբերդցի, ընտանիքին հետ եկած էր Հալէպ Մեծ Եղեռնի աւարտին, ապա անցած Պէյրութ, գործած Սուրբ Նշան Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ վարժարանի սիւնը: Իր տոքթորան ստացած էր ԱՄՆ–ու Գորնէլլ համալսարանը, ապա Պէյրութ վերադարձած եւ նուիրուած ուսումնական ասպարէզի, նաեւ հոգեբանական եւ մանկավարժական մարզի մէջ դասախօսութիւններ տալով: Ուսումնասիրած եղած է Քունդ գոլէճի հոգեբանական ամպիոնին, անդամակցած է Հ· Բ· Ը· Միութեան կեդրոնական Յանձնաժողովին:

ՉԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ· – Ուրբաթ, փետր· 23–ի երեկոյեան ժամը 20·30–ին, Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան «Ժան Մարանճեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հանդիպում մը դրող, բանաստեղծ եւ թարգմանիչ Ալպէր Անտոնեանի հետ:

Մշակոյթի Տան նախագահ Փ· Բաբախեանի բարիգալստեան խօսքէն ետք Տան մշակութային պատասխանատու Ժ· Ֆորեսթիէ հակիրճ կերպով ներկայացուց օրուան հիւրը եւ անոր գործը:

Ալպէր Անտոնեան պարզ ոճով եւ քիչ մը երկիւանքով ծանօթացուց իր կեանքի ուղիները, ինչպէս նաեւ իր գրած եւ թարգմանած գիրքերը, ի շարս որոնց Confession d'un poète հատորը որ կը պարունակէ մեր մեծ բանաստեղծներու գործերու Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը:

A chacun son destin–ը ուրիշ մէկ հատորն է Ա· Անտոնեանի· Հոն ներկայացուած է հեղինակին կենսագրութիւնը ինչպէս նաեւ խորհրդային տարիներու ապրելակերպը Հայաստանի եւ ռուսական զանազան քաղաքներու մէջ (Մոսկուա, Ս· Պետերսբուրգ եւլն·)· Սոյն գիրքը աւելի նշեալ քաղաքներու կիտի մը բնոյթը ունի:

L'Arménie éternelle կրկին ֆրանսերէն թարգմանութիւններու ծաղկաքաղ մըն է մեր մեծ բանաստեղծներու ստեղծագործութիւններու:

Գիրքերը ձանօթացնելէ ետք, ան ներկայացուց իր կատարած թարգմանութիւններէն փունջ մը՝ Ա· Իսահակեանի, Պ· Սեւակի, Ց· Թումանեանի, Գ· Էմինի եւ Զարեհոյի գործերէն, Մայր Հայրենիքի եւ Արարատի կարօտով լեցուն··· Ներկաները մեծ հետաքրքրութեամբ ունկընդրեցին արտասանութիւնները:

Վերջաւորութեան բանաստեղծը մակադրեց իր գիրքերը եւ խոստացաւ այլ առիթով դարձեալ այցելել Կրընոպլը:

ՇԱՒԻՂ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

LIVRES REÇUS

ARMENIES, ARMENIE

***

UN NOM POUR HERITAGE

JACQUES DER ALEXANIAN

L'Harmattan, 2001

MELISANDE DE JERUSALEM et les princesses arméniennes du royaume des Francs

Récit

BRENDA BALIOZIAN

Editions Service Gutemberg XXIe siècle, Paris.

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՀՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Մինչեւ այսօր ալ կարգ մը անուններ կը յաճախեն միտքիս մէջ, – Ագրարային հարցը նոր Զելանդիայում, Իճնչ է իրաւական պետութիւնը, Ֆեդերալիզմ եւ պետակրատիզմ, Հող եւ կապիտալիզմ, Ո՞վ ինչով է ապրում, Ագրարային հարցը եւ գիտական Սոցիալիզմի տեսութիւնը, Բանուոր դասակարգի դրութիւնը Բելգիայում, Պրոլետարիատը եւ աշխատաւոր գիւղացիութիւնը:

Այս հրատարակութիւնները կապկուեցին 1905-ի ռուսական յեղափոխական ալիքումին, ինչպէս որ անուններով եկած էին, անուններով ալ կը փոխադրուէին գաւառ, Սամսունէն մինչեւ Սեբաստիա, Ամասիա կամ Տիգրանակերտ: Եւ տարիներով կը մնային անվաճառ: Ոեւէ գրավաճառ կամ գրասէր որ չարքէն հատ մը թղթատած էր, այլեւս չէր հետաքրքրուեր մնացեալով: Թէեւ իրապէս պիտանի հատորներ չէին պակսեր, ինչպէս Կովկասեան Վանդէեան (Վարանդեան) Ֆեդերացիա (Խաժակ), Ազատութեան Ճանապարհին (Ա·Հարոնեան), Գորդեան Հանգոյցը (Մ· Վարանդեան), եւ այլն:

Արդէն «ընթերցող հասարակութիւն» մը կազմուած էր Րաֆֆիի գիրքերուն եւ Կովկասի վիպական – դեղարուեստական գրականութեան համար: Իրարու եեւէ կը սպառէին Ա· Ա·Հարոնեանի, Վ· Փափազեանի, Շերվանզադէի, Ա· Իսահակեանի (երգեր ու վէրքեր), Լէոյի, Ծերենցի գիրքերը: Կովկասեան հրատարակութեանց առաջին մթերանոցը եթէ Պակուէեանց առաջին մթերանոցը էր, երկրորդը Արծիւը դառնալ սկսած էր: 1911–ին, երբ Թիֆլիսէն կ'անցնէի Կարին երթալու համար, ամենամեծ գրավաճառը, «Կիւթէմպէրկ»ի տէրը կը խոստովանէր թէ ամբողջ Կովկասի մէջ մէկ տարուան ընթացքին այնքան հայերէն գիրք չէ ծախեր որքան կը ղրկէ Պաքենցին կամ Արծիւին: (Ի հարկէ հարցը դասագիրքերու մասին չէ):

Ահա այս խանութին մէջ էր որ ծնաւ «Մատենաշար Ազգակ»ը, տասը հատոր գրականութիւն, իւրաքանչիւրը 2000 օրինակ· – 1· կարմիր լուրեր քարեկամէս, Սիամանթօ· – Հայի ԲԷգ, Վրթանէս Փափազեան – 3· Յեղին Սիրտը, Դ· Վարուժան· – 4· Յայգալոյս, Ռուբէն Զարդարեան· – 5· Թայիս, Անթոլ Ֆրանս· Թարգմ· Շ· Մ· – 6· Սանթօ, Վրթ· Փափազեան· – 7· Աբու Լալա Մահաբի, Ա· Իսահակեան· – 8· Մայրը, Ղ· Մելոյեան·– 9· Վերծին, Լեւոն Շանթ· – 10 Պար – տուածներ, Ա· Ահարոնեան:

Ապա «կարմիր Տետրակներ»ու չարքը· – 1· Մեր Հաւատամքը, Ատոմ (Ց· Շահրիկեան) – 2· Դրուագներ Սասունի կռիւներէն, Մեպուհ· – 3· Նոր կշիռ, Նոր Արժէքներ, Գեղամ Վրդ·: Տարբեր չարք մը՝ ի՞նչ է ազգութիւնը, Գ· Խաժակ, եւ այլն: 1912-էն վերջ կը սկսէր դասագիրքերու չարքը, Լուսաբերով, եւ հետզհետէ կը պատրաստուէին Ընդհ· Պատմութիւն (3 հատոր), Գ· Խաժակ, Պատմութիւն Գրականութեան (Ա· եւ Բ· հատոր), Վ· Փափազեան, Մանկական Աշխարհ, Մարզպետ, Թալիսման (հէքեաթներ), Բնապատմական հաւաքածոյ, Մ· Նալբանդեան, եւ այլն, մինչեւ որ պատերազմը պայթեցաւ եւ տպուած պրակներն ալ փճացան ձեռագիրներուն հետ:

***

Ո՞ւր տեսեր էինք լսարան, ընթերցարան, երիտասարդական Միութիւն:

Աւազ ընկերներու, արտասահմանէն եկած բանդխտներու հարցնելով ծրագիրը – կանոնագիր մը թխած եղայ, որուն հիման վրայ բացուեցաւ «Րաֆֆի» լսարանը, Սկիւտարի մէջ: Տակը սրճարան, վերան սրահ մը, որ կրնար պարունակել 80–100 հոգի: Այնուհետեւ իւրաքանչիւրով բացուեցան ուրիշ լսարաններ, բոլոր հայկական թաղերուն մէջ: Անչուշտ միւս հոսանքներն ալ ասպարէզ նետուած էին, առանց հաշուելու կրթասիրացները, բարեսիրացները կամ ··· Պարասիրացները:

«Րաֆֆի»ն մէկ անդամէն դարձաւ հընոց մը: Բանախօսութիւնները, մեծ հանդէսները կը սարքուէին Թէփէի թատրոնը կամ «Յառաջդիմական» Միութեան սրահը որ կրնար 4 – 500 հոգի առնել: Բայց փոքր հաւաքոյթներու եւ մասնաւորապէս դասախօսութեանց համար բաւական կը համարուէր Րաֆֆին:

Երկար առեն ամէն Հինգշաբթի դասախօսութիւն կար, եւ ինծի համար ճիտի պարտք եղած էր դասախօս մը ճարել: Եկող – գացող բոլոր ընկերները կարգով հանդիպեցան մեր լսարանը, բացի Ակնունիէն, որ առհասարակ չէր սիրեր դասախօսական սահմանափակ ժողովները: Շաբերը դասախօսեցին մէկէ աւելի անգամներ: Պայքարի օրերուն, երբեմն քանի մը դասախօսներ կ'ունենայինք: Սրահը այնքան կը լեցնար որ սանդուխները անանցանելի կը դառնային եւ չաբերը վերը՝ սրճարանը նետելով կը ջանային հետեւիլ:

Պատահաբար կը յիշեմ չարք մը անուններ այդ շրջանի դասախօսողներէն·– Յովհ· Քալաշեանի, որ անդադար կը ծխէր խօսած առեն, Յ· Շահրիկեան, Ս· Զաւարեան, Ռոստոմ, Լ· Նազարեանց, Ռ· Դարբինեան, Ռ· Զարդարեան, Բ· Շահպազ, Մ· Վարանդեան, Մարզպետ, Մար, Զապէլ Եսայեան, Մելոյեան, Ներսէս Փափազեան, Խ· Պապայեան:

(Շար· 33)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ռոզին եւ Վահան Նաւասարդեան 500 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց պարմուհիին՝ Եւգինէ Պէրպէրեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ։

(Շար· Ա· էջէն)

բաւարարը խաղը կ'ընդհատէր։ Օֆէօյի կողմի նստարաններու չարքէն է որ ամէն ինչ կը սկսէր։ 3–4 հազար Թուրքեր եկած էին Պոլսէն, որոնց մէջ, ծայրայեղ, մոլեռանդ տարրեր իրենց դրօշակներով։ Այս Թուրքերէն մէկը նոյնիսկ դաշա կ'իջնէր, ինչ որ պատճառ կը գառնար իրարաբերին որոշումին։ Իրարու պլուխ ամէն ինչ կը նետուէր, չիչ, աթոռ, տեսակ-տեսակ առարկաներ, նոյնիսկ վերանդաւոր, մինչ ապահովութեան ուժերը արտասուաբեր ռումբերով կը ջանային յաղթահարել կացութեան։ Մարզադաշը վերածուած էր ռազմադաշտի։ Ի վերջոյ, կէս ժամուան ընդհատումէ ետք, խաղը կը վերսկսէր առանց որեւէ փոփոխութիւն բերելու արդիւնքին։ Կռիւներու արդիւնքն էր սակայն, 56 վիրաւոր, որոնց 17–ը հիւանդանոց փոխադրուած էին։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ· –

Թէլեթամայի յօդուածին առթիւ, Պր· Փուրքայ կվել մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Տիկին Է· Աւագեանի։

L'EGLISE ARMENIENNE DE CHAVILLE
organise
UN
CONCERT
avec
La Chorale **Eïson**
dirigée par LAURENCE THOMAZEAU
(folklore latino-américain)
et
La Compagnie
Astres Mélodies
dirigée par ASTRIG DEDEYAN
(Mozart, Bach, Gospels,
Liturgie arménienne)
le Samedi 17 mars à 20 heures 30
en l'église Ste Bernadette
Pavé de Meudon — 92370 CHAVILLE
(entre les gares "Chaville-Vélizy" et Chaville R. G.)
Réservations au : **01.47.50.46.93;**
ou 01.47.09.23.18.

ԹՈՒՐՔ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ

Թուրքիոյ Պետական նախարար Ս· Իւջէնմէզ Ազգ· ժողովի Մարտ 13–ի նիստի աւարտին, Հայոց հողային պահանջներու լուրերուն վերաբերող լրագրողներու հարցումին պատասխանելով ըսած է թէ իր երկիրը ոեւէ մէկուն հողին վրայ աչք չունի եւ Թուրքիոյ հողերուն աչք տնկողներն ալ կը ստանան յարմար պատասխանը։ Նախարարը այս մասին պահանջները «երազներու աշխարհի մը մէջ» ապրելու վերագրելէ ետք աւելցուցած է.– «Ոչ թէ միայն այդ պահանջներուն ընթացք չենք տար, այլ նաեւ առանց խճաքար մը իսկ տալ չատ է։ Այդպիսի բան չի կրնար պատահիլ։ Որպէս ժողովուրդ չենք կրնար աւտիկա ընդունիլ։ Հայրենիքին հողին ամէն մէկ թիզը արիւնով չաղախուած է։ Այսպիսի ժողովուրդի մը հողերուն աչք տնկելը բոլորին կարողութենէն վեր է։ Հանդիսա թող մնան իրենց տեղը ու չնորհքով ընեն իրենց դերասնութիւնը»։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԻՋԻՆՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը հրաւիրէ հայկական աւանդութեան համաձայն պատրաստուած Միջինքի համեղ ճաշին Զօրեքշաբթի, Մարտ 21–ին Սուրբ Յակոբ եկեղեցիի արարողութենէն վերջ կարպիս Մանուկեան սրահը

40, rue d'Arménie

ճաշակին՝ 70 Ֆր·։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան։

Հեռաձայն· – 04 - 78 - 26 - 28 - 71

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

CONCERT

«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :
J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles · 75017 Paris
Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէլի «Ակնունի» մասնաճիւղի ժողովը երկուշաբթի, Մարտ 19· ժամը 20·45–ին,

Centre Administratif d'Asnières:

SOIREE DU MILLENAIRE

Samedi 17 mars à partir de 22 h
au Palais des Congrès
— Parc Chanot - Marseille —
Les associations de jeunes Arméniens d'Aix-Marseille organisent une **GRANDE SOIREE** avec l'**Orchestre M A S S I S.**
Infoline: (Thomas) 06.16.13.58.49
(Laurent) 06.11.14.30.83
P.A.F.: 100 F prévente / 120 F sur place
JAF — UGAB Jeunes — Nor Séround Aix-en.Pce — Jeunes de la Cathédrale — D.A. Connexion — J2A — Haï Arinouch — Groupe Edouard Deriklian — Nor Séround Marseille — UGA Ardziv

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Մասնակցութեամբ՝
Բոլոր եկեղեցականներուն

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 16
ԺԹ· օր Մեծի Պահոց
Իսի – Լէ _ Մուլինոյի
Ս· Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23
ԻԶ· օր Մեծի Պահոց
Շաւիլի
Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ

COMMUNIQUE

DU CONSEIL D'ADMINISTRATION DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

En ces périodes électorales, nous avons pu constater que le nom de la Croix Bleue avait été utilisé dans le cadre de la campagne de divers candidats de droite comme de gauche.

Afin de lever toute ambiguïté sur ce sujet, nous tenons à préciser les points suivants :

- Association philantropique, reconnue d'utilité publique, la Croix Bleue n'affiche aucun engagement politique, quel qu'il soit.
- Chacun de nos membres est libre de son choix et de son engagement politique à condition de ne jamais utiliser le nom de la Croix Bleue dans son action militante.
- Notre œuvre éducative, humanitaire ou sociale s'inscrit dans le contexte de l'ensemble de la communauté arménienne et même de l'ensemble de la communauté humaine. Les seules valeurs que nous défendons sont le respect d'autrui, la générosité et la tolérance.

les Coupons d'Alsace
21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10
Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93
65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

1ère TOURNEE EN FRANCE DU GROUPE MUSICAL ET VOCAL D'ARMENIE

«Yérk Yérkots»

«CANTIQUE DES CANTIQUES»

Ces 7 jeunes filles seront en concert exceptionnel :
— à **ALFORTVILLE : le mardi 20 mars à 20 heures 30,**
Salle Voltaire — 22, rue Voltaire. ● P.A.F. 30 F
— à **ARNOUVILLE-LES-GONESSE : le mercredi 21 mars à 20 heures 30,**
Salle Garvarentz, Espace Charles Aznavour, ave. P.V. Couturier.
Entrée libre.
— à **ISSY-LES-MOULINEAUX : le vendredi 23 mars à 20 heures 30,**
Eglise Evangélique Arménienne,, 28, ave. Bourgain. ● Entrée libre.
A l'occasion de ces trois concerts, le Pasteur René Léonian témoignera du réveil de la foi chrétienne en Arménie.
Renseignements : tél. : **01 47 36 02 50**

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ASSOCIATION CULTUELLE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS ET DE LA REGION PARISIENNE

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
St-JEAN-BAPTISTE

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿՐՕՆՔ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1700–ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 7-ԷՆ
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 14

կազմակերպութեամբ՝
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 8·300 Ֆր·
600 Ֆր· (վիզա եւ օդակայանի տուրք)

Այս գումարը կ'ընդգրկէ՝ Թռիչք ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ,
Բնակութիւն «Անի» հիւրանոց (4 աստղանի)
Նախաճաշ, ճաշ եւ ընթրիք
Այցելութիւններ օթօքարով

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ՝ Ա Պ Ր Ի Լ 25

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Քարտուղարութիւն՝ 01·43·59·67·03
— Ա.Տեառ Ա· Քհնյ· Պալըգեան՝ 01·46·62·01·29

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

BAZAR DE CHARITE ANNUEL

JOURNEES D'AMITIE
17-18 et 25 Mars

Salle Polyvalente — 13, rue du Perche, Paris IIIe

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs. Si vous souhaitez que l'on passe prendre vos dons, téléphonez à la Paroisse : 01 44 59 23 50.

Nous vous rappelons que le **Bazar de Charité** est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole de Samedi.**

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 16
VENDREDI
16 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·125 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.125

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՔՈՉԱՐԵԱՆ – ԱԼԻԵԻ ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՈ՞ՒՄ

ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարութիւնը Մարտ 14-ին յայտարարած է թէ Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի նախագահները նոր հանդիպում մը ունենալու հրաւիրած է Լեռնային Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման բանակցութիւնները չարունակելու համար: Ըստ յայտարարութեան, խօսակցութիւնները տեղի կ'ունենան Ապրիլ 3-ին, Քի Ուէսթի մէջ, Ֆլորիտայի հարաւը կղզեխումբի մը վերջին կղզին, հովանաւորութեամբ Օ – ԷՍ –ՍԷ – Ը-ի եւ մասնակցութեամբ Ֆրանսայի, ամերիկայի եւ ռուս մասնագէտներու: Յայտարարութեան մէջ նշուած է թէ խնդրին լուծումը Միացեալ-Նահանգներու համար մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ, ինչ որ Քոլին Փաուըլը մղած է այդ նախաձեռնութեան:

«ԱՐՄԷՆԹԵԼ»Ը ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՎԱՃԱՌՈՒԻԼ

«Արմէնթել»ի բաժնեթուղթերուն 90%-ին յունական ՕԹԷ ընկերութեան կողմէ Թուրքիոյ վաճառքին մասին լուրը հերքուած է յունական ընկերութեան փոխ-նախագահին կողմէ: Նոյն անձը նամակով մը հերքումը ղրկած է յունական «Թաֆիմերիճին» օրաթերթին որ Մարտ 11-ի թիւով հաղորդած էր լուրը: Հայաստանի Արդարադատութեան նախարարութենէն ալ յայտնած էն թէ նման նախաձեռնութեան պարագային ՕԹԷ-ն պէտք է պաշտօնապէս տեղեակ պահէր Հայաստանի կառավարութիւնը, սակայն նման բան չէ եղած:

Լուրը բացասական արձագանգ գտած է Հայաստանի Խորհրդարանի քաղաքական ուժերուն կողմէ ալ: Խմբակցութիւններու ներկայացուցիչներ կամ հաւատք չեն ընծայած լուսամիին, կամ յայտնած են թէ անընդունելի է նման վաճառք:

*
**

ՀԱՅԵՒՌՈՒԻՍ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏՆԵՐԸ

Վարչապետ Ս. Մարգարեանի որոշումով Հայաստանի ու Ռուսաստանի տնտեսական ու պիտաթէքնիք գործակցութեան յանձնաժողովին Հայաստանի կողմէ նախագահ նշանակուած է Պաշտպանութեան նախարար ու Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղար Սերժ Սարգսեան: Յանձնաժողովին հայկական մասին անդամներ են Կրթութեան ու Գիտութեան նախարարի տեղակալ Արա Աւետիսեանը ու Պաշտպանութեան նախարարութեան արտաքին յարաբերութիւններու եւ ռազմական գործակցութեան վարչութեան պետ Միքայէլ Մելքոնեանը:

*
**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԻՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Մարտ 14-ին ընդունած է Ռուսաստանի սահմանապահ ծառայութեան տնօրէն Կ. Տոցկին: Քննարկած են սահմաններու միասնական պահպանութեան հեռանկարները: Հիւրը դոհունակութեամբ արտայայտուած է այդ մարդին գործակցութեան վիճակին մասին, յայտնելով որ Հայաստանի մէջ գործող սահմանապահներու թիւը անփոփոխ կը մնայ: Ան ըսած է նաեւ թէ հայեւթքական սահմանին հսկողութիւնը աւելցնելու կարիք չկայ, քանի որ պատահական մի-ջադէպերը կը կարգադրուին Թուրք սահմանապահներուն հետ:

ՓՐԿՈՒԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇ ՄԸ

«Ինքերնէշընըլ հերըլտ թրիպիւն»ի Մարտ 14-ի թիւին մէջ քաղաքագէտ, լրագրող Փօլ Կլէսթրիս «Հայաստանի համար փրկուած պատմութեան խորհրդանիշ մը» խորագրուած էջով անդրադարձած է Ուաշինկթընի մէջ Հայերու ցեղասպանութեան թանգարանին պատրաստութիւններուն: Կը գրէ թէ դնուած վայրը Սպիտակ տունէն ոչ հեռու, Ազգային Երթամատան հին չէնքին մէկ մասն է: Հոն այցելած է Ամերիկայի Հայկական համագումարին մասնաճիւղ Հայկական Ազգային հիմնարկէն Ռոս Վարդեանի հետ: Այդ հիմնարկն է որ գնած է կալուածը, անցեալին զրամ պահուած այդ չէնքը վերանորոգելու համար յիշողութեան պահպանումի վայրի մը:

Թանգարանին կառուցումը պիտի տեւէ չորս տարի, պիտի արժէ 50 միլիոն տոլար, ըստ Ռ. Վարդեանի տեղեկատուութեան: Լուսանկարներ, ցուցանմոյշներ պիտի ներկայացնեն պատմութիւնը այն վայրագութեան որ երկար տարի քաղաքական դէմքերու կողմէ լուսնեան մատնուեցաւ. այն Հայերու ցեղասպանութիւնն էր, գործուած 1915 – 1923: Այցելուները պիտի տեղեկանան թէ ինչպէս 1·5 միլիոն Հայեր Անատոլուի արեւելեան չրջաններուն մէջ պարտադրուեցան մահուան դիմող տարագրութեան մը եւ կոտորուեցան Օսմանեան կայսրութեան վերջալոյսին Թուրք ազգայնամոլներու վարչակարգին կողմէ:

Ռ. Վարդեան կ'ուզէ որ Թանգարանը ապաւորիչ ու պատմական տուգութեան վայր մը ըլլայ, ինչպէս Ուաշինկթընի այնքան ժողովրդական Ողջակիզի Թանգարանը: Ան կ'աւելցնէ թէ տեղեակ է Հայերու կեանք փրկած Թուրքերու գոյութեան ալ, ինչ որ պէտք է նոյնպէս ներկայացուի, սակայն, ինչ ալ ըլլայ Թանգարանը պատմական տուգութեան յատկանիշով պիտի չդիտուի Թուրքիոյ կողմէ:

Փ. Կլէսթրիս խօսելով Հայերու ցեղասպանութեան այժմէականացումին չպատդումին մասին, կը գրէ թէ աւելի քան 80 տարի եղաք միայն արեւմուտքցի քաղաքական դէմքերը, դիւանագէտներ ու հանրութիւնը իւրացուցին տեսակէտը թէ Հայերուն պատահածը պատերազմի ողբերգական անցք չէր, այլ բացայայտ ցեղասպանութիւն: Ան կ'անդրադառնայ վերջին չրջանին արեւմտեան խորհրդարաններու մէջ քուէարկուած ցեղասպանութեան ճանաչեւերուն, յիշելով Գլինթընի իշխանութեան վերջին օրերու խեղկատակութիւնը որով նախագահին հրահանգով մեռասաններորդ ժամուն ճանաչեց օրակարգի չեկաւ: Ամիկա յաղթանակ մը ըլլալով հանդերձ Թուրքիոյ համար, հաւանօրէն առժամեայ է, քանի որ նման քայլեր պիտի առնուին նոր Գոնկրէսին մէջ ալ:

Այդ բանավէճին աւարտը, կ'ըսէ Քրիսթ, ընթացք պիտի տայ Թուրքիոյ ազգային պլհաւոր նպատակը իրագործելու եւ Եւրոպական Միութեան անդամակցելու: Հակառակ պարագային, Թուրքիա միշտ հարց պիտի ունենայ այն երկիրներուն հետ որոնք կրնան Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւեր քուէարկել: Ատով, ցեղասպանութիւնը մնայուն ներկայութիւն մը պիտի ըլլայ, ինչպէս Ռ. Վարդեանի ձեռնարկած Թանգարանը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ՖԹԱՑԻՆ ՏԵՆԴԸ համաչխարհային տագնապի բնոյթ առաւ այլեւս եւ ամէն կողմ խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնուին: Մեծն - Բրիտանիան, ուր աղէտը ամէնէն մեծ համեմատութեան հասած է, եւ Ֆրանսայէն առաջ, վարակուած են Ժանթին, Սաուտի Արաբիա եւ արաբական իշխանապետութիւնները: Ֆրանսայի մէջ, հոդագործներ անանկութեան դուռը հասած են:

ԻՐԱՆի նախագահ Մ. Խաթամի, Մարտ 14-ին վերջացուց Մոսկուա կատարած եօթօրեայ այցելութիւնը, որու ընթացքին երկու երկիրներ, առաջին անգամ ըլլալով, զործակցութեան համաձայնագիրը մը ստորագրեցին: Ռուսաստան վճռած է դինամթերք ապահովել Իրանի եւ ամբարձնդել քաղաքային հիւլէական գործակցութիւնը: Չեն համաձայնած սակայն, կասպից ծովու քարիւղային աղբիւրներու բաժանման չուրջ:

ԱԻՍՏՐԻՈՑ հրէական համայնքին նախագահը՝ Աբրիէլ Մուղիքանդ յայտարարած է որ վարչապետ Շիւոէլի համախմբումը մտադիր է «մաքրագործել ազգաբարիացի Հրեաները»: Հեռատեսիլէն ըրած այս յայտարարութիւնը պէտք չէ տառացի կերպով առնել, այլ՝ քաղաքական բնաջնջման հարց չկայ, այլ՝ դրամական: Մուղիքանդ այս եզրակացութեան յանգած է, որովհետեւ կառավարութիւնը մերժած է ընդել 600 միլիոն չիլինկի (43,6 միլիոն եւրօ) պարտք մը զոր Իսրայէլիթիչըն Քուլթուսկեմայնտէն պիտած է տարիներու երկայնքին: Վարչապետը կ'առարկէ որ Մուղիքանդ քանի մը հարիւր միլիոն չիլինկ աւելի կ'ուզէ եւ այդ պատճառաւ ինքն իրեն թոյլ կու տայ յետաձգել հատուցումներու վճարումը նացիզմի տարեց եւ աղքատ զոհերուն: Տաղնապը ծայր տուած է Յունուարին, երբ Մուղիքանդ մերժած է ստորագրել Աւստրիոյ Հրեաներու հատուցման համաձայնագիրը: Այդ համաձայնագիրը, ամերիկեան եւ աւստրիական կառավարութեանց մէջ բանակցուած, կը նախատեսէ 7000 տոլարի վճարում մը 21 հազար 7000 ողջ զոհերու եւ 210 միլիոն տոլարի ալ յատկեալ դումար մը դաղտուած ինչքերու համապատասխան: Մուղիքանդի համար այդ դումարը մէկ հարիւրերորդն իսկ չի ներկայացներ Հրեաներէն դաղտուած ինչքերու արժէքին: Ըստ իրեն Իսրայէլիթիչըն Քուլթուսկեմայնտէի ուղեցածը (55 սինակոգ, 54-ը՝ քանդուած, քանի մը տասնեակ դպրոց, հոդեր եւ այլն) այսօր 7 միլիառ չիլինկ կ'արժէ, որու միայն 3%-ը հատուցուած է: Նկատելով որ 600 միլիոնի իր պարտքը կաթիլ մըն է միայն, բազդատմամբ Աւստրիոյ պղտցածին, Մուղիքանդ կ'ակնկալէ որ պարտքը ջնջուի:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ 25-ՐԴ ՆԱՀԱՆԳԸ ԱՊՐԻԼ 24-Ը ՀՌՉԱԿԵՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

Հայաստանի «Նոյեան Տապան» զրահակալութիւնը կը հաղորդէ թէ Մարտ 10-ին, ԱՄՆ-ու Նիւ Մեքսիքօ նահանգի Գոնկրէսը զաղտնի քուէարկութեամբ ընդունած է բանաձեւ մը, ըստ որու, Ապրիլ 24-ը կը հռչակուի «Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակութեան օր»: Գործակալութիւնը դիտել կուտայ որ այսպէս Նիւ Մեքսիքոն միացաւ ԱՄՆ-ու այն մէւս նահանգներուն, որոնք Ապրիլ 24-ը հռչակած են Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակութեան օր:

Ամերիկայի Հայկական Համագումարի Արեւմտեան տարածքային բաժնի տնօրէն՝ Փիթըր Ափաճեան այս առթիւ յայտարարած է. – «Նիւ Մեքսիքոյի հետ ԱՄՆ-ու 25 նահանգներ եւ աշխարհի թաղմաթիւ պետութիւններ ճանչցած եւ դատապարտած են 1·5 միլիոն Հայերու ցեղասպանութեան փաստը Օսմանեան կայսրութենէ ներս: Մենք կ'ողջունենք նահանգի հայ համայնքի, Նիւ Մեքսիքոյի հայկական մշակութային ընկերակցութեան ջանքերը, որոնց չնորհիւ ընդունուեցաւ այդ բանաձեւը»:

ՓԱՍՏԱԹՂԹ

ՎՐԴՈՎԵՑՈՒՑԻՉ, ՑԵՐԻՒՐԱԾՈՑ ՎԵՐԱԳՐՈՒՄՆԵՐ ՓԱՌՔ ՏԷ ՓՐԷՆՍԻ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐԷՆ ԵՏՔ

ԵՐԲ
ԹՈՒՐՔԵՐԸ, ՈՐՈՆՑ ԿԱՐՁԱԳԱՆԳԵՆ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԵՏԻԱՆԵՐ,
ՀԱՑԵՐԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԿԸ ՆԿԱՏԵՆ

Մարտ 13-ին, Փարի Սէն-Ժերմէն — Կալաթասարայ հանդիպումին Բ. կիսախաղի սկիզբը ծագած ծանր միջադէպերը (56 վիրաւոր, 17-ը՝ հիւանդանոց փոխադրուած, 7-ը՝ ծանր վիճակի մէջ) բազմաթիւ եւ զանազան մեկնաբանութեանց դուռ բացած է: Սկիզբէն կը բացայայտէր Թուրք հանդիսատեսներու պատասխանատուութիւնները, արդէն Թուրք մըն է որ դաշտ իջած էր եւ պատճառ եղած որ խաղը ընդհատուի:

Կարգ մը Թերթեր, ինչպէս նաեւ Ա.ՖՓ. փէ մամուլի գործակալութիւնը եւ հեռատեսիլի Ա. կայանը (Մարտ 14, ժամը 13-ի լրատուութիւն) պատեհ գտած են արձագանգել Թուրք մամուլին եւ Թուրք պաշտօնական անձնաւորութեանց յայտարարութիւններուն, ըստ որոնց գրգռիչները ծագումով հայ Ֆրանսացիներ եղած են: Թուրք Թերթերը նոր առիթ մը գտած են նախատելու համար Ֆրանսան: Հիւրիէյէթի համաձայն Ֆրանսացիները զբաղեցուցած են Թրքական խումբին համակիրները հայկական դրօշակ մը պարզելով, նախքան կոպտօրէն յարձակում գործելը: Միլիէյէթ ալ ետ չի մնար, երբ կը դրէ.– «Ֆրանսացիք չզոհացան Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանչնալով, խումբ մը Թուրքեր ծեծեցին»: Նոյն Թերթին համաձայն, միջադէպերը սեղծած են հայ դիւանագէտներ, փրէֆ-ի անկատողական ֆիւրեռներ եւ Թրքական ծայրայեղ ձախ ազգրինի խմբակը: Խորագիրները արդէն յատկանշական են.– «Վերջին պայթեցումին Փարիզի մէջ» (Հիւրրիյէթ), «Զար Ֆրանսացին» (Սապահ), «Գայթակղեցուցիչ երեկոյթ Փարիզի մէջ» (Միլիյէթ), «Սարսափ Փարիզի մէջ» (Զաման), «Բարբարոսներ» (Եէնի Շաֆաք):

Մարտ 15-ին կ'ըսուէր թէ կարելի չէ եղած խակապէս ճշդել թէ ո՞վ է պատասխանատուն: Ֆիկարօ կը դրէ թէ կարելի է հաստատել որ բախումները ծայր տուած են այն վայրը որ վերապահուած էր Թուրքիայէն եկած աւելի քան 5·000 զօրակոդներուն: Ի.է.էֆ.Ա.ի բանբերը կ'ըսէ թէ միջադէպերու պատճառները յստակ չեն: Բայց, բազմաթիւ Թերթեր (Ֆիկարօ, Լը Մոնտ եւլն.) կը չեշտեն թէ ամէն բան սկսած է կալաթասարայի ոչ-պաշտօնական սպիւնորդներէն: Այս առթիւ, կը յիշուի որ ծանօթ է Թուրքերու բռնութիւնը եւ 2000 Ապրիլին էր որ

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹԱՐՄ ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓՈՒՆՔԷՆ

ՅԱԽԵՐԹՕՐԷՆ ՍԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Մրմիճան ու իր տարօրինակ պատմութիւնները նեռալ Թողած, երբ դուրս ելաւ Հայ տաճարէն, անակնկալ մը պիտ կը սպասէր չրջափակին մէջ: Արթին փաշա Տատեանի տապանաքարն էր տակաւին (1830 – 1901): Թէ ինչ պայմաններու տակ՝ պետական ու ազգային այս ականաւոր գործիչին մարմինը բերեր Թաղեր էին Պէչիկթաշի Եկեղեցիին պատին չուքին, յայտնի չէր ինծի:

Օրմանեան Պատրիարքի 12 տարիներու գահակալութեան փշոտ չրջանը ուսումնասիրելու առթիւ, բազմիցս հանդիպած էի Արթին փաշա Տատեանի անունին, որ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Քաղաքական Ժողովի ատենապետութիւնն ստանձներ էր այդ օրերուն, 1896-էն մինչեւ իր մահը:

Ան չառաւիղն էր Տատեաններու համբաւաւոր ընտանիքին, որուն վաստահեր էին սուլթանները իրենց վառօդարանը, եւ որոնք սերունդէ սերունդ վարեր էին պան անսպիւտ ձեռնհասութեամբ: Մուտք գործելով դիւանագիտական ասպարէզ, Արթին փաշա գտնուած էր բազմաթիւ պաշտօններու ղլուխը, ի վերջոյ նշանակուելու համար Արտաքին գործոց նախարարութեան առաջ խորհրդական. պաշտօն մը, զոր պիտի վարէր, փոքր ընդմիջումներով, 1875-էն մինչեւ իր մահը, չուրջ քառորդ դար:

Ժամանակակիցներու վկայութեամբ՝ Տատեան Փաշան մէկն էր այն բացառիկ անձնաւորութիւններէն, որոնք կը տիրապետէին պետական գործերու մէջ պահանջուած հաւատարմութիւնը ազգային չահերու հետ հաչտեցնելու փափուկ արուեստին: Իր կեանքէն կարդացած ըլլալ կը յիշեմ հետաքրքրական դրուագ մը, զոր առիթով մը պատմած է Ց. Ճ. Սիրունին, իր կարգին լսած ըլլալով պան իրազեկ աղբիւրէ մը:

Միջադէպը կը վերաբերի տեղեկագրի մը, զոր Օրմանեան Պատրիարք պիտի փոխանցէր Պոլսոյ օտարազգի դեսպաններուն, եւ անձնապէս խմբագրած էր Արթին փաշան, առանց որ Քաղաքական Ժողովի միւս անդամները տեղեակ ըլլային անկէ:

Բայց ծրագիրը գաղտնի չի մնար: Պատրիարքարանէն «բարի» պաշտօնեայ մը լուրը պալատ կը հասցնէ: Ապտիւլ Համիտ իսկոյն կը հրամայէ իր Ա. քարտուղար Թահսին փաշային՝ Արթին փաշա Տատեանը պալատ կանչել դիչերանց:

Կարելի է դիւրաւ կռահել տարտափը պետական պաշտօնատարի մը, որ պալատ կը կանչուի դիչեր առեղով...: Բայց փաշան, տաքէ ու պաղէ անցած մարդ, Թահսինի քով կը մտնէ պատրաստ երեւոյթով, թէեւ կռահած՝ կանչուելուն չարժառիթը:

– Արթի՛ն, – կը մռնչէ արարողապետը, դանց առնելով նոյնիսկ «փաշա» մակդիրը, – ճի՞շդ է որ թաֆրիր մը խմբագրեր ես դեսպաններուն ուղղուած:

– Շատ ճիշդ է, կը պատասխանէ Տատեան ամենայն պատրաստակամութեամբ...:

– ճի՞շդ է...

– Ի՞նչ կ'ուզէիք. Հայոց վերաբերեալ թաֆրիր մը ձգէի որ Նորին Վեհափառութեան թշնամինե՞րը խմբագրէին...

Համիտ կը պոռայ յանկարծ վարագոյրին եռելէն.

– Մեհմուն օլսուն Թա՛հսին, իչերի կէլ («Գոհ մնացի, Թա՛հսին, ներս եկուր»):

Թահսին կը մտնէ սուլթանին մօտ, որ իսկոյն իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ Արթին Փաշային տուած համոզիչ պատասխանին համար ու կը հրամայէ պան տուն ճամբել՝ պալատական կառքով...:

*
**

Յայտնի էր, որ Պէչիկթաչ հայաթափուած թաղ մըն էր այլեւս: Շրջանին մէջ դանուղ Հայոց երբեմնի ղերեզմանատունն ալ (ուր թաղուած էին Պալեաններու տոհմէն քանի մը համբաւաւոր դէմքեր) 50-ական թուականներուն ամբողջովին ապատեխականացուած գրաւուած էր: Իսկ եկեղեցին մերձակայ «Մաֆրուհեան» վարժարանը չատոնց փակեր էր իր դռները՝ աւելի քան դար մը ծառայելէ ետք այս թաղին ու անոր հայ երախաներուն:

Կարելի չէր առանց ցաւումի նայիլ «Մաֆրուհեան»ի ղպրոցաշէնքին անկեալ, լքեալ ու աւերակ երեւոյթին: Ջարդուփշուր եղած ու խորտակուած անոր բարձրադիր պատուհանները զերանաբաց կ'ապակէին կարծէք ու կ'անիծէին իրենց ճակատագիրը: Կիսափլատակ այդ չէնքը դիտելով՝ ո՛չ ոք կրնար պատկերացնել թէ ի՛նչպիսի հոդեզրաւ պատմութիւն մը ունէր անոր կառուցումը, ո՛չ ալ ենթադրել՝ թէ Գրիգոր Զօհրապ ու Արշակ Զօպանեանի նման դէմքեր, է՛ր երբեմն, նստած էին հոն՝ ներսը, նախակրթարանի դրասեղաններուն ետին...:

Դպրոցին հարիւրամեակին առիթով՝ Պերճ Էրզինեանի կողմէ պատրաստուած ու 1968-ին Պոլիս տպուած յուչամատեանէ իրազեկ եղայ Մաքրուհեան Վարժարանի պատմութեան:

Կարապետ ամիրային զաւակը՝ Սարգիս պէյ Պալեան, ինք ալ արքունի ճարտարապետ, 1868-ին ձեռնարկեր էր ի հիմանէ վերաչինելու թաղին հրկիզեալ փայտաչէն դպրոցը, իր վաղամեռիկ կնոջ՝ Մաքրուհիի յիչատակին (մահացած՝ 21 տարեկանին): Մաքրուհի, որ դուստրն էր Առաքել պէյ Տատեանի (մօտիկ անցեալի մեր պատմութիւնը պրպտողները պէտք է յիչեն թէ Առաքել պէյի Սան – Սթեֆանոյի դղեակին մէջ է որ Վարժապետեան Ներսէս Պատրիարք տեսակցած էր դուքս Նիքոլայի եւ ռուս պետական Կոմս Իգնաթիեւի հետ՝ Հայկական Հարցի ծագման առաջին բախտորոշ օրերուն), իր մահուան անմիջական նախօրեակին թելադրեր էր որ վաճառուին իր բոլոր դհարեղէններն ու թանկագին իրերը ու անոնց փոխարժէքով վերակառուցուի թաղին հրոյ ճարակ դարձած դպրոցը: Ամուսինն ու հայրը միաձայնաբար դործադրեր էին հանգուցեալին կտակը ու նորաչէն վարժարանը մկրտեր անոր անունով, – ՄԱՖՐՈՒՀԵԱՆ: Այսպէս ահա, կնոջական զարդեղէնները վերածուեր էին կրթական հնոցի մը, ուրկէ սերունդներ անցեր էին ամբողջ հարիւր տարի...: Տատեամեաններու երկայնքին՝ Յովհաննէս Հինդլեանի, Մինաս Ծալեանի եւ Կարապետ Մրմիճեանի նման կարող դաստիարակներ անօրէնի պաշտօն վարեր էին այստեղ: Բայց կար մէկը, որ իր բոլոր անձնական կեանքը մաչեցուցեր էր «Մաքրուհեան»ի սեմին վրայ: Տիկին Աստղիկ Զիմբրիեթեանն էր ան, որ 1914-էն սկսեալ, աւելի քան կէս դար, ուսուցչապետած էր այս դպրոցին ներս, վերջին 27 տարիներուն ալ (1940 – 1967) ատենապետուհի պաշտօնը: Յուչամատեանը երախտագիտութեամբ կը յիչէր զայն ու կը պանծացնէր անոր վաստակը:

Երբ հարց կուտայի բարեկամներուս, թէ ինչո՞ւ համայնքը չէր վերանորոգեր փակեալ Մաքրուհեան Վարժարանի աւերակ չէնքը՝ օգտագործելու համար զայն բարեխղճաւոր այլ ծրագրի մը համար, անոնք գարձեալ կը յիչեցնէին ինծի արդելքները՝ որոնք գրուած էին հայկական վագրփ-ներու առջեւ: Համայնքը «Մաքրուհեան»ի նման ուրիչ շատ կալուածներ ունէր տակաւին, որոնք նմանապէս լքեալ ու կիսաւեր մնալու դատապարտուած էին անյուսօրէն: Այստեղ, կլուխ ցցող խոչընդոտը ունէր արդէն այնպիսի չնաչխարհիկ երանգ մը, որուն նմանը կարելի պիտի չըլլար դանել երկրագունտի ո՛րեւէ անկիւնը:

Արդարեւ, ըստ «օրէնք»ին, Հայոց համայնքային հաստատութիւնները իրենց անչարժ կալուածներով (չէնք, հողային տարածք եւ այլն) գործունէութիւններ ընելու իրաւունք չունէին: Զօրօրինակ, չէին կրնար չէնք մը ծախել ու անոր փոխարէն այլ տեղ մը՝ ուրիչ կալուած գըտնել: Չէին կրնար չէնքերը բարեփոխելով՝ դանոնք հաստութաբեր գործատեղիներու վերածել: Չէին կրնար չէնք մը իր իսկական առաքելութենէն տարբեր նպատակի մը համար չահարկել («Մաքրուհեան»ի պարագան): Այլ խօսքով, արհամարհուած չէին իրենց սեփական կալուածին վրայ իրենց կամքը իրագործելու, նիւթապէս ուռճանալու, նոր եկամուտներ ապահովելու կարելիութիւններ ստեղծելու: Դատապարտուած էին մնալու այնպէս՝ ինչպէս որ են: Դեռ կար աւելին: Հայկական վագրփ-ները, եթէ փափաքէին, կրնային ծախել իրենց ունեցած կալուածները, սակայն ... չէին արտօնուած այդ վաճառքին փոխարժէքը դանձել: Պարտաւոր էին տուեալ պարագային դրամատան մը մէջ ի պահ դնել ու «սառեցնել»: Այդ դրամը գործնապէս իրենցը պիտի չըլլար այլեւս: Պիտի բաւարարուէին լոկ անոր տոկոսով: Ու դժուար չէր ենթադրել, թէ ի՛նչի կրնային վերածուիլ դրամատունը պահ դրուած դրամները՝ Թուրքիոյ տնտեսական սղաձին ու դրամական արժեզրկումի դահավիժային ընթացքին մէջ...:

Ահա թէ ինչու Մաքրուհեան Վարժարանին չէնքը կիսաւեր ու անխնամ թողլքուած էր այնտեղ: Փաստօրէն վկայականն էր ատիկա իր ժամանակին ու չըրջապատին:

(Շար. 14)

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ «ՀԱՐԱՒԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳԵՐ»ՈՒ ՁՈՐՍ ՏԱՐԲԵՐ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Համալսարանական դժուար տարիներուս, հետաքրքրութեամբ կ'ունկնդրէի, կարելիութեանս սահմաններուն մէջ, Ֆրանսայի Պետական Ձայնասփիւռէն, «La Tribune des Critiques des Disques» յայտագիրը, հանրածանօթ երաժիչտ – քննադատ Արման Փանիժէլի եւ Անթոան Կալէայի չաբաթական հաղորդումները:

Այս ձայնասփռումներու նպատակն էր յաջորդաբար լսել հանրածանօթ երաժչտահանի մը ձայնագրուած մէկ գործը, չորս տարբեր հեղինակաւոր դեկավարներէ մեկնաբանուած, ընելով իրենց բաղդատական քննադատութիւնները կամ գնահատումները, տալով իրենց անձնական կարծիքը: Քանի տարուան զաղարէ մը ետք, անցեալ ամառ անոնք վերսկսան, եւ աճած հանդիսքով ու հետաքրքրութեամբ, զգացի անոնց կարեւորութիւնը:

Յետ խորհրդածութեան, տասայ այն եզրակացութեան որ մենք եւս որդեգրենք այս ձեւը, զանոնք մշելու համար յաւելեալ բծախնդրութեան:

Ուշադրութիւնս դրաւած է որ Կոմիտասի միայն Հարաւանեկան երգերն են, որոնք երէկ ոչ ամբողջութեամբ, գէթ բազմաթիւ հատուածներով արձանագրուած են տարբեր դեկավարներու կողմէ, Հայաստանի Ակադեմական Պետական Երչէսեանով՝ դեկավար Յովհաննէս Չէքիճեան, Նիւ-Եորքի The Camera Singers՝ դեկավար Ալան Յովհաննէս, Լոս – Անճըլըսի Նարօտ երգչախումբ՝ դեկավար Վաչէ Պարսումեան, եւ վերջապէս Փարիզի Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբ՝ դեկավար Կարպիս Ափրիկեան:

Գնահատական կամ քննադատական արժէւորումներս նկատի չունին ապիկներու արձանագրութեան մասնագիտական թերիները կամ առաւելութիւնները: Անոնք ժամանակի ընթացքին բարելաւման նըւաճումներ արձանագրած են, հետեւաբար աւելի հարուստ ենթակայական տպաւորութիւն կրնան յառաջացնել: Նկատի ունենալ եմ միայն երգիչներու գեղարուեստական կարողութիւնը եւ դեկավարներու մեկնաբանութիւնը:

Հասկնալի է որ խմբավար մը արտայայտէ իր զգացումները, ապրումները, տեսիլքը, իր դեկավարած երկին ընդմէջէն, մանաւանդ որ Կոմիտասի գործերը, ինչպէս նաեւ այլ վիպապաշտ երաժչտահաններու, թոյլ կու տան այդ ճկուն մեկնաբանութիւնը:

Սակայն... այս չորս արձանագրութիւններուն մէջ աչքառու են մանաւանդ ընթացքի – tempo – հսկայ տարբերութիւնները, այսինքն երաժչտական երկի կատարման արագութիւններու, որոնք ճշդորոշին կը տահմանուին չափահարով – métronome:

Եթէ Վահնէրի Փարսիֆալը կը դեկավարուի Գարայեանի կողմէ, աւելի արագ քան Հանս Քնաբերթսպուշի կողմէ, այդ արագութեան տարբերակը հագիւ կը դպացուի երաժչտասէրին կողմէ: Բայց ո՞նչ Կոմիտասի Հարաւանեկան երգերը յաճախ կրկին արագութեամբ կ'երգուին, կը մեկնաբանուին:

Լաւագոյնս հասկնալու համար այս պարադրութիւնները, փափաքեցայ կարծիքը ունենալ վարիպաբնակ երաժիչտ Կարպիս Ափրիկեանի, որ երկար տարիներէ ի վեր իր սեղծագործ տաղանդը եւ մանաւանդ խմբավարական կարողութիւնը ի սպաս դրած է հայ երգին: Ահաւասիկ իր պատասխանը.

– Անշուշտ որ դեկավար մը իր զգացողական մասը կ'արտայայտէ իր մեկնաբանած գործերուն մէջ եւ կու տայ իր ենթակայական աշխարհը այդ գործին նկատմամբ: Բայց հոս հարցը աւելի բարդ է: Ինչպէս որ գիտէք, Կոմիտասի հրատարակուած գործերու առաջինը լոյս տեսած է Փարիզ, 1937-ին, Կոմիտասի Յանձնախումբի եւ վարդապետին գործակից – աշակերտ վարդան Սարգսեանի հսկողութեամբ: Հոն մատնանշուած են tempo-ի – métronomie-ի – չափանիշները: Կոմիտասի այս նոյն ստեղծագործութիւնները, վերատպուած Ռոպէր Ափայեանի կողմէ, Երեւան, եւ ուր գրեթէ բոլորովին փոխուած են միմիայն այդ tempo-ի յայտանիշ նշանները: Ինծի համար խորհրդաւոր հարց մըն է, Ափայեանի կողմէ նոր տարբերակ մը չէ որ տպուած է, այլ վերարտադրուած փարիզի տպագրութիւնը: Միթէ անձնական մեկնաբանութի՞ւն մըն է մեկուն – Փարիզ – կամ միւսին – Երեւան – կողմէ: Այսպէս ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ հետեւեալ երգերուն վրայ: Փեսին արդուպարը – Փարիզ – métronome – արագութիւնը – կը նշէ սեւակը noir 108-ը, Երեւան, այսինքն՝ Ափայեան 144, Մաղթանքի սեւակը 54 Փարիզ, 78՝ Երեւան, Աղօթք Փարիզ 76, Երեւան 63, Փեսին գովքը՝ հոս երկու տպագրութիւնները, Փարիզ թէ Երեւան՝ սեւակը նոյն 84 է, Կաուակ՝ Փարիզի սեւակը 84, Երեւան 144, Շուրջպար՝ երկուքն ալ նոյն ընթացքը – tempo-սեւակը 100 կը նշէ գործիքը: Կոմիտասի այլ գործերը եւս նոյն ճակատագրին ենթարկուած են, պարզապէս որովհետեւ Կոմիտաս չէ հսկած անոնց վերջնական տպագրութեան:

Ինչպէս կը տեսնէք, վերոյիշեալ երեք կտրուածները ունին նոյն tempoն, միայն մէկը, Երեւան, աւելի դանդաղ, իսկ մնացեալները շատ աւելի արագ են, Ափայեանի Երեւանի տպագրութեան մէկ:

Ահաւասիկ շփոթ մը: Ասոնց վրայ աւելցնելով դեկվարներու հակումները, կ'ունենանք tempoի, հետեւաբար մեկնաբանութեան տարօրինակութիւններ: Իմ կարծիքով, դեկավարի մը գլխաւոր մտահոգութիւնը պէտք է ըլլայ հեղինակին զգայնութիւնները ու ըմբռնողութիւնը արտայայտել»:

Կոմիտաս հարատացնելով հայ երգի արուեստը, հաւաքած է հարանեկան երգեր, հետեւելով այն բոլոր արարողութիւններուն, որոնք կապուած են հարսանիքի պատրաստութեան հետ:

Ընդհանրապէս հարսանիքները տեղի կ'ունենային ընտանեկան յարկի տակ, իսկ ամուսնութիւնը տուն, թաղուրին օճախին դիմաց:

Հարսանեկան երգերու —1912–1913– անուան տակ, ամբողջութիւնը կազմուած է վեց երգերէ Մեր թագուրին իջնի պիտի վերնագրով, փեսին արդուզարդը նոյնպէս եւ յաջորդները, Գացէք քեռէք նուէրներու յանձնումը ու մաղթանքի խօսքերը, Օրհնեալ բարերար Աստուած աղօթքի խմաստով, հարսանեկան օրհնութենէն յետոյ՝ Մեր թագուրն էր խոչ, փեսին գովքը, են դիզան կատակ–երգ հանելուկներով, որոնց յետագային կցուած է 7–րդ երգ մը Առաւտուն բարի լոյս, որ կարծէք ամփոփումն է այս բոլորին եւ որոնք ամբողջութեամբ գրուած են խառն խումբի համար:

Սակայն Կոմիտաս կրնայ ըլլալ որ մըտահոգուած էր որ այս չարքերէն դուրս մնացած ըլլային հարսի վերաբերող երգերը, որոնք իրեն համար յատուկ արժէք ունին, եւ այս չարքը ճոխացնելու նպատակով կցած է Դուն հալալ մերիկ հարսին մօրը ուղղուած զգայուն մնաբարովը եւ վարդ զիէ չըմ սիրին, որ կը

նչէ խորհրդանշական կերպով աղջկան մը կին դառնալու երկդիմի զգացումները: Վերջապէս, եղնիկ հարսին գրուատիքը հիւսող փոքր սիրերգը, pastourelle: Բոլորն ալ գրուած են իգական խումբի համար, մենակատարի բաժիններով:

Կոմիտաս վարպետի կը գրէ: Հարազատ երգերը բազմատեսակ եւ խորքերգաւոր են: Նրանց թիւն առ այժմ հասնում է 78–ի: Հետաքրքիր են այս շարքում այն երգերը որոնք կրում են Ծաղկոց անունը եւ 16 հատ են: Այս երգերը երգում են հարսնցուի մօտ ընկերուհիները, գիշերի ճախընթաց ամբողջ գիշերը, մինչեւ լոյս, հարսնցուին զուգելու, զարդարելու ժամանակ: Նրա գովքն են անում, համեցնում նրա կեանքը ծառի, ծաղկի, լուսնի, եւայլն: Իսկ միւս երգերը վերաբերում են փեսային, հարս ու փեսի մօրը, փեսայի *ազգ* ընկերներին, հարսնեւորներին, եւայլն: Մի քանիսն էլ հանելուկներ են եւ զուարճական երգեր:

Հայաստանի Ակադեմական Պետական երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ցուլհաննէս Չէքիճեանի, արձանագրած է միմիայն հետեւեալ երգերը. Մեր թագուրին ի՞նչ պիտի՝ փեսին արդուզարդը, Գացէ՛ք բերէ՛ք՝ մաղթանք, Մեր թագուրն էր խաչ՝ փեսին գովքը, Էն դիզան՝ կառակ եւ թագուրի մեր դո՛ւս արի՝ չուրջպար:

Երգչախումբի անդամները ունին սքանչելի ձայներ եւ խումբը կազմուած է արհեստավարժ երգիչներէ, ունի ձայնային բացառիկ երանգ, արտակարգ ճկունութիւն, հիանալի հնչականութիւն եւ յատկանշական միասնականութիւն:

Այս հատատումներու կողքին նկատելի հետեւեալը. Մեր թագուրին ի՞նչ պիտին կը մեկնաբանուի շատ աւելի արագ քան Աթայեանի տպագրութեամբ հնչուածը, ունի կարգ մը ազատութիւններ, ձայնանիշներու արժէքները չեն յարգուած, սակայն ամբողջութիւնը ինծի կը թուի արամաբանական եւ հաճելի:

Գացէ՛ք բերէ՛ք *ամէնէն տկարն է:* Մենակատար երգիչը, մեներգելով այս տարբերակը, իր մեկնաբանելու իւրայատուկ իրաւունքը չարաչար կը գործածէ:

Մեր թագուրն էր խաչը –գովք–, երեւանի եւ Փարիզի տպագրութեան մէջ նոյն տեսակը ունի՝ 84: Չէքիճեան շատ դանդաղ կը մեկնաբանէ, քիչ մը քմայքոտ: Հոն ուր Կոմիտաս կ'ուզէ կապուած, lié, սահուն մեկնաբանութիւն, Չէքիճեան կ'ընէ անջատ, détaché, ընդհատ մեկնաբանութիւն, որ կապ չունի գովասանքի մը հետ, այլ ընդհակառակն՝ թախիծի, ողբի, ինչ որ նշմարած է նաեւ Աթայեան: Այսպէս՝ Սովետական Հայաստանի կատարողական պարգտիկակայում այս խըմբերգը յաճախ հնչում է չափազանց տխուր երանգով, երբեմն էլ՝ որպէս մի ողբ: Վ. Սարգսեանի նշանակած *ազնուական* եւ *հպարտ* տերմինները նիշդ բնութագրում են խմբերգի կատարման կերպը:

Կատակը երգուած է շատ արագ, տեւականը՝ 144 ըստ Աթայեանի ցուցման, թերեւս քիչ մը չափազանցուած է, Վարդան Սարգսեան կը նշէ տեւակը 84, այսինքն չատ աւելի դանդաղ:

Իսկ վերջապէս Թագուրի մեր դուս արիին –չուրջպար–, երգուած փեսին տան առջեւ, Աթայեան եւ Սարգսեան կու տան նոյն նշումը, այսինքն՝ տեւակը 100: Հոս Չէքիճեան 144 արագութեամբ կ'ընթանայ:

Նիւ–Եորքի The Camera Singers *երգչախումբը,* ղեկավարութեամբ Ալան Ցովհաննէսի, բաղկացած է լաւ երգիչներէ, ըստ երեւոյթին՝ արհեստավարժ: Վ. Սարգսեանի նշանակած երանգներով եւ երաժշտապրութեամբ արձանագրուած են Արդուզարդ, Մաղթանք, Աղօթք, Փեսին գովքը, Կատակ եւ Շուրջպար կտորները: *Ընդհանուր առմամբ,* դանելով հանդերձ որ երգչախումբը յատակ երեւէյներով կ'արտայայտուի, քիչ մը պաղ է, հակաեներխուած է, aseptisé, անձնականութենէ եւ յուզումէ զուրկ կը դանեմ իր որոշ մասերուն մէջ:

Այս փունջին մէջ ուշադրութիւնս գրաւեց Աղօթքը, իր ճշգրտութեամբ, առոգանութեամբ, ինչ որ գնահատանքի արժանի է:

Ալան Ցովհաննէս, հեղինակը Mysterious Mountain *համանուագին,* գնահատած նոյնիսկ Լէոփոլտ Սթոքովսկի եւ արձանագրուած Հոչակաւոր Պոսթըն Սիմֆոնի նուագախումբին կողմէ, հայկական արտասահմանեան հայ բացառիկ երգահաններէն է: Աւելի երգահան քան ղեկավար:

Լոս – Անճլըսի Համազգայինի Նարօտ *երգչախումբը* ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի, ներկայացուցած է աւելի ընդարձակ յայտագիր մը: Վերոյիշեալ երկերէն զատ, սակայն վրայ է նաեւ Դուն հալալ մերիկ, վարդ գէհ չըմ սիրի, եղնիկ եւ Առաւօտուն բարի լոյս: *Երգչախումբին* տարրերը լաւ են, հաւասարակշռութիւնը իր բարմերանգութեամբ յաջող է, կարգ մը երգերու թեւորներէն զգուշարիկ են եւ հոս կը թուի որ երգչախումբը սիրողներէ եւ թերեւս արհեստավարժներէ կազմուած ըլլայ, հասցնելով ընդհանուրը լաւ մակարդակի:

Պէտք է ընդգծել թէ այն ինչ որ Ցովհաննէս Չէքիճեանի նկատողութեան յանձնեցի, որ շատ մը հատուածներու – անցքեր – պարագային նոյն մեկնաբանութեան ձեւը կը դանեն Վաչէ Պարսումեանի մօտ: Այն եւս կը հետեւի Աթայեանի նըշումներուն եւ երբեմն՝ Սարգսեանի: Հակառակ որ Մեր թագուրին ի՞նչ պիտի, Փեսին Արդուզարդը, tempo–ներու փոփոխութիւններով լեցուած է մեկնաբանութեան ընթացքին, ինծի կը թուի տըրամաբանական եւ կը նպաստէ գործին ունկնդրութեան: Գացէ՛ք բերէ՛ք համար նոյն դիտողութիւնները կրնամ ընել: Իսկ Օրհնեալ բարերար Աստուածը – աղօթք-, թէեւ քիչ մը աւելի աչխոյժ է, բայց ամբողջութիւնը դեղարուեստականօրէն յաջող է ու դեղեցիկ:

Մեր թագուրն էր խաչի մասին կրնանք ըսել նոյնպէս, որ հոն ուր Կոմիտաս կը վախնայ, երկու տարբերակներուն մէջ ալ, սահունութեամբ երգել, Պարսումեան, գուցէ ազդուած Չէքիճեանի կատարումէն, կ'ընտ կտրուկ, ոչ – հեգասահ մեկնաբանութիւն, որ կը փոխէ այս երգին նկարագիրը:

Այս առաջին մասը վերջնական առմամբ կրնամ դոհացուցիչ համարել:

Հետեւեալ մեներգները Դուն հալալ մերիկ, վարդ գզէ չըմ սիրի, եւ եղնիկ, կը մեկնաբանուին բծախնդրութեամբ, մխահիւս հատատարակչռութիւնը մեներգողին եւ խմբական խումբին միջեւ պահած է: Ինչ կը վերաբերի Թագուրի մեր դո՛ւս արի չուրջպարին, հակառակ իր վատ մեկնաբանութեան, յաջող կը գըտնեմ անոր ինքնատիպ վերջաւորութիւնը:

Առաւօտուն բարի լոյս *հատուածը,* ինչպէս որ աւելի վեր յիշած էի, կարծեք թէ կոմիտաս ամփոփումը կ'ընէ Հարաւեկան երգերուն: Պարսումեան միակն է որ այդ պահած է այս չարքին մէջ:

Ընդհանուր առմամբ յաջող կարելի է համարել խմբերգային մասերը: Փոքր վերապահումներ ունիմ երկու մեներգչուհիներու նկատմամբ, լատ ըլլալով Սոնիա Նիկողոսեանը:

Փարիզի Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Կարպիս Ասիրիկեանի, վերոյիշեալ երգերէն զատ, ունի Ա՛յ հեւա սիրտս երգը, որ առնուած է Կոմիտասի Հարաւեկան երգերու ուրիչ շարքէ մը: Ձայնագրուած չէ Առաւօտուն բարի լոյսը պարզ այն պատճառով որ տարիներ առաջ արդէն իսկ լոյս տեսած էր տպանդատուր երգիչ Մկրտիչ Պօղոսեանի մատնակցութեամբ:

Սիփան – Կոմիտաս երկսեռ երգչախումբը կազմուած է սիրողներէ եւ շնորհիւ իր ղեկավարի տարիներու յարատեւ ճիգին, հասած է որակաւոր խումբի մը մակարդակին, ստեղծելով միասնական ամբողջութիւն մը, պայծառ հնչականութեամբ եւ ծաւալով:

Ասիրիկեան կը հետեւի Փարիզի առաջին տպագրութեան ցուցումներուն, հետեւաբար քիչ մը դանդաղ է: Մեներգներու բաժինը առած է Ռոպէր Աթայեանի *համբաւած* հատորէն ու ճշգրտօրէն կը հետեւի երաժշտագրութիւններուն՝ ղերծ բերբա անձնականացումէ:

Իր ամբողջութեան մէջ ընդունելի կըրնամ համարել առաջին բաժինը:

Բայց ամենահաճելի եւ ուշադրութեան արժանի են Հարաւեկան երգերու վերջաւորութեան դանուող մեներգողներու բաժինը:

Ա՛յ հեւա՛ սիրտս *ամուրիութեան վերջը արտայայտող երգը,* մենակատարութեամբ Մկրտիչ Պօղոսեանի, արական խումբի ընկերակցութեամբ, տպաւորիչ է: Ան կ'երգէ առանց զարդարանքի, պարզ, ինչպէս պիտի երգէր գիւղացին, բայց որքա՜ն յուզիչ: Արական խումբը, յատկանշական միասնականութեամբ, ըմմայլելիօրէն աւելի կ'արժեւորէ իր չոյող ներքօրէն հետացող հնչողութիւն ունեցող իւրայատուկ ձայնը:

Հարսին հրաժեշտը, Դուն հալալ մերիկ եւ վարդ ըզգէ չըմ սիրի, կ'արտայայտէ երգի ձեւի տակ՝ բաժանման թախիծը, անորոշ կեանքի մտահոգութիւնը, գուցէ յոլացումը անբաղձալի կամ անատոյգ ամուսնութեան մը տառապալից հոգեկան վիճակը:

Մեներգչուհի Սոնիա Նիկողոսեան, իր թաւչային, գուլալ, տխուր եւ աղնուական փափկութեամբ, լալագին, մեցցօ ձայնով կը հրապուրէ ունկնդիրը:

Իգական ձայներէ բաղկացած բազմակըճռոյթ երգեցիկ խումբը ցոյց կու տայ ձայներու ներդաշնակ զուգուածութիւն, տուներէ նման կը հետեւի, չհանդարելու համար մեներգչուհին:

Արժեւորումներուս եւ գնահատումներուս կամ քննադատութիւններուս մէջ եղած եմ, իմ համոզումով, անկեղծ եւ անաչառ, առանց նկատի առնելու ենթականներու դիւրազգածութիւնը եւ երբեք յանկութիւն չեմ ունեցած ոեւէ երգչախումբ ապակայունացնելու, քանի որ յիշուած չորսն ալ իրենց արժանի տեղը ունին:

Ջանացած եմ խստապահանջ ըլլալ, որքան պիտի ուզէին ըլլալ դուցէ Ա. Փանիժէլ եւ Ա. Կալէա, երբ կը քննարկէին աչխարհահռչակ համանուագախումբեր, երգչախումբեր եւ ղեկավարներ:

Լ. Մ.

Փարիզ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ» ՆՈՐ ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏԸ

Մարտ 10–ին, «Հանրապետութիւն» ընկերութեան ընդհ. ժողովին գործադիր տնօրէն նշանակուած է «02» չաբաթաթերթի դլխաւոր խմբագիր Տիգրան Ֆարմանեանը. նոյնպէս իրեն յանձնուած են օրաթերթին խմբագրապետի իրաւասութիւնները: Ան «Հայաստանի Հանրապետութեան» հիմնադիր աչխատակիցներէն եղած է եւ հինգ տարի պաչտօնավարած որպէս դլխաւոր խմբագիրի տեղակալ: Նախքան այդ, լրագրող էր «Երեկոյեան Երեւան»ի:

*
**

ՇԱՐԺԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Սեւանիքի մարզին մէջ սկսած է օպտադործումը ցնցումներու դիտարկումի նոր համակարգին: Զորս կայաններ հաստատուած են մարզի Մեղրի, Քաջարան քաղաքները եւ Եղուարդ, Ծոտանան դիւղերը: Այսպէսով, նախկին 40 վայրկեանի փոխարէն, ներկայիս 10–15 վայրկեանէն կարելի կ'ըլլայ ստանալ ցնցումային տեղեկութիւններ եւ մշակել զանոնք: Կը նախատեսուի նմանատիպ չորս կայաններ ալ դետեղել Իրանի հիւսիսային չրջանը:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ԱՁՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Դասախօսութիւնները երկու տեսակ էին, – դուտ կուսակցական, այն առեն սրճարանը կը պարպուէր, եւ ժողովրդական, երբեմն դեղարուեստական բաժինով: Մանաւորապէս բաց ու զոյն օրեր էին արտօնութիւն կը տրուէր հարցումներ ուղղելու, եւ ահա թուին վիճարանութիւններ, որոնք մինչեւ վոդոյ կը տանէին:

Այդպիսի վիճարանութեան մը պահուն էր որ Շահրիկեան հակառակորդը կը մղէր տրամաբանութեան խաղով մը:

*
**

Քանի մը ցիրուցան պատմութիւններ ու պատկերներ այդ համեստ բոյնէն. –

Օր մը Վարանդեանը հրաւիրած էինք հրապարակային բանախօսութեան, Յառաջդիմականի սրահին մէջ: Գիչերը տեղի պիտի ունենար խնջոյքը՝ մեր լսարանին մէջ: Հանդէսէն վերջ պատյտ մը՝ դէպի Ֆրէնկլին լեռը:: Ընկեր – ընկերուհիներ կ'երդէին ոչ միայն ազգային – յեղափոխական եղանակներ, այլ եւ Կոմիտասի դաչնաւորած երգերը, «Սոնա եար», «Երկինքն ամպել ա», «Կուժն առայ», եւայլն: Վարանդեան, որ տարիներէ ի վեր հայերէն երդ չէր լսած, խորապէս խանդավառուած, ուզեց մասնակցիլ խնջոյքին:

Ինչ պատիւ: Սակայն կրնա՞ր լուսցըննել մեղի հետ: Ամբարուած չիչերը – պարբեչուր եւ գինի – պարպուեր էին արդէն եւ հարկ եղաւ նորէն ապսպրել: Միքայէլը, հակառակ իր տկարութեան, ոչ միայն մնաց մեղի հետ, այլ եւ երգեց ու պարեց մինչեւ լոյս, վարակուելով երիտասարդական մթնոլորտէն:

*
**

Օր մը դասախօսելու կարգը եկած էր Բարսեղ Շահպազին: Քիչ մը ուչացաւ: Առհասարակ ես անձամբ կ'առնչի կը բերէի դասախօսները, նախ տուն հրաւիրելով: Բարսեղ ուզած էր առանձին զալ, աւելորդ յոգնութիւն չպատճառելու համար:

– Ինչո՞ւ ուչացաք:

Միչա չէնչող, Բարսեղ քիչ մը յուզուած կ'երեւար:

– Ոչինչ: Շոգենաւը վախցուցի: Բերայի Շիտակէն կ'անցնէի. դասախօսութեան գալու համար: «Քէյֆ»ի ընկեր մը հանդիպելով, խօսքի բռնեց: Ցետոյ առաջարկեց միասին անցընելու պիչերը: Բնականաբար մերժեցի, յայտնելով թէ ըստիպուած եմ Սկիւտար երթալ եւ խօսիլ: Ի՞նչ կ'ուզէք որ պատասխանէ այդքան տարուան մտերիմս.

– Կը հասկնամ, կը հասկնա՛մ. չես ուզեր կորսնցնել մէկ ոսկիդ...

– Ի՞նչ մէկ ոսկի, բարեկամ:

– Ձա՛ւրմ պոնէ մէկ ոսկի խաշլըխ չե՞ս առներ, այդ ճառը խօսելու համար...

Դասախօսութենէն վերջ ընկերական ժողով: Նոր թեկնածուներ առաջարկուած էին: Ընդունելէ առաջ, թեր ու դէմ կը խօսէին վարք ու բարքի, յարմարութեան մասին (եթէ թեկնածուն ներկայ էր, դուրս հանելով):

Բաւական երկար տեւեց երիտասարդի մը պարագան: Տրամադրութիւնները նպաստաւոր էին, բայց բանուոր ընկեր մը կ'ընդդիմանար: «Յարմար չէ», կ'ըսէր ու կը պնդէր, առանց յայտնելու պատճառը: Ի հարկէ դիւրին էր կարճ կապել, առնելով մեծամասնութեան քուէն: Բայց բանուոր ընկերը այնքան խորհրդաւոր ձեւ մը առած էր որ մտածել կուտար:

Ներկաները ճնչեցին, ես ալ կարծեմ սաստեցի: Ու վերջապէս բանուոր ընկերը պարզեց պաղանիքը.

– Գէչ տեղուանք կ'երթայ...

Լսաւ ու նստաւ, գոյնը նետած:

*
**

Լսարանին աղն ու պղպեղը կը կազմէին երկու ընկերներ, մէկը Կովկասի մէջ թրծուած, միւսը կազինոյի մը մէջ, հասակ նետած:

Առաջինը Ազարիկ, չատոնց մեռած, երկրորդը՝ Ռոբովամ, զոր վերջին անգամ Գավալայի մէջ տեսած էի 1932–ին, կաթուածահար: (Ցետոյ լսացայ որ մեռած է Բ. աչխարհամարտի ընթացքին):

Ազարիկը Տրապիզոնցի էր, բայց Պաթումէն կուչար եւ մինչեւ վերջը պինք ճանչցանք իբրեւ Պաթումի Ազարիկ: Մեջահասակ եւ դիրուկ, զուարթ, համով հոտով պատմութիւններ կը պատմէր Կովկասի յեղափոխական կեանքէն, եւ մենք, բաղդատաբար թերխաչ, բերանբաց կը լսէինք: Մանաւանդ հետաքրքրութիւնը կը տաքնար, երբ Ազարիկ ժողովրդական լեզուով, այլ պատկերալից, կը նկարագրէր գանազան քաչգործութիւնները, – պետական մթերանոցներէ դէնք փախցնել, դինատար խումբեր կազմել, ահաբեկումներ կատարել, սահմանը անցնիլ, ցարական պաչտօնեաները քնացնել կամ կաչառել, եւ այլն: Այսքան տարի վերջն ալ, դեռ կը հնչէ իր թաւ, լեցուն ձայնը.

– Վախմասթերը գալիս էր, ասում էր, Ազարի՛կ...

(Շար. 34)

(Շար. Ա. էջէն)

երկու Անգլիացիները զաչունահարուած էին (եւ մեռած) Պոլիս, կալաթասարայ եւ Լիտա Եունայթըտի մրցումէն առաջ: Ա-մէնէն վերովեցուիչ լրատուութիւնը կը կատարէր հեռատեսիլի Ա. կայանը թէ ցերեկին, թէ իրիկունը (Փ. Փուավր-տ'Արվոր): Ծանօթ է նաեւ Փէ-էՍ-ժէ-ի զօրակցողներու բրտութիւնը:

Կը թուի որ ամէնէն ճշգրիտ տեղեկատուութիւնը կը կատարէր Փարիզիէն, Մարտ 15-ին, «La vérité sur la baston» խորագրով, Ա. էջէն իսկ: Թերթը կը գրէ որ միջադէպերը նախատեսուած էին չաբթուան սկիզբէն իսկ: «Երեք ամիս է կը խորհէինք այս մրցումին մասին, կ'ըսէ, Պուլոնըլի Թրիպիւնին մէկ անդամը: Մթնոլորտը կապ չունէր Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումին հետ, այլ անոնց հետ բախումներուն 1996-ին, Փէ-էՍ-ժէ — Կալաթասարայ վերջին մրցումին: Ցեսոյ կար նաեւ զօրակցութիւնը սիւփորթըրներու մէջեւ, երկու Անգլիացիներու սպանութենէն ետք»:

Կռիւները սկսեր են մրցումէն մէկ ու կէս ժամ առաջ Լէ Փրէնս սրճարանին առջեւ: 500 սիւփորթըրներ համախմբուած, յարձակեր են Թուրքերու կառքերու եւ հանրակառքերու վրայ (Գերմանիայէն, արեւելեան Ֆրանսայէն կամ Պելժիայէն եկած): Ոստիկանութիւնը մի-ջամտեր է: Ի՞նչպէս սկսած է կռիւը մարզադաշտին մէջ, Բ. կիսախաղին. «Պոլսէն եկած Թուրքեր սկսան նախատել Փարիզի իրենց հայրենակիցները, ապա, անոնց գլխուն նետել ամէն տեսակ բան, ներառեալ մէզով լեցուն չիչեր» կը վկայէ Ֆրանք, հոն նստած մէկը: Թուրքերու եւ Փէ-էՍ-ժէ-ի զօրակցողներու մերձաւորութիւնը ճակատագրական եղաւ: Անցեալ անգամ Թուրքերու քովի թրիպիւնը պարապ ձգուած էր: Բայց, այս անգամ մէկայն եկամուտի հարց կար: Երբ Բ. կիսախաղը կը սկսի, Փէ-էՍ-ժէ-ի կողմնակիցները վար կ'առնեն Թուրքերէն գիրենք բաժնող ճաղերը, ապա, խոկական բախումներ ծայր կու տան, Պուլոնների թրիպիւնէն կը սկսին Մարսէյէզ երգել:

Անն Վոժիէն, Հանրապետութեան դատախազ, նոր տեսակի իսկական խուզկանութեան մասին կը խօսի:

Մեհիաներէն զատ, բարեկամ ներկաներ ալ հաստատեցին, եթէ հարկ էր, որ հայկական որեւէ պրպտութիւն չկար:

Շատ խոստ կ'արտայայտուի նաեւ Թուրքիոյ Մարզական նախարարը՝ Ֆիքրէթ Իւնլիւ որ «կազմակերպուած յարձակում» եւ «Ֆրանսական իշխանութիւններու անփութութիւն» կ'որակէ պատահածը, աւելցնելով.- «Եթէ ոչ ոք սպանուեցաւ, պատճառն այն է որ Թուրքերը իրենց պաշարիւնը պահեցին»: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարն ալ աղդարարութիւն մը ըրած է Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութեան եւ ապահովութեան սպասարկութեանց:

Մարտ 21-ին, Ի.Ֆ.Ա.Ֆ.Ա.-ի հակակշռի եւ կարգապահութեան յանձնախումբը իր վճիռը պիտի տայ այս միջադէպերուն մասին: Զանազան պատիժներ նախատեսուած են, մինչեւ իսկ խաղը կրնայ չեղեալ հռչակուիլ: Պատիժներ կրնան կրել երկու խումբերն ալ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Լիտիա Զիլինկիրեան – Տոզոն,
Պ. Դանիէլ Տոզոն,
Օր. Լօրա Ալպենա Տոզոն,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Շեմարց
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Թեմիեան)

մահուան առթիւ:

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
"SUR LE DIVAN"
avec NORA ARMANI
Pièce écrite et interprétée par NORA ARMANI
Mardi 27 mars à 20 heures 30
Salle Alfred Cortot
78, rue Cardinet, 75017 PARIS
Réservation au : 01.43.76.67.37
ou à la M.C.A. de Paris: 01.48.24.63.89

REMERCIEMENTS

Madame Lidia Tchilinkirian-Dauzonne,
Monsieur Daniel Dauzonne,
Mademoiselle Laura Albena Dauzonne,
Monsieur et Madame Georges Schwartz
Et toute la famille
très touchés des marques de sympathie qui leur ont été témoignées lors du décès de

Madame ALICE TCHILINKIRIAN
née TEMINIAN

vous prient de trouver ici l'expression de leurs sincères remerciements.

YVES TERNON
à Montpellier
POUR SON HABILITATION

Dans le cadre du centre de recherches «Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient», dirigé par Carol Iancu et Gérard Dédéyan, le docteur Yves Ternon soutiendra une habilitation à diriger des recherches le jeudi 29 mars à 14 heures, à la Faculté Paul Valéry de Montpellier, salle du Conseil (1er étage du bâtiment administratif) sur «Les génocides du XXe siècle : approche comparatiste et transdisciplinaire». Le jury comprend Messieurs les professeurs Gérard Dédéyan (Montpellier III), Bernard Durand, doyen de la faculté de Droit et Sciences économiques (Montpellier I), Richard Hovannessian (Université de Californie, Los Angeles), Carol Iancu (Montpellier III), André Kaspi (Paris I - Panthéon Sorbonne). Cette soutenance sera ouverte au public.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԻՋԻՆՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը հրաւիրէ հայկական աւանդութեան համաձայն պատրաստուած Միջինքի համեղ ճաշին Զորեքշաբթի, Մարտ 21-ին Սուրբ Յակոբ Եկեղեցիի արարողութենէն վերջ կարպիս Մանուկեան սրահը

40, rue d'Arménie

Ճաշակին՝ 70 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան:
Հեռաձայն. - 04 . 78 - 26 - 28 - 71

⁂

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

⁂

Mi-Carême

organisée par la Croix Bleue des Arméniens Section St Maurice de Beynost
Au programme :

HADIG ET TOMBOLA
le dimanche 25 mars à partir de 15h
à la salle des fêtes.

Venez nombreux — Entrée libre

⁂

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

Հ.Բ.Ը.Մ.
ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

75-ԱՄԵԱԿԻ
ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԱՊՐԻԼ 5-8

Բարձր հովանաւորութեամբ՝
Կիպրոսի Հանրապետութեան Նախագահ
Պրն. ԿԼԱՓՐՈՍ ՓԼԵՐԻՏԻՍ-ի
եւ
Նախագահութեամբ՝
Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Նախագահ
Տիկին ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ-ՍԻՄՈՆ-ի

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
Հինգշաբթի, Ապրիլ 5
Պաշտամունք, Բացման Հանդիսութիւն
Ուրբաթ, Ապրիլ 6
Հանդիպում - Զեկուցում, Պաշտօնական Հանդիսութիւն,
Քոքթէյլ - Ընդունելութիւն
Շաբաթ, Ապրիլ 7
Մարզախաղեր, Հանդիպումներ, Պարանոցիկ երեկոյթ
Կիրակի, Ապրիլ 8
Պատարագ, Պոռյտ եւ Ամբային ճաշ

Սէրտէր հրաւէր բոլորին

Պանդոկի կարգադրութիւններու համար դիմել՝
The Louis Organisation — Attention:
Ms. Eugenia Eftamandilou
e-mail: eugenia@louisgroup.com

Պանդոկի յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
Տիկ. Էլիզապէթ Քէսթէրլեան e-mail: raffi@spidernet.com.cy
Պրն. Մասիս Տէր-Բարթող e-mail: masisdp@yahoo.com
Մելկոնեան Կրթական Հաստատութիւն
e-mail: agbumei@melkonian.ac.cy
Հեռաճայն՝ 357-2-422195, *Հեռապատճէն՝* 357-2-493155

75-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21, Միջինէ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ
ՍԷՆ-ԺԵՐՄԱ
Արեւագալի ժամերգութիւն ժամը 9·30-ին
Քարոզիչ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎԻՐ. ԲԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23
Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ՍԷՆԹ ՄԱՐԿԱՐԻԹ
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԻՐ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

CONCERT
«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :

J.-S. Bach — F. Chopin — E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky — O. Respigi — A. Ayvasian — A. Babadjanian — D. Popper — M. Ekmalian — A. Haroutinian — E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**
Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէրի «Ափնունի» մասնաճիւղի ժողովը երկուշաբթի, Մարտ 19. ժամը 20·45-ին,
Centre Administratif d'Asnières:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարզպարեան եւ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի, խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Դպրոցին բարգաւաճման համար. -

Գէորգ Գապաւաճեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ժապ Էքմէքճեան եւ Տէր եւ Տիկին Զիլինկիրեան 1000-ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժան Տէմիրճի 1500 Ֆր.:*

Տիկին Սեդա Սահիլեան (Պոլիսէն), Տիկին Պօշնակեան (Նիսէն), Տիկին Սիւզան Թորիկեան, Տէր եւ Տիկին Արման Շէրէֆ, Շարլ Փօլիսաժ Հաստատութիւն 500-ական Ֆր.: Նիսի Պարսամեան Ամէնօրեայ դպրոցի խնամակալութիւնը, Տէր եւ Տիկին Միչէլ Մարզպարեան, Տէր եւ Տիկին Հանրի Տէմիրճան եւ Տէր եւ Տիկին Միչէլ Մարզպարեան, Տէր եւ Տիկին Հանրի Տէմիրճան եւ Տէր եւ Տիկին Օհանիկ Ալանեան 300-ական Ֆր.: Նիսի Թատրոն Պարսամեան դպրոցի չրջանաւարտներու Միութիւն, եւ Ֆուայէ Քիւլթիւել (Նիս), Տիկին Մելինէ Սահիլեան, Տիկին Սիրասեան 250-ական Ֆր.: Տէր եւ Տիկին Տօրին Պէլթրօն, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Արաքնեան, Տէր եւ Տիկին Մարի Պապաօղլու, Տէր եւ Տիկին Սանթիկեան, Տիկին Օհանեան, Տիկին Տանիէլեան, Պ. Վահան Վառվառեան, Տիկին Անժէլ Բիթրաքեան, Պր. Խաչ Էքինճեան, Պր. Տիգրան Մեսրոպեան, Տէր եւ Տիկին Քէշիշեան, Տէր եւ Տիկին Սամաթեան 200-ական Ֆր.: Տէր եւ Տիկին Կօչկարեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գապրակայ եւ Պր. Մինասեան 100-ական Ֆրանք:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 17-18
SAMEDI - DIMANCHE
17-18 MARS
2001
LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀԱՅԿԱԶ Թ. ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·126 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.126

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՆՉ ՊԷՏՔ Է ԸՆԷ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Այս հարցումով սկիզբ կ'առնէ Թուրք մամուլի ծանօթ քրոնիկագիրը Սամի Քոհէնի ղրուելիքը («Միլլիյէթ», Մարտ 16) որ կ'ամփոփէ հայելիորէն յարաբերութիւններուն մասին Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած դառնախօսական երեկոյթ մը· այդ երեկոյթին հեռաբերական առաջին կէտը այն է որ նկատին մասին խօսելու հրաւիրուած են ԱՄՆ-էն պատմաբան Ճըմթին Մաք Գարթի եւ անդլիացի ղրագէտ Էնտրիւ Մանկօ: Հրաւէրը ուղղած է Թուրքիոյ «ժողովրդավարական սկզբունքներու միութիւն»ը: Դառնախօսութեան նիւթը եղած է· «Հայ-Թուրք յարաբերութիւններու երէկը, այսօրն ու վաղը»:

Թրքական ակնոցով նիւթին մանրազնին ուսումնասիրած երկու դառնախօսները համոզուած են որ հայկական քարոզչութիւնը որ օրէ օր կը ծաւալի աշխարհի զանազան ջրհաններուն մէջ, չատ լաւ կազմակերպուած է եւ արհեստավարժօրէն կը դէմ կանգնի: Թուրքիոյ եղած առաջին թելադրանքը ուրիշն, նոյն մակարդակի կազմակերպչական ձեռնհասութիւն ցոյց տալն է եւ արհեստավարժ նոյն որակով քայլերու ձեռնարկել: Թրքական «փոխադարձ քարոզչութիւնը» երկու թիրախ պէտք է ունենայ· միջազգային հանրային կարծիքը եւ խորհրդարանները:

Ամերիկացի հրաւիրեալը լրած է նաեւ չօշափելի յանձնարարութիւններ· Թուրքիոյ դիւանները պէտք է աւելի զօրմնական ձեւով տրամադրուին պատմաբաններու, Անգարա փոխանակ յօդուածներ կապելու օտար պատմաբաններու, կամ մասնագէտներու, պէտք է իր տարրերը հասցնէ: Աւելի կարեւոր է հեռեւեալ յանձնարարականը· «Անգարա պէտք է նախաձեռնարկ ըլլայ պատմաբաններու եւ մասնագէտներու միջազգային յանձնախումբի մը կազմութեան ու Հայաստանը հրաւիրէ «միասին աշխատելու որպէսզի այդ յանձնախումբը իրականութիւնները ճշդէ»: Եթէ երեւան ատոր հաւանի, լա՛ւ· եթէ ոչ, աշխարհիս հարկ եղած արժեւորումը պիտի տայ անոր ընթացքին···»:

Մ· Քոհէն հարց առած է թէ հայկական քարոզչութեան լուն ղեկավարը ո՛վ է· Սփիւռքը թէ Երեւանը: Մաք Գարթի պատասխանած է, ըսելով որ երբ տակաւին Հայաստան զօրութիւն չունէր որպէս անկախ պետութիւն, Սփիւռքը եւ յատկապէս ԱՄՆ-ու հայկական կազմակերպութիւնները նման քարոզչութիւն կը տանէին: Այսօր նոյն գործը միանոնարար կը կատարուի: «Սակայն, Թուրքիա եթէ Հայաստանի հետ երկխօսութեան ձեռնարկէ եւ երեւան ալ ըմբռնէ թէ իր շահը կը պահանջէ Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւն ունենալ, կրնայ Սփիւռքի կեցուածքը փոփոխութեան ենթարկուիլ»:

Թրքական կազմակերպութեան երկու հրաւիրեալները այլ կէտ մըն ալ չեշտած են. «Հայաստան կը շարունակէ գրաւման տակ պահել ադրբեջանական տարածքներ: Մէկ միլիոն Ադրբեջանցի թշուառութեան մատնուած է: Թուրքիա մինչ կը ձեռնարկէ երեւանի հետ յարաբերութիւնները թնականացնել, պէտք է օրակարգի վրայ պահէ այդ ողբերգութիւնն ալ»: Ըսածը ամփոփելով Է· Մանկօ կ'ըսէ· «Պէտք չէ թոյլ տալ որ մահացած Հայեր խնդիրը մոռացութեան մատնէ ողջ Ադրբեջանցիներուն կացութիւնը»:

Մ· Քոհէնի էջէն քաղուելիքը թնականաբար ոչ իրենց հակումներով չայտնի երկու «մանագէտ»ներուն ըսածներն են, ոչ ալ անոնց ընտրութեան պարագան, եւայլն: Այլ, այն երեւոյթը որ Թուրքիա հայկական քարոզչութեան դէմ բաներ մը ընելու հարկը սկսած է զգալ մը ընէ, նոյնիսկ երբ կը շարունակէ յոյսը կապել Մաք Գարթիներու, Մանկօներու խրատներուն:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԲԱՆԲԵՐԸ ԿԸ ՃՇԴԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ

Նախագահ Քոչարեանի բանբերը Սիւնիք Ա.Ջապահեան, Մարտ 15-ին լրագրողներու հետ զրոյցի մը չայտարարած է թէ՝ «կարսի, Արտահանի եւ Նախիջեւանի մասին Պարոյր Հայրիկեանի չայտարարութիւնները ո՛չ մէկ կապ ունին պետական քաղաքականութեան հետ եւ բացարձակապէս չեն համապատասխաներ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան»: Ծանօթ է որ չայոդրաբար նախ Ռ. Քոչարեան Թուրք լրագրողի մը հետ զրոյցի ընթացքին չայտարարած էր թէ Հայաստան որեւէ հողային պահանջ չունի Թուրքիոյն, ինչ որ վրդովումի բազմաթիւ արտայայտութիւններու տեղի տուած էր հայկական կողմը: Ապա Պ. Հայրիկեան թելադրելով ընդումը կարսի դաշնագրին, պահանջած էր Հայաստանի վերադարձը կարսի, Արտահանի, ինչպէս նաեւ Նախիջեւանի, այս անգամ Թուրքերու զայրոյթը գրգռելով: Հայրիկեան մնալով իր դիրքին վրայ Մարտ 16-ին ալ հանրահաւաք կը կազմակերպէր պահանջելով այդ հողերը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 15/16)

«ԱՐՄԷՆԹԵԼ»Ի ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

«Արմէնթել»ի Թուրք Թէլէքոմին վաճառուելու հարցը ամէն օր հակասական նոր պնդումներով կը չարունակէ զբաղեցնել լրատուները: Առաջին առթիւ չայտարարուած էր թէ հեռահաղորդակցութեան հայկական ցանցին յոյն տէրերը պատրաստ կը ծախեն Թուրքերուն: Ապա Հայաստանէն հերքուեցաւ տեղեկատուութիւնը, նշելով թէ առանց Հայաստանի հաւանութեան կարելի չէ նման քայլ առնել: Սակայն յունական «Թախթիմերինի» թերթը Մարտ 15-ի իր թիւին մէջ կրկին անդրադարձած է վաճառման լուրին ու աւելցուցած թէ, նոյնիսկ Հայաստանի Աթէնքի դեսպանը բողոք ներկայացուցած է երկրին Արտաքին նախարարութեան եւ ցանցին տէր «ՕԹԷ» ընկերութեան: Թերթը պնդած է որ ըստ իր աղբիւրներուն Օթէ կը փորձէ «Արմէնթել»ի երկու բաժնետոմսի փոխարէն Թուրք Թէլէքոմի մէկ բաժնետոմս ունենալ:

***

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱ Կ'ԵՐԹԱՐ

Նախարար Վ· Օսկանեան աշխատանքի միջոցեայ այցելութեան մը համար Մարտ 16-ին Մոսկուա կը մեկնէր: Նախատեսուած էր հանդիպում մը իր գործակից Ի· Իվանովի հետ· խօսակցութեան նիւթ կ'ըլլան երկկողմ չարաբերութիւնները, տարածքային խնդիրներ, Լ· Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման արձանագրած զարգացումները:

***

ԹԵՀԼԻՐԵԱՆԻ ՎՐԻԺԱՌՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԸ

Ազատամարտի վէթերաններու միութիւնը Մարտ 15-ին հաւաքոյթով մը նչած է Ս· Թեհլիրեանի վրիժառու արարքին 80-ամեակը: 1921-ի նոյն օրն է որ Ս· Թեհլեան Պէրլինի մէջ զնդակահարած է ցեղասպանութեան գլխաւոր պատասխանատուներէն Թալէաթ փաչան: Միութեան նախագահը Համլէթ Յովսէփեան եւ քաղաքական քարտուղար Սամուէլ Ցարուճաքական քարտուղար Սամուէլ Ցարուճ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՑ ՄԷՋ պատերազմի լուրջ վտանգ կը տեսնայ: Ռասիկանութեան յատուկ ուժերը կը չանան տեղահանել ՈՒՃ – ՁԿ – ՔՍ-ի (ալպանական կեղծիք) կրակողները որոնք մուտք գործած են Թեթովօ, բայց, միչտ չեն յաջողիր: Այս կռիւները պատճառ եղած են որ բնակչութեան մէկ կարեւոր մասը աքսորի ճամբան բռնէ: Փրանսա եւ Իտալիա խոստացեր են ալպանացի զինեալ խմբակներու այս գործողութիւնները, մինչ Ռուսաստան ահազանգ հնչեցուցած է, միջազգային հատուկ ոստիկանութեան ուղարկութիւնը հրաւիրելով նոր հակամարտութեան մը վտանգին վրայ, չըլլանին մէջ: ՈՒՃ – ՁԿ – ՔՍ-ն կը չայտարարէ որ այս պայքարը կը տանի չանուն Մակեդոնիոյ Ալպանացիներու իրաւունքներուն: Իշխանութեանց համաձայն, բախումները ծայր առած են ոստիկանական չարասիրնի մը վրայ Թեթովոյի մէկ արուարձանը: 200-էն 250 ալպանացի ահաբեկիչներ Քոսովոյէն Մակեդոնիա անցած են:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ մը, որ Պոլսէն Մոսկուա կ'երթար, 174 ճամբորդներով, առեւանգուեցաւ երեք Չէչէններու կողմէ եւ պարտադիր էջք կատարեց Մեհինէ (Սաուտի Արաբիա), Մարտ 15-ին: Ուրբաթ, Մարտ 16-ին, օդանաւը միչտ Մեհինէ կը գտնուէր չըջապատուած ապահովութեան ուժերով: Օդահէնները ազատ արձակած էին չուրջ 60 ճամբորդներ (մանուկ, կիներ, տարեց եւ հիւանդ անձեր): Իրենց պահանջները չատ չտեակ չէին: Նախ, ըսուեցաւ թէ կը պահանջեն որ դադրի Չէչէնիոյ պատերազմը, ապա, Ուրբաթ առաւ նոր պահանջ մը կը դնէին՝ քերդզնով պարենաւորել օդանաւը «երկար ճամբորդութեան մը համար»: Մինչ, դոհացում արուած ըլլալով այդ պահանջին կը կարծուէր որ օդանաւը ճամբայ պիտի ելլէ, սաուտական ուժերը յարձակմամբ կ'անցնէին եւ կը յաջողէին ձերբակալել օդահէնները:

ՍԻՆ – ՄԱՐԹԻՆ կղզիին (Անթիլ) բացը նաւ մը ընկղմած է, Մարտ 15-ին: 23 մեռեալ կայ, 20 հոգի ալ անհետացած են, դիւրաւորարար ապօրինի ճամբորդները, որոնք հաւանարար Դոմինիկեան Չանրապետութենէն խոյս տուած էին: Երկու հոգի միայն փրկուած են:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՅի վեց աչակերտները թեթեւօրէն վիրաւորուած են (այրուցքներ ստացած) դպրոցին բակը նետուած խրատչեան ձեռնասումբի պայթումէն: Իսրայէլեան բանակը չայտարարած է որ պինուներ հակազդած են ռումբը նետելով դպրոցին ճաղերուն վրայ, որովհետեւ տղաքը պիրենք կը քարկոծէին:

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ Բ· չրջանին համար (Կիրակի, Մարտ 18), կան դեռ չուրք մը քաղաքներ որոնց ապատան անորոչ է, սկսելով Փարիզէն: Մարտ 15-ին, Սեկէն իր վերջին հանրահաւաքով դումարեց 18-րդ թաղամասին մէջ եւ յարձակեցաւ ձախի իր մրցակիցին՝ Պերթրան Տըլանոյէի վրայ, չեշտելով թէ ան այլեւս պատճառաբանութիւն չունի եւ ի՞նչ ընելը չի գիտեր: Թիպէրի, հարցազրոյցի մը մէկ «Փիկառօ»ի (Մարտ 16) կը պնդէ որ միութիւնը անհրաժեչտ է եւ պարտութեան պարագային Սեկէնը պատասխանատու կը նկատէ: Այս վերջինը նոր կոչ մը ըրած էր իրեն որ քաչէ նաեւ իր ցանկերը վեց թաղամասերու մէջ եւս, բայց, Թիպէրի համաձայն չէ եւ կը բացատրէ: Չէ ուզած վտանգել 12, 13 եւ 14-րդ թաղամասերը եւ նոյնը կրնար ըսնել 9-րդ թաղամասին մէջ, եթէ Լըլուչ եւ Ռենա համաձայնած չըլլային: Եթէ, կ'ըսէ, Սեկէն ընդունած ըլլար ճուլումի դրութիւնը, ցանկեր քաչելու հարցը դիւրութիւն չէր ունենար: Այլ քաղաքներ ալ անորոչ դիրքի մէջ են, ինչպէս՝ Լիոն, Սթրազպուրկ, Վիթրոլ եւ այլն, եւ այլն:

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ» 24 ժամուան գործադուլի հետեւանքով լոյս չտեսաւ Մարտ 16-ին: Պատճառը աչխատավարձի յաւելումի կը վերաբերի:

ՄՈՆԹԵՆԵԿՐՈՑի նախագահը՝ Միլօ Ճուքանովիչ կը չարունակէ պահանջել իր երկրին անկախութիւնը, որ միչտ մաս կը կազմէ Եուկոսլաւիոյ: Եւրոպայի եւ Միացեալ – Նահանգներու կողքին էր Միլոսեվիչի դէմ անոնց պայքարին մէջ, բայց, այսօր միջազգային հատուկ ոստիկանութիւնը կը նախընտրէ սպաթու fուօն: Հարցազրոյցի մը մէկ («Փիկառօ», Մարտ 16) Ճուքանովիչ համոզուած կը մնայ որ Մոնթենեկրոյի անկախութիւնը չանկայունացնէր Պալքանները, ընդհակառակն կը բարելաւէ Սերպիոյ եւ Մոնթենեկրոյի յարաբերութիւնները:

Գիրքի 21-րդ ցուցահանդէսին պաչտօնական բացումը կատարեցին նախագահ Ժ· Շիրաք եւ վարչապետ Շրէօտէր, քանի, ցուցահանդէսին այս տարուան հիւրն է՝ Գերմանիա:

ԱՃՂԱՆԻՍՏԱՆի թալիսմանները փակած են Քապուլի ՊԻ – ՊԻ – ՍԻ-ի գրասենեակը եւ 24 ժամ պայմանաժամով (Մարտ 14-ին) արտաքսումի հրահանգ տուած են ճամբասիրուհի անգլիական կայանին թղթակցուհիին: Արտաքին նախարարութիւնը կը պնդէ որ ՊԻ – ՊԻ ՍԻ-ի թղթակցութիւնները իրականութեան վրայ հիմնուած չեն եւ կը հակասեն իսլամական իշխանապետութեան մտայնութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO ECONOMIQUE»

(15 mars)

EN VUE

Alain MANOUKIAN

Թերթը կ'անդրադառնայ Ալէն Մանուկեանի յայնածաւալ գործունէութեան, յայտնելով նախ թէ ան (54 տարեկան) Մայիսին երկու նոր կայքէջեր պիտի հաստատէ համացանցի վրայ: Առաջինը ուղղուած է արհեստաւորներուն, երկրորդը՝ հանրութեան: Կը յիչուի որ Ալէն Մանուկեան իր առաջին խանութը բացած է 1969-ին Ռոման, եւ 10 տարի ետք կանանց առաջին փրաչիզը Միւլհուզ: Կնոջը հետ, այս փոքրիկ ձեռնարկը վերածած է ընկերութեան մը որ սակարան մուտք գործած է: Ներկայ է 22 երկիրներու մէջ: Իր խանութներուն զամմագումը աչխարհի մէջ իրեն համար առաջնահերթ կարեւորութիւն ունի: Գործառնութիւնը մէկ միլիառ ֆրանքը անցած է: Ներկայիս հանրային իշխանութիւններու արտօնութեան կը սպասէ որպէսզի 1000 քառակուսի մեթր տարածութեամբ «մեկասթոր» մը բանայ Մարսէյլ եւ չուրջ երեք տասնեակ խանութներ պիտի բանայ Ֆրանսա եւ դրացի երկիրներ ինչպէս՝ Սպանիա, Պելճիա, Զուիցերիա: Պիտի չարունակէ նաեւ ծաւալել իր յատկաշատկագումը Լիտուանիա, Ռուսաստան, Յունաստան եւ Լիբանան:

ԹԱՐՄ ՏՊԱԽՈՐՈՇԻՉՆԵՐ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓՈՒՆՋԷՆ

ՅԱԽԵՐԹՕՐԷՆ ՍԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԻԻՍ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի «Ընդարձակ Օրացոյց»ին 1900 Թուականի անգրանիկ ժողովածուին մէջ, որ վերատպութեան արժանացած էր վերջերս, տեղադրուած է գանկը Պոլսոյ պատրիարքարանին ենթակայ համայնքային այն վարժարաններուն, որոնք գործօն էին անցնող դարասկիզբին: Այդ ցուցակէն կը պարզուի, թէ 1899–ին Օսմանեան մայրաքաղաքը ունէր 40 հայկական Թաղային վարժարաններ, չուրջ 5000 երկսեռ աշակերտներով: Վերոնշեալ ցուցակին վրայ եթէ աւելցնենք հայ կաթողիկէ ու աւետարանական համայնքներուն, ինչպէս նաեւ Մխիթարեանց ու անհատ դաստիարակներու պատկանող մասնաւոր դպրոցները եւս, որոնք ուշագրաւ ներկայութիւն մըն էին այդ շրջանին Պոլսոյ մէջ, ապա աշակերտութեան ընդհանուր թիւը հարկ է բարձրացնել մինչեւ 6500–ի:

Այսօր, ճիշդ դար մը յետոյ, պատկերը փոխուած է լայն չափով: Անհատական հայ վարժարանները (Պէշիկթաշեան, Պզոմաղեան, Նոր Դպրոց եւ այլն) չգացած են հրապարակէն, իսկ համայնքային դպրոցներուն կէսէն աւելին՝ 70–ական թուականներէն սկսեալ մի առ մի ստիպուեր են փակել իրենց դռները, թաղերու հայաթափումին եւ աշակերտներու նօսրացման հետեւանքով: Այնուհանդերձ, ի գին մեծ զոհողութեանց, գաղութը կըրցեր է իր ծոցին մէջ պահել ու մեր օրերուն հասցնել 17 հայկական կրթօճախներ, որոնցմէ հինգը՝ ունին լիսէի (երկրորդական) աստիճանակարգ, իսկ մնացեալները նախակրթարաններ են (1995–էն ի վեր, Թուրքիոյ մէջ պարտադիր նախակրթութիւնը 8 տարի է եւ կ'ընդգրկէ միջնակարգը եւս): 3700 հայ աշակերտներու դիրք բացող այս վարժարաններուն այժմու ցանկը հետեւեալն է. – Ազգային Կեդրոնական Վարժարան (Ղալաթիա), Խասեան (Թաքսիմ), Մխիթարեան զոյգ վարժարանները (Բանկալթը եւ Պօմոնթի), Սահակեան – Նունեան (Սամաթիա), Ս. Հաչ Դպրեվանք (Սկիւտար), Թարգմանչաց (Օրթագիւղ), Պէզճեան Մայր Վարժարան (Գումգարու), Լեւոն – Վարդուհեան (Թօփգարու), Տատեան (Պաքըրգիւղ), Եչիլկիւղի վարժարան, Մէրամէճեան (Ֆէրիգիւղ), Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու զոյգ դպրոցներ (Սամաթիա եւ Բանկալթը), Գարագէօզեան (Շիշլի), Գալֆայեան – Ճեմարան (Սկիւտար) եւ Արամեան – Ունճեան (Գատըգիւղ):

Արտասահման ապրող հայու մը համար՝ վերեւի խայտաբղէտ անուններէն թերեւս ոչինչ կ'ըսեն, որքան ալ այդ դարահասակ կրթօճախներէն չրջանաւարտ հազարաւոր Հայեր ափուռած ըլլան մինչեւ երկրագունդի ամենահեռաւոր անկիւնները: Բայց կայ դպրոց մը անոնց մէջ՝ որուն համբաւը անսակարկելի պէտք է ըլլայ հայաչխարհի ամբողջ տարածքին եւ որ իր ծնունդով ու խաղացած բախտորոշ դերակատարութեամբ՝ տեղ գրաւած է նաեւ Հայոց Պատմութեան մատեաններուն մէջ: Ազգային Կեդրոնական վարժարանն է առիկա:

«Պոլիս եւ իր դերը» քառահատոր աշխատութեան բազմարդիւն հեղինակը՝ Յ. Ճ. Սիրունի, ի'նք ալ փայլուն կեդրոնականցի մը, հետեւեալ տողերով կը բնութագրէր 1886–ին հիմնուած այս վարժարանին դերը՝ նոր օրերու մեր տարեգրութեանց մէջ.

«Ան պիտի գար հայ ևոր կեանքին մէջ իսկական փարոս մը դառնալ, դառնալ երկրորդական հասարակ դպրոցէ մը շա՛տ աւելին, պիտի վերածուէր բոյնի մը, ուր հայ շունչը միշտ անաղարտ պիտի մնար հայ ժողովուրդի ամէնէն մոայլ օրերուն իսկ, ստեղծելով յաջորդաբար հանի մը սերունդ, որոնք հոգեպէս ալ շաղախուած պիտի մնային ցմիշտ իրարու»:

Արդարեւ, կեդրոնականը մէկն էր այն թանկագին աւանդներէն, զորս Ազգին Թողուց Ներսէս Վարժապետեան մեծանուն պատրիարքը: Ան էր, որ իր կանխահաս վախճանումէն կարճ ժամանակ առաջ յղացեր էր գաղափարը այս վարժարանին ու զոյացուցեր նաեւ հարկաւոր նիւթականը՝ կեանքի կոչելու համար զայն: 1886–էն ցայսօր, 115 տարիէ ի վեր, կեդրոնականը տեսակ մը խորհրդանիշը դարձեր էր Պոլսահայոց կրթական կեանքին, այնպէս ինչպէս «Նշան Փարանճեան» ճեմարանը՝ Պէյօղլուի, «Քարէն Եփէյ» ճեմարանը՝ Հալէպի ու Մելգոնեան կրթական Հաստատութիւնը՝ Կիպրոսի մէջ:

Կեդրոնականը եղաւ միակ վարժարանը, ուր այցելելու առիթն ունեցայ Պոլիս կեցութեանս չրջանին:

Հազիւ ոտք դրած այս պատմական դպրոցաշէնքին սիւնազարդ չքամուտքին սեմէն ներս, անօրէնուհի Տիկին Սիլվա Գուլումճեան – Մարկոսեանն էր որ ժըպտերես դիմաւորեց զիս՝ ջերմութեամբ ու խանդաղատանքով: Ճիշդ 20 տարիէ ի վեր ան ձեռնհասօրէն կը վարէր դպրոցին բնօրէնութեան պատասխանատու պաշտօնը, ժամանակ գտնելով նաեւ՝ գրաղելու գրական – թարգմանչական աշխատանքներով: Սիրահար մըն էր Մնձուրիին, որմէ երկու դիրքեր թարգմանած էր Թրքերէնի. մին՝ Istanbul anıları. 1897 – 1940» խորագրով, որ տարրերական էր հեղինակին «Տեղեր ուր ես եղեր եմ» յուշագրական հատորին, միւսը՝ «Armıdan - Firatın ôte yanı», որ «Արմտան»ին մասնակի թարգմանութիւնն էր: Երկու դիրքերն ալ դնահատուեր էին գրնթերցողներու կողմէ եւ արժանացեր՝ կրկնակ տպագրութիւններու:

Տեսչութեան գրասենեակին մէջ, հո՛ն՝ ուր անցեալին նստեր էին Մինաս Զերազն ու Յարութիւն Մոստիչեանը, Գեղամ Գավաֆեանն ու Պետրոս Ասրունին, Համբարձում Յարութիւնեանը, Էլիզ Ադվազեանն ու Հրանդ Տէր – Անդրէասեանը, Պոլսահայոց կրթական մատհոգութիւններուն մասին թափ առաւ զրոյց մը՝ որուն մասնակից եղան նաեւ, տնօրէնուհին կողքին, իր կողակիցը՝ Պր. Արտաշէս Մարկոսեանն ու համայնքին երկար սերունդի մտաւորականներէն՝ Տոքթոր Արտաշէս Նշանեանը: Բոլորն ալ կը ջանային դոհացնել կեդրոնականի ներկային առընչուող իմ հետաքրքրութիւնները, մինեւնոյն ատեն տեղեկութիւններ քաղելով ինձմէ՝ Հալէպահայոց մշակութային ու կրթական կառոյցներուն մասին: Հայ ընակչութեան համամասն թիւով յատկանշուող մեր զոյգ «դրացի» գաղութներուն դէմաւոր տարբերութիւնն այն էր թերեւս, որ մինչ Հալէպի հայապատական 12 դպրոցներուն մէջ կ'ուսանէին չուրջ 7300 աշակերտներ, Պոլսոյ 17 վարժարանները ունէին լոկ 3700–ի մօտ յարաբերաբար ցած թիւ մը, վերջին տարիներուն ազդուապէս տուժած ըլլալով պետական կամ օտար վարժարաններու մրցակցութենէն:

Տիկին Սիլվա Գուլումճեան, որ փորձառու ու նուիրեալ դաստիարակ մըն էր եւ խորապէս կը ճանչնար իր համայնքին կրթական հարցերը, վերջերս տեղեկագրական – քննական լայնաչունչ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած էր «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ (2000, Յունիս 13 – 14), «Ակնարկ մը՝ Իսթանպուլահայ վարժարաններու իրականութեան» խորագրով: Մեկնելով առարկայական տուեալներէ, ան համայնքին ուշադրութիւնը հրաւիրած էր հայկական դպրոցներու դիմագրաւած բազմերես տագնապներուն վրայ՝ հայերէն լեզուի ուսուցումէն սկսեալ մինչեւ պիւտճէի եւ դասագիրքերու առընչուող միւս բոլոր հարցերը: Առանճնատիպի ձեւով եւս հրապարակ հանուած այդ ուսումնասիրութեան մէջ, կեդրոնականի տնօրէնուհին ի սկզբանէ կը յայտնէր արդէն, թէ «Հայ վարժարանը տարիէ տարի կը կորսնցնէ իր հմայքը, իսկ առաքելութիւնն ալ այլեւս այնքան համապատասխան չի թուիր իր հիմնադրութեան նպատակին»: Ճեւով, համապարփակ վերլուծումէ մը եւս, կը յանգէր հետեւեալ ցնցիչ եզրակացութեան.

«Հայերէն լեզուի ուսուցումը այսօր իջած է այնպիսի մակարդակի մը, որ կարելի չէ այլեւս հանդիպիլ հայերէնի բառեղէնակ երիտասարդի մը: ... Ազգին մեծ զոհողութիւններով եւ անցեալի մըտաւորական հեռատես անձնուիրութիւններու ջանքերով բացուած հայ նախակրըթական եւ երկրորդական վարժարանները այսօր բաւական շեղած, հեռացած կ'երեւին իրենց նպատակէն, բան որ հայկականութեան հիմնական եզրը հայերէնն է եւ սակայն մեր շրջանաւարտները այլեւս չեն կրնար արտայայտուիլ հայերէնով ...»:

Եւ սակայն, հակառակ այս մռայլ իրականութեան, Տիկին Գուլումճեան զինաթափ ըլլալու մտադիր չէր: Ան ընդունելով հանդերձ, թէ կեդրոնականն ու միւս դպրոցները չատ բան կորնցուցեր էին իրենց երբեմնի փայլքէն եւ ուժականութենէն, կը հաւատար որ տակաւին կրնային արժէքներ հասնիլ մեր վարժարաններէն՝ եթէ ծնողներ ու վարիչներ լրջօրէն հակէին կրթական ու տոհմիկ դաստիարակութեան հարցերու վրայ, համբերատար ու միասնական ջանքերով: Տղոց չարաղրական փորձերը, զորս ցոյց կուտար ան յինծի, եւ որոնց մէջ պակաս չէին ուշագրաւ եւ սիրուն էջերը եւս, կը խթանէին իր լաւատես զգացումները: Անհրաժեշտ կը գտնէր՝ որ անպայման դարգուրանքի առարկայ դառնային այդ տղաքն իրենց համեստ ճիղերուն մէջ անդամ, միշտ մտածելով որ մեր դպրոցները այսօ՛ր ալ կրնան հրաշքներ գործել, հակառակ առկայ դժուարութիւններուն կամ սեղմումներուն:

Այս ուղղութեամբ, տնօրէնուհիին դէմ նահատակի նախաձեռնութիւններէն մէկն էր «Լուսատու» պարբերականին լոյս ընծայումը, իբրեւ «գրական – գեղարուեստական հանդէս կեդրոնականի վարժարանին»: Աշակերտներու հատաքական ճիգերով եւ ուսուցիչներու հսկողութեամբ պատրաստուող այս հայատառ հրատարակութեան մէջ բացայայտ ճիգ մը կար կեդրոնականը պահելու իր պատմական առաքելութեան մայր ուղիին վրայ, կամ գոնէ այդ գիտակցութիւնն արթնցնելու տղոց մտածողութեան մէջ:

«Լուսատու»ի էջերը լի էին կեդրոնականի անցեալին ու ներկային առընչուող հետաքրքրական նշումներով: Զորօրհնակ, Շ. Զափարեան կը գրէր. – «Կեդրոնական վարժարանը հասցուց չատ մը մարդիկ: Բանաստեղծներ՝ Մխսաք Մեծարենց, Վահան Թէքէեան, Վահրամ Թաթուլ, Նիկողոս Սարաֆեան, կարգին ճանճիկեան, Հայկազուն Գալուստեան: Բանասէրներ՝ Հրաչեայ Ա.ճառեան, Արշակ Զօպանեան, Հայկ Պէրպէրեան, Արշակ Ալպօյաճեան: Գիտնականներ՝ փրոֆ. Երուանդ Մանուէլեան, Վարդգէս Մեսրոպեան, բժիշկներ՝ Էդուարդ Հանչէր, Պաղտասար Մանուէլեան: Գրագէտներ՝ Եր. Սրմաքէշխանլեան (Երուխան), Սարգիս Մինասեան, Լեւոն Զաւէն Սիւրմէլեան եւ ուրիշներ»:

Նայեստ էլպէ կ'ըսէր թէ՝ «ես կեդրոնականցի մը ըլլալով, այս վարժարանէն չատ գոհ եմ: Թէեւ պարտէզ չունի, բայց նորէն ալ՝ այս դպրոցը մեզի կը բաւէ»:

Դարին Պերպերեանը նշելէ ետք, թէ կեդրոնականը «սկիզբը մի միայն մանչերու յատուկ դպրոց մըն էր, իսկ հիմա՝ երկսեռ աշակերտներու ուսում կուտայ», կ'աւելցնէր. – «Ես չատ կը սիրեմ վարժարանս, որովհետեւ թէ՛ հօրեղբայրս եւ թէ՛ հայրս կեդրոնականցի եղած են»:

Պիանպա Պաղտալօղլու կը հաւաստիացնէր, թէ ինք «կեդրոնական վարժարանի մէջ ուսանելէ մեծ ուրախութիւն եւ հպարտութիւն կը զգայ»: ապա գաղտնիք մը կը բացայայտէր. – «Նախ, ծնողքս զիս ուրիշ դպրոց պիտի ղրկէր: Բայց ես չուզեցի, ուստի անոնք ստիպուեցան զիս կեդրոնական վարժարան արձանագրել»...: Նոյն հարցին կը հպէր նաեւ Լիլիա Տիլսիլի, որ կը գրէր. – «Դժբախտաբար, կարգ մը ծնողքներու մըտքին մէջ չատ սխալ մտածելակերպ մը գոյութիւն ունի: Կը կարծեն որ իրենց պատկները օտար վարժարաններ ղրկելով՝ անոնք անպայման բարձրագոյն կըրթօճախներ մտնել պիտի յաջողին, կամ իրենց ուսանած օտար վարժարաններուն չնորհիւ՝ մէկմէկ տաղանդաւոր անձեր ու մտաւորականներ պիտի ըլլան:

Այս պատճառաւ է որ ամէն տարի մեր դասընկերներէն քանի մը հատին դպրոցէն բաժնուած ըլլալը յուզումով կը նըշմարենք:

(Շար. 15)

ՀԱՅ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐԵԱԼԸ

ԱՆԱՀԻՏ ՄՈՒՇԵՂԵԱՆ

Դարեր են անցել այն ժամանակներից, երբ Միջերկրականի յունական չրջաններում երեւան եկան առաջին մեետաղէ դրամները (մ.թ.ա. է. դար վերջին ե. դար): Դրամների վրայ դրոշմուած դիցաբանական պատկերները, արքաների դիմապատկերները, տարբեր լեզուներով արձանագրութիւնները, ինչպէս նաեւ բազմատեսակ խորհրդանիշներն օգնում են լոյս սփռելու պատմական բազում անյայտ հարցերի վրայ, յատկապէս դրամը սկզբնաղբիւրների բացակայութեան պայմաններում: Ուստի զարմանալի չէ, որ տարէցտարի հայ դրամագիտութեան զարգացման անհրաժեշտութիւնը դառնում է կարեւոր:

Համաչխարհային դրամագիտական մտքի պատմութեան մէջ Խաչատուր Արտաչէսի Մուշեղեանի արժանայիչատակ անունն ու աւանդը աւելի ու աւելի են արժեւորւում: Նրա ուսումնասիրութիւնները հիմք են հանդիսացել հայ դրամագիտական մտքի պիտական զարգացման համար:

Խ. Մուշեղեանը ծնուել է Գիւմբրիում՝ վիրաբոյժի ընտանիքում, եւ աւանդոյթներով ու մշակոյթով հարուստ քաղաքում է կազմաւորուել նա՝ որպէս անհատականութիւն: Մուշեղեանը զժուարին ուղի է անցել մինչեւ գիտական բարձունքները: Մասնագիտական կրթութիւնը ստանալով Ս. Պետերսբուրգում՝ էրմիթաժի դրամագիտութեան բաժնում, ուսս դրամագէտների ղեկավարութեամբ փայլուն պաշտպանելով իր գիտական թեզը՝ վերադարձել է հայրենիք եւ ղեկավարել Հայաստանի Պետական Թանգարանի դրամագիտութեան բաժինը:

Մուշեղեանի բացառիկ աշխատասիրութիւնը, մասնաւորապէս արաբերէն լեզուին (քուֆի գրելաոճի) տիրապետումը հիմք ծառայեցին նրա ընդգրկուն գիտական ժառանգութեան համար՝ երեւանում ծաւալած իր գործունէութեան առաջին իսկ տարիներին նա սկսեց դասակարգել Հայաստանի տարածքում յայտնաբերուած դրամներն ու դրամական գանձերը: Այս ուսումնասիրութիւնները պահանջում էին կարդալ, հասկանալ ու դասակարգել յունարէն, լատիներէն, պահլաւերէն, արաբերէն ու վրացերէն լեզուներով արձանագրուած հին մետաղէ դրամները: Եւ այս զժուարին աշխատանքն ամբողջովին կատարուել է աղբիւրագիտական պրակտիկութեան բացակայութեան պայմաններում: Սա վկայում է Մուշեղեանի իրեւ հեղինակութեան հիմնաւոր ու խոր վերլուծքները: Աչխարհի բազմաթիւ դրամագիտական կենտրոնների հետ կապերը հնարաւորութիւն էին տալիս տեղեկութիւններ ու փաստեր հաւաքել հայկական դրամների վերաբերեալ: Նրա աշխատութիւնները, որոնք հարստացրին հայագիտութեան ոսկէ ֆոնդը, բացայայտեցին Հայաստանի պատմութեանն առընչուող բազմաթիւ մթին հարցեր:

1962թ. Գիտութիւնների Ակադեմիան հրատարակեց Խ. Մուշեղեանի «Դրամական չրջանառութիւնը Դուինում, դրամատիտական տուեալներով» անդրանիկ գիրքը:

1976թ. լոյս տեսաւ «Հայաստանի դրամական գանձերը» դրքի Ա. հատորը, 1983թ. «Դրամական չրջանառութիւնը Հայաստանում. մ.թ.ա. ե. դար – մ.թ. ԺԴ. դար) առաջին ամբողջական աշխատութիւնը, որը դրամահատութեան վերաբերեալ մի նոր ընդգրկուն ուսումնասիրութիւն է՝ նախաքրիստոնէական ժամանակներից մինչեւ մոնղոլական տիրապետութեան անկումը: Ուսումնասիրութեան առարկան Սասանեան Պարսկաստանի եւ Արաբական խալիֆայութեան թողարկած մետաղէ դրամներն ու դրամական գանձերն են:

Մուշեղեանի պրպտուն միտքը չէր կարող հանգստանալ: Նա անընդհատ որոնումների մէջ էր, կեանքի վերջին տարիներին չարունակում էր աշխատել «Ջահանակ, Շ. Զափարեան կը գրէր. – «կեդրոնական վարժարանը հասցուց չատ մը մարդիկ: Բանաստեղծներ՝ Մխսաք Մեծարենց, Վահան Թէքէեան, Վահրամ Թաթուլ, Նիկողոս Սարաֆեան, կարգին ճանճիկեան, Հայկազուն Գալուստեան: Բանասէրներ՝ Հրաչեայ Ա.ճառեան, Արշակ Զօպանեան, Հայկ Պէրպէրեան, Արշակ Ալպօյաճեան: Գիտնականներ՝ փրոֆ. Երուանդ Մանուէլեան, Վարդգէս Մեսրոպեան, բժիշկներ՝ Էդուարդ Հանչէր, Պաղտասար Մանուէլեան: Գրագէտներ՝ Եր. Սրմաքէշխանլեան (Երուխան), Սարգիս Մինասեան, Լեւոն Զաւէն Սիւրմէլեան եւ ուրիշներ»:

Նայեստ էլպէ կ'ըսէր թէ՝ «ես կեդրոնականցի մը ըլլալով, այս վարժարանէն չատ գոհ եմ: Թէեւ պարտէզ չունի, բայց նորէն ալ՝ այս դպրոցը մեզի կը բաւէ»:

Դարին Պերպերեանը նշելէ ետք, թէ կեդրոնականը «սկիզբը մի միայն մանչերու յատուկ դպրոց մըն էր, իսկ հիմա՝ երկսեռ աշակերտներու ուսում կուտայ», կ'աւելցնէր. – «Ես չատ կը սիրեմ վարժարանս, որովհետեւ թէ՛ հօրեղբայրս եւ թէ՛ հայրս կեդրոնականցի եղած են»:

Պիանպա Պաղտալօղլու կը հաւաստիացնէր, թէ ինք «կեդրոնական վարժարանի մէջ ուսանելէ մեծ ուրախութիւն եւ հպարտութիւն կը զգայ»: ապա գաղտնիք մը կը բացայայտէր. – «Նախ, ծնողքս զիս ուրիշ դպրոց պիտի ղրկէր: Բայց ես չուզեցի, ուստի անոնք ստիպուեցան զիս կեդրոնական վարժարան արձանագրել»...: Նոյն հարցին կը հպէր նաեւ Լիլիա Տիլսիլի, որ կը գրէր. – «Դժբախտաբար, կարգ մը ծնողքներու մըտքին մէջ չատ սխալ մտածելակերպ մը գոյութիւն ունի: Կը կարծեն որ իրենց պատկները օտար վարժարաններ ղրկելով՝ անոնք անպայման բարձրագոյն կրթօճախներ մտնել պիտի յաջողին, կամ իրենց ուսանած օտար վարժարաններուն չնորհիւ՝ մէկմէկ տաղանդաւոր անձեր ու մտաւորականներ պիտի ըլլան:

Այս պատճառաւ է որ ամէն տարի մեր դասընկերներէն քանի մը հատին դպրոցէն բաժնուած ըլլալը յուզումով կը նըշմարենք:

(Շար. 15)

յոց պատմութեան ղրամագիտականը» ղբքի եւ Սիւնիքի մարզում պտնուած դանձի ուսումնասիրութեան վրայ: Նա կարողացաւ նոյնիսկ հրատարակել այս դանձի մի մասը (1000-ից 1200-ը) չնայած առողջութիւնն արդէն զաւեշտներ էր իրեն. ցաւօք, նա չտեսաւ «Հայոց պատմութեան ղրամագիտականը» աշխատութիւնը հրատարակուած. այն լոյս տեսաւ նրա մահուանից հինգ տարի յետոյ միայն (1997թ.):

1988 – 1992թթ. երկրաչարժ, խաւար ու ցուրտ, համատարած արտագաղթ, քայքայուած տնտեսութիւն... Ինչպէս ամէն մի Հայի, այնպէս էլ Ե. Մուշեղեանի համար ծանր ժամանակահատուած էր թէ՛ նրա առողջական վիճակի եւ թէ՛ աշխատանքները հրատարակելու առումով: Նա երազում էր տպագրուած տեսնել բոլոր թղթապանակները, ուր հանդրուան էին գտել սեփական ուսումնասիրութիւնների արդիւնքները:

Նկատի ունենալով Ե. Մուշեղեանի ժառանգութեան կարեւորութիւնը՝ իրաւամբ կարելի է պնդել, որ նա ժամանակակից ղրամագիտութեան հիմնադիրն է Հայաստանում: Մուշեղեանն առաջինն էր Անդրկովկասում, որ առաջնահերթ համարեց դասծոների դերը ժամանակակից ղրամագիտութեան զարգացման համար չանտեսելով սակայն ղրամների հատքածոների ուսումնասիրութեան եւ հրատարակման կարեւորութիւնը: Ե. Մուշեղեանը իր հաստատուն տեղը նուաճեց համաշխարհային մեծութիւնների կողքին՝ իրրեւ պատմաբան – ղրամագէտ:

Ե. Մուշեղեանի թողած ժառանգութիւնն այսօր էլ չարունակում է մնալ երիտասարդ ղրամագէտների եւ պատմաբանների ուշադրութեան կենտրոնում:

Մուշեղեանը մեզ հետ չէ, սակայն նրա գործը չարունակւում է: Իր մահից յետոյ նա թողեց հայագիտական մեծ ժառանգութիւն՝ ամփոփուած թղթապանակներում, որոնք տարիների ընթացքում կատարուած մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնների արդիւնք են:

Ֆրանսիացի ղրամագէտ Ժորժ Տըփերոն, ում հետ առիթ ունեցայ հանդիպելու 1997թ. Պէրլինի միջազգային ղրամագիտական վեհաժողովում, իր նպատակը բերեց Մուշեղեանի արխիւի մանրազնին ուսումնասիրութեան եւ հրապարակման գործում ժամանակակից ղրամագիտութեան պահանջներին համապատասխան՝ գիտական չրջանակներին ներկայացնելու Մուշեղեանի աշխատանքները իրենց համապարփակութեամբ: «Moneta» հրատարակչութիւնը մասնագէտների մի խումբի (Ս. Պրէս՝ արաբական ղրամների մասնագէտ, Ֆր. Կիւրնէ՝ սասանեան ղրամների մասնագէտ) օգնութեամբ յաջողաբար հրատարակեց հեղինակի անտիպ նիւթերը:

1. ex M17, Kh. Mousheghian (+), A. Mousheghian, G. Depeyrot, **History and Coin Finds in Armenia, Antiguilty,** 2000, 184 pages, 23 plates.

2. ex M18, Kh. Mousheghian (+), A. Mousheghian, C. Brès, G. Depeyrot, F. Gurnet, **History and Coin Finds in Armenia, Coins from Duin, Capital of Armenia** (4-13 th.c.)
Inventory of Byzantine and Sasanian Coins in Armenia, (6-7 th.c.), 2000. 216 pages, 32 plates.

3. ex M20, Kh. Mousheghian (+) A. Mousheghian, C. Brès, G. Depeyrot, F. Gurnet, **History and Coin Finds in Armenia, Coins from Garni,** (4 th.c. BC-19 th.c. AD), 2000, 120 pages, 8 plates.

4. ex 21, Kh. Mousheghian (+) A. Mousheghian, C. Brès, G. Depeyrot, F. Gurnet, **History and Coin Finds in Armenia, Coins from Ani,** (4 th.c. BC-19 th. c. AD), 2000, 160 pages, 16 plates.

Վերջին հրատարակութեան մասին ուզում եմ աւելի մանրամասն խօսել, քանի որ այն զուգադիպեց Փարիզում Միջնադարեան Անի մայրաքաղաքին նուիրուած ցուցահանդէսին, որին ներկայ գտնուելու պատիւն ունեցայ:

Հազար ու մի եկեղեցու մայրաքաղաքը չարունակում է մնալ գիտնականների ուշադրութեան կենտրոնում՝ որպէս պատմա-մշակութային եւ ճարտարապետական անկրկնելի խորհուրդ: Ցաւալի է, որ Անին եղել է նաեւ տարանցիկ առեւտրի կենտրոն: Քաղաքի բազմադարեան հողը իր մէջ ներփակել է նաեւ դրամագլխական չատ գանձեր:

Առաջին հնագիտական պեղումները Անում կատարուել են 1892թ., որի արդիւնքում յայտնաբերուեցին բազմաթիւ հին դրամներ եւ դրամական գանձեր: Այդ գանձերն արձանագրուեցին ռուս կովկասագէտ Պախոմովի աշխատութիւններում, սակայն Անիի դրամները ոչ օք այնքան մանրամասն չի ուսումնասիրել ինչպէս Մուշեղեանը: Աւաղ, նա չտեսաւ այդ հետազօտութիւնները հրատարակուած: Եւ այսօր, եթէ չլինէր Ֆրանսիացի ղրամագէտ՝ Ժորժ Տըփերոյի հայեցի չունչն ու գիտութեան մշակի աղնիւ կերպարը, Մուշեղեանի այդ ուսումնասիրութիւնները կը մնային թղթապանակների մէջ: Մենք կարողացանք մանրակրկիտ վերլուծել իւրաքանչիւր դրամ՝ պահպանելով Մուշեղեանի կատարած հետազօտութիւնների հիմքը: Առանց այդ հիմքի չէր ստեղծուի գիրքը՝ նոր դրաֆիկներով, ժամանակակից եւրոպական հետազօտութեան պահանջներին համապատասխան: Մեր քրտնաջան աշխատանքը պսակուեց յաջողութեամբ. դիրքն իր պատուաւոր տեղը գրաւեց ցուցահանդէսում, առանց որի, ըստ իս, ամբողջական չէր լինի մայրաքաղաք Անիի պատմա-մշակութային նկարագիրը:

Գրքում ներկայացուած են Անիի պեղումներից յայտնաբերուած մօտաւորապէս 2000 դրամներ եւ 12 գանձ, որոնց չարքում առանձնայատուկ տեղ ունեն բիւզանդական պղնձէ դրամները (մասնաւորապէս, կրկնադրոշմներով դրամները), արաբական դրամները եւ յատկապէս այն դրամների չարքը, որոնք հատուել են Անիում:

Գրքում խօսւում է անտիկ դրամների մասին, որոնք յայտնաբերուել են Անիում՝ թէեւ քիչ քանակութեամբ:

Ուշագրաւ փաստ է, որ միջնադարեան Անին նաեւ անտիկ չրջանի մշակութային չերտ ունի: Պէտք է ենթադրել, որ մ.թ.ա. Դ. դարում հատուած դրամները հաղուագէպ են, իսկ մ.թ. Ա.-ից Զ. դարերում թողարկուածները՝ համեմատաբար չատ:

Գրքին առանձնայատուկ չուք են տալիս Անիում յայտնաբերուած դրամների լուսանկարների տախտակները, ժամանակից դրամագիտական հետազօտութիւնների պահանջներին համապատասխան կատարուած դրաֆիկներն ու աղիւսակները, ինչպէս նաեւ մայրաքաղաքի քարտէզներն ու ճարտարապետական կոթողների լուսանկարները:

Այսօր մենք հպարտ ենք, որ միջնադարեան Անիի պատմութիւնը չարունակում է յուզել եւ արդիական մնալ չատ Հայերի եւ օտարների համար, որոնք փորձում են Անին ներկայացնել իր հարուստ պատմամշակութային անցեալով եւ ժամանակակից լուսաբանումներով լի-նի դա ղրամագիտական դրքով, փա-րիզում կազմակերպուած ցուցահանդէսով, որն իր դռները բացեց եւրոպացի այցելուի առջեւ:

Շնորհակալութիւն բոլոր նրանց, ով չարունակում է Անին ներկայացնել համայն աշխարհին:

Հպարտութեան զգացում ես ապրում եւրոպական մայրաքաղաքում ցուցադրուած տեսնելով միջնադարեան Անիի դանձերը:

Ա. Մ.

Երեւան

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ

ՀԱՄԱԶԳԱՑԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ Ժ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

3–4 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2001 — ՍԵՒՐ (ՖՐԱՆՍԱ)

Համազգային երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան Ժ. ընդհանուր ժողովը գումարուեցաւ 2001 Փետրուար 3 – 4-ին Փարիզի արուարձաններէն Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանի դահլիճներուն մէջ:

Ժողովին կը մասնակցէին Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներէն, Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Պելժիայէն եւ Հայաստանէն 23 պատգամաւորներ՝ 36 լիազօր ձայներով:

Ժողովին բացումը տեղի ունեցաւ Շաբաթ առաւօտեան ժամը 10–ին, Մեսրոպ Արք. Աչճեանի աղօթքով եւ ողջոյնի խօսքով: Ապա ժողովը սկսաւ իր աշխատանքներուն՝ առենապետութեամբ Գեղամ Գեւոնեանի եւ Արմէն Կարապետեանի: Ատենադպիրներն էին բժիշկ Արամ Ղազարեան, Անիէս Ուզունեան, Արմենուհի Գեւորգեան եւ Արամ Քերովբեան:

Ժողովը ընդունեցաւ 2000–ի տեղեկագիրը, նիւթապարտական հաշուեկշիռը:

Կազմակերպչական հարցերու կարգին քննարկուեցան ներքին կանոնադրութեան, ծրագիրներու բաժանման, դրասենեակներու եւ անձնակազմի վերաբերեալ հարցեր:

Ընթացիկ յայտադրերու չարքին քննարկուեցան Սպմոսավանքի (Հայաստան), Քարինտաքի (Արցախ), Հին Քեսապի եւ Գալատուրանի (Սուրիա) ծրագրերը եւ իրագործումները: Առանձին ուշադրութեան առարկայ դարձան Արամոյի եկեղեցիներու (Սուրիա), եւ Շուշիի հիւանդանոցի նորոգութեան պատրաստական աշխատանքները, ինչպէս նաեւ 2000 թուին Արցախական եւ Նոր Ջուղայ տեղի ունեցած ուխտագնացութիւնը:

Ժողովը ուրախութեամբ արձանագրեց որ Երկիր եւ Մշակոյթի՝ Սպմոսավանքի Սուրբ Աստուածածնին եւ Սուրբ Սիոն եկեղեցիներու, Թամատան եւ Գրատան եամեայ աշխատանքները իրենց բարւոք աւարտին հասած էին: Այս առթիւ որոշուեցաւ դիմել Ամենայն Հայոց Հայրապետին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին, որպէս զի, 1700–ամեակի տօնակատարութեանց չարքին տեղի ունենայ Սպմոսավանքի վերընձեայումը՝ ժողովրդային եւ եկեղեցական մեծաչուք հանդիսութիւններով: Կ'ակնկալուի որ այս առթիւ Հայաստան վերադառնան 70–է աւելի այն կամաւորները՝ որոնք իրենց քրտինքը խառնած էին Սպմոսավանքի նորոգութեան:

Ժողովը գոհունակութեամբ արձանագրեց որ քսան տարիներու պարտադիր ընդմիջումէ յետոյ Երկիր եւ Մշակոյթը 45 նախկին կամաւորներով եւ նոր մասնակիցներով վերադարձաւ Սուրբ Թադէ եւ ոչ միայն մասնակցեցաւ 1700–ամեակի ուխտագնացութեանց կարգին Աղբպատակաւոր Թեմի կազմակերպած ուխտագնացութեան այլ երեք չարաթներու ընթացքին այցելեց Պարսկաստանի հայկական դիլճաւոր սրբավայրերը: Աղբաբեւ, ժողովը անգամ մը եւս արձանագրեց իր յանձնառութիւնը՝ մասնակցելու Աղբպատական Թեմի վանքերու նորոգութեան եւ բնաչխարհի բարեկարգութեան:

Ծործորի Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյ մասին ժողովը ընդունեցաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը:

«Մամուլէն իմանալով Ծործորի Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյ օծման մասին, որ տեղի ունեցաւ 2000 Յուլիս 28-ին, ձեռամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսի Մեծն Տանն Կիլիկիոյ, կարգ մը ազդայիններ, որոնք սոյն եկեղեցւոյ տեղափոխութեան եւ վերակառուցման համար նուիրատուութիւն ըրած էին Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան, իրենց զարմանքն յայտնեցին կազմակերպութեանս անունը չտեսնելով այս առթիւ եղած պաշտօնական յայտարարութեանց եւ թղթակցութեանց մէջ:

Աղբաբեւ Պարսկահայ Թեմերու Միջ – Թեմական Յանձնախումբը 1983–ին այս ծրագիրը յանձնած էր Երկիր եւ Մշակոյթը կազմակերպութեան, նկատելով որ վերջինս 1977 – 1978-էն ի վեր արդէն աշխատանք տարած էր այս եկեղեցւոյ փըրկութեան նկատմամբ եւ նախատեսած գոյ տեղափոխելու եւ ամբողջացած կերպով վերակառուցելու անհրաժեշտութիւնը, Մակուայ դետին վրայ չինուելիք ամբարտակին պատճառաւ: Կազմակերպութիւնս հետեւաբար Աղբպատականի իր միւս ծրագիրներուն կարգին հետապընդեց նաեւ այս մէկը, իր փոխանցած յատկացումներուն մէջ միշտ նչելով որ անհրաժեշտութեան պարագային պատկան ծախքը կատարուի փրկելու համար վտանգուած եկեղեցին: Այդ օրերուն Երկիր եւ Մշակոյթը միջոց չունէր ներկայ գտնուելու: Պարսկաստան, իր ներկայացուցիչն էր Միջթեմականի անդամ՝ Ճարտարապետ Արմէն Հախնազարեանը: Երբ 1987–ին սկսաւ ամբարտակի շինութիւնը, կազմակերպութիւնս բնականաբար ձեռնարկեց մասնաւոր հանդանակութիւններու, թէ Ֆրանսայի եւ թէ Միացեալ – Նահանգներու մէջ, որոնց արդիւնքը եւս փոխանցուեցաւ յանձնախումբին:

Նոյն յանձնախումբի անդամ՝ Ճարտարապետ Վարուժան Առաքելեան փափաք յայտնած ըլլալով որ իր հանգուցեալ ծնողաց ժառանգը յատկացուի Ծործորի եկեղեցւոյն, Աղբպատականի թեմը ընդառաջ եկաւ այս խնդրանքին: Ծործորի համար արտասահմանն եղած նուիրատուութիւնները, մանելով Աղբպատականի հայկական յուչարձաններու ընդհանուր յատկացումներուն մէջ, ծախսուեցան Սուրբ Թադէի եւ Սուրբ Ստեփանոս Նախավկայի վանքերուն վրայ մի ժամանակ կատարուելիք ստիպողական նորոգութիւններուն համար: Նոյն միջոցին Պ. Առաքելեան կը հետեւէր Ծործորի աշխատանքներուն: Այս հանգամանքը չի հեռացներ Երկիր եւ Մշակոյթը եւ իր համակիրները Ծործորի ծրագրէն, որուն նպատակն են անոնք սկիզբէն ի վեր, բայց ցոյց ալ կու տայ որ սատար եղած են անոնք երախտարժան այլ քայլերու:

2000 թուականին այդ պատմական վայրերուն մէջ իր կատարած ուխտագնացութենէն յետոյ, եւ նոր համագործակցութեան ձեռնարկելէ առաջ Պարսկահայ Թեմերուն հետ, Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը իր խոր գոհունակութիւնը կը յայտնէ տեսնելով Ծործորի հնութիւնը կը յայտնէ տեսնելով Ծործորի հնուսուրբ Սուրբ Աստուածածնայ Եկեղեցին կանգուն ծուերէն վեր, իշխանական պարսն պիւղին մօտ: Կը չնորհաւորէ բոլոր անոնք որոնք իր միջոցաւ կամ անձնական մասնակցեցան գործին, իրենց ցոյց տուած յանձնառութեան համար մեր Ազգին եւ Պատմութեան հանդէպ»:

Նոր ծրագիրներու չարքին, ժողովը Ֆրանսայի մարմնին յանձնարարեց Աղբպատականի մէջ նորոգութեանց արչաւներու կազմակերպման յայտադիրը եւ Քեսապի ընթացիկ ծրագրերու կողքին՝ Արամոյի եկեղեցիներու նորոգութիւնը: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մարմնին յանձնարարուեցաւ սառանձնել Օչականի Սուրբ Սիոն կամ Մանկանոց դաղտրիկ եկեղեցւոյ եւ յուչարձաններու նորոգութիւնը եւ կամ՝ ի պահանջեալ հարկին, Տաթեւի դպրոցի բարեկարգութիւնը:

Արցախի համար ժողովը նկատի ունեցաւ Շուշիի հիւանդանոցին բարեկարգութիւնը, վիրաբուժական սենեակի նորոգութիւնը: Այս ծրագրի մէջ համագործակցութիւն պիտի ըլլայ Ֆրանսայի Երկիր եւ Մշակոյթին եւ Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին միջեւ: Քարինտաքի մանկապարտէզին տարեկան ծախքը պիտի սառանձնէ Ամերիկայի Երկիր եւ Մշակոյթը: Րոթարի Գլէօպն ալ, իր կարգին պիտի օժանդակէ նոյն գիւղի գպրոցներուն կահոյքի եւ գրենական պիտոյքներու հայթայթման:

Անգլիոյ եւ Պելժիոյ մասնաճիւղերը սառանձնեցին իրենց պարտականութիւնները, մասնակցութիւն բերելով Հայոց ցեղասպանութեան նուիրուած Ֆրանսայի Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան պատրաստած ցուցահանդէսի եւ Սպմոսավանքի բացման յայտադիրներուն:

2001-ի արչաւները որոշուեցաւ կազմակերպել ըստ այսմ.

Յուլիս 2–էն 23 եւ 30. Օչական / Տաթեւ եւ Շուշի.

Յուլիս 30–էն Օգոստոս 20 եւ 27, նոյն յայտագրով.

Օգոստոս 2–էն 20 եւ 27. Քեսապ:

Որոշուեցաւ նաեւ կազմակերպել ուխտագնացութիւն մը դէպի Սպմոսավանք եւ Սուրբ Թադէ, Յուլիս 23–էն Օգոստոս 6:

Հայաստանի եւ Արցախի մէջ իրագործուղ ծրագրերուն ինչպէս միշտ իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ Հայաստանի Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը:

Ժողովի աւարտին տեղի ունեցաւ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան 11 հոգինոց վարչական մարմնի հինգ անդամներու ընտրութիւնը՝ երեք տարուան համար: Վերընտրուեցան Մեսրոպ Արք. Աչճեան (Հայաստան), Ռուբէն Գալչեան (Անգլիա), բժ. Գէորգ Եաղճեան (Հայաստան), Արմէն Հախնազարեան (Գերմանիա) եւ բժ. Արամ Ղազարեան (Ֆրանսա):

Ժողովը փակուեցաւ Կիրակի երեկոյեան ժամը 7–ին, եւ Երկիր եւ Մշակոյթի հաւատարիմ փաղանգը ցրուեցաւ նոր հաւատքով եւ նպատակասլաց յանձնառութեամբ:

LIVRES REÇUS

A N I
CAPITALE DE L'ARMENIE EN L'AN MIL

Ouvrage réalisé sous la direction
de **RAYMOND H. KEVORKIAN**

Catalogue de l'exposition
Pavillon des Arts (Paris)
7 février — 13 mai 2001.

ՄԱՐՍԻԼԻԱՅԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ

ՄԻՋԻՆՔ

Տարեկան առանձնական իր ճաշին

Կիրակի, Մարտ 25, 2001, ժամը 12·30–ին

պատարագէն ետք Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

Հաճեցէք ապահովել ձեր տեղերը

Հեռաձայն· –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

Մասնակցութիւն 120 ֆրանք:

CONCERT

«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :

J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles · 75017 Paris

Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Մխիթեան Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար, Մաուզօրհնութեան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Ժան Մինասեան (Փարիզէն) 3000 Ֆր·, Տիկին Զարդավաթճեան 2500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժագ Ագըլեան 2000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արման Պահաուրեան եւ զաւակները, Պր· Սեպուհ Սարեան 1000–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մասլագեան, Տիկին Եաղուպեան, Օրիորդ Անժէլ Գուրմճեան, Պր· Մարտիկ Զաքէոսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տօնիկեան 500–ական Ֆր·, Տիկին Տէյիրմէնճեան 400 Ֆր·, Տիկին Յասմիկ Տանիէլեան 390 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժերար Տօնժօն 300 Ֆր·, Տիկին Տօնժօն, Տէր եւ Տիկին Գէորգեան, Տէր եւ Տիկին Ագաթա Պահաուրեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Նազարեան, Տիկին Արփինէ Մքայէլեան եւ Տիկին Պօղեան 200–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Հերմոյեան, Տէր եւ Տիկին Սոմոնեան, Մախսեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ալանեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Աբմուեան, Տէր եւ Տիկին Պէչիկթաչլեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Պարսնարեան, Պր· Տիգրան Գէլէգեան 100–ական Ֆր·, Օր· Ագաեան 50 Ֆր·, Տիկին Շաքէ Քնքզպեան 260 Ֆր·, Տիկին Մալումեան 50 Ֆր·:

⁂

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Զազարեան 10·000 Ֆրանք Մարզարեան – Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանին, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Զազարեան 5000 Ֆր· Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Զատիկէն շաբթի երեկոները ժամը 6–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «Խաղաղական» եւ «Հանգըստեան» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաճայն հետեւեալ ժամանակացոյցին·–

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21
Ի· օր Մեծի Պահոց –Միջինք
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա· ԲՀՆԳ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
Լ.· օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ԲՀՆԳ· ՊԱԼԸԳԵԱՆ
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
Լ.· օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԲՀՆԳ· ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Զատիկէն շաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21–ին, Միջինք
առաւօտեան ժամը 10·30–ին Արեւապալի ժամերգութիւն:
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

⁂

Իսկ Արեւապալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն 8·45–ին:
Արեւապալ 9·45–ին:
Պատարագ 10·30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45–ին:

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21, Միջինք

Ս· ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Արեւապալի ժամերգութիւն ժամը 9·30–ին
Քարոզիչ՝
ՎԱՉԷ Ծ· ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

⁂

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23

Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ· ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

"SUR LE DIVAN"
avec **NORA ARMANI**

Pièce écrite et interprétée
par **NORA ARMANI**

Mardi 27 mars à 20 heures 30

Salle Alfred Cortot
78, rue Cardinet, 75017 PARIS

Réservation au : **01.43.76.67.37**
ou à la M.C.A. de Paris: **01.48.24.63.89**

1ère TOURNEE EN FRANCE DU GROUPE MUSICAL ET VOCAL D'ARMENIE

«Yérk Yérkots»

«CANTIQUE DES CANTIQUES»

Ces 7 jeunes filles seront en concert exceptionnel :
— à **ALFORTVILLE : le mardi 20 mars à 20 heures 30,**
Salle Voltaire — 22, rue Voltaire. ● P.A.F. 30 F
— à **ARNOUVILLE-LES-GONESSE : le mercredi 21 mars à 20 heures 30,**
Salle Garvarentz, Espace Charles Aznavour, ave. P.V. Couturier.
Entrée libre.
— à **ISSY-LES-MOULINEAUX : le vendredi 23 mars à 20 heures 30,**
Eglise Evangélique Arménienne,, 28, ave. Bourgain. ● Entrée libre.

A l'occasion de ces trois concerts, le Pasteur René Léonian témoignera du réveil de la foi chrétienne en Arménie.

Renseignements : tél. : **01 47 36 02 50**

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է՝ Տէր եւ Տիկին Թորիկեանէ 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վէնկէրէ 200 Ֆր· կարպիս Գազանճեանի մահուան առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԻՋԻՆՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը հրաւիրէ հայկական աւանդութեան համաձայն պատրաստուած Միջինքի համար Ճաշին Զորեքշաբթի, Մարտ 21–ին Սուրբ Յակոբ Եկեղեցիի արարողութենէն վերջ կարպիս Մանուկեան սրահը

40, rue d'Arménie

Ճաշավճարը՝ 70 Ֆր·:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան:
Հեռաձայն· – 04 - 78 - 26 - 28 - 71

⁂

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

⁂

La Section **«Saténig»**
de VAULX-EN-VELIN
vous propose
Samedi 24 mars à partir de 20h
LE
BAL du PRINTEMPS
à la Mairie Annexe du Sud
de Vaulx-en-Velin,
rue Alfred de Musset perpendiculaire
à l'avenue Roger Salengro
Animation Disc-Jockey
Prix : 80 F

⁂

Mi-Carême

organisée par la Croix Bleue des Arméniens Section St Maurice de Beynost
Au programme :
HADIG ET TOMBOLA
le dimanche 25 mars à partir de 15h
à la salle des fêtes.
Venez nombreux — Entrée libre

⁂

La Section **«Lola Sassouni»**
de Boulevard Oddo
organise un **MITCHINK le 25 mars** à partir de midi au C.A.Q., Boulevard Denis Papin, 13015 Marseille.
Participation : 70 F

⁂

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 20
MARDI
20 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ԳԱՒԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·127 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.127

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՁԱԽԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԼԻՈՆ

ԱՋԸ ՁԵՌՔ Կ'ԱՌՆԷ ԳԱԻԱՌԻ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

ԿԻԿՈՒ, ՄՈՍԿՈՎԻՋԻ ԵՒ ԼԱՆԿ ՊԱՐՏՈՒԱՆ

Մարտ 18-ի թաղապետական ընտրութեան Բ. շրջանը մասամբ հաստատեց նախատեսութիւնները, գլխաւորաբար Փարիզի եւ Լիոնի համար: Արդարեւ, այս երկու քաղաքները աւանդութեամբ աջ եղած են միշտ եւ այս հիմնական փոփոխութիւնը կրնայ լուրջ խորհրդածութիւններու մղել աջը: Պարզ է որ պատասխանատուն Թիպէրին է Սեկէնի եւ Ալիո-Մարիի համար եւ Սեկէնը՝ Թիպէրիի: Փարիզի 12 թաղամասեր ձախի ձեռքն անցնելով, ապահով էր այլեւս ձախի յաղթանակը: Ան գրաւեց 163 աթոռներուն 92-ը Փարիզի Թաղապետական Խորհուրդին մէջ, թէեւ չունի ձայներու մեծամասնութիւնը: 5-րդ թաղամասին մէջ Ժան Թիպէրի վերընտրուեցաւ: 9-րդ թաղամասին մէջ Փ. Լըլուշ պարտուեցաւ: Կլիրակի գիշեր, Հոթէլ ը Վիլի հրապարակը մեծ խանդավառութեամբ ծանուցեցաւ Տըլանոյէի յաղթանակը, մանակցութեամբ միաեռականներու, որոնք վստահ են որ իրենմէ մէկուն փարիզի քաղաքապետ դառնալը չատ նպաստաւոր հեռեւանքներ կրնայ ունենալ:

Լիոնի մէջ ալ, մինչեւ ուշ առեն արդիւնքները յայտնի չէին. ձայներու տարբերութիւնը չատ քիչ էր, բայց, ի վերջոյ ձախի յաղթանակը հռչակուեցաւ, եւ տարիներու աջակողմեան մատակարարութենէ ետք, Լիոնի քաղաքապետ կը դառնայ ընկերվարական մը՝ Ժերար Գոլոն:

Ձախին համար նոյնը չէ սակայն պատառի պատկերը, ուր բազմաթիւ քաղաքներ ձախէն աջ անցան, ինչպէս Սթրազպուրկ, Պլուա, Էքս-ան-Փրովանս, Նիմ, Գահոր, Շարթր, Ռուան, Օրլէան, Թարպ, Ռոան, Տրակինեան, Վիէն, Սէթ, Էփինէ, Տիէփ եւլն. եւլն.: Պարտուած են Պլուայի մէջ ձէք Լանկ, Աւինեոն՝ Էլիզապէթ Կլիւզ, Սթրազպուրկ՝ Գաթրին Թրոթման: Ձախլախիչ պարտութիւն մը կարձանագրէ Համայնավար Կուսակցութիւնը, որ կը կորսնցնէ բազմաթիւ քաղաքապետութիւններ, ինչպէս՝ Նիմ, Էվրէօ, Սէթ, Լա Սիոթա, Արժանթէօյլ, Գոլոմպ, Լա Սէյն: Հարցը չատ լուրջ բնոյթ ունի կուսակցութեան համար, թէեւ Ռ. Հիւ նկատել կու տայ որ երեւոյթը միայն իր կուսակցութեան չի վերաբերիր այլ՝ բազմատարր ձախին: Տիկին Պլիֆէ չատ առարկայական վերլուծում մը կ'ընէր, ծանրանալով այն իրողութեան վրայ որ ժողովրդական թաղամասերը կամ ձեռնպահ մնացած են կամ աջ քուէարկած են:

Նկատելի այլ երեւոյթ մըն է ծայրայեղ աջի նահանջը: Մեկրէի չարժումը կը մըսայ Վիթրոլ, ուր կինը վերընտրուած է եւ կը յաղթէ Մարինեան, Օռանժ ալ կը մնայ Ազգ· ճակատի ձեռքը, բայց, կը կորսնցնէ Թուլոն:

— Թուլուզի մէջ, Ֆիլիփ Տուսթ-Պլազի յաղթեց, հակառակ նախատեսութիւններուն, ձայներու 52,12%-ով: Մարթիկ Օպրի ընտրուեցաւ Լիլ, բայց, չնորհիւ կանաչներուն ըրած իր զիջումներուն: Ձեռնպահութիւնն ալ մեծ համեմատութիւններու հասած էր (56%): Ազգ· ճակատն ալ իրեն նպաստաւոր եղաւ ըստանալով ձայներու 12%-ը:

— Մարսէյլի մէջ, Ժան-Գլօտ Կոմէն հանգիստ մեծամասնութեան մը կրնայ կոթնիլ թաղապետական խորհուրդին մէջ: Ընկերվարական ցանկին 7-րդ տեղը կը գրաւէր Կարօ Ցովսկիեան, որ ընտրուեցաւ 7-րդ շրջանին մէջ (13-րդ եւ 14-րդ թաղամաս): Կարօ Ցովսկիեանէն վատ, որ հաւանաբար քաղաքապետ կ'ընտրուի քանի մը օրէն, Ֆրանսահայ երկու խորհրդականներ ալ ընտրուած են 6-րդ եւ 5-րդ շրջաններուն մէջ (11, 12րդ եւ 9,10րդ թաղամասեր) աջ ցանկերու վրայ:

— Պանեէօլի մէջ վերընտրուած է տիկին Ժանպիւ, Վիլէօրպանի մէջ՝ Ժան-Փօլ Պրէթ: Գլամարը ձախի ձեռքը կ'անցնի, ընտրուած է ընկերվարական մը՝ Քալթընպաք: Փ. Տէվկճեան վերընտրուած էր Ա. շրջանին, ինչպէս Սանթինի (Իսի), Ռուբէ (Ալֆորվիլ):

***

Այս ընտրութեան յատկանշական կէտերն են գլխաւորաբար Համայնավար կուսակցութեան կրած ծանր հարուածը,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԻՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԹՈՒՐՔ ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՄԸ ԴԱՏԻ ԴԻՄԱԾ Է ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԴԷՄ

Թուրք փաստաբան մը Սէտաթ Վուրալ Եւրոպայի Մարդկային իրաւանց դատարանին դիմած է Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման Ֆրանսայի օրէնքին դէմ: Ան պահանջած է նաեւ որ Ֆրանսա հատուցում վճարէ: Դիմումին մէջ թուրք փաստաբանը անընդունելի կը նկատէ նման օրէնք, ըսելով որ Ֆրանսայի Խորհրդարանը ըստ երկրին սահմանադրութեան, իրաւունք չունի նման օրէնք հրատարակելու: Ան կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ նոր հռչակուած հանրապետութեան եւ Հայաստանի միջեւ ստորագրուած պայմանագիրներուն մէջ, նաեւ Լոզանի, Հայերու ցեղասպանութեան առընչուած ոչինչ կայ: Ս. Վուրալ կ'աւելցնէ նաեւ թէ 90 տարուան անցեալի տէր պատահարները այսօր օրէնքի նիւթ ընել, ժողովուրդներու միջեւ թշնամութիւն հրահրել կը նշանակէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 16 / 19)

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀԱՒԱՆԱԿԱՆ ԶԻ ՆԿԱՏԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Պատասխանելով լրագրողներու պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարքսեան ըսած է թէ վերջին քանի մը տարուան ընթացքին Հայաստանի պատերազմական գործողութիւններու չմասնակցիլը ցոյց կու տայ տարուած արտաքին քաղաքականութեան արդիւնաւէտութիւնը: Անոր կարծիքով պատերազմին վերսկսելուն մասին չրջող լուրերը ազդրեզնականական յայտարարութիւններուն հետեւանք են եւ ինք նման բան իրական չի նկատեր, թէեւ «պատերազմի վտանգը Պաշտպանութեան նախարարը պէտք է ամէն օր իրական համարի»:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ազդրեջանի ընդդիմադիր գլխաւոր կուսակցութեան՝ Ժողովրդական ճակատի նախագահը՝ Ա. Քէրիմով լրագրողներու հետ հանդիպումի մը իր պատկանած կազմակերպութեան տեսակէտը ներկայացուցած է Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումին մասին. ըսած է թէ նախ անհրաժեշտ է կարգաւորման պետական տեսակէտ մը պատրաստել, հիմնուած՝ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի բանաձեւերուն եւ Օ – ԷՍ – Սէ – Ը-ի որոշումներուն վրայ: Ապա ներկայացուցած է իրենց պատրաստած եօթը կէտ բաղկացած նախագիծը. պէտք է արտաքին գաղաքականութիւնը աչխուժացնել, ազդրեջանական սփիւռք ձեւաւորել, երկրին չահերու պաշտպանութեան համակարգ կազմակերպել, պաշտպանութիւնն ու զինեալ ուժերը ամրապնդել, եւ այլն: Քէրիմով չեչտած է յատկապէս այս վերջին կէտը, ըսելով որ ամուր բանակ մը կարեւի կ'ընէ Հայաստանի հետ խօսիլ այլ դիրքերէ:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Մարտ 16-ին տարածքային կառավարման, քնապահութեան, արդիւնաբերութեան եւ տնտեսութեան նախարարներուն ընկերակցութեամբ գացած է Գեղարքունիքի մարզը. ան այցելած է Սեւանի ձկթ – օճառի հայեանոլիական ձեռնարկութիւնը, Ծովագարդ գիւղի 300 հոգինոց իջեւանը որ կառուցումի ընթացքին մէջ է, Գաւառի «Գեղամայ» գործարանը: Կէսօրէն ետք անցած է Մարտունիի չրջանը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏ Կ'ԸԼԼԱՅ ՄԻԱՑՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻՆ

Կառավարութիւնը Մարտ 15-ի նիստին վաւերացուցած է «Դիւանագիտական ծառայութեան մասին» օրէնքի նախագիծը: Արտաքին գործերու փոխ - նախարար Լ. Մկրտչեան լրագրողներու հետ հանդիպումին ըսած է թէ օրէնքին համաձայն ապկէ ետք միայն Հայաստանի դիւանագէտ կրնայ ըլլալ Հայաստանի քաղաքացին: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանը ներկայացնող այլ երկիրներու քաղաքացի դիւանագէտներու դոյութեան, անոնց համար «մշակուել են պահանջներ կատարման յստակ ժամկէտներ նախանշող ալցումային դրոյթներ» (*):

Հայաստանը ունի 36 դիւանագիտական ներկայացուցչութիւններ· 2001-ի պիւտճէով անոնց յատկացուած է 3 միլիառ դրամ (հինգ միլիոն տոլար):

(*) Այս «բացատրութենէն» բան մը հասկցողներէն կը խնդրուի բարի ըլլալ այդ մասին լուսաբանել նաեւ խմբագրութիւնս:

***

ՌՈՒՄ ԴԵՍՊԱՆԸ ԿԱՐՍԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ռուսաստանի Անդարայի դեսպանը Ա. Լերեզե ակնարկելով Պ. Հայրիկեանի կարսն ու Արտահանը Հայաստանին վերադարձնելու պահանջին, ըսած է թէ 1921-ի կարսի ռուսեւթուրք պայմանագիրը չի կրնար անվաւեր նկատուիլ: Ան աւելցուցած է «Աւելի լաւ կ'ըլլայ եթէ մոռանանք Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին: Եթէ ես հայ ըլլայի, նման հարցեր չէի բարձրացներ երբեք»:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Մարտ 16-ին Մոսկուայի մէջ հանդիպումներ ունեցած է իր պաշտօնակից Ի. Իվանովի եւ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղար Ս. Իվանովի հետ: Քննարկուած են երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն ներկայի վիճակը, զարգացման հեռանկարները, չրջանային եւ միջազգային քաղաքական խնդիրներ, Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման հոլովոյթը:

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՀՐԱՉ ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ

Մարտ 16-ին, Պէյրութի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Նշան Փալանճեան ճեմարանի տնօրէն, ծանօթ մտաւորական, Հ. Ց. Դ. Բիւրոյի քանիցս անդամ՝ Հրաչ Տամնապետեան:

Ծնած էր Հալէպ 1928-ին: Ուսումը առած է Հալէպ՝ Հայկազեան Ազգային Վարժարանի, ապա՝ Մխիթարեան եւ Ֆրանսական լիսէի մէջ, չարունակած է Պէյրութ Լիսէ Ֆրանսէ, Սանթը ա'Էթիւտ Ֆրանսէ, անցած է Լիոնի համալսարանը հետեւելով քիմիական ճիւղին (Ecole Supérieure de Chimie Industrielle):

Պէյրութ վերադառնալէ յետոյ, եղած է պիւտճէական ուսուցիչ Համազգայինի Նշան Փալանճեան ճեմարանը, նաեւ այլ կրթական հաստատութեանց մէջ:

Կանուխէն մտած Հ. Ց. Դ. չարքերը, եղած է Կոմիտէի, Կեդր. Կոմիտէի, Բիւրոյի, Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան անդամ: Երկար տարիներ վարած է Նշան Փալանճեան ճեմարանի տնօրէնութիւնը:

Վերջին տարիներուն հեղինակած է կարգ մը հատորներ Հ. Ց. Դ. պատմութեան վերաբերեալ, նաեւ քրքրելով Հ. Ց. Դ. արխիւները լոյս ընծայած է վաստակաւոր հատորներ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր պաւակներուն:

կայացնող այլ երկիրներու քաղաքացի դիւանագէտներու դոյութեան, անոնց համար «մշակուել են պահանջներ կատարման յստակ ժամկէտներ նախանշող ալցումային դրոյթներ» (*):

Հայաստանը ունի 36 դիւանագիտական ներկայացուցչութիւններ· 2001-ի պիւտճէով անոնց յատկացուած է 3 միլիառ դրամ (հինգ միլիոն տոլար):

(*) Այս «բացատրութենէն» բան մը հասկցողներէն կը խնդրուի բարի ըլլալ այդ մասին լուսաբանել նաեւ խմբագրութիւնս:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Մարտ 16-ին Մոսկուայի մէջ հանդիպումներ ունեցած է իր պաշտօնակից Ի. Իվանովի եւ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղար Ս. Իվանովի հետ: Քննարկուած են երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն ներկայի վիճակը, զարգացման հեռանկարները, չրջանային եւ միջազգային քաղաքական խնդիրներ, Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման հոլովոյթը:

ԹԱՐՄ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓՈՒՆՔԷՆ

ՅԱՒԵՐԹՕՐԷՆ ՄԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԻԻՍ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Պոլսահայ համայնքը յուզող տարաբնոյթ հարցերու յուցակին մէջ՝ դպրոցներու անպոհմացուցիչ կացութիւնը, անվախճան, ամէնէն մտահոդիչ պարագաներէն մէկը դարձեր էր հայախօս ու սըրտցաւ շրջանակներուն համար: Այս ծիրին մէջ, խիստ ուշագրաւ հրապարակում մըն էր «Մարմարա»ի խմբագրապետ Ռ. Հատաճէճեանի երկարաչունչ ու բազմածալ այն յօդուածաշարքը, որ սկիզբ առեր էր իր թերթին 2000 Օգոստոս 14–ի թիւով՝ «Թօփգաբուի վարժարանէն մինչեւ մեր բոլոր հարցերը» խօսուն խորագրին տակ: Ոմանց կողմէ իրրեւ «ամբօրէն փակուած սանին մէջ տարիներէ ի վեր տագցած նիւթերու անզսպելի պոռթկում մը» բնութագրուող այդ յօդուածաշարքին մէջ, տեղ մը, ակնարկելով համայնքապատկան վարժարաններու ապրած տագնապին, Ռ. Հատաճէճեան կը գրէր.

«Սա վերջին տասը տարիներու ընթացքին մեր խեղճ դպրոցները դարձան ամէն տեսակ անկումի ու ևահաճոյի կիզակէտը: Աշակերտներուն թիւը ևուազեցաւ, որակաւոր ուսուցիչներուն թիւը պակսեցաւ, տոհմիկ կրթութեան ու հայերէն լեզուի դասաւանդութեան որակը անօրինակ անկում կրեց: Ամէն ինչ դէպի վար գնաց, բացի մէկ բանէ: Դպրոցներուն պիւտճէները: Արդարեւ, պիւտճէները շարունակ մագլցեցան: Եւ ատոր առընթեր՝ անշուշտ մագլցեցան ևաեւ ամէն տարի իւրաքանչիւր դպրոցի համար կատարուած ևուիրահաւաքման գումարները»: *Ցետոյ, անդրադառնալով Հայ դպրոցին նկատմամբ ծնողներու որդեգրած վերապահ կեցուածքին ու երախաները օտար վարժարան առաջնորդելու անոնց հակումներուն, կ'աւելցնէր.*

«Աշխարհի ամէնէն փոխանցիկ եւ վրտանգաւոր հիւանդութիւնն անգամ այսքան արագ կերպով չէր կրնար տարածուիլ վաթսունհազարնոց, եօթանասունհազարնոց հաւաքականութեան մր անդամներուն միջեւ: Իսկական վարակիչ ու փոխանցիկ հիւանդութիւն մը արդարեւ, որ գլխու պտոյտ պատճառող արագութեամբ կը ցատքէ մէկ տունէն միւսը, մէկ ընտանիքէն միւսը եւ կը սկսի կրծել զաւակ ունեցող ընտանիքի ու ամէն տան մթնոլորտը, կայծ մը ձետելով մինչեւ իսկ այն տուներէն ներս՝ որոնք այս մարզի մէջ ամուր մէկմէկ բերդ կրնային նըկատուիլ»:

Ու կրկին անգամ մատնանշելով, թէ այս ամբողջ չարիքին արմատը կու գայ հայախօսութեան նահանջէն եւ ազգային ապրումներու կորուստէն, Ռ. Հատաճէճեան սթափումի կը հրաւիրէ համայնքը ու զայն այժմէն իսկ դէմ – յանդիման կը բերէ վազուան զժբեմ իրականութեան հետ:

«Այսօր գժբախտաբար ճշգրիտ կերպով չենք գիտեր, թէ Պոլսոյ ամբողջ մեր համրանքին վրայ ի՞նչ է համեմատութիւնը հայախօսներուն ու ոչ – հայախօսներուն միջեւ: Բայց բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան, թէ հաւասարակշռութիւնը շարունակ կը խախտի հայախօսներու ի վնաս եւ յայտնի է արդէն որ հայախօսները վազուց մտած են փոքրամասնութեան չափերուն մէջ: Եթէ ասիկա այսպէս շարունակուի, ամէն մարդ կրնայ վստահ ըլլալ որ բանի մը տասնամեայ վերջ իրական իմաստով համայնիք չի մընար: Մի առ մի կը փակուին մեր վարժարանները, սկսելով Թօփգաբուի վարժարանին նման արուարձանային մեկուսի վարժարաններէն, մինչեւ այսօրուան հայաշատ թաղերու դպրոցները: Որպէս թանգարանային միակ դպրոց, իր դռները քաց կը պահէ՞ կեդրոնական մը կամ Էսաեան մը, այդ ալ Աստուած գիտէ: Վերջն ալ կարգը կու գայ եկեղեցիներուն: Կը պարպուին եկեղեցիները: Ասիկա անխուսափելի է: Յիշենիք որ արտասահմանի մէջ գաղութները ծնունդ առին նախ եկեղեցիով, ապա անոնց յաջորդող հայկական վարժարաններով: Ասիկա եթէ վերելք մրն էր, վայրէջքն ալ պիտի կատարուի հակառակ ուղղութեամբ: Այսինքն՝ նախ պիտի անհետանան հայկական վարժարանները, անկէ վերջ ալ եկեղեցիները: Կարգը ա՛յս է: Եթէ մարդ մը լաւ մը հագուելէ վերջ սկսի հանուիլ, իր վրայէն ամէնէն վերջը պիտի հանէ այն ինչ որ ամէնէն առաջ հագած էր...»:

ԻՐԵՒ ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Հիմա այլեւս համրուած ժամերը մնացեր էին ինծի՝ որպէսզի կարդի դնեմ ճամպրուկս ու պատրաստուիմ հրաժեշտ տալ «մերին Պոլսոյ»:

Դեռ չարք մը ծրագիրներ կային ուղեղիս մէջ ու բաղձանքներ սրտիս խորքը, որոնք չէի յաջողած իրականացնել: Չէի կրցեր երթալ ո՛չ Սկիւտար՝ Դուբեանի շիրմին, ո՛չ ալ Պալըքլը՝ Մեծարենցին: Պարթեն ալ երազ մը մնացած էր ըլլալ բախտաբար, ու ես չէի կրցեր մոմ մը վառել Ոսկեղջիւրի երրիմնի հայարնակ այդ թաղամասին Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ, որուն հրաշագործ համբաւին մասին լսեր էի ու կարդացեր:

Այնուամենայնիւ, Պոլիսը կրցեր էր առինքնել դիս:

Ամէն բանէ առաջ, ան առիթ մը եղեր էր քալելու մեր մեծաւոր պատմութեան յամեցող հետքերով ու չօշափելիօրէն տեսնելու այն պատմական վայրերը՝ որոնք բացառիկ տեղ մը գրաւեր էին հայ ժողովուրդի մտաւոր եւ քաղաքական չարժումներուն մէջ: Գումգարուն ու Սամաթիան, Սան – Սթեֆանօն ու Պապը Ալին, Բերան ու Սադըզ – Աղաճին, Զալթիան, Պէշիկթաշն ու Օրթագիւղը՝ ամէն մէկը բան մը յուշեր էր ինծի:

Ցետոյ, Օրմանեանն էր որ քաշած էր դիս իր հետեւէն: Առանց յուզումի չէ՝ որ ճեմեր էի Բերայի Ֆէրիհիյէ պողոտային երկայնքին, նախկին պատրիարքին Ըմբըր փողոցի տունը փնտռելու ճիգերուս մէջ խանդավառ: Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցէն մինչեւ Շիշլիի գերեզմանատունը, կեդրոնական վարժարանէն մինչեւ սա կամ նա թաղին եկեղեցին, իրմէ թողուած յիշատակներ կամ ժառանգներ ցցուեր էին դէմս: Ու երբ մուտք գործեր էի Գումգարուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին, մտաբերեր էի այն արիւնոտ մահափորձը, զոր հայանուն մարդուկ մը իր գործ դրեր էր այնտեղ, 1903 Յունուար 6–ի Ծննդեան պատարագի ընթացքին, տապալելու համար «Խաֆիէ» Օրմանեանը՝ հրաշէնի փամփուշտներու տարափին տակ...: Նոյն եկեղեցիին մէջ յիշեր էի նաեւ Խրիմեան Հայրիկը, որ «Երկաթեայ Շերեփ»ի պատմական իր քարոզը խօսեր էր այնտեղ, Պէրլինի ձախողութենէն անմիջապէս վերադարձին: Շրջան մը կար մեր պատմութեան մէջ, երբ Օրմանեաններու զգօն մատնեցակերպը հակադիր կը նկատուէր Խրիմեաններու յախուռն գործելակերպին: Բայց ես չէի կրնար մոռնալ, թէ Գումգարուի այդ նոյն եկեղեցիին մէջ Օրմանեան Պատրիարք վառաչուք հոգեհանդիստ մը կազմակերպեր էր Խրիմեանի վախճանման առթիւ (1907) ու հրաւիրեալ օտար դեսպաններու իսկ ներկայութեան խօսեր էր ցնցիչ քարոզ մը՝ մարդու մը մասին, զոր Համիտ թշնամի նկատած էր ու կը նկատէր միշտ Թուրք պետութեան, եւ որուն Պոլսէն անցքը թող չէր տուած, երբ ան կաթուղիկոս ընտրուելէ եաք՝ Երուսաղէմի իր աթոռէն ճամբայ ելեր էր Էջմիածին երթալու համար:

Սակայն պատմական իր հէնքէն անդին՝ Պոլիս հոծ համար գրաւիչ չատ բան ունէր նաեւ իր այժմու հայ գաղութով: Հակառակ ճակատագրին պարտադրանքներուն եւ հակառակ այն բոլոր ժխտական երեւոյթներուն՝ որոնք կրծեր էին դարերէ այնտեղ ու փոխեր անոր աւանդական դիմագիծը, Պոլիս դեռ կը մնար պատանէյի վրայ: Դեռ բազմաթիւ արժէքներ անվթար կը մնային իր ծոցին մէջ: Ցուզիչ էր տեսնել բուռ մը գրագէտներու, կրթական մշակներու ու համայնքային գործիչներու հեւքոտ աւօրեան՝ ի գին նոր ճախրանքներու եւ հոգեկան նոր վերլքներու: Ես մանկիկ եղայ իրենց յուզումներուն եւ ականատես՝ իրենց վարձառուբեան:

Ու հիմա, երբ վերադարձած եմ կայքս ու անդին ձգած Վոսփորը, կը զգամ որ այսուհետեւ անկարելի պիտի ըլլայ հեռու պահել Պոլիսը իմ մտահորիզոնէս: Եւ աւելի լաւ բացատրելու համար՝ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ, խօսքերս պիտի կնքեմ այն նոյն վերջաբանով, որով աւարտած էր Մեսրոպ Արք. Աշճեան իր մտորումներու սերտն մէկ էջը՝ 1996–ին Պոլիս տրուած կարճատեւ այցելութենէ մը վերադարձին.

«Հիմա հեռու եմ Պոլսէն, բայց աւելի հպարտացած եմ Պոլսոյ ճանաչողու – թեամբս: Եւ Պոլիսը իմ մէջ է, ինչպէս որ բոլորիս մէջ է: Սիրենիք կամ չսիրենիք, Պոլիսը մեր էութեան մաս կը կազմէ, եւ որքան աւելի ևանչնանիք Պոլիսը, այնքան աւելի կը ևանչնանիք մենիք զմեզ: Ուզենիք կամ չուզենիք, Պոլիսը մեր երկրորդ ծնընդավայրն է, Պոլիսը մեր ազգային յիշողութիւնն է»:

Հալէպ

(Շար. 16 եւ վերջ)

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԹԵՄԱՅՈՎ ԵՐԿՈՒ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Հայ թատրոնի ընկերակցութեան պատրաստած թատերական ընթերցումներու 11-րդ շարքին Բ. ծրագիրը յատկացուած էր ազատութեան նիւթին: Այդ թեմայով երկու կարճ մէարար թատերգութիւն ներկայացուեցաւ Մարտ 11, Կիրակի յետմիջօրէին, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Փարիզի Մշակութային Կեդրոնին Ա. Մանուկեան սրահին մէջ: Առաջինը Պետրոս Դուբեանի «Տարապիր ի Սիպերիա»ն էր, երկրորդը Լեւոն Մանուէլեանցի «Գալիլէ եւ Մելտոն»ը:

Առաջինը որ Դուբեանի թատերական առաջին գործն է, գրուած 16 տարեկանին (1867), ներշնչուած է Միքայէլ Նալպանտեանի կեանքէն: Ցայտնապէս, ազատատենչ հոգիով բանաստեղծին դառն վախճանը խորապէս տպաւորած է պատանի Դուբեանը որ գրի առած է այս թատերգութիւնը: Ազգայնական զգացումին տիրապետութեան տակ, վիպապաշտ ոճով գրուած գործ մըն է ուր ազատութեան տենչանքին խորտակումը ու անոր վերածնունդի յոյսը կ'երգուի: Ուշագրաւ է լեզուն որ արեւմտահայերէն աշխարհաբարին առաջին չրջանը կը թանայ, լայնօրէն գրաբարի տիրակալութեան տակ դնելով հանդերձ:

Դերերը մարմնաւորեցին Ժիրայր Զոհրաբեան, Նոյեմի Իւսկֆի, Հելգա Գէորգեան, Ամալիէ Գրիգորեան, Աստղիկ Շինկիթեան, Ալպէր Ասատրեան, իսկ բեմական դործողութիւնները կը կարգար Նայիրի Ցովհաննէսեան:

Երկրորդ թատերգութեան մէջ կաչկանդուած ազատութիւնը մտաւորն էր, հեգոս ունենալով Գալիլէն: Անոր Ֆլորանսի արդելարանին մէջ որ հաւատաքննիչ վանականներու մենաստան մըն է, այլեւ կ'երթայ երիտասարդ Միլտոնը: Գրեթէ նոյն տարիներուն գրուած գործ է այս մէկն ալ (1895), այս անգամ արեւելահայերէնով որ նմոյշ մը կ'ըլլայ հայերէնի այդ ճիւղին աշխարհաբարին առաջին չրջանին:

Գրեթէ միայն Գալիլէ – Միլտոն հանդիպումին տեսարանով կազմուած թատերգութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ ներկայացումի թերթիկը, բեմադրուած չէ երբեք: Մինչդեռ հեղինակին թատերգութիւններէն ուրիշներ բեմ հանուած են Սիրանոյշի խաղարկութեամբ եւ Օվի Սեւումեանի բեմադրութեամբ: Պէտք է ըսել որ հայկական թատրոնի դրականութեան ծանօթանալու տեսակէտէն հետաքրքրական ըլլալով հանդերձ նման գործերու ներկայացումը, կիրակի յետմիջօրէով մշակութային հետ դիւրամատչելին սպասող հանդիսատեսին համար չատ յարմար ընտրութիւն չէր:

Հեղինակը (1864 – 1918) ազուլիսցի է, ուսանած է Թիֆլիս, ապա Մոսկուա, աւարտելէ եաք դասաւանդած Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանին եւ Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանին մէջ: Հեղինակ է դասագիրքերու, բանաստեղծութիւններու, պոէմներու: Ունի աւելի քան տասնեակ մը թատերգութիւններ:

Այս խաղին անձերը մարմնաւորեցին Ժ. Զոլաքեան, Վ. Ամատեան, Ա. Ասատրեան, Ա. Շինկիթեան, Թորոս Գովթիկեան: Բեմական գործողութիւնները կարգաց Ն. Իւսկֆի: Երկու խաղերուն ալ փորձերը վարած էր Արբի Ցովհաննէսեան:

Այս վերջին հեղինակին մէկ ուրիշ թատերգութիւնը «Սասունցի Դաւիթ եւ Մսրամելիք» կը ներկայացուի Ապրիլ 8–ին, նոյն սրահին մէկ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՑԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Փետրուար 4–ին Հ. Մ. Ը. Մ.ի տեղւոյն վարչութիւնը կը տօնէր Հ. Մ. Ը. Մ.ի 83–րդ տարեդարձը, Տօնակատարութիւնը կը սկսէր սկաուտական տողանցքով կազմուած արի – արենոյչներէ եւ մարտարուեստի խումբերէ: Քայլերգներու ունկընդրութենէն եաք, օրուան հանդիսավարը՝ Սեւան Տէմիրճեան բարի պատուոմաղթելէ եաք, կը հրաւիրէր Թորոնթոյի վարչութեան տեղապահ՝ Թամիկա Սարխանեանը իր խօսքը ըսելու: Յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Մհեր Առաքելեան եւ Վահան Զալըգեան: Ծառայութեան չքանչանները բաշխումէն եաք, հանդիսութեան ուշարժին խօսք առած է Հրայր Տէր – Սարգիսեան, որ անդրադարձած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի հիմնադրութեան նպատակին: Հանդիսութիւնը փակուած է «Յառաջ նահատակ»ով:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Յունուար 28–ին տօնուած է ՀՕՄ.–ի օրը: Գանատական եւ հայկական փառերնիրու ունկնդրութենէն եաք, օրուան հանդիսավարը՝ Սոնա Ցովհաննէսեան բարի պատուոմաղթած է ներկաներուն, անդրադարձած ՀՕՄ.–ի օրուան խնամին, ապա ներկայացուցած է օրուան բանախօսը՝ Նուէրիկ Էլոյեան, որ ծանրացած է ՀՕՄ.–ի զարծունէութեան վրայ: Գործադրուած է պեզարութեսական յայտագիր մը: ՀՕՄ.–ի Ռուբինա մասնաճիւղը մրցանակներ բաշխած է կարգ մը արժանաւոր անձերու:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

«ՄԻԱՄԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Միամանութիւն» խմբակցութիւնը սահմանադրական փոփոխութիւններուն մէկ առանձին կարեւորութիւն կ'ընծայէ իր խանութիւններու տարանջատման խընդրին, ինչպէս նաեւ տարածքային բաժանման ու տեղական ինքնակառավարման հարցերուն: Խմբակցութեան նախագահ Գ. Սահակեան կողմնակից է նախագահական կառավարման համակարգի: Կը սէ թէ ներկայ Սահմանադրութեամբ յստակ չեն ՀՀ նախագահին ընդհրպարանի եւ կառավարութեան իրաւասութիւններն ու պարտականութիւնները. անուելցուցած է նաեւ որ տեղական ինքնակառավարման ձեւն ալ այնքան կիրառելի չէ Հանրապետութեան պայմաններուն մէջ:

***

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԻԾ

Նորաստեղծ Ազգային Ժողովրդավարական Կուսակցութիւնը (ԱԺԿ) սահմանադրական նոր նախագիծ կը պատրաստէ: Հիմնադիրներէն, երեսփոխան Շ. Քոչարեան «Արմենփրէս»ի յայտնած է թէ այդ նախագիծը կուսակցութեան հիմնադիր համագումարի գլխաւոր փաստաթուղթը կը հանդիսանայ: «Արմենփրէս»ի կարծիքով կարելի է ենթադրել թէ նախագիծը կ'ունենայ խորհրդարանական կառավարման համակարգի երանգ, քանի որ Շ. Քոչարեան առոր ջատագովն է: Ըստ իրեն, հիմնադիր համագումարը տեղի կ'ունենայ մինչեւ Ապրիլի կէսը:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ Կ'ԱՑՑԵԼԷ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐԸ

Ամէն տարի, Կապոյտ Խաչի Իսիլ Տիրան Սէրգէնկիւլեան մանուճիւղը այցելութիւն մը կը կատարէ Մոնմորանսիի եւ Կոնէսի Հանդստեան տուներուն։ Փետրուար 4-ին, օթոքարին բոլոր տեղերը զբաւուած էին։ Նախ, այցելեցինք Սարսէլի նաւային թանդարանը, որ չատ հետաքրքրական էր։ Ծովային ուժը ներկայացուած էր իր բոլոր երեսակներով ճաքը սրահներու մէջ։

Կռնէս տեղի ունեցած ճաշէ մը ետք, հասնինք Հանդստեան Տունը, ուր պատասպարեալները անհամբերութեամբ տեղի կ'սպասէին մեծ հիւրասրահին մէջ։ Այս անգամ, Կոնէսի Տան մեր ընտրութիւնը առաջնորդուած էր Իսիլի բնակիչ Տիկին Մարիամ Տէրտէրեանի պատճառով, որ քանի մը շաբաթ է հոն տեղափոխուած էր։ Ինք, մեր մասնաճիւղին հիմնադիրներէն եղած էր 30-ական թուականներուն։ Ցաղիկ պահեր, յիշատակներու փոխանակութեամբ։

Կը խորհինք թէ յաջողեցանք, քանի մը ժամուան ընթացքին, ուրախ պահեր ապահովել, նուէր մը տալով ամէն մէկուն եւ մանաւանդ երգերով եւ պարերով ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծելով։ Պատասպարեալ մը, 102 տարեկան անակնկալի բերաւ մեզ, երբ ոտքի ելաւ, իր կարգին պարելու համար։ Այս գուարթ միջավայրէն հեռացանք, բռնելով Իսիլի վերադարձի ճամբան։

ԽԱԶՈՒՀԻ

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տանտիկնոջ փոքրիկն Վահագն Գոչոզեան, որու դաշնակի ուսուցիչն է Լեւոն Մամիկոնեան, երկու յաջողութիւններ արձանագրած է Փետրուարին Ֆրանսայի երաժշտական Մրցումին։

Դասական դաշնակի էլէմանթէր II աստիճանին մէջ, աւարտականի (Ֆինալիթ) «չատ լաւ» որակումով պարգեւին արժանացած է։ Նաեւ դասական դաշնակի, Մէյրին II աստիճանին աւարտականի «առաջին մեծաւլին»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԿՈՒ ԵՐԳ

ԿՈՄԻՏԱՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Երեւան – Փարիզ 2000 – 2001

ՉԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

1700-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կրօնական Ազգային Միութիւնը, իր կարգին, Փետրուար 4-ին նչեց Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակը կրօնական եւ մշակութային զոյգ ձեռնարկներով։

Առաւօտուն պատարագը մատոյց, Մարմէյլէն Վաչէ Ծ. Վրդ. Իզնաթիոսեան Սէն Մարթէն տ'Էռի Սէնթ Մարի ար լա Տելիվրանտ Եկեղեցւոյ մէջ։ Պատարագիչը իր քարոզին մէջ խօսեցաւ օրուան խորհուրդին մասին (արտաքսման կիրակի), ապա, ծանրացաւ Հայաստանի քրիստոնէացման վրայ, 301-ին եւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչի դերին այդ ուղղութեամբ։

Կէսօրին Կրընոպլի Օթէլ Փրէզիտանին մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ եւ դասախօսութիւն։ Ազգ. Միութեան նախագահը Պր. Խաչօ Անտոնեան բարի գալուստեան իր խօսքէն ետք ներկայացուց օրուան բանախօսները՝ Վաչէ Ծ. Վրդ Իզնաթիոսեան եւ պատմաբան Տիկին Անահիտ Տէր-Տէր-Մինասեանը։ Նախ խօսք առաւ Վաչէ Վրդ. որ ծանրացաւ քրիստոնէութեան խորքին վրայ, խօսելով Թադէոս ու Բարթուղիմէոս առաքեալներու Հայաստան մուտքին, ինչպէս նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կեանքին ու կրած չարչարանքներուն մասին։ Ըսաւ թէ Խոր Վիրապի մէջ 13 տարի տոկաց անօթութեան եւ ծարաւի, չնորհիւ աղօթքին եւ հաւատքի զօրութեան։ Բանախօսը չարունակեց, բացատրելով թէ երբ պինքը կը փրկեն Տրդատ Թագաւորը եւ ընտանիքը, Հայաստան պետականօրէն քրիստոնեայ կը դառնայ 301-ին։ 1700-ամեակին առթիւ Վաչէ Վրդ. թարգմանած է իր լոյս ընծայած գրքոյկը՝ La Miniature Arménienne et Toros Roslin:

Օրուան երկրորդ բանախօսը՝ Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան ֆրանսերէնով, չատ յստակ կերպով ներկայացուց իր նիւթը, որպէսզի ան մատչելի ըլլայ նաեւ ներկաներէն 10 – 12 տարեկան երախաներուն։ Նիւթը բաժնեց չորս մասերու՝ 1.- Հայ գիրերու գիւտը, 2.- Աստուածաչունչի և զանազան գիրքերու թարգմանութիւնները, 3.- Պատմագրութիւն, 4.- Թագաքանութիւն. ու սկսաւ ը. դարու պատմութենէն որ կոչուեցաւ Ոսկէ Դար։

Ներկաները հետաքրքրութեամբ հետեւեցան իրենց ներկայացուած նիւթերուն ու մեկնեցան գոհացած։

ՇԱՒԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐՈՒ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան մէջ – եկեղեցական աչխոյժ յարաբերութեանց եւ գործունէութեանց շրջափակին ներս, 2001 Ուրբաթ, Մարտ 9-ին, Միջին – Արեւելքի Աստուածաբանական Դպրոցին (ՆԵՄԹ) մէջ տեղի ունեցան աչխատանքի երկու հանդիպումներ.-

Ա) Եկեղեցիներու Համաչխարհային Խորհուրդին կողմէ հռչակուած՝ տասնամեակ յաղթահարելու համար վայրագութիւնը աչխարհին մէջ ծրագիրը արծարծուեցաւ եւ քննարկուեցաւ յատկապէս Միջին – Արեւելքի ներկայ կացութեան մէջէն։ Միջին – Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդի անդամներ, եկեղեցական եւ կրօնական հաստատութիւններու ներկայացուցիչներ, տարբեր զեկոյցներով եւ մօտեցումներով, կարեւորութեամբ ընդգծեցին խաղաղութեան համար պայքարելու անհրաժեչտութիւնը, ինչպէս նաեւ խաղաղութեան նոր մշակոյթի մը ստեղծումը։

Բ) Երկուչաբթի, 2001, Մարտ 12-ին, դարձեալ ՆԵՄԹ-ի մէջ, տեղի ունեցաւ այլ հանդիպում մը, Անգլիայէն ժամանած եկեղեցական յատուկ պատուիրակներու եւ Միջին – Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդի անդամներու միջեւ։ Անոնք քննարկեցին Միջին – Արեւելքն ու Եւրոպան յուզող բազմաթիւ տագնապալի հարցեր, մանաւանդ գաղթականներու եւ արտագաղթի վերաբերող խնդիրներն ու անոնց անդրադարձը տեղւոյն Քրիստոնէութեան վրայ։

Սոյն երկու հանդիպումներուն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը ներկայացուց Տ. Շահան Ծ. Վրդ. Սարգիսեանը (Տեսուչ Դպրեվանուց)։

ՉԱԽԱԼԻԿՆԵՐԸ ԱԻԵԼԻ ԿԱՐՃ Կ'ԱՊՐԻՆ

ԱՄՆ-ու մէկ համալսարանին մէջ կատարուած հետազօտութիւն մը յանգած է այն եզրակացութեան որ ձախալիկ ըլլալու պարագան կ'ազդէ մարդոց կեանքի տեւողութեան վրայ։ Հետազօտողը ինք տարուան ընթացքին քննած է ԱՄՆ կամ Գանատա ապրող 5743 հոգիի կեանքի տեւողութիւնը։ Տեսած է որ ամէն ոգործածող մէկուն կեանքի միջինը 68,7 տարի է, մինչ ձախալիկի մը համար ատիկա կ'իջնէ 65-ի։

Այս տարբերութեան պատնիքը անբացատրելի կը մնայ. ճիշդ է որ գժուար չէ մտածել թէ ձախալիկները կ'ապրին աչխարհի մը մէջ ուր ամէն բան հակառակ կը ջուի իրենց։ Ամէն բան յղացուած ու չինուած է աջը գործածողներու համար։ Սրդէն երկար առենէ ի վեր անոնք կը դանգատին որ իրաւազուրկներ են։ Եւ ճիշդ է որ իրենց համար չմտածուած ու չչինուած աչխարհի մը մէջ անոնք աւելի հակամէտ կ'ըլլան արկածներու ենթակայ դտնուելու։ Հետազօտողը որ ինք ալ ձախալիկ մըն է, կը մտածէ թէ հարցը մարդկային ջղաբանութեան եւ մարմնակազմութեան առընչուած է։ Այն ենթադրութիւնը կ'ընէ որ ուղեղային կապերը թեթեւակի կերպով տարբեր են ձախալիկներուն եւ միւսներուն միջեւ։

Հակառակ տակաւին վարկածի ձեւով ըլլալուն, բաւական հակասական են տեսակէտները. կայ հակում մը որ հիմնուած վերջերս կատարուած գիտական ուսումնասիրութեան մը, կապ կը հաստատէ ձախալիկ ըլլալուն եւ մարմնին դիմադրականութեան համակարգի հարցերուն, թիրոյիտի գեղձին խանգարումներուն, գաւակ ունենալու դժուարութեան միջեւ։

Այս նոր ուսումնասիրութեան հետաքրքրքական արդիւնքներէն մէկն ալ այն է որ միայն ձախալիկները աւելի երկար կ'ապրին, քան անոնք որ ձախը կը գործածեն ընդհանրապէս։

ՔԱՂՀԱՆ

LIVRES REÇUS

A N I
REVE D'ARMENIE

NICOLAS YACOVLEVICH MARR

Ouvrage réalisé avec le concours de la Fondation C. Gulbenkian

Anagramme Editions,
Société bibliophilique Ani
163, rue du Fbg St-Antoine,
75011 Paris

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ԱՅՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Իրեւ ընկեր տեղաւորուած էր Ռոբովամի տունը, ինչպէս ուրիչ հայդուկ մը, Ազամ, ինչպէս դեռ ուրիչ ընկերներ աւելի վերջը։ Տեսակ մը հիւրանոց էր դարձած Ռոբովամի տունը։

Բայց, ո՞վ էր այս տղան, որ մէկ անգամէն փայլեցաւ նոյնիսկ բեմի վրայ իբրեւ արտասանող։

Զաւակը՝ պինեպանի մը, կէս ձգած Պէրպէրեան վարժարանը, նետուած էր պինեուն։ Սահմանադրութեան հռչակմէն քանի մը ամիս ետք, երբ Ս. Զաքարեան եւ Կ. Բամամճեան Սկիւտար եկած էին քարոզութեան համար, Ռոբովամ ալ արձանագրուեցաւ 70 – 80 թեկնածուներու հետ, Պէյլէրին պարտէզը։

Բաւական տարեց կ'երեւար։ Հագուած «ափաչ»ի պէս, մէջքին հաստ գօտի մը, կուրծքին վրայ ժամացոյցի շղթայ մը, որ ալ գրպանէն ձախ գրպանը կ'երկարէր։ Մօտուածքը՝ կարծր։ Հանրածանօթ ամբողջ թաղին մէջ։ Եթէ խմել սկսէր։ Երբ խմէլ սկսէր։

Իր անցեալի մասին ստուգումներ կատարած աեն, Տեղական Մարմինը իմացած էր թէ ժամանակին օգներ է Պատրիարքարանի գործակատար Տիգրան Եփեսեանի, պանդուխտ գաւառացիներ գործ տալու համար Պոլսէն։

Անմիջապէս գատական ատեան մը, որուն մէկ անդամն ալ ես էի, գժբախտաբար։

Ռոբովամ սրտբաց պատմեց ամէն բան։ Ցանցանքը երեւութական էր։ Պարզապէս բարեխօսած էր անհատի մը համար։ Երբ մէկը քիչ մը բարակը վիճառել ուզեց, քրքրելով իր կեանքը պինետան մէջ, յանկարծ լաց մը բռնեց այս կարծրացած տղան։

– Ի՛նչ կ'ուզեն լսեն, ես Դաշնակցական պիտի ըլլամ. ես ալ կ'ուզեմ ծառայել ազգիս...

Ու մինչեւ վերջն ալ մնաց հաւատարիմ կուսակցութեան ստանձնելով ամէն զոհողութիւն։ Հայրը չատոնց մեռած ըլլալով, միայն մայր մը եւ տուն մը ունէր աչխարհի վրայ։

Ի բնէ ուշիմ, անմիջապէս կ'ըմբռնէր որեւէ հարց։ Մինչեւ անդամ կը վիճաբանէր գրոց – բրոցներու հետ, պարզելով առաղջ, հասատատուն տեսակէտներ։

Հրապարակային հանդէսներու ատեն Ռոբովամն էր որ կը ստանձնէր «պիւֆէ»ին կազմակերպումը։ Բայց նաեւ ինքն էր միակ արտասանողը կամ արտասանողներուն յառաջապահը։

Ի՛նչ խոր ղղացումով կ'արտասանէր Շուշանիկ Կուրղինեանի «Այդ մե՛նք ենք գալիս»ը, – ինքն ալ իսկական բանուոր մը հագուստա – կապուատով եւ կերպարանքով։ Հեռվհեռէ ուրիչ կատրներ ալ սորվեցաւ, – «Յարգա՛նք քեզ», «Բազինի Փառաբանութիւնը», եւ այլն։ Բայց «Այդ մե՛նք ենք գալիս»ը եւ Ռոբովամը այնքան նոյնացած էին, որ, մէկը յիշած առենդ միւսը միտքդ կ'իյնար։

Տարիներով ենթակոմիտէի կամ լսարանի վարչութեան անդամ, Ռոբովամ կը մտնէր ամէնէն վտանգաւոր գործերու մէջ։ Ցաճախ կը հարցնէր անհամբեր։

– Ան չէ ամա, տահա չատ պիտոր պէֆլէյե՞նիք, ակռաներս թափիլ սկսան...

Ընկեր մը ունէինք, խիզախ, որ հակառակ ճոռոմ կեղծանունին, բառերու հետ կը խաղար, երբ հարց մը վճռելու կ'ելլէինք։ Ծօսք առնելով հանդիսաւորապէս կը յայտարարէր.

– Սկզբունքով համաձայն եմ, բայց գործնականին մէջ՝ ո՛չ։

Եւ ահա Ռոբովամը անդիէն.

– Պօշ լաֆ մարիկ ընելու ժամանակ չունինք։ Էրիկ մարդու պէս լսէ. համաձա՞յն ես, չէ՞ ես մի ռամկավարի պէս՝ հէմ ասանկ, հէմ անանկ...

*
**

1910 Զատկի Երկուչաբթի առաւօտ Ռոբովամին հետ ճաշեր էինք Լսարանին առջեւ։ Սափրիչ Արշակը պատմեց թէ երկու Իթթիհատական գործակատարներ, որոնք Ռոդոսթոյի մէջ կը սպասեն Ներսէս «Մելքէթ Վէքիլի», ինչպէս կ'ըսեն իրենք։

Երկու Իթթիհատեր, «Բաֆֆի» լսարան, «Մելքէթ Վէքիլի»...

Հազիւ ներս մտեր էինք, երբ երկու Իթթիհատերը ոտքի ելան յարգանքով։

– Հրամեցէք, հրամեցէք. տէրտ ունինք ձեզի եկանք. հապա ո՞ւր երթանք։ Ազատեցէք մեզի այս ճանապարհին ձեռքէն...

Ու պատմեցին թէ 150 – 200 բանուորներու կողմէ եկած են օգնութիւն խնդրելու, թէ բոլորն ալ նաւամատոյցը կ'աչխատին, սալայատակները նորոգելով, թէ չարաթներէ ի վեր դրամ ստացած չեն։ Եւ վերջապէս ձեռնարկուն չարաչար կը չահագործէ գիրենք, պատառ մը չոր հացով օրը իրիկուն կ'ընեն, եւ այլն։

– Ձար մը, ի սէր Ալլահի, ճար մը, այլապէս արիւն պիտի թափի...

– Երթա՞նք, Ռոբովամ, «Մշակ բանուոր, բէնչպէր ախպէր... աչխատանքի դատի պաչտպան»...

= Երթա՛նք, ինչո՞ւ չէ։

Եւ ճամբայ ինկանք երկու Իթթիհատերուն հետ, որոնք մինչեւ նաւամատոյց մէկ բերան պատմեցին գործին բոլոր մանրամասնութիւնները։

Աչխատաւորները բան – գործ թողած, հաւաքուեր էին նաւամատոյցի մզկիթին բակը, խառնիճաղանճ ազմուկ մը յարուցանելով։ Երբ մենք հասանք հանդարտեցան, սպասելով մեր կարգադրութեան, իբրեւ «Մելքէթ Վէքիլի»։

(Շար. 35)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յարութիւն Քէլէկեանի մահուան առթիւ Յակոբ եւ Մարի – Լուիզ Պալեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ԱՌ Ի ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը տեղեկացնենք՝ թէ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայոց առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը համացանցին (internet) վրայ սեղծած է տեղական կայք (site)մը, որուն մէջ տեղադրուած են ծանօթութիւններ ընդհանրապէս Հայ Եկեղեցւոյ եւ տեղեկութիւններ մասնաւորաբար Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածնին, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եւ Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիներու կառոյցներու եւ առօրեայ կեանքին մասին։

Կայքի հասցէն է՝

http://www.armenweb.org/eglise.htm

Կը տեղեկացնենք նաեւ որ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի քարտուղարութեան եւ վարչութեան մարմիններուն հետ կարելի է կապ հաստատել ելեկտրոնիկ (e-mail) նամակագրութեամբ՝ հետեւեալ հասցէով՝

eglise.aposolique.armenienne@wanadoo.fr

ԴԻՒԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

(Շար. Ա. Էջէն)

կանաչներու յառաջխաղացումը, ալբի ծանր պարտութիւնը Փարիզ եւ Լիոն, բայց, մեծ յաղթանակը գաւառի աւելի քան 30 քաղաքներու մէջ, նաեւ նախարարներու ճախողութիւնը։

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Պոլսոյ, Անգարայի, Իզմիրի հիւպատոսարաններուն վրայ Ազգայնական Շարժում կուսակցութեան անդամներ հարկիթ, լոլիկ նետած են, պայծոյթ արտայայտելով Փարի Սէն Ժերմէն – Կալաթասարայ մըցումին «Հայերու եւ Ֆրանսացի»ներու րդտութեան հանդէպ։ Անոնք լեզուներ ալ արձակած են, գոչելով· «Ֆրանսա՛, մեր համբերութիւնը չարաչար մի՛ գործածեր», կամ «Մարսափելի կ'ըլլայ վախճանը անոնց որոնք կը սպառնան Թուրքին»։ Ոստիկանութիւնը ապահովութեան չղթայի մը տակ առած է չէնքերը։

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ. զօրակոչի դիմեց, այլեւս անխուսափել նկատելով պատերազմը իր սահմանին վրայ։ Թեթովոյի մէջ, ալպանացի ծայրայեղ տարրերը սպասափ կը տարածեն եւ մակեդոնական բանակն ալ տեղքայլ կ'ընէ։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ նախագահը Կուչմա պաշտօնագրկեց Ներքին նախարարը՝ Կրաւչենկօ, իր ամէնէն հաւատարիմ գինակիցներէն մէկը։ Ընդդիմութիւնը նախագահն ու նախարարը կ'ամբաստանէին լրագրողի մը մահուան համար։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Աբտաքին նախարարը՝ Ժարժ Փափանդրէու բուռն պաշտպանը դարձած է Թրակիոյ թուրք փոքրամասնութեան։ Շարաթավերջին, այցելելով արեւմտեան Թրակիան ի նպաստ 120–էն 150 հազար թուրքերու արտայայտուած է, որոնց համարկումը բաւական դժուար է։

ԳԱԹԱԼՈՆԵԼԻ մէջ, ԷԹԱՆ նոր ոճրավարձ մը գործեց, որու հետեւանքով ոստիկան մը մեռաւ։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը Հ. Ալիեւ Թուրքիային Բաքու վերադարձին լրագրողներու պատասխանելով ըսած է թէ Ադրբեջանի մէջ կարելի է գինուորական Թրքական խարիսխներ հիմնել։ Այս արտայայտութիւնը Մոսկուայի ղրծին հետ կապերը խզելու եւ արեւմուտքին մօտենալու հակում կը նկատուի։ Նոյն հակումը Բաքու նախապէս ալ արտայայտած էր, սակայն ՕԹԱՆ–ի չրջանակները մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց չէին տուած, յատկապէս Ադրբեջանի ժողովրդավարութեան թերի վիճակին պատճառով։ Իսկ Ռուսաստան հակազդած էր։ Դէտեղու կարծիքով Ալիեւ նոյն փափաքը արտայայտած է, ՕԹԱՆ–ի փոխարէն Թրքական խարիսխներու մասին խօսելով որպէս պղուչութիւն։

ԵԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱՔ

ՄԱՅԻՍ 20

Միջվարժարանային Աստուածաբանութեան Մրցում

Պ.Հ.Մ.Մ. – Մարսէյլ

ԵՐԱՆԻ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ չնորհակալութեամբ առացած է Իւղագիրի հետեւեալ նուէրները։

Բ. ՅԱՆԿ

Օրիորդները՝ Լորա եւ Լիտիա Իշխալացեան 1000 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Շահպազեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պ. Քոչեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կ. Գեղամեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գ. Գույումճեան 50 Ֆր., Պր. Ժան Մատոյեան, Տիկին Մելինէ Ժամքարեան 250–ական Ֆր., Պր. Յարութիւն Ջուլհակեան 500 Ֆր., Պր. Արամ Խաչատուրեան 200 Ֆր., Տիկին Վարդանոյշ Գարաօղլանեան 500 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժան Յարութիւնեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սապճեան 500 Ֆր., Տիկին Սրապեան 100 Ֆրանք, Պր. Ժորժ Յակոբեան 500 Ֆր., Օր. Վիրժինի Ադամեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Ալթունեան 200 Ֆր., Պր. Կարապետ Զընթըրօղլու 600 Ֆր., Տիկին Արփինէ Սերոբեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Օ. Զագեան 500 Ֆր., Տիկին Պերճուհի Մատլումեան 300 Ֆր., Պր. Յարութիւն Գոլանճեան՝ 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրգիսկիւլեան 700 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հրաչեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէրտէրեան 200 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Օյնոյեան 300 Ֆրանք։

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի։

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25

«Դատաւոր»ի կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1

«Գալատեան» կիրակիին։

ԸՆԹԱՑՔ ՍՊԱՍԱԼԻՔ

ETCHMIADZINE ET LE MONT ARARAT
pour violoncelle seul

երկուշաբթի, Մարտ 26, ժամը 20–ին, Շան զ'Էլիզէի Թատրոնը

15, avenue Montaigne, Paris 8e

Թատերախաղարար և յօրինող՝ Տամինիք տը Վիլլանքուռ կը նուագէ։ – Պախէն երկու սիւիթներ, Քոռալիի սոնաթ օփուս 8 եւ իր հեղինակած՝ Էջմիածին եւ Արարատ լեռը։ Հայաստանէն վերադարձին է որ երաժիշտը ուզած է մեծարել ժողովուրդ մը որ տառապած է եւ ներչնչուած է էջմիածին լսած եղանակներէն։

Մանրամասնութեանց եւ տոմսերու համար հեռաձայնել՝ 01 49 52 50 50

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԵՐԳ
ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 22, ժամը 20·30–ին
EGLISE DE LA TRINITE
Place d'Estienne d'Orves, Paris 9ème
Հովանաւորութեամբ՝
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ–ի
Ներկայութեամբ՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպան
Է. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ–ի եւ Տիկին ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ–ի
կը մասնակցին
Ֆապիէն Շաճոյեան (*սոփրանօ*) – Մկրտիչ Մկրտիչեան (*պարիթոն*) – Իրիս Թորոսեան (*տաւիղ*) – Մարիժա Ուփի Մարճիճ (*դաշնակ*) – Պերթրան Պրայեար (*թաւջութակ*)
Սեռեկային նուագախումբ՝ BELL'ARTE
Երգչախումբեր՝ Սիփան–Կոմիտաս եւ Մեսիլ Սէն–Տընի
Ղեկավարութեամբ՝
ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
Ցայսպրին մէջ.–Կոմիտասի և Բ. Կանաչեանի խմբերգներն ու Կ. Ափրիկեանի եօթը նոր գործերը, որոնց կարգին «Զըլլար–Զըլլար» երգիծական գուարճութիւն մը։ – Création Mondiale։
Մուտք՝ 150 Ֆր. — Ուսանողներուն՝ 100 Ֆր.
Տոմսերուն համար դիմել՝ FNAC — *Հայ Մշակութային Տուներէն։* –
17, rue Bleue, 75009 Paris / 9, rue de Madrid 94140 Alfortville
UGAB: 118, rue de Courcelles, 75017 Paris
եւ երգչախումբի անդամներուն, հեռ. – 01·43·32·52·89 *կամ* 06·86·68·11·05
Site web : www.sipan-komitas.com

1ère TOURNEE EN FRANCE DU GROUPE MUSICAL ET VOCAL D'ARMENIE

«Yérk Yérkots»

«CANTIQUE DES CANTIQUES»

Ces 7 jeunes filles seront en concert exceptionnel :

— à **ALFORTVILLE : le mardi 20 mars à 20 heures 30,**
Salle Voltaire — 22, rue Voltaire. ● P.A.F. 30 F

— à **ARNOUVILLE-LES-GONESSE : le mercredi 21 mars à 20 heures 30,**
Salle Garvarentz, Espace Charles Aznavour, ave. P.V. Couturier.
Entrée libre.

— à **ISSY-LES-MOULINEAUX : le vendredi 23 mars à 20 heures 30,**
Eglise Evangélique Arménienne,, 28, ave. Bourgain. ● Entrée libre.

A l'occasion de ces trois concerts, le Pasteur René Léonian témoignera du réveil de la foi chrétienne en Arménie.

Renseignements : tél. : **01 47 36 02 50**

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 21, Միջինք

Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ

Արեւագալի ժամերգութիւն ժամը 9·30–ին
Քարոզիչ՝
ՎԱՋԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

***

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

***

La Section **«Saténig»**
de VAULX-EN-VELIN
vous propose
Samedi 24 mars à partir de 20h
LE
BAL du PRINTEMPS
à la Mairie Annexe du Sud
de Vaulx-en-Velin,
rue Alfred de Musset perpendiculaire
à l'avenue Roger Salengro
Animation Disc-Jockey
Prix : 80 F

***

Mi-Carême

organisée par la Croix Bleue des Arméniens Section St Maurice de Beynost
Au programme :
HADIG ET TOMBOLA
le dimanche 25 mars à partir de 15h
à la salle des fêtes.
Venez nombreux — Entrée libre

***

La Section **«Lola Sassouni»**
de Boulevard Oddo
organise un **MITCHINK le 25 mars** à partir de midi au C.A.Q., Boulevard Denis Papin, 13015 Marseille.
Participation : 70 F

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀԱՐԱՒԱՏԱԹԵՐԹ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

«ՔԱՐԷ Է ԵՂԵՐ ՀԱՅՈՒՆ ԲԱՐՁԸ...»

Ա.

Գերմանիայէն, բարեկամի մը յանձնարարութեամբ ղրկուած թրքերէն հատոր մը հակառակ խորագրէն թելադրուածին, նիւթերու ցանկին նեղուած ակնարկով մը ընթերցումի հետաքրքրական բաժիններ կը խոստանար: Հետաքրքրական էր անոր հրատարակութեան ժամանակն ալ որ կը զուգադիպէր ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումի ջանքերուն վերջին փուլին: Եւ ըսել որ ընթերցումի այդ բաժինները ուղղակի առընչութիւն ունէին 1915–ին կատարուածին ու նաեւ անոր յաջորդող տասնամեակներուն Թուրքիոյ մէջ Հայերը թիրախ առած քաղաքականութեան զանազան փուլերուն հետ – կրօնափոխութեան պարտադրանք, հետապնդուող ինուորութիւն, Ունեւորութեան տուրք, հայկական ինչքերու թալան ու սեփականացում, եկեղեցական ու համայնքապատկան այլ չինքերու քանդում, Սեպտեմբեր 6 – 7–ի դէպքեր, եւայլն–: Բաներ որոնք առաջին անգամը չէ որ թուրք հեղինակի մը կողմէ նիւթ կ'ըլլային. սակայն, հոս ուշադրութ այն է որ լայն չափով գրեթէ վաւերագրական հատորը նիւթ ըրած է Հայերու ապրումները, անոնց հարազատ պատումներուն տեղ տալով:

Հեղինակը կը կոչուի Քէմալ Եալչընն. ձախակողմեան համոզումներուն փոխարժէքը 1970–ական թուականներուն Թուրքիոյ մէջ բանտի տաժանքներով վճարելէ ետք, 1980–ին անցած է Գերմանիա, հոն շարունակելու թրքերէնի ուսուցչութեան պաշտօնը: Այդ երկրին մէջ հանդիպած է Մելինէ Քերոբեան – Իչքօլի (այրին՝ ուսուցիչ, հայագիտական վաստակի տէր Գեղամ Իչքօլի) որ զինքը դրած է Թուրքիոյ հայկական հետքերուն վրայ: Ձախակողմեան համոզումներու մարդկայնական, մարդասիրական դիծը անխթխթար պահպանած մէկն է Քռ. Եալչընն որ միշտ կը փորձէ այդ կանդունով չափել ապրածն ու արձանագրածը: Նոյնիսկ այդ հակումին բազմակի չեչոտումներով իր ընթերցողին աւելորդ կրկնութիւններու ծանրութիւնը տալու գնով:

Հատորը խորագրուած է «Սիրտս քեզմով կը խայտայ». հրատարակուած է անցեալ Դեկտեմբերին, Պոլսոյ մէջ: Կը բաղկանայ եօթը գլուխէ: Ամէնէն հետաքրքրականն է «Գաղտնի Հայեր» խորագրուած հինգերորդը որ բաւարար գաղափար կու տայ Անատոլուի մէջ թրքացած, իսլամացած Հայերու գոյութեան մասին: Մարդ մը որ յաճախ նիւթ կ'ըլլայ, սակայն որուն մասին թուական որեւէ տուեալ չկայ, ունենալու յոյս ալ չկայ: Հեղինակը այդ զանգուածէն ներկայացուցիչներ փնտռած ու գտած է Գերմանիոյ մէջ. անոնց հետ ունեցած զրոյցներով կը գծուի կեղծ ինքնութեամբ մը ապրելուն դաժան փորձառութիւնը որ այդ մարդոց ճակատագիրը եղած է եւ կը շարունակէ ըլլալ: Անատոլուի մէջ Հայկական ներկայութեան տեսակէտէն հետաքրքրական են «Ձամբաներուն վրայ», «Ք. Իչքօլին աչակերտներն ու բարեկամները» խորագրուած գլուխները ալ:

Մելինէին յանձնարարութիւնը կը վերաբերի մէջին Անատոլուի մէջ թրքացած Հայեր փնտռելու, զրուցելու անոնց հետ, ապա Էրզրում, Աչքալէ այցելելու, անկէ կարս ու Անի անցնելու, նաեւ երթալու Վան, Ախթամար:

Ք. Եալչընն այս ուղեծիրով նախ կ'երթայ Ամասիա. լաւատեղեակ առաղձնորդ մը լսելով որպէս թուրք ապրող Հայեր գտնելու անոր նպատակը, կ'ըսէ. «Այդ մասին շատ լսած եմ: Մինչեւ հիմա տարի առաջ Ամասիայի մէջ իսկ Հայեր կային: Բայց այլեւս ոչ ոք մնացած է. ոմանք մեռան, ոմանք Պոլիս գաղթեցին: Էրզրում, Թոքաթի կողմերն ալ Հայեր կային: Հայերու տարագրութեան ընթացքին թուրքեր գեղեցիկ հայ աղջիկները, կիները առեւանգեր են. անոնցմէ ոմանք երկրորդ կին, ոմանք աղախին, ոմանք հարճ ըրեր են: կարգ մը Հայեր ալ իսլամանալով մնացեր են: կը լսէիք, «Անահատին Հիւսէյին» (կեաւուրուն Հիւսէյին) կոչուած մէկը կար: Մայրը հայ է եղեր: Որո՞ւ հարցնեիք, ամէն մարդու հետ կրնայի չէ այս մասին խօսիլ: Նոյնիսկ եթէ գտնես այդ մարդիկը, կը վստահի՞ն ձեզի ու կը խօսի՞ն: Այս մարդիկը մահուան աւելցուքներ են»:

Փնտռտուքը իր ճամբուն վրայ կը հանէ նախ թրքացած հայուհի մը որ այսօր 70 տարեկան է եթէ կ'ապրի. սակայն, անոր պարագան չատ հետաքրքրական չէ, քանի որ ինք թուրք երիտասարդի մը սիրահարած ու 1940–ական թուականներուն հակառակ ծնողքին բունն ընդդիմութեան, կեանքը մխացուցած է անոր:

Ք. Եալչընն էրզրումի մէջ կը չանայ Աչքալէի մասին տեղեկութիւն քաղել որպէս Ունեւորութեան տուրքին աքսորավայրը. հանդիպած առաջին խօսակիցները այդ մասին լսած անգամ չեն. բարեմտութեամբ զինքը կ'առաջնորդեն մշակոյթի անօրէնին քով: Պետական պաշտօնեան ըսելէ ետք թէ էրզրումի ու Աչքալէի մասին պատմական խոր պրպտումներ ըրած է, քաղաքին պատմութիւնը կ'ամփոփէ պատմութեան ընթացքին կատարած կարեւոր դերով ու բոլոր չրջաններուն միմիայն հարազատ թուրք բնակիչ ունեցած ըլլալու առաքինութեամբ: Հոն Քիւրտ, եւ այլն ալ չկայ, միայն հարազատ Թուրքեր են: Ք. Եալչընն աւելորդ նկատելով հանդերձ, հարց կու տայ թէ Ունեւորութեան տուրքին ու Աչքալէի կապ ի՛նչ եղած է եւ թէ ճի՛շդ է որ 1942–ին (տուրքին թուականը) ոչ մահմետականներ եկած են հոն: Տնօրէնին նայուածքը, չարժուձեւերը կը խոստանան ու կը յայտարարէ. «Ատանկ բան չկա՛յ: Հայ դաւանաններուն յերիւրանիւթերն են ատոնք»:

Այլ տարբերակ ունին, սակայն, յաջորդ խօսակիցները. տեղացի տարեցները սրճարանի խօսակցութեան մը ընթացքին կը պատմեն այդ չրջանի անցքերը որոնց իրենք ականատես եղած են. «մարդահասակին կրկին բարձրութեամբ դիզուած ձիւնը մաբրել տուին պոլսեցի էֆէնտիներու որոնցմէ ոչ մէկը ձեռքը բահ ու բրիչ առած էր. բարի մարդիկ էին անոնք: Գիտակցօրէն գիրեցիք կոտորեցին: ... Յուրտէն խեղճերուն ձեռքերը, ոտքերը սառեցան: Ես աչքերովս տեսայ անոնց սառած մատներուն փրթիլ – իյնալը» կ'ըսէ մէկը:

Ուրիշ մը որ «Եուսուֆ պապա» կը կոչուի, այդ խումբէն միակը կ'ըլլայ որ չի հակառակիր պատմելիքին ճարտարութեան. կ'ըսէ թէ ինք այդ մարդոց չատ հասը կերած մէկն է եւ պէտք է պրուին այդ բաները որպէսզի ամէն մարդ գիտնայ: Պատմածը կէտ առ կէտ կը նոյնանայ մեր աւագ սերունդին այդ օրերու ապրումներու պատումին: 1942–ի ձմեռը չուրջ 300 Հայ, Յոյն, Հրեայ Աչքալէ տարուած են Պոլիսէն, Իզմիրէն, մեծ քաղաքներէ: Տարեց մարդիկ են անոնք: Կը մնան ախոռներու, սրճարաններու մէջ, ամբար կը վառեն, ամէն օր լերան վրայ ձիւն մաքրելու կը տարուին: «Անոնք որոնք այդ աշխատանքը ընելու անկարող էին, մեզի կը վճարէին, մենք անոնց տեղ կ'աշխատէինք: Ես ալ աշխատած եմ: ... Այդ մարդիկը շատ չարչարեցան: Շատ խղճալի վիճակներու մատնուեցան: Զկրցան Աչքալէի ցուրտին վարժուիլ: Մենք անասուններու կաշիով տրեխ կը կարէինք ու մէջը խոտ, յարդ լեցնելով կը պատսպարէինք մեր ոտքերը: Այդ մարդիկը բաղաբաքնակ էին: Ոչ տրեխ, ոչ յարդ տեսած էին իրենց կեանքին մէջ: Նուրբ, բաղաբի կօշիկներով եկեր էին հոս: Ոտքերնին սառեցաւ. ոմանց մատները կտրեցին: Գրեթէ անոնց կէսը ցաւի տէր դարձաւ. սառեցաւ, հիւանդացաւ: Ոջ – առոջ մարդիկը կոտորուեցան: Այն ծերուկն ալ որուն հացը կերած էի, չտոկաց: Առաւօտ մը երբ գործը առնելու գացի, «Սատկեցաւ գընաց» ըսին: Յուզուեցայ: Բարի մարդ մըն էր: Այսքան ժամանակ անցած է, երբ որ այդ վայրերէն անցնիմ, կը յիշեմ: Աչքալէն, ահա՛ այսպիսի տեղ մըն է»:

Անոնք աւերակներուն տրուած ոչ հետաքրքրական այցէ մը ետք, հեղինակը Պոլիս կը վերադառնայ ուր կը գտնէ ամասիացի Օհան Լօզանտը եւ մարզուհացի վահրամ Քարապէնթը: Երկուքն ալ կը պատմեն իրենց մեծերուն ապրած թալանի, աքսորի բաժինները: Երկրորդը մինչեւ իսկ 1965–էն պատմելիք ունի. Մարզուհիի սպաներուն, պաշտօնատարներուն հետ յարեկամական կապեր ունեցած է, միասին որսի կ'երթան: Օր մը Տէրսիմի կիրճին մօտ անոնցմէ մէկը կ'ըսէ իրեն. «Սա առուն կը տեսնե՞ս: Աւնր մէջ 4 – 5 հարիւր կեավուր մորթեցինք մենք»: 93 տարեկան է երբ այս արձերը կը պատմէ կը յիշէ թէ 1923–ին ի՛նչպէս Ամասիայի Եկեղեցին ու դպրոցը քանդած են: Ինչպէ՞ս: «Այդ տարիներուն Հաֆըը փաշա կոչուած երեւելի մը եկեղեցիին մէկ պատը մասամբ փլցնել կու տայ. վերջն ալ հրամանագիր մը կը ստորագրէ ուր կ'ըսէ թէ փլուզումի վտանգ կայ, վտանգաւոր է, պէտք է փլցնել: Այդ հրամանագրով մեր աչքին առջեւ անվթար, ամուր մեր եկեղեցին ու դպրոցը քանդեցին, մեզ ալ դուրս շպրտեցին»:

Վահրամ ծնած է 1905–ին. տեղահանութեան տասը տարեկան է ու ամէն բան կը յիշէ ամենայն մանրամասնութեամբ: Մէկ դիչերուան մէջ երեւելիներու, այր մարդոց հաւաք, անխուսափելի՝ «խլամացող կը մնայ» հրահանգով: Տեղւոյն վրայ կը ձգուին արհեստաւորները: Իրենց տունէն կը տանին վեց այր մարդ. մեծ հայրը, հայրը եւ չորս հօրեղբայրները: «Սարսափի այդ օրերը, պահերը այսօրուան պէս աչքերուս առջեւն են: Մարդոց աղաղակները, ողբերը ականջներուս մէջ կ'արձագանգեն տակաւին» կ'ըսէ ան, ապա կ'աւելցնէ. «Օդը ի՞նչպէս էր այն օրը երբ հայրս, մեծ հայրս, հօրեղբայրներս տարին. ի՞նչ եղանակ էր: Չեմ կրնար աչքիս առջեւ պատկերացնել: Սակայն կրկին կ'ապրիմ, որպէս թէ այսօր ըլլար, այն պահը երբ հայրս բռնեցին հաշեցին մօրս թեւէն ու տարին: Այդ օրերը շատ անգամներ երազս կու գան: Տարիքս իննիսունը անցած է, բայց տակաւին կը շարունակեմ այդ օրերուն երազները տեսնել»:

Յիչողութիւնը, հակառակ յառաջացած տարիքին, անվթար մնացած է իր քովն այն աստիճան որ կ'ըսէ. «փոքր տղայ էի, սակայն, նոյնիսկ այսօր երբ «Մարզուանի հայկական թաղին, Հայերու տուներուն տեղերը ցոյց տուր, բարտէսը գծէ, ըսեն, կը գծեմ ու մէկ – մէկ ցոյց կու տամ:

Անտէր մնացած տուները տեղացի Թուրքերու կողմէ թալանուեցան. մէկը կարասիները առաւ, միւսը դուռը, պատուհանը բակեց, տարաւ: Ոչինչ կրցանք ընել: Կարելի չէր: Որմէ՞, որո՞ւ պիտի գանգատէիր: Ամայացած փլատակներուն մէջ կը խաղայինք: Բաւական ժամանակ ետք Յունաստանէն փոխանակուած գաղթականներ եկան: Աքթաթիր Հայերու տուներն ու հողերը անոնց տուաւ»:

Իր ընտանիքը մահէն փրկուելու համար իսլամացած է այդ չրջանին: Այսուհանդերձ, վստահ չէ թէ կրօնափոխութիւնը պէտք է «կեանք փրկե՞լ» կոչել, թէ «կեանքը թունաւորել»: «Դառնացում մը, զգջումի զգացում մը երբեմ չեն լքած զիս» կ'ըսէ: Ու կը շարունակէ, բացատրութիւն մը տալու չայտնի մղումով "Դուք «կրօնափոխ», «կրօնափոխութիւն», «կրօնի փոխել» ի՛նչ կը նշանակէ, չէք գիտեր: Մարդ երբ չէ ապրած, չի հասկնար ատոր կսկիծը, դժուարութիւնը:

Մարզուանցիները, դուն դրացի թուրքեր, գիտէին թէ մենք կրօնափոխ էինք: Դժուար էր կրօնափոխի կեանքը: Մարդ ինքզինքին մահմետականութեան պարտադրածները չի կատարեր, սակայն, կը պահանջէ որ կրօնափոխը տառացիօրէն գործադրէ զանոնք: Կը հետեւի, կը նայի:

Մեր տան մէջ ազատ էինք, սակայն արտաքին շրջանակին նկատմամբ շատ ուշադիր պէտք է ըլլայինք: Ռամազանին ծոմ բռնածի պէս կը վարուէինք, յետոյ մեր խաչը հանելով կդաղօթէինք: Այս կացութիւնը տեւեց մինչեւ 1918: Երբ Օսմանեան պետութիւնը պարտուեցաւ պատերազմին, փախաքողը վերադարձաւ իր կրօնքին: Նոյնիսկ եկեղեցի բացուեցաւ»:

Պատրաստեց՝
Ա. Թ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵԼՈՒ ԱՐԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՐԱՁ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

Թուրքիոյ «Քանալ – 6» հեռատեսիլի կայանը հայկական նիւթին կապակցութեամբ հարցազրոյց մը սփռեր է 2001 Փետրուար 3-ի Շաբաթ գիչերը: Հուլքի ձէվիզօղլու հեռախօսային կապ հաստատեր է պետական պաշտօնական թեզին դէմ իր դիրքորոշումով ծանօթ յայտնի պատմաբան Թանէր Աքչամի հետ ալ, որ իր զաղափարներն ու համոզումները կըբերէին անդամ արտայայտեր եւ եզրակացուցեր է թէ «Թուրքիա պէտք է ներողութիւն խնդրէ Հայերէն»: Այս խօսքը նըկատելի դժգոհութիւն պատճառեր է հարցազրոյցին մասնակիցներուն մեծամասնութեան: Հեռաձայնով միջամտեր է Հանրապետութեան նախկին նախագահ Թուրկութ Էօզալի այրին Սէմրա Հանըմ եւ պախարակեր է Թանէր Աքչամը՝ նաեւ Հ. ձէվիզօղլուն որ «այս տեսակ մարդոց» խօսք տուեր է հրապարակային առուլիսի մը: Ազգային զգացումները մեծապէս վիրաւորուած Տիկին Ս. Էօզալ անզուսպ եւ բորբոքեալ բողոքով հարց տուեր է թէ «Թուրքիա ի՞նչպէս կրնայ ներողութիւն խնդրել Հայերէ»:

Բնաւ չեմ յիշեր Թուրքիոյ նախկին Ս. Տիկնոջ ոսմանն մակարդակին եւ դիւանագիտական կարողութիւններուն վրայ դրական խօսքեր մը լսած կամ կարդացած ըլլալ: Ան տղու մը միամտութեամբ եւ ամենայն անկեղծութեամբ ընթացք տուեր է այն հոզեկան մղումին որ պետականութեան բարդոյթն իսկ է եւ որ սակայն չատ քիչ բացառութեամբ գրեթէ բոլոր Թուրք հայրենակիցներուն հատկացեալ է: Յանցատ բացառութիւններէն ըլլալ կը թուի «Ռատիքալ» թերթի քրոնիկագիր Մուրատ Պէլկէ, որ քաղաքական հասունութեամբ մը կը քննադատէ Տիկին Էօզալի մտայնութիւնը եւ ըսելէ առաջ թէ «Հայկական հարցը այլեւս վիճելի կողմ ունենալէ դադրած է», հարց կու տայ «հակայամարմին մարզ մը օթօպիւսի մը մէջ եթէ նիւհաս մարդու մը ոտքին վրայ կոխէ, ներողութիւն պիտի չխնդրէ՞»:

Կարեւորութեամբ կանգ առնել պէտք է Մուրատ Պէլկէի նկատողութիւններու առաջին մասին վրայ, հոն ուր տէ ֆաքթօ կ'ընդունի հայկական տեսակէտը ու կ'ըսէ թէ հարցը այլեւս վիճելի կողմ ունենալէ դադրած է: Զարմանալիօրէն թուրք մամուլը լուռ մնացած ըլլալ կը թուի խլրտուքին այս վկայութեան մասին, որով կը յարի նախագահ Ռ. Քոչարեանի պատասխանութեան երբ այս վերջինը կ'ըսէր թէ հայկական հարցը պատմաբաններու թողուլ խնդրոյ առարկայ չէ, քանի որ պատմաբանները արդէն իսկ անհերքելի փաստերով հաստատած եւ ընդունած են հայկական պատահարներուն բնոյթը: Հոս, այս մասը չրջանցելով պիտի ձեռք առնեմ եւ կենամ ներողութիւն խնդրելու նիւթին վրայ, որ իմ այս գրութեան ղեկավար թէման է:

Պլէզ Փասքալ (1623 – 1662) Ֆրանսացի մեծ մաթեմաթիկոս, բնագէտ եւ փիլիսոփայ՝ իր «Մոհեր»ուն մէջ գրած է թէ քանի՛ կը խորասուզուի պիտութեան մէջ, այնքա՛ն աւելի կը մօտենայ Աստուծոյ: Ուրիչ տեղ մըն ալ կ'ըսէ.– «Մարդ ծունկի վրայ է որ մեծ է»: Այս խօսքը աստուածարանները եւ բարոյագէտները կողմէ ընդլայնելով գրքի հատորներու երկայնքով կարելի է մեկնաբանել եւ յանգիլ

համոզիչ հետեւութիւններու: Ես այս խօսքը կ'ընկալեմ որպէս իր համոզումը թէ մարդ ծունկի գալով – աղօթելու եւ խնդրելու համար անշուշտ – ոչ թէ կը նուաստանայ, այլ կը բարձրանայ, յարգելի կը դառնայ:

Քրիստոնեան ինչո՞ւ է որ ծունր կը դնէ ու կ'երկրպագէ, իսլամը ինչո՞ւ նամազի պաշտամունքի առեն տեւական կը ծռի ու գետին կը դնէ իր ճակատը: Այդ համեստ դիրքով է որ չերմեռանդ մարդիկ իրենց անկեղծ աղօթքներով մուտք կրնան գործել հաւատքի աննիւթական ճամբուն մէջ առ Աստուած թարգմանելու, Անոր մօտենալու զգացումով կ'անցնին յուզական այլ աշխարհ մը:

Անկեղծ սրտով եւ ծնրադիր ներողութիւն թախանձելը մեծութիւն է, վեհոգի մարդու գործ է: Շինարար է եւ չահաւէտ, քանի ոչ միայն քէնն ու ոխը կը ջնջէ, այլ եղբայրներ ու քոյրեր կը չահեցնէ: Միայն թէ այս բարձր հանդրուանին հասնելու համար կարեւոր են համոզումը եւ անկեղծ զղջումը:

Զղջումի առընչութեամբ տպաւորիչ յիշատակներ կը պահեմ իմ մանկութեան տարիներէս: Մ. Հաղորդութիւն ստանալէ օր մը առաջ մեր մեծերը կ'երթային ու կը գտնէին եկեղեցւոյ քահանան, խոստովանելու համար. ասկէ ետք է որ պատրաստ կ'ըլլային յաջորդ օրուան պատարագին: Այդ պահէն սկսեալ կը զգուշանային վիճաբանութիւններէ, ուշադիր կ'ըլլային իրենց բառերուն, ոեւէ մէկու մասին վարկաբեկիչ խօսք ընելէ կը խուսափէին: Յաջորդ առաւօտ ծոմապահութիւնը կը յարդէին: Ես չատ լաւ գիտէի որ այդ օրը մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի վայելէի: Զարահաճ տղայնութեամբ չատ անգամ կը պահուըտէի որպէսզի պիս վնտռեն, քանի գիտէի թէ մայրս, իր քեռկինը (զոր որպէս մեծ մայրիկ կը ճանչէի), անոր մեծ աղջիկը (որ ինծի համար մօրաքոյր մըն էր) անպայման պիտի գտնեն պիս եւ հակառակ իմ խնդկ հասակիս պիտի ըսէին. «ես քեզ մեղա՛յ» եւ որուն փոխադարձը պէտք է ըլլար. «Ամէնքս Աստուծոյ մեղայ»:

Այժմ կարծես խոստովանութեան խորհուրդն ալ իմաստազուրկ ձեւակերպութեան մը վերածուած է: Պատարագի ընթացքին քահանայ հայր մը կը հրաւիրէ ճաշակ առնելիք հաւատացեալները, չատերու կողմէ անլսելի ու անհասկնալի ծամծմուած բառեր կ'արտասանէ եւ մէկ ընդ մէկ չէշտուած ձայնով «Ասացէ՛ք Մեղայ Աստուծոյ»ներով հաւատացեալները կը հրաւիրէ կրկնելու: Քանի մը հոգի կը պատասխանեն «Մեղա՛յ Աստուծոյ», սակայն առանց իսկ անդրադառնալու որ իրենց գործած մեղքերէն ո՞ր մէկն է այդ պահուն թողութիւն գտնողը:

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՃԻՐԸ

Ամբողջ աշխարհի լրատիւները ցաւով ու ցասումով արձագանգեցին Աֆղանիստանի մէջ իշխանութիւնը գրաւած մոլեռանդ տարրին վերջին բարբարոսութեան որուն զոհը եղան այս անգամ արուեստի գործեր: Կարճ ժամանակի մէջ ամենայն վայրագութեամբ քանդուեցան, հասարակ քարի կտորուանքի վերածուեցան Պամիյան կոչուած վայրին հսկայական արձանները որոնք կը պատկանէին Պուտտային եւ կու գային նախաքրիստոսեան շրջանէն: Պամիյանը կը գտնուի մայրաքաղաք Քապուլի չուրջ 200 քիլոմեթր հիւսիս – արեւմուտքի շրջանին մէջ: Կատարուածին մէջ սարսափելի է տեսնել ժողովուրդի մը մշակութային անճնազանութիւնը որով կ'անհետացնէ հարուստ իր քաղաքակրթութիւնը: Սակայն, տակէ անդին, երբ քանդուած ժառանգութիւնը կը պատկանի ամբողջ աշխարհին, քանդումի արարքը կ'ուղղուի ամբողջ մարդկութեան:

Քանդումի հրամանը արձակուեցաւ Փետրուար 26–ին, Թալիպաններու մեծատուր մոլլա Մոհամմէտ Օմարի կողմէ: Բնականաբար անակնկալ չէր միջազգային հանրութեան բուռն արձագանգը եւ աշխարհի բոլոր երկիրներէն եղած ետ կեցնելու կոչերը. սոսկ, սակայն, միայն ծառայեցին մոլլաներուն վճռակամութիւնը չեշտելու: Ու կրօնական կեցուածքի հակոտնեայ յամառութեամբ մը Թալիպան նախարարները յայտարարեցին թէ Պուտտայի արձաններուն խորտակումը փութով յառաջ կը տարուի:

Պամիյանի պուտտաները լերան մէջ քանդակուած էին Բ. եւ Ե. դարերուն ու կը ցոլացնէին յունական հզօր ազդեցութիւն, վիհաւորը ըլլալով մշակութային մխիթարնումի մը: Անոնք նաեւ կը նմարմնաւորէին անցեալ դարերու մշակութային փոխադարձ ներթափանցումները որոնք մեր պատմութեան ու ինքնութեան խորք եւ զանազանութիւն կու տան:

Մոլլան որ քանդումի հրահանգը արձակեց, կասկած չկայ որ կրնայ արդարացնել իր տրամաբանութիւնը. ճիշդ այն. պէս, ինչպէս չի կրնար հասկնալ կորուստին ցաւը բոլոր անոնց որոնք կը գուրգուրան արուեստի գործերուն վրայ: Այս հանդրուանին երբ այդ գործերէն կոթողներ քարի կտորներու, խիճերու վերածուած են, անօգուտ է քարոզ կարդալ Թալիպաններուն դլխուն, բացատրելու համար թէ իրենց կրօնքին չարիր է, կամ ոչ, եղածը: Ոչ ալ իմաստ կ'ունենայ անշուշտ իրենց խօսիլ մշակութային մնայուն կապերու կարեւորութեան մասին: Անոնց խելագար արարքը հակառակ ուղղութեամբ գործելով, մտածել կու տայ այդ կարգի ուղեկորոյս, չեզած վարչակարգերու հետ վարուելու անսահման դժուարութեան վրայ: Ու այդ բռնակալներուն հետ տրամաբանութեան ճամբով հաղորդակցելու անզօրութիւնը մեծադոյն սպառնալիքը կը հանդիսանայ ամբողջ աշխարհի հորիզոնին վրայ, Իւդարու արշալոյսին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂՈՒԹԸ

ՍԱՄԱԹԻՈՑ Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, ապա, կից Հրաչեայ Աճառեան սրահին, Մարտ 4–ին ոգեկոչուած է երջանկայիշատակ Շնորհք պատրիարքը, անոր վախճանման 11–րդ տարելիցին առթիւ: Պատարագած է Անդրէաս Քահանայ Յակոբեան, հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք ալ, հայերէն եւ թրքերէն, քարոզած է Մեսրոպ պատրիարք: Անդրադառնալէ ետք, օրուան ոճին, արտաքսման կիրակիին, պատրիարքը ծանրացած է Շնորհք պատրիարքի վրայ, որ աղօթքի, խոհումի եւ Աստուծոյ հետ երկխօսութեան խորհրդանիշ մը եղաւ, ըսած է: Զայն բաղդատելով Կոլտա պատրիարքի հետ, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս յայտնած է թէ անոնք եղած են երկու պատրիարքները, որոնք հետքեր ձգած են հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ: Կրօնական արարողութենէն ետք, Վարդանանց երդչախումբի անդամները եւ խումբ մը հրաւիրեալներ հաւաքուած են Հրաչեայ Աճառեան սրահը, ուր պատրաստուած էր պահքի ճաշատեղան մը, որու նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք: Խօսք առնելով, Անդրէաս Քհնյ. ուղերձ մը կարդացած է չնորհակալութիւն յայտնելով Վարդանանց երդչախումբին, որու անունով ալ արտայայտուած է Սեդրակ Տաւութհան: Հաւաքոյթի աւարտին, «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ պատրիարք:

LIVRES REÇUS

LES HOMELIES DU CATHOLICOS HOVHAN MANDAKOUNI

Traduites
par l'archevêque
YEPREM TABAKIAN

Antélias, 2000

մար թէ իրենց կրօնքին չարիր է, կամ ոչ, եղածը: Ոչ ալ իմաստ կ'ունենայ անշուշտ իրենց խօսիլ մշակութային մնայուն կապերու կարեւորութեան մասին: Անոնց խելագար արարքը հակառակ ուղղութեամբ գործելով, մտածել կու տայ այդ կարգի ուղեկորոյս, չեզած վարչակարգերու հետ վարուելու անսահման դժուարութեան վրայ: Ու այդ բռնակալներուն հետ տրամաբանութեան ճամբով հաղորդակցելու անզօրութիւնը մեծադոյն սպառնալիքը կը հանդիսանայ ամբողջ աշխարհի հորիզոնին վրայ, Իւդարու արշալոյսին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ՄԷՋ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ՇՈՒԿԱՑԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Պուլկարական դիւղերու մէջ, որոնց բնակիչները հողագործութեամբ կ'ապրին, ընդհանրացած է քոտիէրաթիւներու համակարգը: Ամէն աշնան հողատէր դիւղացիները կ'արձանագրուին անոնցմէ մէկուն որ եգիպտացորեն, ցորեն եւ արեւմտադիկ կը հասցնէ: Ամէն գարնան այդ դիւղացիներէն գումարներ կը հաւաքուին, վճարելու համար հողային աշխատանքները: Իսկ ամառը կը յայտարարուի թէ ամէն մէկ բերքէն ինչ արդիւնք ստացուած է: Դանուբի ափի բերրի սեւահողը, այդ քոտիէրաթիւներուն պատասխանատուներուն համաձայն, ամէն մէկ կալի (100 քառակուսի մեթր) 200 քիլօկրամ ցորեն կու տայ: Հողատէր դիւղացիները իրենց հողին վարձքը դրամով չեն ստանար, այլ՝ ցորենով: Բայց ոչ 10 կալի փոխարէն 200 քիլօկրամ. ասկէ 20 – 30 քիլօկրամ գողցուած կը յայտարարէ պատասխանատուն. այդքան մըն ալ որպէս սերմնացու կը պահուի:

Ապրանքով վճարուած այդ եկամուտը փոխանակումի ամբողջ անտեսութեան մը սկիզբը կը նչէ: Ցորենը կը տարուի ջաղացք ուր ալիւրով կը փոխանակուի: Արդարն բաժինն ալ ալիւրով կը տրուի: Ալիւրին մնացածը հողատէրը տուն կը տանի: Մաս մը ցորեն կը յատկացուի անասուններու որպէս կեր, իսկ ալիւրէն հաց կը չինուի, կամ չուկայ կը տարուի ուր 2 – 3 դոյլի փոխարէն կարելի է քանի մը հաւ, կամ խոզ մը առնել: Անասնապոյծներն ալ փոխանակումով կ'աշխատին, օրինակ խոտ հնձելու աշխատանքը մխով փոխանակելով:

Այս կացութիւնը կը յիշեցնէ փիւնիկեցիներու կողմէ դրամին դիւտին նախորդած չրջանը: Մինչդեռ, ըսել որ աշխարհը հասած է փոխանակումի այլ ձեւերու, ինչպէս՝ Սակարանին մէջ առեւտրական արդիական փոխանակումները, ապահովագրութիւնները, վարկերու, փոխառութիւններու համակարգերը:

Համակեցութիւն մը որ անկարելի կը թուի, սակայն իրականութիւն է, ոչ միայն Պուլկարիոյ, այլ նաեւ այլ վայրերու ներկայով:

Թ. Ա. Թ.

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՋՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Երկուքս տեղաւորուեցանք ծառի մը տակ, մարմարիոնին վրայ: Երկու քիւրտ պատուիրակները ղէզ մը թուղթեր եւ հաշիւներ դիզեցին մեր առջեւ: Կապալառուն կամ անոր ներկայացուցիչն ալ ուրիշ թուղթեր կը ցուցնէր: Ես հազիւ կըրնայի կարդալ արաբատառ թուրքերէնը, իսկ Ռոբովամի լեզուն կը բանէր չուկայի քերականութեամբ:

Մինչ թուղթերը կը քննէինք, հասնողը բան մը կը պատմէր: Հազիւ եզրակացութեան մը հասած, նոր պատմութիւն մը կը լսէինք: Դրամ ստացողը, չստացողը իրար խառնուած էին: Մեծնոյն մարդուն բան մը կը հարցնէիր երկրորդ անգամ ուրիշ պատասխան կուտար: Քիչ առաջ, կ'ուրանար թէ 25 դրուշ ստացած է, հինգ վայրկեան չանցած կուդար կը յայտնէր թէ ստացած է:

– Սուտ է, աղա, չէ առած, վախէն կը ստէ...: Առած եմ, դուն ալ առած ես, ան ալ առած է...

– Վալլահի, պիլլահի, ես չեմ առած... կապալառուն հաշիւ մը չինած էր, որուն համաձայն բանուորները ոչ թէ առնելիք, այլ տալիք ունէին: Խեղճերը կարդալ գրել չգիտնալով, ո՛չ թուական պիտէին, ո՛չ ամսաթիւ, ո՛չ ալ թուանշան: Վարպետորդիներ չատ մը բանուորներու առնելիքը գանձելով իւրացուցեր էին: Երբ կը հարցնէիր թէ ո՛րքան պահանջ ունի, պատասխանը մէկ էր.

– Չեմ պիտեր, աղա՛, Մուսօն պիտէ, Հասօն պիտէ, Սլօն պիտէ...

Կատարեալ թնճուկ: Երթալով խրեցանք անելին մէջ: Կէսօրը անօթի անցուցինք: Օրը իրիկուն կ'ըլլար եւ տակաւին ծայրն էինք ծրարոց:

– Այս ի՞նչ փորձանք բերինք մեր գլխուն, Ռոբովա՛մ...

= Ուզենք, չուզենք պիտի վերջացնենք:

Պահ մը նեղսրտելով երբ կը պատրաստուէինք հեռանալ, բանուորները սկսան աղաչել, քծնիլ, չողոքորթել:

Հէ՛յ աշխարհ: Այս նոյն մարդիկը էի՞ն որ հում – հում կը ջարդէին «կեավուր»ները, մէկ հրամանի վրայ, այր, կին, կամ երախայ: Դառնուկ են զարմեր, դառնո՛ւկ, եւ երկու երիտասարդ «կեավուր»ներու ոտքն ինկած օգնութիւն կը խնդրեն, – արդարութի՛ւն, իրաւունք...

Կապալառուն անգամ իր պատեանին մէջ կծկուած, կը ջանար հաճելի դառնալ մեզի, պարտկելու համար իր զեղծումները: Մինչդեռ ծուռ նայուածք մը, նշանացի պատուէր մը իր կուսակիցներուն, – եւ մեր բանը բուրդ էր մզկիթի բակին մէջ, իրիկուան դէմ ամբողջովին չրջապատուած Թուրքերով ու Քիւրտերով:

Ի վերջոյ եզրակացութեան մը յանգելով որոչեցինք արդիւնքը հաղորդել Թաղապետութեան «ըստ բաղձանաց ժողովըրդեան»:

Բազմութիւնը կ'ուզէր մեզի ընկերանալ մինչեւ Թաղապետութիւն, որ չատ հեռու չէր:

Յորդորեցինք որ սպասեն մզկիթին բակը եւ միայն իրենց ներկայացուցիչները գան:

Մենք ըսինք, մենք լսեցինք:

Հազիւ ճամբայ ելած, վարաւան մը կազմուած էր մեր ետեւէն: Բարեբախտաբար Թաղապետութեան պաշտօնեաներ թազմութիւնը կեցուցին արտաքին դըրան առջեւ, իսկ մեր հանգամանքը ճըշդելով ներս հրամցուցին, երկու քիւրտ ներկայացուցիչներու հետ:

Սանդուխ մը վեր, դահլիճին առջեւ, պաշտօնեայ մը խնդիրը հասկնալով, ներս կը հրամցնէր միայն մեզ երկուքս:

Մեր դիմացը կը դտնենք միջին տարիքով մարդ մը, նստած դրասեղանին առջեւ: Կը պատմեմ խնդիրը խեցբեկ Թուրքերէնով:

– Դուք ի՞նչ կապ ունիք այս Քիւրտերուն հետ:

= Մենք Հայկական Ակումբին վարչութեան անդամներն ենք. մեր ակնկալութեան դիմեր էին. անհամաձայնութիւններ կանխելու համար պարտք սեպեցինք բարեխօսել: Իրենց ներկայացուցիչները դուրսը կը սպասեն, կանչեցէք, Թող պատմեն:

– Պէտք չկայ, ես կը կարդադրեմ, հանդիստ եղէք:

Եւ մարդը անգամ մը եւս պղ պղ մեր երեսը նայելով, ճամբեց սովորական արարողութեամբ: Երբ դուրս ելանք, Ռոբովամ դիտել տուաւ իբրեւ եփուն մարդ.

– Խաթրդ չմնայ ամմա, քիչ մը պղ պնայ: Մարդը Թաղապետական խորհուրդի նախագահն է, հէմ ալ փաչա: Դուն «պէկն»ըսիր գացիր, ո՛չ «պէկնէնիզ», ո՛չ «փաչա հազրէթլէրի» ո՛չ ալ «սայէի չահանէտէ»...:

⁂

Քանի որ կարգը եկաւ, պատմեմ ուրիշ ձեռնարկ մը եւս, իրրեւ «միլլէթ վէքիլի»: Նուազ տոն – քիչոթական եւ աւելի արդիւնաւոր:

Ահարոնեանը հրաւիրուած էր բանախօսելու Պէչիկթաչի եկեղեցին:

«... Մուսը պալա՞ն պալա՞ն բարձրանում էր Ալաչկերտի հովտից, Բասենի դաշտից... Մենք տեսնո՞ւմ էինք, լսո՞ւմ էինք, եւ լալի՞ս էինք...»:

Եկեղեցին բերնէ բերան լեցուած՝ կը հեւար յուզումէն եւ սքանչացումէն:

Այս դաղահար բազմութիւնը կրնա՞ր երազել անգամ արտասանութիւնը այդ բառերէն մէկն ու մէկին, Եըլտըզի քթին տակ:

(Շար. 36)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հ· Ցարութիւն Վրդ· Պզտիկեան, եղբայրն ու քոյրերը իրենց ընտանիքներով հասման Մխիթարեան հոգեկից Հայրերը

Ջերմ շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակցեցան իրենց սուգին

ՏԻՐԱՄԱՅՐ

ԱՆԱՀԻՏ ՊԶՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ԸՍՏՈՒՏ ՈՐՈՒՆՔՈՎ

Ա· ԼԻՕՎԷՆԿԻԽԹ
ՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ
ՀԱՄԵՐԳԸ(*)

Կիրակի, Մարտ 25, ժամը 17–ին, կդաւիթ Կանեբփէնի դեկավարութեան տակ, Ա· Լիօվէնկիւթ նուագախումբը համերգ մը կու տայ։ Յայտագրին մէջ՝ Ֆրէսքոպալտի, Կոմիտաս, Զայքովսկի, Վիվալտի, Գոբելլի։

(*) **Conservatoire Italien de Paris,**
4 bis, avenue Hoche, 75008 Paris.
Réservation obligatoire :
☎ 01.46.60.35.40

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս· Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագիրի հետեւեալ նուէրները։

Բ· ՅԱՆԿ

Տիկին Էլպիս Առաքելեան, Տիկին Ռէն Փէրչեմեան 200-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Հէլվաճեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Ազնաբէ 100 Ֆր·, Պր· Ազատ Մուրատեան 50 Ֆր·, Տիկին Մարի Ծառուկեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Խոսրով Ճըրճըրեան 100 Ֆր·, Պր· Հանրի Պալոն 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Սրապեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Խոսրով Տէր – Յակոբեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Լաթիպաս Մանկոլա 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կրկոսար Մաճարեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Արթին Գազանճեան 100–ական Ֆր·, Պր· Սերժ Ցարութիւնեան 200 Ֆր·, Տիկին Ե· Պապկեան 100 Ֆր·, Պր· Էմմանուէլ Նասիպ 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արա Զաւուշեան 50 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Խոսրով Վարդանեան 200 Ֆր·, Տիկին Լուիզ Կիւրակոսեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կրկոսար Օհանեան 1000 Ֆր·։

(Շար·)

(Շար· Ա· Էջէն)

մէջ երեք քայլ Հայաստանցիներ· Մ· Խաչիկեան չհաց է 4 կէտ, իսկ Ա· Մատիկոզեան եւ Վ· Յակոբեան 3·5–ական։

ՓՈՒԹ-ՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱ. ՀԱՑ	ԽՈՒՄԲԵՐ
Փարիզեան Շրջան	
ՀՄԸՄ Ֆրանս (Բ·) – Փիքրէ Օլիէ (Բ·)	0 – 0
Ա·ԷՍ·Օ· Ամէնիէն Խսի – Մանթուա 78	1 – 3
ԻՒ·ԺԻ·Ա· Ալֆորվիլ – Մասի 91	0 – 1
Լիոնի Շրջան	
Կոան· ժրվր· ԷՍ·ՍԷ·Պէ· – ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսին	0 – 3
Իզէրի Շրջան	
ՀՄԸՄ Վիէն – Ժոնս	0 – 1
Պուշ–տու–Ռոնի Շրջան	
Պիվէռ – ՀՄԸՄ Արծիւ Մարսէյլ	3 – 2

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
Մասնակցութեամբ՝
Բոլոր եկեղեցականներուն

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 23
ԻԶ· օր Մեծի Պահոց
Շաւիլի
Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ

---

l'UGAB - Marseille
organise
un DINER
au profit de l'Ecole HAMASKAINE
Samedi 24 mars à 20h30
au siège de l'Association :
327, Bd Michelet, 13009 Marseille
Participation aux frais :
200 F (Etudiants: 150 F)
Réservation indispensable
au 04.91.22.10.45 / 04.91.53.34.98

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

"SUR LE DIVAN"
avec **NORA ARMANI**

Pièce écrite et interprétée
par **NORA ARMANI**

Mardi 27 mars à 20 heures 30

Salle Alfred Cortot
78, rue Cardinet, 75017 PARIS

Réservation au : **01.43.76.67.37**
ou à la M.C.A. de Paris: **01.48.24.63.89**

DANS LE CADRE DU 1700ème ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

PELERINAGE EN ARMENIE
DU LUNDI 7 AU LUNDI 14 MAI

organisé par
LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS

Participation aux frais : **8.900 F**
Le tarif comprend :
— Le vol Paris — Erevan — Paris
— Hébergement à l'Hôtel Ani (****) en pension complète + Visites et déplacements en autocar privé avec guide francophone.
Date limite des réservations : 25 avril
Pour toute information contacter :
☐ Secrétariat de la Cathédrale : **01 43 59 67 03**
☐ Père Avédis BALEKIAN : **01 46 62 01 29**
☐ Madame Margot KOKORIAN : **01 47 43 12 66.**
IMPORTANT: *Passeport valide au moins 6 mois avant la date de retour*

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

BAZAR DE CHARITE ANNUEL

JOURNEE D'AMITIE
25 Mars

Salle Polyvalente — 13, rue du Perche, Paris IIIe

Nous vous rappelons que le **Bazar de Charité** est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole de Samedi.**

«ԾԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ· – Առ ի պնահատութիւն Լեւոն Շառոյեանի Պոլսոյ անցեալին եւ նեղկային վերաբերող բովանդակալից յօդուածաշարքին, Պր· Արթիւր Պէյլէրեան 150 ֆրանք։

ՄԱՐՍԷՅԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ

Մ Ի Ջ Ի Ն Ճ Ո Ւ

Տարեկան աւանդական իր ճաշին

Կիրակի, Մարտ 25, 2001, ժամը 12·30–ին

պատարագէն ետք Արծրունի Զրբաչեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

Յաճախեցէք ապահովել ձեր տեղերը

Հեռաձայն· –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

Մասնակցութիւն 120 ֆրանք։

Կազմակերպութեամբ՝
Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝

«ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»

Երկրորդ բաժնով

Գոպթան Երգչախումբի
ժողովրդային աւանդական երգեր
Ղեկավարութեամբ՝
Հայկ Սարգիսեանի

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25, ժամը 15·30–ին

Առաջնորդարանի
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Հիւրասիրութիւն։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ANNULATION

Le **MITCHINK** de la **Section Lola Sassouni** qui devait avoir lieu **le dimanche 25 mars est annulé.**

***

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

***

La Section **«Saténig»**
de VAULX-EN-VELIN
vous propose
Samedi 24 mars à partir de 20h
LE
BAL du PRINTEMPS
à la Mairie Annexe du Sud
de Vaulx-en-Velin,
rue Alfred de Musset perpendiculaire
à l'avenue Roger Salengro
Animation Disc-Jockey
Prix : 80 F

***

Mi-Carême

organisée par la Croix Bleue des Arméniens Section St Maurice de Beynost
Au programme :
HADIG ET TOMBOLA
le dimanche 25 mars à partir de 15h
à la salle des fêtes.
Venez nombreux — Entrée libre

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :
- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS
Date limite de candidature : 15 avril.

CONCERT
«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :
J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris

Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 22
JEUDI
22 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 20 / 21)

ՎՐԱՍՏԱՆ ԴԷՄ ՉԷ
ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ
ԹՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՒԱՐԻՍԻ

Վրաստանի պետական ղեկանատան մի-ջազգային բաժնին փոխ – տնօրէնը Շ· Փիչխաձէ ըսած է թէ կարելի չէ մերժել թրքական ռազմական խարիսխ ունենալու Ադրբեջանի յանկութիւնը: Ենթադրելով որ Մոսկուա կը հակազդէ Հ· Ալիեւի այդ մտադրութեան, վրացի պաշտօնատարը նման կարգադրութիւն հաւանական երա-խիք կը նկատէ չրջանին մէջ արեւմտեան պետութիւններու տնտեսական շահերուն:

*
**

Հ· Ց· ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ
ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

Քիչ Ուէսթի (Ֆլորիտա) մէջ նախա-տեսուած հանդիպման առթիւ (Ապրիլ 3, Ֆոչարեան – Ալիեւ), Հ· Ց· Դաշնակցու-թիւնը յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է, անհրաժեշտ համարելով չարք մը սկզբունքներու կիրառումը: Արցախ-եան հարցի կարգաւորման որեւէ համա-ձայնութիւն պէտք է ճանչնայ Արցախի վերամիացումը Հայաստանի կամ առ-նուազն Արցախի անկախութիւնը: Գոր-ծընթացը պէտք չէ պարտադրուած ըլլայ «չուատրիոյթ» լուծման որեւէ արուես-տական ժամկէտով, Արցախի տահմաննե-րը ճշդելու առնն պէտք է առաջնորդուիլ պատմական իրաւունքի եւ Հայաստանի իրական աշխարհագրական երաշխիքնե-րու սկզբունքով, տակարկելի չէ Շահում-եանի չրջանի, Գետաչէնի չրջանի, Մար-տակերտի դաշտային, Նոյեմբերեանի եւ Տաւուշի չրջաններու վերադարձը: Հ· Ց· Դ· կը թելադրէ նաեւ ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարութեան «բծախնդրո-րէն անկողմնակալ մնալ եւ խուսափիլ Ադրբեջանի ի նպաստ որեւէ միջամտու-թենէ»:

*
**

ԵՐԿՈՒ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ
ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՆ
«ՄԻԱՍՆՈՒԹԻՒՆ»
ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ

Հմայեակ Ցովհաննիսեան (Հ·Ժ·Կ·) եւ Վահրամ Պաղտասարեան (Հ·Հ·Կ·) յայտարարած են որ կը քաչուին «Միաս-նութիւն» խմբակցութենէն: Վ· Պաղտա-սարեան կը բացատրէ որ պատճառն այն է որ դաչինքի քաղաքական ծրագիրը կեանքի կոչողներու հետ տարակարծիք է, իսկ Ցովհաննիսեան ճղճած է որ ինք ակիզբէն դէմ եղած է դաչինքի ստեղ-ծումին:

*
**

ԱԼԻԵԻԻ ՏՂՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ
ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԻ

Ալիեւի կրտսեր զաւակը, «Նոր Ադըր-բեջան» կուսակցութեան նախագահ Իլհամ Ալիեւ, ռուսական «էքսփրէս» ամսա-գրին տուած հարցազրոյցի մէջ կ'ըսէ թէ զարաբաղեան կնճիռին կարգաւորման հարցի մէջ, ամէնէն վճռական դերը պէտք է ունենայ Ռուսաստան եւ ոչ թէ ԱՄՆ կամ Ֆրանսա:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE» (21 mars)

La «trahison» de la France n'a pas enflammé le Pays

«Լը Մոնտ» աւելի քան մէկ էջ նուիրած է Թուրքիոյ, ուր գլխաւորաբար կը խօս-ի երկրին տնտեսական տագնապին, հիմ-նական բարեկարգումներու անհրաժեշ-տութեան, Տնտեսական նոր նախարարին՝ Քեմալ Տէրվիշի եւ «Թրքական ժողովըր-դավարութեան» ժամանակավրէպ քնոյթին մասին: Քովի էջին վրայ, սակայն, յօդ-ուած մը որ կը վերաբերի թրքական հա-կազդեցութեանց Հայոց ցեղասպանու-թեան ճանաչման առթիւ Ֆրանսայի կող-մէ: Հոն կը յիշուին նախ Փէ – էմ – Ժէ – կարաթասարայի մրցումին միջադէպերը, որոնք վերարծարծած են հանդարտած կիրքերը Հայոց ցեղասպանութեան ճա-նաչման վաղորդայնին (Յունուար 2001) եւ տուն տուած չարք մը բողոքներու եւ պատժամիջոցներու Թուրքիոյ կողմէ: Թերթը կ'արձագանգէ հակաֆրանսական կարգ մը խորագիրներու, որոնց անդրա-դարձած էինք անցեալ չաբթու («Յառաջ» Մարտ 15 եւ 16): Ցեղասպանութեան ճա-նաչումը կը վերագրեն Ֆրանսայի դոր-ծադիր իշխանութեան տարուբերման թա-դպետական ընտրութիւններու նախօր-եակին: Կալաթասարայի լիսէին մէկ պա-տասխանատուն կ'ըսէ սակայն թէ Թուր-քերու այսօրուան բարկութիւնը չի բաղ-դատուիր 1998-ի հակազդեցութեան հետ (իօճալանի ազատ արձակումը), ոչ ալ Ֆրանսայի դէմ քուէն հակազդե-ցութեանց, երբ, օրինակ Կասթոն Տէֆէր բացումը կը կատարէր հայկական ցեղաս-պանութեան յուշարձանի մը (Մարսէյլ (1973, Փետրուար): Դէպի Թրքան, ապա կը ծանրանայ 1915-ի թեզուս – ընոյթին վրայ, յիշելով թէ Աբդըն Պիրտալ, դա-տական հետապնդումի ենթակայ է, որով-հետեւ անցեալ տարի «ցեղասպանութիւն» բառը գործածած էր ինչ որ Թուրք ազգին հանդէպ անտանարկութիւն նկատուեցաւ: Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ ինչ կը վերա-բերի յայտարարուած տնտեսական պատ-ժամիջոցներու, ատոյգ չէ որ գործադըր-ուին, բազմաթիւ գործարարներ դէմ ըլ-լալով: Վերջաւորութեան կ'ըսէ թէ ա-նոնք որոնք եւրոպամէտ են մտահոգ են Ֆրանսայի հետ այս քէնէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈԼԱՆՏԱՑԻ Աչէն քաղաքին մէջ կանգ-նելի ցեղասպանութեան խաչքար – յու-չարձանին մասին տեղւոյն հայ եւ Թուրք համայնքներուն միջեւ ծայր տուած վէ-ճը աւարտած չէ: Հակառակ քաղաքա-պետութեան արտօնութեան, թրքական կողմը դատարան դիմած է այն պատ-ճառաբանութեամբ որ արտօնութիւնը վարչարարական սխալի մը հետեւանք է: Դատարանը կողմերը լսելէ ետք յայտ-նած է թէ երեք չաբաթէն վճիռը կ'արձակուի:

ՊՐԻՒՍԻԼԻ մէջ, Եւրոպական Ցանձ-նախումբը չատ խոհեմ հակազդեցութիւն

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅ ԳՐՈՂԻ ՕՐԱԿԱՆ

ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·129 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.129

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԽՕՍԻԼ, ԲԱՅՑ ԻՆՉԻ՛ ՄԱՍԻՆ

Վերջին չրջանին ցեղասպանութեան նկատմամբ հայերէնութիւնը «երկխօսութեան» նորոյթը ուշադրութիւն կը գրաւէ: Հարցը նոյնպէս ուշադրութիւն կը գրաւէ, տպագրութիւնը, այդ կողմէն դիտուած, հասկնալի է որ պէտք է ընդունուի որպէս քայլ մը խորտակելու, մօտ դար մը տեւացած, ժխտումի ենթարկուած նիւթը սեղան բերելու քաջալերի քայլ: Զարմանալի ու բաւական ալ ընդվզեցնող է տեսնել որ Անգարայէն ծրագրուած այս մարտավարութիւնը հոնկէ ակնկալուած ընկալումը կը գտնէ հայկական չրջանակներէ. ու այդ չրջանակներուն յատկապէս այն թեւէն որոնց գործունէութեան մէջ նորոյթներու համբերը չեմին տեղն իսկ պէտք չէ ունենար:

Երկխօսութիւնը չէ անշուշտ որ մերժելին, վիճելին է ինչպէս ամէն պարագայի մէջ, հոս եւս, երբ կայ հարթելի, լուծելի խնդիր մը: Հարցը կը վերաբերի նախ ամէնի վարպետութեամբ մը էականը չրջանցելու երեւոյթին եւ այդ ճապկումը հաշի առնելով քաղաքական առաջնահերթ գործ տեսնողի միամիտ փութկոտութեան: Աւտր փստր արուեցաւ արդէն «երկխօսութիւն» վերկարար պիտակով հոս ու հոն ներկայացուած բեմադրութիւններով որոնց մէջ սիրայօժար կերպով եւ հպարտութեամբ փիկիւռան-ի դերը ստանձնեցին հայ մտաւորականներ:

Կարելի չէ այս վերջիններուն տարբեր դիրով տեսնել, երբ Թուրք մտաւորականներու կողմէ պաշտօնական տեսակէտին վրայ հպող «Թէեւ, սակայն...» մը կ'աւելցուի, իսկ մերիններուն կամ կը կրկնեն ծանօթ պնդումները, կամ կ'իյնան Թուրքական նոր մարտավարութեան դէմ համառելու անելին մէջ: Բայց, էականը եւ բեմադիր կողմին փնտռածը «երկխօսութեան» երեւոյթին իրականացումը, արձանագրութիւնն է, ինչ որ ալ ըլլայ միջուկը: Ու առենք մը ի վեր, չնորհիւ ազգային փրկիչ, կամ յառաջդիմական գործիչ երեւելու փառասիրութեան, կը գտնուին հայ մտաւորականներ, աւելին՝ նոյնիսկ կազմակերպիչներ որոնք չուր կը լեցնեն Թրքական նորօրեայ չաղացքին: Այլ խօսքով՝ կ'ընեն ինչ որ պէտք է, որպէսզի Թուրքը երկխօսութեան ձեռնարկողի մարդկայնական, հաչտարար դերով ներկայանայ աշխարհին:

Այս հոլովոյթին մէջ հետաքրքրականը հետեւեալը դիտնալն է· մեր փիկիւռանները չե՞ն կրնար որոշել, թէ յաւակնութիւնը չի ձգեր որոշելու որ հայերէնութիւնը երկխօսութիւն մը կրնայ սկսիլ, ինչպէս ամէն երկխօսութիւն, ճշդուած նիւթի մը մասին: Եթէ կ'ըսուի թէ այդ նիւթը Հայերու ցեղասպանութիւնն է, ատիկա տրամաբանօրէն կը նշանակէ մէկ բան· թէ մտաւորականները (այսինքն՝ նաեւ Թուրքիայէն) այդ տահմանումով կոչուած նիւթ մը կայ սեղանին վրայ, որուն մասին պէտք է խօսիլ: Իսկ եթէ «ցեղասպանութիւնը» չղացքը կը զեղչուի նիւթին բնորոշումէն, այդ պարագային պէտք է հարց տալ հայ մտաւորականներու թէ ինչի՛ մասին խօսելու կ'երթան Թուրքերու հետ:

Այս բեմադրութիւնը, անշուշտ «ցեղասպանութիւն» եզրը չրջանցող չա՛տ պիտաւոր խորագիրով մը՝ «Պատմութեան ծանր բեռը», նո՛յն բեմանիւթով ու նո՛յն տիպի դերակատարներով մօտ օրէն կը կրկնուի Գերմանիոյ մէջ: Ցայտնապէս, Անգարայի իւզուտած անիւը յաջողութեամբ կը թաւալի, քանի որ այլեւս նախաձեռնելու գործն ալ ստանձնուած է նաեւ հայկ. կողմէն· այս մէկուն նախաձեռնութիւնը առած է Գերմանիա երթալ միութեան հետ Գերմանահայ ընկերակցութիւնը որ չես պիտեր ինչ դատ է խօսելու Թուրքերու հետ, «Պատմութեան ծանր բեռ»ին մասին:

Կրկնութիւններու այս օղակին առթիւ նորութիւն է հետաքրքրական անդրադարձ մը, հատած՝ երեւանէն: «Արմէնփրէս»ի Մարտ 19–ի լրաչարը տեղ տուած է անոր: Գիտութիւններու ակադեմիայի Պատմութեան հիմնարկին տնօրէն, ակադեմական Հրանտ Աւետիսեան հակազդած է ծրագրուածին, նախ չատ կարեւոր մտանանչումով մը որ Հայաստանի պետական ոլորտին դռնէ իր դիմաւորած հիմնարկը կը փրկէ մեղադկութեան ամբաստանութենէն· ան կ'ըսէ Հայաստանէն Գերմանիա մեկնող Ց· Զաքըրեանի մասին· «հաւանաբար անձնական հրաւէրով է մասնակցում եւ ոչ՝ պաշտօնական»: Մտանակցութեան բնոյթին այս մտանանչումը որ առաջին պաղ չուր մը կը լեցնէ թրքական խոհանոցէն պատրաստուած ապուրին վրայ, Հայաստանի մտանակիցը կը զրկէ ներկայացուչական ամէն հանգամանքէ· իսկ ատկէ զուրկ Զաքըրեան մը, կամ ուրիչ մը, ի՞նչ արժէք կ'ունենայ ոչ միջուկին, այլ՝ հանգամանքներու նկատառումով պատրաստուած բեմադրութեան մէջ: Եւ ըսել որ առաջին պաղ չուրին կը յաջորդէ երկրորդը· Հ· Աւետիսեան կ'աւելցնէ· «Եթէ անգամ հրաւէրէ էլ լիներ, հայաստանցի պատմաբանները չէին մասնակցի այդ միջոցառմանը, բանի որ գնալ ճնշարկելու ցեղասպանութիւն եղե՞լ է, թէ՞ չի եղել, սխալ է»: Շարունակութիւնը լրատու դործակալութեան թղթակիցին դրիչով կը տրուի· «Նրա խօսքերով, իրենք թուրք գործընկերների հետ կարող են ճնշարկել միայն երիտթուրքերի կողմից թոյլ տուած ցեղասպանութեան հետեւանքները վերացնելու հարցեր: Իսկ դրա համար, նշեց ակադեմիկոսը, աշխարհի շատ պետութիւնների նման Թուրքիայի կառավարութիւնը պէտք է ճանչի Հայոց ցեղասպանութիւնը»:

Հ· Աւետիսեանի խօսքերը դրեթէ անհնարադէպ են Հայաստանեան ճակատին համար ուրկէ մինչեւ այսօր նիւթին առընչութեամբ այսքան յստակ ու ճիշդ արժեւորում չէր եղած: Ճիշդ է որ «երկխօսութեան» վարիչներ բեմադրութեան մը երեւանի Ցեղասպանութեան թանգարանի տնօրէնը Լ· Բարսեղեան իր սուր արտայայտութիւններով Թուրք մտանակիցներու հակազդեցութեան թիրախ եղած էր: Բայց ան, ի վերջոյ, իր մտնակցութեան փաստով չէր կրնար սկըզբունքի տէր հեղինակութիւնը մարմնաւորել: Եթէ նոյնիսկ անոր ամէն մէկ խօսքը կրակ ըլլար ու տեղար Թուրք մտանակիցներուն գլխուն, անոնք այդ բոլորէն պիտի արձանագրէին իրենց պէտք եղածը. Ցեղասպանութեան թանգարանի տնօրէնին հոն, իրենց հետ նոյն սեղանին վրայ ներկայութիւնը: Բան մը պոր ըրին անկասկած: Մինչդեռ, Հ· Աւետիսեան կը ցոլացնէ Հայաստանէն երկար առենէ ի վեր սպասուած արմատական, էականէն ամէն գիջում մերժող կեցուածքը: Կեցուածքը անոր որ կրնայ գլուսաչրջութեան, փառասիրութեան նժարին մէջ չդնել Ցեղասպանութեան նման «պատմութեան ծանր բեռ» մը···:

Տարբերութիւն որ կ'արժէր, հարկ էր չեշտել, յատկապէս բեմադրութիւններու խոստմնալից հեռանկարին առջեւ:

Ա· Թ·

«ՔԱՐԷ Է ԵՂԵՐ ՀԱՅՈՒՆ ԲԱՐՁԸ...»

Ա·

Այդ վիճակը երկար չի տեւեր ու 1920-ական թուականներու սարսափներուն զոհ-տանիքը կրկին կ'իյնայ արհաւիրքի մէջ: Տարիներ ետք, մեծ հօրը 3200 արտա-վարնոց ագարակը որուն մեծ մասով տի-րացած են մարզուհիներ Թուրքեր, կը ջա-նայ եա առնել: «Շահածս փաստաբաննե-րու կու տայի: կալուածաթուղթերու գը-րասեղնակը գացի, տեսայ որ պաշտօ-նեաները խաբեբայութեամբ իրենիմ իւրա-ցուցեր են մեծ հօրս կալուածներուն մէկ մասը: Այցի ուղեիմ: Անոր տիրացած Թուրքէն դրամով գնեցի մեր ագրանիմը: Սակայն, վերջապէս հասկցայ թէ եիմ չունէր այդ ընթացքը: Չգեցի փաստա-բանն ալ, դատարանն ալ: Մեր կալուած-ները բացայայտ կերպով ասոր – անոր ագարակը եղան...»:

Կեանքի նոյն պատումը ունի զարացի Գրիգոր Ճէյհան եւս որուն այս անգամ Գերմանիոյ մէջ կը հանդիպի հեղինակը. «Տեղահանութեան երկերով «մեծցայ» հա-սորին հեղինակին է ան որուն պատմա-ծին մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէ կրօնա-փոխութեան դրուագը: Մայրը, հայրը, մեծ մայրը երկար – երկար մտածելէ ետք երբ կ'որոշեն «փրկութեան» այդ տարբե-րակին փարիլ, մեծ մայրը կ'ըսէ· «Եկէ՛ք, վերջին անգամ մըն ալ մեր խաչը հանենիմ, արեւուն դարձած աղօթենիմ ու մեր տէր Յիսուս Քրիստոսէն ներողութիւն խնդ-րենիմ»:

Ու կ'աղօթեն· «Յիսուս Քրիստոս, կը տեսնես, մահուան դէմ յանդիման ենիմ... մեր հոգիները ոչի՛նչ, բայց մեր զաւակ-ները ի՞նչ պիտի ըլլան: Նախ Աստուած ու դուն՝ անոր որդին, դուք պերեցէք մե-զի: Մենիմ կը խոստանանիմ որ մեր սրտե-րուն ամէնէն բարձր դիրքին վրայ միշտ դուք պիտի գտնուիք»: Առտուն զօրանո-ցին համբան կը բռնեն որպէսզի յայտնեն իրենց որոշումը: «Ոչ ոք կրնայ եղեր միւսին երեսը նայիլ: Ամէնիմը համակ-ւած ենք եղեր ամօթի տարօրինակ զգա-ցումով մը· կը մտածեն եղեր որ մեղք գործած ենք...»:

Գ. Ճէյհան կը պատմէ նաեւ յետագայ պատահարները· բայց ի բաց զործուած անարդարութիւններ, Հայուն համար վախի, սարսափի ու լռութեան տարի-ներ:

«1934-ին Հայերուն արգիլուեցաւ Հայ-կական մականուններ կրել: Անատոլուի բը-նակիչ Հայերու մականուններ թրքա-ցումի առարկայ եղան: Մերը «Ճիհան-եան» էր, վերածուեցաւ «Ճիհան»ի: Ութ-տարեկան էի այդ շրջանին: Զարայի Հա-յոց նշանաւոր եկեղեցին օր ցերեկով բան-դեցին: Այն կամարները, սիւները, պա-տերը գոռս չկրցան փլցնել կացիններով, էլուիկներով, պայթուցիկով փշուր – փշուր ըրին: Սերաստիոյ նշանաւոր եկե-ղեցին գինուորներու մթերանոցի վերած-ուած էր: 1940-ական թուականներուն մէկ գիշերուան մէջ բարուբանդ ըրին»:

Հարստահարութեամբ, անարդարու-թիւններով, կեանքի ու ինչքի սպառնա-լիքով, թալանով, քանդումով չինուած կեանքի ճամբուն վերջնաւորութեան Գ. Ճէյհան յստակ պատկերը կը գծէ այն ա-րարածին որ Թուրքիոյ մէջ կ'ապրի որ-պէս փոքրամասնութեան մը անդամը. «Ամէն տեսակէտէ ուշադիր ու միշտ ար-թուն պէտք է գտնուիս: Պարտաւոր ես միշտ ջանասէր ըլլալու: Ամէ՛ն Հայու, այսօր Թուրքիոյ մէջ ապրող ամէ՛ն Հայու անցեալին մէջ ցաւ կայ: Սիրտը վիրաւոր է, հոգին վշտակիր: Անոր ինքնութիւնը անցեալի անմոռաց ողբերգութիւններուն հետքերը կը կրէ: Եթէ Թուրքիոյ մէջ Հայ մըն ես, կը նշանակէ թէ մահուան մնա-ցորդ ես: Ի վերջոյ կոտրած – թափած Հայ մը»:

Զաքարիան անոր յաջորդ սերունդն է· կեսարիոյ էքզէք գիւղէն: Հոն անցած մանկութիւնը բառ առ բառ կը վաւերա-գրնէ Գ. Ճէյհանի «Թրքահայ»ու սահմա-նումը: Գիւղին Թրքական նախակրթա-րանին հաւանաբար միակ հայ այդ աչա-կերտը ի՞նչպէս պէտք է հասկնայ թէ իր տարեկիցներու հալածանքը ո՛ւրկէ կ'առ-նէ արմատները. բան մը զոր հալածող-ներն ալ չէին գիտեր ապահովաբար: Սա-

կան, որքա՞ն տարբեր են երկու անգի-տութիւններուն պատճառները: Քարկո-ծումով, ծեծով, ծաղրելով հայ մանչու-կը հալածողները ընազդով, սովորու-թեամբ կը չարունակեն մեծերու ընթաց-քը: Ինչ կը վերաբերի Զաքարիային, ա-նոր անգիտութիւնը լռութեան օրէնքին հետեւանքն է: Այն լռութեան որ, չատ յաճախ պահուեցաւ վերապրողներու, մա-նաւանդ այրերու կողմէ, ապրուածին ծանրութիւնը բառի վերածելու անկարե-լիութենէ՞ն, թէ այդ ծանրութեան պատ-ճառած նուաստացումէն որ մազի թելի չափ չթեթեւցաւ մինչեւ անոնց մահը· ո՛վ գիտէ: «Հայրս երբեք իր անցեալը չպատմեց ինծի: Նոյնիսկ էիչ-շատ խելա-հաս ըլլալէ ետք այդ մասին չկրցայ հար-ցում ուղղել հօրս···: կարծէք հօրս ու իմ միջև լռելեայն համաձայնութիւն մը կար: Ոչ ես հարցուցի, ոչ ալ ան պատմեց» կ'ըսէ Զաքարիա, աւելցնելով որ ամբողջ դիտացած մեծ մօրն ու մօրը կը պարտի:

Ք. Եալչընի Պոլսոյ խօսակիցներէն է Սարգիս վարպետը: Գարամանցի է· կը կրկնէ մօրմէն լսածները որոնց մէջ ո՛չ զոհը, ո՛չ ոճրագործը, ոչ սարսափին ոխպաչարը նախորդներէն որեւէ տար-բերութիւն կը նչէ: Պատումին աւարտին կ'ըսէ թէ իր խօսքերը կրնան մարդիկ զայրացնել ու ստախօսութեամբ ամբաս-տանուելուն պատճառ ըլլալ: «Սակայն, երգերը չեն ստեր· աւուիմ սիրտերու, միտքերու ձայնն են» կ'աւելցնէ ու կ'եր-դէ տարագրութեան, կոտրածի թրքե-րէն երգեր զոր մօրմէն սորված է·

... «Անկի կ'ըլլայ Արաքիոյ պիստակը
Քարէ կ'ըլլայ եղեր Հայերուն քարձը
Ա՞յս էր Օսմանցիին
քարեկամութիւնը:
Հայեր, Հայեր, տգեղ Հայեր
Հայը չունի երբեք կորով
թագաւորն է տուեր ջարդի
հրաման...»:

եւ այլն:

*Սարգիս վարպետին ծննդեին պատմած-ներուն մէջ հետաքրքրական էջ մը կայ որ կը վերաբերի Արամ Անտոնեանի. իրեն մտքին մէջ անջնջելի կերպով դրոշմուած այդ էջը ան խօսուն օրինակ մը կը նկատէ տարագրութեան մէջ մարդոց մատնուած վիճակին. ինք այդ դրուագը կը կոչէ «Խենթի պատմութիւն»: Այս անուանու-մէն զատ, պատմածին միջուկին ալ նմա-նութիւն ունի Բաֆֆիի հերոսին հետ, կամ Պ. Սեւակի տողին որ կ'ըսէ «Երբ չի մը-նում ելք ու ճար, խենթերն են պտնում հնար»: Սարգիս վարպետին ծննդեին պատմութեան Խենթը կը յայտնուի Հա-լէպի մօտերը ուր Գարամանի ու կեսա-րիոյ կարաւանները իրարու կը միանան: Ոչ ոք գիտէ անոր բուն անունը: Ծաղր ու ծանակի, երբեմն անվայել կատակնե-րու թիրախ կ'ըլլայ: Սարգիս վարպետին մեծ մայրը կը ճանչնայ այդ Խենթին տակ թաքնուած անձը ու կ'ըսէ զաւկին. «ան խե՞թ չէ, ես կեսարիայէն կը ճանչնամ գինքը, ան մեր մտաւորականներէն պատ-մաբան, գրագէտ Արամ Անտոնեան էֆէն-տիքն է: «Պալխանեան պատերազմը» խո-րագրուած գիրք մը գրած է: Պաշտպա-ՙեցէք, մի՛ դպիր իրեն»: Ցետոյ իր բուն անունով կանչելով ենթական, ապահո-վութիւն կու տայ որ չեն մտաներ գինքը, ուստի պէտք չունի խենթ ձեւանալու. մանաւանդ որ անոր այդ վիճակը վիշտ կը պատճառէ իրենց: Ա. Անտոնեան կնոջ կը բացատրէ թէ դանուած կարաւանին մէջ ամէնքը կը ճանչնային գինքը, ինչ որ շատ վտանգաւոր էր: Հիւանդ ձեւա-նալով բաժնուած է այդ խումբէն ու միացած կեսարացիներուն: Կ'ըսէ թէ կ'ուզէ Հալէպ երթալ ուր մուտքի արտօ-նութիւն ունին միայն կառավարիչները: Կ'ուզէ որ եթէ ծանօթ կառավար մը ու-նին, միջնորդեն որ գինքը հոն տանի: Կ'ըսէ նաեւ թէ յայտնի է որ Գերմանացի-ները պատերազմը պիտի կորնչնեն, ա-տոր համար պէտք չէ յուսահատիլ: Պէտք է կրիայի պէս ապրիլ ու ինքնապաշտպա-նութեան դիմել· կրեային նման կամքը քարացնել, կարենալ դիմադրելու համար

դուրսէն գալիք ազդեցութիւններու: Սարգիս վարպետին հայրը ծանօթ կառավարիչ մը կը խնդրէ որ այդ խեղճ «խենթ»ը որուն յայտնի չէ թէ ոտքը՞, թէ ակռան կը ցա-ւի, տանի Հալէպ: Կառավարը երկու – երեք օր ետք խնդրանքը կը կատարէ· բայց երբ Հալէպ կը հասնի, կը տեսնէ որ «խենթ»ը անյայտացած է· չի գիտնար թէ ինկա՞ծ է, փախա՞ծ, թէ մեռած...:

Հատորին ամէնէն երկար վկայութիւ-ներէն է Սարգիս վարպետինը· կը պատ-մէ 1919-ին իր ընտանիքին տարագրու-թենէն Գարաման վերադարձին մասին երբ ինք երեք տարեկան է· յետոյ իրենց թափառումներուն, քան դասակարգ զինուորութեան տաժանքին, Ունեւորու-թեան տուրքին, Սեպտեմբեր 6 – 7-ի մա-սին: Այդ բոլորին եզրակացութիւնը իրեն տալ կու տայ· «տարագրութեան շրջանին մեր յանցանքը հայ ըլլալն էր, իսկ Ունե-ւորութեան տուրքի՝ ունեւոր ոչ մահ-մետական ըլլալը»: Ի վերջոյ, 1940-ական թուականներուն կը վոխադրուի Պոլիս:

Տարիներ ետք, ութսուն տարիկանին այցի կ'երթայ ծննդավայրը: Եկեղեցի՞ն. փլցուցած են, իրենց տունը քանտի վե-րածած: Կը չոյէ չէնքին պատերը, կը լիչէ ծննդեր, քոյրը: Ցետոյ պատէն քա-րի կտոր մը կը խնդրէ հերթապահ պին-ուորէն, բանալով որ այդ չէնքը նախապէս իրենց տունն էր ուր ինք մեծցած է: «Քարս ի՞նչ պիտի ընես հօրեղբայր» կը հարցնէ պինուորը. «բարձիս տակ պիտի դնեմ ու քնանամ» կը պատասխանէ: Երի-տասարդ պինուորը ծեփը թափած պատէն քարի կտոր մը կը փրցնէ, կու տայ իրեն, հատնօրէն խենթ կարծելով խօսակիցը:

Որպէս վերջաբան, Հայուն, Թուրքին, Քիւրտին մասին կը պատմէ հօրմէն լսած հետեւեալ պատմութիւնը, չնչտելով որ այսօր ալ այժմէական է ան:

Սմրան օր մը Աչնթապի չրջակայքը հայ քահանայ մը, Քիւրտ մը եւ Թուրք մը ոտքով կը ճամբորդեն: Տօթէն կը ծա-րաւնան, սակայն ջուր գտնել անկարելի է: Կ'որոշեն այդիէ մը քանի մը ողկոյզ խաղող քաղել· կը ճայնեն, ոչ ոք կը պատասխանէ: Բայց ճիշդ այդ պահուն երբ խաղողը ուտել սկսած են, Թուրք այգեպանը կը յայտնուի: Բարեւելէ ետք կ'ըսեն թէ գինքը կանչած, պատասխան չեն ստացած եւ որովհետեւ չատ ծարա-ւած են, ջանի մը ողկոյզ խաղող քաղած են:

Այգեպանը երեքին զգեստաւորումէն կը կռահէ անոնց ազգութիւնը: Զայրոյթը զսպելով կը դառնայ Հայուն, կը սկսի յանդիմանել· «եթէ աս կերաւ խաղողը, հալա՛լ ըլլայ, ան Թուրք է. մեր ապրան-քը հասարակաց է, անո՛յշ ըլլայ: Աս ալ Քիւրտ է· լեզուն տարբեր է, բայց հա-ւատքի մեր եղբայրն է: Անոր ալ անոյշ ըլլայ: Բայց դուն, կեավուրի լա՛ճ, ինչո՞ւ առանց արտօնութեան այգի մը-տար, ինչո՞ւ կերար խաղողս»:

*Այդ խօսքերը կ'ուրախացնեն Թուրքն ու Քիւրտը որոնք իրենք զիրենք փորձանքին ազատած կը նկատեն: Այգեպանը կը սկսի ծեծել Հայը ու գետին կը փռէ: Ցետոյ կը դառնայ Քիւրտին· «Ծօ՛, անասո՛ւն, պոչաւոր Քիւրտ, դուն երբուրո՞ւնք ի վեր առանց արտօնութեան Թուրքին այգին կը մտնես»: Այս խօսքերը գոհունակութիւն կը պատճառեն Թուրքին որ առանց մի-ջամտելու կը դիտէ Քիւրտին կերած ծեծոցը: Երբ ան ալ կ'երկարի գետինը Հայուն քով, կարգը կու գայ Թուրքին. «Ծօ՛, մեր լեզուն, կրօնքը մէկ է, ինչո՞ւ արգելք չեղար որ Հայն ու Քիւրտը Թուրքի մը անուէր այգին մտնեն» պոռա-լով կը յարձակի անոր ալ վրայ, նախորդ-ներուն վիճակին բերելով գինք ալ: Ցե-տոյ յաղթական հերոսի չեշտով կ'ազդա-րարէ· «Գացէ՛ք ու ուրիշ անուէր այգի մը մտէք խաղող ուտելու»: Մինչ ան կը հեռանայ, Թուրքը երկարած տեղէն Քիւրտին կը փափաքայ·

«Ցերտէրը ծեծել պիտի չտայիմ»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

(Վերջ Ա· մասի)

ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵԼՈՒ ԱՐԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՐԱՁ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայկական հարցին մասին իրօք չատ մեան հոսեցուց Թրքական մամուլը, ո-րով այս հարցը դադրեցաւ Թապու ըլլա-լէ եւ դարձաւ վիճելի: «Ենի Կիւնտէմ» Թերթի աշխատակից Ահմէտ Գահրաման դիտել կուտար («Մարմարա», 2000 Սեպ-տեմբեր 25) Թէ «Թուրքիոյ Հանրապե-տութիւնը հիմնուեցաւ Օսմանեան ժա-ռանգութեան մերժումով: Վերջին Սուլ-թանը հայրենատեաց հռչակուեցաւ··· բայց հակառակ այս մերժումին Թուրք պետութիւնը տարիներէ ի վեր քրտինք կը հոսեցնէ որպէսզի պաշտպանէ այն տե-սակէտը Թէ հայկական հարց մը ապրե-ւած չէ, այդ հարցը օրակարգի բերել ցանկացող պետութիւններուն ալ սպառ-նալիքներ կ'ընէ···»: Թուրք պատմաբան-ներ Թանէր Աքչամի «Ենի Պիներլի»ի մէջ (տես՝ «Մարմարա», 2000, Հոկտեմբեր 2) եւ փրոֆ. Հալիլ Պէրքթայի «Բատիբալ»ի մէջ երեւցած հարցազրոյցին (տես՝ «Մար-մարա», 2000, Հոկտեմբեր 9) չատ յըս-տակ եւ համոզիչ փաստերով կը խօսին հայկական վոտրածներուն մասին. կու-տան 800·000 կամ 600·000-ի հասնող Թի-ւեր եւ կը մերկացնեն Թիթիհատական դեկավարներ՝ Թալէաթի, Ճէմալի եւ Էն-վէրի դերը, կը խօսին ասոնց գաղտնի եւ բերանացի հրահանգներուն մասին, կը պարզեն Պահատարին Շաքիրի մէկտեղած եւ դլխաւորած «Յատուկ Կազմակերպու-թեան» (Թէշքիլաթը Մահսուսա) ինք-նուրիւնը, որ բանտերէ վերցուած ոճրա-գործներու կազմակերպութիւն մըն էր: Դէպքը կ'որակեն ցեղասպանութիւն: Նոյնքան հետաքրքրական է «Աբթիւէլ» պարբերաթերթին մէջ պատմագէտ Մէթէ Թունչայի հետ կատարուած հարցազրոյ-ցին հրատարակութիւնը: Նոյն բաներն է որ կ'ըսուին տեղահանութեան անուան տակ կատարուած սպանդներուն եւ Թէշ-քիլաթը Մահսուսայի բնոյթին եւ դոր-ծերակերպին մասին: Աւելի ըլլալով կը չեշտուի որ հակառակ այն պնդումին Թէ Իթթհատպուլի եւ Իմմիրի մէջ այսպիսի

խաղող քաղել· կը ճայնեն, ոչ ոք կը պատասխանէ: Բայց ճիշդ այդ պահուն երբ խաղողը ուտել սկսած են, Թուրք այգեպանը կը յայտնուի: Բարեւելէ ետք կ'ըսեն Թէ գինքը կանչած, պատասխան չեն ստացած եւ որովհետեւ չատ ծարաւ-ցած են, ջանի մը ողկոյզ խաղող քաղած են:

Այգեպանը երեքին զգեստաւորումէն կը կռահէ անոնց ազգութիւնը: Զայրոյթը զսպելով կը դառնայ Հայուն, կը սկսի յանդիմանել· «եթէ աս կերաւ խաղողը, հալա՛լ ըլլայ, ան Թուրք է. մեր ապրան-քը հասարակաց է, անո՛յշ ըլլայ: Աս ալ Քիւրտ է· լեզուն տարբեր է, բայց հա-ւատքի մեր եղբայրն է: Անոր ալ անոյշ ըլլայ: Բայց դուն, կեավուրի լա՛ճ, ինչո՞ւ առանց արտօնութեան այգի մը-տար, ինչո՞ւ կերար խաղողս»:

Այդ խօսքերը կ'ուրախացնեն Թուրքն ու Քիւրտը որոնք իրենք զիրենք փորձանքին ազատած կը նկատեն: Այգեպանը կը սկսի ծեծել Հայը ու գետին կը փռէ: Ցետոյ կը դառնայ Քիւրտին· «Ծօ՛, անասո՛ւն, պոչաւոր Քիւրտ, դուն երբուրո՞ւնք ի վեր առանց արտօնութեան Թուրքին այգին կը մտնես»: Այս խօսքերը գոհունակութիւն կը պատճառեն Թուրքին որ առանց մի-ջամտելու կը դիտէ Քիւրտին կերած ծեծոցը: Երբ ան ալ կ'երկարի գետինը Հայուն քով, կարգը կու գայ Թուրքին. «Ծօ՛, մեր լեզուն, կրօնքը մէկ է, ինչո՞ւ արգելք չեղար որ Հայն ու Քիւրտը Թուրքի մը անուէր այգին մտնեն» պոռա-լով կը յարձակի անոր ալ վրայ, նախորդ-ներուն վիճակին բերելով գինք ալ: Ցե-տոյ յաղթական հերոսի չեշտով կ'ազդա-րարէ· «Գացէ՛ք ու ուրիշ անուէր այգի մը մտէք խաղող ուտելու»: Մինչ ան կը հեռանայ, Թուրքը երկարած տեղէն Քիւրտին կը փափաքայ·

«Ցերտէրը ծեծել պիտի չտայիմ»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

(Վերջ Ա· մասի)

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՄԱՄԼՈՑ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ_ԹԻՒ 17

ՅՈՑՑ ԵՒ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Ասորի հոգեւորական Եուսուֆ Աքթուլութ ներկայիս Թուրքիոյ մէջ կը գտնուի անային բանտարկութեան տակ, որովհետեւ Թրքական «Հիւրրիյէք» թերթի թղթակիցին հարցումին պատասխաններով ոչ միայն հաստատած է Հայկական ցեղասպանութեան իրողութիւնը, այլ նաեւ ակնյայտ է թէ Ասորիները նոյնպէս զոհ պարձան այդ ցեղասպանութեան: Այդ արտայայտութիւնը Թուրքիոյ մէջ կը նկատուի որպէս ժողովուրդներու միջեւ թշնամութեան տարածում, եւ այդ պատճառաւ իր դէմ դատական հարց բացուած է իրրեւ «հայրենիքի դէմ դաւաճանութիւն»:

Այդ դատավարութեան դէմ բողոքելու համար Գերմանիոյ Սուրիաներու (Ասորիներու) կեդրոնական կազմակերպութիւնը, Շաբաթ, Փետրուար 17-ին, Պէրլինի մէջ, կազմակերպած էր բողոքի ցոյց մը: Գերմանահայոց կեդրոնական Խորհուրդը իր կարգին կոչով մը իր զօրակցութիւնը յայտնեց եւ կոչ ուղղեց Պէրլինի եւ չրջակայքի հայութեան մասնակցելու ցոյցին:

Շուրջ 650 հոգի հաւաքուեցան Պէրլինի Թրքական դեսպանատան առջեւ, Պէրլինի ամենաճանչցուած Քուրֆուրսթընտամ փողոցին վրայ: Ելոյթ ունեցան տոքթոր Թեսա Հոֆման, վերապատուելի Մանֆրետ Ռիչարը, տոքթոր Ժիրայր Քոչարեան եւ Արամէացիներու կազմակերպութեան ներկայացուցիչներ: Ապա ցուցարարները երեք ու կէս ժամ քալեցին մինչեւ Պէրլինի Հանրածանօթ Ցիշողութեան Եկեղեցին:

Թրքական մամուլը լայնօրէն անդրադարձաւ այս ցոյցին մասնաւորաբար լայն տեղ տալով Թեսա Հոֆմանի ելոյթին:

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Պոնի մէջ, Մարտ 3–4, տեղի ունեցաւ Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի տարեկան համագումարը, որուն այս տարեւան գլխաւոր նիւթն էր Գերմանահայ միութիւններու կացութիւնը եւ ապագայի հեռանկարները:

Համագումարի բացումը կատարեց կազմակերպութեան նախագահ տոքթոր Շաւարշ Յովսեփեան:

Ազատ Օրտուխանեան, որ Պոխումի համալսարանին մէջ կը պատրաստէ իր տոքթորական ատենախօսութիւնը երկրորդ համաշխարհային պատերազմի Հայ ռազմագերիներու ճակատագրի մասին, ներկայացուց Կեդրոնական կազմակերպութեան երեսունամեայ պատմականը եւ բրաւ վերլուծումներ:

– Առիթ ունեցայ ներկայ Գերմանահայ 16 միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն ներկայացնելու իրենց աշխատանքը եւ դժուարութիւնները:: Առիթ ունեցայ նաեւ Զեվխա հրատարակուող «Օրեր» թերթի ներկայացուցիչին՝ Անահիտ Յովսէփեանին ներկայացնելու թերթը: Տեղի ունեցայ մտքերու փոխանակում:

Ամփոփելու համար պէտք է ըսել թէ պաղութին պատկերը վարդագոյն չէ: Ամբողջ Գերմանիոյ տարածքին ամենաչատ աչակերտ ունեցող միութիւնը Քէօլնի Սրբուհի Կապուտիկեան Կանանց Միութիւնն է 26 աչակերտով: Ուսուցիչները կ՝ վճարուին: Ամբողջ Գերմանիոյ մեր կազմակերպութեան չուրջ հաւախմբուած միութիւններու աչակերտներու թիւը հազիւ կը հասնի երկու հարիւրի: Այստեղ չենք ուզեր քննել այդ դասերուն (շաբթը երկու ժամ) արդիւնաւէտութիւնը, ուսուցիչներու պատրաստուածութիւնը, դասագիրքերը: Ընդհանուր առմամբ կրթական ծրագիր մը գոյութիւն չունի:

Միութիւնները նոյնպէս կը տառապին աչխատող, պատրաստուած ուժերու բացակայութենէ, գործունեայ անձերը կու գան Միջին – Արեւելքէն եւ Հայաստանէն (վերջին տարիներուն):

Այստեղ հետաքրքրական է նշել թէ Հայաստանէն եկած հայրենակիցները լսկրած են ստեղծել միութիւններ, որոնք ընդհանրապէս Հայ – Գերմանական խառն բնոյթ ունին եւ մեծ մասամբ Հայաստանի օգնութեամբ կը գրաղին, եւ նաեւ Գերմանացիներուն Հայ Մշակոյթը ծանօթացնելու կ՝աչխատին:

– Տոքթոր Ժիրայր Քոչարեան կարդաց զեկուցում մը ցեղասպանութեան Գերմանիոյ Խորհրդարանի կողմէ ճանաչման աչխատանքներու մասին: 2000 Ապրիլ 17-ին պլխաւորաբար չորս կազմակերպութիւններու նախաձեռնութեամբ եւ 26 Հայ եւ օտար կազմակերպութիւններու օժանդակութեամբ ներկայացուեցաւ դիմում մը Գերմանիոյ Խորհրդարանի Մարդկային իրաւանց յանձնախումբին, որ տակաւին մինչեւ այսօր չէ քննարկուած:

Տոքթոր Քոչարեան խօսեցաւ նաեւ Պէրլինի համալսարանի Հայագիտական դասընթացքներու մասին, եւ նաեւ Հայ – Թուրք երկխօսութեան մասին:

– Բենիամին Թալփք, մեր երիտասարդական կազմակերպութեան՝ Հայ երիտասարդաց Խորհուրդի վարչութեան անդամը եւ Հանուռի Հայ երիտասարդներու ատենապետ, կարդաց զեկուցում մը երիտասարդութեան կացութեան եւ տարուած աչխատանքներուն մասին:

– Իվէթ Շաժանեան, երիտասարդուհի մը, որ աւարտած է Ֆրանքֆուրթի համալսարանի քաղաքական գիտութիւններու բաժինը, աւարտաճառ ունենալով «քարիւղը եւ քաղաքականութիւնը» նիւթը, ներկայիս մեր կազմակերպութեան կողմէ կ՝աչխատի օտար կազմակերպութիւններու կեդրոնի՝ Պաղիվի մէջ, խօսեցաւ «քաղաքական մասնակցութիւն – քաղաքացիութիւն» նիւթին չուրջ:

– Արա Փանոսեան, Հանովերի Հայ Ուսանողական Միութեան նախագահ, եւ մեր էլեկտրոնային էջի պատասխանատուն, խօսեցաւ «ինչ առաւելութիւններ կը բերեն նոր հաղորդակցութեան միջոցները միութիւններու կազմակերպման ուղղութեամբ» նիւթին չուրջ կատարելով շատ օգտակար առաջարկներ:

– Կարդացուեցաւ «Ծրագիր ապագայ» աչխատանքի խումբին զեկուցումը: Այս խումբին կը մասնակցին մեծ մասամբ Գերմանիա ծնած երկրորդ սերունդէն անդամներ, որոնք ուսանած են Գերմանիոյ համալսարաններէն ներս: Այս աչխատանքային խումբը սեմինարի մը ընթացքին քննարկած էր Գերմանահայութեան եւ Կեդրոնական Խորհուրդի կացութիւնը եւ տրած յստակ առաջարկներ:

– Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի նախագահ Տոքթոր Յովսեփեան ներկայացուց մեր կազմակերպութեան, եւ յանձնախումբերու մէկ տարուան տեղեկագիրը, որ պիտի տրուի նաեւ մամուլին:

– Տրուեցան հետեւեալ որոշումները. –

Օրհրդ Լեմա Նըշանլը, երիտասարդ խոստումնալից ապագայ փաստաբանուհի մը, Պիլըֆելտի երիտասարդներուն պատասխանատուն, ընտրուեցաւ Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի ատենադպրուհի:

Պր. Մանուկ Աճէմեան ընտրուեցաւ ֆինանսական հարցերու պատասխանատու, Բենիամին Թալփք երիտասարդականի պատասխանատու (Ֆրետ Խորանեանի կողքին): Այսպիսով մեր կազմակերպութիւնը անդամ մը եւս չեչտեց նոր սերունդի մասնակցութեան կարեւորութիւնը (վարչութենէն եօթնէն երեքը երիտասարդական կազմակերպութեան՝ Հայ Երիտասարդաց Խորհուրդի անդամներ են):

Այսպիսով վարչութեան կազմը հետեւեալն է. –

Տոքթոր Շաւարշ Յովսեփեան (ատենապետ), Րաֆֆի Պետիկեան (փոխ - ատենապետ), Լեմա Նըշանլը (ատենադպրուհի), Ազատ Օրտուխանեան (գանձապահ), Ֆրետ Խորանեան (երիտասարդական հարցերու պատասխանատու), Պր. Մանուկ Աճէմեան (ֆինանսական հարցերու պատասխանատու), Բենիամին Թալփք (երիտասարդական հարցերու պատասխանատու):

– Հիմնուեցաւ երեք հոգինոց մարմին մը, կազմուած Պր. Արման Տէրտէրեանէ, Պր. Արմէն Մինասէ եւ փրոֆ. Անթոն Լիմպըրիչէ որ պիտի համադրէ Հայաստանի օգնութիւնը եւ ներդրման աչխատանքները:

– Որոշուեցաւ ստեղծել Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի անձեռնմխելի Հիմնադրամը, որուն միայն տոկոսները պիտի տրամադրուին Կեդրոնական Խորհուրդի աչխատանքներուն:

– Որոշուեցաւ ստեղծել Կեդրոնական Խորհուրդի հոգաբարձուներու մարմին մը:

– Որոշուեցաւ բանալ Կեդրոնական Խորհուրդի գրասենեակը Պէրլինի մէջ, այսպիսով քայլ մը նետել դէպի փրոֆէսիոնալիզմ:

– Ներկայացուեցան ապագայի կարեւոր ծրագիրները. –

– Ջատկուան արձակուրդին, մանուկ-ցութիւն ժբնեւի համաեւրոպական մարզական խաղերուն:

– Ապրիլ 21 Եղեռնի 86-ամեակ Ֆրանքֆուրթի մէջ:

– Ապրիլ 28, Հակում (ցոյց Պէրլին, Քէօլն, Ֆրանքֆուրթ, Շթութկարտ):

– Յունիս 1 – 4 Եւրոպահայ Միութիւններու Ֆորումի ընդհանուր ժողովը՝ Պոն, գլխաւոր նիւթը՝ «Համաչխարհայնութիւնը եւ հայկական Սփիւռքը»:

– Համահայկական մարզական խաղերու մասնակցութիւն՝ Հայաստան:

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿ ՓԼԱՈՒՏԻՍԱ ՌՈՓԻ

Գերման ծանօթ Մարդկային իրաւունքներու պաչտպան Փլաուտիա Ռոթ ընտրուեցաւ Կանաչներու կուսակցութեան նախագահուհի: Տիկին Ռոթ ծանօթ է Թուրքիոյ հանդէպ իր ունեցած քննադատական կեցուածքով: Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդը այս առիթով շնորհաւորական հեռագիր մը ղրկեց Տիկին Ռոթի:

հոգատիրական պահանջներ կանխելու վուլկոտուեմամբ առաջ տարուած է մերժումի քաղաքականութիւնը որ աւելի եւս բարդացուցած է կացութիւնը:

Քրոնիկագիրներ՝ Եըլտըրըմ Թիւրքէր («Լատիբալ»), Խոզոէմ Սանպէրք («Լատիբալ»), Մկնատր Աքկիւն («Ենի Պիւեըլ») եւ ուրիշներ համարձակած են քննադատել հայկական ղէպքերու Թուրք ժողովուրդին պահուած ըլլալու պարագան: Ջանազան Թուականներու քրոնիկներով, ապակոյն նոյն մտածումներով առաջնորդուած, կը յարտնեն այն միտքը թէ «...այլեւս կարելի չէ ամչնալ ձեւացնել որ ոչ մէկ ղէպք պատահեր է, թէ այդ ըսնանկ Հայերը ոչ մէկ ազէտի կամ ըսպանդի ենթարկուած են: Մենք այս ճըշմարտութիւնը պէտք է իւրացնենք թէ՛ որպէս ժողովուրդ, թէ՛ որպէս պետութիւն: Ինչպէս ամէն ազգի, Թուրքիոյ պատմութեան մէջ ալ մութ էջեր կան. պէտք է պատմութիւնը ամբողջութեան մէջ ընդունելու քաջութիւնը ցոյց տալ: Պէտք հաչտուիլ մեր պատմութեան հետ»: Գալթակղութեան համազօր է Թ. Աքչամի այն հաւատալիքը թէ Թուրք երիտասարդութեան համար նուիրականութիւն դարձած Աթաթիւրքի «Մեծ ճառ»ին երկրորդ հրատարակութենէն վերցուած են վկայութիւններ, որոնք կրնան հակասել Թըրքական պետական տեսակէտին:

Թրքական դպրոցներու 8-րդ դասարանի Յեղափոխութեան պատմութեան (Ինկլաբ Թարիհի) դասագիրքը գրուած է Վհտաթ Լօզիւն անուն անձի մը ձեռամբ եւ վաւերացուած է Կրթական նախարարութեան կողմէ (1996 Ապրիլ 26): 91-րդ էջը յատկացուած է ընթերցանութեան կտորի մը, որուն վերնագիրն է «Տեղահանութեան Օրէնքը»: վերջաւորութեան ալբիւր գոյց տրուած է «Larousse, Dictionnaire & Encyclopédie, հատոր 8, էջ 3785»: Ակնկայուած է նօթ մը. «կրճատուած եւ պարզաբանուած»: Գրութեան համաձայն, «Հայերը պատերազմի չրջաններէն առնուելով Տիյարպէքիրի հարաւը, Եփրատի հովիտը եւ Ուրֆայի կողմերը տեղատրուած են, փոխադրութեան ընթացքին կեանքի եւ ինչքի ապահովութեան համար մասնաւոր ուչադրութիւն եղած է, միայն թէ համաճարակներու, կլիմայի եւ ճամբորդութեան դժուարութենէն, նաեւ պատերազմական պայմաններու պատճառած միջոցառումներու անբաւարարութենէն յառաջ եկած ղէպքերու հետեւանքով մաս մը Հայեր մեռած են: Երբեմն հայկական չրջանակներու կողմէ միակողմանի կերպով յառաջ քըշուածին նման ցեղասպանութիւն մը խընդրոյ առարկայ չէ»: Ես դատ վերոյիչեալ Լարուս համայնագիտարան – բառարանին վերջին (հինգերորդ) տպագրութիւնը որուն սակայն ո՛չ 3785-րդ էջին մէջ եւ ո՛չ ալ Օսմանեան կայսրութեան եւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան յատկացուած բաժիններուն մէջ Հայերու վերաբերեալ որեւէ տեղեկութիւն կայ: Միայն թէ Հայաստանի պատմութեան (էջ 679) բաժնին մէջ կարելի էր կարդալ. «... Ա. Ընդհանուր պատերազմը Թուրք կառավարութեան (Թալէաթի, Էնվէր, Ճէմալ) Հայկական հարցը լուծելու կարելիութիւն տուաւ: 1915 Ապրիլ 24-ին ականաւոր մտաւորական եւ քաղաքագէտներ սպանուեցան եւ անմիջապէս ետք ժողովուրդին կանոնաւոր կերպով աքսորին եւ բնաջնջումին ձեռնարկուեցաւ: Օսմանեան կայսրութեան մէջ մնացած 2.300.000 Հայերու 1.500.000-ը մեռաւ: Այս ցեղասպանութենէն ապատողները Կովկաս, Պարսկաստան եւ Սուրիա ապաստանեցան: Արեւմտեան Հայաստանը Հայաթափուեցաւ»:

«Լարուս»ի նոյն հրատարակութենէն քաղուած այս աստիճան հակոտնեայ լուրը թերեւս կարելի ըլլայ բացատրել այն եղրակացութեամբ թէ Թրքերէն դասագիրքին հեղինակը փոխանակ 5-րդ եւ վերջին տպագրութենէն օգտուելու, աղբիւր ունեցած է «Լարուս» բառարան – համայնագիտարանի 4-րդ (1960 – 1964) տպագրութիւնը, ուր չատ հաւանաբար Հայկական հարցը տարբեր կերպով տրուած էր: Ամէն պարագայի, դասագիրքին 91-րդ էջին տակ տպագրութեան թուականի բացակայութիւնը հեղինակին եւ պատմութեան դրքին վստահելիութիւնը կասկածի տակ կը դնէ: Այսօրուան աչակերտները վաղը պիտի չրանգատին տրուած վատատղղ պատմութեան դասէն:

*
**

Ֆրանսայի Խորհրդարանի կողմէ Հայկական ցեղասպանութիւնը ճանաչում գտնելէ եւ օրէնքի ուժ ստանալէ ետք Թուրքիոյ մէջ այս խնդրին յարուցած անհանդստութիւնը պատճառ եղաւ որ յայտնի քրոնիկագիր Մէհմէտ Ալի Պիրանա երեւան երթայ եւ նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ հարցազրոյց մը ընէ: «Մարմարա»ի մէջ ալ երեւցած այս հարցազրոյցը քիչ մը տարօրինակ արտայայտութիւններ ունէր անոր համար որ Ռ. Քոչարեանի ցարդ արտայայտած գաղափարներուն հետ դժուար կ՝ըլլար հաչտեցնել: Տրուած ըլլալով որ Հայաստանէն որեւէ ճչդում չէ եկած, հարկ է խորհիլ թէ ճիշդ է գրուածը ցեղասպանութեան ճանաչման հետեւանքներուն մասին: Ակնարկութիւնս կ՝երթայ նախագահին սա խօսքերուն.

«Հարցը իրաւական հիմ չունի: Ուստի չենք կրնար հոդային եւ դրամական հատուցում պահանջել Թուրքիայէն: Մեր հարցը բարոյական է ու մեր միակ նպատակը այն է որ Թուրքիա ներողութիւն խնդրէ: Աւիկա արժանապատուութեան հարց է»:

Նախապէս եղած արտայայտութիւններու մէջ ներողութիւն խնդրելը առաջին հանդրուան էր միայն: Ճիշդ է որ Հայաստան հեռու է տակաւին ժողովրդավարական եւ իրաւական պետութիւն մը ըլլալէ եւ ամէն բան ցոյց կու տայ թէ Հայաստանի մէջ նախագահը ամէն մարդի մէջ խօսքի վերջին ու անառարկելի տէրն է: Սակայն, Ռ. Քոչարեան աւելի դիւանագիտօրէն ու չրջահայեաց պէտք է վարուէր եւ յայտնի չընէր թէ ինք միահեծան տէրն է Հայաստանի: Մնաց որ այսօր Ֆրանսայի, վաղը ԱՄՆ-ու կամ այլ երկիրներու հայկական լոպիներուն չաջողութիւնը սփիւռքահայութեան ջանքերուն արդիւնք է, հետեւաբար, հարցին ապագայ հետապնդումի կամ բաւարարութեան որոշումներուն մէջ Սփիւռքի ձայնը կարելի չէ նկատի չառնել:

Մոնրէալ
2001, Մարտ 4

(Շար. Ա. էջէն)

մը ունեցած է Մարտ 20–ին, Թուրքիոյ յայտնած միջոցներուն նկատմամբ Եւրոպական Միութեան իր անդամակցութեան համար («Յառաջ», Մարտ 21)։ Յանձնախումբը նկատած է որ ներկայացուած «ազգային ծրագիրը»ը չատ հեռու է Եւրոպայի ղրած պահանջներէն, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի Քիւրտերու մշակութային իրաւունքներուն, բանակի դերին քաղաքական կեանքին մէջ եւ մահապատիժի ջնջումին։

ԺՈՍՓԷՆի պահանջը՝ կամ քաղաքապետ, կամ նախարար մնալու, իր հետեւանքներն ունեցաւ։ Ընդհանրապէս նախընտրութիւն կայ նախարար կամ ենթանախարար մնալու, ինչ որ պարագան է Փրէ–Սէն–Ժերվէյի ընտրուած քաղաքապետին որ առիթ տուած է պինք ընտրողներու զայրոյթին։ Իրենք պիրենք խաբուած կը նկատեն եւ դաւաճանութեան մասին կը խօսին։ Միայն երկու հոգի (13–ի վրայ) նախընտրեցին իրենց քաղաքապետութիւնը, Լուի Պէսոն եւ Տոմինիք Թիյօ որոնք Շանպէրի եւ Էքսանելի կը մնան։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը չատ մտահոգիչ վիճակի մէջ է եւ Մարմնամարզի նախարարուհին՝ Մարի–Ժորժ Պիւֆէ, որ միշտ ողջմիտ արտայայտութիւններ ունի, չի ծածկեր թէ արդիւնքները չատ դէշ են։ Ձուզեր, սակայն, խնդրոյ առարկայ ընել Ռոպէր Հիւն, այլ կը խոստովանի՝ «բոլորս ալ խնդրոյ առարկայ ենք»։ Ուզի երես–փոխանը՝ Փաթրիս Գարվալհօ կը խորհի որ Ռոպէր Հիւ պէտք է քաշուի, վէնիսիէօյի երեսփոխան–քաղաքապետն ալ աւելի հեռու կ'երթայ եւ չեչտելով թէ կուսակցութիւնը աննախընթաց տագնապ մը կ'ապրի, Հիւի հրաժարումը կը պահանջէ։

Օ–ՏԸ–ՍԷՆի նահանգապետը վարչական դատարանին դիմած է փաթրիք Պալքանիի ընտրութեան դէմ որպէս քաղաքապետ Լըվալուայի, քանի ան դատապարտուած էր եւ դեռ 3,7 միլիոն Ֆր. կը պարտի Լըվալուա–Փէրէի թաղապետութեան, ուրեմն չէր կրնար ընտրուիլ։ Նահանգապետը չէ կրցած իր բողոքը նախապէս յայտնել, քանի արձանագրուած կը մնար ընտրական ցանկերուն վրայ։ Պալքանի բարկացած է, բայց, չատ մտահոգ չէ, որովհետեւ խոհեմութիւնն ունեցած էր ցանկին Բ. տեղը տալու կնոջը, ուրեմն ինք չըլլայ, կինը կ'ըլլայ քաղաքապետը։ Այս հեռանկարով է արդէն որ հաչտուած էր կնոջը հետ։ Պալքանի դատապարտուած էր որովհետեւ տարիներու երկայնքին իր անձնական բնակարանին ծախքերն ալ (սպասուհի, եւլն., եւլն.) վճարել տրւած էր թաղապետութեան։

ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՑ իշխանութիւնները 24 ժամուան վերջնագիր մը տուած էին ալպանախաօս ապստամբներուն, Մարտ 20–ին, յանձնուելու կամ իր հողամասէն քաշուելու համար։ Վերջնագրին մէջ Սկիւպի ներքին նախարարութիւնը կ'ազդարարէ.– «Այս վերջնագրին աւարտին, ապահովութեան մակեդոնական ուժերը բոլոր միջոցներուն պիտի դիմեն, պայքարելու համար ահաբեկչական դիրքերու դէմ, մինչեւ որ անոնք ենթակայուին»։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇ, Մարտ 20–ին, ընդունած է Իսրայէլի վարչապետը՝ Ա. Շարոն եւ այլեւս յստակ է որ ԱՄՆ փոխութեան կ'ենթարկեն մերձաբեւելեան իրենց քաղաքականութիւնը եւ որոշած են «խաղաղութիւն չպարտադրել Իսրայէլի», ինչպէս Պուշ ըսած է Շարոնի։

ՖՐԱՆՍԱ. «կորնոյացեր է» ապօրինի կերպով Ֆրէժիւս հասած 912 Քիւրտերուն մէկ կարեւոր մասը։ Աւրպարեւ, ամէս մը յետոյ, միայն 263 Քիւրտեր ներկայացած են ապաստանի դիմում ընելու համար։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ հարաւ–արեւելեան կողմը, վերջին օրերուն 16 Քիւրտ եւ երեք Թուրք գինուոր սպաննուած են բախումներու ընթացքին։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ, վառելանիւթը 6–էն 7,5 սանթիմ յաւելում կրեց Մարտ 21–ին, որպէս հետեւանք Տնտեսական նախարարութեան կատարած տուրքի յաւելման։ Բաւական վրդովեցուցիչ կը նկատուի այս կարգադրութիւնը, երբ քարիւղին դինը նուազում կրած է։

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Պր. Կարապետ Կէվկեան կը ծանուցանէ որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մարտ 25–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցին իր կնոջ՝

ՄԱՐԻ ԿԷՏԻԿԵԱՆի

(Ծնեալ՝ Դաւիթեան)

մահուան տարելիցին (2000, Մարտ 23) առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

CONCERT

«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :

J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris

Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26 / 01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

Կազմակերպութեամբ՝
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆԶՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

Դ Ա Ս Ա Խ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն՝

«ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»

Երկրորդ բաժնով

Դաղթան Երգչախումբի
ժողովրդային աւանդական երգեր

Ղեկավարութեամբ՝
Հայկ Մարգիսեանի

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25, ժամը 15·30–ին

Առաջնորդարանի
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris
Հիւրասիրութիւն։

l'UGAB - Marseille
organise
un **DINER**
au profit de l'Ecole HAMASKAINE
Samedi 24 mars à 20h30
au siège de l'Association :
327, Bd Michelet, 13009 Marseille
Participation aux frais :
200 F (Etudiants: 150 F)
Réservation indispensable
au 04.91.22.10.45 / 04.91.53.34.98

1ère TOURNEE EN FRANCE DU GROUPE MUSICAL ET VOCAL D'ARMENIE

«Yérk Yérkots»

«CANTIQUE DES CANTIQUES»

Ces 7 jeunes filles seront en concert exceptionnel :

— à **ISSY-LES-MOULINEAUX : le vendredi 23 mars à 20 heures 30,**

Eglise Evangélique Arménienne,, 28, ave. Bourgain. ● Entrée libre.

le Pasteur René Léonian témoignera
du réveil de la foi chrétienne en Arménie.

Renseignements : tél. : **01 47 36 02 50**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆԶՆԱԽՈՒՄԲԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ

ՄԻՋԻՆՔ

Տարեկան աւանդական իր ճաշին

կիրակի, Մարտ 25, 2001, ժամը 12·30–ին

պատարագէն ետք Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

Հաճեցէք ապահովել ձեր տեղերը

Հեռաձայն։ –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

Մասնակցութիւն 120 Ֆրանք։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DINER

La Section de la Croix Bleue ISSAHAKIAN de Bagneux-Cachan organise au profit des enfants de France et d'Arménie un dîner le **Samedi 24 mars** à la Mairie de Cachan à partir de 20h. Soirée animée par le **Duo Hovig et Caroline.**

Billets disponibles auprès de Madame Satenik FIRENGULIAN :
☎ **01. 46.64.22.24.**

***

La Section **«Saténig»**
de VAULX-EN-VELIN
vous propose
Samedi 24 mars à partir de 20h
LE
BAL du PRINTEMPS
à la Mairie Annexe du Sud
de Vaulx-en-Velin,
rue Alfred de Musset perpendiculaire
à l'avenue Roger Salengro
Animation Disc-Jockey
Prix : 80 F

***

Mi-Carême

organisée par la Croix Bleue des Arméniens Section St Maurice de Beynost
Au programme :
HADIG ET TOMBOLA
le dimanche 25 mars à partir de 15h
à la salle des fêtes.
Venez nombreux — Entrée libre

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 23
VENDREDI
23 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·130 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.130

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆՏՐՈՒԱԾ ՀԱՑԵՐ

ՎԱԼԱՆՍ· – Առաջին շրջանին իսկ, ալէ-թեկնածու Փաթրիք Լապոնի պլոատրած ցանկին վրայ, ձայներու 58,8%-ով ընտրուած են հինգ Հայեր· – Տիկին Ռ· Գուլպէկեան, Տոքթ· Ժ· – Ն· Կօշկակարեան, Գ· Ն· Քէչիչեան, Ժ· Տէմիրճեան եւ Փ· Պաղտասարեան: Շաբաթ, Մարտ 17-ին, թաղապետութեան դռմարած ա-ռաջին նիստին վրայ – քաղաքապետներէն մէկը ընտրուած է Նուպար Քէչիչեան:

*
**

ԼԻՈՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Լիոնի 3-րդ թաղամասի Տիւպէրնուա-Միլլան (այ) ցանկին վրայ ընտրուած են Տիկին Մատլէէն Երմեան, Ռիչար Ղազարեան, Էլման Այանեան եւ Վահէ Մուրատեան, 6-րդ թաղամասի նոյն ցանկին վրայ՝ Ժան – Տէր Մարտիրոսեան:

Վիլէօրպանի ձախ ցանկի վրայ ընտրուած է Մովսէս Նիսանեան, Պրոնի ալ ցանկի վրայ՝ Լիւիա Մարկոսեան, Վո·-ան – Վըլէնի ձախ ցանկի վրայ՝ Ա· Մենգիեան եւ Գ· Պօղոսեան, Վիլէնի ալ ցանկի վրայ՝ Ռ· Մարգարեան, Տէսինի ձախ ցանկի վրայ՝ Ռ· Ղազարեան եւ Ա· Խաչերեան:

ԳԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԻԼԻՓ ՍԵԿԷՆ, Մարտ 21-ին, Փարիզի Մորտուրդի էՖ-Փէ-էՖ-ի խումբին նախագահ ընտրուեցաւ 18 ձայնով ընդդէմ Տիկին Ֆ· ու Փանաֆիէօի որ 14 ձայն ըստացաւ: Կը թուի որ այս նախընտրութիւնը հետեւանք է Պալատիւրի եւ 15-րդ թաղամասի իր բարեկամներուն ճնշումներուն:

ՄԻՋԻ-ՔԱ-Ն (ալպանական ազատագրական բանակ) հրապարակ մը հռչակեց Մարտ 21-ի իրիկունը եւ յայտարարեց թէ պատրաստ է երկխօսութեան մտնել դռնական իշխանութիւններու հետ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ որոշ շրջաններ ջուրերու մէջ են, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներուն որոնք չաբաթ մըն է չեն դադրիր: Սէնն ալ բարձրացած է եւ գետը եղերող ճամբաները փակ են: Գաւառի կարգ մը վայրերու մէջ կացութիւնը ապէսպի է եւ հարիւրաւոր ընտանիքներ հոս – հոն ապաստանած են, լքելով իրենց ողողուած բնակարանները:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ Եւրոպական Միութիւնը (ՒՒՖԱ) ծանր պատիժներ սահմանեց Փարի – Սէն – Ժերմէնի, Կալաթասարայի հետ ունեցած մրցումին ծագած ծանր միջադէպերուն առթիւ: Կարգապահութեան յանձնախումբը վարիզեան խումբը դատապարտեց 4·270·000 ֆրանք տուգանքի եւ եւրոպական չաչորդ 3 մըրցումներուն համար Փարք տէ Փրէնսի արգիլման: Ապ մրցումները պէտք է տեղի ունենան Փարիզէն 300 քիլոմեթր հեռու: Պոլսոյ խումբն ալ 200 հազար զուիցերական ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցաւ:

ԱՐԱՖԱԹ Ուաշինկթընը պիտի երթայ Ապրիլին: Այս առթիւ, Շարոն որ Ուաշինկթընի է, յայտարարած է որ Ե· Արաֆաթի հրաւէր մը, իրեն համար, «պարզեւ մըն է ահաբեկչութեան»:

ՄԱՐԴԱՑԻՆ ԻՐԱԻԱՆՑ պաշտպանութեան Հիւսնքն Ռայց Ուալ կազմակերպութիւնը հրաւիրած է ՄԱԿ-ը որ դատապարտէ Ռուսաստանը իր տարած «պատերազմին» համար Չէչէնիա: Շատ ծանր տեղեկագրի մը մէջ ռուս զօրքերուն համար, կազմակերպութիւնը քաղաքացիներու անհետացման 113 պարագաներ կը մատնանշէ:

ԷԼՖ-ի դատավարութեան վերջին նիստը տեղի ունեցաւ Մարտ 21-ին: Վճիռը կը տրուի Մայիս 30-ին, խորհրդակցութիւններէ ետք դատաւորներու մէկէն:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԶՐՄՊԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 21 / 22)

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Մարտ 21-ին հանդիպում ունեցած է անտեսապիտական հիմնարկի ուսանողութեան հետ· Նախ անդրադարձած է Հ· Ալիեւի հետ վերջին հանդիպումին ու Ֆլորիտայի մէջ Ապրիլ 3-ին նախատեսուածին: Ան ըսած է· «Այսօր մեզի հասել ենք մի վիճակի որ միմիայն մտահոգութիւնները բաւական լաւ պատկերացնում ենք: Կարծում եմ որ սպառել ենք կամ սպառման եզրին է մեր երես առ երես հանդիպումների աղբիւրը, բան որ ենթարկել ենք հնարաւոր բոլոր լուծումները ու այդ հիմով առաջ շարժուելու կարելիութիւնը»: Պատերազմին վերսկսելուն մասին հնչող յայտարարութիւններուն առընչութեամբ Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ Հայաստան նման մտադրութիւն չունի եւ թէ պատերազմի սկսողը լուրջ խնդիրներ կ'ունենայ: Ըստ իրեն, այսօր Ադրբեջանի մէջ պատերազմի մասին կը խօսին անոնք որոնք ժամանակին զայն կորանցուցած են· չէ բացառած որ Ֆլորիտայէն ետք հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ նաեւ Մոսկուա:

Ռ· Քոչարեան յայտնած է որ քննութեան փուլին է «պետական ծառայութեան մասին» օրէնքը որ կաշառակերութեան դէմ լուրջ քայլ է, բայց որուն ընդունուելուն մեծ դիմադրութիւն կայ:

*
**

Հ· ԱԼԻԵԻԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գարնան սոնին – Նեւրուզ - առթիւ իր ժողովուրդին խօսք ուղղելով Ադրբեջանի նախագահը Հ· Ալիեւ ըսած է թէ իր երկիրը յոյս ունի որ հայ-ադրբեջանական հակամարտութիւնը խաղաղ ճամբով կը լուծուի, սակայն եթէ ատիկա կարելի չըլլայ, «Ադրբեջանի ժողովուրդը իր ուժը եւ հզօրութիւնը ցոյց կու տայ եւ գրաւուած ադրբեջանական հողերը կազատագրէ զէնքի ուժով»:

ԱԹՕՄ ԵՂՈՅԵԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ՖԻԼՄԸ

Բանկոս գրած ենք Աթոմ Եղոյեանի այս ֆիլմին մասին, որու դլխաւոր դերասանն է Շառլ Ազնաւուր:

«Թորոնթօ Սըն» թերթի Մարտ 20-ի թիւին համաձայն, ֆիլմի նկարահանումը կը սկսի Թորոնթօ Մայիսի վերջերը եւ երկու ամիս աշխատանքէ ետք, մնացեալը կը նկարահանուի Ալպանիա: Նիւթը կը վերաբերի Հայոց ցեղասպանութեան:

ԵՐԲ «ԲԺԻՇԿ»Ը ԿԸ ՍՊԱՆՆԷ

Յետապայ տողերով ներկայացուող նիւթը պէտք է տեղ գրաւէր «Արմէնփրէս»ի լուրերուն սիւնակին մէջ· սակայն, քանի մը երեսակով ողբերգական ըմբռնացնող դայթակղութիւն մըն է ան որ ի'սառճնանայ այդ սիւնակին սովորական «բնակիչ»ներէն:

Լրատու գործակալութիւնը Մարտ 21-ի հաղորդագրով կը տեղեկացնէր թէ Ա-րիւնաբանութեան փրոֆ· Ռ· Եոլեան կեդրոնի տնօրէնը, փոխ – տնօրէնն ու դլխաւոր հաշուապահը պաշտօնազրկուած են: Հայաստանեան իրականութեան մէջ ուր չատ յանցանքներ, մեղքեր յաճախ չատ դիւրութեամբ ներողութեան, անեսութի կ'արժանանան, նման եռակի պաշտօնազրկում բաւական ծանրակշիռ հիմ պէտք է ունենար: Այդ «հիմ»ին մասին «Արմէնփրէս»ի տուածէն աւելի մանրամասն տեղեկութիւն հաղորդած է Մարտ 17-ի «Երկիր»ը, Արթիւր Յովհաննիսեանի «Որոնում է թիւ 907 արիւնը» խորագրուած էջով:

Այդ «հիմ»ը կազմուած է ընտանիքի մը դժբախտութեամբ որուն մեծագոյն մասը կը ծաներանայ 5 տարեկան երախայի մը կեանքին վրայ, ապա մօրը· կազմուած է նաեւ մարդակերպ հրէշներու արարքով որոնք «բժիշկ» որակումով կը զործեն Երեւանի արիւնաբանութեան հիմնարկին մէջ:

Պատահարը տեղի ունեցած է Դեկտեմբերի վերջաւորութեան· Ծանր անարիւնութեամբ հոն փոխադրուած է երախան որուն արեան կրկնակի քննութեամբ յայտնի եղած է որ սիտա-յէ վարակուած է: Հարկ է անյապաղ արեան ներարկում ընել անոր, ինչ որ պէտք է կատարուէր կեդրոնին կողմէ, առանց որեւէ վճարում պահանջելու· երախան տնտեսապէս չատ անապահով ընտանիքի զաւակ ու անչափահաս ըլլալով, ինչպէս կը գրէ Ա· Յովհաննիսեան, «նրա հիւանդութիւնն ընդգրկուած է պետպատուէրի շրջանակում· այսինքն՝ բուժման ծախսերը ենթակայ են պետութեան կողմից վճարման»:

Այսուհանդերձ, «արիւնը եւ դրա յետեւում եղած փորձ գրգռել են ոմանց գիշատիչի բնազդները»: Հասկնալի է, չէ՞: Հիմնարկին «բժիշկ»ները ճարահատ մօրմէն պահանջած են որ վճարէ զաւկին ներարկուելիք արեան փոխարժէքը: Սակայն, քանի որ ան որեւէ վճարումի ի վիճակի չէ, ուզած է ինք տալ հարկաւոր արիւնը: Իսկ երբ մօր ու զաւկին արիւնի խումբերը համապատասխան չեն դտնուած իրարու, սպիտակաւոր այդ ոճրագործները կինոջ առաջարկած են վճառել իր արիւնը եւ անոր դրամով դնել զաւկին պէտք եղածը:

Հիւանդ երախային մօրը արիւնը չատ հարեւանցի քննութեան մը ենթարկուելէ ետք, «ստուգուած է» որ սիտա-յի տատանման չի կրեր եւ Յունուար 5-ին, առանց որեւէ տեղ արձանագրուելու «վաեառուել է կողմնակի մարդու»: Անհրաժեշտ քննութիւնը չկատարելու պատճառաբանութիւնը եղած է գործիքի մը թուղթի չդոյութեան պատճառով չբանիլը··· : Մինչդեռ, ինչպէս կը գրէ Ա· Յովհաննիսեան, այդ թուղթին գինը չնչին բան է, համեմատած նոյն կեդրոնին կողմէ անտեղի վատնուած դումարներու· դումարներ որոնցմով, օրինակ՝ 250 հազար դրամի սառնարան գնուած է երբ կարելի էր չատ աւելի աժանի գնել սառնարան մը, կամ դումարներ որոնցմով կեդրոնի տարածքին մէջ «Ֆինճական անակ» կոչուած տուներ կառուցուած են, որոնցմէ մէկը աւելի քան տարիէ մը ի վեր գործածուած չէ···:

Արեան այս անպատասխանատու «առուծախ»էն ետք միայն յայտնի եղած է որ մօրը արիւնն ալ վարակուած է, ուստի վարակուած նաեւ «կողմնակի» գնորդ հիւանդը: Իսկ աւելի տարտափելին այն է որ այդ գնորդը ոչ մէկ ձեւով կարելի եղած է գտնել, քանի որ «առուծախ»ը եղած է ամբողջովին ապօրինի, առանց որեւէ հետքի: Ու ոչ ոք կրնայ վստահեցնել որ ան ալ արդէն իր կարգին վաճառած չէ ուրիշներ, անշուշտ անդիտակցաբար եւ ակամայ:

Անխուսափելի էր ինչ մակարդակ նուաճած պէտք է ըլլայ մէկը որ հինդ տարեկան երախայի մը արեան մէջ սիտա-յի ներկայութիւնը տեսնելէ ետք, մօրը արիւնը կարենայ ուրիշին վաճառել: Այդ երախային սեռային յարաբերութեան, կամ թմրամոլութեան ճամբով վարակուած կրնա՞ր ըլլալ, որպէսզի մօրը մասին կասկած չծլլար: Այդպէս, ինչպէս կը տեղեկացնէ լրատու գործակալութիւնը, «այնուհետեւ պարզուել է որ ահաւոր վարակը տուն է բերել երեխայի հայրը, որը երկար ժամանակ գտնուել է Ռուսաստանի հաղաքներում»:

Ոճիրին ա՛յս տարբերակին պատճառած ցնցումին տակ իսկ կարելի չէ վանել մըտածումը թէ նման կեդրոնի մը բժիշկները, փաստօ վկայ, մաս չեն կազմեր երկրին դժուար ապրող դասակարգին: Ոչ միայն իրենց պաշտօնին պայմանները, այլ նաեւ Սիփւրքէն այդ մարզին կատարուած օժանդակութիւնը ապրուստի բաւական լայն սահմաններ կու տան անոնց: Թէեւ վատարուածին ահաւորութեան քով նման բաներ աննշան մանրուք կը մնան· ինչպէս՝ տեղեկութիւնը թէ այդ կեդրոնին պաշտօնապրկուած տնօրէնը կը կոչուի Արմէն Երեմեանց, կամ մտածումը թէ նման հետեւորդներու մասին ի՞նչ կը խորհի Հիպոկրատ···:

Ա· ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՈՐՈ՛Ի, Ի՛ՆՉ Կ'ԸՍԷ «ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ»Ը

Գերմանիոյ Միւլհայմ քաղաքին մէջ Աւետարանական ակադեմիայի հովանաւորութեամբ, Գերմանահայ ընկերութեան եւ Գերմանեթուրք միութեան կողմէ կազմակերպուած «Հայ-եթուրք երկխօսութիւն»ը բուռն հակազդեցութիւն գտած է թրքական մամուլի ամէնէն ծանօթ անունին՝ «Հիւրրիյէթ»ի (Մարտ 22) կողմէ: Ա· էջին ճակատը գրաւած լուրը, «Երկխօսութեան ծուղակը» խորագիրով, կը պնդէ թէ հաւաքոյթին նպատակն է հայկական տեսակէտը չեչտել, քանի որ մասնակիցներուն մեծ մասը Հայեր են, կամ հայկական տեսակէտը իւրացուցած թուրք մտաւորականներ···: Թերթը կը դժգոհի նաեւ որ Թուրքիան կ'ամբաստանուի մինչեւ այսօր իր պատմութիւնը ստանձնած չըլլալու յանցանքով· դժգոհութեան պատճառ է թրքական ճանչնապիւռ – հեռատեսիլին հաւաքոյթը տեսագրելու դիմումին մերժումը կազմակերպիչներուն կողմէ: Եթէ կարելի ըլլար մէկդի ձգել հակազդեցութեան չա՞տ մարտավարական բնոյթը, տեղին էր հարց տալ կազմակերպիչներուն թէ իրենցմէ, մասնակիցներէն ու երեւոյթէն միայն դատող հաւանական խմբակի մը գատ, որո՛ւ գոհացում տալու նպատակը կը հետապնդէ նման ձեռնարկ:

«ՔԱՐԷ Է ԵՂԵՐ ՀԱՑՈՒՆ ԲԱՐՁԸ...»

Բ.

Ֆ. Եալչընի Պոլսոյ հանդիպումներուն ընթացքին նիւթ կ'ըլլան այն Հայերը որոնք կրօնափոխութեան միջոցով փրկուած են 1915-էն. անոնք ներքնապէս պահպանած ձեւերով պահպանած են իրենց հաւատքը. կը յիշուին «կրօնափոխները» կամ «Գաղտնի Հայեր» անուանումներով: Կը տեղեկանայ թէ անոնք, կամ անոնց նախահայրերը խմբուած են առաւելաբար Թունճէլիի, Աբեհամանի, Տիյարպէքիրի շրջաններուն մէջ. Հայեր են որոնք ժամանակի ընթացքին մոռցած են իրենց մայրենի լեզուն, սակայն կը շարունակեն պաղտնաբար պահել իրենց բուն կրօնքը:

Անոնց ներկայացուցիչներուն հանդիպելու ջանքերը Պոլսոյ մէջ ի դերեւ կ'ելլեն: Գերմանիա վերադարձին հարց ու փորձով կը գտնէ անոնցմէ առաջին դէմք մը որ կը կոչուի «Հաճի Իպրահիմ». քեահէթայի է: Կ'ընդունի պատմել պիտցածը, տեսածը եւ ապրածը:

Առաջին խօսքերով ան կը գծէ անորոշութիւններէ մերպատուած անհատը որ ինքն է. կ'ըսէ. «Ես ալ չկրցայ հասկընալ թէ ի՛նչ էի: Մայրենի լեզուս բրտերէնն է, ինքզինքս հիւրս կը զգամ: Իսկութեամբ Հայ եմ: Մայրս, հայրս հարազատ Հայեր էին: Քրտական գիւղի մը մէջ մեծցայ: Մէկ բառ հայերէն չեմ գիտեր: Գերմանացիները կը հարցնեն թէ ազգութիւնս, ինքնութիւնս ի՛նչ է: «Թուրքիայէն եկայ. մայրենի լեզուս բրտերէնն է: Իսկութեամբ Հայ եմ: կրօնքս մահմետականութիւնն է: Գերմանիոյ մէջ «օտարերկրացի» եմ, Թուրքիոյ մէջ՝ «գերմանաբնակ» կը պատասխանեմ»:

Մինչեւ ինը տարեկան ոչինչ լսած է ընտանիքին հայ ըլլալուն մասին: Հայրը ոչ իսկ բառ մը խօսած է այդ մասին: Ձմրան օրերուն երբ գիւղի սենեակին մէջ ռազմի, անհատաններու (կեավուր) պատմութիւններ կը պատմուին, չատ կը խանդավառուի: Վրէժի պղպջումներով կը լեցուի «կեավուր»ներուն հանդէպ, ուրախանալով որ ինք անոնցմէ չէ: Ան առտիճան կ'առէ զանոնք որ չամախ կը կրկնէ թէ եթէ անոնցմէ հատ մը ձեռք անցնէ, հում հում կ'ուտէ: Օր մը երբ այդ պոռթկումով կ'արտայայտուի, ամուսնացած քոյրը կ'ազդարարէ հանդարտիլ, ըսելով որ իրենք ալ «կեավուր»ներ են: «Մեր հայրն ու մայրն ալ Հայ են: Անունդ եթէ նոյնիսկ Հաճի Իպրահիմ ըլլայ, մեզ բոլորս ալ մահմետական կարծեն, մենք ա՛յս ենք» կ'ըսէ: *Նման իրականութեան տեղեկանալ խորապէս կը վրդովէ տղեկը: Քոյրն ալ իրականութեան իր աներեւոյթէն տեղեկացած է որ իր կարգին «գաղտնօրէն հայութիւն կ'ընէ: Հայկական ձեւով կ'աղօթէ, բայց արտաքին աշխարհին մահմետական կը ձեւանայ»: Իրենց հայրը այդ մասին չէ խօսած, վախնալով որ տղեկը բերնէն բան կը վախցնէ ու այդ կարեւոր գաղտնիքը կը բացայայտէ:*

Լսածին ազդեցութեան տակ միջոց մը խոր ցնցումներ ապրելէ ետք Հաճի Իպրահիմ ուշադիր կը հետեւի հօրը ընթացքին: Ան օրուան մէջ հինգ անգամ նամազ կ'ընէ, դիչերն ալ առանձին իր սենեակը կը վակուի, կրկին կ'աղօթէ: Երբ ինք 9 – 10 տարեկան կ'ըլլայ, տեւական հարցապնդումներով մօրն ու հօրը անցեալին կը տեղեկանայ: Լսածները կը չմեցնեն դինքը. ժամանակի ընթացքին կը ճանչնայ Քեահէթայի պաղտնի Հայերը: Կը սորվի թէ հօրը բուն անունը Շիմաւեր (Շմաւո՞ն) է. գերդաստանը մըշեցի է. Մուշի դաշտէն: «Մեր գիւղին ալեւորը Արաֆլը էր» (Արա՞ֆ) ըսուած է իրեն: Դարաբ, ջրառատ գիւղ մը որուն մէջէն գետ մը կը հոսի:

*Հօրը իրեն պատմածները կը կրկնէ Հաճի Իպրահիմ. գարնան օր մը, երբ հինգ – վեց տղայ սարերուն վրայ ոչխար արածելէ կը վերադառնան գիւղ, կը տեսնեն հեռուէն որ գիւղէն ծուխեր կը բարձրանան, գիւղը կ'այրի: Սարսափած խոյս կու տան եւ կը պահուըտին քարայրներու մէջ, յետոյ կ'ապաստանին Քիւրտերու կարաւաններուն մօտ: Քիւրտ ընտանիք մը դինքը կը պահէ: Հոն երկաթագործութիւն կը սորվի, ապա կ'ամուսնանայ անոք մնացած հայուհիի մը հետ: Ինք, Հաճի Իպրահիմ կը ծնի 200 տունով քրտական այն գիւղին մէջ ուր ծնողքը հաստատուած է: Հոն ամէնքը դիտեն որ հայ են անոնք, հակառակ որ հայրը Ալի կը կոչուի այլեւս: Մանկութեանը քիւրտ տարեկիցներէն այնքան արհամարհանք, անարդարութիւն ու վարկաբեկում կը տեսնէ որ վախկոտ ու ներամփոփ անհատականութեան մը տէր կը դառնայ: «Քեահէթայի մէջ եկեղեցի չկար, կ'ըսէ. Մերիններէն շատեր իրենց պաշտամունքը կը կատարէին, բրիստոնէական տօները կը ձշդէին: Իրենց մանչ զաւակներուն ընդհանրապէս բոլոր կրօնքներու մէջ տեղ ունեցող անուններ կու տային, ինչպէս՝ Եագուպ, Իպրահիմ: Իսկ աղջիկները կը կոչէին Խաթուն, Սուլթան, Մարիամ, եւ այլն: Մուհամմէտ անունը չէր գործածուեր: Ընկերներէս ոմանք գիս կը ֆնիադատէին, ըսելով. «դուք մահմետական դարձեր էք»: Ես ալ անոնց կը գայրանայի, «դուք բրիստոնեայ էք» հակադարձելով: Մեր տարբերութիւնը հիմնուած էր կեավուր – մահմետականի զանազանութեան: Այդ տարիներուն տակաւին Հայութիւնը, Հայու ինքնութիւնը կ'անգիտանայինք»:

Հաճի Իպրահիմ 1990-ին արձակուրդի գացած է իր ծննդավայրը ու աղդականներէն 90-ամեայ Վէլի ախէին պատմել առած անոր կեանքին պատմութիւնը, զայն տեսագրած: Ֆ. Եալչընի դիրքին մէջ մանրամասնօրէն արուած է այդ տեսերեդին պարունակութիւնն ալ:

Վէլի ախէն 150 տունէուոր Հոլպիչ գիւղէն է, բուն անունով՝ Մինաս: 1960-ական թուականներէն ետք գիւղը կոչուած է Սիւթլիճէ: Գիւղին 27 տունը իր պերդաստանին պատկանած է, մնացեալը զաղա Քիւրտերու: 15 տարեկան է երբ տարագրութիւնը կը սկսի: Սարսափէ իր բաժինը բազմաթիւ դրուագներէ բաղկացած է. կը պատմէ հօրեղբօր անյայտացումը Եփրատի մէջ, մօրը առեւանգումը, աւելի ճիշդ 14 ոսկեդրամի փոխարէն Քիւրտի մը կողմէ գնումը կարաւանին պատասխանատուէն: Երբ մայրը կ'առնեն կը տանին, ինք առանձին կը մնայ հազիւ երկու տարու եղբօրը հետ: Միջոց մը ետք հօրեղբօրը կինը գիւղապետ Թուրքի մը կը յանձնէ երկու եղբայրը, յուսալով զանոնք այդ ձեւով փրկել: Այդ պաղն է որ անունը կը փոխէ Վէլիի, ոչխարի հօտին հովիւ դարձնելով զինքը: Տարուած գիւղը կը կոչուի Գըզըլդայա. չարունակ Հայերու կալատաններ կը հասնին հոն, մէկ – երկու օր մնալէ ետք դէպի Ռաքքա կ'ուղղուին: Օգտուելով անոր հայերէն գիտնալէն, պաղն իրեն հաց ու խաչած հաւկիթ ծախել կու տայ այդ կարաւաններուն աքսորեալներուն:

Դաժանութեան յաջորդական դրուագներէն որոնք դրոշմած են իր յիչողութիւնը, բարձրակէտը կը կազմէ եղբօրը մահը... իր ձեռքով իսկ: Գարնան օր մը փոքր եղբայրը կը հիւանդանայ. սարսափելի վորհարութիւն կ'ունենայ ու ինք չի յաջողիր ճար մը գտնել անոր վիճակին: Փոքրիկին պատճառած աղտեղութեան զայրոյթով ու վարակումին վախով, քանի որ «Հայկական հիւանդութիւն» կը կոչեն այդ ցաւը, պաղն իրեն կը հրամայէ այդ «չունչանորդին» տանիլ դետը նետել: Կամ կորսուիլ երթալ իր տունէն: Երախան նոր քալել սկսած է: Մինաս կ'աղաչէ, կը պաղատի պաղային, ի զուր: Հրամանը անփոփոխ կը մնայ: Ձարահատ, կը գործադրէ լսուածը ու եղբայրը կը նետէ Եփրատի յուրերուն մէջ: Միջոց մը ետք նոյն հիւանդութիւնը մահուան պատճառ կ'ըլլայ նաեւ դրացի տան մը մէջ պահուած հայ աղջնակի մը զոր տան տէրը ժայռի մը խոռոչին մէջ բանտարկած է, նոյնպէս վարակումէ վախնալով. «այդ հիւանդութիւնը ունեցող Հայերը կը մեռցնէին, որպէսզի ուրիշները չվարակեն» կը պատմէ Վէլի Տէտէ: Սակայն, գիւղութիւնը քանի չի ծառայեր. ախտը կը վարակէ բոլորը, պաղային ալ մահուան պատճառ ըլլալով:

Իրենց գիւղէն տարագրուելէ հինգ տարի ետք Մինաս – Վէլի կը վերադառնայ Հոլպիչ, իրենց գիւղը: Տուն – տեղ թալանուած է այդ ընթացքին: Կը պատմէ. «Ապաստանեալի մը նման մեր ստացուածքին մէկ ծայրէն բռնեցի: Ախոր կար: Չէի կրցած ձերբազատիլ մահուան վախէն: Տարիներով ալ չկրցայ: Աշխատեցայ, շատ աշխատեցայ: Նորէն կալուածի, ստացուածքի տիրացայ: Ամուսնացայ, գաւակներ ունեցայ: Սակայն, գետը ետած եղբօրս պաղպակը միշտ հնչեց ականջներուս մէջ. մինչեւ այսօր կը հնչէ: ... Մայրս ի՞նչ եղաւ: Կ'ապրէ՞ր արդեօք: Չէի գիտեր: Կը հաւատայի թէ օր մը մայրս պիտի վերագտնեմ: Բազմաթիւ կիներ մօրս կը նմանցնէի: Տարիներով մօրս սպասեցի: Տարիքս հասաւ իննիսունի, տակաւին մօրս կը սպասեմ»:

Տեսերիզին աւարտէն ետք Հաճի Իպրահիմ կը չարունակէ իր կեանքին պատմութիւնը. Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերուն, կիպրոսի խնդրին անհանգստութիւններն ալ ապրելէ ետք 1980 Սեպտեմբերի պետական հարուածին յաջորդած չրջանին չատերու հետ Գերմանիա կը հաստատուի:

Հոն հայկական ծագումը եւ որպէս քիւրտ մահմետական ապրելու վիճակը ինքնութեան սուր տագնապ կը պատճառէ իրեն: Ցետոյ, բարեկամի մը թելադրանքով, նոր ծանօթութիւններու պահուն կը յաջողի լսել. «Ես Քիւրտ եմ, բայց իսկութեամբ Հայ եմ»: Հայութիւնը չխոստովանիլ ծանրօրէն կը ճնշէ հոգիին. «այնպիսի պահեր կ'ըլլային երբ ամբողջ ծայնիս զօրութեամբը կ'ուզէի «ես Հայ եմ» աղաղակել» կ'ըսէ: 1975-ին երբ արձակուրդի կ'երթայ իր ծննդավայրը, նոյն չրջանակէն աղջկան մը հետ կ'ամուսնանայ: Իրենք միչտ իրենց միջեւ ամուսնութիւն կը կնքեն: «Դուրս»էն ու աղջիկ կ'առնեն, ոչ ալ կու տան, վախնալով որ իրենց գաղտնիքը կը յայտնուի:

Ինքնութեան տագնապը թաժին կ'ինկայ յաջորդ սերունդին ալ. իրենք իրենց գաւակները որպէս քիւրտ մեծցուցած են, քրտական անուններ տուած: Մեծ աղջիկը որ Գերմանիա միչտական վարժարան կը յաճախէ, օր մը չատ սրտնեղած տուն կու գայ: Դասարանէն հայ տղայ մը վէճի մը ընթացքին «աղտոտ քիւրտ» կոչած է զինքը: Ատիկա զայրացուցած է աղջնակը որ կը սպառնայ ընկերը ծեծել, հարց տալով թէ ի՞նչպէս հայու տղայ մը կը յանդգնի «աղտոտ» որակել Քիւրտերը: Այդ միջադէպին վրայ հայրը իրենց բուն պղտութիւնը կը յայտնէ աղջկան որ կ'ընդվզի, կը պոռթկայ. «Ո՛չ, ո՛չ, անկարելի է. ես չեմ կրնար հայ ըլլալ. ես քիւրտ եմ, չեմ կրնար ասկէ ետք հայ ըլլալ: Ինչո՞ւ սկիզբէն չըսիր: Ուրկէ՞ եկաւ այս հայութիւնը» ու կը սկսի հեծկլտալ: Ցետոյ հոգեկան տագնապի կը մատնուի, կը փակուի ինքն իր վրայ, դասերը, դպրոցը մէկդի կը ձգէ: Ծնողքը կը հասկնայ որ սխալ ըրած է: կամաց – կամաց կը պատմեն որ հայ ըլլալ դէշ բան մը չէ. կը պատմեն քրտացումի իրենց պարագաները: Պատանին չի հասկնար: Ի՞նչպէս կարելի եղած են այդքան դէշ պատահարներ: Ցետոյ կը սկսի վրէժ ու սխ անուցանել Թուրքերուն, Քիւրտերուն հանդէպ:

Արփի Թոթոճեան

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԵՂՈՒՆԵՐՆ ՈՒ ԳՈՌԵԽՆԵՐԸ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԼԵԱՆ

Հէքեաթներու եւ առակներու մէջ մեղուներն ու մրջիւնները միշտ ցոյց կը տրուին իբր խորհրդանիչ աչխատասիրութեան: Լա Ֆոնթէնէն՝ Վարդան Այգեկցի եւ Եզովպոս, ամոնցմէ ալ առաջ՝ հնդկական փիլիսովայութեան մէջ այս կենդանիները կամ մրջիւնները ծանօթ են իրենց աչխատասիրութեամբ: Անոնց կը հակադրուին ծոյլ ու չատախօս ժիժին եւ ամբարտաւան, անպէտ պիծակը կամ գոռհոլը, որոնք ո՛չ մէկ օգուտ ունին բնութեան, գոնէ՝ որքան որ մենք դիտենք իրենց մասին:

Նախախնամութիւնը այնքան ժլատ գտնուած է անոնց հանդէպ, որ երբ մեղուին պատրաստած մեղրը՝ անունդ, դեղ ու դարման է մարդոց համար եւ նոյնիսկ բժչկութեան մէջ իրբեւ բուժման միջոց կ'օգտագործուի անոնց խայթոցը, պիծակներուն՝ իրենց համար պատրաստած վայրի մեղրը ո՛չ մէկ արժէք ունի լերան արջերուն համար անպամ: Այսօր երբ խօսքը բացինք մրջիւնէն ու յամեցանք մեղուին վրայ, ուղեցինք մարդիկն ալ լաղդատել մեղուներուն հետ, իրենց տեսած գործով ու մեղի տուածներով: Հաւաքականութեան մէջ, ի՛նչ գործ որ տեսնելու ըլլանք եւ ի՛նչ դեր որ ալ կատարենք, պէտք է մեղուի պէս արդիւնաւոր ըլլանք եւ օգտակար՝ մեր չուրջինները ու մեր պատկանած ընկերութեան, մարդկութեան, միչտ դիտակից՝ մեր դերին ու կոչումին. այդ պատճառաւ ալ ամէն ինչ պէտք է ընենք մեր փեթակները կենսատու մեղրով լեցնելու համար: Օրինակ, երբ կը խօսինք մեր դերին ու կոչումին մասին՝ իրրեւ գրականութեան մարդ, մեր ամէն մէկ տողին մէջ պէտք է որ աչխատինք օգտակար բան մը տալ մեր չրջապատին ու մեր գաւակներուն, որպէսզի կարենանք մեր գալիքը դնել ապահով հիմերու վրայ, ո՛չ թէ անպէտ փեթակներ լեցնող իչամեղուներու կամ իրրեւ ճռճռան ժիժիններ միայն լորթը լեցնելու, պարզապէս ինքնագոհացում գտնելու համար, առանց բան մը տուած ըլլալու մեր չրջապատին կամ օգտակար բան մը ձգելու մեր գալիք սերունդներուն:

Իրրեւ Իսթանպուլահայ մտաւորականներ, այսօր անկեղծութիւնը պէտք է ցոյց տանք խոստովանելու, որ մեզմէ չատեր վերեւ յիչուած անօգուտ եւ անպէտ միջատներու գործը կը տեսնենք, օգտակար ոչինչ տալով մեր նոր սերունդին ու գալիք սերունդներուն, անտեսելով անհրաժեչտութիւնը մանկական դրականութեան, քանի որ դրեթէ միակ գաղութն ենք Սփիւռքի մէջ այդ նուիրական պարտականութեան մէջ թերացող, իրրեւ անհեռատես անճնասէրներ, մինչդեռ տակաւին քանի մը տասնեակ տարիներ առաջ այդպէս չէինք, երբ ունէինք Ատրինէ Տատրեաններ, Արմենուհի Խոզիներ, նոյնիսկ՝ երիտասարդներուն մէջէն Օննիկ Ֆէշճեաններ, Վարդերես Գարակէօզեաններ, Իրմա Ա.Ճէմեաններ, Արսէն Ձանեաններ, որոնց անուրանալի կարօտը կը քաչենք այսօր: Հայաստանի մէջ անցեալին երբած էին ու կ'ընեն նաեւ այսօր, Արեւելահայ դրականութեան հսկաները, առանց բան մը կորսնցնելու իրենց մեծութենէն, ընդհակառակն՝ այդ ըրածներով ա՛լ աւելի մեծնալով ու բարձրանալով: Իսթանպուլահայ դրականութիւնը, այսօր առանց խղճահարութեան՝ պիտի կարենանք ըսել, թէ կը զբէ պարզապէս ինքնահաճութեան համար, գրածներուն մէջ բաւարարութիւն գտնելով, նոր սերունդին նկատմամբ այնքան անտարբեր, որ ո՛չ իսկ մէկը կը փորձէ քայլ մը առնել՝ հայերէնէ – Թրքերէնն բառարան մը պատրաստելու համար, որուն այնքան անհրաժեչտօրէն կարիքը ունինք նոյնիսկ իրրեւ խմբագիրներ, երբ Թերթերու մանկական էջերուն մէջ անդամ յաճախ սխալներ կը գործենք, մեր չգիտցածները տղոց սխալ սորվեցնելու գնով...:

«Ակօս»
Մարտ 9

ՍՏԱՑՈՂ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

ՌԱՖԱԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մատենաչար ԱՃՐ եւ ՔԼ

Հրատարակութեան պատրաստեց, խմբագրեց եւ տպագրութեան ծախքը հոգաց Կարէն Ա. Սիմոնեան:
Երեւան, 2001

***

ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Մատենաչար ԱՃՐ եւ ՔԼ
Երեւան, 2001

ԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՆԱՏԱՐՆԵՐՈՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Ֆրանսական «Լօզկվիր փոլիթիֆա» օրաթերթը Մարտ 19–ի թիւով լայն տեղ տուած է Թուրքիոյ պատերազմական յանցագործներու վարժարաններու ընդհանուր տեսչութեան վարչութեան կողմէ 1996-ին նոր հրամանատարութեան կողմէ պատրաստուած ծրագրի մը որ կը վերաբերի քրտական հարցին: Ծրագիրը կը կրէ «Հիւսիսային – Իրաք – 2010» խորագիրը, եւ «Հաւանական զարգացումներ» ենթախորագրով: Գլխաւոր սկզբունքն է ընդհանուր նչուած թուականը արդելք ըլլալ քրտական խմբաւորումներու միանալու, համաձայնութեան ու այդ ճամբով հաշուեյարդարի ենթարկել ՓՔԿ–ն:

Հատորին նախաբանին մէջ որ գրի առնուած է ցամաքային ուժերու նախկին հրամանատար Ա. Ա.Քէչէլի կողմէ որ 1998ին Հաթայի մէջ ունեցած մէկ ելոյթին ընթացքին պատերազմի սպառնալիք ուղղած էր Սուրիոյ:

Ծրագիրը կը թելադրէ Հիւսիսային – Իրաքի դէմ տարուող գործունէութիւնը համակարգող մարմին մը ստեղծել, ապագրգռել ըլլալ չէզոքին մէջ քրտական խումբերու, ինչպէս՝ քրտական գոյգ կուսակցութիւններու, եւ այլն, կարելի միանութեան: Համակարգող մարմինը պէտք է ջանայ արդելք ըլլալու նաեւ Իրանի եւ Սուրիոյ կողմէ տեղացի բնակչութեան ցեղային պատկանելիութեան շրջադործումին:

Երկու քիւրտ կուսակցութիւններուն՝ Պարզանիի ու Թալապանիի պէտք է ազդարարութիւն ուղղել որ վերջ տան չըրջանի թիւրքմէններուն կիրարկուած ճնշումներուն: Իսկ եթէ երկու պարագլուխները Թուրքիոյ հետ համաքայլ ընթացք չպահեն, Անդարա պիտի փակէ Հայուրի սահմանային դուռը: Վերլուծումը կ'ըսէ թէ երկու կուսակցապետերուն թմրեցուցիչ մաքսանենգութեան թոյլ տուող ընթացքն ալ պէտք է իրենց դէմ չհարկել, քրտական հարցով հետաքրքրուած պետութիւններու մօտ: Այլ խօսքով՝ Թուրքիա այդ երկու դէմքերը իրեն ենթարկելու լծակները ուշադրութեամբ կ'որոշէ:

Հետաքրքրական կարեւոր առարկայ է չըրջանին Թիւրքմէն ընակչութիւնը. Թուրքիա իր նիւթական նեցուկով ու հատուցած հակակշռով պէտք է ապահովէ որ տեւական գործունէութիւնը, ներդէրումները Թիւրքմէններու նախաձեռնութեամբ ըլլան: Ջանք պիտի չխնայուի նաեւ որ Թիւրքմէնները զանգուածաբար բնակութիւն հաստատեն Հիւսիսային – Իրաքի Թուրքիոյ սահմանին մօտիկ գօտիին մէջ եւ պէտք չէ թոյլ տրուի իրաքցի տեղական ղեկավարներու այդ առընչութեամբ ժխտական կեցուածքին: Քրտական թերթը ներկայացնելով այս կէտերը, կ'ըսէ թէ Թուրքիա այդ ծրագրով Թիւրքմէնները մէկ կէտի վրայ համախմբելու եւ կիսպրականին նման վիճակ մը ստեղծելու նպատակը կը հետապնդէ:

Թուրք զօրավարներու վերլուծումը կը չեշտէ չըրջանին մէջ ԱՄՆ–ու դերին կարեւորութիւնը: Հոն ըսուած է. «Յատկապէս Իրանի մէջ վարչաձեւի փոփոխութենէն եւ Վարշաւայի Ուխտին ցրուումէն ետք Միջին – Արեւելքի անկայունութեան հետեւանքներուն անորոշ բնոյթը հարկաւոր դարձուցած է այդ շրջանի բարիւղին վրայ ԱՄՆ–ու հակակշիռը: 1980–էն ասդին արձանագրուած խոր-

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ պատկան մարմինները եղեռնի յուշակոթողի ներկայացման հաւաքոյթ մը կազմակերպած են, Մարտ 4–ին, եկեղեցւոյ Քէօրօղլեան սրահին մէջ: Բացման խօսքով հանդէս եկած է եղիա Ծ. Վրդ. Գիւրէղեան, որ, բարի գալուստի խօսքէն ետք տեղեկութիւններ տուած է Մեծ Եղեռնի զոհուած մէկուկէս միլիոն անշէրիմ նահատակներու յիշատակը յաւերժացնող յուշակոթողի մը չինութեան մասին, որ պիտի տեղադրուի եկեղեցւոյ չըլչափակին մէջ: Հ. Եղիա յայտնած է թէ 1983–ին, երբ չինուած է Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ծրագրուած էր եղեռնին նուիրուած յուշակոթող մըն ալ չինել, բայց նիւթական պատճառներով, ծրագիրը յետաձգուած էր: Ներկայիս, Հայաստանի քրիստոնէութիւնը պետական կրօն ընդունման 1700–ամեակը եւ եղեռնի 86–րդ տարելիցը լուսադրյն առիթ նկատելով, վարդապետը գործնական քայլերու դիմած է, յանձնախումբ մը ստեղծուած է առանալէ ետք Նորընտիր առաջնորդ Մանուէլ Եպիսկոպոս Պաթմգեանի համաձայնութիւնը: Յուշակոթողի հիմնարկէքը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 8–ին: Շինութեան ծախք նկատի առնուած է 30 հազար տոլար: Շինութեան յանձնախումբին կողմէ խօսած է Կիրօ Շահինեան, Հ. Եղիա ներկայացուցած է յուշակոթողի յղացքը պատրաստած արուեստագէտ՝ Յակոբ Ճանպազեանը որ իր կարգին բացատրութիւններ տուած է այդ մասին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԵՒԼՈՎԱՔԵԱՆ ՅԱՐՁԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մօտ ատենէն Սլավաքիոյ հիւպատոսարան կը բացուի Երեւանի մէջ: Երկու երկիրներու յարաբերութիւնները վերջին երկու տարուան փոխադարձ այցելութիւններով յատկապէս աշխուժացած են: Պրաթիսլաւական «Արմէս» ձեռնարկութեան տնօրէն Ա. Գրիգորեանի կարծիքով, Սլովաքիոյ Արդարութեան նախարար եւ քրիստոնեայ – դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավար Ե. Զառնոպորսկի որ Զեխոսլավաքիոյ վերջին վարչապետը եղաւ, այցելած են Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութիւնը ուր միաբանները լայն տեղեկատուութիւն ըրած են եղեռնի մասին: Ատկէ ետք նախարարը եւ Սլովաքիոյ Նորհրդարանին փոխ - նախագահը յայտնած են թէ կը նպաստեն իրենց երկրին կողմէ ցեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչումին:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԹՊԻՏ

Հանդիպում են Պուշն ու Պուտինը:

Պուշ. – Ամերիկան անախադէպ նուաճումներ ունի: Օրինակ, մենք ունենք պրոֆեսոր, որը կարող է վերակենդանացնել վաղուց մեռած մարդկանց:

Պուտին. – Մենք եւս մեծ նուաճումներ ունենք:

– Որտե՞ղ:

– Դէ, սպորտում, օրինակ: Մենք ունենք մարզիկ, որը կարող է վազել 100 քմ/ժ արագութեամբ:

– Մի՞թէ: Դա զարմանալի է, ինչպիսի՛ առաջընթաց մեր երկրներում: Եկէք փոխանակութիւն կատարենք: Մենք ձեզ կ'ուղարկենք մեր պրոֆեսորին, նա ձեզ ցուցադրաբար ինչ որ մէկին կը կենդանացնի, օրինակ Լենինին: Իսկ դուք կ'ուղարկէք ձեր սպորտսմէնին, մենք նրա համար կը կազմակերպենք չըլչափայութիւն Ամերիկայով: Պայմանաւորուեցինք:

Վերադառնում է Պուտինը Կրեմլին՝ մտայլ, կանչում է Կասիանովին, բացատրում իրավիճակը:

– Իսկ որտե՞ղից մենք կը գտնենք այդպիսի վազող: Խայտառակութիւն:

Կասիանով. – Սարսափելի բան չկայ: Եթէ այդ պրոֆեսորը Լենինին կենդանացնի, մենք 100 քմ/ժ արագութեամբ այնքա՛ն վազողներ կ'ունենանք:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

Ի ՑՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՁՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Բանախօսութենէ վերջը, երբ խանդավառութիւնը զգալիօրէն հասած էր, ի դիմաց թաղեցիներու խօսք առաւ Ցարուհին Մկրտիչեան եւ ընկերը Ահարոնեանի միջամտութիւնը խնդրեց, բանալ սալու համար Պէչիկթաշի ազգային գերեզմանատունը, որ փակուած կը մնար Համիտի հրամանով, մօտ 30 տարիէ ի վեր:

Անմիջապէս ասպարէզ նետուեցանք նոր ընծաներս: Եւ ահա նորէն դէպի Եըլտըզի պալատը, այս անգամ Լեւոն Զարիկեանի հետ, քանի մը հոգի ալ՝ իրրեւ հետեւորդ, ընկերակցութեամբ Յ. Մկըրտիչեանի:

Սա՛ դուռը, ա՛յն դուռը: Ա՛յս յարկը, ա՛յն սրահը: Վերջապէս հասանք պալատի հրամանատարին դահլիճը, մինչ պահնորդները ապշահար կը նայէին:

Այս անգամ ալ իրրեւ վկայական ունէինք նոյն բառը – «Դաշնակ»: Հրամանատարը բարեացակամութեամբ լսելէ վերջ, անմիջապէս պատուէրներ ուղղեց առ որ անկ է: Եւ գերեզմանատունը հանդիսաւորապէս բացուեցաւ, լոյս ցանելով Թաղին վրայ: Հանդոյզը գերեզման օրհնել կու տար:

1916–ին երբ ձերբակալուեցայ, առաջին հարցաքննութեան առեն այս պարագան էր որ կը յիշէր Րէշատ պէյ, Քաղաքական Բաժնի անօրէնը.

– Դուն Պէչիկթաշի երեւելիներէ՞ն էիր կամ ազգին փոխանո՞րդը, որ Եըլտըզի պալատը գացիր, գերեզմանատան բացումը պահանջելու համար...

Անմիջապէս կռահեցի թէ Ցարութիւն Մկրտիչեանը պատմած պիտի ըլլայ, – ան որ նախ ուսուցիչ էր Թաղին մէջ, յետոյ մուխթար եղաւ, ու վերջապէս դարձաւ պաշտօնական լրտեսը ոստիկանութեան, չանատակ զարնուելու համար զինադադարին, իր նմանները ուն հետ (1919):

***

Թեւերը լայն բացած, Բաֆֆի Լաարանի Միութիւնը չարունակ հրապարակային բանախօսութիւններ կը սարքէր, գեղարւեստական բաժիններով: Առաջին անգամ Ակնունին լսելէ վերջ, Սկիւտարի հատարակութիւնը զարճած էր դժուարահաճ: Այնպէս որ, երբ յաջորդ բանախօսութիւնը Շահրիկեանը կատարեց, սկսան քըրթմընջել.

– Ա՛լ մարդ չունէի՞ք որ այս չոր ու ցամաք փիլիսոփան բերիք...

Շահրիկեանին նիւթն ալ չոր ու ցամաք էր, – «Ի՞նչ է իրաւական պետութիւնը»: Հասարակութիւնը ճա՛ռ կ'ուզէր, ճա՛ռ, «կեցցէ»ներ արձակելու եւ ծափելու համար: Ցետոյ, տակաւին չէր վարժուած իր լեզուին, իսկ ճայնը քնականէն տկար էր:

Եւ սակայն այս «չոր ու ցամաք» մարդն էր որ ամէնէն տաք մթնոլորտը կը ստեղծէր, պայքարի օրերուն:

– Դուք երէ՞կ էիք ստում թէ այսօր: Ես ձեզ ասում եմ, – ե՛ւ երէկ էիք ստում ե՛ւ այսօր...

Չկար երեւելի մը որ բեմ հանած չըլլայինք մեր Թաղին մէջ, երբեմն քանի մը անգամ Ահարոնեան, Զաւարեան, Զարդարեան, Խաժակ, Զօհրապ, Վարդգէս, Վ. Փափազեան, Վարանդեան, Վռամեան, եւ այլն: Որոշած էինք առանձին գըրքոյկներով հրատարակել կարեւոր բանախօսութիւնները եւ ուրիշ գործեր: Իսկապէս ալ երեւցաւ առաջինը, Զօհրապի «Պատգամաւորի մը համարատուութիւնը»: Երկրորդը պիտի կազմէր էջ մը Զաւարեանի կեանքէն: Իսկապէս գրած էր առաջին մասը, ուր կը պատմէր թէ ինչպէս տղայութեանը չառաջուն ապտակ մը կերած էր իր մօրեղբօրմէն, Հայերը եւ հայերէնը ծաղրելուն համար. ապտակ մը որ իր փրկութիւնը եղած էր: Մինչ կը սպասէինք անհամբեր որ գոնէ սկսածը վերջացնէ, ձգձգեց, յետոյ ես կարին գացի, եւ գործը մնաց կիսատ: Հիմա կը զղամ թէ ո՛րքան չանցաւոր ենք որ չըլրնացանք անոնման Զաւարեանին վրայ, գոնէ իր յուշերուն մէկ մասը գրի առնել տալու համար: Ի՞նչ հարցեր լուսաբանուած պիտի ըլլային:

(Զաւարեանի այդ ձեռագիրը մասունքի պէս պահած եւ Փարիզ բերած ըլլալով, հրատարակեցաւ «Դրօշակ»ի մէջ):

Խանդավառութեան, տենդագին աշխատանքի օրեր, այդ չըլչանին ո՞վ կը մտածէր Ցուշերու մասին: «Միշտ ալ ժամանակ ունինք»:

Այս տեսակէտէն չատ աւելի անհոգ, անտղոք էր միւս անմոռանը, Ռոստոմ:

Նախ, Ռոստոմ գրեթէ միշտ կը մերժէր ճառ խօսիլ կամ յօդուած գրել: Հաճութեամբ կը ներկայանար յետին ընկերական ժողովին, դասախօսութեան համար, ըլլային իսկ 15 – 20 հոգի: Ցետոյ, չէր ուզեր որ տպուին իր խօսածները: Կը նստէր սեղանին առջեւ – յաճախ բեմ ալ չէր ելլեր – ու կը սկսէր. – «Մի անգամ, Թաւրիզում...»: Կամ, – «Երբ մերոնք Վանում...»:

1912, Կարին: Սգահանդէս Եփրեմի մահուան առթիւ: Ռոստոմը յանձն առած է ստանձնել բանախօսութեան գլխաւոր բաժինը: Ի՞նչ բախտ: Արթուն ընկերոջ մը պատուիրեցի ամբողջովին գրի առնել ճառը, որքան որ կարելի էր, առանց սղագրութեան:

Բովանդակալից ճառ մըն էր եւ կը պարունակէր այնպիսի պարագաներ, դէպքեր որոնք նորութիւններ էին մեզի համար: Հում նիւթեր պատմութեան համար:

(Շար. 37)

Sous la présidence d'honneur
de Monsieur André Santini

La Communauté arménienne
d'Issy-les-Moulineaux
présente

liz sarian

EN CONCERT
EXCEPTIONNEL

Accompagnée
par **Frédéric Manoukian**
et **son orchestre**

le Samedi 28 avril à 20 h 30
au P A C I - 25, ave Victor Cresson
(M° Mairie d'Issy)

Réservation : ☎ **01.46.45.16.43**
01.40.95.81.33 / **01.46.42.79.61**

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

"SUR LE DIVAN"
avec **NORA ARMANI**

Pièce écrite et interprétée
par **NORA ARMANI**

Mardi 27 mars à 20 heures 30

Salle Alfred Cortot
78, rue Cardinet, 75017 PARIS

Réservation au : **01.43.76.67.37**
ou à la M.C.A. de Paris: **01.48.24.63.89**

Կազմակերպութեամբ՝
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝

«ՄԵՆ ՊԱՀՔԻ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»

Երկրորդ բաժնով

Գողթան Երգչախումբի
Ժողովրդային ասանդական երգեր
Ղեկավարութեամբ՝
Հայկ Սարգիսեանի

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25, ժամը 15·30–ին

Առաջնորդարանի
«Նուրհան Թրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris
Հիւրասիրութիւն՝

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիղի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան առիթով. – Տիկին Սաթենիկ կարապետեան եւ զաւակները 1000 Ֆր., Տիկին Ազատի Պարոնեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Ճովակիմեան 300 Ֆր., Տիկին Սոնա Տօնէլեան, Տիկին Գարապաշեան 250–ական Ֆր.:

Հայկազ Սամուրգաշեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 300 Ֆր.:

Սիմոն Աղպատեանի մահուան քառասունքին առիթով, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կոշկարեան 150 Ֆր.:

Սրբուհի Փէշտիմալճեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Ճովհաննէս Պէքարեան 500 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ. – Վասպուրականի յաղթականն Հերոսամարտի 86–րդ տարեդարձը կը տօնուի

ԱՊՐԻԼ 8–ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ

ՄԻՋԻՆՔ

Տարեկան աւանդական իր ճաշին

կիրակի, Մարտ 25, 2001, ժամը 12·30–ին

պատարագէն ետք Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

Հաճելիք ապահովել ձեր տեղերը

Հեռաձայն՝ –
04 42 22 08 52
կամ՝
04 91 77 84 70

Մասնակցութիւն 120 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Աբեւալոյս Կոստանեանի (ծնեալ՝ Քարթալեան) մահուան առիթով Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները ի նպաստ Քրիստոնէական գործընթացքներու:

Բուբուլ Կոստանեան, Ովսաննա Քիրազ, Գրիգոր Իշճի, Քամէր Թանճան 200–ական ֆրանք, Շահէն Թանճան 100 Ֆր., Ճովակիմ Զուլհաճլու 200 Ֆր., Ճովակիմ Քարթալեան, Քրման եւ Անժէլ Եանքաչ 500–ական Ֆր., Մարկոս Քարապուլուխ 200 Ֆր., Գրիգոր Կոստանեան, Ժիրայր Փեհլիվան 500–ական Ֆր., Ճապրուխ Պուլուխ, Արման Կոստանեան, Մկրտիչ Փուլուր 200–ական Ֆր.:

Ի նպաստ Թարգմանչաց Վարժարանին՝ Յակոբ Զուխուր 500 Ֆր., Թորոս Զուխուր 200 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Ճովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները:

Բ. ՅԱՆԿ

Տիկին Ժ. Գանթարճեան 200 Ֆր., Տիկին Աթրիա Զաթալեան 350 Ֆր., Տիկին Լիտա Երեմեանց 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մալումեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լազար Կոմիկեան 200 Ֆր., Պր. Յորէն Գասապեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մուսայեան 200 Ֆր., Պր. Ժերար Զաքքարեան 400 Ֆր., Պր. Լեւոն Գալուստեան 350 Ֆր., Տիկին Սեդա Թահան, Պր. Ժիրայր Կիւրճեան 200–ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ճոլճանեան, Պր. Սրա – Կիրակոս Ճովհաննէսեան 1000–ական Ֆր., Պր. Ժակ Պաթմանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահէ Թազուրեան 500 Ֆր., Տիկին Սեդա Պահարեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խտուար Վաւվաւեան 300 Ֆր., Տիկին Անժէլ Սասեան 100 Ֆր., Պր. Գարբիէլ Մերիքեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էլիւս Փանարօթօ, Տիկին Արմենուհի Յոտիկեան 300–ական Ֆր., Տիկին Մարի – Լուիզ Ռուա – Ազապէկեան 2500 Ֆր., Օրիորդ Սոնա Բարէլեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ժալոյեան 200 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Պաճեմեան 300 Ֆր., Տիկին Ժանէթ Բժշկեան 300 Ֆր., Պր. Սահեան Վարժապետեան 100 Ֆր., Պր. Ալէն Թուհաճեան 500 Ֆր., Պր. Պօղոս Ֆէսճեան 150 Ֆր., Տիկին Ֆրանսուազ Սրապեան, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Դալար, Օր. Ժոզէթ Տօնիկեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տ. Նազարէթեան 200 Ֆր., Տիկին Լուիզ Միքայէլեան 150 Ֆր., Օր. Մարի Դերճակեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաթիկեան 150 Ֆր., Տիկին Էլիզ Պամմաճեան 400 Ֆր., Տիկին Ռոզ Սէֆէրեան 500 Ֆր., Տիկին Արմենուհի Բալուեան 200 Ֆրանք, Տիկին Թեւանեան 500 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ֆրէտէրիկ Հասրոյեան 1500 Ֆր., Տիկին Սոնիա Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Վասիլեան, Օր. Սարա Նազարեան, Տիկին Մէրի Նարպանեան 100–ական Ֆր., Տիկին Մարիամ Թոռուն 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժակ Լըզոզ 300 Ֆր.:

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ պահքի հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Ճովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 25
«Դատաւոր»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1
«Գալստեան» կիրակիին:

---

l'UGAB - Marseille
organise
un DINER
au profit de l'Ecole HAMASKAINE

Samedi 24 mars à 20h30

au siège de l'Association :
327, Bd Michelet, 13009 Marseille

Participation aux frais :
200 F (Etudiants: 150 F)

Réservation indispensable
au 04.91.22.10.45 / 04.91.53.34.98

CONCERT
«LA SOIREE DES MINIATURES»

FELIX SIMONIAN (violoncelle)
NELLY SIMONIAN (piano)

Au programme :

J.-S. Bach — F. Chopin —
E. Bagdassarian — P. Tchaïkovsky —
O. Respigi — A. Ayvasian —
A. Babadjanian — D. Popper —
M. Ekmalian — A. Haroutinian —
E. Mirzoyan — Komitas

le Dimanche 25 mars
à 17 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles - 75017 Paris

Renseignement et réservation :
☎ **01.42.27.12.26** / **01.45.20.03.18**

Prix d'entrée :
membres: 60 F non-membres: 80 F

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

La CHORALE SAYAT NOVA de Nice
et
l'UGAB Nice-Côte d'Azur
organisent
un PELERINAGE
à l'ancienne église arménienne
de Gênes

San Bartolomeo degli Armeni

Dimanche 1er avril

Une grande messe solennelle
sera célébrée
par **Mgr Narek CHAKARIAN,**
évêque de l'église arménienne de Nice,
et interprétée
par la **Chorale Sayat Nova**
dans le cadre des célébrations
du 1700e anniversaire de l'adoption
du christianisme comme religion dEtat
par l'Arménie.

Aller-retour Nice/Gênes en autocar
(déjeuner compris) : 200 F

Renseignements et réservations :
☎ 06.60.41.32.15

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Թրանսահայ կապոյտ Խաչէ Ալֆորվիլի էլէն Բիւրտեղ մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Ռիթա Շաքէլեանի եւ ընտանեկան թոյր պարագաներուն, իրենց հօր՝ Յակոբ Քիլաղապեանի մահուան առթիւ:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Mi-Carême

organisée par la Croix Bleue des Arméniens Section St Maurice de Beynost
Au programme :
HADIG ET TOMBOLA
le dimanche 25 mars à partir de 15h
à la salle des fêtes.
Venez nombreux — Entrée libre

*
**

49ème
ASSEMBLEE GENERALE
de la
CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Les 30, 31 mars et 1er avril
« HOTEL ATRIA »
GRENOBLE

CENTRE DE VACANCES
DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS
DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.
Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)
Pour inscrire vos enfants, nous vous invitons à contacter notre secrétariat au 01.48.24.46.57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.
La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 15 juillet et le dimanche 12 août.

Dates des séjours :

1er séjour : du 3 au 25 juillet
2ème séjour : du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 24-25
SAMEDI - DIMANCHE
24-25 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ԳԱԻԱՐԸՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·131 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.131

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ մօտ յիսուն ուս դիւանագէտներ արտաքսած են, լրտեսութեան ամբաստանութեամբ: Պուշի կառավարութիւնը որոշած է աւելի խիստ վերաբերում ունենալ Ռուսաստանի դէմ: Արտաքին նախարարութիւնը վճռած է նախ 12 դիւանագէտ արտաքսել եւ հրաւիրած է կրեմլինը որ 40 ուրիշներ ալ հետ կանչէ: Այդ անթաղճալիներու մէջ են դեսպանատան Ա· քարտուղար Վլադիմիր Ֆրոլով, որու դէմ կասկած կայ որ մաս կը կազմէ ռուսական գաղտնի ոստայնութեանց: Ամերիկեան աղբիւրներու համաձայն ռուս գաղտնի գործակալութիւնը զգալապէս աւելցած է վերջերս, հասնելու համար Խորհրդային Միութեան օրերու մակարդակին: Մոսկուա անմիջապէս հակազդած է եւ Արտաքին նախարար՝ Իգոր Իվանով յայտարարած է որ անմիջապէս ամերիկացի յիսուն դիւանագէտ պիտի արտաքսեն, յաւելով որ այլընտրանք չունին:

ԴԱՋԱՅԻ գօտիին մէջ, ուր Իսրայէլցի զօրքերը փակած էին հիւսիսէն հարաւ ցցող ճամբաները, բախումներու հետեւանքով երկու Պաղեստինցիներ սպանուած են Մարտ 22-ին: Այս առընչութեամբ, Մարզկային Իրաւանց Իսրայէլեան կազմակերպութիւն մը՝ Պ'Ցելեմ կը դատապարտէ ինչ որ կը կոչէ «մեղսակից լռութիւնը» բանակին եւ ոստիկանութեան:

ՍԹՈՒՀԼՄ հաւաքուեցան, Մարտ 23-ին, Եւրոպական Միութեան 15 երկիրներու դեկավարները զարկ տալու համար ոտնասական բարենորոգումներուն, բայց, Մակեդոնիան չէր կրնար օրակարգէ նիւթ չընել եւ այդ պատճառաւ հրաւիրուած է նաեւ նախագահը՝ Բորիս Թրաժկովսկի: Սկիզբի մէջ, Եւրոպական Միութեան պատուիրակութիւն մը իր զօրակցութիւնը յայտնած է Մակեդոնացիներուն, ալպանացի ծայրայեղ տարրերու դէմ իրենց պայքարին մէջ: Հրաւիրուած է նաեւ Վ· Պուտին:

ԹՐՔԱՀՊԱՏԱԿ 18 Քիւրտեր որոնք հացադուլի դիմած էին Մոնթըլլիէ 31 օրէ ի վեր, վերջ դրին իրենց չարժումին, կեցուցման երեք ամսուան արտօնագիր ըստանալէ ետք:

ՓԱՐԻԶի Մէջ 4000, Մարսէյլի մէջ մինչեւ 16 հազար պետական պաշտօնեաներ ցոյց մը ըրին Մարտ 22-ին, աշխատավարձի յաւելում պահանջելով: Իրենք զիրենք «մոռցուածները» մկրտած են եւ կ'ուզեն որ Ժոսփէն զիրենք չմոռնայ: Նորքի ցոյցերու եւ գործադուլի դիմած էին նաեւ մանկաբարձուհիները: Ասոնք, ալ դժգոհ են աշխատանքի իրենց պայմաններէն (քիչ են) եւ աշխատավարձէն որ ամսական 9000 Ֆրանքով կը սկսի եւ վերջաւորութեան միայն 14·000 Ֆրանքի կը հասնի:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅի անդամ ընտրուեցաւ, Մարտ 22-ին, Կապրիէլ մը Պրոյ, Ալէն Փէյրըֆիթի աթոռին, 18 ձայնով 30 քուէարկողներու վրայ, առաջին չրջանին իսկ: Պատմաբան, մանաւանդ է 19-րդ դարու, վէնսապիր մաք – Մահոնի եւ Պիզոյի, իշխան Կապրիէլ – Մարի – Ժոզէֆ – Ալեքսի մը Պրոյ ծնած է 1931-ին, Վերսայլ: Հեղինակ է բազմաթիւ հատորներու:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 22/23)

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԱՄՆ-Ը

ԱՄՆ-ու Եւրոպայի գործերուն հրամանատարի տեղակալը զօր· Ֆ· Ֆուլֆորթ որ Երեւան կը գտնուէր, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած է թէ ԱՄՆ-ը Թուրքիոյ երկարամեայ դաշնակիցն են եւ թէ այդ երկիրը եւս կը դիտակցի թէ Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորումը համապատասխան է իր ազգային շահերուն: Ան ըսած է նաեւ թէ Հայաստանի Պաշտպանութեան եւ Արտաքին գործերու նախարարներուն հետ ունեցած հանդիպումներուն նիւթ եղած են չրջանի ապահովութեան հարցերը եւ Հայաստան – Թուրքիա ռազմական իշխանութիւններու միջեւ երկխօսութիւն սկսելու հարցը: Ինչ կը վերաբերի ԱՄՆ-ու նոյն չրջանին մէջ ռազմական ներկայութեան ու գործակցութեան, տակիկա կրնայ աչխուժանալ միայն հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման պարագային: Պատասխանելով հարցումի մը, ամերիկացի զօրավարը այդ գծիին ապահովութեան խընդիրներուն մէջ Իրանը արժէքէ զուրկ համարած է:

*
**

ՓԱՈՒԼ - ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեան հանդիպում ունենալով ԱՄՆ-ու պաշտօնակիցին հետ, քննարկած են Հայաստանի դրացիներուն հետ յարաբերութիւնները, անոնց յետագայ բարելաւման կարելիութիւնները եւ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման ներկայի փուլը: Նշուած նիւթերը կարեւոր նկատուած են չրջանին մէջ կայունութեան հաստատման առումով:

*
**

ԵՐԲ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԸ

Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքերու Ա· Ատեանի դատարանը սկսած Հոկտ· 27-ի դատավարութիւնը փետրուար 28-ին 25 օրուան համար ընդմիջուած էր· դատարանը այդ պայմանաժամը չնորհած էր ամբաստանեալ Ն· Ցունանեանին, ծանօթանալու համար քըրէական գործի 25 հատոր նիւթերուն: Ներկայիս դատարանը դեռ չէ որոշած դատին վերսկսման օրը:

*
**

ՍՏԵՂԾՈՒՄ «ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ

Հայաստան-Սփիւռք համաժողովի որոշած երեք ծրագիրներէն մէկն էր «Համահայկական երիտասարդական կեդրոն» հիմնադրամի մը ստեղծումը եւ Մարտ 22-ին, այդ ծրագիրը սկսած է կատաւարութեան հաւանութիւնը: Արտաքին նախարարութեան տեղակալը՝ Լեւոն Մկրտչեան յայտնած է թէ կառավարութեան որոշումով հիմնադրամը պիտի գործէ Ծաղկաձորի զբօսաւոր մարզահամալիրի երրորդ մասնաշէնքին մէջ, իսկ զրամական գեռնի վրայ պիտի դոյատեւէ նուիրատուութիւններով եւ յատկացումներով: Հիմնադրամին նպատակն է երիտասարդութեան համարկումը միջազգային երիտասարդական կառոյցներու մէջ: Ի մօտոյ պիտի ընտրուի գործադիր տնօրէնը:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Մարտ 22-ին, Գերմանիոյ Հանովըր քաղաքին մէջ բացուած տեղեկատուական արհեստագիտութեան միջազգային ցուցահանդէսին առանձին տաղաւարով կը մասնակցին Հայաստանը ներկայացնող «Ալկոռիթմ Սէրվիս», «Սելեստա Սիսթեմս» եւ «Միկմա» ընկերութիւնները: Ներկայիս երկրին տեղեկատուական արհեստագիտութեան ասպրէզին մէջ արձանագրուած 1500 ընկերութիւն կայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱՒԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԲԱՆ ՄԸ ԸՆԵԼ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ՞

Ջաւախքի, Վրաստանին Հայաստանի սահմանակից հարաւ – արեւմտեան հատուածէն այդ չրջանին առընչուած մարտահրաւէրները վերջին ժամանակներուն աւելի յաճախ սկսած են երեւիլ յատկապէս Հայաստանեան մամուլին մէջ: Ինչպէս արձագանգած ենք ամէնէն կարեւորներուն, այդ մտահոգութիւնները հետեւանք են հայ բնակչութեան նկատմամբ կեդրոնական իշխանութեան անզօրութեամբ ու անտարբերութեամբ հիւսուած կեցուածքին, երբեմն այդ հայութիւնը ուղղակի թիրախ առնող քայլերու եւ ինչ որ ամէնէն ծանրակչիռն է՝ Վրաստան – Թուրքիա սահմանին վրայ առանց ռուսական զօրքերու վահանին մնալու հետանկարին երբ միւս կողմէն պարբերաբար կ'այժմէականացուի Միջին Ասիայէն չուրջ 4ֆս միլիոն մեսխեթցի Թուրքեր այդ նոյն չրջանը տեղաւորելու ծրագիրը: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել անտեսանելի ժխտական ազդակները որոնք յատուկ չեն անշուշտ Ջաւախքի, ոչ ալ Վրաստանի· անդործութիւնը հոն ալ մեկնակէտ է արտագաղթի, ինչ որ ենթադրելի հետեւանքներ կ'ունենայ ընկերային կեանքին համար: Քայքայուած ընտանիքներ, այլասերում, լքումի պարագաներ, անտիրութիւն, եւ այլն:

Այս հետեւանքներուն ծանրագոյն բաժինը, բնականաբար, համաճայն համաչխարհային կանոնին, կը վիճակի երախաներուն: Այս մասին սարսափելի բաներ կ'ըսէ նամակ մը որուն տեղ տուած է Ռուբան Աւոյեան, «Առաւօտ»ի Մարտ 16-ի թիւի իր սիւնակին մէջ: Այդ նամակը գրուած է Ախալքալաքի չրջանային կրթական բաժնի խնամակալութեան եւ հոգաբարձութեան տեսուչ Ս· Մուրատեանի կողմէ· նամակ, որով ներկայացուած հարցը, ինչպէս կը գրէ Ռ· Աւոյեան «լուսաբաւնում չէ՝ որ պահանջում է, այլ լուծում»:

Անդամ մը եւս կրկնելէ ետք այդ գծիին հայութեան վիճակը, նամակագիրը յատուկ ուշադրութեան կը յանձնէ հոգածութեան լրջօրէն կարօտ երախաներու պարագան· «Միայն Ախալքալաքի չրջանում կայ 530 որբ եւ անապահով երախայ, որոնց թիւը ձնագնդի նման աճում է» կ'ըսէ ան: Այդ երախաները մեծ մասով զաւակներն են վերջին չորս – հինգ տարիներուն արտադաղթող երիտասարդ հայրերու, որոնցմէ չվերադարձողներու թիւը սկսած է մեծնալ: Աթիկա պատճառ կ'ըլլայ որ թազմաթիւ երախաներ մնան աչխատանքէ եւ հետեւաբար ապրուստի վստահելի միջոցէ զուրկ մեծ հայրերու եւ մեծ մայրերու խնամքին: Մնացեալը կը կրկնէ նման պայմաններու տէր աչխարհի որեւէ անկիւնի պարագան· անապահով վիճակը անչափահասներու որոշ մաս մը կը մղէ դողութեան· իրենց անօթութիւնը յագեցնելու համար այդ ճամբան փորձածներն օրչնդին որամադրութիւններով պատժուած են: Քաղաքին չուկային եւ հանրակառքի կայանին չուրջը կը թափառին անոնցմէ մինչեւ մուրացկանութեան ինկածները: Պետական չնչին նպաստը որ 7 տոլարի մօտ կան է, 6 – 10 ամիս ուչացումով կը հասնի, գրեթէ ոչ մէկ բանի կրնայ ծառայել: Բազմաթիւ երախաներ կիսաքաղց կ'ապրին, առանց նոյնիսկ կարենալ երազելու դրենական պիտոյքի, արտադպրոցական խմբակներու մասին, կ'ըսէ Ս· Մուրատեան, իր տողերը աւարտելէ առաջ չեշտելով թէ անոնք «հոգատարութեան կարիք ունեն, որ չեն կարող ապահովել նրանց մերձաւորները: Պէտք է աճել հրաւարաւոր ամէն ինչ որ նրանց մանկութիւնը չվերածուի մղձաւանջի»:

Պէտք է ըսել որ քաւական նրբանկատութեամբ գրուած է Ս· Մուրատեանի նամակը, հակառակ յայտնի թշուառութեան· դժուար չէ ենթադրել որ անտէր մնացած անչափահասներու դժբախտութիւնը դողութեան, մուրացկանութեան, կիսաքաղց վիճակէն ասելի սեւ գոյներ ալ կը ստանայ: Օրինակները հազարներով կը հասնին նախկին խորհրդային չատ մը անկիւններէ:

Անկախութենէն ի վեր օժանդակութեան բազմատեսակ, բազմազոյն կազմակերպութիւններ մարմին առին· ամէնէն պաշտօնական, ընդհանրական բնոյթ ունեցողն մինչեւ քանի մը հոգինոց փոքր խմբակներու ստեղծածը: Անոնցմէ չի՛ գտնուիր մէկ – երկուքը որ իրենց գործունէութեան չրջանակին մէջ առնեն Ջաւախքի գոնէ անտէր երախաներու հատուածը, նոյնիսկ հայաստանեան ճակատէն դեղչերու գնով: Մանաւանդ որ այդ ճակատը բաւական ժամանակէ ի վեր քիչ մը իրապաչտ ըլլալու կոչեր կ'ուղղէ օժանդակութեամբ պարապողներու, տառապողներու:

Ա· ԹՈՌՈՑԵԱՆ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Խրախուսիչ երեւոյթ էր, Հինգչաբթի, Մարտ 22-ի երեկոյեան, տեսնել Փարիզի Թրինիթէ եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուն (չուրջ հազար հոգի) ունկնդրելու համար Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի համերգը: Խրախուսիչ, որովհետեւ, այլեւս ընթացիկ դարձած է սրահներ լեցնել միայն ճաչ – պարահանդէսներով եւ թրքավարի եղանակով: Որակաւոր յայտագիր մը կազմած էր խումբին դեկավարը՝ Կարպիս Ափրիկեան, ջծախնդիր աչխատանք տարած հրամցնելու համար Կոմիտասի, Կանաչեանի եւ իր գործերէն: Ճայտագրին ներկայացումը կատարեց Լիզ Նազարեան, երգչախումբի վոգիին կայն նաեւ տաղանդաւոր արուեստագէտներ ինչպէս Ֆապիէն Շանոյեան(սոփրանօ), Մկրտիչ Մկրտչեան (պարիթոն), Մարի-Ժա Օփի Մարքիչ (դաչնակ), Իրմա Թոռոսեան (տաւիղ), Սեւենկային Պէյ'Արթէ նուագախումբը եւ Մեհրլ Սէն – Տըննիի երգչախումբը:

Կարելի է չնորհաւորել Կ· Ափրիկեանը, որ մօտ կէս դար է անխոնջ աչխատանք կը տանի Սիփան – Կոմիտասի գլուխը, օրէ օր աւելի դժուար պայմաններու մէջ:

Համերգին մասին՝ յետագային:

«ՔԱՐԷ Է ԵՂԵՐ ՀԱՑՈՒՆ ԲԱՐՁԸ...»

Բ.

Ք. Եալչընի գիրքին «Գաղտնի Հայերը» գլուխին վերջին դէմքը կին մըն է. անոր հանդիպած է Քէօլնի մէջ, կը կոչուի Սուլթան: Աղրեամանցի է. եօթը տարեկանին տեղեկացած է թէ հայ է: Մըջիւններու խաղը պատճառ եղած է այդ տեղեկացումին: Կը պատմէ թէ դրացի իրեն տարեկից Թուրք աղջնակի մը հետ մըրջիւններ կը սպաննէին: Ընկերուհին կ'առաջարկէ կարմիր մրջիւնները սպաննել, քանի որ անոնք «կեավուր»ի մրջիւններ են, իսկ սեւերը մահմետականի: Սուլթան զարմացած կը հարցնէ թէ մրջիւնին «կեավուր»ը կ'ըլլա՞յ. յետոյ, ի՞նչ կը նշանակէ «կեավուր»: Ընկերուհին կը պատասխանէ. «էհ, չէ՞ որ դուք ալ կեավուր էք: Կարմիրները ձեր մրջիւներն են, սեւերը մերը»:

Տունը մայրը կը հարկադրուի խոստովանիլ իրեն թէ իրենք Հայ են. Հայերը քրիստոնեայ կ'ըլլան ու այդ պատճառով Թուրքերը զիրենք անհաւատ կը կոչեն: «Մենք մեզ եօքը ջուրով ալ լուանք, մահմետական ալ դառնանք, այդ անուններ կրկին մեր վրայ կը մնայ: Մատ մը երախան անգամ մեզ «կեավուր» կը կոչէ: Դուն մի՛ յուզուիր, ես անոր մօրը հետ կը խօսիմ ու անգամ մըն ալ ան բեզի «Կեավուր» չըսեր: Միայն թէ դուն դուրս, ուրիշներու բով քերնէդ քաղ չփախցընես: Թող չգիտնան թէ ինչ ենք»: *Դուրս – ներսի այս յստակ զանազանութիւնը, ճնշումի, տագնապի մնայուն աղբիւր մը կ'ըլլայ եօթը տարեկան աղջնակին համար որ մեծապէս կը ցնցուի լսածներէն: Միտքը հարցականներով կը չարչրկուի ու կը յանգի այն եզրակացութեան թէ իրենք դէշ արարածներ են, քանի որ ընկերուհին «կեավուր» մրջիւնները կը սպաննէ. իրենք ալ «կեավուր» են, ուստի դիրենք ալ կը սպաննեն, արդէն անցեալին ալ սպաններ են, ինչպէս այլեւս սկսած են պատմել իրեն ընտանիքին մեծերը:*

Անոնց պատումներէն յատկապէս մեծ հօրը պատկառները տպաւորած են զինքը: Այդ մեծ հայրը ըսած է թէ տասը տարեկանին իրենց գիւղը Քիւրտեր եկած են ու երեք օր ու գիշեր Հայերը կոտորած: Երկու Քիւրտ ալ իրենց հրացաններուն մրցակցութեամբ տասը հայ երախայ չարած ու չուանով իրարու կապած, սկսած են կրակել, տեսնելու համար թէ որուն հրացանը աւելի կը սպաննէ: Ցետոյ կարծելով որ տասն ալ մեռած են, հեռացած են: Սուլթանին մեծ հայրը որ վնդողանի մնացած է, կապերէն ազատած ու խոյս տուած է. գինքը տեսնելով կըրակած են, բայց յաջողած է փրկուիլ: Երեք օր օճերով հորի մը մէջ պահուըտելէն ետք, ապաստանած է ծանօթ քիւրտ ընտանիքի մը քովը:

Անոր քոյրը դաժանութեան այլ տարբերակի մը հերոսուհին է: Տարագրութեան ընթացքին Քիւրտ մը անոր աչքին առջեւ ամուսինը կը սպաննէ ու գինքը կ'առնէ կը տանի, կ'ամուսնանայ հետը: Երկու պատակ կ'ունենան: Տարիներ վերջ այս բաները պատմելով կ'ըսէ. «Երբեք չեմ կրնար մոռնալ պատահածը: Գիտեմ թէ այս մարդը ամուսնիս ոճրագործն է. սպանութիւնը ես աչքովս տեսայ: Զիս ալ պիտի սպաննէր: Վախէս, ամուսնիս դահիճին կինը դարձայ: Հոգիս փրկելու միակ ճարս էր: Երկու տղոցս հայր այս ոճրագործը երբեք պիտի չներեմ: Ատած պիտի պատժէ զինքը»:

Սուլթանին յիշողութեան մէջ այս պատումները զուգորդուած են լացով, արցունքով: Կը յիշէ հօրեղբօրը կինը որուն ժպտիլը երբեք չէ տեսած. նոյնիսկ կը յանդիմանէ երբ իր զաւակներուն խընդալը կը տեսնէ. «Ինչի՞ կը խնդաս: Մենք խնդալիք ոչի՛նչ ունինք: Երջանիկ ըլլալու համար ի՞նչ ունինք մենք: Պէտք է ևստինք ու մշտապէս մտածենք» կ'ըսէ:

Սուլթանին պատումին մէջ ալ տեղ ունի ինքնուրացումի ահաւոր փակագիծը. ներսի – դուրսի զանազանութեան դամոկլեան սուրը որ հասնելիքէն միայն ապրողը դիտէ թէ որքա՜ն թունաւորիչ ազդակ է մարդկային կեանքի մը համար: Մօրը հայրը քրիստոնէութեան փարատմով մնացած մէկն է, թէեւ դուրսի աշխարհին ուրիշներու նման մահմետական կը ճանչնայ: Ռամազանին, ճաշելու ժամը ազդարարող թմբկահարը յատկապէս իրենց տան առջեւ կը կանգնի ու կը թմբկահարէ: Տնեցիները ալ ճարահատ, կ'արթննան, լոյսերը վառելով իրենց ծոմապահութիւնը ընդհատելու պատրաստութիւն տեսնել կը կեղծեն:

Հոս եւս կը չեշտուի ամուսնութիւնները փակ չրջանակի մէջ կատարելու սկզբունքը: Սուլթանին մայրը 12 տարեկանին ամուսնացուցած են 30 տարու մէկուն հետ, այն վախով որ Քիւրտեր կ'առեւանգեն: Ինք այդ ամուսնութենէն ծնած է: Կը պատմէ թէ հայրը ինքզինքը առանց այլեւայլի հայ կը նկատէր, պայրանալով կրօնափոխութեան վիճակին: Ամէն դիշեր աւետարան կը կարդայ ընտանիքին անդամներուն. միշտ կը կրկնէ յոյսը թէ օր մը ամէն բան պիտի փոխուի ու ճնշումները, վախերը վերջ պիտի գտնեն ու ամէն մարդ բացայայտ կերպով պիտի կարենայ «Հա՛յ եմ» ըսել, եկեղեցի երթալ:

Իրենց ընտանիքը քրտահօս եղած է. ինք յետոյ Թրքերէն սորված է: Ցիշելով մանկութիւնը երբ Ռամազանին ծոմապահութիւն կը կեղծեն ընտանեօք, կ'ըսէ թէ աւիկա խաղ կը թուէր իրեն: Սակայն, երբ խելահաս կը դառնայ ու կը տեղեկանայ թէ հայ են, չատ դժուար կ'ըլլայ այդ խաղը չարունակել. ան կ'ըսէ. «Երբեմն կ'ամչնայի մեր ընթացքէն, երբեմն ալ վարկաբեկուած կը զգայի ես զիս»:

Հայրը որ հաւատացեալ քրիստոնեայ է խորքով, կը տառապի տարբեր երեւալու պարտաւորութենէն: Պետական պաշտօնեայ ըլլալով չի կրնար քրիստոնէական պահքի ու ծոմի հրահանգները կատարել. Ընդհակառակն, Ռամազանի չրջանին ծոմապահութիւն կ'ընէ, ամէն անգամ բերանը պատառ մը հաց դնելէ առաջ Աստուծմէ խնդրելով որ այդ ծոմապահութիւնը հաշուէ որպէս քրիստոնէական պահք: Երբ զաւակները հարց կու տան իրեն թէ կ'ըլլա՞յ նման բան, կը պատասխանէ. «կ'ըլլայ. կարեւորը նպատակն է: Աստուած ու մեր Քրիստոսը կը տեսնեն թէ ինչ կացութեան մէջ ենք, դիտեն թէ ինչ տառապանքի տէր ենք»:

Նախակրթարանի չրջանին այս երկուութիւնը այնքա՛ն ծանր ազդեցութիւն ունեցած է հոգիին վրայ, այնքան վախ ու դէշ զգացումներ պատճառած է որ աղջնակը կ'ամչնայ հայ ըլլալուն, միշտ երանի տալով անոնց որ Թուրք են: Կը խորհի որ պիտի չվախնար եթէ ինք ալ Թուրք ըլլար: Կը ցաւի որ Թուրք չեն: Այդ ամօթը, Թուրք ըլլալու ըղձանքը տարիներ ետք միայն կրնայ մէկդի դնել ու ինքզինքը ընդունիլ այնպէս ինչպէս որ է:

Առեւանգումի վախէն կանուխ ամուսնութեան հարկադրանքը պատճառ եղած է որ ուսումը չկարենայ չարունակել: Միջոց մը ետք ամուսնին հետ Գերմանիա կը հաստատուին: Հոն աւելի հանգիստ է միջավայրը. այսուհանդերձ, երկար տեն չի յաջողիր «հայ եմ» ըսել դիւրութեամբ: Տան լեզուն քրտերէնն է, քանի որ իրենց մայրենին եղած է ան. այդ պատճառով ալ քիւրտ կը նկատուին: Հայ ըլլալուն առթած վախը այնքան ամուր նստած է իրենց հոգիին խորը որ չեն կրնար «Հայ ենք» ըսել: Նոյնիսկ երբ բարեկամ թաթար զոյգ մը օր մը խօսելով Թուրքիոյ հարաբ – արեւելեան չըրջաններու խռովութիւններուն մասին, Քիւրտերը վարող Հայերու կը վերագրէ ամբողջ պատասխանատուութիւնը:

Փրկուելու համար ինքնուրացումի տաժանքէն, կ'որոշեն ուրիշ Թալ մը փոխադրուիլ ու առաջին պահէն բոլորին յայտնել թէ հայ են: Այդպէս ալ կ'ընեն. կ'ըսեն, կը կրկնեն ամէնուն թէ իրենք աղբեամանցի են, քրտախօս, բայց հայ. ոչ, մահմետական չեն, քրիստոնեայ են: Իրենց այցելուներէն ոմանք կը զգուշացընեն բարեկամութիւնը, ուրիշներ կ'ըսեն թէ կարեւորը մարդկութիւնն է եւ թէ իրենց համար ոչ մէկ տարբերութիւն ունի անոնց քիւրտ, կամ հայ ըլլալը: Աղեկա մեծապէս կը հանդստացնէ զիրենք. բայց երբ արձակուրդի կ'երթան իրենց ծննդավայրը, կը մտնեն նոյն խաղին մէջ, որպէսզի իրենց հոն մնացած հարազատներուն կեանքը չվրդովեն:

Մինչեւ այսօր, դէպքերուն վրայէն մօտ 90 տարի անցած ըլլալով հանդերձ, հայը վանող, մերժող, զատապարտող, զայն կեղծ ինքնութեամբ ապրելու մըտայնութիւնը Սուլթանը զմբոստանալու կ'առաջնորդէ ու կը պոռթկայ. «Օրը ոչ թէ հինգ. այլ տասնըհինգ նամազ ալ ընեմ, մեր ճակտէն կրօնափոխի կնիքը, մեր դէմքէն կեավուրի նշանը չի ջնջուիր: Ի՞նչ է այս մոլեռանդութիւնը, այս անմասնիրութիւնը, ոխը: Չեմ հասկնար»:

Եւ ըսել որ ինք ուղղակի ականատես վերապրող մը չէ: Անոր յուշը ժառանգած մըն է: Այդպէս ըլլալով հանդերձ, ինչպէս կ'ըսէ, «յիշատակն անգամ շատ տառապեցնող է: Այդ սարսափի օրերը, դէպի մահ ընթացող ահռորը ապրած չըլլալով հանդերձ, անջնջելի հետքերը կը կրեմ անոնց: Հապա, այդ բաները ապրողնե՞րը ինչ ըրին»:

***

*Ք. Եալչընի գիրքը վերապրողներէ ու անոնց չառաւիղներէն փոխանցած ապրումներու պատումներէն աւելի, «Գաղտնի Հայեր» կոչուած ու մինչեւ այսօր դրեթէ բոլորովին անծանօթ մնացած գանգուածի մը աշխարհին դուռը բացողի դերով կարեւոր է: Այդ աշխարհին դոյութիւնը չէր անչուշտ որ անյայտ էր: Ցեղասպանութեան նիւթէն անբաժանելի թղթածրար մըն է ան, որուն մասին սակայն, չօշափելի տուեալ, փաստ, թիւ եւ այլն չկար ու այդ բաները ատաղձ կ'ընձային ենթադրութիւններու, երեւակայութիւններու: Հետեւաբար, նաեւ ամենաղիւրին ուրացումի կեր: Լուրջ պրպտումի կարելիութիւնը դրեթէ անխախտ պատուարի մը առջեւ էր, քանի որ Թրքացած, քրտացած, իսլամացած Հայերու դոյութիւնը, թիւը ստուգելու աշխատանքը կրնար տարուիլ միայն Թուրքիոյ այդ չրջաններուն մէջ: Ու երկրին քնակչութեան մօտ մէկ երրորդ համեմատութեան տէր Քիւրտերու անդիմացումի պետական քաղաքականութիւնը բաւարար ազդակ էր «Գաղտնի Հայեր» կոչուած զանգուածին հասնելու ամէն յոյս արմատախիլ ընելու համար: Սակայն, Թուրքիոյ նաեւ այդ չրջաններէն դէպի արեւմուտք արտագաղթող ապտուրէն արտայայտուելու պայման եւ վերադարձի դետին ընծայեց այդ տարրին: Այդ տրամադրութեան մէջ քնական է որ զգալի ազդեցութիւն ունեցած է ցեղասպանութեան նիւթին վերջին տարիներու լայն այժմէականացումը. լրատուներու մէջ անոր մշտական ներկայութիւնը եւ մանաւանդ քաղաքական մարդէն նկատառումը, ինչպէս՝ Ֆրանսայի ճանաչումը, այլ խորհրդարաններու օրակարգերուն վրայ առնուիլը, եւ այլն:

Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, իր տանկլունէն քնական է որ անգիտացումի լայն ալիքով մը ծածկէ այդ զանգուածին ներկայութիւնը, քանի որ հակառակ պարագային տրամաբանական բացատրութիւն մը տալու հարկը պիտի ծագի: Ուրկէ՞ ուր, ինչո՞ւ արեւելեան չրջաններու մէջ կ'ապրին Թրքացած, քրտացած, իսլամացած Հայեր որոնց երրորդ, չորրորդ սերունդներն իսկ չեն ճուլուած ու անյայտացած. չուզելով, կամ չկարենալով:

Կարդալէ ետք Ք. Եալչընի արձանագրած վկայութիւնները, պարտականութիւնը, պարտքը կը ծնի նկատի առնելու այդ Հայերուն իրականութիւնը. որպէս մարդկայնական արարք, որպէս Աղէտին սահմանները այս նոր տուեալով սրբագրելու, լրացնելու գործ: Աղէտին սահմանումին մէջ մահուան, ջնջումին, բնդոծումին ու բոլո՛ր միւս ստորոգելիներուն կողքին նուազ ծանրութեամբ չի ներկայացներ ինքնուրացումի գատապարտութիւնը որ բաժինը եղած է «Գաղտնի Հայեր»ուն: Աղէտը մայր, հայր, քոյր, եղբայր, տուն – տեղ, հող, լեզու, հաւատք խլելէ ետք այդ մարդոցմէն, խլած է նաեւ ինքզինք ըլլալու իրաւունքը. ապրելու չնորհին գինը ատով վճարած են անոնք: Ծնելով իսկ կեղծ, ձեւացած աչխարհի մը մէջ, ապրած են ամէնէն դաժան այդ գատապարտումին լուծով. հայ ըլլալ բայց չգիտնալ ատիկա. կամ գիտնալ, բայց անդիտանալ: Ապրիլ որպէս Թուրք քիւրտ, վերջապէս որեւէ բան որ չէ իսկականը: «Գաղտնի» ներս – դուրսի խաղը միշտ ի խնդիր պատառ մը հացի ու կեանքի մը խաղադրեալութեան: Ու չհանգիլ հացին ու խաղադրեալութեան միատուութեան: Հակառակ սեւեռական կեանքը մշտական գոյատեւ հարերութեան վերածելու յօժարութեան, ընդմիշտ գրկուիլ վայրէն ուր կրնայի ըլլալ պարզապէս ինչ որ էին. հայ, առանց «Թրքացած»ի, «քրտացած»ի, «իսլամացած»ի, «գաղտնի»ի, «կեղծ»ի, ու այլ բոլոր ստորոգելիներուն:

Այս հաղթեալ մտածումներէն որոնք կը թելադրուին Ք. Եալչընի գիրքին յիշեալ թաժիններուն ընթերցումէն, ընդունիլ, խորացնել պէտք պիտի ըլլայ վստահաբար, քանի որ հատորին մէջ առնուած պարագաները անջատ, կամ մանաւանդ երեւոյթներ չեն: Ու անոնց գտած արձագանգը հարկաւ պիտի հանի ուրիշ «գաղտնի»ներու. այսօր արեւմուտքի անկիւնները, վաղը՝ ո՛վ գիտէ թերեւս նաեւ Աղրեաման, Մուշ, Էրզրում: Այս հեռանկարը նաեւ անոնց համարկումին ձեւերուն մասին մտածելու աչխատանքի կ'առաջադրէ, գոնէ օգնելու համար որ վերկուին «գաղտնի»ին սերունդներ թունաւորող պիտակէն:

Բայց նախ ապասելու է, անշուշտ, յետագայ յայտնութիւններու:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՔԵԱՆ

(Վերջ Բ. մասի)

ԵՐԵՔ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏ ՆՈԹԵՐ(*)

Նիւթը պատրաստեց՝ ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Ա.

ՍՈՖԻԱՑԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Պալքաններու վրայ Թրքական տիրապետութեան ժամանակ Սոֆիայի հայ բնակչութեան մասին տեղեկութիւններ կան տակաւին 17-րդ դարու առաջին քառորդին: Ըստ Թրքական վաւերագրի մը, հոդամասի առուծախի կապակցութեամբ կը յիշուի Տէր Մկրտիչ Յակոբեան եւ անոր հայրը Տէր Յակոբ: Աւելի ցոյց կու տայ եկեղեցւոյ, կամ մատրան մը գոյութիւնը, առանց բացայայտուած ըլլալու չինութեան տարեթիւը եւ վայրը: Կաթողիկէ հոգեւորական Փեթըր Պոկտան Պաքչիշ 1640-ին քաղաքը այցին առթիւ կը նչէ հայկական եկեղեցիի մը գոյութիւնը, ուսուի հաւանական պէտք է համարիլ եւ փնտռել անոր չինութեան թուականը 1620 – 1640-ի միջեւ: Արեւելեան Հայաստանէն այստեղ գաղթած հայութիւնը նոր եկեղեցի մը ունենալու փափաքով կը դիմէ հայազգի Սալթօ Զելպիին՝ սուլթանական թանկագին մատակարարներէն մէկը: Շնորհիւ իր վայելած հեղինակութեան, ան կը յաջողի սուլթանական ֆերմանի չնորհիւ եկեղեցիի մը տէր դարձնել տեղւոյն հայութիւնը, 1673-ին: Շերիաթի օրէնքներուն համաձայն ան կիսով չափ նաեւ պէտք է եղած ըլլայ, հայկական սովորութեամբ առանց որմնանկարներու: Սրբապատկերներու եւ եկեղեցական սպասներու մասին տեղեկութիւններ կը պակսին: Շատ հաւանական է որ երկթեք տանիքով համեստ եկեղեցական չինութիւն մը եղած ըլլայ: Այս եկեղեցւոյ գոյութեան մասին կը վկայէ Մարտիրոս Վրդ. Ղրիմեցի, որ հայ համքը այցելած ժամանակ, 1673-ին, իր մկ տոհանաւորին մէջ կը պահպանէ Տէր Յունանը անոր անպարտաճանաչութեան համար, նչելով որ եկեղեցին ալ փակ եղած է:

Հակառակ տուեալներու բացակայութեան, որպէսզի իրենց հոն մնացած հարազատներուն կեանքը չվրդովեն:

Մինչեւ այսօր, դէպքերուն վրայէն մօտ 90 տարի անցած ըլլալով հանդերձ, հայը վանող, մերժող, գատապարտող, զայն կեղծ ինքնութեամբ ապրելու մըտայնութիւնը Սուլթանը զմբոստանալու կ'առաջնորդէ ու կը պոռթկայ. «Օրը ոչ թէ հինգ. այլ տասնըհինգ նամազ ալ ընեմ, մեր ճակտէն կրօնափոխի կնիքը, մեր դէմքէն կեավուրի նշանը չի ջնջուիր: Ի՞նչ է այս մոլեռանդութիւնը, այս անմասնիրութիւնը, ոխը: Չեմ հասկնար»:

Եւ ըսել որ ինք ուղղակի ականատես վերապրող մը չէ: Անոր յուշը ժառանգած մըն է: Այդպէս ըլլալով հանդերձ, ինչպէս կ'ըսէ, «յիշատակն անգամ շատ տառապեցնող է: Այդ սարսափի օրերը, դէպի մահ ընթացող ահռորը ապրած ըլլալով հանդերձ, անջնջելի հետքերը կը կրեմ անոնց: Հապա, այդ բաները ապրողնե՞րը ինչ ըրին»:

Իրենց չրջանին մէջ բոլորին յայտնի իրականութիւն է որ Հայերը ընդհանուր առմամբ Քիւրտերուն կոտորել տուած են: Քիւրտերը այդ անցքերը «կեավուրներու կոտորածը» կը կոչեն. չեն ըսեր թէ իրենք րած են: Սակայն, միւս կողմէ՝ «տարեց Քիւրտեր, երբ իրենցմէ ոմանք ցաւի տէր դառնան ու սկսին տառապիլ, կ'ըսեն. "Լա՛ւ եղաւ: Քի՞չ հայ սպաննած էր: Ըրածին պատիժը կը գտնէ հիմա"»:

***

Ք. Եալչընի գիրքը վերապրողներէ ու անոնց չառաւիղներէն փոխանցած ապրումներու պատումներէն աւելի, «Գաղտնի Հայեր» կոչուած ու մինչեւ այսօր դրեթէ բոլորովին անծանօթ մնացած գանգուածի մը աշխարհին դուռը բացողի դերով կարեւոր է: Այդ աշխարհին դոյութիւնը չէր անչուշտ որ անյայտ էր: Ցեղասպանութեան նիւթէն անբաժանելի թղթածրար մըն է ան, որուն մասին սակայն, չօշափելի տուեալ, փաստ, թիւ եւ այլն չկար ու այդ բաները ատաղձ կ'ընձային ենթադրութիւններու, երեւակայութիւններու: Հետեւաբար, նաեւ ամենաղիւրին ուրացումի կեր: Լուրջ պրպտումի կարելիութիւնը դրեթէ անխախտ պատուարի մը առջեւ էր, քանի որ Թրքացած, քրտացած, իսլամացած Հայերու դոյութիւնը, թիւը ստուգելու աշխատանքը կրնար տարուիլ միայն Թուրքիոյ այդ չրջաններուն մէջ: Ու երկրին քնակչութեան մօտ մէկ երրորդ համեմատութեան տէր Քիւրտերու անդիմացումի պետական քաղաքականութիւնը բաւարար ազդակ էր «Գաղտնի Հայեր» կոչուած զանգուածին հասնելու ամէն յոյս արմատախիլ ընելու համար: Սակայն, Թուրքիոյ նաեւ այդ չրջաններէն դէպի արեւմուտք արտագաղթող ապտուրէն արտայայտուելու պայման եւ վերադարձի դետին ընծայեց այդ տարրին: Այդ տրամադրութեան մէջ քնական է որ զգալի ազդեցութիւն ունեցած է ցեղասպանութեան նիւթին վերջին տարիներու լայն այժմէականացումը. լրատուներու մէջ անոր մշտական ներկայութիւնը եւ մանաւանդ քաղաքական մարդէն

(*) Վերջ Բ. մասի

թեան, հայկական եկեղեցին դժգոհեաց Թրքական իշխանութեան տարիներ ուն, քանի որ Պուլկարիոյ ազատագրութենէ վերջ, 1878–ին, անոր մասին կը յիշուի· ան դառնած է հնօրեայ «Սուրբ Գիորգի» Ուղղափառ Եկեղեցւոյ մօտ: Տարիներ ու տեղութեան ընթացքին Թերեւս նորոգութիւններ կատարուած ըլլան, սակայն հարկ եղած արձանագրութիւնները ձեռքի տակ չեն եղած: Այնպէս կը մնայ թէ եկեղեցին ե՞րբ կոչուած է «Սուրբ Աստածածին»: Անոր մէկ լուսանկարը կը պարզէ միլարկանի անշուք կառոյց մը՝ տանիքը Թրքական կղմինտրներով ծածկուած, առանց զանգակատան: Այդ եկեղեցին, Մեծրոպոլիտարանին կողքին գտնուած բարեկարգումի նպատակով տապին 1912–ին իշխանութիւններու կողմէ կը գնուի եւ աւելի ուշ կը փլցուի: Եկեղեցական վարչութիւնը՝ (Թաղականութիւնը) երկար ժամանակ կը տատամսի քաղաքապետարանին կողմէ ցոյց տըրուած տեղամասերու ընտրութեան մէջ եւ միայն 1935–ին բարեմաղ կը գտնէ Նիչքա փողոցի վրայ 745 քառակուսի մեթր հողամասին տէր դառնալ: Նոյն տեղը կը կառուցուի նոյն թուականի վերջին հինգ ամիսներուն «Հայ Ազգային Տուն»ը որ կ'ընդգրկէ Ազգային Վարժարանը, թաղականութեան ու Թեմականի գրասենեակները, ակումբ – ընթերցարան, բնակարան, իսկ առաջին յարկին մեծ սրահը կը կահաւորուի եւ կը ձեւաւորուի «Սուրբ Աստուածածին» անուան տակ: Իրականութեան մէջ ան աղօթատուն մը կը ներկայացնէ, իր խորանով, մկրտութեան բաժինով եւ փայտակերտ տոկուն նստարաններով: Որմնանկարներ կը բացակային, սակայն տարբեր սրբապատկերներ ու լուսանկարներ կը ծածկեն մասամբ պատերու մերկութիւնը: Առաստաղը որ տափակ է, կը յենի մէկ քանի սիւներու վրայ: Եկեղեցական երգչախումբին համար նախատեսուած է հարթակ մը: Խորանին վրայ գետեղուած է Աստուածամօր ու մանուկ Քրիստոսի նկարը, ճաճանչաւոր չրջանակի մէջ ամփոփուած, որ նոր նկարչութեան ոգի կը կրէ: Պէտք է ափսոսալ որ 1998-ին կարգ մը չատ արժէքաւոր սրբապատկերներ գողցուեցան:

Ներկայիս Թեմական Խորհուրդը եւ Եկեղեցական Վարչութիւնը հետամուտ են նոր եկեղեցիի մը չինութեան, որուն համար քաղաքապետարանը պատշաճ հողամաս մը յատկացուցած է:

ՇԱՆՕԹ. –

(*) Նիւթերը տրամադրուած են Ռումանիոյ ու Պուլկարիոյ թեմերու Առաջնորդ Տիրայր Արբ. Մարտիկեանին, որպէսզի ներկայացուին «Սփիւռքահայ Եկեղեցիներու Հաներագիտարան»ի խմբագրութեան:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆ ՈՒ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Այսքան չարիք թէ մոռանան
մեր որդիք
Թող ողջ աշխարհ կարդայ
Հային ճախատիճք:
Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՄԱՐՍԷԼ. –

1934 Փետրուար 11–ին, Մարսէյլի Պրէսան սրահին մէջ, հրապարակային մեծ բանախօսութիւն մը կազմակերպուած էր Համազգայինի կողմէ, ի նպաստ Պէյրութի ձեմարանին: Օրուան նախագահն էր Մ. Վարանդեան, դիմաւոր բանախօսը՝ Ա. Ահարոնեան:

Հանդիսութեան բացումէն մօտ քսան վայրկեան յետոյ, բեմ բարձրացաւ Աւետիս Ահարոնեան: Իր խօսքին մէջ, օրինակ մըն ալ բերաւ հայ գիւղացիին հըմտութիւնը բացատրելու համար. ըսաւ թէ երբ հայ գիւղացին հողը կը վարէր, կըտոր մը հող կ'առնէր ձեռքը եւ կը հոտոտար, հասկնալու համար անոր առաւելութիւնը: Բաւական ատեն է կը խօսէր արդէն, երբ «հայ ժող...» ըսած պահուն, կաթուածահար լինելու բեմին վրայ: Իրարանցում մը ստեղծուեցաւ անմիջապէս, անմիջական խնամքներ որեւէ օգուտ չունեցան եւ Ա. Ահարոնեան փոխադրուեցաւ մօտակայ հիւանդանոց մը: Ինծի եւ ընկեր Մելքոն Ատանալեանի, այդ օրերուն նորընծայ երիտասարդ գաշնակցականներ, վիճակուեցաւ երթալ Ահարոնեանի մօտ, որպէս պատուոյ պահակ: Երեք օր ամբողջ, կատարեցինք մեր պարտականութիւնը: Այդ ժամերուն, ես մտքով կը խօսէի իրեն հետ եւ կ'ըսէի՝ ո՛վ վեթերան ընկեր, դուք որ ձեր Ազատութեան ճանապարհի դրութեամբ, չէիք հաւատար ճակատագրի թաւրն, ինչպէս եղաւ որ ճակատագիրը ձեզ զգետնեց այսպէս: Ահարոնեան լուռ էր, միայն կը շնչէր:

Անմիջապէս, Պոմոնի արուարձանին մէջ կազմուեցաւ Ահարոնեանի խնամակալ մարմին մը, որու անդամներն էին այդ օրերու մեր վեթերան ընկերներէն՝ Գ. Պաղտասարեան, Գ. Շահլամեան, Ազգան Դարբինեան, Խաչիկ Թելեան, Նշան Կակոսեան եւ Հայկ Սէրէնկիւլեան: Այս մարմինը ամբողջ 14 տարի, այսինքն մինչեւ իր մահը, պատերազմի տնտեսական դժուար տարիներուն ալ, ապահովեց Ահարոնեանի եւ իր կնոջ՝ Նուարդի, որ վարանդեանի քոյրն էր, ապրուստը: Ամէն չաբաթ, երկու հոգի կ'երթային Ահարոնեանը կը լոգցնէին, հագուստները մաքրել կուտային, ինչպէս պիտի ընէին հարազատի մը համար: Մենք այդպէս էինք առաջ:

Այդ չրջանին, Պ. Հայկ Զաթիկեան որ Պոմոնի մէջ յարմար տուն մը ունէր, խնամակալ մարմինին դիմումին ընդառաջելով, սիրայօժար տրամադրեց Ահարոնեանին, Աւելին՝ Տիկին Զաթիկեանն ալ, որ կապոյտ Խաչուհի էր, սիրով կը հիւրասիրէր բոլոր այցելուները: Մենք այդպէս էինք առաջ:

1948 Ապրիլին, Ահարոնեան մեռաւ 14 տարուան տաժանակիր կեանքէ մը ետք: Մարմինը փարիզ պիտի փոխադրուէր եւ թաղուէր Փէռ – Լա Շէզի գերեզմանատունը: Այդ առթիւ, երբ Վալանսի մեր ընկերները կ'իմանային որ Ահարոնեանի մարմինը պիտի փոխադրուի Փարիզ, տեղւոյն վրայ կարգադրութիւն մը կ'ընէին որպէսզի, մեռելակառքը, որու կ'ընկերանային ութ դաշնակցական ընկերներ կանգ կ'առնէ Վալանս եւ դադաղը կը փոխադրուէր Ահարոնեան ակումբը, ուր տեղի կ'ունենար եկեղեցական արարողութիւն: Ապա, դամբանականները կը խօսէին նախքան մեկնումը դէպի Փարիզ: Մեռելակառքը կը դիմաւորուէր նաեւ Լիոն, խուռերամ բազմութեան մը կողմէ: Մենք այդպէս էինք առաջ:

Այժմ, վեթերան ընկերը, այդ չատ ծանր պատգամը, զոր դուք թողուցիք ձեր ողջունեան ապրիլեան չարքաչ սերունդի վիզին, հիմա դրեթէ անհետացած է: Բայց, ան, այդ դժուար օրերուն կրցաւ, տարիներու երկայնքին, իր ելոյթներով, յուչերով փոխանցել եկող սերունդներուն, որոնք չարունակեցին արծարծել ցեղասպանութեան բոցը եւ հասաւ օրը երբ Փըրանսական պետութիւնը օրէնքով նուիրագործեց այդ սեւ թուականը՝ 1915–ը:

Մեզի համար, երազը իրականացաւ եւ համայն աշխարհ այսօր իրազեկ է այդ ցեղասպանութեան եւ Թուրքին կ'ընէ նախատինք:

Այս օրերուն, Փարիզի մէկ մեծ պողոտայի վրայ պիտի կանգնի Կոմիտաս Վարդապետի յուչարձանը ի յիշատակ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն:

Այսքան չարիք չմոռացան քու որդիք ու Կոմիտաս ինչպէս անցեալին, իր յուչարձանով կրկին պիտի երգէ. –

Էս օր Ուրբաթ է պաս է.
Սըրտիկ արծաթէ քաս է.
Սըրտիկ, մալուլ մի մընայ
Աշխարհ մարդու չի մընայ:

Ս. ԱԻՏՈՑԵԱՆ

ՈՁԻՐ ՄԸ ՈՐՊԷՍ ՊԱՏՈՒՀԱՆ ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ

Փետրուար 21–ին Իտալիոյ հարաւային չրջանի Նովի Լիկուրէ փոքր քաղաքին մէջ գործուած ոճիր մը խորապէս ցնցած է ամբողջ երկիրը: Առթը պատճառը նախ ոճրագործին, ապա զոհերուն անձերն են. ոճրագործը 16 տարեկան պարմանուհի մըն է որ իր բարեկամին օժանդակութեամբ սպաննած է մայրն ու փոքր եղբայրը: Ան նախ սկսաւ գողերու վերագրած է արարքը, բայց բացուած հարցաքննութիւնը չուտով պարզած է իրականութիւնը: Բնական է որ պատահարը լայն արձագանգ գտած է մամուլին մէջ, բայց ոճիրէն զատ ծնողքներու եւ զաւակներու յարաբերութեան նիւթն է որ օրակարգի կու գայ:

Իտալական մամուլի անուններ այդ առիթով ուչադրութիւն կը հրաւիրեն վերջին քսան տարուան ընթացքին յատկապէս այդ չրջանին մէջ տնտեսական բարօրութեան ու բարեկեցութեան հետեւանքներուն որոնք արմատապէս փոխած են մարդոց ապրելու եղանակը:

Այդ չրջանը բաւական ժամանակ դիմադրած է ընկերային փոփոխութեան: Ցետոյ չատ արագ ընթացքով տեղի տըւած է, իր ճաշակները, սպառումի սովորութիւնները պատչառեցնելով բարեկեցութեան կանոններուն: Նախ պակսած է ծնունդներու համեմատութիւնը: 60–ական թուականներուն միջին հաչուով երեք զաւակի տէր ընտանիքը վերածուած է միակ զաւկի տէր ընտանիքի: Աչխատանքի բուռն թափին զուգահեռ, մարդիկը յայտնաբերած են կեանքին հաճոյքները եւ սկսած են վայելել զանոնք: Տեղական կեանքն ալ փոխուած է. դրացիական յարաբերութիւնները օրէ օր տըկարացած են ու մարդիկ սկսած են աւելի ու աւելի նուազ այցելել իրարու: Փողոցները, հրապարակները զգրաւած են հաղորդակցութեան, խօսակցութեան վայրեր ըլլալէ: Մարդիկ գրեթէ իրարմէ խուսափելու վիճակին հասած են:

Այսուհանդերձ, բնակիչները չեն ուզեր անդրադառնալ այս բաներուն եւ ընդունիլ իրականութիւնը ու իրենց մըտահոգութիւնները կը կապեն երկու եւրեւոյթի. առաջինը գաղթականներն են, երկրորդը երիտասարդներու աչխարհին պատճառած վախը:

Գաղթականները որոնք կու գան հարաւէն կամ արեւելքի երկիրներէ, չատ ժխտական հակազդեցութիւն կը գտնեն հիւսիսային չրջաններու բնակիչ Իտալացիներու մօտ կէսէն: Տեղական տնտեսութեան զարգացումին համար անհրաժեչտ այդ տարրը որ ձեռային աչխատանք կը կատարէ, հանրային կարգ-կանոնին համար սպառնալիք կը նկատուի: Այդ զգացումը չատուկ է մանաւանդ փոքր ու չատ մեծ քաղաքներու բնակիչներուն:

Ժխտական հակազդեցութիւնը կը հիմնուի զողութիւններու մեծցող թիւին եւ ընկերութեան հետզհետէ աւելի արագ դիմափոխութեան վրայ: Աւտով պաղթականը լուրջ հարցի մը կը վերածուի: Նովի Լիկուրէի ոճիրին բացայայտումէն առաջ, նոյնիսկ քաղաքական որոչ չրջանակներ յայտարարած են թէ աւիկա տեղւոյն գաղութին օտար մէկուն գործն է, թէ ոճրագործը կը յիչեցնէր Ալպանացիի մը, Սլաւի մը, մէկ խօսքով՝ գաղթականի մը դէմքին դիծերը:

Երիտասարդներու աչխարհին պատճառած վախը այժմէականացած է երբ ոճրագործին ինքնութիւնը յայտնուած է: Այսօրուան երիտասարդը կը նկատուի սերունդի մը անդամը որ կը նախընտրէ անչահարելի մնալ եւ զոր չափահասները դժուարութիւն ունին հասկնալու երբ նոյնիսկ կ'ապրին նոյն երդիքին տակ: Ճիշդ է որ մեծերը կը սիրեն զանոնք, կը գուրգուրան, կը չփացնեն ու կը պատրաստեն վաղուան աչխատանքի աչխարհին: Սակայն, անոնց հետ իսկական խօսակցութեան չեն ձեռնարկեր: Մինչդեռ, հարցախոյզներ ցոյց տուած են որ թէ՛ ծնողները, թէ՛ զաւակները այսօր աւելի լայն ժամանակ ունին ատիկա ընելու համար: Շատ չաճախ ընտանիքին մէջ խօսակցութիւնը նուազագոյնին զեչտուած է: Երիտասարդները իրենց ծնողներուն հետ կը խօսին կարգ մը նիւթերու մասին, ինչպէս դպրոցի, գործի խնդիրներու, բայց իրենց համար աւելի կարեւոր նիւթերը կը վերապահեն իրենց ընկերներուն. անոնց հետ կը խօսին իրենք իրենց, իրենց սէրերու, սեռային խնդիրներու, ապագայի, մահուան մասին: Այն տպաւորութիւնը կայ որ զաւակ ու ծնողներ լռելեայն համաձայնութեամբ մը կը նախընտրեն մեկուսանալ, վիճայարոյց նիւթերը մէկդի ձգել ու իրարու հետ չըխօսիլ. աւտր հետեւանքն ալ այն կ'ըլլայ որ կողմերը դիւրաւ հետզհետէ աւելի քիչ կը ճանչնան:

Ու Նովիի ոճիրն ալ գաղթականներու ձրի ամբաստանութեան առաջին թափէն ետք, այս չրջարկին մէջ սկսած է նկատի առնուիլ այսօր, ուչադրութիւնները կեդրոնացնելով մութին մէջ ձգուած պարագաներու վրայ:

ՔԱՂՀԱՆ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 44–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ԱԶՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Տղան ամբողջութեամբ զբի առած բերած էր: Անմիջապէս յանձնեցի զբաչարին, յաջորդ թիւին համար: Բռնած էր թերթին ամբողջ մէկ էջը:

Ռոստոմ սովորութիւն ունէր չարաթը քանի մը անգամ խմբագրատուն հանդիսլով օրուան անցուդարձին տեղեկանալու: Այդ երկուչաբթին ալ եկաւ եւ իր սովորական բարութեամբ հարցուց. – Ինչ նորութիւն կայ վաղուայ համարին մէջ:

Տղու մը խանդավառութեամբ ներկայացուցի ճառին պատճէնը, Բ. էջին վրայ: Բ. եւ Գ. էջերը տպուած էին կէս առ կէս: Միեւնոյն ատեն խնդրեցի որ եթէ սխալներ կան, սրբագրենք:

Շարուածը տեսաւ թէ ոչ, Ռոստոմ լուրջ չէշտ մը առնելով, յայտարարեց.

– Աւելորդ բան էք ըսել. չարժէ տպել. ոչ, ոչ, ցրեցէք:

– Բայց, ընկեր Ռոստոմ, մեղք է, մէկ մասը տպուած է արդէն...

– Աւտմ եմ ոչնչացրէք, չարժէ...:

Ի զո՞ւր փորձեցի համոզել: Ինչ անձամբ տպարան իջնելով, պատուիրեց պըրակարին որ ցրուէ: Կիսովին տպուած բոլոր թերթերը ոչնչացուցինք:

Եւ Ռոստոմ չունեցաւ ոչ իսկ փչուր մը յուշ, իր բազմավաստակ եւ բեղուն կեանքէն:

Արամն ալ, որ ապագային Վանի եւ Երեւանի անկախութեան հիմնադիրը պիտի հանդիսանար, մէկ անգամ պատեհութիւն ունեցաւ բանախօսելու Թէփէի թատրոնը: Բոլորովին անակնկալ:

Բանախօսութիւնը սարքուած էր ի նպաստ Սասունի (մեղու եւ փեթակ, համաճայն Զաւարեանի ծրագրին): Պիտի խօսէին՝ Ա. Ահարոնեան եւ Գ. Խաժակ, ինչպէս յայտարարուած էր «Ազատամարտ»ի մէջ եւ մասնաւոր թռուցիկներով: Մուտքը՝ 2 ղրուչ: Ասեղ ձգելու տեղ չկար:

Ինծի պարտականութիւն յանձնուած էր Բերայէն Սկիւտար առաջնորդել Ահարոնեանը: Կանուխ պացած էի, եւ ափ ի բերան մնացի, տեսնելով որ ընկերը վճռած է մերժէ պէս կը մերժէ խնդրել եւ բանախօսել: Մէկ – երկու ընկերներ ալ կային հետս: Ինչ որ ըրինք, անօգուտ: Սկիւտարէն հեռախօս. – Պիտի գա՞յ, ճամբայ ելա՞ծ է:

Ուրիչ երկու պատգամաւորներ ալ ղրկած էին: Իսկ մենք ասդին վերջին փորձ մը կատարեցինք, դիմելով Շահրիկեանի միջամտութեան:

– «Մի՞թէ», գոչեց ընկերը եւ դուրս յատքեց Ահարոնեանին երթալու եւ համոզելու համար:

Դարձեալ անօգուտ, «Հիւանդ եմ», կ'ըսէր Ղարիպը ու կը կրկնէր. – «Ձե՛մ կարող, չեմ կարող»:

– Հոգեվարք էլ լինես պէտք է գնաս, պնդեց Շահրիկեան: Չի կարելի խաբել ժողովուրդը:

Ցանկարծ տեսանք որ երկուքը մէկ դուրս ելան: Մենք ալ միասին, սրտատրոփ: Երկուքը առաջ անցած, կը խօսէին տաք – տաք: Ուրեմն պիտի գա՞յ:

Թոքաթլեանի առջեւ հասած, կառք մը կը վնտռէինք, երբ Ահարոնեան սրահէն ներս մտնելով գնաց նստաւ պատուհանին առջեւ: Շահրիկեան դեռ կը չանար համոզել. թէեւ ժամանակը անցած էր արդէն: Ի վերջոյ եկաւ յայտնել յուսահատ. – «Չի ուզում գալ»:

Անդին, հանդէսին կազմակերպիչները ժամակէն վերջ բեմ հաներ էին Արամը – անձանօթ մը իրենց համար – որ կրակ ու բոց ճառ մը խօսած էր, զարմացնելով բոլորը: Բայց, բեմէն հազիւ իջած, սաստիկ յօղացաւ մը անչարժութեան կը դատապարտէր սրունքները: Ճարահատ կառք մը դնելով փոխադրեր էին մեր տունը, ուր քանի մը օր մնաց, մասնաւորապէս վայելելով Օր. Սաթենիկ Օհանջանեանի խնամքը:

(Շար. 38)

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ձամբ տպարան իջնելով, պատուիրեց պըրակարին որ ցրուէ: Կիսովին տպուած բոլոր թերթերը ոչնչացուցինք:

Եւ Ռոստոմ չունեցաւ ոչ իսկ փչուր մը յուշ, իր բազմավաստակ եւ բեղուն կեանքէն:

Արամն ալ, որ ապագային Վանի եւ Երեւանի անկախութեան հիմնադիրը պիտի հանդիսանար, մէկ անգամ պատեհութիւն ունեցաւ բանախօսելու Թէփէի թատրոնը: Բոլորովին անակնկալ:

Բանախօսութիւնը սարքուած էր ի նպաստ Սասունի (մեղու եւ փեթակ, համաճայն Զաւարեանի ծրագրին): Պիտի խօսէին՝ Ա. Ահարոնեան եւ Գ. Խաժակ, ինչպէս յայտարարուած էր «Ազատամարտ»ի մէջ եւ մասնաւոր թռուցիկներով: Մուտքը՝ 2 ղրուչ: Ասեղ ձգելու տեղ չկար:

Ինծի պարտականութիւն յանձնուած էր Բերայէն Սկիւտար առաջնորդել Ահարոնեանը: Կանուխ պացած էի, եւ ափ ի բերան մնացի, տեսնելով որ ընկերը վճռած է մերժէ պէս կը մերժէ խնդրել եւ բանախօսել: Մէկ – երկու ընկերներ ալ կային հետս: Ինչ որ ըրինք, անօգուտ: Սկիւտարէն հեռախօս. – Պիտի գա՞յ, ճամբայ ելա՞ծ է:

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

Vendredi 30 mars à 20 heures 30

la DA-CONNEXION vous invite à sa

PRESENTATION 2001

Reportage Vidéo, Expo-photo et débat

Présentation de l'Association
et des projets réalisés en août 2000,

Futurs projets qui sont
en préparation pour cet été.

CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Veme
Métro Cardinal Lemoine/Monge

Entrée libre — Cocktail

La CHORALE SAYAT NOVA de Nice
et
l'UGAB Nice-Côte d'Azur
organisent
un **PELERINAGE**
à l'ancienne église arménienne
de Gênes

San Bartolomeo degli Armeni

Dimanche 1er avril

Une grande messe solennelle
sera célébrée
par **Mgr Narek CHAKARIAN,**
évêque de l'église arménienne de Nice,
et interprétée
par la **Chorale Sayat Nova**
dans le cadre des célébrations
du 1700e anniversaire de l'adoption
du christianisme comme religion dEtat
par l'Arménie.

Aller-retour Nice/Gênes en autocar
(déjeuner compris) : 200 F
Renseignements et réservations :
☎ 06.60.41.32.15

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

"SUR LE DIVAN"

avec **NORA ARMANI**

Pièce écrite et interprétée
par **NORA ARMANI**

Mardi 27 mars à 20 heures 30

Salle Alfred Cortot
78, rue Cardinet, 75017 PARIS

Réservation au : **01.43.76.67.37**
ou à la M.C.A. de Paris: **01.48.24.63.89**

*
**

ՉԱՏԿՈՒԱՆ ՁԱՁ

Հաճելի մթնոլորտ՝ հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն ... Կիրակի Ապրիլ 15, ժամը 12·30–ին սկսեալ

«Ալ Ուատի» ճաշարանը

153-155, rue de Lourmel, 75015 Paris

Տեղերը սահմանափակ՝ Ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01 43 76 67 37
01 45 93 00 25

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 1500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Նապաշեանէ, եւ Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան առթիւ 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Կարապիս Մկրտիչեանէ։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԴԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ ընթացքին Ջորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հասկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

*
**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակինեբուն պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն 8·45–ին։
Արեւագալ 9·45–ին։
Պատարագ 10·30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45–ին։

ԸՆԹԱՑՔԻ ԱՓՈՒԽՔ

ԱԼԻՆ ԷՄՄԷՓՃԵԱՆ

Մարտ 29–էն Ապրիլ 11, Ալին Էմմէփճեանի գործերը կը ցուցադրուին.–
Tour Philippe Le Bel,
Villeneuve-lès-Avignon
ամէն օր, բացի երկուշաբթիէն, ժամը 10–էն 12 եւ 14–էն 17·30։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները։

Բ. ՅԱՆԿ

Օր. Էլիզապէթ Աւագեան 100 Ֆր., Տիկին Ն. Զիլինկիրեան – Գոռնաւէն, Տիկին Անի Բազումեան 300–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արմենակ Եական, Պր. Ժորժ Տիրացուեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Միքայէլեան 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Վ. Յովհաննէսեան, Օր. Մարինէթ Արթինեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պագրճեան 1000 Ֆր., Տիկին Գրէտ Խաչիկեան 250 Ֆր., Օր. Տանիէլը Մազեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Իվ Դաւթեան 300 Ֆր., Պր. Վ. Սարգիսեան 200 Ֆր., Տիկին Մարի Առաքելեան 150 Ֆրանք, Պր. Նուպար Մազրուեան 500 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Տինօ Զանասմէնկօ, Տիկին Նորման Գնաճեան, Տիկին Ալիս Մուամճեան 300–ական Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Պալիոզեան 2000 Ֆր., Տիկին Պեկոյեան 100 Ֆր., Պր. Կարապետ Թոռոսեան 200 Ֆր.։

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ ընթացքին, Ջորեքշաբթի երեկոներ ժամը 6–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հասկում»ի «Խաղաղական» եւ «Հանգստեան» ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.–

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
Լ.Ա. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԱ. ՊԱԼՃԵԱՆ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
Լ.Ը. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆԱ. ԹԱՇՃԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

49ème ASSEMBLEE GENERALE

de la
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Les 30, 31 mars et 1er avril
« HOTEL ATRIA »
GRENOBLE

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

ՆԱՀԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԻԼ. – Վաստուրականի յաղթական հերոսամարտի 86–րդ տարեդարձը կը տօնուի

ԱՊՐԻԼ 8–ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային։

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ASSOCIATION CULTUELLE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
DE PARIS ET DE LA REGION PARISIENNE

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
St-JEAN-BAPTISTE

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿՐՕՆՔ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1700–ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 7-Է
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 14

Կազմակերպութեամբ՝
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Նախընթաց մասնակցութիւն՝ 8·300 Ֆր.
600 Ֆր. (վիզա եւ օդակայանի տուրք)

Այս ղումարը կ'ընդգրկէ՝ Թռիչք ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ,
Բնակութիւն «Անի» հիւրանոց (4 աստղանի)
Նախաճաշ, ճաշ եւ ընթրիք
Այցելութիւններ օթօքարով

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ՝ Ա Պ Ր Ի Լ 25

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Քարտուղարութիւն՝ 01·43·59·67·03
— Աւետիս Ա. Քհնյ. Պալըգեան՝ 01·46·62·01·29

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 27
MARDI
27 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում) 1·500 Ֆ· (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·132 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 76'ANNEE — N° 20.132

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մնաց 23 / 26)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

Մարտ 24-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան հանդիպում ունեցած է Ադր· Ժողովի խմբակցութիւններու ղեկավարներուն հետ: Զրոյցի նիւթ եղած են Ղարաբաղեան խնդրին կարգաւորման ընթացքը եւ Թլորիտայի յառաջիկայ հանդիպումը: Տեղի ունեցած է կարծիքներու փոխանակում:

⁂

ԲԱՔՈՒԻ ԱՄՆ-ՈՒ ԴԵՍՊԱՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարար Ճ. Փաուլ Ադրբեջանի նախագահին ուղղած մեկ նամակին առընչութեամբ, Բաքուի ԱՄՆ-ու դեսպանը ըսած է թէ Ապրիլ 3-ի բանակցութիւններուն իր երկրին կողմէ նախաձեռնուած ըլլալը ցոյց կուտայ նախագահ Պուշի ու Արտաքին գործոց նախարարին անձնական հետաքրքրութիւնը Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորման նկատմամբ: Ըստ Բաքուի լրատու գործակալութեան, տեղացի մեկնաբաններու կարծիքով ԱՄՆ-ը մտադիր են վերնականապէս իրենց հովանաւորութեան տակ առնելու բանակցութեան ընթացքը եւ զանոնք չարունակելու ֆէմի Տէյվիտի բեմադրութեամբ: Հ. Ալիեւի հետ հանդիպումին ամերիկացի դեսպանը յայտած է որ բաւականաչափ յառաջդիմութիւն կ'արձանագրուի խաղաղ կարգաւորման գործին մէջ: Իսկ իր խօսակիցը նկատել տուած է թէ մինչեւ Թլորիտա երթալ ու ձեռնունայն վերադառնալ վիրաւոր չատ ծանր ըլլալ»: Ան աւելցուցած է թէ մարդոց մեծ մասը պատերազմի պատրաստուած է եւ նման պահու առնել ջանք կը պահանջէ հակամարտութեան խաղաղ եղանակով վերջ տալ:

⁂

ԲԱՔՈՒԻՆ ԿՐՆԱՑ ԱՅՆ ԻՆՉ ՈՐ ԵՐԵԻԱՆԸ ՉԻ ԿՐՆԱՐ

Սեպտեմբեր 1-էն, Ադրբեջանի մամուլը կը նախատեսուի լատինական տառերով հրատարակել: Խորհրդային կարպետրու փլուզումէն ետք երկրին Ազգային ժողովը օրէնք ընդունած էր ադրբեջանեցիին համար լատինական տառերուն վերադառնալ· արդէն այդ տառերով տըպուեցան դպրոցական դասագիրքերը, պետական գործավարութիւնն ալ նոյն այբուբենով կ'ըլլար: Այսուհանդերձ, կիբրեղեան տառերը կը չարունակէին գործածուիլ մամուլի անուններու մէջ: Բայց 2001 Սեպտեմբեր 1-էն այդ այբուբենը ամէն ճիւղի մէջ գործածութենէ կը հանուի:

⁂

ԴԱՏԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿՆ ԱԼ ԿԱՇԱՌԱԿԵՐ

Կաշառք առնելու պահուն ձերբակալած է Կոտայքի եղվարդի չրջանային հիւանդանոցին դատական բժիշկը Սպարտակ Գէորգեան: Ան Նոր Հաճընի բնակիչէ մը 300 տոլար պահանջած է, որպէսզի «ժնեղ» տեղեկագիր մը տայ անոր զաւկին կողմէ վիրաւորուած դասընկերոջը: Դատախազութիւնը քրէական հետապնդումի ձեռնարկած է:

⁂

Հ· Ա.ՃԱՌԵԱՆԻ 125-Ա.ՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ

Ազգային պրադարանը բացուած ցուցահանդէսով մը նչուած է Հ· Ա.Ճառեանի ծննդեան 125-ամեակը, մասնակցութեամբ անոր աղջկան՝ Քնարիկ Ա.Ճառեանի: Ցուցահանդէսին ներկայացուած են Ա.Ճառեանի բազմաթիւ լեզուներով հրատարակուած հատորները: Ելոյթ ունեցած են պրադարանին տնօրէնը, «Հ· Ա.Ճառեան» համալսարանի տեսուչ Ա· Աչտարեան եւ ուրիշներ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ հարաւը, երեք չաբաթէ ի վեր ձնահոսքերը գործուած են, Մարտ 24-ին, որոնց հետեւանքով 24 մեռեալ եւ 143 վիրաւոր կայ: Ռուսերը Չէչէնիոյ վրայ վերագրեն այս արարքները, որոնք տեղի ունեցան, մինչ Պուտին կը պատրաստուէր մօնելու իր նախապահութեան առաջին տարեդարձը: Առաջին ձնահոսքը գործուած է Չէչէնիոյ մօտ քաղաք մը՝ Միներալնիէ Վոդիի չուկան, ուր եօթ նոյն առեն, Շաբաթ առաւօ, 2-րդ ռումբ մըն ալ պայթած է 30 քիլոմեթր անդին՝ Էսէնտուկի, հուսկ 3-րդ պայթում մը կը պատահէր Կարաչայեւօ – Չէրկէսիոյ հանրապետութեան մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւններ տեղի ունեցան Մարտ 25-ին: Տոմինիք Սթրոս – Քահն կը ջանար վերադառնել երեսփոխանական իր աթոռը, այդ աթոռէն հրաժարիլ ստուած էր գինք փոխարինողը, երբ նախարար էր: Ստացած ձայներու 44,3%-ը եւ կը դանուի նպաստաւոր համեմատականի: Թուլուզի մէջ, Ֆ· Տուսթ – Պլազի, թէեւ ձայներու 53%-ը ստացաւ, բայց չէ ընտրուած, որովհետեւ հարկ եղածին չափ քուէարկող չկար եւ պարտի կրկին ներկայանալ Ապրիլ 1-ին:

ԳԱՐԱՑԻՊԵԱՆ օդանաւային պիծերու օդանաւը Սէն – Մարթէնէն մեկնած չախչախուեցաւ տունի մը վրայ, երբ էջք կը կատարէր Սէն – Պարթելեմիի օդակայանը: Մեռած են 17 ճամբորդները, անձնակազմի երկու անդամներ եւ տան բնակիչը: Անթիլեան կղզիներու այս օդակայանը չատ վտանգաւոր է էջքերու համար, եւ չատ փորձառու օդաչուներ կը գործածեն: Այս օդանաւը սեւ տուփ չունի, ուրեմն դժուար է արկածին պատճառները գտնել:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ Վիզէու քաղաքին մօտ, հանրակառքի արկած մը պատահած է, եւ որու հետեւանքով 14 մեռեալ եւ 25 վիրաւոր կայ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, եկամուտներու յայտարարութեան պայմանաժամը, որ Մարտ 29, էր, երկարաձգուեցաւ մինչեւ Ապրիլ 2:

ՓԱԹՐԻՔ ՊԱԼՔԱՆԻ 5-ի դէմ 32 ձայնով Լըվալուա – Փէրէի քաղաքապետ ընտրուեցաւ Մարտ 23-ին: Առաջին կըլորդ ալ ընտրուեցաւ կինը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻՈՑ Ֆրանսական Շանխոլիոն լիսէն դատապարտուած է 160 հազար տոլար վնասուց հատուցում վճարելու եղկտացի ընտանիքի մը, որու 11-ամեայ աղջնակը արտաքսուած էր դպրոցէն, որովհետեւ կը պահանջէր լաչակ կրել: Հարցը ծագած էր 2000 վերջերուն, երբ Ազգ Օմար Մոհամէտ Զաքի լաչակով դպրոց գացած էր եւ առարկուած էին եղած էր իրեն որ դպրոցը աշխարհական է· առաջարկուած էր աղջնակին դասերու հետեւիլ առանձին սրահի մը մէջ, ինչ որ մերժած էր, ուրեմն աշակերտուհին արտաքսուած էր: Շանխոլիոն վարժարանը 250 Ֆրանսացի, եղիպտացի եւ այլ ազգերու պատկանող աշակերտ կ'ընդունի: Նիւթական պատիժէն զատ, լիսէն պարտի նաեւ ներս առնել աղջնակը եւ 3 եղբայրները, որոնք նոյնպէս արտաքսուած էին:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ ՄԷՋ, չորս օրուան ընթացքին 35 իսլամապաշտներ եւ մէկ քաղաքացի ապանուած են բախումներու ընթացքին:

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Մառն-լա-Վալէի Մշակութային Միութիւնը կը հաղորդէ որ իր վարչական անդամներէն՝ Ալպէր Գալայճեան (Սէն Թուէն) եւ Ժան – Մարք Թոքաթլեան (Գրուասի Պօպուռ) ընտրուած են Մարտ 11-ի եւ 18-ի Թաղապետական ընտրութիւններուն:

⁂

Մարտ 25-ին ընտրուեցան մեծ քաղաքներու քաղաքապետները եւ ինչպէս կը սպասուէր Փարիզի քաղաքապետ ընտրուեցաւ Պերթրան Տըլանոյէ 92 ձայնով: Սկզբունքի համաձ, Ժ· Թիպէրի դրած էր իր թեկնածութիւնը: Քուէարկութեան չմասնակցեցան 33 ԷՄ-ՓԷ-ԷՄ-ները եւ 12 ազատական ժողովրդավարութեան անդամները: Տըլանոյէ 33 կողմ նչանակեց, որոնց առաջինն է Անի Հիտալկօ (15-րդ Թաղամասի Պալատիւրի մրցակիցը):

Մարսէյլի մէջ, 36-ի դէմ 61 ձայնով քաղաքապետ վերընտրուեցաւ Ժան-Կլօտ Կօտէն, Լիոնի մէջ ալ՝ Ժերար Կոլոմ: Կարգ մը ուրիչ քաղաքներու քաղաքապետերն ալ ընտրուեցան, ինչպէս՝ Լիլ (Մարթին Օպրի), Սթրազպուրկ (Ֆաբիէն Քէլլէր) եւ այլն, եւ այլն:

Թաղամասերու քաղաքապետները կ'ընտրուին գալ չաբթու:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (24/25 mars)

Turquie-Arménie

Թերթին նամականիի բաժնին մէջ, լոյս տեսած է Վերսայլէն գնդապետ Ալէն Ֆօրի մէկ նամակը, ուր ան չատ երանելի լատտեսութիւն մը կը ցուցաբերէ Երեւայ Թուրքիոյ նկատմամբ:

Աբդարեւ, նամակին սկիզբը կը գրէ.– «Շնչատ դնելով հայկական ողբերգութեան վրայ, Ազգային ժողովի վերջին քուէարկութիւնը անտեսեց խոր յեղաչրջումը, զոր Թուրքիա ճանչցաւ սուլթանութեան վարչակարգի վաղորդայնին, վարչակարգ որ կը կրէր չարդերու պատասխանատուութիւնը եւ որ Օսմանեան կայսրութիւն տարած էր պարտութեան եւ մահնատումի»:

Ու գնդապետը կը չարունակէ ըսելով թէ արդարութիւնը կը պահանջէ որ ընդունինք «չնորհիւ զօրավար Մուսթաֆա Քեմալի պայծառամիտ հայրենասիրութեան, սուլթանութիւնը եւ խալիֆայութիւնը ջնջուեցաւ, հանրապետական վարչակարգ հաստատուեցաւ, աչխարհական Պետութիւն մը ստեղծուեցաւ եւ զուիցերական օրինագիրքէն ներչնչուած քաղաքային օրինագիրք մը որդեգրուեցաւ, զոր կարելի չէ հակաժողովրդավար ներկայացընել, և չարս այլ միջոցառումներու Պետութեան արդիականացման եւ յառաջդիմութեան համար: Եւ, դեռ կ'ըսէ գընդապետը, Թուրքիոյ քաղաքական վարչակարգին հանրապետական եւ աչխարհական նկարագիրը թոյլ տուաւ որ իր թեկնածութիւնը Եւրոպական Միութեան ընդունուի: Ու կ'եզրակացնէ· – «Կենսական կարեւորութիւն ունեցող այս դէպքերը պէտք է յիչատակուին որպէսզի դատողութեան ցաւալի սխալներու հատատման վտանգը հեռացուի»:

Ըստ երեւոյթին, գնդապետը քնաւ չի հետեւիր մամուլին, որպէսզի Թուրքիոյ «ժողովրդավարութեան» մասին քիչ մը աւելի ճչգրիտ գաղափար մը կարենայ կազմել, կը բաւէր գոնէ «Ֆիկարօ» կարդալ···:

ՓԱՐԻԶ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԶՏՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԿԱՂԼԷՍ 2–2

5-րդ խումբին մէջ, Մարտ 24-ին, Երեւանի մէջ, Հայաստան 2 – 2 հաւասար արդիւնք մը արձանագրեց Կաղզսի հետ: Առաջին կիսախաղը վերջ գըտաւ 1 – 1: Հայաստանի կէտերը նչանակեցին 33-րդ վայրկեանին Մինասեան, 66-րդին՝ Սարգսեան· իսկ Կաղզսի զոյգ կէտերը նչանակեց Հարթսոն (41-րդ եւ 48րդ): 12·000 հանդիսատեսներ ներկայ եղան Ժորժ Գասնաֆերիսի (Ճունասան) վարած այս մրցումին: Հայաստանի հաւաքականին կազմն էր՝ Աբրահամեան, Մինասեան (58–րդ՝ Ղարամեան), Յոճոյեան (39–րդ՝ Տեմիրճեան), Ճովսկիսեան, Վարդանեան, Սարգսեան, Պետրոսեան, Ոսկանեան (70–րդ՝ Ճակոբեան), Դոհոյեան, Շահկելտեան, Մովսիսեան:

Նոյն խմբակին մէջ, Ուկրանիա նոյնպէս հաւասար՝ 0 – 0 արդիւնքի մը յանգեցաւ Բելառուսիոյ հետ, Նորվեկիա պարտըտեցաւ Լեհաստանէն 2 – 3:

Դասաւորման գլուխն է Լեհաստան 10 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Բելառուսիա՝ 7 կէտ, Ուկրանիա (7), Կաղզս (3), Հայաստան (2), Նորվեկիա (2):

Հայաստանի յաջորդ խաղերն են՝ Լեհաստան – Հայաստան Մարտ 28–ին, Հայաստան – Բելառուսիա՝ Ճունիս 2–ին, Հայաստան – Լեհաստան՝ Ճունիս 6–ին, Կաղզս – Հայաստան՝ Սեպտ· 1–ին, Ուկրանիա – Հայաստան՝ Սեպտ· 5–ին, Հայաստան – Նորվեկիա՝ Հոկտ· 6–ին:

Դ· խումբին գլուխն է Թուրքիա 8 կէտով, վերջին է Ադրբեջան 1 կէտով: Ա· խումբի գլուխն է Ռուսաստան 7 կէտով: Բ· խումբին գլուխն է Փորթուկալ 10 կէտով: Գ· խումբին գլուխն է Զեխիա 10 կէտով, Զ· խումբին գլուխն է Պելճիա 8 կէտով, Է· խումբին գլուխն է Սպանիա 10 կէտով, Ը· խումբին գլուխն է Իտալիա 10 կէտով, Թ· խումբին գլուխն է Գերմանիա 9 կէտով:

⁂

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Աբովեանի «Կոտայք» մարզադաչտին վրայ Մարտ 23–ին տեղի ունեցած Հայաստան – Կաղզս երիտասարդական հաւաքականներու ճակատումը վերջ գտած է հայկական կողմին յաղթանակով: Կէտը նչանակած է Արամ Ճակոբեան, 83րդ վայրկեանին:

ՓԱՌԱԿՊՈՒԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ ԲԱԺԱԿ

2002

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԿԱՂԼԷՍ 2–2

5–րդ խումբին մէջ, Մարտ 24–ին, Երեւանի մէջ, Հայաստան 2 – 2 հաւասար արդիւնք մը արձանագրեց Կաղզսի հետ: Առաջին կիսախաղը վերջ գըտաւ 1 – 1: Հայաստանի կէտերը նչանակեցին 33–րդ վայրկեանին Մինասեան, 66–րդին՝ Սարգսեան· իսկ Կաղզսի զոյգ կէտերը նչանակեց Հարթսոն (41–րդ եւ 48րդ): 12·000 հանդիսատեսներ ներկայ եղան Ժորժ Գասնաֆերիսի (Ճունասան) վարած այս մրցումին: Հայաստանի հաւաքականին կազմն էր՝ Աբրահամեան, Մինասեան (58–րդ՝ Ղարամեան), Յոճոյեան (39–րդ՝ Տեմիրճեան), Ճովսկիսեան, Վարդանեան, Սարգսեան, Պետրոսեան, Ոսկանեան (70–րդ՝ Ճակոբեան), Դոհոյեան, Շահկելտեան, Մովսիսեան:

Նոյն խմբակին մէջ, Ուկրանիա նոյնպէս հաւասար՝ 0 – 0 արդիւնքի մը յանգեցաւ Բելառուսիոյ հետ, Նորվեկիա պարտըտեցաւ Լեհաստանէն 2 – 3:

Դասաւորման գլուխն է Լեհաստան 10 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Բելառուսիա՝ 7 կէտ, Ուկրանիա (7), Կաղզս (3), Հայաստան (2), Նորվեկիա (2):

Հայաստանի յաջորդ խաղերն են՝ Լեհաստան – Հայաստան Մարտ 28–ին, Հայաստան – Բելառուսիա՝ Ճունիս 2–ին, Հայաստան – Լեհաստան՝ Ճունիս 6–ին, Կաղզս – Հայաստան՝ Սեպտ· 1–ին, Ուկրանիա – Հայաստան՝ Սեպտ· 5–ին, Հայաստան – Նորվեկիա՝ Հոկտ· 6–ին:

Դ· խումբին գլուխն է Թուրքիա 8 կէտով, վերջին է Ադրբեջան 1 կէտով: Ա· խումբի գլուխն է Ռուսաստան 7 կէտով: Բ· խումբին գլուխն է Փորթուկալ 10 կէտով: Գ· խումբին գլուխն է Զեխիա 10 կէտով, Զ· խումբին գլուխն է Պելճիա 8 կէտով, Է· խումբին գլուխն է Սպանիա 10 կէտով, Ը· խումբին գլուխն է Իտալիա 10 կէտով, Թ· խումբին գլուխն է Գերմանիա 9 կէտով:

⁂

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Աբովեանի «Կոտայք» մարզադաչտին վրայ Մարտ 23–ին տեղի ունեցած Հայաստան – Կաղզս երիտասարդական հաւաքականներու ճակատումը վերջ գտած է հայկական կողմին յաղթանակով: Կէտը նչանակած է Արամ Ճակոբեան, 83րդ վայրկեանին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԽԱՉԻԿ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Մարտ 22-ին, Փարիզի իր բնակարանին մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Խաչիկ Կարապետի Ներսէսեան:

Ողբացեալը ծնած էր Վան 1900–ին, եղեռնէն ետք անցած Հայաստան, ուր կատարած է իր համալսարանական ուսումը, պատմութեան եւ գրականութեան մարդին մէջ, դասընկերն ըլլալով Նայիրի Զարեանի: 1930–ական թուականներուն անցած է Պարսկաստան, ուր երկար տարիներ դասաւանդած է պատմութիւն, հայերէն եւ հայ գրականութեան, միաժամանակ գրելով պատմական հատորներ եւ գրական էջեր (մասնաւորաբար քերթուածներ): Իսլամական յեղափոխութենէն ետք, 1979–ին անցած է Ֆրանսա եւ հաստատուած Փարիզ: Հեղինակ է քառմաթիւ քերթողական գրքոյկներու, նաեւ չարդերուն նուիրուած գործերու:

ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ Կ'ՈՒՏՈՒԻ՞, ԹԷ...

1997- էն ի վեր երկրորդ անգամ լրատուներու մէջ ներկայութիւն կ'ունենայ Հայաստանի հեռահաղորդակցութեան ցանցը՝ «Արմէնթել»ը: Ինչպէս առաջինին, այսօր եւս, այդ ներկայութիւնը ուղղակի ցանցին կապուած պարագաներէ չատ աւելի ընդարձակ դաշտ մը կ'ապրընչուի: Այդ դաշտը «տեխնականաշնորհում» պիտակով, անկախութեան տասնամեայ ընթացքը յատկանշող գլխաւոր գործօնութիւններէն մէկն է որուն չատեր տուին ու կու տան «թալան» որակումը:

Հասկնալի է որ Հայաստանի նման երկրի համար հարստութենէ զուրկ երկիր մը որուն դեկավարութիւնը չունենայ ու չունի այդ պակասը այլ յատկանիշով փոխարինելու կարողութիւն կամ փափաք, չի կրնար յոյզ անցք մը ունենալ նպատակալի վիճակէն դէպի տեխնականով ապրելու հանդրուանը: Հայաստանէն աւելի բախտաւորներու պարագան ալ չատ տարբեր չեղաւ: Ու անցքի փչուտ ճամբուն վրայ գրեթէ միակ ընելիքը մըներց չուկայ հանել վաճառելին. նախ միջպետական վարկերու հոգքին «ծախսեցան» ազգային կամք, հեռանկար, եւ այլն, քանի որ տրուած ամէն վարկ հետը բերաւ պարտաւորութիւններու չղթային նոր օրէնքներ: Ցետոյ ձեռնարկուներու վաճառքի գործունէութեան, այն տպաւորութիւնը ձգող ընթացքով մը թէ երկար – բարակ մտածելու չատ հարկ չէր տեսնուած ու առանց այլեւայլի «ապրանք»՝ նկատուած էր յաճախորդ գտնող ամէն բան:

Այդ գործունէութեան մէջ 1997-ին կարգը հասաւ «Արմէնթել»ին: Դեկտեմբերին յայտարարուեցաւ որ Հաղորդակցութեան նախարար Գրիգոր Պողպատեանի օրով «Արմէնթել»ի բաժնեթուղթերուն 90%-ը զարձաւ յունական ՕԹԷ ընկերութեան սեփականութիւնը: Աւորփոխարէն վճարուած էր 205 միլիոն տոլար: Նոյն ատեն գնողը յանձն առած էր Հայաստանի հաղորդակցութեան համակարգը զարգացնելու համար յառաջիկայ 10 տարուան ընթացքին 300 միլիոն տոլարի ներդրում ընելու: Վաճառքի այդ թուականէն ասդին, եթէ որոշ բարելաւում մը նկատուեցաւ երկրին հեռաձայնի հաղորդակցութեան մարզին մէջ, այդ ծառայութեան դիները տարապայմանօրէն աւելցան, հետզհետէ բազմաթիւ անձերու ու ընտանիքներու համար անմատչելի պերճանքի վերածելով հեռաձայնելու արարքը: Վճարումի դժուարութիւններ, անկարողութիւններ պատճառեն որ չատ մը հեռաձայններ անգործածելի ըլլան այսօր: Իսկ ինչ կը վերաբերի տասը տարուան ընթացքին 300 միլիոն տոլար յատկացումին մինչեւ այսօրուան թաժնին, անշուշտ պատասխանատուները կը հեռեւին ատոր:

Անցեալները, Մարտ 15-ի չուրջ, բաւական ցնցող տպաւորութիւն պործեց լուրը թէ յունական նոյն ընկերութիւնը, պղջալով «Արմէնթել»ը գնելուն, կամ յուսացածը պտած չըլլալով, որոշած է ծախել իր բաժնեթուղթերը: Սկսած է դաշտի բանակցութիւններ վարել թերքական նոյն մարդի ընկերութեան՝ «Թիւրք Թէլէքոմ»ի հետ, այդ նպատակով: Ինչպէս կը գրէ Գայեանէ Մուքոյեան «Ազգ»ի Մարտ 14-ի թիւին մէջ, լուրը տարածուած է համացանցով ու տեղ գտած նախորդ օրուան «Երկիր» օրաթերթին մէջ: Հոն այդ որոշումին երկու պատճառ տրուած է. մէկը՝ Հայաստանի մէջ յունական ընկերութեան «չընչահեղձ» վիճակն է, միւսը՝ բնակչութեան արտազաղթը եւ պարտքերը: Այլ խօսքով՝ Հայաստանի մէջ կը պակսի հեռաձայնի փոխարէն վճարողներու թիւը, հետեւաբար բաժնեթուղթերու 90%-ին տէր ընկերութիւնը ակնկալած չահը չի կրնար ապահովել, եթէ Հայերու սեւ աչքերուն սիրոյն թեկնածու ներկայացած չէր «Արմէնթել»ի գնումին...: Եւ ըսել որ կայ 300 միլիոն տոլար ներդրումի յանձնառութիւնն ալ: Բնական է որ վնասին կարճ ճամբէն ետ դառնալու համար յունական ընկերութիւնը այլ բան չունէր ընելիք, քան՝ վաճառել հայկական բաժնեթուղթերը:

«Գաղտնի» բանակցութիւններուն մասին առաջին հրապարակումը ըրած է յունական «Գաթիմերինի» թերթը, աւելցնելով որ Հայաստանի ռազմավարական այս ոլորտը Թուրքիոյ ձեռքը անցնելու պարագային, կարելի կ'ըլլար «իսլամական հեռաձայնի հաղորդակցութեան ազդեցիկ աղեղ»ի մը ստեղծումը: Սակայն, անշուշտ, նման հեռանկարներ յունական ընկերութեան մտահոգութիւնը պիտի չըլլային, երբ Հայաստանով ունէր իրեն պէտք եղած չափը...:

Հայաստանեան օրաթերթերուն լուրին հետ հասաւ հերքումներու չարք մը: Արդէն «Ազգ»ը դիմած էր «Արմէնթել»ին որուն մէկ պատասխանատուն ըսած էր թէ նման բանէ տեղեակ չեն, ապա պաշտօնապէս յայտնուած էր նաեւ թէ յունական ընկերութեան փոխնախագահն ալ հերքած է տեղեկատուութիւնը: Իսկ նոյն օրուան «Արմէնփրէս»ի լրաչարը կը տեղեկացնէր թէ յունական ընկերութիւնը չի կրնար առանց բաժնեթուղթերու 10%-ին տէր Հայաստանի կառավարութեան համաձայնութեան վաճառել իրեններըը: Հայաստանի քաղաքական ուժերու ներկայացուցիչներ ալ «անընդունելի», «անկարելի», «ոչ հաւաստի» յայտարարեր էին հրապարակուած լուրը: Ըսուած էր տակաւին թէ «Արմէնթել»ն ալ տեղեակ չէր պահուած նման գործարքի, ոչ ալ արդարադատութեան նախարարը:

Այսուհանդերձ, Հայաստանի հեռահաղորդակցութեան ցանցին բաժնեթուղթերուն տիրութեան մասին յոյնեթուրք սակարկութեան լուրը նոյն օրը արդէն արձագանգ գտած էր Թրքական լրատուներու մէջ: Եւ ոչ միայն լուրը. թուրք մամուլը կու տար («Ցառաջ», Մարտ 15) թեր ու դէմ կարծիքներ ալ. առաջինները տեղին կը գտնէին գնումը, տակիկա չատ արդիւնաւոր գործարք նկատելով. իսկ անոնք որ դէմ էին, կը պատճառաբանէին «Թիւրք Թէլէքոմ»ի ոչ փայլուն վիճակը եւ Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններու անգոյ, լարուած ներկան:

«Առանց կրակի ծուխ»ին դիւրին ակնարկութեամբ, առաջին հարցումը որ մխաք կու գայ, այն է թէ եթէ հերքումները լուրջ էին, ի՞նչպէս պէտք էր բացատրել Թրքական քաղաքական դէմքերէ տրուած արձագանգը: Այնո՞նք ալ «երկիր» կարդացած, կամ համացանցէն տեղեկացած էին: Մնաց որ մէկ-երկու օր ետք, բուն աղբիւր յունական թերթը կրկնած էր լուրը, պնդելով թէ ճիշդ էր փոխանցած տեղեկութիւնը:

Մարտ 15-էն ի վեր հայկական ադբիւրներէ նիւթին մասին նորութիւն չըհասաւ. բայց արդէն մտքերը բաւական պղտորած են ու արդար մտահոգութիւն կայ զանազան շրջանակներու մօտ: Այդ մտահոգութիւնը անպայման չէ հիմնուած «Արմէնթել»ի բաժնեթուղթերուն յունական ընկերութենէն «Թիւրք Թէլէքոմ»ի փոխանցումի կարելիութեան վրայ: Աւելի կրնայ ըլլալ, կամ չըլլալ: Թէեւ, աններելի միամտութիւն կ'ըլլայ կարծել որ Թրքական կողմը կը փախցրնէ նման առիթ եթէ ան ներկայանայ: Մանաւանդ որ կայ տեղեկութիւնն ալ թէ յունական ՕԹԷ-ն առաջարկած է «Թիւրք – Թէլէքոմ»ի մէկ բաժնեթուղթի փոխարէն երկու հայկական տալ: Ինչ կը վերաբերի Թրքական կողմին, նիւթական չահու հեռանկարը չէ որ «Արմէնթել»ի բաժնեթուղթերը հետաքրքրական կ'դնէ գնականաբար, այլ ան անգտանելի կարելիութիւնը հայաստանեան բոլոր հաղորդակցութիւնները ունկնդրելու, հակակշռելու: Հասկնալի է որ «բոյոր»ը իր մէջ կ'առնէ դրացիական խօսակցութիւններէ, ըսի-բսաւներէ մինչեւ այս կամ այն նախարարութեան (օրինակ՝ պաշտպանութեան) հեռաձայնային կապը...: Եւ ըսել որ նման կարելիութիւն Հայաստանի պատասխանատուներու ձեռքով նուիրուած պիտի ըլլայ թերքական ընկերութեան: Կ'արժէ այս առթիւ հարց տալ թէ ինչի՛ գործածուած է բաժնեթուղթերու 90%-ին փոխարէն յունական ընկերութենէն գանձուած միլիոնաւոր տոլարներու գումարն ալ:

Նոյնիսկ եթէ յունական թերթին լուրը ոչ մէկ հիմ ունի ու տրուած հերքումները լուրջ են, միջադէպը լայնօրէն բաւարար է մտածելու անխորհուրդ քայլի մը հետեւանքներուն մասին: Ի՞նչպէս, ի՞նչ հեռանկարներով կարելի կ'ըլլայ երկրի մը հեռաձայնի ցանցին նման ռազմավարական առաջին կարգի ստացուածք չուկայ հանել, երբ այնքա՛ն ակընյայտ են անպատեհութիւնները: Վաղը, Աստուած մի՛ արասցէ, եթէ պատերազմը վերսկսի, մտածող չկա՞յ թէ ի՛նչ կը նըշանակէ Թուրքիոյ ձեռքը անցած հեռաձայնի ցանց մը:

Հարցումներ որոնց պատասխանները վախ, զարմանքի զգացումներուն հետ ընդվզումի լայն հորիզոններ ալ կը բանան:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՅԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏ ՆՈՏԵՐ

Նիւթը պատրաստեց՝ ՑԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Բ.

ՓԼՈՎԴԻՒԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Փլովտիւի մէջ միջնադարեան հայ բնակչութեան հետքերը կորելի չէ եղած ի յայտ բերել, երբ 1363-ին թրքական բանակը կը գրաւէ քաղաքը, իսկ աւելի ուշ ամբողջ Պալքանները: Հայերու դոյութիւնը կը վկայուի միայն 15-րդ դարու կէսերուն, թայց հայ համայնքի ձեւաւորումը որպէս էթնիկ – կրօնական միաւոր, տեղի կ'ունենայ 17-րդ դարու վերջին քառորդին: Ձիչդ այդ դարու սկիզբին ծայր կ'առնէ գաղթականութեան հոսք մը պատմական ու բնական տարբեր իրագործութիւններու բերումով, Ղրիմէն, Արեւելեան և Արեւմտեան Հայաստանէն, Լեհաստանէն եւ հայ բնակչութիւնը կը սուսերանայ: Հայութիւնը կը զգայ առանձին եկեղեցի ունենալու կարիքը եւ ծանօթ ըլլալով հայ մեծահարուստ Ասլրօ Զէլէպիի հայրենասիրութեան, կը խնդրէ իրմէ այդ իղձին իրականացումը: Ան իր հեղինակութեան չնորհիւ ու որպէս սուլթանի հովանաւորութիւնը վայելող անձ, յատուկ փերման մը ձեռք կը ձգէ, որուն հիման վրայ քաղաքիս ուղղափառ յունական մետրոպոլիտարանը վճարումի փոխարէն Հայերուն կը զիջի «Նեպլեթ Թէփէ» կոչուած բլուրին արեւմտեան վէհերուն վրայ գտնուած «Այոս Եորկիոս» եկեղեցին, 1675-ին: Հայերը կը նորոգեն այդ անթարեկարգ եկեղեցական չէնքը եւ կը կոչեն «Սուրբ Գէորգ»: Այս եկեղեցւոյ նորոգութեան մասին մեզի որոշ տեղեկութիւններ հասած են, սակայն մօտ երկու դար վերջ տեղի կ'ունենայ անոր հիմնական կառուցումը, 1828-ին, սուլթանական արտօնութեամբ:

«Սուրբ Գէորգ» նորակառոյց եկեղեցին կեղծ եռանաւ պազիլիկ մը կը ներկայացնէ, մօտաւորապէս 10 մեթր բարձրութեամբ առանց կաուբին, երկայնք՝ 21 մեթր, լայնք՝ 12 մեթր: Ան լրիւ քարակերտ չինութիւն մըն է, երկթեք տանիքով, որ թրքական տիպի կղմինտրներով ծածկուած է: Կրօնական այս կառոյցը իրականութեան մէջ եկեղեցական համալիր մը կը ներկայացնէ, կեդրոնը ունենալով «Սուրբ Գէորգ» մեծակերտ եկեղեցին. անոր հիւսիսի կողմը միաժամանակ չինուած «Սուրբ Թադէոս ու Բարթուղիմէոս» փոքրիկ եկեղեցին է իր տանիքով ու առանձին մուտքով, մկրտարանով, յատկացուած պատշգամին հետ, որպէս կանանց բաժին: Հարաւի կողմին կցուած է փոքրիկ մատուռ – եկեղեցի մը «Սուրբ Ստեփանոս», առանձին տանիքով եւ փոքր խորանով:

Գլխաւոր եկեղեցին ունի իր զաւիթը քանի մը սրբապատկերներով եւ հոս կը գտնուին եկեղեցւոյ երկու նուիրեալ կրօնաւորներու տապանաքարերը, մէկը 1828-ին, միւսը 1854-ին դետեղուած: Եկեղեցւոյ ներքին մասը ընդարձակ է, փայտեայ նստարաններով կահաւորուած: Տանիքը կը յենի վեց սիւներու վրայ, իսկ առաստաղը երկու փոքր ու մէկ լայն կամարակերպ չինուածք ունի: Որմնանկարներ չկան, բայց պատերուն տարբեր տեղերուն վրայ մեծաղիր սրբապատկերներ կախուած են. զեղարուեստական գործեր պուլկար եւ հայ նկարիչներու որոնք ստեղծագործած են 19-րդ դարու առաջին կէսին:

Խորանը բարձրադիր հարթակի վրայ է, իսկ պատերը երեսապատուած են Քէօթահիայի յախճապակեայ զեղազարդ քահակուսի սալիկներով: Խորանին բուն բազոն մասին զետեղուած է Սուրբ Աստուածամօր պատկերը մանուկ Քրիստոսին հետ, իսկ անոր չորջանակին վերեւ վայելուչ վորագրութեան ճոխ զարդարանք մը կայ:

Փլովտիւի հայկական եկեղեցական համալիրը կերտուած է Հայաստանէն ու Կ. Պոլիսէն հայ վարպետներու եւ տեղացի հայ բանուորներու կողմէ: Այս ուղղափառ եկեղեցիներու պազիլիկ ճարտարապետական ոճը ունի, բայց կառուցման եղանակը հայկական չինարարական քնոյթը պահած է: Այս եկեղեցիները համալիրը մեծադոյնը պէտք է համարել պուլկարահայ միւս եկեղեցիներու համեմատութեամբ: Տասնեակ տարիներու ընթացքին իր չինութեան թուականէն վերջ ան արտաքին փոփոխութիւններու չէ ենթարկուած: Փոքրիկ փոփոխութիւն մը կատարուեցաւ 1998-ին երբ փայտեայ կերտ զմբէթաւոր նախամուտքին ծայրը քանդուեցաւ եւ անոր փոխարէն վերստին պեթոնաձոյլ նախամուտքը, երկթեք նեղ տանիքով, ծածկուած հնատիպ կղմինտրներով: Եկեղեցւոյ զանգակատունը պոյութիւն ունեցած է տակաւին 19-րդ դարուն, սակայն 1928-ի երկրաշարժէն քայքայուած ըլլալով նոյն տեղը նորը կը չինուի 1930-ին. ան մինչ օրս կանգուն մնացած է:

ՑԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Փլովտիւ

ԵՐԵԻԱՆԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԺԴ. ԴԱՐՈՒ ՅՈՒՇԱԴԱՄԲԱՆ ՑԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Ինչպէս կը տեղեկացնէ «Ազգ»ը (Մարտ 13), ամիսներ առաջ, Երեւանի կեդրոնական մասի (Աբովեան փողոց թիւ 3) բնակիչ Աննա Մարտիրոսեանի տան նըկուղին մէջ կատարուած նորոգութեան ընթացքին, կարմիր տուֆէ քանդակազարդ քարեր յայտնաբերուած են: Կատարուած պեղումներով մէջտեղ եկած է ստորգետնեայ յուշարձան – դամբարան մը: Ցուշարձաններու պահպանութեան վարչութիւնը ձեռնարկած է ճշդրիտ ուսումնասիրութեան եւ առ այժմ նախնական տեղեկութիւններ հրապարակուած են. դամբարանը հաւանօրէն ԺԴ. դարու սկիզբին, մոնղոլական տիրապետութեան չրջանին բարձրաստիճան իշխանաւորի մը ու անոր մերձաւորներուն համար կառուցուած է:

Ցուշարձանը հիւսիսային միակ մուտք մը ունի որուն ճակատակալին վրայ հաչերէն, պարսկերէն, արաբերէն փորագրութիւն մը կայ. այդ արձանագրութիւնէն պարզ կը դառնայ որ կառուցման թուականը 1319-ն է: Մաքրելու աշխատանքին ընթացքին երեւան եկած են յուշարձանին պետնէն վեր կառուցուած մաչած սիւնի խարիսխ, խոյակ, քանդակազարդ քար, խեցեղէն, յախճապակի, երկթէ կղպանքի փտորներ եւ հնագիտական նիւթեր որոնք յանձնուած են ուսումնասիրութեան: Ցայտնաբերուած են նաեւ քանի մը կմախքի մնացորդներ որոնք մոնղոլական տիպարներու կը պատկանին:

Ուսումնասիրող մասնագէտները այդ եզրակացութեան չանգած են որ դամբարանը հայ վարպետներու կողմէ կառուցուած է եւ անոնք կրկնած են ԺԳ.-ԺԴ. դարերու հայկական քանդակազործութեան չատուկ տարրեր: Հայկական ոճի թէքնիքով եղած են նաեւ տուֆին մշակումը եւ չարդարանքը:

Ցուշարձանը այցելած է Իրանի Ցեւպանատան մշակոյթի խորհրդականը. որոշուած է որ Թաւրիզին հրաւիրուին մասնագէտներ, միասնական ուսումնասիրութիւններ կատարելու եւ վերջնական եզրակացութեան չանգելու համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան Մարտ 21-ին ընդունած է Հայաստանի Պաշտպանութեան փոխ - նախարար Ս. Ազաբեկեանը: Քննարկուած են երկու հանրապետութիւններու ռազմական դիտատեսչութիւններու համագործակցութեան զարգացման եւ ԼՂՀ ուսումնական հաստատութիւններուն մէջ ռազմական դասընթացքներ կազմակերպելու համար:

*
**

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ ՔՈԼԱԺՆԵՐԸ ԳԱՆԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Գանի այս տարուան փառատօնին Հայաստան պիտ ներկայանայ Պարաճանովի 12 քոլաժներով եւ անոր տուն – թանգարանին անօրէն լուսանկարիչ Զաւէն Սարգսեանի հայկական եկեղեցիները պատկերող 15 աշխատանքով: Այս ցուցահանդէսը կը բացուի Մայիս 9 – 20 Գանի չարժանկարի պալատին Հայաստանի յատկացուած տարածքին մէջ: Այս մասնակցութիւնը վարձի կ'ըլլայ չնորհիւ Ֆրանսայէն Գրիգոր Համլէի ջանքերուն: Կը նախատեսուի նաեւ փառատօնին հայկական ժապաւէնի մըն ալ ցուցադրութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒՐՈՊԱՑիՆԵՐՈՒՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ֆրանսայի Մարտ 11 – 18-ի ընտրութիւնները, մանաւանդ Փարիզի քաղաքապետութեան սուր մրցակցութեամբ ու արդիւնքով, տեղ գտած են եւրոպական մամուլին էջերուն մէջ: Յայտնուած երկու գլխաւոր տեսակէտներէն առաջինը կը չեշտէ հակառակ Փարիզի ու Լիոնի մէջ արձանագրուած յաջողութեան, ձախակողմեան թեւին տկարացումը. միւսը՝ այդ յաջողութեան մէջ ամէն բանէ առաջ կը նշմարէ նախագահին կրած հարուածը, քանի որ ինչպէս կ'ըսէ քաղաքական առածը. «Ով որ կը տիրէ Փարիզի, կը տիրէ Ֆրանսայի»:

Հոմի «Լա Ռեփուպլիքա»ն Փարիզի կորուստը նուաստացուցիչ համարելով հանդերձ նախագահ Շիրաքի համար, երկրին մնացեալ շրջաններուն մէջ անոր գլխաւորած ճակատին ունեցած յաջողութիւնը 2002-ի ընտրութիւններուն համար առատհովութիւն տուող դրամապուղի կը նկատէ: Ինչ կը վերաբերի վարչապետ Ժոսփէնի, Փարիզեան յաղթանակը պատմական անկիւնադարձ մը չի նշեր միայն, քանի որ մայրաքաղաքը իր բնակիչներու թիւին համեմատութեամբ չատ աւելի մեծ քաղաքական կշիռ ու խորհրդանշական իմաստ կը ներկայացնէ: Ատոր քով կարգ մը նախարարներու պարտութիւնը լուրջ երկընտրանքի մը առջեւ կը դնէ դինք. պէ՞տք է կառավարական փոփոխութիւն կատարէ, յատկապէս ընտրութեան արժեզրկուած այդ նախարարներով չներկայանալու համար:

Թերթը մայրաքաղաքին ձախակողմեան ղեկավարութիւն ունենալուն մէջ կը նշմարէ Ֆ. Միթերանի նախագահ ընտրութեամբ ծայր առած հոլովոյթի մը աւարտը: Քանի տարի առաջ ընկերվարական նախագահ մը մուտք կը գործէր Էլիզէ. ատիկա Ե. Հանրապետութեան մէջ առաջին անգամ կը պատահէր: Մարտ 18ի փարիզեան արդիւնքը այն տպաւորութիւնը կը գործէ թէ չատ երկար տեւած պաշարումէ մը ետք, այդ ճակատին կողմէ պրաւուած է վերջին բերդն ալ: Այլ խօսքով՝ Ֆ. Միթերանի 1981-ին նախաձեռնած ճամբան փարիզի ներկայի «պրաւում»ով յանգած է իր լրումին:

Պրիսկլի «Լա լիպր Պելժիք»ը աջակողմեան ճակատին Լիոնի եւ Փարիզի ձախողութիւնը կը նմանցնէ չիրաքեան նաւատորմին գլխաւոր նաւուն ընկղմելուն: Այսուհանդերձ, կ'աւելցնէ թէ տխրելու չատ բան չկայ, քանի որ քէսէարկողները առաջնորդուած են ժողովրդավարական հիմնական սկզբունքէ մը որ փոխընտրանք կը կոչուի: Ատիկա չատ բնական պէտք է նկատել Ֆրանսայի մայրաքաղաքին համար որուն գեկավարութիւնը բազմաթիւ արատներով անցեալի մը տէր է. գնորդասերութեան պարագաներ, կողմնակալութիւն, ընտրական գեղծարարութիւններ, իբացամի պարագաներ, չուկաներու ապօրինութիւններ, եւ այլն:

Իտալական ուրիշ թերթ մը, «Գոռիէռէ տէլլա սէրա» Փարիզցիներու քուէները կը մեկնաբանէ տեղական ներքաղաքական որպէս արտայայտութիւն, ընդդէմ՝ մայրաքաղաքին որ ազգային քաղաքականութեան տիրապետող կեդրոնն է. փարիզցիները քուէարկած են նկատի ունենալով փոխադրութիւնը, ապահովութիւնը, փողոցներու մաքրութիւնը, մշակոյթը, ժամանցը, աննդեղէնին ու օդին որակը. բաներ որոնք հասարակաց խընդիրներն են ընկերային ամէն դասակարգի եւ քաղաքական ամէն հակումի ընտրողներուն: Եւ չահողները եղած են այն թեկնածուները որոնք պիտցած են լաւագոյնս մեկնաբանել նոր ճաչակները, ձգտումները, ակնկալութիւնները, նաեւ անորոշութիւնները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԱՂՈՒԹՔ ԴԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷի Հայ Գեղարուեստից Միութեան Թէքէեան սրահին մէջ, Փետրուար 22-ին, տօնուած է Վարդանանց, հերոսամարտը մասնակցութեամբ Հայ Գեղարուեստից Միութեան Կոմանեան սրահի եւ հայկական ընթերցասրահի վարչութեանց: Բացման խօսքը արտասանած է Հ. Գ. Միութեան տաճնապետ Գրիգոր Մարգարեան որ նշած է օրուան խորհուրդը եւ չեշտած Վարդանանց նահատակներու յիշատակի տգեկոչման կարեւորութիւնը: Օրուան բանախօսը եղած է Գահիրէի Հայոց հոգեւոր հովիւը՝ Տէր Յովսէփ Քահանայ Ալէքսանեան Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է ընդունելութիւնով մը:

մը հանրայայտ երգեր. «Լա Պամպա», «Էլ Քոնտոռ Բասա» կամ Էւա Փեռոնի ձօնուած «Don't cry for me Argentina»ն ... ներկաներուն ծափահարութիւնները, յայտնի էր որ այս երգերն ալ մեծ գոհունակութիւն ստեղծած էին:

Կրկին բեմ բարձրանալով, «Ատղ Մելոտի»ն երեկոյթը չարունակեց Կանաչեանի «Օրօր»ով, «Գովեա Երուսաղէմ»ով ու ապարտեց էտկար Յովհաննիսեանի «Երեւան – Էրեբունի»ով: Թերեւս ոմանք խորհին որ այսպիսի պէսպիսուն յայտագիր մը այնքան ալ չէր պատշաճեր 1700-ամեակի մը նշումին: Բայց ժողովուրդին խանդավառութիւնը եւ անոր ցուցաբերած ջերմութիւնը ճիշդ հակառակը փաստեցին ըսելով՝ ընտրութիւնը ճիշդ էր:

Ութ էջնոց հարուստ բովանդակութեամբ գունաւոր յայտագիր մը հանդիսատեսը կը լուսաբանէր երգերուն թարգմանութիւններով եւ Հայաստան-եայց Եկեղեցիին մասին պատմականով մը:

Այս համերգին լրիւ հասոյթը կը յատկացուի Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ ազգօգուտ նպատակներուն: Իսկ անոր յաջորդութիւնը կը պարտինք հոգաբարձութեան անդամներուն աշխատանքին ու մասնաւորաբար եկեղեցիին երգչախումբին տարիներու անխոնջ ղեկավար՝ Աստղիկ Տէտէեանի անչահախնդիր նուիրումին:

Շաւիլը պատշաճ ձեւով նշեց յոբելենական այս տարին: Թո՛ղ ան օրինակ դառնայ ուրիշ զաղութներու:

ՀՐԱՁՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՅՈՒԲԻԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՇԱՒԻԼԻ ՄԷՋ

Բացառիկ էր այն համերգը որ տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Մարտ 17-ի երեկոյեան, Շաւիլի Սէնթ – Պեռնատէթ Կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ: Այս ձեռնարկը, որ գրուած էր 1700-ամեակի տօնակատարութիւններու ծիրէն ներս, հովանաւորութիւնը կը վայելէր Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան, մինչ անոր յղացումը ու իրականացումը արդիւնքն էին գաղութիս տաղանդ Լրչուհի՝ Աստղիկ Տէտէեանի աքնաչան աշխատանքին:

Տաճարին մէջ տեղ գրաւած էին Շաւիլի քաղաքապետ՝ Ժան Լըվէն (վերընտրուած յաջորդ օրը) Հայաստանեայց Եկեղեցին՝ Աւետիս Ա. Քհնյ. Պալըքեան եւ Ցարութիւն Քհնյ. Թաչճեան ու աւելի քան 250 հոգի, որոնցմէ կէսէն աւելի, ոչ – Հայեր: Պատահեալի թիւ մը մշակոյթէ հեռու սեպուած քաղաքի մը համար...

Յայտագիրը, ճոխ ու այլազան, սկսաւ չորք մը մեներդներով. յաջորդաբար անկնդրկեցինք հատուածներ Փիւրսէլի, Մոցարթի, Պախ ու Փերկոլեզի կրօնական յօրինումներէն: Ապա, յաջորդաբար, ելոյթ կ'ունենային Աստղիկ Տէտէեան («Սիրա իմ սասանի», «Ո՞ւր ես մայր իմ») եւ Հայաստանէն պատիճոն՝ Մկրտիչ Մկրտիչեան (Խորենացիի «Ուրախացիր Սրբուհի», Շնորհալիի «Ստեղծող մանկանց» ու «Տիրամայր»), որ իր հզօր ձայնով խորապէս կը տպաւորէր ներկայ հասարակութիւնը: Զուգերգ «Տէր Ողորմեա»է մը վերջ, բեմ բարձրացաւ «Ատղ Մելոտի» համոյթը որ, Աստղիկ Տէտէեանի ղեկավարութեամբ մեկնաբանեց ամերիկեան խափչիկներու կրօնական քանի մը ծանօթ եղանակներ՝ ակնթարթ մը ուրիշ տառապեալ ժողովուրդի մը մշակոյթին:

«Գոռալ – Էյիսոն»ի ելոյթի պահն էր. յիսուն հոգինոց այս երգչախումբը, Լոռանս Թոմազոյի ղեկավարութեամբ, ներկայացուց լատին–ամերիկեան քանի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹ

ՀԱՅ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԻՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ

ԱՀՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

– Մեծն Տիգրա՛ն, Արտաչէս աշխարհակա՛լ, Վարդան Մամիկոնեան, Հայկական Զինանշա՛ն, ընտիր թուղթի վրայ, չատ աժան...

– Հայաստանի չքեղ քարտէսը: Սպառեցա՛ւ մօտ է, օգտուեցէ՛ք առիթէն...

– Լեւոն Լուսինեան, Կիլիկիոյ Հայոց Թագաւորներուն հարազատ պատկերները:

Ո՞ւր չէիք լսեր այս կանչերը, Սահմանադրութեան հռչակումէն ի վեր: Նոյնիսկ երբ կեղծ համբոյրները չուտով մոռցուած էին, Կիլիկեան Ջարդուած էր եւ նոր նախճիրներ կը խմորուէին, Պալքանեան պատերազմին առիթիւ (1911 – 1912):

Ջաքմաքճըլարի զրավաճառները չէին բաւեր, իրենց պոռոտ ցուցափեղկերով չրջուն վերբեռակիրներ ալ ման կուպային թուրը հայկական թաղերուն մէջ, եկեղեցիներու կամ հանդիսավայրերու առջեւ, Հայոց Թագաւորական փառքերը ծախելու համար, աժան աժան:

Ուրիշ քայլ մը, – Ամերիկայէն հասնողը պրպանը պատրաստ կ'ունենար

44-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԺԱՄԵՐ

ՇԱԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«քոլտ» ատրճանակ մը: Սկիզբները մարդիկ չեհանելու կը զարնէին. բայց հետզհետէ օղակները պրկուեցան: Զինակիր ուղեւորները կ'առաջնորդուէին ոստիկանութեան բանտը: (Երբեմն ալ միայն դէնքը կ'առնէին):

– Ընկեր Վարդկէս, Ամերիկայէն երեք ընկերներ եկեր են այսօր, ոստիկանները ձերբակալեր տարեր են:

– Ընկեր Վարդկէս, Ամերիկայէն եկած տասը Հայերու ատրճանակները դրաւեր են: Ձա՛ր մը...

Ողբացեալ երեսփոխանի համար ջուրի ճամբայ դարձած էր Պոլսոյ կեդրոնի հրամանատարութեան պաշտօնատունը: Միշտ ալ դործնական ելքի մը կը յանգէր դիմումը, չնորհիւ կուսակցութեան վարչած վարկին եւ Վարդկէսի պերճախօսութեան: Բայց օր մը ձէմալ փաշա դիտել տուած էր.

– Ամերիկայէն ճամբայ ելեր եկեր են, աղէկ. բայց այս ատրճանակնե՞րը ի՛նչ են. զինարա՞ն պիտի կազմեն: Մարդիկը կ'արձակեմ, բայց դէնքերը վար պիտի պիտի դնեմ. ա՛լ չափը անցաւ...

Վարդկէս ինքն ալ ձանձրացած էր, երկուքը մէկ բերան ծռելուն համար: Եւ ատկայն, – «Ընկեր Վարդկէս, պատիւի խնդիր է կուսակցութեան համար»: – «Վարդկէս էֆէնտի, ոտքդ պագնեմ, մենք ալ ազդի զաւակ ենք»:

Ինչո՞ւ ծածկել. մինչ հայկական ճակատին վրայ ցուցադրական գործունէութիւնը, չունդն ու յոխորտանքը լայնօրէն կը ծաւալէին, կը դոնեաւորուէին առանց կուսակցական խորութեան, Թուրքերը լուռ ու մունջ կը թանէին: Անոնք իրաւապիտական դասեր կը քաղէին նոյնիսկ մեր կեանքէն, փորձառութենէն, գործունէութենէն, բարեփոխելու, վերակազմելու համար իրենց հանրային կեանքը:

Ձէմալ փաշա (այն ատեն պէյ) երբ Սկիւտարի կառավարիչ էր, յատկապէս խնդրեց «Բաֆֆի» Լասրանի Միութեան ծրագիր – կանոնագիրը, Թրքական ակումբ մը բանալու համար նոյն հիմանց վրայ: Եւ իսկապէս ալ գացաւ, – «Թէգալլիմ Քլիւպի», խնդրելով մեր ազակցութիւնը: Նոյնիսկ առաջարկելով միացում:

– Մերիններդ չատ ետ մնացած են. սորվելու, պարզանալու պէտք ունին, ձեր օգնութեան կը կարօտին...

Բանաստեղծ Մէհմէտ Էմին պէյ երբ կարինի կուսակալ էր, 1912–ին, ամբողջովին թարգմանել տուաւ Ահարոնեանի «Ազատութեան ճանապարհին»ը: Գործը յանձնած էր կուսակալութեան թարգմաններին. – Պոլսեցի հայ էֆէնտի մը որ պաշտօնական թուրքերէնի մը չողչողանքովը կը պարահէր իր գիտցած հայերէնին չքաւորութիւնը:

– Այդ մարդը գրականութենէ չի հասկընար. իր գործը չէ այս թարգմանութիւնը:

– Գիտե՛մ, գիտեմ. հոգ չէ. ես կը հասկնամ. թող միայն իմաստը բացատրէ: Մենք չունինք այս տեսակ ազգային, հայրենասիրական գրականութիւն. կ'ուզեմ ես ալ մշակել «Հիւրրիյէթ Եօլունտա»ն մը:

Եւ մշակեցին, գետն ալ, արտն ալ, կէս ճամբան ձգելով մեզ:

Մինչ անոնք իրենց աչքերը չորս բացած կը գննէին մեր հետքերը, մենք թուրք մամուլին վրայ կը նայէինք պարզապէս իբրեւ լուրի աղբիւր: Պարբերական՞ն, ընկերային եւ քաղաքական ուսումնասիրութի՞ւն, հին կամ նոր գի՞րք, – այո՛, կողմնակի մարդիկ, քանի մը վարժապետներ երբեմն թղթատած կ'ըլլային հատընտիր հատորիկ մը, բանաստեղծութեանց դիրք մը, իրենց արհեստին րերումով կամ իբրեւ ժամանց: Մնացեալը, դրոց – բրոցներու չախչախիչ մեծամասնութիւնը այնքան բան գիտէր դրկից ժողովուրդի ներքին, ազգային – ընկերային խմորումներու եւ յղացումներու մասին որքան փարիզեան մեծ օրաթերթի մը խմբագիրները՝ հայկական գաղութի վրայ:

«Թուրքը մարդ չըլար»: Մինչեւ այսօր ալ մեր պիտանի եւ անպիտան դիտելացս չտեմարանին վրայ կախուած կը մնայ այս պզպզուն «պոնճուխ»ը, իբրեւ չարխափան:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. – Ցուշերու տետրակր կը վերջանայ այստեղ, – ափսո՛ս, անաւարտ:

(Շար. 39 եւ վերջ)

Տէր եւ Տիկին կարօ Կարապետի Ներսէսեան եւ զաւակները՝ Անահիտ եւ Արմէն,

Պր. Մարտիկ Կարապետի Ներսէսեան եւ զաւակը՝ Հայկ

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ԽԱՉԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 22–ին, 101 տարեկանին։

Թաղումը կը կատարուի Ջորեքշաբթի, Մարտ 28–ին, ժամը 14·30–ին

au Cimetière de Pantin Parisien;
entrée principale

Որեւէ մահագրի ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

le 2ème tome de
l'ICONOGRAPHIE ARMENIENNE
de Sarkis BOGHOSSIAN

525 pages, relié,
avec plus de 800 reproductions
en couleur et en noir et blanc
est en vente

Pour les Fêtes Pascales

OFFREZ
CE MAGNIFIQUE
OUVRAGE
A VOS AMIS

Librairie Orientale
H. SAMUELIAN
51, rue Monsieur-le-Prince
75006 PARIS
☎ **01. 43. 26. 88. 65**

PELERINAGE A LOURDES

Pour l'année jubilaire
du 1700e anniversaire de la conversion
de l'Arménie au christianisme,

Grand Pèlerinage à Lourdes
de toutes les paroisses arméniennes catholiques

sous la conduite
de S. B. Nersès · Bédros XIX

du 23 au 26 mai

Se renseigner dans les paroisses.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

BOUC BEL AIR. —

M. Raphaël Sedeno et ses fils,
La Famille Ghambarian
très touchés par les marques d'affection et de sypathie qui leur ont été témoignées lors du décès de

M. Wardevar GHAMBARIAN

remercient bien sincèrement toutes les personnes qui se sont associées à leur peine.

Les obsèques selon le rite arménien ont eu lieu le mercredi 20 mars 2001 à 17 heures en l'église de Bouc Bel Air.

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ՁԱՏԿՈՒԱՆ ՁԱՁ

Հաճելի մթնոլորտ։ Հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն ... Կիրակի Ապրիլ 15, ժամը 12·30–էն սկսեալ

«Ալ Ուատի» ճաշարանը

153-155, rue de Lourmel, 75015 Paris

Տեղերը սահմանափակ։ Ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01 43 76 67 37
01 45 93 00 25

La CHORALE SAYAT NOVA de Nice
et
l'UGAB Nice-Côte d'Azur
organisent
un **PELERINAGE**
à l'ancienne église arménienne de Gênes

San Bartolomeo degli Armeni

Dimanche 1er avril

Une grande messe solennelle
sera célébrée
par **Mgr Narek CHAKARIAN,**
évêque de l'église arménienne de Nice,
et interprétée
par la **Chorale Sayat Nova**
dans le cadre des célébrations
du 1700e anniversaire de l'adoption
du christianisme comme religion dEtat
par l'Arménie.

Aller-retour Nice/Gênes en autocar
(déjeuner compris) : 200 F
Renseignements et réservations :
☎ 06.60.41.32.15

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մանուճէուղը չնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր., Տուզմանեան ընտանիքէն Սարգիս Մկրտիչեանի մահուան քառասունքին առթիւ։

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28

Ս. ԹԱԴԷՈՍ–ԲԱՐԹՈՒղԻՄԷՈՍ ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ

Քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 30

ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ ԼԱ ՍԻՈՒԹԱ

Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 6

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐՃԱԵԱՆ

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ ըրջանին Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–էն, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28–ին
ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

*
**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն 8·45–էն։
Արեւագալ 9·45–էն։
Պատարագ 10·30–էն։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45–էն։

*
**

Շաբաթ, Մարտ 31, ուր է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մուտն ի վիրապին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։ Իսկ Տէր Ողորմեայէն անմիջապէս յետոյ վարագոյրը կը փակուի։

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները։

Բ. ՅԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեան 2000 Ֆր., Պր. Փօլ Կարապետեան, Պր. Սերժ Թոփալեան 200–ական Ֆր., Տիկին Արփինէ Աւետիսեան, Տիկին Իսկուհի Գառնիկեան 300–ական Ֆր., Թագուհի Տէրվանեան 150 Ֆր., Օր. Անի Սիւլահեան 200 Ֆր., Տիկին Անգինէ Մելքոնեան, Երեմեան ընտանիք 100–ական Ֆր., Տիկին Նելլի Մըսըրեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Պաամաճեան, Տիկին Հ. Յուժըրուղ 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խոմոն Ղազէրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կապրիել Տէրվանեան 300 Ֆր., Տիկին Անժել Մաֆեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Ճիլօղլեան 500 Ֆր., Տիկին Նաթիա Ալէքեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Երվանեան 200–ական Ֆր.; Տիկին Ռոզ Տօնիկեան, Տէր եւ Տիկին Հրաչիկ Օհանեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Հայթայեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Քիւճիւքեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Շաղուկեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Առաքել Այտինեան 100ական Ֆր., Տէր և Տիկին Պետրոս Շահինեան 150 Ֆր., Տիկին Ե. Զաքմաքեան, Օր. Սոնա Մեղրուպլեան 100–ական Ֆր., Տիկին Անահիտ Տէր–Մինասեան 50 Ֆր., Պր. Ժան – Փօլ Պէս 100 Ֆր., Տիկին Էլիզապէթ Կէլէպօլեան, Պր. Լիւսիէն Հէքիմեան 300–ական Ֆր.։

ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ՔԱՐՈԶ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ՝

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ ըրջանին, Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 6–էն, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկումի» «Խաղաղական» եւ «Հանգըստեան» ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ աւուրը պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.–

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
Լ.Ա. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
Լ.Ը. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

YVES TERNON
à Montpellier
POUR SON HABILITATION

Dans le cadre du centre de recherches «Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient», dirigé par Carol Iancu et Gérard Dédéyan, le docteur Yves Ternon soutiendra une habilitation à diriger des recherches le jeudi 29 mars à 14 heures, à la Faculté Paul Valéry de Montpellier, salle du Conseil (1er étage du bâtiment administratif) sur «Les génocides du XXe siècle : approche comparatiste et transdisciplinaire». Le jury comprend Messieurs les professeurs Gérard Dédéyan (Montpellier III), Bernard Durand, doyen de la faculté de Droit et Sciences économiques (Montpellier I), Richard Hovannessian (Université de Californie, Los Angeles), Carol Iancu (Montpellier III), André Kaspi (Paris I - Panthéon Sorbonne). Cette soutenance sera ouverte au public.

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

Vendredi 30 mars à 20 heures 30

la DA-CONNEXION vous invite à sa

PRESENTATION 2001

Reportage Vidéo, Expo-photo et débat

Présentation de l'Association
et des projets réalisés en août 2000,

Futurs projets qui sont
en préparation pour cet été.

CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Vème
Métro Cardinal Lemoine/Monge

Entrée libre — Cocktail

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

49ème
ASSEMBLEE GENERALE
de la
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Les 30, 31 mars et 1er avril
« HOTEL ATRIA »
GRENOBLE

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

DANS LE CADRE DU 1700ème ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION
OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

PELERINAGE EN ARMENIE
DU LUNDI 7 AU LUNDI 14 MAI

organisé par
LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS

Participation aux frais : **8.900 F**
Le tarif comprend :
— Le vol Paris — Erevan — Paris
— Hébergement à l'Hôtel Ani (****) en pension complète + Visites et déplacements en autocar privé avec guide francophone.

Date limite des réservations : 25 avril

Pour toute information contacter :
- ☐ Secrétariat de la Cathédrale : **01 43 59 67 03**
- ☐ Père Avédis BALEKIAN : **01 46 62 01 29**
- ☐ Madame Margot KOKORIAN : **01 47 43 12 66.**

IMPORTANT: *Passeport valide au moins 6 mois avant la date de retour*

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅՐԱՔ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐՈՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՅՍ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ ՏԵՂ ՄԸ

ԳԱՌՆԻԿ ԱԴԱՄԵԱՆԻ ԱՃԽԱՐՀԸ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Բանաստեղծին վերջին վիրքը կազմուած էր արձակ էջերէ: Արձակը զպեր, վալանաւորեր էր բանաստեղծին թռիչքները, լուսաւոր պղպջումները, որոնք աչքերու անկիւնը կայլակած՝ հասիլ մերժող ապի արտասուքի համ ունէին: Բանաստեղծը ուզեր էր երգել մարդոց իր նմաններուն, իր հարազատներուն ընդարձակ, անպարփակելի ցաւը, բայց թռիչքը, որ անպայման պէտք ունի լոյսի, – որքան ալ հեռաւոր ըլլայ լոյսին աղբիւրը–, խորտակուած էր, բեկանեալ, որովհետեւ թանձր խաւար էր, միայն խաւար էր, իսկ հեռուն՝ ո՛չ իսկ պլպլացող նշոյլ մը, որ իր սրտին կաթեցնէր յոյսի շիթ մը:

Կարելի չէր սրտերու խորերէն խլել այդ խաւարը. աչքերուն արտասուքը չէր չորնար աղբիւրէն: Անոնք մտեր էին սեւ փապուղիին մէջ, – ծայր տուած, երկրին մէկ ծայրէն միւսը ծաւալո՛ծ էր քաղաքակիական պատերազմը, եւ բանաստեղծին սիրտը պատռտուած էր բռնուած: Փչաթերերով կալանաւոր՝ օրերը սեւ էին ու կարմիր: Ահա՛ իր վերջին երկը, զերադոյն վկայութիւնը – «ՍԵՒ ԵՒ ԿԱՐՄԻՐ», որուն էջերը վրը թաթախէին կեանքի, անկարելի յոյսի մը տրոփիւնով: Բզքտուած էին զպացումները, բայց տակաւին կ'ապրէին վեանքին մէկ անխմանալի ոաժովը:

Մէկ ձեռքի մատներուն վրայ կը հաշուբուին իրմէ մեզի աւանդ ձգուած գործերը, – «Պատնէշի վրայ» (1957), «Մատեան ցաւի եւ հպարտութեան» (1965), «Ապրիմ – Մեռնիմ» (1968), «Սեւ եւ կարմիր» (1979), եւ ասոնց չարքին անտիպ մը՝ «Conscience des hommes», Ֆրանսերէն քերթուածներու հատոր մը, յաջտնաբերուած՝ իր մահուընէն շուրջ տասնըչորս տարիներ ետք, որ չհեկեան կը մնայ բացատրելու համար իր գործունէութեան մէկ տուեալը, – իր կապը՝ Ֆրանսական դրականութեան հետ:

Պատրանքներ չի անուցաներ. փառքի համար չի զրեր Ֆրանսերէն: Իր արդար վճռակրութեան սահմանները կը ճանչնայ ինք. իր հրայրքը ունի յստակ, արմատացած առաջադրանք, – փոխանցել իր սրտին պատգամը, ամէն բանէ առաջ, յանուն իր ըրջանակին, իր ժողովուրդին, հասկցուիլ ու հասկնալ, ու ճանչնալ ալ: Բանաստեղծական այդ արարքը մտերմօրէն կը զուգորդուի ընկերային ու հասարակական գործիչին մարմին ու հոգի ներուիրումին, ու անխափան գործունէութեան:

Բանաստեղծին, գրողին, հրապարակագրին առաքելութիւնը կը յորդի իր գիրովը, ու կը տարածուի հանրային կեանքի կալուածէն ներս: Երկու մարզերը յստակ սահմանազծումով մը չեն անջատուած իր մօտ: Պարագան հաղուադէպ է անշուշտ, եւ իր անմիջական ըրջապատէն վերցուած օրինակներուն բազդատութիւնը կը յստակացնէ իր նուիրումին բացարձակութիւնը: Անոնցմէ ո՛չ մէկը յանձնառութիւն վրը առանձնէ հրապարակագրական մարզին մէջ: Յանձնառու բանաստեղծն է ինք, որ կ'ուզէ արտայայտուիլ, իր զպացումներուն լոյսովը իր շուրջին ու ըրջապատը լուսաւորել, տարածել սէր ու բարեկամութիւն՝ իր հարազատ լեզուովը անշուշտ, բայց նաեւ լեզուովը միւսին, միւսներուն, հասարակաց այդ լեզուով տարազուած բարեկամութիւնը, միասնականութիւնը, արդարութիւնը, իրաւունքներուն փոխադարձ ճանաչումը: Եւ սատարել՝ իր պատուանդանին վրայ արդարութեան վերահաստատման, իր մտասեւեռումը՝ գրական փառասիրութիւններէ առաջ ու անդին: Ֆրանսերէն գրել փորձելուն նշանակութիւնն է ասյ, անհերքելի, արձանագիրը վկայութիւն:

Շօշափելին, տեսանելին՝ իր տպաւորեալ վաստակն է, գրքի ձեւով լոյս տեսած, թէ թերթերու հատւածոններու մէջ նոյող: Եւ ժամանակը կը մաղէ մարդու մը կեանքին օրերն ու վաստակը, նկատի ու հաշուի կ'առնէ միայն տեսանելին, թոյլ տալով որ հոսի, երթայ ու կորսուի այն ինչ որ կը կազմէր կենդանի չունչ ու խօսք եւ ըերմ լոյս՝ չքեղ միւս երեսը այդ միեւնոյն վաստակին: Ժամանակը այսպէս է, դատաւոր՝ դատելու համար այդ վաստակը եւ անյեղոյզելի վճիռ արձակելու համար: Ժամանակը՝ մեր բոլորին տէրը, կ'ըսէր հնդեւրոպագէտ – հայագէտ Ժորժ Տիւմեզիլ: Ժամանակը ի՛նք կը կշռադատէ ու կը ճշդէ ճակատագիրը վաստակին: Այլ ժամանակը կամովին կ'անդիտանայ, կ'անտեսէ, հաշուի չառներ այն՝ զոր ինք բանաստեղծը բաշխեց, իր ամէնօրեայ սէրը, իր զպացումները կենդանի խօսքով, իր զիրքերէն առաջ ու անդին: Իր ամբողջական նուիրումը ո՛չ միայն Գիրին, այլ նաեւ իր ժողովուրդին: Եթէ իր վաստակը կը խօսէր ինքն ի՛ր մասին, այդ միւս անձնիւթական վաստակի մասին արտայայտուելու իրաւունքն ու պարտականութիւնը՝ ժամանակը բացառաբար կը վերապահէր ժամանակակիցին, վկայութեան կանչելով այս վերջինը:

Հարկ է անպայման տարիներուն հաշտակալութիւնը ընել՝ յստակացնելու համար պատկերացումը: Միակ առարկայական գործընթացը ատիկա է, - մարդը՝ իր ժամանակին մէջ–, դրանցելու համար ժամանակագրութիւնը: Առաջին համաշխարհային պատերազմին եղբայակումէն քանմէկ տարիներ ետք, մարդկութիւնը դարձեալ մտեր էր համաշխարհային նո՛ր պատերազմի արհաւիրքներուն մէջ: – Քանմէկ տարիներ բաւարար եղեր էին վերականգնելու համար Մեծ Եղեռնէն ճողոպրած ժողովուրդի մը թեկորները: Այլ որքա՛ն անողոք էին եղած կեանքին պայմանները, նոյն համեմատութեամբ բուռն էր եղած յաղթանակին պարգեւած հզօր, կենարար չունչը: Անցեր էինք արհաւիրքներու եւ անհամեմատելի զրկանքներու տարիներուն մէջէն, եւ կը հասնէինք, հասեր էինք խաղաղութեան նահանգիստը:

1945 ՄԱՅԻՍ 8: Քառուղիներուն վրայ մեր մանրատիեզերքին, որուն անունն է Պուրճ Համուտ, մարդիկ խարոյկներ էին վառած, Տէրնտեսի խարոյկներէն աւելի դուարթ ու բոցավառ, – երջանկութիւնը՝ մանուկներուն եւ մեծերուն, հաւասարապէս...

Կարելի չէ Գ. Ադամեանի մասին խօսիլ, եւ անտեսել իր ժամանակը, իր միջավայրը, որքան ալ մանրատիեզերք մը ըլլայ այդ միջավայրը, որոնց հետ – եւ ժամանակ, եւ միջավայր – կը միաձուլուի տակաւ, երիտասարդութեան սեմին վրայ՝ մեր լինելութեան հաւատքով ու լաւատեսութեամբ տոգորուած, նուիրումի կանչին ունկնդիր: Այդ ժամանակին, այդ միջավայրին մէջ ամբողջ ժողովուրդի մը սիրտը, կեանքի կարօտով լեցուն ու զպայուն, կը տրոփէ զօրաւոր:

Կը բաւէ գծագրել պատկեր մը, որ ինքնին կը վերածուի լուսեղէն խորհրդանիշի մը, աննախընթաց եւ անկրկնելի չատ հատւանաբար: Պէյրութի նաւահանգիստի դիմաւոր առաջին քարափին խարսխած ռուսական – սպիտակ, խոշոր, անիրական կարապին նման – «Փոպեդա» նաւը, ծանրաբեռնուած բազմահարիւր ճամբորդներով, պատրաստուիլ վեր առնելու իր խարիսխները. հատ թոկերը լքուած են թոյլ:

Ծովափին դէպի այդ չոգենաւը թրթռալով ընդառաջ կ'երթայ՝ յոնկակոյս քանի մը անձեր փոխադրող չոգեմակոյկ մը: Անոնց մէջ՝ ծովափէն յստակօրէն կը տեսնուի մանր կերպարը սպիտակամօրուս հոգեւորականի մը, որ ձեռքին բարձրացուցած վեր կը պահէ սրբալոյս թաշկինակով մը քանած օրհնութեան խաչը: Այդ հոգեւորականը՝ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներու վրայով Ղազրաքղէն եկած Գարեգին Ա. Յովսէփեանցն է, որ կ'օրհնէ հայրենադարձութեան առաջին նաւը...

Ժամանակնե՛ր էին, եւ կեանքը կը յորդէր մարդկային աներեւակայելի տեսարժէքներով: Մակընթացութեան ալիքներուն մէջ նետուած էր բանաստեղծը: Ստեղծեր էինք ժողովրդային բանահիւսութիւն – երեւոյթ մը՝ ժամանակներ բնորոշող–, եւ կ'երգէինք կարօտ՝ հայերէրէն.

Օտեսայէն ճաւեր կուգան
Հէ՛յ ջան կարաւան...

Ներշնչելով մինչեւ իսկ բանաստեղծը, միտը, որ կը բանար իր սիրտը վերջապէս, հեռու է հեռու, սրտին դէպի Արարատ, դէպի Երեւան, ձեռքի անպարագիծ չարժումով մը, ընդառաջ իր ժողովուրդին, իր հերթին կը հոչակէր.

Ու միայն միայն, միայն ես համար
Հէ՛յ ջան երեւան...
Մշուշների մէջ կորսուած իմ եար
Հէ՛յ ջան երեւան... (*)

Ժամանակներ էին ասոնք, այնքա՛ն պայծառ, լուսեղէն բնորոշ երեւոյթներ:

Ապա, դիմացինին ի՛ր լեզուով հասկըցնելու եւ երեսին հոչակելու համար յօրիներ էինք թրքաբարբա՛ռ բանահիւսութիւն, եւ ինքնամոռաց ու պահանջկոտ կ'երգէինք՝ հայրենիքի միեւնոյն կարօտի եղանակով.

կարս, Արտահան
Պիգի՛մ տիր...

Ցիշողութեան մէջ յամեցող եւ սրտերու մէջ հեռաւոր արձագանգներու նման տարաբնոյթ հնչող՝ ժողովրդային երգի մը վերլանքները կը վկայեն դէպի հայրենիք այդ մակընթացութեան մասին, որուն փոթորկումը նկատուելու է իբր բնական ու բնազդական հակազարձութիւն մը ընդդէմ եղեռնագործութեան, իբր արտայայտութիւնը՝ հայրենի հարազատ հողին վրայ ու հարազատ երդիքի տակ խաղաղութեան ու ապահովութեան մասնելու համաատագած ցանկութեան: «Փոպեդա», «Ռոսիա», «Թրանսիլվանիա» սպիտակ նաւերուն չքերթը եզրափակուեցաւ աչնանամուտ չաբաթ մը «Շեռթֆա» դորշ ու համեստ, տխրատեսիլ նաւուն պէյրութի նաւահանգիստն անվերադա՛րձ մեկնումով: Զուչցաւ տեղատուութիւնը:

Հանրային պոռթկումին յանճնառութիւնը հատւասար է գրական կալուածին մէջ բանաստեղծին յանճնառութեան: Ամէնս, թերեւս, հատւանաբար, ժամանակին պահանջքն էր: Գէթ այդպէս կ'ընկալէր, կը հատւատար ինք՝ Գառնիկ Ադամեան: Կարելի չէր ժողովուրդէն բաժնուիլ, լուսանցքի վրայ անցնիլ՝ ստեղծագործելու համար, – ըլլալ միշտ զազմութեանց մէջ, այլ ոչ՝ բազմութիւններէ վեր, ու գրել բանաստեղծութիւն: Կարիքները բազմապատիկ էին: Իր գրական, ազգային, քաղաքական, հասարակական ամբողջական յանճնառութեան անհարդարս, հարազատ չափանիշը զրանցուած կայ ամէն մը մէջ բռնուող հատորին մէջ, – «Ապրիմ – մեռնիմ», ուր բանաստեղծին սէրը բացառաբար վերապահուած է հայրենիքին, ազգին, ժողովուրդին: Այդպէս կ'ընկալէր, կը հատւատար Գառնիկ Ադամեան:

Այնուհետեւ, բնականօրէն, մակընթացութեան յաջորդած էր տեղատուութիւնը, հակահարուածը՝ այդ մակընթացութեան հզօր ալիքին, ստեղծելով լճացումի ու խարխափումի պահ եւ տարածք մը, խախտելով իրերու դրութիւնը, ըստեղծուած հաւասարակշռութիւնը Սուրիա – Լիբանանի մեր հաւաքականութեան մէջ: Ընդին՝ պատերազմէն ետք ծայր տըւած էր պաղ պատերազմը, որուն ընդհատումի սահմանազիծը՝ յստակօրէն զգալի, եթէ ոչ տեսանելի, կուզար Գորբաչեւն եւ կ'երթար Պէրլին, անցնելով ... Պուրճ Համուտի թաղերէն: Խափանուեր էր օժողովուրդի Ձայն» օրաթերթը, որուն խմբագիրը՝ Յովհաննէս Աղաջանեան ամէնէն ժողովրդական դէմքերէն մին էր եւզած. խաւարեր էր Հրանդ Տէվէճեանի «Առաւօտ»ը ողբերգական պայմաններու մէջ: Դաշնակահար՝ խմբագիրը կը ներդաղթէր հայրենիք՝ հաւատքին ծայրը:

Այնուհետեւ նոր սերունդը պատանէքի վրայ կը բարձրանար, մինչեւ վերջ ու աննահանջ հայրենիքին ծառայելու, անոր ամրապնդման նուիրուելու հոգեկան զեղիկ առատաձեռնութեամբ մը, զրաւելու համար կորսուող զետինը, առ նուազն յատակացնելու համար զոյութեան, ներկայութեան եւ ինքնութեան սահմանները: Եւ կը ենթանար, կ'արդիականացնէր մեր բառամթերքը ընդհարումներու երկունքին:

Մատնանչելի է երեւոյթը, – երբ կը դեկուչուի անձը, անհատը, հարկ է ոչ միայն խօսիլ ժամանակի մասին, այլ նաեւ, անպայման, անհատին անմիջական ըրջանակին մասին: Կարելի չէ Գ. Ադամեանը անջատել իր ժամանակէն, բայց նաեւ իր ըրջանակէն, – իր աւագ եղբօրմէն՝ արձակագիր Արմէն Դարեան, իր միւս զաղափարակիցներէն՝ Տօքթոր Յարութիւն Լաչինեան, Պետրոս Մինասեան, Թորոս Թոզանեան, զերասանապետ Պերճ Ֆաղլեան, արձակագիր Գեղամ Սեւան, Ժաղ Իշմալեան, բանաստեղծ Ժապ Սարդիսեան, որոնք կազմած էին Լիբանանահայ Գրական Երջանակը: Երջանակին ժողովները չաբաթական հերթականութեամբ կը կայանային Բագրամեան ակումբի համեստ ժողովասրահին մէջ, օրակարգի վրայ՝ ըրջանային եւ միջազգային հարցեր, ինչպէս նաեւ բովանդակութիւնը «Գիրք գրականութեան եւ արուեստի»ի պարբերագրքին:

Այսպէս կ'ընդարձակուէին մեր ինքնութեան սահմանները. դուրս կուգային տեղացի հատւակականութեան մէջ լճացումէ, տակաւ մենք մեզ վերադտնելու համար: Ազատութեան կենսանորոգ չունչը կու գար Փարիզէն, Երեւանէն, Փրահայէն, աւելի վեր՝ Մոսկուայէն, Վիէննա-Վենետիկէն եւ ... Պոլիսէն: Ոչ մէկ տեղ գրականութիւնը այդպէս չէր փթթուկած հատւակականութեանց կեանքը: Բանաստեղծութիւնը՝ թումբերը խորտակած՝ խուժէր էր մեր առօրեային մէջ: Գիրք ու թերթ կը հոսէր Փարիզէն Պերլութ – Արագոն, Փօլ Էլիւար, Վերթր, Թրիսթան Ցարա, Անտրէ Պրըթոն, Անտրէ Ժիտ, Կիւմ Ապոլինէր, բայց նաեւ նուելիուս Ֆիւչիք, Եարոսլաւ Հաչէք, Փուշկինի Խմբագրի, Ֆեոտերիքօ Կարսիա Լորքա, Միկէլ Անխէլ Ասթուրիաս, եւ «Les Lettres Françaises»ը մեր զրպանները մէջ թէ անութին տակ: Մեր քիմքերուն վրայ մինչեւ այսօր քաղցր համ մը կը յամենայ՝ այդ դեղեցիկ էջերէն, եւ օրերէն...

Ոչ միայն Ֆրանսական եւ աւելի լայն ընդգրկումով՝ միջազգային գրականութիւնը կը խուժէր մեր կեանքէն ներս, այլ նաեւ զուգահեռաբար մենք կը բացուէինք հայ ժամանակակից գրականութեան, վարպետ Շուշանեանէն մինչեւ Նիկողոս Սարաֆեան ու Շահան Շահնուր, Ակսել Բակունց, Եղիշէ Չարենց, Շուշանիկ Կուրղինեան, Յովհաննէս Շիրազ, Սիլվա Կապուտիկեան: Կը տօնէինք հրապարակային չքեղ հանդիսութեամբ յոբելեանը Հայր Ներսէս Վարդապետ Ակինեանի: Եւ կը հետեւէր փաղանգը Միքթարեաններու: Մեր ժամանակագրութեան տոմարներուն մէջ արձանագրուած կան Մեմորիըլ Հոլ, Ուեսթ Հոլ, Սէն Ժոզէֆ համալսարան, ուր ժողովուրդը կը տօնէր գիր ու գրականութիւն: Բանաստեղծութիւնը կը յորդէր Պուրճ Համուտի եւ Պէյրութի փողոցներէն, կը վազէր կեանքին ետեւէն, 1915–էն 1945 – երկու համաշխարհային պատերազմ եւ մէկ եղեռնագործութիւն, – երեսուն տարիներով ետ մնացած կեանքին: Գրականութիւնը կը լեցնէր մեր օրերը, երջանիկ էինք զրականութեամբ: Հալէպէն Պէյրութ՝ կեանքը ի՛նք ստեղծած էր ձգողութեան կեդրոն մը: Կը տօնէինք ամէնքս Սուրիա-դրող ու մտաւորական, որոնք Սուրիա – Լիբանան, ուխտաւորներու նման այցի կուգային:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Կը մէջբերուի յիշողութեամբ – Ա. Պաղտուկեան, «Թուղթ ու Գրեւան»:

ԵՐԵՔ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏ ՆՈԹԵՐ

Նիւթը պատրաստեց՝ ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Գ.

ՊՈՒՐԿԱՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՍՈՒՐԲ ԹԱԶ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Սեւ ծովի պուլկարական ափին Պուրկաս քաղաքի հայկական գաղութին եւ անոր եկեղեցիին մասին տեղեկութիւնները չատ ցանցառ են: Պէտք է սակայն ենթադրել որ այստեղ 17-րդ զարուն հայ բնակչութիւն մը իր մատուռով կամ փոքր եկեղեցիով գոյութիւն ունեցած է: Աստր վկայութիւնն է Մարտիրոս Վրդ. Ղրիմեցիի այցելութիւնը 1674 Յունուար 17-ին եւ պահարակող տղաները նուիրուած քաղաքին ու անոր բնակիչներու հասցէին, հակառակ որ զանց առած է հայութեան ու անոր եկեղեցիին մասին լուրեր հաղորդել:

Ստոյգ տուեալներ մեզի չեն հասած դեռեւ առատաձեռնութեամբ մը, զրաւելու համար կորսուող զետինը, առ նուազն յատակացնելու համար զոյութեան, ներկայութեան եւ ինքնութեան սահմանները: Եւ կը ենթանար, կ'արդիականացնէր մեր բառամթերքը ընդհարումներու երկունքին:

Մատնանչելի է երեւոյթը, – երբ կը դեկուչուի անձը, անհատը, հարկ է ոչ միայն խօսիլ ժամանակի մասին, այլ նաեւ, անպայման, անհատին անմիջական ըրջանակին մասին: Կարելի չէ Գ. Ադամեանը անջատել իր ժամանակէն, բայց նաեւ իր ըրջանակէն, – իր աւագ եղբօրմէն՝ արձակագիր Արմէն Դարեան, իր միւս զաղափարակիցներէն՝ Տօքթոր Յարութիւն Լաչինեան, Պետրոս Մինասեան, Թորոս Թոզանեան, զերասանապետ Պերճ Ֆաղլեան, արձակագիր Գեղամ Սեւան, Ժաղ Իշմալեան, բանաստեղծ Ժապ Սարդիսեան, որոնք կազմած էին Լիբանանահայ Գրական Երջանակը: Երջանակին ժողովները չաբաթական հերթականութեամբ կը կայանային Բագրամեան ակումբի համեստ ժողովասրահին մէջ, օրակարգի վրայ՝ ըրջանային եւ միջազգային հարցեր, ինչպէս նաեւ բովանդակութիւնը «Գիրք գրականութեան եւ արուեստի»ի պարբերագրքին:

Այսպէս կ'ընդարձակուէին մեր ինքնութեան սահմանները. դուրս կուգային տեղացի հատւակականութեան մէջ լճացումէ, տակաւ մենք մեզ վերադտնելու համար: Ազատութեան կենսանորոգ չունչը կու գար Փարիզէն, Երեւանէն, Փրահայէն, աւելի վեր՝ Մոսկուայէն, Վիէննա-Վենետիկէն եւ ... Պոլիսէն: Ոչ մէկ տեղ գրականութիւնը այդպէս չէր փթթուկած հատւակականութեանց կեանքը: Բանաստեղծութիւնը՝ թումբերը խորտակած՝ խուժէր էր մեր առօրեային մէջ: Գիրք ու թերթ կը հոսէր Փարիզէն Պերլութ – Արագոն, Փօլ Էլիւար, Վերթր, Թրիսթան Ցարա, Անտրէ Պրըթոն, Անտրէ Ժիտ, Կիւմ Ապոլինէր, բայց նաեւ նուելիուս Ֆիւչիք, Եարոսլաւ Հաչէք, Փուշկինի Խմբագրի, Ֆեոտերիքօ Կարսիա Լորքա, Միկէլ Անխէլ Ասթուրիաս, եւ «Les Lettres Françaises»ը մեր զրպաններուն մէջ թէ անութին տակ: Մեր քիմքերուն վրայ մինչեւ այսօր քաղցր համ մը կը յամենայ՝ այդ դեղեցիկ էջերէն, եւ օրերէն...

Ոչ միայն Ֆրանսական եւ աւելի լայն ընդգրկումով՝ միջազգային գրականութիւնը կը խուժէր մեր կեանքէն ներս, այլ նաեւ զուգահեռաբար մենք կը բացուէինք հայ ժամանակակից գրականութեան, վարպետ Շուշանեանէն մինչեւ Նիկողոս Սարաֆեան ու Շահան Շահնուր, Ակսել Բակունց, Եղիշէ Չարենց, Շուշանիկ Կուրղինեան, Յովհաննէս Շիրազ, Սիլվա Կապուտիկեան: Կը տօնէինք հրապարակային չքեղ հանդիսութեամբ յոբելեանը Հայր Ներսէս Վարդապետ Ակինեանի: Եւ կը հետեւէր փաղանգը Միքթարեաններու: Մեր ժամանակագրութեան տոմարներուն մէջ արձանագրուած կան Մեմորիըլ Հոլ, Ուեսթ Հոլ, Սէն Ժոզէֆ համալսարան, ուր ժողովուրդը կը տօնէր գիր ու գրականութիւն: Բանաստեղծութիւնը կը յորդէր Պուրճ Համուտի եւ Պէյրութի փողոցներէն, կը վազէր կեանքին ետեւէն, 1915–էն 1945 – երկու համաշխարհային պատերազմ եւ մէկ եղեռնագործութիւն, – երեսուն տարիներով ետ մնացած կեանքին: Գրականութիւնը կը լեցնէր մեր օրերը, երջանիկ էինք զրականութեամբ: Հալէպէն Պէյրութ՝ կեանքը ի՛նք ստեղծած էր ձգողութեան կեդրոն մը: Կը տօնէինք ամէնքս Սուրիա-դրող ու մտաւորական, որոնք Սուրիա – Լիբանան, ուխտաւորներու նման այցի կուգային:

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ» ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԸ

Հայաստանի կոմկ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի հանդիսութեանց ծիրին մէջ կը մատնէր «Վարդանանք» թատերախաղին կատարումը. Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու մշակած ծրագրի չղթային մէկ օղակը:

Վարդանանք: Ծամծմուած, տափակացած նիւթ մը, որ ճմռուելով, կոխկըռտուելով, թափթփուելով ձեւափոխուած է եւ պարպուած աւիւնէ: Արիւնէ:

Իրօ՞ք:

Այդպէս չէր իրականութիւնը ատկայն: Յայտնուեցաւ, որ պատկած կորօի մը մխիթարական երգը լսել կ'ուզենք տակաւին: Ճիշդ երգուած: Որպէսզի յուզէինք, որպէսզի լանք պահուած արցունքները եւ պոռթկած խեղդուած ձայները:

Վարդա՜ն, Վասա՜կ, տակաւին մխ ու արիւն էք եղեր մեզի համար: Չէինք պիտեր: Գիտցանք:

Տօնակատարութիւնները յաճախ սովորութեան մը յիշատակումն են, յաճախ՝ հաւաքուելու, միասին ըլլալու պատրուակ մը, երբեմն՝ ապրեցնելու ձգտում մը: Ի՛նչ ալ ըլլայ մղումը, ուրախալի է տեսնել բազմութիւն՝ մէկ մտքի չուրջ հաւաքուած: Թէ՛ Ալֆորվիլի Վոլթէր սբահը եւ թէ՛ Իսի լէ Մուլինոյի Օսիթոբիոմը նշուած օրերուն (Փետրուար 23 եւ Մարտ 8) լեփլեցուն էին հանդիսատեսներով: Ոմանք նոյնիսկ չկարողացան տեղ գտնել, ափսոս:

Բայց այս կէտը չէ, որուն վրայ կ'ուզենք չեչտը դնել այսօր:

Իսի լէ Մուլինոյի եւ Ալֆորվիլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու երիտասարդներէն խումբ մը, 2000 թուականի Ապրիլ ամսուն, իրենց հովիւներուն՝ Ժիլպէր Լեւոնեանի եւ Ալէն Պետիկեանի առաջնորդութեամբ, հաւաքուեցան Վերսալհայ Մարկոս Վեքիլեանի հեղինակութեամբ մօտ 40 տարի առաջ Վարդանանքի նիւթով գրուած թատերական դործի մը չուրջ:

Ցաւակնութիւններ չունէին: Պարզապէս կ'ուզէին իրենց մասնակցութիւնը բերել Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի տօնակատարութիւններուն, մինչեւ պատահեցաւ խումբին քարեբախտ հանդիպումը Սարգիս Քէօչկէրեանի հետ. Լիբանանի մէջ թատերական 20-ամեայ փորձառութեամբ խումբին մէջ միակը, որ բեմի արուեստին ծանօթ էր: Աշխատանքին դեկավարութիւնը չուտով յանձնուեցաւ իրեն: Յաջորդ աշխատանքները սկսան Սեպտեմբեր ամսուն: Ամբողջ թատերախաղը վերանայուեցաւ, ուսումնասիրութեան պատմութիւնն ու ժամանակաշրջանը: Աւելցան խօսքեր, պակասեցան տեսարաններ, յղկուեցան միտքեր եւ վարդանանքի թնճուկները 451 թուականէն հասան 2001՝ ֆրանսահայ դաղութին հաղորդելիք պատգամով:

Ուժ մը կար, որ դերակատարներու խմբակին թատերական անփորձութիւնը կը նեմսայնէր: Այդ իր կամքն էր, աշխատանքի մտատեւեռումը: Ուժդը կամեցա՛ ակնկալութեան մը պատասխանել: Ճուզիչ էր տեսնել փորձերու ընթացքին անոնց չերմեռանդ դուրգուրանքը մարմնաւորուած կերպարին հանդէպ, բծախընդրութիւնը լեզուին նկատմամբ: Իւրաքանչիւր փորձ կը կատարելագործէր գիրենք: Սարգիս Քէօչկէրեան՝ համեստ խառնուածքին եւ թերութեան հանդէպ անդիջող նկարագրին համայքով, կատարելագործումի հոսանքին մէջ նետեց տըղաքը:

Այսպէս է, որ կրցանք չօշափել գեղատեսիլ Վարդանի (Սաքօ Պարութճեան) հոգեկան դեղեցկութիւնը եւ մեծութիւնը նաեւ, անոր նուիրումին ամբողջականութիւնը: Զենք վարանիր ըսելու, որ խաղպէս յուզեց Վարդան ներկանները, հաւատացի՛նք անոր հաւատքին. «Մայրենի հող, դրախտավայր Հայաստան, եթէ ես քեզ մոռնամ՝ իմ աջ բազուկս իր պաշտօնը մոռնայ»:

Այսպէս է, որ ծնունդ առաւ համոզիչ Վասակ Սիւնին (Սարգիս Քէօչկէրեան), իր տատնապներով, քաղաքական ելքի փնտռտուքներով, չհասկցուած դիւանագիտի որբութեամբ եւ փառասիրութեամբ: Ողջո՜յն Վասակի պաշտպանութեան:

Այսպէս է, որ Ցաղկերա (Արման Չէքէեան) բեմին վրայ իսկական պարսիկ շահ մը մըն էր դարձած իր արեւելեան խորամանկ ժպիտով, որ Միհրներսեհի (Մհեր Վարդանեան) հետեւող ծանր նայուածքին տակ իր քայլերուն արդարացումը կը փնտռէր:

Ղեւոնդ Երէց (Աւետիս Մինասեան) իր կիրքի օղակին մէջ առաւ հանդիսատեսը, ինչպէս 451 թուականին այս կղերականը կրցած էր հրահրել հաւատքին յեղափոխութիւնը, սուր ճօճելու մղելով ամբողջ հայ ժողովուրդը, ընդ որում նաեւ հայուհիները, որոնց ներկայացուցիչը թատերախաղին մէջ հանդիսացաւ Շուշանը՝ Վարդանի աղջիկը (Նարիա Չէքլեան):

Իսկ Յովսէփ Կաթողիկոս (Գէորգ Ալեքսանեան) կատարելապէս արդարացուց իր մարմնաւորած կերպարին պաշտօնը, իրապէս փոխանցելով կաթողիկոսին խորասոյզ մտահոգութիւնը եւ բեմին վրայ տարածեց իր հովանաւորութիւնը:

Պէտք չէ մոռնալ մնացեալները՝ նախարարները, պատանիներն ու զինուորները, դիւցազուհիներն ու հրեշտակները, որոնք այնպիսի ամբողջական լրումի մը հասցուցին թատերախաղը, որ աւարտին դժուար էր հարց չտալ. «Իսկապէս սիրողակա՞ն (ամաթէօր) աշխատանք էր այս»:

Մտածումը կու գայ մթագնել մեր մըտքերը, որովհետեւ որքա՛ն ալ յամառութեամբ նչենք Վարդանանց Պատերազմը, տակաւին կասկածամտութեամբ կ'արժեւորենք զայն: Պատմութեան մէկ քըմծիծաղը չէ՞ այս դէպքը: Մեռանք բայց յաղթեցինք: Ինչպէ՞ս համոզել մեր երախաները այս յաղթանակին, երբ անոնք վարժուած են տեսնել յաղթողը զօրաւոր, յաղթուածը տկար: Ցաղթողը ապրող, յաղթուածը մեռած:

Երբ Ցաղկերա յաղթական՝ ոտքը դրաւ «կրկնակի դաւաճան» Վասակի դիակին վրայ եւ ըսաւ հանդարտած մաղձով մը ծաղրական. «Ես ալ կը կարծէի, որ անոնք Ցոյներու ուժէն աւելի մեծ ուժի մը վրայ դրած են իրենց յոյսը», բեմի խորքէն լոյս մը յանկարծ ուշադրութիւնը գրաւեց. «Միհրներսե՛հ, ի՞նչ է այս, ի՞նչ կը տեսնեմ, Միհրներսե՛հ»: Մոմերով 7 – 8 պատանիներ (Ղեւոնդ Երէցի աշակերտները) հաստատուն քայլերով իր ուղղութեամբ յառաջացան եւ այրուբենը արտասանելով վախցած Ցաղկերտը «Վարդանանք»ի բեմէն վտարեցին:

Մանուկներով խորհրդանշուած ներկան եղա՛ւ եւ է՛ իսկական պատասխանը:

Դարեր յետոյ աւելի դիւրին է նկատել Ցաղթանակը: Գոյատեւեց հաւատքը, պահպանուեցաւ ինքնութիւնը:

Գնահատանքի յատուկ խօսքեր կ'ուղղենք տարազները իրագործողներուն (Նազարեան քոյրեր), մանաւանդ գնահատանք՝ բեմայարդարումը կատարողներուն (Միքայէլ Փափազեան, Տիգրան Աբաթեան), քայլերական ծափահարութիւններ 27 դերակատարներուն:

Հարկաւ Իսի լէ Մուլինոյի Օսիթոբիոմը սրահին ընձեռած յարմարանքներով աւելի նպաստաւոր պայմաններ ըստեղծեց: Թատերախաղին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը ապահովուած էր հայերէնին չտիրապետողներուն համար (Տիկին Մատլէն Իւլիպէչեանի ջանքով): Այնտեղ թատերախաղը անհամեմատօրէն աւելի հեզասահ ընթացաւ քան առաջին ներկայացում՝ Ալֆորվիլ: Դերակատարները աւելի հանդիստ էին բեմին վրայ, մանաւանդ քանի որ երաժշտութիւնը (պատասխանատու՝ Հրաչ Նազարեան) եւ լոյսերու խաղերը (պատասխանատուներ՝ Նաթանայէլ Լեւոնեան եւ Վիդէն Ամիէնեան) իրենց դերը լուսի կրցան կատարել, իրենց ազդեցիկ ներկայութեամբ պայմանաւորելով հանդիսատեսին տրամադրութիւնը:

Թատերախաղը պիտի ներկայացուի Լիոն Մայիս 19-ին: Կը փափաքինք, որ պայն գնահատելու առիթը ունենան աւելի մեծ թիւով հանդիսատեսներ: Աւելցնենք նաեւ, որ մօտ ապագային «Վարդանանք» տրամադրելի պիտի ըլլայ նաեւ տեսերիզի միջոցաւ:

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

ԿԱՄ ԺԱՆՕ ԿԱՄ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԽՄԲ. – Մեր ողբացեալ աշխատակցին ձգած անտիպ էջերէն ևմոյշ մը եւս:

Բարձր էր խոտը մարզադաշտին վրայ: Ցունիսի կէսն էր. դաշտին մէկ մասը հնձուած էր սակայն, հոն՝ ուր տեղի կ'ունենային նիզակ նետելու փորձերը: Անկին ,ուղղանկիւն կանանչութիւն երկու հակառակ կողմերուն վրայ, կը բարձրանային ոլկակի ճաղերը: Անտրէ Պրիան ըսաւ լինքնիրեն՝ «ոչինչ փոխուած է հոս վեց տարիէ ի վեր»:

Մարզադաշտը այնպէս էր՝ ինչպէս որ, երբեմն, իր աչքին առջեւ կ'երեւար ան, յանկարծ, հոն, Գերմանիա, երբ կ'աշխատէր զեռնախնճորի դաշտերուն մէջ: Նոյն մարզավայրն էր երկու մեծ թրիպիւններով, կարմիր հողով ծածկուած վազքուղիով՝ որ կը չրջապատէր դաշտը: Բարձրութիւն եւ երկարութիւն ցատքելու փոսերուն տեղերն ալ փոխուած չէին:

Հոն էր որ տարիներ առաջ, Ցուլիսի մէջ կիրակի մը, չահած էր երկարութիւն ցատքելու մրցումը. իբրեւ նուէր, Անտրէ Պրիանի տուած էին պատի ժամացոյց մը որ երկար չէր քանած տունը: Ի՞նչ եղաւ այդ ժամացոյցը: Տղան միտքը դրաւ հարց տալ տունը, իր մօրը:

Այսօր Անտրէ Պրիան եկած էր մարզադաշտ ոչ ցատքելու եւ ոչ ալ վազելու համար: Եկած էր մինակը, առանց յատուկ նպատակի մը: Թերեւս հանդիպէր հին ծանօթներու, մարզական նախկին ընկերներու: Բայց կը յիշէի՞ն արդեօք զինքը: Վեց տարիներ երկար ժամանակ է: Գիտէր թէ երկար էր: Չէ՞ որ անհատնում թուած էին օրերը իրեն եւ իր բախտակիցներուն, երբ, իբրեւ պատերազմական գերի, կը մնային փշարգել - ներու ետեւ կամ, կ'երթային, աւելի կամ նուազ բռնի, աշխատիլ դաշտը, զինեալ պահակներու հսկողութեան տակ:

ԿՐՆԱՐ ՑՈՒՍԱԼ ԱՄԷՆ ԻՆՉ

Իր կեանքին այդ դրուագը վերջացած էր հիմա: Պատերազմը աւարտած էր եւ ինք բախտն ունեցած էր ողջ առողջ տունն վերադառնալու եւ համբուրելու իր մայրը: – Ան չատ էր փոխուած այս վեց տարիներու ընթացքին: Անտրէ 25 տարեկան էր միայն: Տունը իր ազգականները ու բարեկամներ ըսած էին իրեն թէ կրնար յուսալ ամէն ինչ: կեանքը իր առջեւն էր հիմա: Պէտք էր երկու բազուկներով զըրկել զայն եւ յառաջանալ... այս, ըսած էին իրեն:

Բայց այս պահուն, առանձնացած մարզադաշտը չրջապատող փայտէ ցած ցանկապատին առջեւ, ապագայի մասին չէր որ կը խորհէր Անտրէ: Իր մտածումները կ'երթային դէպի անցեալը: Հոս այս մարզավայրին մէջ իր տարած յաղթանակները, երբ պատանի մըն էր միայն: Թերթերը գրած էին իր մասին թէ ապագայ կը խոստանար: Թերեւս սխալած էին: Թերեւս, եթէ պատերազմը եղած չըլլար, Անտրէ Պրիան հիմա հռչակաւոր մարզիկ մը պիտի ըլլար: Պէտք է՞ր վերսկսէր իր մարզական գործունէութիւնը: Աւելի տրտում էր քան գրաւիչ ժըպիտը՝ որ վայրկեան մը յայտնուեցաւ երիտասարդին դէմքին վրայ:

Մրցահանդէսը սկսած էր արդէն: Նիզակ նետելու առաջնութիւնը չահող խափչիկը չատ ծափահարուեցաւ: 5000 մեթր վազքին մրցակիցները կը գառնային դանդաղօրէն մարզադաշտին չուրջ: Անդին տեղի կ'ունենար բարձր ցատքելու մրցումը:

Բարձրախօսը կոչ ըրաւ պատրաստուելու 100 մեթր աղջիկներու վազքին:

Անտրէ Պրիան միշտ նոյն տեղն էր, անչարժ եւ առանձին: Ոչ ոք մօտեցած էր իրեն: Ոչ ոք զինքը ճանչցած էր հաւանաբար: Իր մարզական նախկին ընկերներէն մէկ քանիներ վորսուած էին պատերազմին մէջ: Իսկ տարեցներն ալ չէին յիշեր անշուշտ ապագայ խոստացող մարզիկ պատանին: Ինքը սակայն կրնար անուններ տալ վերը, թրիպիւնին մէջ նըստած հանդիսատեսներէն ոմանց դէմքերուն, բայց չուզեց քիչ մը երկչոտութեամբ, քիչ մ'ալ հպարտութենէ մղուած ինքն առաջինն ներկայանալ անոնց՝ որոնք կամ աղօտօրէն պիտի յիշէին զինք, կամ բնաւ պիտի չյիշէին:

100 ՄԵԹՐ՝ 12 ԵՐԿՎԱՅՐԿԵԱՆ

Ութ աղջիկներ պատրաստ էին արդէն 100 մեթր վազքի մեկնումի դիրին վրայ: Իրենց ոտքերը ամրացուցած փոսիկներու մէջ, հակած դէպի դետին կռթնելով իրենց մատներուն վրայ՝ որոնք կը դըպչէին մեկնումի դիրին, ութ աղջիկներ կը սպասէին, սրունքի մկանները պրկած մեկնումի հրամանին: Ատրճանակի թրդիւնը վերջ տուաւ տանջալից սպասումին: Հանդիսատեսները, ընդհանրապէս, չկրցան հետեւիլ վազքին: Ամէն ինչ չատ չուտ անցաւ: Մրցակիցներէն երեք – չորսը հաւասարապէս արագ էին: Հետեւիլն կարելի չէր որոշել թէ ո՛վ առաջինը կտրեց վազքին վերջաւորութիւնը նշող թելը:

Բարձրախօսը աւետեց՝ «12 երկվայրկեան» «Առաջին Քօլէթ Պլնուա, ժամանակ՝ 12 երկվայրկեան»: Ծափահարութիւն: Կ'արժէր ծափահարել երկարօրէն որովհետեւ 12-ը աքանչելի արդիւնք մըն էր աղջիկներու համար, այդ տարիներուն:

(Շար. 1)

Պր. Կարապետ Գաբոյեան,

Լիլիկէթ եւ Յակոբ Մուշէկրեան եւ զաւակը՝ Գաբրիէլ,

Անժէլ եւ Տիգրան Գուլումճեան,

Սեդա Գաբոյեան եւ զաւակը՝ Միքայէլ

Նչանեան

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կընոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԳԱՅԵԱՆԷ ԳԱԲՈՅԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Զերչեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 25–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Մարտ 30, ժամը 14–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէօ – Փարիզիենի գերեզմանատունը։

ՈՐԵՒԷ ՄԱՀԱՍՔ ՂՐԿՈՒՄԱՔ ԶԼԼԱԼՈՎ ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՆԵՐԿԱՅԻՍ ԻԲՐԵՒ ԱՅՔ ՆԿԱՏԵԼ։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. կարապետ Գաբոյեանի եւ զաւակներուն։

La CHORALE SAYAT NOVA de Nice
et
l'UGAB Nice-Côte d'Azur
organisent
un **PELERINAGE**
à l'ancienne église arménienne de Gênes

San Bartolomeo degli Armeni

Dimanche 1er avril

Une grande messe solennelle sera célébrée par **Mgr Narek CHAKARIAN, évêque de l'église arménienne de Nice,** et interprétée par la **Chorale Sayat Nova** dans le cadre des célébrations du 1700e anniversaire de l'adoption du christianisme comme religion dEtat par l'Arménie.

Aller-retour Nice/Gênes en autocar (déjeuner compris) : 200 F

Renseignements et réservations :
☎ 06.60.41.32.15

Fondation Léa et Napoléon Bullukian

Subventions 2001

offre aux associations arméniennes de bienfaisance relevant de l'Eglise d'Etchmiadzine

Envoyer un dossier avant le 30 avril 2001

à Fondation Léa et Napoléon BULLUKIAN :
2, rue Professeur Pierre Marion — 69410 CHAMPAGNE au MONT D'OR

Chaque dossier doit impérativement comporter un RIB, les statuts, la composition du Bureau et du Conseil d'Administration. Tout dossier incomplet sera refusé.

(Շար. Ա. էջէն)

դի, ինչպէս ժամանակի ընթացքին դրաւեց Տրդատ թագաւորի ուշադրութիւնը, նախ անոր ծառայեց որպէս քարտուղար, յետոյ սակայն ենթարկուեցաւ թագաւորին խիստ պատիժին, երբ յայտնի դարձաւ որ ինք Քրիստոնեայ էր։ Ա՛յսպէս 13 տարի բանտարկուեցաւ Խոր Վիրապին մէջ, յետոյ, Տրդատ թագաւորի խանդարուած առողջութիւնը բժշկելով ո՛չ միայն ներման արժանացաւ, այլ նաեւ դարձաւ հիմնադիրը Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ։ Ան յաջողեցաւ, որովհետեւ ուրացած էր իր անձը։

Պատրիարքը իր քարոզին վերջաւորութեան, միշտ կրկնելով թէ մեր կեանքը ուխտադնացութիւն մըն է, կանգ առաւ այն հրաշքներուն վրայ, որոնք Տիրոջ կարգադրութեամբ յաճախ պատահած են մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ։ Այդ հրաշքներուն ամէնէն բախտորոշն է թերեւս այն թէ մեղապարտ եւ ոճրագործ մարդուն որդիէն Հայաստանեայց Եկեղեցիի ամենամեծ սուրբերէն մէկը զուարթերուեցաւ եւ այդ սուրբին կողմէ հիմնուեցաւ Հայաստանեայց Եկեղեցին։

Քարոզէն ետք պատարագը չարունակուեցաւ յուզիչ մթնոլորտի մէջ։ Տրուած ըլլալով որ ընդհանուր Խոստովանանքը արդէն կատարուած էր արարողութեան սկիզբէն եւ «Տէր Ողորմեա»ն ալ պիտի երգուէր Հոգեհանգստեան Պաշտօնէն վերջ, անմիջապէս սկսաւ Ս. Հաղորդութիւն բաշխելու արարողութիւնը։

Պատարագի աւարտին կատարուեցաւ նաեւ Հոգեհանգստեան Պաշտօն եւ այս անգամ նորութիւն մըն ալ իրագործուեցաւ եւ կանոնական սուրբերէն եւ կեսարիոյ Եկեղեցւոյ սաստարդներէն ետք, յիշատակուեցան նաեւ զանազան բարեբարներու եւ ուխտաւորներու ննջեցեալներուն անունները։

ՍԻՐՈՑ ՍԵՂԱՆ

Արարողութեան աւարտին 700 ուխտաւորներ առաջնորդուեցան դէպի Էրճիյէչ լեռան դիմաց՝ «Էրճիյէչ» պրօսարանը, ուր ճաշասեղաններ պատրաստուած էին իրենց համար։ Պատրիարքը եւ բոլոր եկեղեցականները ներկայ գտնուեցան այս ճաշին, որ սակայն, ներկաներու չատ բարձր թիւին պատճառաւ, այնքան ալ յաջող չընթացաւ։ Արդէն հինգ ժամ տեւած արարողութիւնը մեծ յոգնութիւն պատճառած էր թէ՛ հոգեւորականներուն եւ թէ ուխտաւոյներուն։ Ճաշու վերջաւորութեան, Պատրիարքը քանի մը նախադասութիւններով չնորհակալութիւն յայտնեց Պր. Զաւիկ Թոքէրի ընտանիքին, որ քանի մը տարիէ ի վեր մեծ զոհողութիւններով ո՛չ միայն նորոգեց կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, այլ նաեւ յատուկ հիմնադրամ մը տրամադրելով, ստանձնեց այս եկեղեցիին մնայուն խնամքն ու հոգածութիւնը։

Ուխտադնացները կիրակի, Մարտ 25–ի դիչեր ուշ ատեն վերադարձան քաղաքս։

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՆՏԵՂԻ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

Շաբաթ օրուան արարողութենէն ետք, քանի մը լրագրողներ եւ հեռատեսիլի թղթակիցները, որոնք կը կարծենք թէ կեսարիոյ տեղական հեռատեսիլի աշխատակիցներն էին, չրջապատեցին եւ հարցումներու տարափի մը ենթարկեցին Պատրիարքը։ Սակայն դժբախտաբար, անյայտ պատճառներով, անոնք իրենց հարցումները ուղղեցին անվախկանկատ ոճով։ Նախ յիշեցուցին Հայաստանի քաղաքականներուն կողմէ մէկ քանի տարի առաջ հոդային պահանջքի հարցը։ Պատրիարքը պատասխանեց որ, որքան դիտէր, ատիկա Հայաստանի պետութեան պաշտօնական ձեռնարկը չէր, այլ քանի մը ծայրագեղականներու նախաձեռնութիւնը։

Լրագրողներէն մէկը չատ կոպիտ հարցումով մը ջղայնութիւն պատճառեց Պատրիարքին, հարց տալով թէ Հայերը արդեօք ցեղասպանութեան ճանաչուած ըլլալու ուրախութի՞ւնն էր որ կը տօնակատարէին մինչեւ Գայթէրի դալով։ Պատրիարքը, որ արդէն չափազանց յոգնած էր, չատ խիստ ոճով մը անդին չպրտեց այդ հարցումը եւ յիշեցուց որ իր ալ անձնագրին մէջ թրքական դրօշակը կայ, ինչպէս թրքական դրօշակը կայ հարցումին հեղինակին անձնագրին մէջ։ Պատրիարքը չաւաւ. «Մի՛ տդեղցնէք այս դեղեցիկ ձեռնարկը»։

Այնուհետեւ Պատրիարքը մեծ համբերութեամբ պատասխանեց ուրիշ հարցումներու ալ, որոնք ուղղուեցան աւելի քաղաքավար ոճով։ Լրագրողներէն մէկը կը զարմանար որ մեծ թիւով երիտասարդներ ալ մասնակցած էին այս ուխտագնացութեան, իսկ Պատրիարքը կը պատասխանէր որ չատ բնական էր այդ երեւոյթը։

Լրագրող մըն ալ հարցուց թէ Պատրիարքը ի՞նչ կը մտածէր 34 տարեկան Ֆազըլ Գօչուի մասին, որ, հայկական ցեղասպանութեան մասին Ֆրանսայի Խորհրդարանի որոշումը իբր պատրուակ դործածելով, ամուսնալուծուած էր իր հայազգի կնոջմէ՝ Ֆաթիմայէն։ Պատրիարքը պատասխանեց որ ինք լուր չունի այդ դէպքէն, սակայն անոնք հաւանարար ուրիչ հարց մը ունէին, որովհետեւ մարդ այսպիսի խնդիրով մը իր կնոջմէն չամուսնալուծուիր։

Կեսարիոյ հեռատեսիլը եւ Թուրքիոյ դլխաւոր հեռատեսիլի կայանները Շաբաթ եւ Կիրակի հաւտուածներ սփռեցին թէ՛ արարողութենէն, եւ թէ Պատրիարքին հետ կատարուած հարցազրոյցէն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 31
Լ.Դ. օր Մեծի Պահոց
Տօն Սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին՝ սոսկալի չարչարանացն եւ մտին ի Վիրապն
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի՝ Խորանը բացուած։ «Տէր Ողորմեա»յի ժամանակ Խորանը վերատին կը ծածկուի։
կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

*
**

ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 7
ԽԱ. օր Մեծի Պահոց
Տօն Աւետման Սրբուհւոյ Աստուածածնի
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Խորանը բացուած։ «Տէր Ողորմեա»յի ժամանակ Խորանը վերատին կը ծածկուի։
կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ԿՀՆՑ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ԼՔԱՓԱՆ ԱՓՕԹԵՔՓ

EXPOSITION

HARUTYUN YEKMALIAN

Du Samedi 31 mars au Jeudi 26 avril

à la Galerie d'Art
d'Orly-Sud — 4ème étage

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ՁԱՏԿՈՒԱՆ ՁԱՁ

Հաճելի մթնոլորտ։ Հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն ... Կիրակի Ապրիլ 15, ժամը 12·30–էն սկսեալ
«Ալ Ուատի» ճաշարանը
153-155, rue de Lourmel, 75015 Paris

Տեղերը սահմանափակ։ Ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 43 76 67 37
01 45 93 00 25

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՑ	ԽՈԻՄԲԵՐ
Լիոնի Շրջան	
ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսիճ – ԻԻ·ԷՍ· Տիվոն 3 – 1	
Իզէրի Շրջան	
Թուռիէօ – ՀՄԸՄ Վիէէ	0 – 1
Պուրկ–ան–Պռոնի Շրջան	
ՀՄԸՄ Արծիւ Մարսէյլ – Ռով	0 – 1

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԴԱՐՁ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ չրջանին, Զորեքշաբթի երեկոներ ժամը 6–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ «Հսկում»ի «Խաղաղական» եւ «Հանգստեան» ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաճայն հետեւեալ ժամանակացոյցին.

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
Լ.Ս. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ԿՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
Լ.Ը. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամը 17–ին

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 28
Ս. ԹԱԴԷՈՍ-ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ
Քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ԿՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 30
ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ ԼԱ ՍԻՈԹԱ
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ԿՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 6
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Մարտ 31, տօն է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մուտն ի վիրապին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վրայ։ Իսկ Տէր Ողորմեային միջոցին յետոյ վարդապետը կը փակուի՝ կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԿՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

Vendredi 30 mars à 20 heures 30
la DA-CONNEXION vous invite à sa
PRESENTATION 2001
Reportage Vidéo, Expo-photo et débat
Présentation de l'Association et des projets réalisés en août 2000.
Futurs projets qui sont en préparation pour cet été.
CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Vème
Métro Cardinal Lemoine/Monge
Entrée libre — Cocktail

ԿԱՍՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յունիս 1–ին
ՊԱՇՏԱՕՆԱԿԱՆ ԳԷՍ
"ԽԱՆԱՍՈՐ"
Շաւիլ – Վիրօֆլէյ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 29
JEUDI
29 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·134 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.134

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 27 / 28)

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Պաշտպանութեան նախարար Ս· Սարգսեանի պիւտճէական պատուիրակութիւն մը Մարտ 27-ին չորս օրուան այցի մը համար մեկնած է Աթէնք: Պատուիրակութիւնը հանդիպումներ կ'ունենայ Յունաստանի բարձրաստիճան պինուորականներու եւ յունական ցամաքի ուժերու պինուորական վարժարանին ուսանող հայազգի երիտասարդներուն հետ: Հանդիպումներուն նիւթ կ'ըլլան Հայաստանի պինեալ ուժերուն մէջ խաղաղապահ զօրաբաժնի մը հիմնումին համար գործակցութեան հեռանկարները եւ պինավարժութեան հարցեր:

*
**

ՀՈԿՏ· 27-Ի ԴԱՏԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ ԱՊՐԻԼ 5-ԻՆ

Հաւատի աղբիւրներու համաձայն, երեանի կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքներու Ա· Առաքեան դատարանին մէջ Ապրիլ 5-ին կը չարունակուի Հոկտ· 27-ի դատավարութիւնը: Ընդմիջուած էր փետր· 28-ին, 25 օրուան համար:

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԻ ԿԱՐԳԱԻՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ադրբէջանական «Ազադլըղ» թերթի դիւանագիտական աղբիւրներէ ստացած տեղեկութեանց համաձայն, ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման նախագիծը քննարկուած է Փարիզ: Այժմ, Ապրիլի սկիզբը կոմիտերը Ռի Ուէսթի մէջ (Ֆլորիտա) կը ծանօթանան Օ-էՍ-Սէ-Ը-ի Մինսկի խումբի համանախագահներու մշակած ծրագրին վերջնական տարբերակին:

Կարգաւորման սկզբունքներու մասին համապատասխան փաստաթուղթի ստորագրութենէն յետոյ, Հայաստանի եւ Ադրբէջանի նախագահները, Մոսկուայի մէջ, Պուտինի հովանաւորութեամբ, կը ստորագրեն հակամարտութեան կարգաւորման վերջնական համաձայնագիրը: Ըստ թերթին, այս ձեւով կ'ապահովուի Մինսկի խումբին երեք համանախագահներուն մասնակցութիւնը: Կարգաւորման նոր տարբերակը, կ'ըսէ թերթը, քիչ կը տարբերի նախապէս հրապարակուած նախագիծէն: Այդ առընչութեամբ ալ ընդդիմադիր թերթը այդ համաձայնագիրը պարտուողական կը նկատէ:

*
**

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ, ԲԱՑՈՒԱԾ Է «ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆԸ

Մարտ 25-ին, Մոսկուայի ձարտարապետներու կեդրոնական Տունին մէջ, տեղի ունեցած է «Ռուսաստանի Հայերու Միութիւն» համառուսաստանեան հանրային կազմակերպութեան Մշակութային կեդրոնի բացումը: Ասկէ եառ, Ռուսաստանի Հայերու Միութեան Մշակութային կեդրոնը կը կազմակերպէ զանազան ձեռնարկներ Մոսկուայի Հայերու եւ հիւրերուն համար:

Մշակութային կեդրոնի առաջին օրը նուիրուած էր ծանօթ բանաստեղծ Սարմէնի «Հայաստանում» հատորին: Ձեռնարկին մասնակցած են Մոսկուայի հանրային գործիչներ, գրողներ, լրագրողներ եւ բանաստեղծին երկրպագուները:

«Հայաստանում» բանաստեղծութիւններու ժողովածուն, որ նուիրուած է բանաստեղծին ծննդեան 100-ամեակին, ռուսերէն հրատարակած է «ՌՀՄ»ի նախագահ Արա Աբրահամեան «XXI վէկ եւ Սդլասիէ» հրատարակչութեան մօտ:

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ՀԱՑՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐ ՄԵՐԻԼԵՆՏԻ ՄԷՋ

ԱՄՆ–ու Մերիլենտ նահանգի Խորհրդարանը Մարտ 26–ի իրիկունը, 10–ի դէմ 34 թեր քուէով հաստատած է այն բանաձեւը, որ կը նախատեսէ նահանգին մէջ Ապրիլ 24–ը նշել որպէս Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի օր: Նախօրեակին, ԱՄՆ Արտաքին գործերու նախարար Գ· Փաուըլ զգուշացուցած է Մերիլենտի իշխանութիւնները, որ բանաձեւին ընդունումը կը խոչընդոտէ հայ-թրքական յարաբերութիւններու բարելաւման գործընթացը եւ նոյնիսկ Թուրքիոյ դեսպան Պ· Իլկին ալ փութացած էր նահանգին մայրաքաղաքը՝ Աննափոլիս: Այս քայլերը յանգած են այն արդիւնքին, որ քննարկումի ընթացքին բանաձեւին նախնական տարբերակէն հանուած են Թուրքիոյ վերաբերող բոլոր ակնարկութիւնները եւ փաստաթուղթը վերախմբագրուած է:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՆՈՒԱԶԻՆ

Վրաստանի Արտաքին նախարարը՝ Ի· Մէնագարիշվիլի, Մարտ 26-ին յայտարարած է որ Ռուսաստան, Յուլիս 1–էն առաջ, 4–ի վրայ միայն 2 պինուորական կայան պիտի պահէ: Ռուսական կողմը հաստատած է լուրը, որ հետեւանք է 1999-ին ստորագրուած համաձայնագրի մը, ուսկ – վրացական խօսակցութիւններու աւարտին, աւելցուցած է նախարարը: Ռուսական բանակը բոլորովին լքած կ'ըլլայ Վաղիանիի (Թիֆլիսի հարաւը) եւ Գուդաուտայի (Աբխազիա) կայաններըը Յուլիս 1-էն առաջ: Ռուսական օդակայանն ալ (Վաղիանիի) վրացական բանակին կը փոխանցուի նոյն ժամանակաշրջանին: Ան ճշդած է, սակայն, որ կողմերը համաձայնութեան չեն եկած, ինչ կը վերաբերի Ախալքալաքի (հարաւ) եւ Պաթումի (հարաւ – արեւմուտք) ռուս զօրքերու քաշուելուն: Մոսկուա կ'ուզէ տակաւին 15 տարի պահել այդ կայանները, մինչ Վրաստան կը գտնէ որ երեք տարին կը բաւէ թոյլ տալու համար զօրքերու հեռացումը: Այս կայաններէն զօրքերու քաշուելու թուականը պէտք է որոշուի մինչեւ Դեկտեմբեր 31:

Ռուս եւ վրացի պատասխանատուներու միջեւ նոր հանդիպում մը նախատեսուած է Մայիսին:

ԵՐԵՔ ՀՈԳԻ ԿԱՋԻ ՊԱՅԹՈՒՄԻ ԶՈՀ

Մարտ 27–ին, Իջեւանի չրջանի Գանձաքար գիւղին մէջ, Թորա Աղասարեանի բնակարանը բնական կազի պայթումի մը պատահած է: Զոհ գացած են երեք հոգի՝ տանտէրը, հայրը եւ փեսան: Քրէական հետաքննութիւն բացուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ, Մարտ 27–ին, երկրորդ ռմբափորձ մը գործուած է, այս անգամ հանրակառքի մը մօտ, ֆամիֆազի մը կողմէ: Մէկ մեռեալ կայ (ֆամիֆազը) եւ չուրջ 20 վիրաւոր: Հեպրոնի մօտ ալ, 11 տարեկան պաղեստինցի մանուկ մը սպաննուած է իսրայէլացի պինուորներու կրակոցներէն: Ըստ դէտերու, բրտութեան այս սաստկացումը դիպուածի հետեւանք չէ, այլ միակ ձեւը զոր Արաֆաթ գտած է արաբական երկիրներու ուշադրութիւնը դրաւելու համար: Հեպրոնի եւ Գազայի մէջ, ցոյցեր ալ տեղի ունեցած են, պահանջելով որ արաբ պետութիւնները զօրավիդ ըլլան Պաղեստինցիներուն, քաղաքականօրէն եւ նիւթապէս: Այս միջոցին, Արաբները վէհաժողով գումարած են Ամման եւ Արաֆաթ կոչ ըրած է «Մեր միակ յոյսն էք» յայտարարելով: Ան պահանջած է «Արաբներու զօրակցութեան ապահովութիւնը եւ միջազգային պաշտպանութիւն», միաժամանակ դատապարտած է ահաբեկչութիւնը, ան՝ անհատի մը թէ պետութեան գործն ըլլայ: Խօսք առնելով, Սուրիոյ նախագահը՝ Պաշար էլ – Ասատ ամբաստանած է Իսրայէլցիները, որոնք նոյնքան ցեղապաշտ են, որքան Նացիները: Վերաժողովին բացումը կատարած էր նախագահ Հոսնի Մուպարաք, որ հրաւիրած էր Արաբները հաճախելու իրաքեան թղթածրարին վերայ եւ մէկ միլիառ տոլար օգնութիւն չնորհելու Պաղեստինցիներուն: Յորդանանի Ապտալլահ թագաւորն ալ կոչ ըրած է որ վերջ տրուի Իրաքի դէմ ՄԱԿ–ի պարտադրած չրջափակման:

ԺՈՍՓԷՆ փոքր փոփոխութիւններու ձեռնարկեց իր կառավարութեան մէջ, երբ հետեւանք թաղապետական ընտրութեան: Փոխարինելու համար երկու նախարարներ, որոնք իրենց քաղաքապետարանը կը նախընտրեն, Բնակարանի եւ Ենթակառոյցներու նախարար նշանակեց Մարի – Նոէլ Լինման (Պէտոնի տեղ, որ Շանզէլիզէի կը մնայ) եւ Տարեցներու եւ Ենթանախարար կը դառնայ Փօլէթ Կէնչար – Քիւնթլէր (Տ· Ժիլոյի տեղ, որ էրանելի կը մընայ): Հաշմանդամներով ալ պիտի ըզբաղի Սեկոլէն Ռուայալ, որ պատուիրակ նախարար է Ընտանիքի: Ազգային Ժողովին առջեւ, Մարտ 27–ին, Ժոսփէն երկարօրէն ծանրացաւ իր կառավարութեան հաչուեկչռին վրայ՝ գործազրկութեան նահանջ, 35 ժամերու առաւելութիւններ, երիտասարդներու աչխատանքի հայթայթում եւ այլն, եւ այլն:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ երկաթուղին 24 ժամուան գործադուլի կը դիմէ Հինգչաբթի, Մարտ 29–ին: Աչխատաւորները պ'ուզեն աւելի լաւ վճարուիլ եւ ապահովութեան ազդու միջոցներ կը պահանջեն: Տնօրէնութիւնը 0,5% յաւելում կ'առաջարկէ Ապրիլ 1–ին, 2% Յուլիսին ամէնէն ցած աչխատավարձերուն համար: Սենթիքանները քիչ կը դոնեն:

ՎԱՏԻԿԱՆ հրապարակած է Պապին Յունաստան եւ Սուրիա կատարելիք այցելութեան ծրագիրը: Այդ այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 4–էն 9: Յովհ· – Պօղոս Բ·, ինչպէս խոստացած էր 2000 Թուականի յոբելեանին, պիտի հետեւի Պօղոս առաքեալի ճամբուն: Մայիս 4–ին Աթէնքի մէջ, պիտի գտնուի Այէրօփաժի բլրան վրայ, ուր, ըստ քրիստոնէական աւանդութեան, Պօղոս առաքեալ (Յիսուսէն 50 տարի ետք) խօսեցաւ Աթենացիներու, ապա՝ Ակրոպոլ: Մայիս 5–ին, երբ Դամասկոս հասնի, պիտի այցելէ Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչի դերեզմանը Օմէյատներու մեծ մզկիթին մէջ: Բոպիկ ոտքերով, իր այցելութիւնը հազիւ քանի մը վայրկեան պիտի տեւէ: Դամասկոսի մեծ մզկիթը իսլամական աչխարհի ամէնէն նուիրականներէն մէկն է: Կաթոլիկ Եկեղեցւոյ առաջին պետն է որ մզկիթ պիտի մտնէ: Մայիս 8–ին, Պապը Սուրիայէն Մալթա պիտի անցնի, ուր արդէն զացած էր 1990 Մայիսին:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ հարաւ – արեւելեան չրջանը, երկու կառավարութիւններու բախումը, Մարտ 27-ին, պատճառ եղած է ութ մեռեալներու եւ ութ վիրաւորներու, որոնք ծանր վիճակի մէջ են: Կը թուի որ արկածը հետեւանք է մարդկային սխալի մը, երկու կառավարութիւններէն մէկը ութ քիլոմեթրի վրայ հակառակ ուղղութեամբ կը սուրար:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ հանրապետութեան Արդարադատութեան Ատեանը քննութիւն մը բացած է պետական պաչտօնատարութեան ներկայ նախարար՝ Միչէլ Սափէնի վրայ, ճշդելու համար իր դերը Գրեմիլիոնէի կործանման մէջ, երբ ինք Տնտեսութեան նախարար էր 1992 Ապրիլէն 1993 Մարտ: Պէտք է բացատրութիւններ տայ Հարցաքննիչ յանձնախումբին առջեւ, կազմուած բեկանիչ Ատեանի երեք դատաւորներէ:

ՊԷՅՐՈՒԹ վերադարձին խանդավառ ընդունելութեան մը արժանացած է Մարոնի պատրիարքը՝ Գերպ· Սֆէյր: Կը վերադառնար Միացեալ – Նահանգներ կատարած չրջապտոյտէ մը, ուր ծանրօրէն քննադատած էր սուրիական ներկայութիւնը Լիբանան: Երբ Պէյրութի օդակայանը ժամանած է, երկրին բոլոր եկեղեցիներու զանգակները զոչանջած են եւ 60 հազար հաւատացեալներ իր վերադարձը տօնած են Պքերքէ, Պէյրութի հիւսիսը:

ՌՈՒՍԵՐԸ յայտարարած են որ եռ մղած են չէչէն ապստամբներու կարեւոր յարձակում մը Գրոզնիի մէջ, Մարտ 26-էն 27–ի գիչերը: Չէչէնները փորձած են կեդրոնական կայարանը գրաւել բայց, չեն կրցած եւ կորուստներ ունեցած են:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 1 – 1

21 տարեկանէն վար երիտասարդներու Փութպոլի Եւրոպայի ախոյեանութեան մրցումներուն ի հաչիւ, Լեհաստանի հաւաքականը Մարտ 27–ին կ'ընդունէր Հայաստանը, նախքան յաջորդ օրուան Ա· խումբերու մրցումը: Խաղը, որուն ներկայ եղած են 4·500 հանդիսականներ, վերջ գտած է հաւասար՝ 1 – 1 արդիւնքով: Լեհերու 43–րդ վայրկեանին նչանակած կէտին Ա· Յակոբեան հակադարձած է 59–րդ վայրկեանին:

ԱՅՍ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ ՏԵՂ ՄԸ

ԳԱՌՆԻԿ ԱԴՂԱՐԵԱՆԻ ԱԹՈՌԸ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ջուգահեռաբար կը յառականար մտաբեռում մը, - իրապաշտ մօտեցում մը հանդէպ մեր անմիջական շրջապատին, որ ընկերային կեանքին մէջ բերաբաւ անառարկելի ներգաշնակութիւն մը, ամբողջացնելով եւ յառակացնելով ղիմագիծը լիբանանահայ համայնքին՝ իբր բաղկացուցիչ տարր երկրի ժողովուրդին: Անկեղծ՝ հանդէպ ինքն իրեն եւ իր ժողովուրդին, հաւատարիմ՝ իր յանձնառութեան՝ Գառնիկ Ադդարեան բանաստեղծի իր գրիչը ի սպաս դրաւ տեղացի ժողովուրդին հետ բարեկամութեան: Հետեւողական ջանքերու շնորհիւ ստեղծուեցան արաբ ժողովրդային շրջանակներու հետ միանականութեան, հարազատ բարեկամութեան կապեր, որքա՛ն կարեւոր ու կենսական՝ աւատապետական դրութեամբ դոյատեւող երկրի մը մէջ: Մեր իրաւունքներուն ճանաչման եւ արդիւնաւորման համար անհրաժեշտ էր փոխադարձ վստահութեան ստեղծումը: Այլեւս չէինք կծկուեր մեր պատեանին մէջ, եւ երես-փոխանակ ընտրութիւններէ ընտրութիւն, պարբերաբար դոյացող չհաղթականական, առժամեայ համաձայնութիւններով չէ որ կը անօրինուէր լիբանանահայութեան կեանքը: Դիմադրելով հակադիր պետական ճնշումներու, հալածանքներու եւ այլ նուաստացումներու, որոնց ենթակայ էին Հայաստանի սիրով կասկածանքի տակ ինկող շրջանակները եւս, պատասխանատու ռահվիրայի դիտակցութեամբ՝ Գ. Ադդարեան եւ իր ընկերները, գործակիցները ստանձներ էին ու կը դործադրէին իրենց դերերը այդ բարեկամութեան ստեղծման եւ ընդարձակման մէջ: Այսօր չի խօսուիր այդ մասին, բնական է, իրերու տրամաբանութեան մէջ է:

Իր երրորդ արժանիքը՝ իր կեանքը տրամադրեց ժամանակի պահանջքին կենսագործման, - բանաստեղծ էր, երբեք չվարանեցաւ, ինքզինք նուաստացած չզդաց՝ ըլլալու հրապարակագիրը. եղաւ հանրային դործիչ, բաղաքացի՝ բառին բազմաթովանդակ իմաստով: Առաջին հերթին ինք ի՛ր հանդէպ, իր խղճին առաջ, ու մինչեւոյն ատեն իր շրջապատին՝ եղաւ պարկեշտ: Չէր կրնար ինքն իրեն թոյլատրել ամբողջովին ու բացառապէս նուիրուիլ բանաստեղծութեան: Ժամանակ կար սիրոյ, եւ ժամանակ՝ դործունէութեան, ստիպողական պահանջքներ կային գոհացուելիք: Չարկ էր հաչտեցընել ձգտումն ու թռիչքը՝ քաղաքացիական պարտականութեանց դործադրման հարկադրանքին հետ: Իր խղճին առջեւ իրերը յստակօրէն կը հարցադրուէին: Այդպէս, մինչեւ վերջին չունչը ե՛ւ ստեղծագործեց ե՛ւ ծառայեց իր շրջապատին:

Երրորդ արժանիք, երրորդ հանդրուան, 1915 – 1945 – 1975, երկու անգամ երեսուն տարիներ. երկու համաչխարհային պատերազմ, մէկ եղեռնագործութիւն, եւ ահա, դրան սեմին՝ երրորդ պատերազմ մը: Կամայական ընտրութիւն մը չէ երրորդ թուականը, որ կ'եզրափակէ ու կը հանդրուանէ երկրորդ երեսնամեակը:

Լիբանանահայ Գրական Շրջանակը հրապարակի վրայ տիրացեր է յաճախելիութեան իր վաւերական հաստատագիրներուն: Եւ այդ իրաւասութեամբ կազմակերպած է յոբելենական հանդիսութիւն մը՝ մեծարելու համար հայրենի բեմադիր Վարդան Ադէմեանը՝ իր 70-ամեակին առթիւ: 1975 Հինդշաբթի, Մարտ 13, ժամը չէ ճշդուած եռաթերթ դեղատիպ պրիսքոլին վրայ, զոր նկարագրած է երիվծանկարիչ Տիրան: Ցայտագրին վրայ՝ առաջին խօսք առնողը՝ ինքն է արդէն՝ Տիրան Ադէմեան՝ հանդամանքով նախ դերասանի ու բեմադիրի, զոր ինք ունեցած է, կարճատեւ բայց որքա՜ն բեղուն ու փայլուն թատերական շրջան մը՝ Պոլսոյ մէջ, այն դրեթէ փոլոր – առնուազն հայ բեմի – դասական բեմադրութեանց մէջ, որոնք եղած են նաեւ, անխուսափելիօրէն, Վարդան Ադէմեանինը, երկու Ադէմեանները (*) տարեկից իրարու, բայց երիվծանկարիչը յոբելեարէն առաջ: Ուրեմն իբր այդ՝ առաջինը ի՛նք խօսք կ'առնէ: Բայց ան իր խօսքը արտայայտած է արդէն պրիսքոլի նկարագրումին մէջ: Բեմադիր – դերասան – երիվծանկարիչ Տիրան – չէ՞ք կարծեր որ այս երեք հանգամանքները իրարու հետ անքակտելիօրէն սերտ աղերս ունին... – իր ամբողջ սիրտը, յարգանքի ու համակրանքի պեղեցիկ զոյներով օծուն իր ջերմ զգացումները դրած է այդ երիվծանկարին մէջ, որ երիվծանքէն աւելի ու անպայման մեծարանք կ'արտայայտէ հրապարակաւ.

– Մարդ մը՝ որուն միայն մէկ թեւը մասնակիօրէն կը տեսնուի, հանրութեան կը ներկայացնէ գեղեցիկ գոհարատուփ մը: Շապիկի թեւի ծայրին դրուած է կոճակ մը՝ որուն վրայ արձանագրուած են երկու սկզբնատառեր՝ Գ. Ս.: Կոահելի է պարզօրէն, Գ. Ս. կրճատումը չէ Գրիգոր Սաթամեանի, որ բիչ եամ խօսք պիտի առնէ իբր նոյնպէս բեմադիր ու դերասան, այլ սկզբնատառերն են Գաբրիէլ Սունդուկեանի, այսինքն այն ակադեմական թատերախումբին, որուն դեկավարն է Վարդան Ադէմեան, եւ որ՝ նուազ քան տասնամեակ մը առաջ, 1966-ին, արդէն Պէյրութ էր եկած ներկայացումներ տալու: Թատերական փառատօն մը անկրկնելի: Իր թատերախումբին մաս կը կազմէին երկու *սրբազան հրէշներ*՝ Վահրամ Փափազեան եւ Միհեր Մկրտչեան:

Երիվծանկարիչը «Գ. Ս.»ի ձեռքովը բացեր է անակնկալներու (գոհարա)տուփը: Վարդան Ադէմեան դուրս գալով տուփէն, կը ներկայացնէ աջ ձեռքէն կախ՝ երկու դիմակներ, որոնք անշուշտ կը խորհրդանշեն թատրոնը: Դիմակներէն մին Վահրամ Փափազեանն է, իսկ միւսը՝ Միհեր Մկրտչեանը:

Ցայտագրի վրայ են նոյնպէս դերասան-պետ Պերճ Ֆազլեան, լիբանանցի թատերագէտ Ժալալ Խուրի, հրապարակագիր Յարութիւն Երէցեան եւ արձակագիր Արմէն Դարեան:

Երկրորդ երեսնամեակին վերջին հանդիսաւոր արարներէն մին է այս երեկոյթը, որ կը նուիրագործէ վերջնականօրէն ո՛չ միայն Գ. Ադդարեանի եւ իր հարազատներու շրջանակին տեղադրումը մեր հասարակականութեան կեանքին մէջ, այլ նաեւ յանձին Ժալալ Խուրիի համակրելի ու սրտակից ներկայութեան, նոյն շրջանակին տեղադրումը՝ աւելի լայն ընդգրկումով՝ լիբանանեան շրջագծին մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԱՐ. – Առաջին համաչխարհային պատերազմը տեւած էր չորս տարի, երկրորդը՝ վեց տարի, իսկ երրորդը, որ համաչխարհային չէ, այլ տեղական, պիտի տեւէ տասնէ աւելի երկար տարիները: Լիբանան կը պատրաստուի անվերապարձօրէն խրելու քաղաքացիական պատերազմի մը մէջ, որուն հաւանական ծաւալին, տարողութեան, տեւողութեան եւ ազիտալի հետեւանքներուն մասին ո՛չ ոք որեւէ զաղափար ունի: Կրակը դարձեալ լինկած է մեր տան մէջ: Եւ սրտցաւ բանաստեղծը՝ Գառնիկ Ադդարեան գրի կ'առնէ աննահանջ՝ իր մղձաւանջին օրագրութիւնը: Իր օրագրութիւնն էր կարմիր· իր օրագրութիւնը եղաւ սեւ: Այնքա՞ն անձնդիր նուիրումով բազում զոհողութիւններէ ու զրկանքներէ ետք ինք կը յուսար խոր հաւատքով թէ պիտի հասնէր, հասնելու էր ստեղծագործական նոր տարածքներու: Բայց չտնօրինուեցաւ այդպէս:

Իր վերջին դիրքը, - «Սեւ եւ կարմիր» – երեւութապէս անանձնական օրագրութիւն մըն է քաղաքացիական պատերազմի օրերէն, բայց իրականութեան մէջ, իր խորքով՝ անձնական օրագրութիւն մը կը հանդիսանայ ան: Գիրքը կը փակուի երկխօսութիւն վերնագրեալ պատճէնով մը, որ հազիւ չորս էջեր կը զրաւէ: Այս զբաղումներուն, երկխօսութեան ձեւով Գ. Ադդարեան ինքզինք կը հարցափորձէ ու կը դատէ՝ ինքն իրեն ուղղելով սա՛ հարցումը, – «Ինչո՞ւ գրեցիր այս գիրքը...»

Եւ յետոյ, – «Հիմա որ գրեցիր՝ ի՞նչ փոխուեցաւ...»

Ահա ի՛ր պատասխանը ի՛ր հարցումին.

« – Բան չփոխուեցաւ, սիրելի՛ս, բան չփոխուեցաւ: Նո՛յն ցաւն է, նո՛յն կսկիծը, նո՛յն կոտտանքը: Ազատում չկայ: Յկեանս բանտարկուած եմ այլեւս: Բան չփոխուեցաւ: Այս գիրքը եւ հազար գիրք ոչինչ կրնան փոխել: Ներսս բանտ մը կայ, բանտին մէջ ես կամ եւ անոնք կան, անոնք՝ որոնց հետ ես մեռայ, եւ որոնք հիմա կ'ապրին ինծմէ ներս: Կապրի՛ն, կը շշնչա՛ն, կը պոռա՛ն, կը ճչա՛ն, կ'ադաղակե՛ն, կ'ընդվզի՛ն, կ'ամբաստանե՛ն, կուլա՛ն երբեմն, կը զայրանա՛ն երբեմն, կանգ կ'առնեն երբեմն, կարմիր մելանով կը գրեն «պատերազմ» բառը, սեւ մելանով կը գրեն «խաչելութիւն» բառը, անոնք այստե՛ղ են, ինծմէ՛ ներս, եւ պիտի մընան որքան ատեն որ ես կամ, որքան ատեն որ պիտի ըլլամ...

«Ազատում չկա՛յ...»

Այսպէս, իր սեփական կեանքը վ'երթայ նոյնանալու ի՛ր ժողովուրդի կեանքին մէկ հատուածին, ի՛ր, մե՛ր ժամանակագրութեան՝ յուսալքումի ու խորտակման մութ ու մռայլ էջերուն, եւ պայքարի չքերթներով լուսաւոր էջերուն հետ: Իր ամբողջական յանձնառութեան ու նուիրումին վերջին վկայագիրն է «Սեւ եւ կարմիր» հատորը:

(*) ԵՐԳԻԾԱՆԿԱՐԻՉ ՄԸ՝ ԿՈՉԵՑԵԱԼՆ ՎԱՐԴԱՆ ԱՃԷՄԵԱՆ ԱՍՊԱՐԷԶՈՎ ԲԵՄԱԴԻՐ...

Երկու Ադէմեաններու՝ Տիրանի եւ Վարդանի միջեւ նմանութեան դիծերու կապակցութեամբ մատնանշում մը եւս թոյլատրելի է: Թատերական արուեստի –բեմադրական ու դերասանական– կալուածին զուգահեռաբար կայ ուրիշ զուգադիպութիւն մը երիվծանկարչական արուեստի գծով: Արդարեւ, բեմադիր Վարդան Ադէմեան օժտուած էր նաեւ իբր երիվծանկարիչ· իր երիվծանկարները համախմբող հատորը, – «Փպիտներ» – լուսադրյն վկայութիւնը կ'ընծայէ իր տաղանդի այս երեսակին մասին: Ցատկանշական, զուսպ ու ինքնավստահ գիծերով տրուած դիմանկարները, որոնք առաւելապար կը պատկանին թատերական աշխարհին, կ'արտայայտեն այնպէսի՛ տպաւորիչ պատկերացումով մը ենթակային հարազատ նկարագիրը, որ դիտողը երկար կը տարակուսի ճշդելու թէ երիվծանկարը չէ՞ ենթակային քնօրինակը, հարազատ պատկերը անոր հոգիին... Փորձութիւնը զօրաւոր է, անդիմադրելի, երկարօրէն վանդ առնելու երջանիկ ու խոհուն՝ իւրաքանչիւր նկարի առջեւ, այնքա՞ն պիւտերով լեցուն:

– Մարօ Մարդարեանը՝ սրբանկար մըն մրն է. Մեսրոպեան Սիմոնեան՝ կարապի վիրով. Շարա Տալեան՝ բոլորովին կորսուած, աներեւոյթ դէմքով, Օհան Տուրեան երկու ձեռքերով եղանակներ թելերը քաշելու դիրքով. Գոհար Գասպարեան՝ ծաղկեկողովի մը մէջ, բազմած, ականջին՝ վարդ մը, կուրծքին՝ զոհար մը, եւ մերկ ուսին վրայ՝ սոխակ մը. Արուս Աբեան՝ անգամ մը՝ ծնօտը, անգամ մը՝ դէմքին մէկ մասը ծածկուած առասպելական արտասանող Սուրէն Քոչարեան՝ բաճկոնի կուրծքի գրպանին մէջ դունաղեղ թաշկինակը՝ վրան ու վար Մասիսներու կերպարով: Ո՛չ, գրպանին մէջ չէ որ Սուրէն Քոչարեան վը կրէ այդ դոյդ Մասիսները, այլ սրտին վրայ, սրտի՛ն մէջ, ճի՛շդ այդպէս, կը վճռէ Վարդան Ադէմեան ... Եւ պատիւ ու մեծարանք – «ընկերական շարժ», ինչպէս սովորութիւն կար ըսելու Հայաստանի մէջ... – միւս երիվծանկարիչին՝ Զաւէն Տամատեանին ... Ու տակաւին չքերթիկ Մհեր Մկրտչեան, Գուրգէն Զանիքեան, Աւետ Աւետիսեան, Յովհաննէս Չէքեան, Թաթուլ Ալթունեան, Սարգիս Պոտտասարեան, Խորէն Աբրահամեան...

Եթէ Վարդան Ադէմեանի բեմադրական տաղանդին այս երեսակը անտեսուած է, պարզ է որ երիվծանկարչութիւնը իր «էնկրի ջութակն» էր, ինք առաւելապար նուիրուած ըլլալով թատերական արուեստին: Պարագան կրնայ բացատրուիլ նաեւ անով որ բեմադիրը՝ բեմին վրայ խաղարկութեան միջավայրը պատկերացնելու, ստեղծելու հարկադրուած ըլլալով, գծադրական – նկարչական արուեստին յընձեռած միջոցներով վը ջանայ թուղթին սպիտակութեան վրայ ինքնատիպ ու բնորոշ գիծերով պատկերել ոչ միայն տեսարանները, այլ նաեւ դիմանկարները դերակատարներուն: Այնուհետեւ հասկնալի կը դառնայ նկարէն անդին դալարար դէպի երիվծանկար բեմադրիչի տահանքը, եւ կը ծագկի անդիմադրելի սրամտութեան ծայրին՝ երիվծանքը: Նկարը, պատկերը անանջատելի լրացումն մըն է թատերական-բեմադրական արուեստին: Իր մէջ տիրապետող էր անչուշտ թատերական աշխարհը, մեր մոլորակին համեմատութիւններով ընդարձակ, եւ համամարդկային ապրումներով կեանքո՛վ լեցուն:

Այլ եթէ Վարդան Ադէմեան քաղաքական ու ընկերային երեւոյթներու եւ դէպքերու երիվծանքին նուիրուէր դիմատրաբար, ... սակայն ասիկա ուրիշ պատմութիւն է անշուշտ, – եւ հասկնալի ալ կը դառնայ – ըսելու ձեւ մը՝ ընդարձակելու համար ժամանակներու հետ պրոյեկտին տարածքը, միշտ մնալով Լիբանանահայ Գրական Շրջանակին կազմակերպած յոբելենական հանդիսութեան չքերթին մէջ:

● «Փպիտներ», հեղինակ՝ Վարդան Ադէմեան, 90 էջ (17×21,5 սմ.), «Հայաստան» հրատարակչութիւն, 1968, Բեյրութ:

լով հանրութեան ներկայացուցչան հետաքրքրական նոր ստեղծագործութիւնները։–

1) ԼՃԱԿ։– Մեներգ՝ Պետրոս Դուրեանի քանատեղծութեան վրայ։

Իրողութիւն է որ հայկական ժողովրդական երգերը սիրով կ'ունկնդրուին եւ կը սիրուին մեր ժողովուրդին կողմէ։ Բայց դժբախտաբար նոր յղացումները եւ յօրինումները դիւրութեամբ չեն ընկալուիր, մանաւանդ երբ անոնք աւելի հարուստ են մօտիւլասիոններով, այսինքն ճոխ (ձայնակայի) փոփոխութիւններով, զոր հայ երաժիշտները այս երեւոյթը կոչած են զարտաղուքիւն եւ որոնք կը հարստացնեն, կը զօրացնեն, կը գունաւորեն երաժշտութեան բովանդակութիւնը։

Ասոնց դասակարգին է Լճակը, քնարական մեղեդի մը, որ ունկնդիրին հոգիին մէջ յաճախակի յուզումներ կ'արթընգնէ։ Այս մեղեդին կրնանք եւրոպական կառներու կարգին դասել։ Մկրտիչ Մըրտիչեան յուզումով երգեց։ Ցաջող էր կըրտիչեան յուզումով երգեց։ Ցաջող էր նաեւ պարիճանին «Հովերն առան»ի մեկնաբանութիւնը։

2) «ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՓՈՓՐ ՓՈԽՆԴ»ը կազմուած է հետեւեալ սիւնագլուխներէն։

ա) Պարբարոլ, ճաւերգ, զոր կարպիս Ափրիկեան հետեւողութեամբ Մենաեղսոն-Պարթոլտիի կը կոչէ սիրերգ՝ առանց խօսքի։

բ) Գովք։

գ) Օրհներգ։

դ) Սէրգօ, խրախճանք։

Ինչպէս կ'երեւի, այս փունջին առաջինը՝ Նաւերգը, կը ներկայացնէ երկու անձերու սիրոյ զարթնումը, որմէ յետոյ Գովքը,, ուր հեղինակը վերադարձ մը կ'ընէ դէպի հայկական հին սովորութիւններուն՝ «Թագւոր բարով, հազար բարով»։ Երրորդը՝ Օրհներգ կամ բարեմաղթութիւններ՝ «Ծառ բազմեցաւ կանչ ու կարմիր»։ Չորրորդը՝ խրախճանք՝ երեւակայել դիւղի մը հրապարակը ուր հաւաքուած են հարսնեւորներ եւ երիտասարդ դիւղներ, որոնք կ'ուռեն ու կը խմեն ու կը պարեն։ Այս բոլորին խօսքերը առնուած են հայկական ժողովրդական բանահիւսութենէն եւ որոնց մէջ հեթանոսական ոգին կը գըտնենք։

Սոյն փունջը կը մատուցուի երրեակով մը, մեներգ, թաւջութակ եւ տաւիղ։

Այսպիսի որակաւոր երրեակով, կարպիս Ափրիկեան նոր ուղի մը կը բանայ հայ երգացանկին մէջ, որուն ցարդ երբեք չէի հանդիպած։ Թաւջութակի ձայնը եւ տաւիղը միասնաբար այնքան մեղմօրէն կը հնչեն, անոր տալով երկնային եւ խորհրդաւոր մթնոլորտ մը։ Երկը գունապեղ է, բոլորովին տարբեր Լճակին։ Չորս բանաժումներն ալ տարբեր են իրենց բնոյթով, մանաւանդ խրախճանքը։ Այս հարսանեկան բազմամաս շարանուագ-շարերգը՝ փոքր գոհար մը կրնանք համարիլ, կը կարծեմ արհեստավարժ լաւ երաժիշտներու, ինչ որ պարագան էր չնորհիւ Օր. Իրիս Թորոսեանի՝ տաւղահար, Պրն Պերթրան Պրայարի՝ թաւջութակահար եւ մանաւանդ յաջողութիւնը պսակող չնորհալի սոփրանօ տիկին Ֆապիէն Շանոյեանի։

(3) Գալով երգչախմբային տարբերակին կրնամ անվարան յայտարարել՝ երգչախմբային փոքր պլուխ-գործոց մը։

Գովքը սքանչելի երաժշտական բազմագրութիւն մըն է իր հարց ու պատասխաններով, «բարով» բառին կրկնումներով։ Բոլորովին ցայտուն իր պոռթկումներով, յառաջխաղացումներով եւ հետզհետէ աւելի հրդեհումներով։

Օրհներգը, պերճ բնոյթ ունի, կարծես հարսն ու փեսան դէպի հարսանիքի արարողութիւն կ'երթան։ Հոս ալ կրկին իր մոտիւլասիոններով եւ երանգներով, երաժշտական բարձրորակ դեղադիտական արժէք կու տայ։

Իսկ խրախճանքը՝ դժուար կշռոյթով, ջղուտ եւ կեանքոտ, նոյնիսկ արհեստավարժներուն համար դժուար, իրապէս խանդավառութիւն ստեղծող պարերգ մըն է։

Ահա թէ ինչու մեր երգչախմբային դործերուն մէջ առանձնայատուկ տեղ մը պիտի դրաւէ այս կտորը, եթէ ուրիշ եղեգնիկ խումբեր ալ յանդգնին գործադրել զայն, ապագային։

(4) Լամէնթօ, Ողբ, նուիրուած՝ Կոմիտասի։ Բոլորովին ուրիշ աշխարհ մը։ Մեներգ՝ ընկերակցութեամբ հօբոյեակի (սեփքիւօր), զգայուն գործ մըն է։ Տիկին Շանոյեան յուզումի անզսպելի պոռթկում ստեղծեց ունկնդիրներուն մօտ, մանաւանդ իմ մօտ։ Մի՞թէ ես դերզգայուն եմ, որուն հմայքը չնչահեղձ վիճակ մը ստեղծեց իմ մէջս, կամ ալ երգն էր։

(5) Մուրճ էր երկինքը՝ Ցովհաննէս Թումանեանի բառերով, խմբերգ նուագախումբով։ Իսկապէս կարպիս Ափրիկեան կը զարմացնէ մեզ իր զմայլելի ներչընչումներով։ Ուրիշ աշխարհ՝ տարբեր մթնոլորտ։ Այն տպաւորութիւնը ունեցայ որ ներկաները այս երգով հրապուրուեցան։ Գունաւոր մելամաղձոտութիւն մը՝ կատարեալ կատարողութեամբ։

(6) Զըլլար, չըլլար։ Զուարճախօսութիւն մը։ Խմբերգի, մեներգի եւ նուագախումբի համար։ Կարպիս Ափրիկեան դարձեալ անակնկալի կը բերէ մեզ։ Նոր ոճ։ Տարբեր՝ նախորդներէն, զուարճալի եւ եռանդոտ։ Երգիծական, բայց լուրջ։

Հոս կարպիս Ափրիկեան ի գործ դրած է իր ֆոնթրըփուանթիֆ –մեղեդիակերպ բազմաձայնութիւն– կարողութիւնը։ Գործը հիմնուած է երկու տարբեր թեմաներու վրայ –տղաքը՝ ռիթմիք, կշռութաւոր, իսկ աղջիկները՝ մելոտիք, մեղեդիական։ Ցետոյ, դիրքերը կը փոխուին ու ամէնէն վերջ՝ երկու թեմաները ժիւսթ-ափոզիսիոնով կու գան ստեղծել բայդ ու փարթամ կառոյց մը։ Այս երկը արժանացաւ երկարատեւ ծափերու, որով ստիպուեցան կրկնել սոյն ստեղծագործութեան վերջին բաժինը։ Մեներգները կատարեցին Տիկին Ֆ. Շանոյեան եւ Մ. Մկրտիչեան։ Սակայն այս վերջինը նոյն կատարողական ուժականութիւնը չունեցաւ, ինչ որ ունէր իր մեներգներուն մէջ։

Ժողովուրդին յոտնկայս ու խանդավառ ծափողջոյններուն ընդառաջելով՝ կարպիս Ափրիկեան մեզի նուիրեց Կանաչեանի Նաւօրէն երկար հատուած մը։

Նոյն խանդավառութիւնը։

Կարպիս Ափրիկեան չրջապատուած՝ անչուշտ Սիփան–Կոմիտաս, Մենիլ Սէն-Տընի երգչախումբերով եւ սենեկային Պէլ'Արթէ նուագախումբով, իր այս գործերով երգչախմբային արուեստը հասցուցած է աստիճանի մը, որ կը խորհիմ թէ կրնայ մտնել միջազգային դասական երգարուեստին մէջ։

Լիզ Նազարեան իր իւրայատուկ ջինջ ձայնով ու յստակ բացատրութիւններով հետաքրքրութիւն արթնցուց օտար երաժշտասէրներուն մօտ։

Համերգի աւարտին, մօտեցայ կարպիս Ափրիկեանին եւ հարց տուի «ինչպէ՞ս կը գնահատէք Մաչութրօ՛, այսօրուան համերգը»։

Պատասխան՝ «Աւելի լաւը կարելի է ընել»։

Ահաւասիկ կարպիս Ափրիկեանի կատարելագործող, բծախնդիր ու ազնուական նկարագիրը։

ԲԺ. ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Փարիզ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԻՑՐՈՒԹի «Ցովհաննէս Պօղոսեան» թատերասրահին մէջ, Հայ կաթողիկէ Ժողովրդապետութեան Միութիւնը, փետրուար 21-ին կազմակերպած են «Վարդանանց տօնահանդէս մը, որուն նախագահած է Պատրիարքական Ընդհ. Փոխանորդ Վարդան Եպիսկոպոս Աչդարեան։ Բացման խօսքը արտասանած է Ա.Տ. Քհ. Չիչեան, որ ամփոփ կերպով ներկայացնելէ ետք Վարդանանց ճակատամարտը, անդրադարձած է մերօրեայ թշնամիներուն՝ նիւթապաշտութեան եւ աղանդներուն դէմ պայքարելու անհրաժեշտութեան։ Օրուան բանախօսը եղած է Ա.Տ.Տ. Սեփէթճեան, որ արժեւորած է Վարդան Մամիկոնեանը որպէս հայ ժողովուրդի խղճի եւ խօսքի ազատութեան պաշտպան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը խմբերգներով, նուագով, արտասանութիւններով։

***

ՊՈՒՐՃ – ՀԱՄՈՒՏԻ Ցակոբ Տէր – Մելքոնեան սրահին մէջ, փետրուար 22–ին, նախաձեռնութեամբ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդարանին յատուկ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Վարդանանց հերոսամարտի 1550-ամեակի առթիւ, նախագահութեամբ թեմին առաջնորդ Գեղամ Եպիսկոպոս Ասչէրեանի։ Բացման խօսքը կատարած է Մարալ Անթոյեան։ Օրուան բանախօսը եղած է Զաւէն Մսըրլեան, որ չեչտած է թէ այսօր որեւէ ժամանակէ աւելի պէտք է պահպանենք Հայոց պատմութեան ամէնէն սրբազան եւ դիւցազնական դրուագը՝ Վարդանանց ճակատամարտը։ Տպաւորիչ ելոյթ ունեցած են Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Զարեհեան դպրեվանքի ուսանողներ, որոնք երկու հանդրուանով ներկայացուցած են օրուան խորհուրդին համապատասխանող շարականներու, երգերու, քանաստեղծութիւններու եւ ընթերցումներու պատշաճ համադրում մը։ Փակման խօսքը արտասանած է Գեղամ Եպիսկոպոս Ասչէրեան։

***

ՊՈՒՐՃ – ՀԱՄՈՒՏԻ Ցակոբ Տէր – Մելքոնեան թատերասրահին մէջ, փետրուար 25-ին տօնուած է տեղւոյն Հ. Մ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին 65–ամեակը, հովանաւորութեամբ Լիբանանի Հ. Մ. Ը. Միութեան Շրջ. Վարչութեան եւ նախագահութեամբ Պուրճ – Համուտի քաղաքապետական խորհուրդին։ «Ցառաջ նահատակ»ի յոտնկայս ունկնդրութենէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է Հ. Մ. Ը. Միութեան մասնաճիւղի առենապետը՝ Մինաս Գասարճեան։ Հակիրճ պատմականը ըրած է մասնաճիւղի հիմնադրութեան, 1935–ին, խումբ մը երիտասարդներու նախաձեռնութեամբ։ Օրուան բանախօսը եղած է Հ. Մ. Ը. Միութեան կեդրոնական վարչութեան անդամ Գառնիկ Մկրտիչեան, որ մասնաճիւղին 65-ամեայ պատմականը բաժնած է քանի մը մասի. – 1935 - 1945՝ հիմնադրութիւն եւ հաստատում, 1945 – 1960՝ ընդհանուր աշխուժացում, 1960 – 1975 վերելքի տարիներ, 1975 – 1990 մաշումի դժուար տարիներ, 1990-էն ցայսօր վերակազմակերպման նոր հանդրուան։ Իրեն յաջորդած է Լիբանանի Հ. Մ. Ը. Միութեան Շրջանային Վարչութեան առենապետ Պետրոս Շէմմէնեան։ Ապա, ձեռամբ Մինաս Գասարճեանի 65-ամեակի յատուկ յուշանուէրներով պարգեւատրուած են Ցովհաննէս Պէրպէրեան եւ Նազարէթ Կէլոյեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

***

ՀԱԼԷՊի Հայ աւետարանական էմմանուէլ Եկեղեցւոյ մէջ, Մերձաւոր – Արեւելքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակի յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, դասախօսական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է Փետրուար 11-ին։ Բացման խօսքը արտասանած է Սուրիոյ Հայ աւետարանական Համայնքի վերապատուելի Աւետիս Պոյնէրեան։ Ապա, խօսք առած է ՄԱՀԱԵՄ–ի նախագահ՝ վերապատուելի Մկրտիչ Գարակէօզեան։ Օրուան բանախօսը եղած է վեր. տոքթոր Մանուէլ Ձինպաշեան նիւթ ունենալով՝ «Աստուածաշունչի ե. դարու հայերէն թարգմանութեան դերը եւ կարեւորութիւնը երէկ եւ այսօր»։ Իր եզրակացութիւնը եղած է. – «Մենք մեր պարտականութիւնը կը պարտինք Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան, ապա թէ ոչ, բազմաթիւ այլ ժողովուրդներու նման, միայն յիշատակում մը կրնայինք ունեցած ըլլալ պատմութեան մէջ»։

ԿԱՄ ԺԱՆՕ ԿԱՄ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Մրցահանդէսը կը մօտենար իր վերջաւորութեան դրօշարշաւներու պահն էր։ Դրօշարշաւ չորս հոգինոց խումբերու մինչեւ։ Տղոցմէն վերջ, կարգը եկաւ աղջիկներու 4×100 մեթր վազքին։ Բարձրախօսը առաւ յաղթական խումբին կազմը։ Երկրորդ անգամ ըլլալով լսուեցաւ Գօլէթ Պընուա անունը։

Մինչ նախապէս Անտրէ Պրիան մնացած էր բոլորովին անտարբեր երբ Գօլէթ չհաճ էր արագավազքը, հիմա յանկարծ այդ անունը իր յիշողութեան մէկ անկիւնէն դուրս կը պոռթկար։ Գօլէթ... Այո՛ Պընուա էր իր ընտանեկան անունը, բայց մարզկուհի մը չէր ան։ Անուններ զուգադիպութիւն մը արդեօ՞ք։

Մրցահանդէսը վերջացաւ։ Մարզիկներուը տոյ եւ աղջիկ կ'ուղղուէին դէպի հանդերձարան։ Ամէնէն առջեւն էին դրօշարշաւին մէջ յաղթական չորս օրիորդներ։ Ոմանք կը հեւային, դեռ, ինչ որ արդիւնք էր ըլլար իրենց չազակրատելու իրարու հետ, ուրախ ուրախ։ Աղջիկները կը մօտենային ցանկապատին մուտքին՝ որուն կռթնած էր Անտրէ։

Երիտասարդը ճիգ մը ըրաւ յիշելու համար Գօլէթին դիմագիծը։ 15 տարեկան աղջիկ մը, ածխագոյն երկար, ատուար, մազերով վառուռն աղջիկ մը։ Մի՛ծաղը յաճախ իր տեւ աչուկներուն մէջ։

Մարզկուհիները ահա կ'անցնէին արդէն Անտրէին առջեւէն խինդը ու ժպիտը իրենց այտերուն։ Երիտասարդը իր ամբողջ ուշադրութիւնը պրկեց, իր նայուածքը պտըտցուց չորս աղջիկներուն դէմքերուն վրայ։ Անոնցմէ մէկը, այո՛, ուներ աչքեր՝ որոնք կը յիշեցնէին իր Գօլէթին աչքերը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՄԲՈՑՐՆԵՐ ՄԻԱՑՆ

«Ի՞նչ» Գօլէ՛թը... Անտրէ, մտովին չափազանցեալ դասաւ այդ ստացական ածականը։ Սիրա՞ծ էր ղինքը։ Բայց երեխայ մըն էր այն ժամանակ Գօլէթ, 7 տարի առաջ։ Ինքը Անտրէ հազիւ 18 տարեկան, Գօլէթ 14–ը նոր վերջացուցած։

Ամառնային ամիս մը հանդիպած էին իրարու էքս – լէ – Պէնի մէջ՝ ուր Անտրէ իր մօրը հետ արձակուրդի էր գացած։ Գօլէթ ալ իր ծնողաց հետ էր։ Շուտով երկու կիները իրարու հետ բարեկամացան։ Տղաքն ալ հետեւեցան անոնց օրինակին։ Թէնիս խաղացին միասին, ուրիշ անգամներ պտըտեցան լճին եզերքը կամ, քաղաքին կեդրոնը, պարտէզին մէջ, քովքովի նստած, խօսակցեցան։ Գօլէթ կը ջանար տղուն առջեւ հրապարակել իր դիտցածն ու չգիտցածը գրականութեան եւ արուեստի վրայ։ Ու տղան նկատած էր որ իր ընկերուհին բոլորովին համբակ չէր այս նիւթերուն վերաբերմամբ՝ ոմոնցմով ինքն ալ կը հետաքրքրուէր քիչ չատ։

Օր մը, երբ Գօլէթի հայրը վերադարձեր էր կրընծալը, իր գործատեղին, քանի մը ժամուան համար, աղջնակը յաջողած էր խուսափիլ իր մօր հսկողութենէն եւ Անտրէ ու Գօլէթ բարձրացած էին Թրէսէրով, լամարթինի բլուրը եւ երկար քալելէ յետոյ քով քովի, զացած հանդստացած էին, քանաստեղծին կիսանդրիին առջեւ նստարանին վրայ, լճին դիմաց։ Հոն էր որ առաջին անգամ ըլլալով տղան համարձակած էր իր թեւերուն մէջ առնել Գօլէթը։ Բայց ամէն ինչ քանի մը անփորձ եւ անճարակ համբոյրներու փոխանակումէն անդին չէր անցած։

Քանի մը ամիսներ ետք Անտրէ, հայրենասիրական տենդ մը մղուած, իր տարիքէն կանուխ կը պատասխանէր զօրակոչին։ Անկէ ի վեր, ոչ մէկ լուր իրարմէ։

Եւ ահա հիմա այդ Գօլէթը համբաւաւոր վաղող մըն էր եղած, թերեւս Ֆրանսայի ամէնէն արագ վազողը, իսկական աեհին մէջ...

Աղջիկները անցան գային Անտրէի առջեւէն եւ անոնցմէ ոչ մէկը ուշադիր ակնարկ մը նետեց զերութենէ վերադարձած երիտասարդին՝ որուն աչքերուն առջեւ հետզհետէ աւելի պայծառ կը դառնային էքս - լէ - Պէնի յիշատակները։ Անտրէ որոշեց մնալ պահ մը, սպասել որ մրցորդները դուրս ելլեն հանդերձարանէն։ Կ'ուզէր խօսիլ Գօլէթ Պընուայի հետ։

(Շար. 2)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Վարդուհի Կիւզէլպօտուր եւ զաւակները՝ Դալար եւ Խօսեցեալը, Ալէն, յուսարար պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԻՒԶԷԼՊՕՏՈՒՐԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Ապրիլ 1, Իսիկ Ս. Մարիամ Աստուածածնին եկեղեցին։

Արարողութենէն ետք Պանեէօ Փարիզին գերեզմանատան մէջ բացումը կը կատարուի ողբացեալին նորակերտ դամբանին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն Ցանճնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու չարքին մէջ

կը հրաւիրէ իր թիւ 9 Զրոյց – դասախօսութեան (ֆրանսերէն լեզուով)

«ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ»

նիւթին չուրջ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 19–ին

Բանախօս՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

Sous la présidence d'honneur de Monsieur André Santini

La Communauté arménienne d'Issy-les-Moulineaux

présente

liz sarian

EN CONCERT EXCEPTIONNEL

Accompagnée par **Frédéric Manoukian** et **son orchestre**

le Samedi 28 avril à 20 h 30

au P A C I - 25, ave Victor Cresson
(M° Mairie d'Issy)

Réservation : ☎ **01.46.45.16.43**
01.40.95.81.33 / 01.46.42.79.61

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ՁԱՅԿՈՒԱՆ ՁԱՁ

Հաճելի մթնոլորտ։ Հաւկթեղէն, վիճակահանութիւն ... Կիրակի Ապրիլ 15, ժամը 12·30–էն սկսեալ

«Ալ Ուատի» ճաշարանը

153-155, rue de Lourmel, 75015 Paris

Տեղերը սահմանափակ։ Ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01 43 76 67 37
01 45 93 00 25

1700ème ANNIVERSAIRE DE LA PROCLAMATION DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

Marseille - Arménie - 1700

Pèlerinage organisé par l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et les associations de Jeunes de Marseille et Aix-en-Provence

Du 12 au 19 juillet
à partir de *4 900* F *

Comprenant : vol Marseille - Paris - Erevan aller-retour ● Hébergement en pension complète et programme touristique : Erevan, Khor Virap, Etchmiadzine, Dzidzernagapert, Garni, Kéghart, le lac Sévan, Haghartzine, Gochavank . . .

Date limite d'inscription : 30 avril

Renseignements: Cathédrale Arménienne - ☎ 04 91 77 84 70

* ● *Prix du séjour hors assurance individuelle* ● *Acompte de 1 500 F à l'inscription* ● *Pour les jeunes de 18 à 35 ans* ● *Frais de visa inclus.*

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Pour inscrire vos enfants, nous vous invitons à contacter notre secrétariat au 01.48.24.46.57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 15 juillet et le dimanche 12 août.

Dates des séjours :

1er séjour : du 3 au 25 juillet
2ème séjour : du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 31

Լ.Դ. օր Մեծի Պահոց

Տօն Սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին՝ առտուընէ Հայկական Հաւատարմագրեալ Ս. Ժողովոյն եւ մատին ի Վիրապն

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի՝ Խորանը բացուած։ «Տէր Ողորմեա»յի ժամանակ Խորանը վերստին կը ծածկուի։

կը պատարագէ՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

***

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի։

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1

«Գալստեան» կիրակիին։

***

ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 7

ԽԱ. օր Մեծի Պահոց

Տօն Աւետման Սրբուհւոյ Աստուածածնի

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Խորանը բացուած։ «Տէր Ողորմեա»յի ժամանակ Խորանը վերստին կը ծածկուի։

կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ԿՀՆՑ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ առացած է Իւղագիծի հետեւեալ նուէրները։

Գ. ՅԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Տիգրան Զիւրիւքճիեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մերտինեան 250 Ֆրանք, Պր. Ռուբէն Նորտիքեան 100 Ֆրանք, Տիկին Ժիւլի Եալնըզեան 400 Ֆր., Տիկին Ժ. Տէր – Սարգիսեան 200 Ֆր., Պր. Ժան Օհաննէսեան 300 Ֆր., Տիկին Յասմիկ Հալվաճեան 500 Ֆր., Տիկին Ա-ղաւնի Արզարեան 150 Ֆր., Տիկին Սոնիա Ամարիկլիօ 250 Ֆր., Պր. Ժան – Փօլ Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Շիրինեան 100–ական Ֆր., Տիկին Ասրիէնն Թաշճեան 250 Ֆր., Տիկին Սաթենիկ Փափազեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պերճ Համբար, Տիկին Հերմինէ Գերկոյեան 200–ական Ֆր., Օր. Ժանն Նիկողոսեան 150 Ֆր., Պր. Գլօտ Մանէսեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արմէն Մուրատեան, Տիկին Վիքթորիա Գոնոզեան 200–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Լօրան Շափօ 400 Ֆրանք, Տիկին Թէրէզ Պարոնեան 500 Ֆրանք, Տիկին Վալանթին Մուրատեան, Պր. Աչոտ Սէրճանեան 300–ական Ֆր., Պր. Ա. Էօզկիւլեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նազար Զանգայա 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր – Յակոբեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Փանոսեան 200 Ֆր., Տիկին Գաթրին Պուտուրեան 300 Ֆրանք, Տիկին Աննիկ Թէհլիրճեան 100 Ֆր., Տիկին Սիւթլեան Իշխէմէճեան, Տիկին Խոկուհի Փամպուքճեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տաղէսեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սաչլեան 200 Ֆր., Բժիշկ Ժիրայր Սապունճեան 500 Ֆր., Տիկին Մարի Անդրանիկ 200 Ֆր., Պր. Պարիկ Տահիլճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շմաւոնեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տատեան 500–ական Ֆր., Տիկին Շաքէ Օզանեան 300 Ֆր.։

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիկ Հայ Առաքելական Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է Բերրոն Սայրիճի (ծնեալ՝ Պօյ) մահուան առթիւ ի նպաստ քրիստոնէականի դասընթացքին. –

Պալ ընտանիք 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լիոնէլ Պալեան 300 Ֆր., Տիկին Արշալոյս Մոսիքեան եւ ընտանիք 250 Ֆր., Տիկին Մէրի Սայրին 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 500 Ֆր.։ Նաեւ՝ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սայրին 300 Ֆր., կապոյտ Խաչի Իսիկ մանաճխւղին, Լինզո փրոտիւքսիոն 300 Ֆր. ԱՃՒ – ԼՃ – ԼՄ ձայնասփիւռի կայանին, Տիկին Անի Տէր-Պետրոսեան 300 Ֆր. «Ցառաջ»ին։

Մեծ Պահք

ՄԱՐՍԷՅԻ

Ժամը 17–ին

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Քարոզիչ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 6

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՑԻՒ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐՃԷՃԵԱՆ

Ս. ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Մարտ 31, տօն է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մուտն ի վիրապին։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վրայ դրուած բաց։ Իսկ Տէր Ողորմեային անմիջապէս յետոյ վարդապետը կը վակուի։

կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԿՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

***

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒԻՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ չրջանին Զատիկ շաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկում Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիները պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն 8·45–ին։
Արեւագալ 9·45–ին։
Պատարագ 10·30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45–ին։

Centre Culturel SAINT MESROB A PARIS

Vendredi 30 mars à 20 heures 30

la DA-CONNEXION vous invite à sa

PRESENTATION 2001

Reportage Vidéo, Expo-photo et débat

Présentation de l'Association et des projets réalisés en août 2000,

Futurs projets qui sont en préparation pour cet été.

CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Vème
Métro Cardinal Lemoine/Monge

Entrée libre — Cocktail

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 30
VENDREDI
30 MARS
2001
LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·135 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.135

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԴԱՏԱԻՈՐԸ, ՇԻՐԱՔ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՀԱՐՑԵՐ

Ժապ Շիրաք հրաւիրուած է Էրիք Հալֆէնի դատաւորին կողմէ, որպէսզի վկայ փարիզի ԱՇ–ԷԼ–ԷՄ–ներու (չափաւոր վարձքով բնակարան) թղթածրարի վերաբերեալ։ Լուրը հաղորդած էր Փարիզէն օրաթերթը Մարտ 28–ի իր թիւին մէջ եւ հաստատուած՝ Էլիզէի կողմէ, որ հրաւէրը ստացած էր Մարտ 27–ին եւ դեկոյց մը հրապարակած այդ առընչութեամբ։ Հոն կ'ըսուի.– «Նկատի առնելով սահմանադրական կանոնները, Հանրապետութեան նախագահը չի կրնար ընծայք տալ նման հրաւէրի մը, որ դէմ է իշխանութեանց բաժանման սկզբունքին, ինչպէս նաեւ Պետութեան չառընչականութեան պահանջներուն։ Եթէ, Հանրապետութեան նախագահը տեղեկութիւններ ունենար, որոնք կրնային լուսաբանել դատական իշխանութիւնը, չէր վարաներ զանոնք յայտնելու»։ Դատաւորը, որուն յանձնուած է Փարիզի ԱՇ–ԻԼ–ԷՄ–ներու հարցին քննութիւնը, կը փափաքի ունկնդրել նախագահը որպէս Փարիզի նախկին քաղաքապետ եւ նախկին նախագահ ԷՒ–ՓԷ–ԷՒ–ի, որ ինդրոյ առարկայ է։ Արդարեւ, ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ–ի գաղտնի ֆինանսաւորումն է, որ հրապարակուեցաւ ողբացեալ Ժան–Լուա Մերիի տեսերիզին միջոցաւ։ Ան կ'ըսէր.– «Միայն Շիրաքի հրահանգներով կ'աշխատինք» եւ կը պնդէր որ, 1986–ին, հինգ միլիոն Ֆր· յանձնած էր Մաքիներն, Միշէլ Ռուսէնի, Շիրաքի ներկայութեան, որ նախարարապետ էր։ Այս առթիւ, ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ–ի բանբերը՝ Փաթրիք Տէվէճեան կը գտնէ որ «ապօրինի եւ մեռելաթիք արարք մըն է»։

Հարցը, սակայն, պատճառ եղաւ որ նոր տարակարծութիւն մը ստեղծուի Էլիզէի եւ Մաթիներոնի միջեւ։ Արդարեւ, Ջորեքշաբթի, Մարտ 28–ին, Շիրաք նամակով մը կը դիմէր Ժոսփէնի որու հետ նախապէս ալ գլուխ գլխի խօսած էր, ինչպէս ամէն չաբաթ նախարարաց հերթական խորհուրդէն առաջ, որպէսզի կառավարութիւնը քաղէ բոլոր հետեւանքները հարցապնդման գաղտնապահութեան յայտնաբերման եւ ձեռք առնէ իր ձերբազատութենէն կախում ունեցող բոլոր միջոցները, յարգել տալու համար Սահմանադրութիւնը։ Նոյն օրը, Ժոսփէն կը պատասխանէ եւ իր պատասխանը կը կարդայ Սգպ· Ժոզովի նիստին, որ բաւական փոթորկալից է։ Վարչապետը մերժողական նամակ մը գրած է, ուր կը բացատրէ որ «ինչ կը վերաբերի Սահմանադրութեան բռնաբարման, զոր կ'ոգեկոչէք, ոչ կառավարութեան, ոչ ալ Արդարադատութեան նախարարին կ'իյնայ պնահատում մը կատարել դատական գործելակերպի մը մասին որ կու գայ դատաւորէ մը»։ Բայց, ինչ կը վերաբերի գաղտնապահութեան յայտնաբերման, Ժոսփէն կ'ըսէ թէ դիմած է Արդարադատութեան նախարարին որպէսզի անյապաղ քննութիւն մը բանայ։

Ծագած հարցը բաւական բարդ է եւ իր տեսակին մէջ աննախընթաց։ Մնաց որ բազմաթիւ մասնագէտներ ալ, իրաւական գեղի վրայ, համաձայն չեն իրարու և հակասական մեկնաբանութիւններ կու տան, նոյնիսկ սահմանադրական իրաւագիտութեան ճիւղին վերաբերող։ Շատերու համար Սահմանադրութիւնը լուռ է այդ մասին։

Իրարանցում կայ, անկասկած, մանաւանդ Էլիզէ։ Ջորեքշաբթի (Մարտ 28) վաղ առաւօտեան է, որ Էլիզէի հերթապահը ԱՖՓ–ի հեռագիրը կը կարդայ մօտ 4·11–ին, ուր կը յայտնուի որ Փարիզէն կը հաղորդէ որ Շիրաք հրաւէրը ստացած է դատաւորէն։ Այս կէտը, ճիշդ է, անընդունելի է, քանի գաղտնապահութիւնը դատաքննութեան ընթացքին պարտադիր է եւ պէտք է երեան հանել աղբիւրը։ Հերթապահը կ'արթնցնէ նախագահին մամուլի խորհրդականները, անոնք ալ կ'արթնցնեն նախագահը։

Դատաւոր Հալֆէնի առած քայլին մէջ, մեկ կէտը որ տարօրինակ կը թուի ընտրած ժամանակն է։ Աւելի քան վեց ամիս է որ իր ձեռքն է Մերիի տեսերիզը եւ նախագահը հրաւիրելու համար կ'ընարէ Թագավորական ընտրութիւններու վաղորդայնը։

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՌԻՇԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

Ֆիկարօ (Մարտ 29), այս մասին հարցազրոյց մը ունեցած է Ռիչար Ղեւոնդեանի հետ, որ իրաւագիտութեան փրոֆէսէօր է Էքս–ան–Փրովանսի համալսարանը եւ հետազօտութեանց տնօրէնն է սահմանադրական արդարադատութեան ուսումնասիրութեանց Մոմբրին։ Ինչ կը վերաբերի դատաւոր Հալֆէնի նախաձեռնութեան դէմ էլիզէի հակազդեցութեան, Ռ· Ղեւոնդեան այդ հակազդեցութիւնը համապատասխան կը գտնէ հանրապետական աւանդութեան։ Որովհետեւ, կ'աւելցնէ, Հանրապետութեան նախագահը, որ գործադիր իշխանութիւնը կը ներկայացնէ, կանչուած է դատական իշխանութեան ներկայացուցչին կողմէ։ Ուրեմն, դատականի միջամտութիւն մը կայ գործադիրէն ներս։ Վկայելու այդ հրաւէրը երեան կը հանէ դատական խնդիր մը, որ կը կարծէի թէ, կարգադրուած էր 1999 Յունուարին, Սահմանադրական Խորհուրդի որոշումով։ Ան կը գտնէր որ Պետութեան դեկավարը, պատժական դեռնի վրայ, չի կրնար խնդրոյ առարկայ ըլլալ իր պաշտօնավարման ժամանակաշրջանին։ Չի նշանակեր անպատժելիութիւն, այլ՝ պատժական առժամեայ անձեռնմխելիութիւն մը որ վերջ կը գտնէ իր պաշտօնին հետ։ Ճիշդ է, որ Սահմանադրական Խորհուրդը չէ արտայայտուած որպէս վկայ լսուելու մասին, բայց, կարելի չէ մէկը միւսէն անջատել։ Ուրեմն, ըստ Ռ· Ղեւոնդեանի, դատական դեռնէ վրայ՝ բազում աղմուկ վասն ոչինչի։

*
**

Ի՞նչ պէտք է ընէ նախագահը։ Շատերու կարծիքն այն է որ պէտք չէ խուսափի բացատրութիւններ տալէ, լռութիւնը միշտ ոսկի չէ, մանաւանդ իր պարագային։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒՏԻՆ կառավարական փոքր փոփոխութիւններու ձեռնարկեց, բայց, դլխաւորաբար ի'ր մարդիկը տեղաւորեց կենսական նախարարութեանց գլուխը։ Այսպէս, Պաշտպանութեան նոր նախարարն է Սերգէյ Իվանով, 48 տարեկան, որ Պուտինի կցորդն էր, երբ ան էֆ – էՍ – պի–ն կը դեկավարէր (նախկին՝ ՔԱ. – կէ – պի)։ Ներքին նախարար նշանակուած է Բորիս Գրիզլով, որ նախագահական կուսակցութեան պետն է, նախկին զինուորական։

ՊԼԻՏԱՑԻ մօտ (Ալժերիա) Մարտ 27–էն 28–ի դիշերը 16 հոգի մորթուած են, որոնց ուրթը մանուկներ են եւ երեքը՝ կիներ։

ՉԻՆԱՑիՆԵՐՈՒ Թիւը 1 միլիառ 265 միլիոնի հասած է, հակառակ ծնունդներու հակակշռին, իսկ Հնդիկները, որոնք հակակշիռ չեն գործադրեր, մէկ միլիառ 27 միլիոն 15·247 են։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՂԱՀԻՐ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐԸ Ս· ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ղարաբաղեան պատերազմին մասնակցած բազմաթիւ վեթերաններ Մարտ 28–ին կոչ մը ըրած են Ստեփանակերտի իշխանութիւններուն, ազատ արձակելու զօրավար Սամուէլ Բաբայեանը։ Նոյնիսկ եթէ ան կազմակերպած է նախագահ Ա–կադի Ղուկասեանի դէմ անցեալ տարի դործուած մահափորձը, պէտք է ներում արժանանայ, կ'ըսեն նախկին զինուորականները իրենց կոչին մէջ։

Կոչին հեղինակներուն չարքին կը գտնուի լայն ժողովրդականութեան տէր զօրավար Արկադի Տէր–Թադեւոսեան։ Իրենց համատեղ կոչին մէջ նախկին զինուորականները կը պատճառաբանեն, որ նկատի առած անոր դերը Ադրբեջանի դէմ չահուած պատերազմին մէջ, Բաբայեան պէտք է ազատ արձակուի, որովհետեւ այդ քայլը կրնայ ոգեւորել ազգը կռիւներու վերսկսման պարագային։

«Առանց մոռնալու մահափորձին մասնամանութիւններուն մէջ, մենք բացարձակապէս վստահ ենք, որ վեհոգութեան եւ ներողամտութեան նման ցուցաբերում արդարանալի է հիմա, երբ Հայաստանի կենսական չահերը վտանգի տակ են», կ'ըսեն կոչը ստորագրողները։

Մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին, վեթերանները Ղարաբաղի ժողովուրդէն խնդրած են մոռնալ իշխանութեան վրայ դանուած չրջանին զօր· Բաբայեանի գործած «անվայել արարքները»։ «Երբ մէկը կ'ըսէ, թէ Սամուէլ Բաբայեան երբեք յանցանք չէ գործած, ես ուժգին կը հակառակիմ ատոր», կ'ըսէ զօր· Տէր–Թադեւոսեան։

Այսուհանդերձ, Տէր–Թադեւոսեան եւ միւս վեթերանները կը պնդեն, որ դատավարութիւնը, որուն հետեւանքով Բաբայեան եւ կարգ մը մեղսակիցներ 14 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան, անարդար է։ Անոնցմէ ոմանք չեն հաւատար, թէ նախագահ Ղուկասեանի դէմ գործուած մահափորձը Բաբայեանի կողմէ կազմակերպուած է։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 28/ 29)

ՎՐԱՍՏԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀՈՂ ԿՈՒ ՏԱ՞Ց

Վրաստանի Խորհրդարանին Ախալցխայի ներկայացուցիչներէն Ա· Թամաշուիլի մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին դէմ արտայայտուած է 1944–ին նոյն չրջանէն աքսորուած բնակչութեան Ջաւախք վերադարձին։ Գաղթականներու կազմակերպութիւններէն «Վրաթան»ը պահանջած է որ աքսորեալները, որոնք ծանօթ է թէ մեսխեթցի Թուրքեր են, արտօնութիւն ստանան վերադառնալու, ապա այդ չրջանը Թուրքիոյ միացուի։ Ասուլիսին ներկայ գտնուած Խորհրդարանի փոխ–նախագահ Է· Շենգելայան ալ որ ըսած է թէ Վրաստան, մեկնելով իր ապահովութեան չահերէն, կը մերժէ նչուած աքսորեալներուն վերադարձը։ Եւրոպայի Խորհուրդէն փորձագէտներ Օգոստոսին Թիֆլիս կ'երթան եւ Վրաստանի իշխանութիւններուն հետ լուծում կը գտնուի այն հարցին թէ երկրին Խորհրդարանը երբ կը քննարկէ այդ խնդիրը։

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎՐԱՍՏԱՆ ԽԱՐԻՍԽ ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ԹՐՔԱԿԱՆ ՕԴՈՒԱԾԻՆ

Թուրք մամուլին տեղեկատուութեան համաձայն, Վրաստան Թիֆլիսի մօտակայ Մառնէուլի օդակայանը կը տրամադրէ թրքական օդուժի օդանաւերուն։ Անոնք երկու երկիրներու միջեւ ստորագրուած համաձայնութեամբ մը պիտի կարենան հոն էջք կատարել ու հարկաւոր սպասարկութիւնը ունենալ։ Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարութենէն խմբակ մըն ալ յառաջիկայ հինգ տարուան ընթացքին հոն մնայուն կերպով պիտի պաշտօնավարէ։

Վրաստանի այս որոշումը յաջորդած է նախագահ Շեվարնաձէի փետրուարին Անդարա կատարած այցին, սակայն, Թուրքիա արդէն անցեալ տարի աւելի քան մէկ միլիոն տոլար յատկացուցած էր օդային այդ նոյն խարխլին արդիականացման աշխատանքներուն։

Թուրք մամուլը լուրին հետ կը նչէ նաեւ թէ թրքական ռազմական օդանաւերուն Վրաստանէն տրուած այս արտօնութիւնը չրջանին հաւասարակչռութիւնը լրջօրէն խախտող զարգացում կը նկատուի չրջապատին կողմէ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ ԲԱԺԱԿ
2002

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԶՏՈՒՄՆԵՐ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ–ՀԱՅԱՍՏԱՆ 4–0

Մարտ 28–ին, Լեհաստան 4 – 0 յաղթեց Հայաստանի, որ այս պարտութեամբ 5–րդ դիրքէն անցաւ 6–րդ, այսինքն վերջին դիրքին։

Նոյն խումբին մէջ, Կալլէս – Ուկրանիա 1 – 1 հաւասար արդիւնքի հասան, իսկ Բելառուսիա 2 – 1 յաղթեց Նորվեկիոյ։

Դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ.– Գլուխն է միշտ Լեհաստան 13 կէտով, կը հետեւին Բելառուսիա՝ 10 կէտ, Ուկրանիա՝ 8, Կալլէս՝ 4, Նորվեկիա՝ 2, Հայաստան՝ 2։

Հայաստանի յաջորդ խաղը տեղի կ'ունենայ Յունիս 2–ին, իր դաշտին վրայ ընդդէմ Բելառուսիոյ։

Ա· Խումբին մէջ, նոյն օրը (Մարտ 28) Ռուսաստան 1 – 0 յաղթեց Ֆէրոյէ կղզիներուն, Զուիցերիա 5 – 0 Լիւքսանպուրկի, Սլովենիա եւ Եուկոսլաւիա 1 – 1 հաւասար մնացին։ Դասաւորման գլուխն է Ռուսաստան 10 կէտով։ Բ· խումբին մէջ, Փորթուկալ – Հոլանտա 2 – 2 հաւասար արդիւնք մը արձանագրեցին, Կիպրոս – Էսթոնիա նոյնպէս 2 – 2, իսկ Անտորա 0 – 3 պարտուեցաւ Իրլանտայէն։ Գ· խումբին մէջ, Զեխիա – Դանիա 0 – 0 հաւասար մնացին, Պուլկարիա յաղթեց Հիւսիսային Իրլանտայի 4 – 3։ Գլուխն է Զեխիա 11 կէտով։ Դ· խումբին մէջ, Մոլդաւիա պարտուեցաւ Շուէտէն 0 – 2, Սլովաքիա յաղթեց Ադրբեջանի 3 – 1, Մակեդոնիա պարտուեցաւ Թուրքիայէն 1 – 2։ Գլուխն է Սլովաքիա 11 կէտով։ Զ· խումբին մէջ, Սկովտիա 4 – 0 յաղթեց Ս· Մարինոյի։ Դասաւորման գլուխն է Սկովտիա 11 կէտով։ Է· խումբին մէջ, Լիխթենշթայն պարտուեցաւ Պոսնիա–Հերցեկովինային 0 – 3, Աւստրիա յաղթեց Իսրայէլի 2 – 1։ Գլուխն է Սպանիա 10 կէտով։ Ը· խումբին մէջ, Իտալիա յաղթեց Լիտուանիոյ 4 – 0, Վրաստան պարտուեցաւ Ռումանիայէն 0 – 2։ Գլուխն է Իտալիա 13 կէտով։ Թ· խումբին մէջ Ալպանիա պարտուեցաւ Անգլիայէն 1 – 3, Ծունաստան ալ Գերմանիայէն 2 – 4։ Գլուխն է Գերմանիա 12 կէտով։

ՄԵՐ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԷՆ

ԲԵՆԻԱՄԻՆ ԹԱՇԵԱՆ

(1891 - 1971)

– Պիտի ուզէի, որ ըսուէր, թէ հայ գրականութեան խոնարհագոյն դպիր մը հետաքրքրուած է մեր մտաւորական ճիգին մէկ պահովը:

Ընծայական մակագրութեամբ երեսաթող այս տողերը կը պատկանին Բենիամին Թաշեանի (*): Առնուազ հարազատ վկայութիւնը կը բերեն «Ճուսաբեր»ի երբեմնի վաստակաւոր խմբագրին համեստ նկարագրին: Նաեւ՝ հայ Գիրի եւ Բանի ծառայ վաստակաշատ հայերէնագէտին: Ստուգիւ, Բ. Թաշեան, որուն աշակերտելու բախտը ունեցած ենք Նուպարեան Ազգային Վարժարանի (ի Հելիոպոլիս, Մերձ Գահիրէի) գրասեղաններուն վրայ, կ'ուզէր որ մեր սերունդը, ինչպէս վազուանն ալ պղտի եւ ընդունին, թէ հայերէնը, մեր Մայրենին, ո՛չ միայն անկորնչելի դրամագլուխ մըն է, այլեւ ամենակալ վեհապետ մըն է: Զէր վարաներ եւ յաճախ կը կրկնէր, թէ Հայեկեայի սուրբին յօրինած այբուբենը ամբողջ «կայսրութիւն» մը կ'արժէր մեզի համար: Մշտաեռ եւ մշտավառ չահ մըն էր ասիկա: Լուսափայլ եւ լուսաճաճանչ, անհատական:

Մեծասքանչի անսայթաք անդապահին կեանքին ծիլը կ'արձակուի հայկական Բիւթանիոյ ոստան Ատափազարի մէջ, 1896 Դեկտեմբեր 20: Մննդավայրին՝ «Աստուածաբեալ քաղաքին» կեդրոնական վարժարանէն չրջանաւարտ, կ'անցնի Պոլիս: Հոն կը հետեւի Գ. Մալխէեանի դործակցութեամբ մանկավարժ Ցովհաննէս Թ. Չիւղլեանի հիմնած (1909) Նոր Դպրոցին դասընթացքներուն, նոյնինքն հիմնադիր – ուսուցչապետին տնօրէնութեան օրով: Կ'աշակերտէ աստղանիշ կրող անուններու, – Վահան Թէքէեան, Տիգրան Զէօկիւրեան, Ցակոբ Օշական, Եղիշէ Սրբ. Դուրեան, Կոստան Զարեան, Ստեփան Կուրտիկեան եւ ուրիշներ:

Անգործոյն Եղեռնը կ'իյատ կը թողու իր ուսումնական ծրագիրներուն իրագործումը: Զինք կը դտնենք աքսորավայրի մէջ, Աֆիոն – Գարահիսար, մինչեւ 1918: Մադապուծ ազատած՝ կը վերադառնայ ծննդավայր: Մեծ Շ.ին հետ ծանօթութիւնը, կ'ենթադրենք, կը սկսի 1922-ի օրերուն, երբ Պոլիս հաստատուելով կ'աշխատակցի «Ճակատամարտ»ին, միաժամանակ ուսուցչական պաշտօն վարելով Եսի – Գուլէի որբանոցին մէջ:

Մեծասքանչի ապաստարկուն, արեւմտահայ այլ թեկորներու նման կը թողու Պոլիսը, հազչտապ, երբ քեմալականներու յառաջխաղացումին հետեւանքով, փախուստը փրկութեան միակ խոհեմ միջոցը կը դառնայ:

Զինք այս անդամ կը դտնենք Ադեքսանդրիա, ուր ժամանակ մը կը տառանձնէ ուսուցչական պաշտօն տեղւոյն Ազգային Պողոսեան վարժարանին մէջ, տնօրէնն ունենալով Նիկոլ Աղբալեան: Իսկ պաշտօնակիցներ՝ Լեւոն Շանթ, Հմայեակ Շէյմս, Գաբրիէլ Թաշճեան: Կրկին նոյն պաշտօնը Գահիրէի Գալուստեան (1932 – 1934) եւ ապա Հելիոպոլսոյ Նուպարեան Ազգային գոյդ վարժարանները: Կը տեւէ մինչեւ 1944 – 1945-ական Թուականները: Այնուհետեւ, 1946-էն 1960, իբր մնայուն խմբագիր կը վարէ «Ճուսաբեր» օրաթերթը, ժամանակ մըն ալ ասոր առընթեր իր իսկ ջանքերով հիմնադրուած (1944) համանուն դրական հանդէսը: Աւելցնենք, թէ 1960-էն ետք, մինչեւ մահուան նախօրեակը, որոշ ընդմիջումներով, անոր գրիչը, իբր խմբագիր կը մնայ աշխոյժ, պարտաճանաչ: Ինչպէս կ'ըսեն նման պարագաներու՝ միշտ «պատնէշին» վրայ:

Մնալով մամուլի սահմաններուն մէջ, պարտինք հաստատել, թէ անիկա, – յայտնապէս անոր մէկ քանի ընտրելագոյն անուններու, – տասնամեակներ չարունակ կոչումն ունեցաւ սմուռ կռուանը դառնալու մեր դիմադիմի անաղարտ պահպանման: Բոլոր ճակատներու վրայ: Սէմն մարդի մէջ:

Պարտինք հաստատել նոյնպէս, թէ յետ Եղեռնեան ո՛չ հեռու – հեռաւոր անցեալը պատկերացնող երկար տասնամեակներուն, «Ճուսաբեր» եւ «Ցառաջ» առողջ, աշխոյժ, կորովի կեցուածք ցուցաբերին թէ դրական արժէքներ յայտնաբերելու, ահսմանելու, գնահատելու ուղղութեամբ, թէ՛ ալ լեզուական սայթաքումներ, սխալանքներ եւ մեղանչումներ խարազանելու անչափ արիութեամբ: Ստուգիւ, անուանաթերթերու այլապէս բազմառատ եւ բազմադէմ կապոյին մէջ, երկու Ճ.երը սփիւռքեան մեր կեանքին զոյդ բեւեռները դարձան, մէկը՝ վաղնջական Նեղոսի ափին թառած, միւսն ալ լուսաւոր Սէնին կռթնած:

Քաղաքական յաճախ յարափոփոխ պայմաններու մէջ, կեանքի առօրեայ թոհ ու բոհին մէջ, Բ. Թաշեանի նման գրիչներ վոյթեցին եւ յաջողեցան մտամփոփումի երկար պահեր ստեղծել եւ, դրող ու ընթերցող համախմբել մեր գրականութեան եւ մշակոյթին չուրջ: Խորհրդածութեան մղել բոլորը մեր ազգային արժէքներուն մասին: Սիրելի դարձնել յատկապէս մեր գրականութիւնը՝ լայն դիծերով ներկայացնելով թէ՛ երկ, թէ՛ հեղինակ: Առընթեր՝ աչխատանքի, ստեղծագործութեան կանչել մտաւորական եւ արուեստագէտ: Նոր անուններ լուսարձակի տակ առնել: Քաջալերել, խրախուսել, յորդորել:

Փակագիծ մը բանալով պարտինք յատկանիշ մըն ալ ցոյց տալ: Արեւմտահայ մամուլը, – խօսքը միշտ ընտրելագոյններու մասին է, հարկաւ, – Պոլսէն Սփիւռք ունեցաւ իր ուրոյն դիմագիծը: Ո՛չ միայն ազգային, քաղաքական եւ ընկերային հանգանակներով, այլեւ իր Ոճով:

Ռուբէն Զարդարեան, Շաւարչ Միսաքեան, Մանուկ Աւետեան, Գուրգէն Մխիթարեան, Բենիամին Թաշեան եւ դեռ քանի մը ուրիշներ, մշակեցին լրագրական ինքնատիպ գրելակերպ մը՝ զայն նոյնիսկ տեղ – տեղ հասցնելով գրական մակարդակի: Ընդդծենք, թէ այդ ոճը առհասարակ զերծ մնաց քարող բուրող դրոշմէ, «պաղ դասեր» տալու պաղապուր, տափակ, գրեթէ բան չըսող խօսքերէ, դարձդարձիկ երկարապատում նախադասութիւններէ: Մեր աստղանիշ կրող խմբագիրներուն խօսքը եղաւ կարճ, կտրուկ, արագ: Ու միշտ տպաւորող: Այլ մանաւանդ ան մշակուեցաւ հայերէնով մը, որ դեղեցիկ էր ամէնէն առաջ, ունէր հարուստ քառապաչար եւ, մանաւանդ, քերականական ամուր կառոյց:

Ըսինք արդէն, թէ Բ. Թաշեանի համար լեզուն (իմա՝ մեր Մեծասքանչը) ո՛չ միայն անկորնչելի դրամագլուխ մըն էր, այլեւ ամենակալ վեհապետ մը: «Կրնաք ըսել,– կը դրէր ան ամենայն իրաւամբ,– թէ ազգութենէն դուրս լեզու չկայ, բայց նաեւ լեզուէն դուրս ազգութիւն չկայ: Ժառանգուած բոլոր հարստութիւններուն մէջ լեզուն լաւագոյնն է եւ առաւելագոյնը»: Հոսկէ նաեւ անոր ուժգնակի սէրը հանդէպ հայերէնին, զոր կը նկատէր հայ ժողովուրդին հոգիին պայծառ հայելին:

Լեզուն գիտութիւն է՝ ըլլալով եւ մնալով միաժամանակ արուեստ մը: Այս զոյգ նախադրեալներով անիկա կը դառնար կառավարանային սրբութիւն մը իրեն համար: Այսպէս է, որ յառաջ եկաւ իր մօտ լեզուական նախանձախնդրութեան այն աստիճանը, որ բառին ամէնէն ազնուական առումով «հիւանդագին» բծախնդրութիւն կարելի է որակել:

Բ. Թաշեանի տասնամեակներու յամառ ճգտումը եղաւ լեզուական կանոնների միօրինակութեան մը հաստատումը, զերծ՝ զարտուղութիւններէ, կանոնազանցութիւններէ եւ անկանոնութիւններէ: Որովհետեւ, անոր համար հայ լեզուին օրինագիրքը սրբազան մատեան մըն էր, ուր տեղ չէին կրնար դանել անճաշակն քմայքներ եւ նախասիրութիւններ:

Ասկէ նաեւ անոր վճռակամ համոզումը, թէ բոլոր պայքարներուն մէջ ամէնէն նուիրականը յանուն լեզուի մղուած պայքարն է:

«Մենք, – կ'ըսէր ան առիթով մը, – հայրենադաւ կը կոչենք անոնք, որ կ'ուրանան իրենց հայրենիքը կամ կը դաւեն անոր դէմ: Բայց գրեթէ անտարբեր, գրեթէ ներողամիտ ենք անոնց հանդէպ, որոնք նոյն սրբապղծութիւնը կը գործեն իրենց «երկրորդ հայրենիք»ին՝ մայրենի լեզուին դէմ»:

Ստուգիւ, զրող թէ ընթերցող, անոր չատ ճիշդ տեսակէտով, կրօնական երկիւղածութեամբ պէտք է մօտենան լեզուի սրբարանին, որ վերջին հաշուով կը նոյնանայ մեր ժողովուրդին հետ՝ դառնալով անոր հոգեկան եւ իմացական բիւրեղ հայելին: «Խառնածին եւ խառնափնդոր լեզու խօսելով ու գրելով՝ մենք ո՛չ թէ կը մօտենանք մեր ժողովուրդին, այլ կը հեռանանք անկէ»:

Պարզ կը դառնայ, հետեւաբար, որ ան չէր կրնար անտարբեր եւ անհոգ եւ, առանց տագնապելու դիտել «ուքաք»ով ծուռ ու մուռ վրան գրչ ուղղագրութեան մը հաստատումը հայրենիքին մէջ: Իբր բերանակապ հայրենի ժողովուրդին բերնին անցուած: Եւ, չէր կրնար ահազանգ չհնչեցնել, հարցումներու տարափով. –

– Ինչ առաւելութիւն (առավելություն) կը ներկայացնէ նոր ուղղագրութիւնը հինին վրայ. ո՛չ մէկ, ո՛չ իսկ Մէկ ՀԱՏԻԿ: Բարեձեւութի՞ւն, խնայողութի՞ւն ,դիւրաւ ուսանելիութի՞ւն ... ո՛չ այս, ո՛չ այն:

Այո, ո՛չ ոք կրնայ պնդել, թէ նոր ուղղագրութիւնը գոնէ դիւրաւ ուսանելի է եւ գոնէ աւելի անսխալ համակարգ ունի, քան հինը, դասականը, մեսրոպեանը, ոսկեդարեանը:

Ինչո՞վ գերակշիռ կամ գերազանց է *հորինվածքը*՝ յօրինուածքէն: Ո՞րն է առաջին գրելաձեւը արդարացնող կանոնը կամ օրէնքը: Կարելի՞ է տասնըհինգ երկար դարերու աւանդութեամբ ընդունուած ու ճուիրագործուած համակարգը թանգարան ճետել եւ ստեղծել – կամ փորձել ստեղծել – նոր համակարգ մը, որ գիտական չէ, ենթակայ չէ որեւէ կանոնի, այլ լոկ ու պարզապէս ծնունդ է յեղափոխական ... յետադիմութեան:

Ի՞նչ հիման վրայ կամ ո՞ր կանոնին հետեւելով պիտի ջնջենք բառավերջի է գիրը, զայն պիտի փոխարինենք Ե.ով եւ պիտի սկսինք գրել թե, եթե, գրեթե, գոնե, գուցե: Գերականութեան բոլոր դասագիրքերը, հայերէնագէտներու բոլոր դասերը Կաւանդեն ու կը պատգամեն, թէ հայ լեզուի մէջ չկայ բառ մը, որ Ե.ով վերջանայ կամ օրաթերթը *որաթերթ* դառնայ: Բայց 1922-ի ուխտը կը սրբագրէ (կսրբագրե) այս պատգամը եւ կ'ըսէ, – հրամայ Էն փոխարինելու Ե.ով, *իւն* փոխարինելու *յուն*ով, *ւր* փոխարինելու Վ.եւով, եւ այլն:

Երբէ՞ն ի վեր լեզուն դարձաւ, եղաւ պետական ստացուածք:...

Շարունակենք: Ինքզինք Մեսրոպի խոնարհագոյն սպասարկուն նկատող Բ. Թաշեան, խստակրօն վանականի նման յուզումով եւ զայրոյթով, անզուսպ կիրքով պայքարեցաւ այն անդէտ իմաստակներուն դէմ, որոնք կը համարձակէին հասարակ տրեխներով մուտք գործել Մեծասքանչի անդաստանէն ներս: Նոյն առաքելութեամբ ան խարանեց այն տափեստ գրողները, որոնք օտար անհարկի բառերու եւ եզրերու նոյնքան անհարկի ցուցադրութեամբ մեր այլապէս հարուստ չքնաղ հայերէնը խեցբեկ լեզուի կը վերածէին: Այս ճամբով ան դարձաւ արեւմտահայերէնի անխոցելի մշակներէն մին, եղաւ իրաւ «ոստիկան» մը, ասպետական նկարագրով (**):

Հայերէնագէտ եւ քանասէր, չահեկան հատորներ հրապարակեց: «Ներածութիւն հայ գրական պատմութեան» (Գահիրէ, 1961), «Լսարան հայ լեզուի» Գահիրէ, 1962), «Լեզուական հարցեր» (Գահիրէ, 1963), «Թիւրն ու թերին» (Գահիրէ, 1968), «Դեգերումներ Տիրոջը այգիին մէջ» (Անթիլիաս, 1972):

Գահիրէի մէջ լոյս ընծայեց նոյնպէս մեր ազգային վարժարաններուն համար սահմանուած «Հայկարան»ները, ութ հատոր, իբր դասագիրք հայ լեզուի՝ նախապատրաստականէն մինչեւ բարձրագոյն ընթացք:

Ընթերցասէրին սեղանին վրայ չարուած այս հատորներէն դուրս կը մնան, գուցէ, հոս – հոն ցանցնուած բազմաթիւ գրութիւններ, առհասարակ մեր լեզուին եւ գրութեան հայող նիւթերով (***):

Առիթէ առիթ կը յիշեցնէր տպագրութեան պատրաստ երեք գիրք, – «Գրական հարցեր», «Հայ յեղափոխութեան բերն ու դէմ» եւ «Իմ մեծ ընկերները» (Ն. Աղբալեան, Լ. Շանթ, Ց. Օշական, Հմայեակ Օհանջանեան, Վահան Նաւասարդեան, Ռուբէն Տէր – Մինասեան, Դրօ, Գասպար Խիկեան, Շաւարչ Նարդունի):

Ներելի՞ է յուսալ, թէ օր մը օրանց, չնորհիւ Գիրի ու Բանի սիրահար մէկ քանի անուններու, ասոնք եւս լոյս աշխարհ կու գան առանձին հատորներով, եւ տեղ կը գրաւեն մեր գրադարաններուն մէջ: Կը դառնան ընթերցումի սահմանուած ուսանելի նիւթեր:

Ձեւ մըն է ասիկա, կերպ մըն է անկաշկանդ, յարգելու գրիչ մը, որ իբր խոնարհագոյն զաւիր Հայեկեայի սուրբին (անոր խօսքերը) լման կեանք մը նուիրեց հայ Գիրին եւ Բանին պաշտպանութեան եւ պանծացման: Հաւատարիմ եւ հպատակ մնաց Սահակի եւ Մեսրոպի ոգիին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. –

(*) Ընտանեկան մականունը Թուշեան, արձանագրութեան սխալով մը կը դառնայ Թաշեան: Գուրգէն Մխիթարեանի կը պարտինք Թաշը (թրեբերէն բար), վէմունի դարձնելու առաջարկը: Ան յաճախ օգտագործեց նաեւ Դարեհ Ազատեան, Ա. Բ., Ա. Ա., Եւ Մ. Մ. կեղծանունները:

(**) Ուշագրաւ է սա պարագան, – Լեզուի ուղղութեամբ սահմանուած «ոստիկան», «ոստիկանապետ» եզրերը թէ՛ կ'ուզենան զոյգ Ց.երը եւ, յատուկ կը պատշաճին սա անուններուն, – Բ. Թաշեան (Մ.Մ.), Շ. (Վահէ), Ետաք կամ Տարազ (Երուանդ Տէր – Անդրէասեան), Արազ (Շ. Նարդունի): Պայման է յիշել մեծ Մխիթարեացին՝ Հ. Արսէն Ղազիկեան, «պահապան հրեշտակ հայերէնի» կոչումին արժանացած, իրաւամբ: Ա.ւա՛ղ, բացը շատոնց նկատելի է:

(***) Գլխաւորաբար՝ «Հայրենիք» եւ «Ճուսաբեր» օրաթերթ, ամսագիրներ:

Ժ. Մ.

մանակի» (այն ատեն) կամ «ի չորրորդ ամի թագաւորութեան Ա. արքայի» քրոնիկոզրական ձեւով չարադրութիւնները. այսպէս կ'արձանագրուէին ժամանակը անցքերը: Տարի, ամիս, ո՛ւր մնաց օրը թիւ գործ չունէին հոն, ժամանակակից պատմաբաններուն պարտադրելով մօտեցումի եւ ճշդումի հսկայ աշխատանք, որուն արդիւնքը չատ անգամ պիտի մնար մեզմաւորութեան աստիճանին: Եւրոպայի մէջ նոյնպէս, մինչեւ Միջնադար չատ մը կարեւոր անձերու (եւ երբեմն ալ դէպքերու) ծննդեան եւ մահուան թուականները ճանչցուած են «մօտաւորապէսի բնութագրումով:

Հայոց դարձի պատմագիրը Գլխաւորապէս Ագաթանգեղոսն է, որու լինքնութեան մասին արդի պատմաբաններուն չատերը տարակարծիք են: Իր եւ յաջորդ դարերու պատմիչներու գրութիւններուն, ինչպէս «Պատմահայր» հռչակուած Մովսէս Խորենացիի գրութիւններուն մէջ, իրականին հետ քով քովի են անիրականը, բնականին հետ անբնականն ու զերբնականը, հրաշապատումը, աւանդութիւնն ու առասպելը: Վերջապէս, պէտք չէ մոռնալ որ մինչեւ ԺԹ. դարու կէսը մեր բոլոր մատենագիրներն ու պատմագիրները, գրեթէ առանց բացառութեան եկեղեցականներ եղած են. ըլլան անոնք Առաքելական եկեղեցւոյ վարդապետներ ու եպիսկոպոսներ կամ վենետիկեան ու վիէննական Մխիթարեան հայրեր: Անոնք տեսած ու մեկնաբանած են դէպքերն ու դէմքերը կրօնական պրիսմակին ընդմէջէն: Անոնց գրութիւններուն մէջ վկայաբանութիւնն ու զերբնականը ամէնօրեայ հիւրերն են: Մաղաքիա Արք. Օրմանեան՝ Կ. Պոլսոյ բազմահմուտ նախկին պատրիարքը, իր «Ազգապատում» կոթողային գործին մէջ (գրուած Է. դարուն երկու առաջին տասնամեակներուն) հազիւ թէ ազատած է այդ պրիսմակին ազդեցութենէն:

Արդի ժամանակներու հայ աշխարհական պատմագիրներու ռահվիրան կարելի է անվարան նկատել Առաքել Պապախանեանը (1860 – 1932), հանրութեան տալի ծանօթ Լէօ ծածկանունով: Հայ ժողովուրդը իրեն կը պարտի բազմահատոր «Հայոց Պատմութիւն» մը, գրուած առարկայական մօտեցումով եւ դիտական վերլուծութեամբ: Բնականաբար Լէօ իր այդ կոթողային աշխատութեան մէջ կը խորտակէ չատ մը հինցած կաղապարներ: Իր սուր գրիչին չի դիմանար նաեւ Ագաթանգեղոսէն ամբողջ 16 դար մեզի ժառանգ մնացած եւ եկեղեցական մատենագիրներէ մեկնաբանուած Հայոց քրիստոնէութեան դարձի «հալած իւղի պէս» հրամցուածը: Լէօ կը չանայ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք հռչակման երկարատեւ գործընթացը դիտել ոչ միայն կրօնական ,այլեւ քաղաքական տեսակէտէ եւ Գ. դարու պատմական բացերը բացատրել տրամաբանութեան հաւանականութիւններով:

(Ի դէպ Լէօ մարքսիստ պատմաբան մը չէ: Իր երկերու 10 հատոր ժողովածուին հրատարակութեան առթիւ –Երեւան 1966– խմբագրական մարմինը իր «Առաջաբան»ին մէջ զինք կը բնութագրէ որպէս «անպարտիական մտաւորական եւ հասարակական գործիչ, որը իր քաղաքական դաւանանքով կանգնած էր մշակականների, այլ կերպ ասած՝ բուրժուական լիբերալների չարքերում... ինչը բացատրում է հեղինակի մի չարք մոլորութիւններն ու սխալները: ... Լէօն պատմական գարաշրջանների հիմքում դնում է բուրժուական պատմագիտութեան ձգտումներն ու գաղափարները: Մինչ մարքսիստականը դիտում է մարդկութեան զարգացումը հասարակական ֆորմացիաների կարգով»):

Լէօյի ուսումնասիրութեան լոյսին տակ ուրեմն, կը փափաքինք յարգելի ընթերցողին հետ բաժնել Գ. դարուն վերաբերեալ կարգ մը հարցականներ, այդ պատճառաւ ալ մեր յօդուածը խորագրեցինք «Հայոց պատմութեան մութ դարը»: Մեզի հասած պատմական աղբիւրներէն պիտենք բոլորս թէ 224 թուականին պատահեցաւ Պարսկաստանի արքունի յեղափոխութիւնը՝ որ Արեաց գահէն սպառ վտարեց պարսիկ Արշակունիները եւ զանոնք փոխարինեց զրադաշտական Սասանեաններով, թէ արքայական գերդաստանի ջարդէն մազապուրծ ազատած անդամները ապաստան գտան իրենց ազգական հայ Արշակունիներու մօտ, ինչ որ պատճառ եղաւ որ Սասանեանները առելութեամբ լեցուին ասոնց հանդէպ եւ ուխտեն կորուստի մատնել. 224 թուականը կարելի է նկատել Հայաստանի մէջ ամբողջ երկու դար իրարու յաջորդելիք պատահարներու սկզբնակէտը, մինչեւ 428–ին Արշակունեաց հարստութեան վախճանը: 224–էն քիչ յետոյ է որ Հայոց Խոսրով Բ. թագաւորը սպաննուեցաւ Անակ Պարթեւի կողմէ: Այդ սպանութեան չատերու կողմէ ընդունուած թուականը 238 տարին է: Եւ հոս պիտի սկսինք մութերու մեր երկար չարքը: Ի՞նչ կը նշանակէ հոս Պարթեւ մակդիրը: Միթէ հայ Արշակունիներն ալ պարթեւական ծագում չունէի՞ն, Պարթեւներ չէի՞ն: Ո՞վ էր Անակ, եւ ի՞նչ պատճառներով ան եղաւ սպրասան: Տրամաբանութիւնը կը բացառէ պինք Սասանեաններու գործակալի դերին մէջ դնել, քանի զի նոյնպէս որ նման արարք մը պիտի պատժուէր առնուազն մահապատիժով: Պարթեւական սովորութիւն էր թագաւորը սպաննել, իր տեղը գրաւելու համար: Լէօ ամենայն իրաւացիութեամբ կ'ենթադրէ որ Անակ Պարսկաստանէն Հայոց մայրաքաղաքը ապաստանած Խոսրով Բ.ի մէկ մերձաւոր ազգականն էր, որ այդ ոճիրը գործեց Հայոց թագը խլելու համար, բայց դաւադիրներու ձգտումը անկատար մնաց, որովհետեւ թագը անցաւ Խոսրովի մանուկ որդիին՝ Տրդատին(Գ.): Մեզի անծանօթ են ,մութ են եւ մութ ալ պիտի մնան Տրդատի պահակալութեան առաջին տարիներու անցուդարձերը: Նախ՝ ո՞վ ստանձնեց անշափահաս արքային խնամակալութիւնը: 241–ին սկսաւ պարսկա–հռոմէական պատերազմներու երկար չարք մը, որ ոչ ոքէ դադարներով պիտի տեւէր աւելի քան կէս դար: 252–ին Պարսիկները զրաւեցին Հայաստանը եւ երկրին մէջ մնացին որոշ ժամանակ հոն նստեցնելով իրենցմէ մէկը որպէս թագաւոր որուն գահակալութեան ժամանակը անորոշ, մութ մնացած է, ինչպէս եւ անձը: Հռոմէական զօրքին քաշուելուն հետ Տրդատ ալ կը մեկնի Հռոմ ուր կը մնայ –կ'ըսեն– երկար տարիներ: Երբ «մանուկ Տրդատ» կ'ըսուի, պէտք է ենթադրել որ ան 238–ին 8–10, նոյնիսկ 12–13 տարեկան ըլլալու էր: Փիլիքապէս հսկայ մը եղած է ան, հերակլեան ուժով օժտուած. իր բազուկի ուժերով յուլ զգեստած, նետաձգութեան մէջ անմրցելի, ինչպէս սայլով ճիարշաւի առաջատար եւ վերջապէս՝ հին ողիմպիական խաղերու ալ ախոյեան: (Այդ խաղերը տեղի կ'ունենային չորս տարին անգամ մը Ճոնեաստան, եւ Ք.ծնդունեան 354–ին քրիստոնէութեան ազդեցութեան տակ. հոն մրցողները կը կը մրցէին մօրթ մերկ. տղամարդոցմէ պատ, ողիմպիականները դիտելու իրաւունք ունէին ամուրի աղջիկները որ իրենց սեռային ախորժակը գրգռուէր): Տրդատի տարիքին հարցը չատ վարկածներու դուռ կը բանայ: Եթէ ան իրապէս Խոսրով Բ.ի որդին էր եւ ծնած 230 թուականներուն չուրջ, եւ եթէ նկատի առնենք քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակող, մեզի Գ. թուարկումով հասած Տրդատը, ան ուրեմն ապրած է մ'ըլլայ չուրջ 100 տարի, գուցէ աւելի, քանի առտղ է որ սպաննուած է 330–ին, ձիուն վրայ, որսի ատեն: Իսկ իր պահակալութիւնը տեւած կ'ըլլայ – ներառեալ կարելի ընդմիջումները – ոչ աւելի եւ ոչ պակաս, քան՝ 92 տարի: Անհատապէս գրեթէ ժողովրդական խօսքով «ջուր չի վերցներ» այս մէկ վարկածը: Նոյնպէս, եթէ ան 252–ին տասիսդուած ձգեց Հայաստանը եւ Հռոմ գնաց ապաստանիլ, անհաւատալի պիտի թուի որ ան 24 տարի ամբողջ՝ չանք եւ ճիգ թափած չըլլայ իր գահը վերանուաճելու: Նոյնպէս հաւատալի չէ որ Հռոմ անտարբեր դիտած ըլլայ իր պինակից Հայաստանի (որուն վրայ կերպով մը իր թեւարկութիւնը կը տարածէր) ամբողջ մէկ քառորդ դար թշնամիին ձեռքը մնալը: Շարունակելով Տրդատի մասին մեր մտորումները, 276–ին ան չուրջ 45 տարեկան առոյգ տղամարդ էր, իր ուժերու ծաղկման լրիւ չրջանին: Տրդատ – եթէ նկատի առնենք 301–ը որպէս հիմք, եւ Գրիգորի 13 տարի Մեր Վիրապ արգելափակուելը, 299 – 300–ին արդէն պատկառելի ծերունի էր. կարելի՞ է հաւատալ որ 70–նոյ մէկը ինքզինք կորնչնելու չափ տափանքի բռնուի հանդէպ 20 – 25-նոյ կոյս աղջկան մը (Հռիփսիմէն), եւ իր նպատակին չհասնելով զանոնք խմբովին ջարդել տալու ոճիրն ալ գործէ:

Վերջապէս կարելի՞ է հաւատալ որ ինչքան ալ առողջ եւ առոյգ ըլլայ մէկը, հարիւրամեայ տարիքին ձի նստի եւ որսի երթայ:

Տրամաբանական հարցումներ զոյս Լէօ եւ իր հետ չատ մը պատմագէտներ արդարացի կերպով մէջտեղ բերած են: Տրդատի «օրինաւոր» կնոջ՝ Հայոց թագուհի Աշխէնի անունը մեզի յայտնի է, բայց ոչ՝ անոր տոհմային ծագումը: Ճիշդ է, հեթանոսական չրջանին, հայ թագաւորներն ու չատ մը նախարարներ բազմակին էին. անոնց ապարանքներուն մէջ կային կանանոցներ, հարճմներ, որոնց բնաւ պիտի չնախանձէին ապագային իսլամականները:

Ա. Պ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԼԵՍԻ ՄԷՋ

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ
«ՆՇԱՆ» ՎԷՊԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Մարտ 10-ին, տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, նուիրուած Գրիգոր Պըլտեանի «Նշան» վէպին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի գրական յանձնախումբին: Ներկայ եղած են 150 դրասէրներ, որոնց կարգին նաեւ հեղինակը, յատկապէս հրաւիրուած փարիզէն: Բացումը կատարելով Րաֆֆի Սէթեան ներկայացուցած է հեղինակին կեանքն ու գրական վաստակը – 25 տարիներու ընթացքին 20 գործեր – եւ չնորհակալութիւն յայտնած «Ապրիլ» գրատան սեփականատէր Ճարուճիւն Երէցեանին, «Նշան» վէպին հրատարակութեան համար: Փրոֆ. Խաչիկ Թէօլէօլեան խորունկ եւ մանրակրկիտ վերլուծումով ներկայացուցած է «Նշան» վէպը, զայն նկատելով մեծ նուաճում մը: Անդրադառնալով Պըլտեանի վիպական գործին, դասախօսը արտայայտուած է նաեւ ըստիւտքահայ վէպի զարթօնքին եւ հեղինակի վիպագրական մօտեցումին մասին, նչելով որ «Պըլտեանի գործին բազմաթիւ առաքելութիւններէն մէկն ալ այն է որ պատումի արդիական թէքնիքը իր սպաս կը դրուի ոչ միայն օտարին եւ օտարութեան պատկերացումի ծառայութեան, այլեւ կեանքի մը պեղումին եւ սփիւռքահայութեան ակունքներու պատկերացումին»: Դերասան եւ բեմադիր Արամ Գուլումճեան բեմականացուցած է վէպէն բաժին մը: Հուսկ, տեղի ունեցած է հեղինակ – հանդիսական հարց – պատասխանի բաժին մը:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՑՈՒՑԱՑՈՒԱԾ ԳԻՐՔ ՄԸ

Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Դատի յանձնախումբի Կլէնտէյլի Կեդրոնին մէջ, Մարտ 9-ին, տեղի ունեցած ընդունելութեան ընթացքին հրապարակուած է տոքթոր Սիմոն Փայասլեանի «Հայկական ցեղասպանութիւն 1915 – 1923 – ղրքոյկ մը աշակերտներու եւ ուսուցիչներու համար» անգլերէն գործը, որ պիտի տրամադրուի Գալիֆորնիոյ հանրային երկրորդական վարժարաններու աշակերտութեան եւ ուսուցիչներուն, իբրեւ ամբողջացուցիչ ուղեցոյց համաշխարհային պատմութեան դասընթացքներու: Գիրքը հրատարակուած է հովանաւորութեամբ Հայ Մշակութային Հիմնարկութեան, շնորհիւ Ռիչըրտ եւ Թինա Գարոյանի մեկենասութեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ԿԱՄ ԺԱՆՕ ԿԱՄ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՃԵԱՆ

ՅԱՆԿԱՐԾ ԴԷՄՔԸ ԴԱՐՁՈՒՑ
ԴԷՊԻ ԵՏԵՒ,
ՊԱՐԱՊ ԽԱՂԱԴԱՇՏԸ...

Մարզիկ, մարզկուհի խումբ – խումբ եկան հանդերձարանէն ամանք՝ յաղթողները, բեռնաւորուած յուշանուէրներով, ուրիշներ միայն իրենց մարզական պարագաները ի ձեռին:

Ահա Գօլէթը չրջապատուած ընկերուհիներով եւ նաեւ տղոցմով: Աստղմէկ մէկը, անտարակոյս ան ալ մարզիկ մը, իր թեւը անցուց Գօլէթի մէջքին: Այսպէս թիկունք թիկունքի, կը յառաջանային կատակելով իրարու հետ, կը մօտենային Անտրէյի: Ա՛յս վերջինը վարանեցաւ ու յանկարծ դէմքը դարձուց եւսեւ, դէպի պարապ խաղադաշտը: Երիտասարդները եկան անցան իր եւսէն եւ երբ Անտրէ գլուխը դարձուց եւ նչմարեց զոյգը որ կը հեռանար իր առջեւէն, զգաց որ տխուր էր: Անտրէ անգամ մ'ալ չվերադարձաւ մարզավայր:

Անցան օրեր, Անտրէ միշտ անզբաղ էր. իրաւ է որ պինուորութենէ արձակման առթիւ իր ունեցած պաշտօնական արձակուրդը վերջացած չէր դեռ: Սեպտեմբերի առաւօտ մը, քաղաքին բանուկ մէկ փողոցին մէջ պատահեցաւ որ Անտրէ եւ Գօլէթ դէմ առ դէմ գան:

Երկու նայուածքները հանդիպեցան իրարու միաժամանակ եւ խորասուզուեցան իրարու մէջ:

Առաջինը աղջիկն էր որ կանգ առաւ: Իր աչքերը լայն բացած, կը նայէր տղուն բայց չէր ժպտեր:

– Թերե՞ս Անտրէ Պրիանը:

– Նոյնինքն:

– Իրա՞ւ:

Ու Գօլէթի ուրախութիւնը ժայթքեցաւ իր բիրերէն, եւ զարձաւ հրապուրիչ ժպիտ մը այտերէն վար:

– Ինծի լսած էին որ պատերազմին մէջ կորսուած ես դուն: Գիտե՞ս, չատ տխրեցայ այդ օրը: Թերեւս ալ լացած եմ, չեմ յիշեր:

– Կը չնորհաւորեմ, զմայլելի պեղեցիկ մեծահասակ աղջիկ մըն ես եղած եւ նաեւ համբաւի տէր վարող մը: Քանի մը ամիս առաջ մարզադաշտն էի, երբ 100 մեթրը կարեցիր 12 երկվայրկեանէն:

– Իրա՞ւ: Ծափահարեցի՞ր զիս:

– Ի՞նչպէս եղաւ որ աթլէթիզմի հետեւեցար դուն որ աւելի գրականութեան եւ արուեստի հակում ունէիր:

– Ժանօն է որ զիս տարաւ մարզադաշտ: Անոր կը պարտիմ:

– Ժանօ՞ն:

– Այո, ժանօն կը սիրէ զիս: Ան ալ մարզիկ է: Երկարութիւն կը ցատքէ: Վեց մեթր 45 դէշ չէ...

– Եկուր բան մը խմենք միասին եւ խօսակցինք:

– Դժբախտաբար չեմ կրնար, Անտրէ արդէն ուշ մնացած եմ. կապոցներս պէտք է պատրաստեմ. վեցօրեայ վերջի ճեպընթացքը կ'առնեմ, Փարիզ կը փոխադրուիմ այլեւս:

– Փարի՞զ:

– Այո, Սթատ Ֆրանսէն հրաւիրեց զիս: Զմերժեցի: Մեծ ակումբ է: Շատ դիւրութիւններ խոստացան: Այդ ակումբին հաշուոյն պիտի վազեմ այլեւս. կ'ուզեմ Լոնտոնի յառաջիկայ ողիմպիականին մասնակցիլ: Պէտք է չատ լրջօրէն պատրաստուիլ: Պիտի մարզուիմ ամէն օր: Ու նաեւ գեղարուեստից վարժարանն ալ յաճախելու եմ: Զեմ դիտեր, ժամանակ պիտի գտնե՞մ ատոր:

– Էհ, ժանօ՞ն:

– Լաքեյի զինք: Պէտք էր ընտրութիւն մը ընել: Կամ ժանօ կամ ողիմպիական: Ողիմպիականը ընտրեցի:

– Ժանօն ալ թերեւս փարիզ փոխադրուի:

– Իմ եռեւէս գալու համար պէտք է 7·5 մեթր ցատքէ: Չի կրնար...

Ու նոյն գեղեցիկ ժպիտը իր դէմքին Գօլէթ պընուա հրաժեչտ առաւ Անտրէէ եւ հեռացաւ արագ քայլերով:

(Շար. 3 եւ վերջ)

Լ ի ո ն
07 – 08 – 1979

(Շար.ը Ա. էջէն)

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՋԱԻԱԽՔԻ ՄԱՍԻՆ

Վրաստանի Արտաքին նախարարը Ի. Մենագարիշվիլի անդրադառնալով Սամցխէ-Ջաւախեթիի շրջանի ընկերա-տնտեսական հարցերուն, ըսած է թէ անոնք համայն Հանրապետութեան հարցերու հատարակաց բնոյթը ունին ու հոն կայունութիւնը կը բարելաւուի ամբողջ Վրաստանի իրավիճակին բարելաւումով միայն: Մարտ 28-ին լրագրողներու հետ զրոյցին, նախարարը աւելցուցած է թէ հայ իր գործընկերներուն տեղեկացուցած է երկրին զեկավարութեան կողմէ մշակուած յատուկ միջոցներու ծրագրին մասին, որ ուղղուած է Ջաւախքի տնտեսական խնդիրները յաղթահարելու:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՋՕՐԱՒՈՒՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ ԵՂԱԾ

Ադրբեջանի Ազգային ապահովութեան փոխ-նախարար ու սահմանապահ զօրքերու հրամանատար Ա. Նովրուզով պաշտօնանկ եղած է, տեղը նշանակուած է նոյն զօրքերուն մէկ ստորաբաժնին հրամանատարը է. Գուլիեւ: Ա. Նովրուզով վերջերս Հ. Ալիեւի կողմէ խստիւ քննադատուած էր յատկապէս բաքուի օդակայանը տարուած ոչ գոհացուցիչ աշխատանքին համար:

11EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒՄՆ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

2001 ՓԱՐԻԶ

ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ ԵՒ ՄՈՐԱՄԵԼԻՔ

Դրամատիկական պոէմա
Դիւցազնական ժամանակներից

Վայրը՝ Սասուն եւ Մըսր

Նիւթը չօշափում է դիւցազնական ժամանակներից ծնունդ առած, Սասունցի Դաւթի յայտնի պատումը: Այն միաժամանակ էպոսի անդրանիկ թատերական մշակումն է...

Ծրագրի տեւողութիւնը՝ երկու ժամ

Կիրակի, Ապրիլ 8, ժամը 16-ին

«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles

Մուտքը՝ 30 Ֆր.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին Զորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի ժամը 5-ին, Հսկումի հաղորդական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4-ին

*
**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակինե-րուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն 8·45-ին:
Արեւագալ 9·45-ին:
Պատարագ 10·30-ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ 11·45-ին:

MARSEILLE

RENCONTRE

l'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE — U.G.A.B.
et
AZADAKROUTIOUN
organisent
une RENCONTRE
avec **ALBERT ANDONIAN**
interprète & écrivain
autour de ses deux derniers ouvrages
"A CHACUN SON DESTIN"
et
"CONFESSION D'UN POETE"

le Vendredi 6 avril à 20h30
au 327, boulevard Michelet —
13008 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de **juillet** et **août 2001** pour son centre de vacances de Bellefontaine et son camp itinérant :

- **Animateurs diplômés BAFA**
- **Assistants sanitaires (médecin ou infirmier en 2ème année)**
- **Cuisiniers**

Ecrire à :
CBAF — Conseil dAdministration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date limite de candidature : 15 avril.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն Ցանճնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիսատեսներու շարքին մէջ

կը հրաւիրէ իր Թիւ 9 Զրոյց – դասախօսութեան (ֆրանսերէն լեզուով)

«ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ»

Նիւթին շուրջ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 5, ժամը 19-ին

Բանախօս՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրաշէհան սրահին մէջ
339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

Sous la présidence d'honneur de Monsieur André Santini

La Communauté arménienne d'Issy-les-Moulineaux

présente

liz sarian

EN CONCERT EXCEPTIONNEL

Accompagnée
par **Frédéric Manoukian**
et **son orchestre**

le Samedi 28 avril à 20 h 30
au P A C I - 25, ave Victor Cresson
(M° Mairie d'Issy)

Réservation : ☎ **01.46.45.16.43**
01.40.95.81.33 / 01.46.42.79.61

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՑԼ. –

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Հայր Ցարութիւն Վրդ. Պզտիկեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր եւ ազգականին՝

ՏԻՐԱՄԱՑՐ ԱՆԱՀԻՏ ՊԶՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան առիթով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

կապոյտ Խաչէ Անիէոի Ակնունի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր., Տիկին Թերեզ Ակոբովէ եւ 300 Ֆրանք Տիկին Լիւսի Շերոյեանէ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 31

Լ.Դ. օր Մեծի Պահոց

Տօն Սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին

առտուան Հարչարանացն

եւ մահին ի Վիրապն

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Խորանը բացուած: «Տէր Ողորմեա»ի ժամանակ Խորանը վերատին կը ծածկուի:

կը պատարագէ՝

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

*
**

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 1

«Գալստեան» կիրակիին:

*
**

ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 7

ՅԱ. օր Մեծի Պահոց

Տօն Աւետման Սրբուհւոյ Աստուածածնի

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Խորանը բացուած: «Տէր Ողորմեա»ի ժամանակ Խորանը վերատին կը ծածկուի:

կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԺԱՄԸ 17-ԻՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 6

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐՃԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՅՈՒՅԱՀԱՆԹԻ

Եան'ց Գլէօպլը (*) Ապրիլ 3-էն Մայիս 3, կը ներկայացնէ Ֆրանսայի Հայ Արուեստագէտներու Միութիւնը. – ինդաւներկ, արձանագործութիւն, լուսանկար:

(*) 5, avenue Reille, 75014 Paris

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ՋԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Հաճելի մթնոլորտ: Հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն ... Կիրակի Ապրիլ 15, ժամը 12·30-էն սկսեալ

«Ալ Ուատի» ճաշարանը
153-155, rue de Lourmel, 75015 Paris

Տեղերը սահմանափակ: Ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01 43 76 67 37
01 45 93 00 25

PELERINAGE A LOURDES

Pour l'année jubilaire
du 1700e anniversaire de la conversion
de l'Arménie au christianisme,

Grand Pèlerinage à Lourdes de toutes les paroisses arméniennes catholiques

sous la conduite de S. B. Nersès - Bédros XIX

du 23 au 26 mai

Se renseigner dans les paroisses.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ASSOCIATION CULTUELLE DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE PARIS ET DE LA REGION PARISIENNE

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
St-JEAN-BAPTISTE

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿՐՕՆՔ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 7-ԷՆ
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 14

կազմակերպութեամբ՝
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Նախխեբու մասնակցութիւն՝ 8·300 Ֆր.
600 Ֆր. (վիզա եւ օդակայանի տուրք)

Այս գումարը կ'ընդգրկէ՝ *Երէք ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ,*
Բնակութիւն «Անի» հիւրանոց (4 աստղանի)
Նախաճաշ, ճաշ եւ ընթրիք
Այցելութիւններ օթօքարով

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ՝ ԱՊՐԻԼ 25

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
— Քարտուղարութիւն՝ 01·43·59·67·03
— Աւետիս Ա. Քհնյ. Պալըգեան՝ 01·46·62·01·29

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ 31
SAMEDI
31 MARS
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԵ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻԻ 20·136 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.136

ՄԱՄՈՒԼ

«THE INDEPENDENT»

(Մարտ 25)

ՊԱՏԿԵՐ ՊԱՐՊՈՒՈՂ ԵՐԿՐԷՆ

Թերթին խմբագիրը ձոն Քէմփֆնըրի երեւանի մէջ նշմարած առաջին եղեռնը արտադրելու մեծ ձգտումն է որ առաջացուց լոյս չարցուած երկար հերթը կը զոյացնէ ԱՄՆ-ու հիւպատոսարանին առջեւ: Ո՛չ ցուրտը, ո՛չ ալդ սպասումին առթած նուաստացումը մարդոց մէջ երթալու տրամադրութիւնը կրնան ակտացնել: Անոնք որոնք ամիսներու ոպասումէ ետք արտօնագիր չեն ստանար ԱՄՆ մեկնելու, հանրակառքով կը փորձեն վրաստանի ճամբով Ռուսաստան հասնիլ: Մինչդեռ, խորհրդային շրջանին Հայաստան չատ բաներով տարբեր ու հմայք ունցող երկիր էր: Կեանքի լաւագոյն պայմաններ ունէր, ժողովուրդին գործազրկման մակարդակը բարձր էր, եւ այլն:

Այսօր կառավարութիւնը կը խուսափի մեկնողներու ստոյգ թիւ ներկայացնելէ, քանի որ մէկազգային օժանդակութիւնները կը հաշուարկուին բնակչութեան թիւին համեմատ: Անփոփոխ կը պահուի նախկին 3,8 միլիոնի թիւը, մինչդեռ իրականութիւնը 1,5 միլիոնի չուրջ պէտք է ըլլայ:

Մեծամասնութեան համար անգործութեան, կամ չատ անբաւարար աշխատավարձի հետեւանք զրկումները դժգոհութեան մեծ աղբիւր են: Կարելի չէ իրաւունք չտալ անոնց, ինչպէս կը խոստովանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան: «Ժողովուրդը անցեալին կարօտ ունի, չեմ կրնար զիրենք այսպէս կ'ըսէ ան, աւելցնելով. «անոնց մէջ ապրելու ուրախութիւնը կը յաջողինք փոխել այն ատեն երբ կարենանք իրենց գրպանը զբաղմամ դնել»:

Իրականացի լրագրողը կ'անդրադառնայ նաեւ Սփիւռքի հայութեան որ դարաւոր հալածանքներու եւ անոնց բարձրակէտին՝ 1915ի ցեղասպանութեան պատճառով, կ'ապրի երկրէն դուրս: Կը զրէ թէ դուրսի այդ Հայերուն զրկած գումարները վերապրելու կարելիութիւն կուտան չատերու. սակայն, ներդրումներու մարդին մէջ նոյն տրամադրութիւնը կը բացակայի, տիրող վարչարարութեան եւ կաշառակերութեան պատճառով: Այս տարուան համար որոշ բարելաւումի յոյս մը կապուած է քրիստոնէութեան հռչակման 1700-ամեակին առիթով Հայաստան այցելելիք զբօսաշրջիկներու հեռանկարին:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (269) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Անհի թատերական գրականութեան մէջ Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Lettres à Armen Lubin J. BRENNER

Les massacres de Diarbekir CH. MATOSSIAN

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 29 / 30)

ԼՂՀ

Ս. ԲԱԲԱՑԵԱՆԻ ՎՃԻՌԸ ԱՆՓՈՓՈԽ ՊԱՀՈՒՄԸ Է

Գերագոյն դատարանի քրէական գործերու կազմը Մարտ 29-ի նիստին անփոփոխ պահած է Ս. Բաբայեանի եւ մեղսակից նկատուած խումբին Փետրուար 26-ի վճիռը: Ս. Բաբայեանի փաստաբանը բաւած է թէ որոշումը կանխատեսելի էր եւ իրենք կը պատրաստուին դիմել Սթրազպուրկի մարդկային իրաւունքներու առեանին: Ս. Բաբայեան նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ մահափորձին մեղադրանքով դատապարտուած էր 14 տարի բանտարկութեան:

⁂

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Աթէնքի մէջ, Յունաստանի եւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարները, Մարտ 28–ին, քննարկած են Պալքաններու եւ Կովկասի իրավիճակը եւ ռազմական երկկողմանի համագործակցութեան ընդլայնման հարցերը: Ըստ Իթար – Թաս գործակալութեան, անոնք արտայայտած են նաեւ երկու չրջաններուն հիմնական տակաւ հարցերու խաղաղ լուծման մասին:

Ցոյն նախարարը նշած է նաեւ կիպրական հարցի արդար լուծման եւ Եւրոպական Միութեան Կիպրոսի անդամակցութեան անհրաժեշտութիւնը, յոյս յայտնելով որ Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութեան հեռանկարը կը սաիպէ իրեն փոփոխութիւններ կատարել իր քաղաքական ուղեգիծին մէջ, ինչ որ թոյլ կուտայ մեղմացնել Յունաստանի հետ իր յարաբերութիւնները եւ կ'օգնէ կիպրական հարցի լուծումին:

⁂

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Մարտ 28–ին Էջմիածնի մէջ Գարեգին Բ.ի նախագահութեամբ բացուած է Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդին տարուան անդրանիկ ժողովը: Օրակարգին վրայ եղած են 1700-ամեակի տօնակատարութիւնները, Յովհ. Պօղոս Բ.ի եւ Կ. Պոլսոյ տիեզերական պատրիարք Բարթուղիմէոս Ա.ի Էջմիածին այցերը, Ապրիլ 24–ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ նախագահին Տէր Զօր ուխտադնացութիւնը: Անդրադառնալով Հայաստանեայց Եկեղեցիին կանոնադրութեանց նիւթին, որոշուած մինչեւ Յունիս 1 թեմերէն ստացուած առաջարկները վերաքննել Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդին կողմէ, ապա վերջնական վաւերացման ներկայացնել: Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդի գոյգ առենապետերուն Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի պատրիարքներուն բացակայութեան պատճառով առենապետութիւնը յանձնուած է խորհուրդին երիցագոյն անդամներուն Վաչէ Արք. Յովսէփեանի եւ Գիւտ Արք. Նազդաչեանի:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՍՓԻՒՌՔ Բ. ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻՆ

Մարտ 29–ին յայտարարուած ն թէ Հայաստան – Սփիւռք Բ. խորհրդաժողովը տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 19 – 20–ին Երեւանի մէջ: Օրակարգին վրայ տեղ կ'ունենան համազգային նշանակութեան

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇ յայտարարեց թէ ԱՄՆ պիտի չվաւերացնէ Քիոթոյի համաձայնագիրը, որ կը վերաբերի կենտրոնի ապականութեան դէմ պայքարին, զլխաւորաբար կազի արձակումներուն, որոնց գլխաւոր պատասխանատուն է Ամերիկա: Այս որոշումը տրուած է Մարտ 29–ին, երբ վարչապետ Շրէօտէր Ռուչինկլըն կը հաստիչը: Նախապէս արդէն, Պուշ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ճչդած էր իր երկրին դիրքը յայտարարելով որ Գերմանիոյ եւ միւս դաշնակիցներուն հետ պիտի չկանան դեղչել մթնոլորտը տաքցնող կազերու արձակումը, բայց, երբեք պիտի չստորագրէն Քիոթոյի համաձայնագիրը: Եւրոպական Միութիւնը անակնկալի եկած է, ան կը յուսար որ կարելի պիտի ըլլայ Ամերիկան համոզել, բայց, Պուշ վճռական է, չուզեր վնասել Միացեալ Նահանգներու տնտեսութեան:

ԱՄՄԱՆի արաբական վեհաժողովը վերջ գտաւ Մարտ 28–ին, երկու օրուան մըտերում հարցեր, անոնց իրականացման չօչափելի գործնական ծրագրեր: Յայտարարութեան մէջ նշուած է թէ Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ յառաջիկային նախապատրաստական հանդիպումներ տեղի կ'ունենան աշխարհական ու եկեղեցական ներկայացուցիչներու, անհատներու ընդգրկումով: Նախապատրաստական աշխատանքները կը կատարուին Արտաքին գործերու նախարարութեան Սփիւռքի հետ կապերու գործադիր քարտուղարութեան կողմէ:

⁂

ՎԱՋԻԱՆի ՌԱԶՄԱԿԱՅԱՆի ՌԱԶՄԱՆԻԹԵՐԸ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ ԿԸ ԲԱՇԽՈՒԻՆ

Մարտ 29–ին, 22 կառքերէ կարմրած չարասիւնը Վազիանի 137-րդ ռուսական կայանի ունեցուածքի մէկ մասը տեղափոխած է Ախալքալաք, Վրաստանի ռուսական 62-րդ ռազմակայանի անօրինութեան ներքեւ: Այդ տեղափոխումը կատարուած է ըստ վրացական կողմի հետ դոյացած համաձայնութեան 1999–ի Պոլսոյ վեհաժողովի որոշումներուն:

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՑԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՈՒՄԸ Ա.ՊՐԻԼ 20–ԻՆ

Թէ ու ղէմ վէճերէ ետք Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է Ապրիլ 20–ին սեփականաշնորհել երկրին էլեկտրական բաշխումի ցանցը: Կը սեփականաշնորհուին Երեւանի, Կեղրոնի, Հիւսիսի եւ Հարաւի ցանցերուն 51%–ը: 20%–ը վերապահուած է ՊԷՐՏ–ին, անցեալ Դեկտեմբերին այդ դրամատան հետ կայացած համաձայնութեամբ մը: Ցանցը դնելու թեկնածուներէն են զուիցերաչուէտական, ամերիկեան եւ սպանական ընկերութիւնները: Դէպերու կարծիքով ամերիկեանը ամէնէն լայն հատանկանութիւնը ունի աճուրդը չահելու:

Մրցակիցներ ընդդիմադիր ուժերը Մարտ 28–ին Երեւանի մէջ բողոքի ցոյց մը կազմակերպած են որուն մասնակցած են երեք հազար հոգի: Անոնց դիմելով, ժողովրդական կուսակցութեան զեկավար Արամ Սարգսեան յայտարարած է թէ ելեկտրական ցանցերու սեփականաշնորհումը սպառնալիք է Հայաստանի ազգային ապահովութեան եւ տնտեսութեան համար:

քերու փոխանակութենէ ետք: Միաձայնութիւն դոյացաւ Ինթիֆատայի չուրջ եւ Պաղեստինցիներուն զօրակցութեան, բայց, նոյնը կարելի չեղաւ Իրաքի չուրջ: Արաբ զեկավարները կ'ուզեն որ դատուին իսրայէլցի «պատերազմի ոճրագործները», պահանջելէն որ Պաղեստինցիները միջազգային պաշտպանութիւն վայելեն եւ յաւ յայտնեցին, որ նախորդ օրը, ԱՄՆ իրենց վէթօն դրած ըլլան Ապահովութեան Խորհուրդի մէկ բանաձեւին՝ ՄԱԿ–ի դէտեր զրկելու գրաւուած հողամասերը: Ուզեցին նաեւ որ հրեայ պետութեան հետ երկկողմանի յարաբերութիւնները վերանայուին, առանց պահանջելու որ Եգիպտոս եւ Յորդանան խզեն այդ յարաբերութիւնները: Արաբական Լիկայի նոր քարտուղար ընտրուեցաւ Եգիպտոսի Արտաքին նախարարը՝ Ամր Մուսա: Յաջորդ վեհաժողովը պիտի գումարուի Լիբանան, 2002–ին:

ԻՍՐԱՑԻԼ կը սպառնայ սաստկացնել իր յարձակումները Պաղեստինցիներու վրայ, ստիպելու համար պաղեստինեան իշխանութիւնը որ պայքարի ահաբեկչութեան դէմ: Գազա, ուր բիրտ ուժը կը տիրէ, Իսրայէլացիք երեք Պաղեստինցի սպաննած են: Արաֆաթ յայտարարած է որ իսրայէլեան յարձակումը սկիզբն է Արիէլ Շարոնի «հարիւր օրուան ծրագրին»:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ երկաթուղիին գործադուլը որ որոշուած էր 24 ժամուան համար միայն, Մարտ 29–ին, անակնկալօրէն երկարաձգուեցաւ Մարտ 30–ին ալ, աւելի դէշ պայմաններ ստեղծելով: Արդարեւ, այս երկրորդ օրը նախատեսուած չըլլալով, ստեղծուած խուճապը մեծ էր, խանդավառութիւնը մեծ համեմատութիւններու հասած, մանաւանդ արուարձաններու երթեւեկը ապահովող գիծերու վրայ:

ՏԱՆՈՆ ընկերութիւնը մինչեւ 2004 պիտի փակէ Ֆրանսայի պիսքիւիի իր օթը գործատուններէն երկուքը: Կը փակուին Գալէի եւ Էվրիի գործատունները, ուր 570 հոգի կ'աշխատին: Բողոքներ, ցոյցեր եւ գործատան դրաւումներ ծայր տուած են, մանաւանդ որ հաստատութիւնը չի ծածկեր որ 2000–ին, 4 միլիառ Ֆրանքի չահ արձանագրած է: Տնօրէնը կ'արդարացնէ որոշումը, յայտարարելով որ աւելի լաւ է միջոցներ ձեռք առնել երբ գործատունութիւնը լաւ է, քան տագնապի ատեն:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ԷՆՏ ՍՓԻՆՔՐ վաճառատան տնօրէնութիւնը որոշեց մինչեւ տարեվերջ փակել Ֆրանսայի իր 18 խանութները: Ծանր հարուած մըն է 4390 աշխատաւորներու համար աշխարհի մէջ (40%–ը՝ Ֆրանսա), քանի Ֆրանսայէն զատ բոլոր երկիրներուն մէջ նոյնը կը կատարուի, բացի Մեծն–Բրիտանիայէն, ուր միայն հաստատութիւնը կը պահէ իր վաճառատուները:

ՏԻԿԻՆ ՄԻՒԹԵՐԱՆ դատաւորին կողմէ հրաւիրուած է իր վկայութիւնը տալու (Ապրիլ 3) դէպի Անկոլա զինամթերքի չահատակութեան հարցին մէջ, ուր մեղադրուած է իր անդրանիկ զաւակը:

ՊԻԹԱՆԲՈՒՐի (Տուի նահանգ) մէջ 11 տարու տղեկ մը քննութեան տակ առնուած է որովհետեւ փորձած է մայրը ըսպաննել տէզով: Տարիքին բերմամբ չի կրնար պատիժ կրել, յանձնուած է բժշկական քննութեան: Մայրը, վիրաւորուած, մազապուրծ ազատած է: Այս երեւոյթը հետզհետէ կը ծաւալի եւ բազմաթիւ են ծնողքները, մանաւանդ մայրերը, որոնք զաւակներու յարձակումներու կ'ենթարկուին:

ԳՐՈՋնիի մէջ, հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցած է Մարտ 29–ին, որու հետեւանքով երեք մեռեալ կայ եւ երկու վիրաւոր անջատողականներու մէջ: Ռուսերը սոյնորութիւն չունին իրենց կորուստներուն մասին տեղեկութիւն տալու: Մարտ 28–ին, ականի մը պայթումէն չորս կառախումբ զինծէն ելած են:

Ի՛ՆՉ ՊՏՈՒՂ ԿՈՒ ՏԱՑ ՔԻ ՈՒԷՍԹԸ

Երկու օր ետք, ԱՄՆ–ու մէկ ծայրա–մասին մէջ տեղի կ'ունենայ Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւոր–ման նուիրուած նոր հանդիպում մը, Հա–յաստանի ու Ադրբեջանի նախագահնե–րուն մէջեւ: Այսքանով, Քի Ուէսթի բանակցութիւնները այլեւս սովորական դարձած չղթայի մը վրայ նոր օղակ ա–ւելցնելէ ուրիշ իմաստ պիտի չունենային, նկատի առած 15 նախորդները: Սակայն, Ապրիլ 3-ի հանդիպումը, գոնէ նախա–պատրաստութեան փուլին, երկու կէտով, տարբերութիւն մը կը նշէ նախորդներէն: Կէտերէն առաջինը նախաձեռնութեան կը պատկանի. աւելի ճիշդը՝ նախաձեռնո–ղին: Այդ դերով հանդէս կու գան ԱՄՆ–ը որոնք առաջին ակնարկով այն տպաւո–րութիւնը կը թողուն որ այդ դերով չեն ուզեր վար մնալ Ռուսաստանէն ու Ֆը–րանսայէն: Չէ՞ որ նախորդ հանդիպում–ները տեղի ունեցան Մինսկի խումբէն զատ այդ երկու երկիրներուն մղումով, կամ անոնց կողմէ պատրաստուած գետ–նի վրայ: Երկրորդ կէտը ԱՄՆ–ու նա–խաձեռնութեան դերէն զատ, որոշ ուշ–դութիւն մը մշակողի հանգամանքն է որ զանազան ձեւերով արտայայտութիւն կը գտնէ:

Հասկնալի է որ «բնական» է այդ կար–գաւորման մէջ Մոսկուայի մօտիկ չհա–դրդռութիւնը, աչխարհագրական ու քա–ղաքական պարագաներով. մանաւանդ որ նոյն հարցին ծագումն ու զարգացման փուլերն ալ բաւական բան «կը պարտին» այդ չհադրդռութեան: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, որուն նախագահին անմիջա–կան հովանաւորութեան տակ տեղի ունե–ցան վերջին երկու հանդիպումները փա–րիզի մէջ (Յունուար 26 եւ Մարտ 4), ան Մինսկի խումբին եւ հետեւաբար՝ Օ – ԷՍ – Սէ_ Ը–ին արեւմտեան թեւով Մոս–կուայի դիրքը հակակշռելու առաջին քայլին նախաձեռնութիւնը առնողը ե–ղաւ: Ասոր քով, հաւանօրէն աւելորդ չէ լրջութեան բաժին մըն ալ հանել վար–կածին թէ ցեղասպանութեան ճանաչում–մին «փոխարժէք» մը ունենալու հեռա–նկարն ալ կար փարիզեան նախաձեռնու–թեան մէջ: Սակայն, այսօր նկատի առ–նուելիքը ան է որ լերան ու մուկին առա–ծը յիշեցնող բան եղան այդ հանդիպում–ները: Արդէն վերջինէն ելքին, երեք նա–խագահներուն դէմքի արտայայտութիւն–ները բաւական պերճախօս էին այդ ուղ–ղութեամբ. մինչ նախագահ Ժ. Շիրաք ճախողութեան ակամայ, այլ գլխաւոր պատասխանատուի մը ընկճուած վիճա–կով ի դուր կը ճդնէր համոզիչ ըլլալ, կրկնելով ու կրկնելով թէ Քոչարեան – Ալիեւ հանդիպումը չատ բարեկամական մթնոլորտի մէջ անցեր էր, Հայաստանի նախագահը սրտցաւած խաղընկերոջ մը արտայայտութիւնը կը փորձէր պարտկել կիսատ ժպիտի մը տակ. իսկ Հ. Ալիեւ նման հանդիպումներու հարուստ փոր–ձառութեամբ թրծուած անայլայլ հան–դարտութիւն մը կը պահէր. այնքան ա–նայլայլ որ այն տպաւորութիւնը կը գոր–ծէր թէ Շիրաք – Քոչարեան Ղարաբաղի բարբառով խօսած էին իրարու հետ, ա–ռանց ադրբեջաներէնի, կամ ռուսերէնի թարգման մը ունենալու...: Ու այդ պա–րագան ոչ մէկ վրդովում պատճառած է Հ. Ալիեւի:

Այսօր, երբ ԱՄՆ կը ներկայանան որ–պէս նոր հանդիպումին նախաձեռնող ու կազմակերպիչ, արեւմտեան դերակատա–րութեամբ Մոսկուայի լծակը հակակշռե–լու նպատակէն զատ, պէտք է նկատի առ–նել Կովկասի այդ չրջանին մէջ ներկա–յութեան անոնց ծանօթ նկրտումները: Անոնք կը բացատրուին Արեւելք – Արեւ–մուտք կապին ռազմավարական բնոյթով, ուժանիւթի աղբիւրներուն կապուած հե–ռանկարներով, եւլն.:

Հանդիպումին նախօրեակին Եւրոպայի մէջ ամերիկեան ուժերու փոխ հրամա–նատար Գ. Ֆուլֆորտի չրջան այցը եւ կատարած կարգ մը յղումները, բաւա–կան բան կ'ըսեն արդէն խնդրին ուշչնկ–ռիններեան տիրութեան տրուած կարեւո–րութեան մասին. նաեւ որոշ ենթածալ–քերու: Օրինակ, կրնա՞յ միայն բան մը ըսուելու համար բանաձեւուած ըլլալ ա–մերիկեան ցանկութիւնը՝ խաղաղութեան հոլովոյթին Թուրքիան ալ մասնակից տեսնելու... (ԱՖՓ, Մարտ 23): Քաղա–քագիտական չատ նուրբ վերլուծում ան–հրաժեշտ չէ ԱՄՆ–ու ընթացքին մէջ Թուրքիա – Ադրբեջան չաղացքին չուր լեցնողի պաշտօնն ալ նչմարելու համար: Նոյն մարզին տուընչուած բաւական բան կայ նոյն օրուան «Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ»ի մէկ յօդուածին մէջ զոր ստորագրած է Վլադիմիր Սոքոր, Հայաստանի ու Ադրբեջանի հաչտութեան մասին: Հոն առաջին տողերէն կը չեշտուի որ կինճ–ռը հարթելու ուղղութեամբ անհնախըն–թաց փոխզիջումներ մը կը նչմարուին արեւմտեան չանքերուն մէջ: Որպէս մի–ջազգային անցքի ճամբայ, չրջանին հա–րըստութիւնը եւ կարողականութիւնը կարեւոր են եւրոպական եւ համաչխար–հային տնտեսութեան. եւ որպէսզի այդ կարողականութիւնը կերարկումի դաշտ դառնէ, անհրաժեչտ է որ Եւրոպայի ծայ–րին բացուած (Ղարաբաղեան) վէրքը դարմանուի: Յօդուածագիրը յիչեցնելէ ետք թէ հայկական ուժերը ամբողջո–վին ադրբեջանական վեց չրջան իրենց գրաւման տակ կը պահեն ու անոնց 800 հազար բնակիչները որոնք Ադրբեջանի բնակչութեան 10%–ը կը կազմեն, զաղ–թականի վերածուած են, կը ծանրանայ լուծումի աստիճանական եւ համապար–փակ տարբերակներուն վրայ. առաջինը պաշտպանուած Ադրբեջանէն, կը նախա–տեսէր գրաւուած չրջաններէն հայկա–կան ուժերու նահանջը եւ զաղթականնե–րու վերադարձը, յետոյ միայն Ղարա–բաղի օրինաւիճակին քննարկումը: 1997–ին նախագահ Լ. Տէր–Պետրոսեանի ալ հաւանութիւնը ստացած այս տարբերա–կին հակազրուեցան անդիջողները որոնց կարգին էր Ռ. Քոչարեան: Բայց, չայոր–դելով Լ. Տէր–Պետրոսեանի, տարի մը ետք ան ալ որդեգրեց նոյն մօտեցումը: Վ. Սոքոր Ապրիլ 3–ի հանդիպումին Ռ. Քոչարեանի համար տրամաբանական կը դտնէ աստիճանական լուծումի ձեւին իրագործումը:

Յօդուածագրին եզրակացութիւնը այն է որ Ադրբեջան չի կրնար իրապաչտո–րէն յուսալ Ղարաբաղի հայ բնակչու–թեան վրայ տէ ֆաքթօ հակակչիռ հաս–տատել. իսկ հայկական կողմը չի կրնար անսահման ժամանակով պահել ադրբե–ջանական հողերը, առանց ինքզինք մե–կուսացումի ու խոր թչուառութեան դա–տապարտելու: Ուստի աստիճանական լուծումի տարբերակը միակ ելքը ըլլալ կը թուի կնճիռը հարթելու եւ այդ չրջա–նը համաչխարհային տնտեսութեան մէջ ընդգրկելու համար:

Ապրիլ 3–ի հանդիպումին համար պատ–րաստուած նման ենթախորքի վրայ ճապ–կելու իւնչ յենակներ ունի Հայաստանի նախագահը: Արտգաղթին լուրջ թա–փը, մնացողներուն չաճախ արտայայտ–ւած դժգոհութիւնը, իր իչխանութեան կարճ ժամանակին կուտակուած թերու–թիւնները, հեղինակութեան տէր ղեկա–վարի բաւական նեղ լուսանցք մը ձգած են անոր: Մանաւանդ որ հարկ եղած ա–մէն առիթի ժողովրդավարութեան չա–փանիչը սեղան բերելու արեւմտեան սո–վորամոլութիւնը արդէն գործի լծուած է, յայտնապէս:

Այս վերջին պարագային մասին կը կրկնէ ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարու–թեան Մարդկային իրաւունքներու 2000ի տեղեկագիրը ուր նչուած 195 երկիրնե–րուն կարգին Հայաստանին յատկացուած է 23 էջ: Այդ էջերուն պարունակութեան մասին գրած է Ամինէ Օհանեան, «Հայ–կական ժամանակ»ի Մարտ 3–ի թիւին մէջ: Տեղեկագիրը առաջին նչումներէն թիրախ առած է նախագահը որ հակառակ Հայաստանի կառավարման համակարգին նախատեսած իչխանութեան թեւերու տարանջատումին, ընդարձակ իրաւասու–թիւններու տէր է. իրաւասութիւններ ո–րոք հաւասարակչռուած չեն օրէնսդիր մարմնով եւ դատական անկախ իչխանու–թեամբ: Այս բնութագրումով զրեթէ որ–պէս միահեծան դեկավար ներկայացնելէ ետք Ռ. Քոչարեանը, ամերիկեան տեղե–կագիրը կը չեշտէ 1998–ի նախագահա–կան ընտրութեան թերիներու զոյութիւ–նը որոնք անտարբերութեան մատնած են «միջազգային ժողովրդավարական սկզբ–ունքի չափանիշները»: Օ – ԷՍ – Սէ – Ը–ի դէտերը արձանագրած են «պաչտօնա–կան» թեկնածու Ռ. Քոչարեանի ի նը–պաստ գործածուած կեղծ քուէաթուղ–թեր, բանակին պարտադրուած քուէար–կութիւն եւ այլ գեղծումներ:

Աւելի փայլուն չէ Մարդկային իրա–ւունքներու մարզը. թւումը եղած է Հոկտեմբեր 27–ի, Վ. Սիրադեղեանի, Վ. Խորհրդունիի, Ա. Բլէեանի, Ա. Վար–դանեանի դատերուն կազացող կողմե–րուն, բանտերու վիճակին, հոն արձա–նագրուած մահերուն, դատական իչխա–նութեան ենթարկուած ճնչումին, եւլն.: Կը չարունակէ քարաքացիական իրաւունք–ները. գործազրկութեան համար պաչ–տօնական տուեալը 12,1% է, մինչդեռ իրականութիւնը՝ 50% է. տահմանափակ–ւած է խօսքի ազատութիւնը, մամուլին վրայ ճնչում կայ, հեռատեսիլը ընդ–հանրապէս կը խուսափի իչխանութիւն–ները քննադատելէ:

Այս չարքին մէջ քննադատելի նկատ–ւած է խղճի ազատութեան մարզին մէջ արձանագրուած յետքայլը որուն մեծ մէկ բաժինը եհովայի վկաներուն վերա–դրուած է: Ցիչուած են փոքրամասնու–թիւններու, կիներու, զաղթականներու իրաւունքներուն ոտնահարման փաս–տեր: Ինչպէս կ'եզրակացնէ Ա. Օհանեան, «Զեկոյցը ամբողջութեան մէջ ասիական երկրի մը խայտառակ պատկեր է ստեղ–ծում: Երկիր, որը տարիների ընթաց–քում ոչ միայն առաջընթաց չի արձա–նագրում, աւելին՝ չի էլ ձգտում»:

Կարդալէ ետք ԱՄՆ–ու Արտաքին գոր–ծերու նախարարութեան տեղեկագիրը կարելի չէ չձայնակցիլ յօդուածագրին ա–հարց չտալ թէ 1998–ի նախագահական ընտրութեան արձանագրուած զեղծում–ները, ապօրինութիւնները երկու տարի ետք հարկը տեսած է յիչելու տեղե–կագրին խմբագրութիւնը: Եթէ ան–չուշտ, բուն նպատակը Մարդկային ի–րաւունքներու պաչտպանութեան պատ–րուակով Ռ. Քոչարեանը հեղինակազրկել կել չէ:

Նախապատրաստական այս տեսակի բազմաճիւղ գործունէութեամբ տրամա–դրուած դեռնի մը վրայ տեղի կ'ունենայ Քի Ուէսթի հանդիպումը որուն երաժըշ–տական խորքն ալ բազկացած է հա–կուի ռազմաչունչ յայտարարութիւննե–րէն ու Երեւանի ինքնագոհ լռութիւնէն:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄՈՒԹ ԴԱՐԸ

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հոս կը թողունք վիճայարոյց դէմքե–րէն առաջինը, զրաղելու համար երկրոր–դով: Գրիգորն է ան, ապագայ Լուսա–ւորիչը:

Մահացու կերպով վիրաւորուած Խոս–րով Բ. Թագաւոր, իր վերջին չունչին կը հրամայէ Անակը եւ իր ամբողջ զերդաս–տանը սուրէ անցընել – արքայական հը–րամանը իսկոյն կը կատարուի. տոհմէն, չնորհիւ իր դայեակին, այդ ապանդէն կ'ազատի միայն ծծկեր երեխայ մը Գրի–գոր անունով. դայեակը կը յաջողի զայն մինչեւ կեսարիա փախցնել (երբ, ի՞նչ–պէս, չենք գիտեր): Հոն՝ (արդէն այն առեն կապադովկիան քրիստոնէական կարեւոր կեդրոն էր, ի հեճուկս հալա–ծանքներուն) Գրիգորը քրիստոնեայ կը մկրտեն եւ այդ ոգիով ալ կը դաստիա–րակեն: Արդարօրէն մենք մեզի հարց տանք թէ Գրիգոր հո՞ն հմտացաւ յունա–կան դպրութեան, ինչ որ իրեն մեծապէս օգտակար պիտի ըլլար իր ապագայ առա–քելութեան համար: Ինչ որ պիտենք իր մասին այն է միայն որ հոն Յուլիա–նոսնով աղջկան մը հետ ամուսնացաւ, եւ անկէ երկու մանչ զաւակներ ունեցաւ, Արիստակէս եւ Վրթանէս որոնք իրեն պիտի յաջորդէին Հայոց կաթողիկոսա–կան աթոռին վրայ: Ո՞վ էր Յուլիանոս, հա՞յ, յո՞ն թէ այլազգի: Ազնուականի՞ թէ ռամիկի զաւակ. եւ ի՞նչ եղաւ ան ա–պագային: Ոչ մէկ պատմական աղբիւր անդրադարձած է այս հարցերուն. մութ են եւ մութ ալ պիտի մնան յաւէտ. Ինչ–պէս որ մութ են կեսարիոյ մէջ Գրիգորի զբաղումը, Հայաստան վերադարձի ժա–մանակն ու պայմանները, եւ Տրդատ Գ. Թագաւորին ծառայութեան մտնելու պա–րագաները: Շատ միամիտ պէտք է ըլլալ կարծելու, հաւատալու համար որ ան իր ապագայ առաքելութեան կանխազգացումով մը չարժեցաւ միայն: Եթէ ընդունինք 238 թուականը Խոսրովի սպանութեան հա–մար, Գրիգոր որպէս ծծկեր երեխայ, ծնած պէտք է ըլլայ 237 – 238-ին: Նկատի առնելով 301 թուականը եւ 13 տարուան Մոր Վիրապի «ապաչխարհանքը» ապա ուրեմն Հայոց Լուսաւորիչը 287 – 288-ին ենթարկուած կ'ըլլայ իր «սոսկալի չար–չարանաց»: Այդ ժամանակ ան չուրջ չի–սուն տարեկան էր, եւ փիզիքական խա–կապէս տակուն կազմ ունեցած ըլլալու է, դիմանալու համար նման տանջանքներու (մեկդի կը դնենք աստուածային զօրակ–ցութեան տեսութիւնը): Ահկ 100 տարի առաջ չիսուն տարեկանին չատեր արդէն թոռներու տէր, ինքզինքին ծերունի կը նկատէին... 63 – 64 տարեկանին այլեւս Լուսաւորիչ զարձած Գրիգորը կ'ելլէ Վի–րապէն, եւ մօտ քառորդ դար Հայրապե–տական Աթոռը գրաւելէ վերջ, 325–ին զայն կը ձգէ իր Արիստակէս որդւոյն ու կ'երթայ իր վերջին տարիները անցընե–լու, ճգնութեամբ:

Որոշ չէ մահուան թուականը որ 325 – 328-ի միջեւ տատանելու է: Այսպէս մեր Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրը ապ–րած կ'ըլլայ մօտ 90 տարի: Ընդունելի է: Նկատի առնելով սերունդի մը տարիքի միջին տարբերութիւնը, ենթադրելի է որ Գրիգոր Լուսաւորչի զաւակները ծնած ըլ–լան 255 – 260 տարիներուն: Ե՞րբ անոնք վերադարձան Հայաստան, եւ մինչ ա՞ր–ի՞նչով զբաղեցան: Մութ է. չենք պիտեր եւ երբեք ալ պիտի չզիտնանք: Գրիգոր զանոնք 302–ին Եպիսկոպոս ձեռնադրեց: Արիստակէս որ Նիկիոյ ժողովին մաս–նակցեցաւ (325) նոյն տարին Հայրապե–տական աթոռը նստաւ (զոր Հայրը իրեն թողուց) մինչեւ իր եղբօրական մահը 333–ին: Իսկ Վրթանէս որ ամուսնացած էր (Հայրն էր ան ապագայ Ցուսիկ կա–թողիկոսին 341 – 347) կաթողիկոս եղաւ 333 – 341 տարիներուն: Ըսել է որ երկու եղբայր իրենց յառաջդեմ տարիքին կա–թողիկոսացան: Լէօն կը գրէ «Այսպէս Հայաստանում կազմւում էր մի ուժեղ եկեղեցական գծով փէոտալական դինաս–տիա, որը յաւակնում էր ոչ միայն իշխե–րում հոգեւոր – կրօնական գործերը ղե–ղաւորիլ, այլեւ՝ օգտուելով թագաւորի թուլութիւնից, (կ'առաջարկէ խոտով Ֆ. Կոտակին) երկրի բաղաքական դէմքն էլ իր ձեռքը վերցնել»:

Ամբողջ 16 – 17 դար մեր եկեղեցական մատենագիրներէն ետք, 1700–ամեակի առթիւ Հայոց ուղղած իր առաքելական նամակին մէջ, (2001 Փետրուար 2 Հռո–վհաննէս – Պօղոս Բ. Պապը եւս կ'անդ–րադառնայ Աղաթանգեղոսի պատմու–թեան եւ Հռիփսիմեանց նահատակու–թեան: 1972–ին Մարսէյլ խօսած իր քարոզին մէջ, երջանկայիչատակ Վար–դան Ա. Կաթողիկոս լսած էր որ անոնց թիւը 39 էր: Պահ մը աչքերնիս յառեն քարտէսին. Հռոմէն Վաղարչապատ, ցա–մաքային ճամբով աւելի քան 4000 քիլո–մեթր է: Եթէ անոնք իսկապէս իշխող հիներ էին (Հռիփսիմէ- Corepsima անունը այսօր եւս բաւական դործածական ա–նուն է Չարաւային Իտալիոյ, մանաւան–Սիկիլիոյ եւ Գալապրիայի չրջաններուն մէջ) կարելի՞ է երեւակայել որ կանանց այդքա՛ն մեծաւար խումբ մը այդքա՛ն եր–կար ճանապարհ կարէ անցնի, երբ այդ դարաչրջանին փոխադրամիջոցը եղած սայլը, կամ պարզապէս քալելն էր... Նկատի առնելով նաեւ Պալքանեան թե–րակղզիին եւ Փոքր Ասիոյ լեռնոտութիւ–նը: Ա՛լ չխօսինք ճամբաներու անապահո–վութեան մասին, ճմրան ձիւնին եւ բո–ու բորանին: Ծովով ճամբորդութիւնն ալ մինչեւ Բիւզանդիա կամ Փոքր Ասիական նաւահանգիստ մը պէտք է թա–ցառել. չկային այն ժամանակ տիտու–հակայ նաւերը. ճամբորդութիւնը տաղ էր եւ կարելի չէ երեւակայել 39 կին–ու դեղանի աղջիկներ փոքրիկ առագաս–տանաւի մը մէջ խռնուած, թիրախ չա–նգամ անասնացած նաւագներու կիրքե–րուն: Այլ հարց թէ անոնք ինչո՞ւ ելած կապադովկիա չուղղուեցան – ուր կա–րիստոնեայ ուժեղ կորիզ, եւ պաչտ–մինչեւ Վաղարչապատ, ի վերջոյ հո–նահատակուելու: «Les voies de Dieu sont impénétrables» – կ'ըսէ Ֆրանսերէ–ասոյթը: Հայոց դարձի պատմութեան մէջ այս կարեւոր կէտն ալ մութ է մութ պիտի մնայ: Այս յոբելենական տ–րերուն առ ի չգոյէ որեւէ յստակ պատ–մական աղբիւրի, ա՛յս ալ ձգենք նախա–

խնամութեան մէկ անօրինութեան:

Տօրդրագծութիւն մըն ալ Տօր Վիրապի մասին: Այդ ահաբեկակ դուրը կը պրծածուէը մինչ այդ որպէս մահապարտի զղծագործութեան վայր եւ մինչ այժմ կը նեռուէին մարդիկ, չատ անդամ հոն կը նետուէին մարդիկ, չատ անդամ լաւ մը չարչարուած – ինչպէս Գրիգոր Լուսաւորչի ու կիսամեռ, եւ հոն սովը, ծարաւը, օձերու եւ կարիճներու թոյնը զործը կը լրացնէր:

Կարելի՞ է մարդկօրէն հաւատալ, այն ալ 1Ա. դարուս, որ հոն մարդ 13 տարի ապրի, նոյնիսկ եթէ բարի ձեռք մը Աստուծոյ օրը նկանակ մը հաց ու փարչ մը ջուր հոն իջեցուցած ըլլայ պարանով մը: Դժուար թէ, եթէ չհաւատանք հրաշքի, աստուածային նախախնամութեան ներդործութեան մը, զանց առնենք օձն ու կարիճը, աղտը, կեղտը, կղկղանքն ու գարշահոտութիւնը: Այլ տարց թէ եթէ Տօր Վիրապի դուրը պարբերաբար մահապարտներ կը նետէին, կրնայէր յետոյ հոն ա՛լ մարդ չնետուեցա՞:

Լէօ իր պատմութեան Հայոց քրիստոնէութեան դարձի բաժինին մէջ բնաւ չանդրադարձաւ Գրիգոր Լուսաւորչի Տօր Վիրապ կեցութեան: Եթէ մտածենք որ Տրդատ իր գահակալութեան – կամ գահը վերադառնալուն – առթիւ 276–ին կազմակերպեց Անահիտ հաստուածուհիին հանդիսաւոր գոհաբանդէսը – որու ընթացքին Գրիգոր մերժեց կուռքին երկրպագել, եւ հարուի առնելով այս վերջինին 13 տարի Տօր Վիրապ մնացած ըլլալու վարկածը, այդ պարագային Հայոց գարձը տեղի ունեցած կ'ըլլայ 289 – 290 թուականներուն, այսինքն ընդունուածէն առնուազն 10 – 12 տարի առաջ: Կարգ մը եւրոպացի պատմագիտներ 301–էն ուշ, 308 – 312 թուականները առաջարկած են: Այդ ալ կրնայ անհաւանական չերեւիլ եթէ Տրդատի գոհանդէսը կատարուած ըլլայ հրոմէական վերջին յաղթանակին առթիւ (որոնց Հայերը գինակից էին) այսինքն 296–ին, որ 40 տարի խաղաղութեան գալնադրի ստորագրութեան ալ տարին է: Արդեօք գարերու ընթացքին մեր եկեղեցական պատմիչներու վկայաբանութիւնները ամիսը ամի (տարի) չեն գարձուցած: Այս ենթադրութեամբ ալ Հայոց գարձը նուրէն 299 – 300 թուականին կըրնայ տեղի ունեցած ըլլալ:

Լէօ, մեր գիտցած կրօնական վկայաբանութենէն չատ անդին, քաղաքական նպատակներ կը գտնէ Տրդատի գով, եւ ի մէջի այլոց կը գրէ· «Տրդատ իր թագաւորութեան սկզբից աշխատում էր վերանորոգում մտցնել հայ ժողովուրդի ներքին կեանքին մէջ, ամրացնել ազգային գիտակցութիւնը եւ այդպէսով թումբ կանգնել պարսկական ազդեցութեան դէմ ... Տրդատը կարծում էր այդ իրակնացնել կրօնի միջոցով... այդպիսի մի տրամադրութիւնից կարողացաւ օգուտ քաղել այնպիսի մի ընդունակ եւ եռանդուն գործիչ, ինչպիսին էր Գրիգոր Լուսաւորիչը»: Եւ Լէօ կ'աւելցնէ մէկ ուրիշ տեղ – «տարաբախտաբար, Հայաստանի յեղափոխութեան այս երկրորդ հերոսի կեանքն էլ մեզ հասել է վկայաբանութեան ձեւով, ուր հրաշապատում առասպելները խեղդել են պատմական իրողութիւնները... եւ այն ինչ (քրիստոնէութեան քարոզութեան կ'ակնարկէ) որ երկար ժամանակ չէր յաջողում սիրիայի միսիոնարներին, կարճ ժամանակի մէջ եւ գեղեցիկ կերպով յաջողուեց Գրիգոր Լուսաւորչին, նա կազմակերպչական խոշոր տաղանդի տէր էր, եւ նոր վարդապետութեան համար յաջող հող պատրաստեց ամէնից առաջ Հայոց արքունիքում... զուտ չէ որ վկայաբանութիւնը սիրով ու մեծարանքով պահել է Տրդատի կնոջ Աշխէնի, եւ քրոջ Խոսրովադուխտի անունները»:

Ինչպէս տեսանք, չատ ու չատ են երբորդ դարու մութ կէտերը, Հայոց պատմագրութեան մէջ: Մութեր որոնք երբեք ալ պիտի չլուսաբանուին...:

Այս տարի պաշտօնապէս Հայոց դարձի կամ Հայաստանի մկրտութեան 1700–ամեայ յոբելեանն է: Դիպքը պատահած ըլլայ 301-ին, անկէ առաջ կամ վերջ, բան մը փոխուիր թէ՛ պատմական իրականութեան, թէ ալ իր բարոյական արժէքին մէջ: Հայաստան է ու կը մնայ աշխարհի առաջին պետութիւնը որ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակեց: Կը մնայ մաղթել որ այս յոբելենական տարին ըլլայ վերադարձ դէպի ակունքը հանուր հայութեան համար, եւ ոչ թէ միայն արտաքին արարմունք դեկավար փոքրամասնութեան մը համար:

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Մարսէյլ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Մարտ 11–ին Ֆրանսայի հայաշատ կեդրոններուն մէջ Փարիզ, Միջին Ֆրանսա եւ Մարսէյլ Կապոյտ Խաչը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել տուաւ իր բարերարներուն յիշատակին. այս առթիւ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը յիշեց նաեւ մասնաճիւղին մահացած ընկերուհիները:

Սէն Թէոտոր մասրան մէջ յատարտ պատարագի կարդացուեցաւ աւուր պատշաճի երկու խօսք մօտաւորապէս հետեւեալ խմաստով. երկրէն գաղթած որբ, անպրագէտ բայց իր լեզուին եւ աւանդութիւններուն ամուր կառչած եւ յոգնիլ չդիտցող այս կիներու յիշատակին որ առօրեայ հացի փնտռտուքին հատատար դատեց իր զաւակներուն հայեցի դաստիարակութիւնը. առաջին հերթին կազմակերպելով հայերէն լեզուի դասընթացքներ. գացող այս սերունդն էր որ պարտականութիւն սեպեց մեր մտքերուն եւ սրտերուն մէջ մխրճելու թէ 85 տարի առաջ մեր ժողովուրդին դէմ գործուած ոճիրը անպատիժ մնաց:

Հոգեհանգիստէն վերջ տեղի ունեցաւ հոգեճաշ Մշակոյթի Տան մէջ, 120 հոգի ներկայ պատասխանած էր Կապոյտ Խաչի հրաւէրին:

Մասնաճիւղին առենապետուհի Տիկին Ալիս Գլումճեան չնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ մէկ վայրկեան յատնկատ լռութիւն խնդրեց Կապոյտ Խաչի բարերարներուն եւ մասնաճիւղին մահացած ընկերուհիներուն յիշատակին: Ճաշը սկսաւ չրջանի հոգեւոր հովիւ Հայր Կարապետ Ցարութիւնեանի աղօթքով: Բնականաբար ճաշը պատրաստուած էր Խաչուհիներուն կողմէ:

Ճաշէն անմիջապէս վերջ առենապետուհին Տիկին Գլումճեան հրաւիրեց Կապոյտ Խաչէն ներս 40 տարիէ աւելի ծառայած 10 ընկերուհիներ, մէկ մասը ուխտաւնամեայ ներկաներուն ծանօթացընելով իւրաքանչիւրին վաստակը, բնորոշելով նաեւ իւրաքանչիւրին նկատդրի որոշ դիծերը եւ միութեան ոսկի չքանչանով պատուեց գիրենք: Շրջանային վարչութեան կողմէ Արփինէ Մուրատեան չնորհաւորեց մեծարուող ընկերուհիները աշխատանքի այս ազնիւ ձեւը ընտրած եւ քառասուն տարի հաւատարմօրէն նոյն ճանապարհով չարունակած ըլլալնուն համար: Կապոյտ Խաչը ընդհանրապէս ժլատ է իր անդամուհիներուն ըրած գործի պնահատանքին մէջ. այս ընկերուհիներուն կամաւոր եւ յամառ աշխատանքին կը պարտինք մեր կայանը, մեր հայերէն դասընթացքները, 350 որբի խնամակալութիւնը, հանրօգուտ ըլլալու մեր հանդամանքը եւ այլ ուրիչ ընկերային գործեր: Ընկերուհին ի մէջ այլոց ըսաւ մեր երեցները գուրգուրացին մեր վրայ. համոզուած եմ որ հպարտ էին մեզմով, քանի կորովով կը չարունակենք իրենց սկսած գործը, յոյսով եմ որ, այսօր հոս եղող երիտասարդ սերունդը յուսախաբ պիտի չընէ մեզ. վարձքերնիդ կատար:

Մերթ յուզիչ, մերթ խանդավառ մթնոլորտի մէջ վերջ գտաւ Կապոյտ Խաչի այս չատ լաւ կազմակերպուած ճեռնարկը:

40 տարուան ոսկի չքանչան ստացող ընկերուհիներն են. Մարիամ Քոսկօեան, Սաթենիկ Ղէլէեան, Անժէլ Թօփալեան, Տիրուհի Թօփալեան, Վարդանոյշ Ֆախրիկեան, Սիւզան Կարապետեան, Ժօրժէթ Թադէոսեան, Արփինէ Մուրատեան:

ԽԱՉՕՒՀԻ

Lions Club Internatianalը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կը տեղեկացնեն որ չնորհիւ «Կեդրոն – Հարաւ – Ֆրանսա» չրջանի կառավարիչի Ռոպէր Ֆասուլիաճեանի չանքերուն, Լայնս Գլէօպ Ինթերնասիոնալ միութիւն մը հիմնուած է Հայաստան: Տարուան մը ձեւակերպութիւններէ յետոյ կեդրոնին մօտ, Ֆրանսահայ Լայնսներու պատուիրակութիւն մը, երկրորդ անգամ ըլլալով, երեւան կ'երթայ Ապրիլ 23–էն 30, հաստատելու համար Լայնս – Գլէօպ Երեւան – Արարատի 26 անդամները: Հայաստան, այդ միջազգային կազմակերպութեան 186–րդ անդամը կը դառնայ: Ան մէկուկէս միլիոն անդամ ունի որու նպատակն է «ծառայել»:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՕՍ-ԱՆՃԵԼԷՍԻ ՄԷՋ

ՄԵՐՏԻՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 19–ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Լոս – Անճելըսի «Արարատ» հանդըստեան տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Փետրուար 17-ին, տեղի ունեցած է Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան Հայ Աւետարանական վարժարանի 19–րդ տարեկան ճաշը: Բացումը կատարած է Սոնա Մինասեան: Հանդիսութիւնը վարած է Մայքըլ Ազպաշեան: Բանախօսած է լրագրող Ժանէթ Ճանճիկեան – Թղթակից Սիէն – էն եւ էֆ – Պի – Սի հեռատեսիլի կայաններուն – նչելով որ կրթութեան եւ արմատներու դիտակցութեան ճամբով կարելի է ամերիկեան ընկերութեան մէջ տեղ գրաւել ու մեր խօսքը ունենալ: Խօսք առած են տնօրէն Վահրամ Շէմմասեան եւ Հոգաբարձութեան տաճնապետ Հրայր Մուրատեան: Ժանէթ Քասունի ներկայացուցած է օրուան մեծարեալ ուսուցչուհի Զուարթ Աթէյեանի կեանքն ու դաստիարակչական գործունէութիւնը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

Ռ. ՄԱԴՈՑԵԱՆԻ ԳԻՐՔԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Իրանահայ Միութեան Կլէնտէյլի սրահին մէջ տեղի ունեցած է Ռազմիկ Մադոյեանի «Բեմը իմ խաչն է» գիրքին գիւնեձօնը: Ներկայ եղած են 300 հոգի: Ցայտագիրը վարած է Անահիտ Մարտիրոսեան: Հեղինակին կենսագրականը տրուած է Անահիտ Նազարեան: Գիրքը ներկայացուցած է Պերճ Զէյթունցեան: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած են Անդրանիկ Սարեան, փրոֆ. Վահագն Մկրտչեան, տոքթոր Ցարութիւն Սաղըրեան, Աւիկ Իսահակեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ «ԹԵԻԱԻՈՐ ՄՏՔԵՐ» ԳԻՐՔԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, տեղի ունեցած է Աւետիք Իսահակեանի «Թեւաւոր մտքեր» գիրքին ներկայացումը: Հաւտորը խմբագրած է հեղինակին թոռը՝ Աւիկ Իսահակեան, իսկ հարատարակութեան մեկենասն է Ցարութիւն Սիմոնեան: Խօսք առած են տոքթոր Սրբուհի Հայրապետեան, փրոֆ. Փիթըր Քիւրի, Ռազմիկ Մադոյեան, Սարգիս Մաճարեան եւ Աւիկ Իսահակեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

«ՏԵՍԻԼՔ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ» ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլէնտէյլի Հայ Սքաուտի հանդիսասրահին մէջ, Փետրուար 25-ին, տեղի ունեցած է «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան համերգը, «Տեսիլք Լուսաւորչի» խորագրին տակ: Ցայտագրի առաջին բաժնին հանդէս եկած է 40 հոգինոց դուստ արական երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի, մեկնաբանելով հաստատածներ Կոմիտասի պատարագէն: Երկրորդ բաժնին հանդէս եկած են սոփրանօներ Անահիտ Հալապի, Անահիտ Ներսիսեան եւ Էլիզապէթ Փեհլիվանեան, մեկնարանելով միջնադարեան տաղեր: Հուսկ, «Լարք»ի երկսեռ երգչախումբը մեկնաբանած է Ներսէս Շնորհալիի «Ցիշեցուք ի դիշերի» շարականը, դաշնաւորումը Կոմիտասի:

*
**

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 15–ԱՄԵԱԿԸ

Լոս – Անճելըսի «Եունիվըրսըլ Շէրաթըն» պանդոկին մէջ, Փետրուար 25–ին, նչուած է Կալիֆորնիոյ Հայ Բժիշկներու Միութեան 15–ամեակը: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է Վանի Զէրիք: Խօսք առնելով Միութեան նախագահ տոքթոր Դաւիթ Դաւթեան ներկայացուցած է միամեայ գործունէութիւնը՝ գաղութին մէջ եւ Հայաստան: Գնահատանքի խօսքեր արտասանած են դատախազ Սթիւ Քուլի եւ Գալիֆորնիոյ Խորհրդարանի անդամ Տարիօ Ֆրոմըր:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԱՐԵԳ ՊԱՇԱՐԻ ԱԻԱՐՏԱՃԱՌԸ

Հինգշաբթի, Մարտ 22–ին Նիսի հայութիւնը առիթն ու պատիւը ունեցաւ ուրախութեամբ ու պարծանքով մնչկընդգրկելու քաղաքին հոչակակ բժշկական վարժարանին մէկ սրահին մէջ, երիտասարդ բժիշկ Արեգ Պաշարի, հինգ փորֆէսէօրներէ կազմուած քննիչ մարմնին առջեւ պաշտպանած ատարտաճառը:

Իր պաշտպանած ատարտաճառին նիւթն է, Նիսի Սէն Ռոք հիւանդանոցին չատախօդնութեան ընդունարաններուն մէջ հերթապահ բժշկական անճնակազմին որպէս առաջին գործ՝ հիւանդին երակին մէջ գետեղած ներսրսկումներուն տեղին կամ բարդութիւններով լեցուն ըլլալու հանդամանքին ուսումնասիրութիւնը: Առաջին ակնարկով այս նիւթը թէեւ պարզ կը թուի, սակայն ան եզակի է. նաեւ երկար, գրեթէ տարուան մը աջնալան, վիճակագրական աշխատանք պահանջած է, յանդելու համար ըստ համակարծիք քննիչ մարմնին՝, չատ լուրջ եւ օգտակար եզրակացութեան մը:

Արդարեւ, չատախօդնութեան դիմող հիւանդներուն երակային ներսրսկումի հարցին մէջ ան որոշ համախոհութիւն մը չէ գտած:

Պահկող հիւանդներու հետազօտութիւնը տեղի ունեցած է Սէն Ռոք եւ Արչէ հիւանդանոցներուն զանազան բաժիններուն մէջ, ուր ընդհանուր 2515 հիւանդի վրայ, 630 հիւանդի երակային ներսրսկում կիրարկուած է:

Ցետազօտ քննութիւնները ցոյց տուած են որ սկզբնական, կամ անմիջական ախտաճանաչման մը վրայ հիմնուելով կիրարկուած երակային ներսրսկումներուն 24,8%–ը անտեղի էին: Իսկ լուրջ ու վերջնական ախտաճանաչումէն վերջ հաստատուած է որ անոնց 33,8%-ը անտեղի էին:

Բժիշկի ձեռքով պատահած վթարներու, ինչպէս՝ արկուած հեղուկին երակէն դուրս տարածուելու եւ երակատապի պարագաները կը կազմեն 8,6% համեմատութիւն: Այս վթարները կը դիտուին մասնաւորապէս անտեղի կերպով կատարուած, կամ չատ երկար ատեն պահուած ներսրսկումներու վրայ:

Կ'առաջարկուի, հետեւաբար, ատելի ճշդրտօրէն վերատահմանել եւ ընդհանուր համախոհութիւն ձեռք բերել երակային ներսրսկումներու մասին, անոնց կիրարկումը մասնաւորապէս նչանակուած, կամաւոր հիւանդապահուհիներու եւ փորձառու բժիշկներու վերապահելով:

Աշխատանքը բարձր գնահատուեցաւ քննիչ բոլոր անդամներուն կողմէ, որոնք իրենց չնորհաւորութիւնները յայտնեցին նորապսակ բժիշկին:

Ատարտաճառին հետեւեցաւ հիւրկրատեան հանդիսաւոր երդումը, որ տպատուրեց ներկաները:

Երեկոյթը վերջացաւ բոլորին ուրախութեան մէջ, հիւրասիրութեամբ մը:

Շ. Կ.

LIVRES REÇUS

ATLAS HISTORIQUE DE L'ARMENIE

Proche-Orient et Sud-Caucase du VIIIème siècle avant J.C. au XXIème siècle

CLAUDE MUTAFIAN
et
ERIC VAN LAUWE

Préface de **Alain Ducellier**

Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Calouste Gulbenkian, Lisbonne

AUTREMENT.-Collection Atlas-Mémoires

Պր· Անրի Սեդէֆ,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Գչիկեան,
Տէր եւ Տիկին Էտուար Սեդէֆ,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Սեդէֆ,
Սոֆի, Թոմա
Քրիսթոֆ, Ուիլիամ, Ժիւլիա
Անուշ, Արմէն, Առաքել
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հինէ, մօր, մեծ – մօր եւ ապրականին՝

ՏԻԿԻՆ ԷԹԻԼ ՍԵՏԷՖԻ

(Ծնեալ՝ Թէրզեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 28–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երկուշաբթի, Ապրիլ 2, ժամը 15–ին Փարիսի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Տէօյլ – լա – Պառի դերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Պր· Ա· Սեդէֆի եւ զաւակներուն։

M. Henri Sedef,
son époux,

M. et Mme Georges Kechikian,
M. et Mme Edouard Sedef,
M. et Mme Jean-Pierre Sedef,
ses enfants,

Sophie, Thomas
Christophe, William, Julia
Anouch, Armen, Arakel,
ses petits-enfants

Et toute la Famille

ont la douleur de vous faire part du décès de

Mme Ethyle SEDEF

(*née Terzian*)

survenu le 28 mars 2001.

Les obsèques auront lieu le lundi 2 avril à 15 heures en l'église apostolique arménienne Saint Jean-Baptiste, suivies de l'inhumation au Cimetière de Deuil-La-Barre.

En cas d'oubli, prière de faire part.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 7
ԽԱ· օր Մեծի Պահոց։
Ցերեկոյեան Յարութեանն Ղազարու ժամը 16·30–ին՝ ԿԻՐԱԿՄՈՒՏԻ ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանը կը բացուի։

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 8
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ Ա· ԲԻՇԻՉ· ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Դռնբացէք՝ ժամը 16–ին։

Ս· ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 8
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը 9–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։
Դռնբացէք՝ ժամը 17–ին։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 8
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Դռնբացէք՝ ժամը 16–ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 8
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ԲԻՇԻՉ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ՆԱՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի Հայոց
Երեկոյեան Դռնբացէք՝ ժամը 16–ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 8
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Ժամերգութիւն ժամը 8·30–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Ժամը 17–ին Դռնբացէք։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ ԹՒԹԻԷՆ· – Պ· Հայկազ Ասատուրեան 600 Ֆր·։

ՎԻԼԸՄՄՊԼԸ· – Տիկին Պերճուհի Մազլումեան 100 Ֆր·։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 7
ԽԱ· օր Մեծի Պահոց
Տօն Աւետման Սրբուհւոյ Աստուածածնի ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Խորանը բացուած։ «Տէր Ողորմեա»ի ժամանակ Խորանը վերջին կը ծածկուի։
Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ· ԳԼՎԸԳԵԱՆ

11EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN
ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 11ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
2001 ՓԱՐԻԶ
ԼԵՒՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆՑ
ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ ԵՒ ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ
Դրամատիկական պոէմա
Դիւցազնական ժամանակներից
Վայրը՝ Սասուն եւ Մըսր
Նիւթը շօշափում է դիւցազնական ժամանակներից ծնունդ առած, Սասունցի Դաւթի յայտնի պատումը։ Այն միաժամանակ էպոսի անդրանիկ թատերական մշակումն է···
Ծրագրի տեւողութիւնը՝ երկու ժամ
Կիրակի, Ապրիլ 8, ժամը 16–ին
«ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ»
Մշակութային կեդրոն
118, rue de Courcelles - Paris 17e
métro Courcelles
Մուտքը՝ 30 Ֆր·

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
ՋԱՏԿՈՒԱՆ ՁԱՁ
Հանճարի մթնոլորտ։ Հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն ... Կիրակի Ապրիլ 15, ժամը 12·30–էն սկսեալ
«Ալ Ուատի» ճաշարանը
153-155, rue de Lourmel, 75015 Paris
Տեղերը սահմանափակ։ Ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 43 76 67 37
01 45 93 00 25

MARSEILLE

RENCONTRE

l'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE — U.G.A.B.

et

AZADAKROUTIOUN

organisent

une RENCONTRE

avec **ALBERT ANDONIAN**
interprète & écrivain

autour de ses deux derniers ouvrages

"A CHACUN SON DESTIN"

et

"CONFESSION D'UN POETE"

le Vendredi 6 avril à 20h30

au 327, boulevard Michelet — 13008 MARSEILLE

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ
ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵԻԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Շաբաթ-շաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հանգստեան Աղաղակի եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։
ՇՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4–ին

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամը 17–ին

ՇՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 4
Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 6
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐՃԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց Հաւատք եւ Աւանդութիւն Ցանձնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիսատեսներու չարքին մէջ
Կը հրաւիրէ իր թիւ 9 Զրոյց – դասախօսութեան (Ֆրանսերէն լեզուով)
«ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ»
Նիւթին չուրջ
Հինգշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 19–ին
Բանախօս՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի Արծրունի Զրբաչեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

PARIS•EREVAN•PARIS
VOLS DIRECTS
ASSISTANCE A L'AEROPORT
ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
RESERVATION D'HOTEL
LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
EXCURSIONS GUIDÉES
VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE
SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
EREVAN
10 RUE VARDANANTS - 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 / 52 85 48 - FAX 50 56 86
2 VOLS HEBDOS CHAQUE JEUDI
EN COLLABORATION AVEC ARMENIAN AIRLINES
Sabera@wanadoo.fr
A votre service pour toutes destinations dans le monde!
www.saberatours.com
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES